

BUDAI FERENCZ
POLGÁRI LEXICONA.

II. KIADÁS.

III. RÉSZ.

PEST.
KIADJÁK KHÓR ÉS WEIN.
MCCCCLXTI.

PEST, 1866.
KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA,
DOBOTTYA-UTCZA 14. SZÁM.

O.

Öcsöb. Velek nevű társával együtt, ezt küldötte volt Árpád Ménmaróthhoz, a bihari herceghez, akik által ő tőle a Szamos és Nyír közt lévő földet kérte 893., eszt. De igen kedvetlen válaszát hozták Árpádnak, aki akkor Szerencsen táborozott; ugyanis Ménmaróth azt izente, hogy sem szeretetből sem ijedségből semmit Árpádnak nem enged. Azután 896. eszt. Őse nevű vezértársával együtt, Veszprém ellen küldötte Öcsöböt Árpád; akik oda jó szerencsével is jártak. Minekutána Csepel szigetébe Budáról visszatért Árpád, ismét Ménmaróthhoz küldötte Öcsöböt és Veleket; de már akkor fegyveresen és sokad magokkal. Mihelyt meghallotta Ménmaróth, hogy mi csoda készüllettel megyén öcsöb, Bihar várát megrakta ugyan katonákkal, de maga bátorosabb helyet keresett annál. Magok mellé vették volt már a magyarok utjokban a székelyeket, és azokkal egy kézre dolgoztak a várbeliek ellen. Az ostrom tizenharmadik napján, mikor látnák a várbeliek, hogy már a vár oldalához rakják a magyarok a lajtorjákat, kaput nyitottak, mezítláb Öcsöb és Velek eleibe mentek, életük megmaradásáért esedeztek, magokat megadták, és a magyaroknak a várat általadták. Ezt meghallván Ménmaróth, arra kérte Öcsöböt és Veleket, adjanak neki szabadságot arra, hogy ő követeket küldhessen Árpádhoz, akik által magát Árpádot ugyan minden birtokával, annak Hát Zoltánt pedig egyetlenegy leányával hadd kínálja meg. Elmentek hát a követek a Csepel szigetébe Árpádhoz, ki is azoknak minden kívánságokat helybehagyta, öcsöb és Vélek a menyasszonyt kezökhöz vették, és hazavitték Árpádhoz, de mivel még ekkor mind a leány, mind Zoltán gyengék voltak, azután egynehány esztendővel köitek össze Árpád halála után. Öcsöb Veszprém várát, annak vidékével együtt, ajándékba nyerte Árpádtól.

Ödönfi vagy Edenfi László. L. Eödönffy László.

Oklics Dienes. Palatínus és kunok bírása, Kun László királyalatt 1274. eszt. Ez építettett Kőrmöndön a gvilelmiták számára egy

klostrot. Úgy tartják, hogy őtőle származott az Okolicsányi familia.

Okolicsányi Mihály. Ez épített Liptó vármegyében, Okolicsán nevű falában, a francziskánusoknak klostrot, Zsigmond király alatt, 1435. eszt.

Oktár vagy Uptár. Bendegúz testvéröccse. Bendegúz halála után sok ezer hunnal általment a Rajna vizén, és ott a burgundokat pusztította, nyomorgatta 431. esztendőben. Egy vacsorán étellel és itallal felettébb megterhelvén magát Oktár, akkor éjjel hirtelen meghalt. Hogy ezt megtudták a burgundok, a fejetlen hunnok táborát megtámadták, felverték, és szélyelszörták.

Oláh Balázs. Együtt ótalmazta Both Jánossal és Morgay Jánossal Belgrád várát, Szulejmán török császár ellen 1521. esztendőben. Semmit nem mulattak ők el, amit jó hazafiaktól és okos vezérektől lehetett várni és kívánni. Tovább állották negyven napnál az ostromot, de a kesők alatt lévő rác katonák hftségtelensége miatt kénytelenek voltak azt 28. aug. feladni. Tuberó azt írja, hogy másokat ugyan mindeneket levágott Szulejmán; de Oláh Balázst és Both Jánost életben meghagyta, és hogy azután csakugyan őket is megölette, magok voltak az okai. Ugyanis egykor némely basák őket vacsorára hittak, és mikor már a bortól jól felmelegedtek volna, a basák önkényt gyalázták ő előttök a magyarokat. A neki hevült Balázs est felelte nekik, hogy ha neki húszezer magyarja lett volna, most magát Szulejmánt is elfogta volna, m olyet hogy Szulejmánnak bemondottak, mind a kettőjüket megölette.

Oláh István. Mátyás és Ulászló királyok alatt élt Erdélyben. Az oláhországi fejedelmek véréből mondják, hogy származott volna, és hogy Hunyadi János gubernátorhoz atyafisága lett volna. Még gyermekkorában szakadt Hunyadi Mátyás király udvarába. Sokszor akarta őt Mátyás király fegyverrel hazájába visszavinni, és ott vajdává tenni, de ő bátorságosabbnak ítélte, Erdélyben maradni, és ott Hunzár vagy Császár Borbálát feleségül vévén, magányosan élni, kitől Miklós, Máté, Orsolya és Ilona gyermekei maradtak. Mikor Ulászló király 1506. esztendőben Tomory Pált, a székelyek ellen küldötte, annak segítségére tizenhat lovast küldött volt ez az István, kik közöl a székely-vásári szerencsétlen ütközetben hárman elestek, a többiek is jól megsabdalva futottak haza. Orsolya először Császár Kristófhhoz ment férjhez, kitől Miklós fia maradt; másodsor pedig Bóna Györgyhöz, kinek Györgyöt szülte. Ilona Olosz Miklós felesége lett.

Oláh Miklós. A közelebb említett Istvánnak, Hunzár vagy Csá-

szár Borbálától Szebenben 1403. eszt. januáriusban született fia. Pécsi kanonok, komáromi esperest, fehérvári prépost, királyi főkancellár, Hont vármegyei főispán, királyhelytartója, zágrábi és egri püspök, utoljára esztergomi érsek és prímás, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Tizenhat esztendő korában ment második Ulászló király udvarába, annak halála után Szakmáry György pécsi püspöknél lakott, és annak két esztendeig volt titoknokja. Ugyanaz tette őt mind pécsi, mind esztergomi kanonokká. A mohácsi veszedelem előtt kevésel ment a Lajos király udvarába, és akkor lett préposttá. A veszedelem után mindenütt hűséges kísérője és vigasztalója volt a Lajos király özvegyének Máriának. Jelen volt nevezetesen Pozsonban azzal, a Ferdinánd királylyá lett választásakor, és épen azért fogadta őt is Ferdinánd maga ótalma alá Szapolyay János ellen, Bécsben 1526. esztendőben 30. nov. költ levele által. Ő kísérte Máriát Thurzó Elekkel Óvárra Ferdinánd köszöntésére, mikor az bejött az országba királynak. Már 1530. esztendőben levelezett a nagy tudományú Rotterdami Rézmannel (Erasmus Rotterdammal, és annak egy drága kést, villástól, és egy kanalat küldött ajándékba. Elkísérte Máriát Belgiumba is 1531. esztendőben, és ott nyolcz esztendőt töltött mellette. Sok európai tudóssal megösmékedett ő az idő alatt, vagy levelezés által vagy személyesen is, akik őt a görög és deák nyelvekben való jártaságéért, nagyra becsülték. Kétségkívül semmit sem mulatott ő abban el, hegy az özvegy királynét, a Luther és Calvin tudományára való nyilvánosságos hajtástól megtartóztassa; melyre annak különben nagy hajlandósága lett volna. Hazajövele után, inint okos és tanácsos bölcs embert, szüntelen maga mellett tartotta őt Ferdinánd. Zágrábi püspökké és Magyarország kancellárjává 1543. esztendőben kisasszonyhavában tette őt a király, Prágában mulattában. A zágrábiak levél által jelentették ezen való örömöket, melyre ő Bécsből felelt s. szepterab. megköszömvén azoknak iránta való jó indulatokat, egyszersmind jelentette azt is, hogy ő maga nem jelenhet ugyan meg személyesen, a neki mutatott helyen Zágrábon, az ország közönséges dolgaiban való foglalatoskodásai miatt, mindazáltal igyekezni fog rajta, hogy az ő távolléte miatt a káptalan és anyaszentegyház dolga rövidséget, és hátramaradást ne szenvedjenek. Evégre maga viczejének Tompa Györgyöt, a törvényes és gazdálkodási dolgokra ügyelőnek pedig Czeglédy Istvánt nevezte ki. Ide czéloznak Istvánffy Miklósnak ezen versei:

Sed jam quindenos orbes sol aureus alto
 Volvebat coelo; et toties sua Bigna remensos,

Attulerat loagos, aegris mortalibus annos. &c.
 Continuo Divum templis sacrisque regendis
 Te vetus, et turrita suum Zagrabia coepit
 Pontificem, ac placidam einxit prima infula frontem.

Már ekkor hihető célba volt téve, a zágrábi káptalan által, Sziszeg várának, régi omladozásaiából való kivétele, és a törökök ellen való megerősítése, melyhez hozzá is fogatott 1544. esztendőben 14. april. Olaszországból hozatott építőmesterek által A főmesternek, Majlandi Péternek, holnaponként nyolcz forint, az ő utána valónak hat forint járt, a kőmives legények pedig ötödfél forintot kaptak annyi időre. Bécsből küldött levele által, igen megdicsérte Oláh Miklós, a káptalannak ezt az igen szükséges gondoskodását, és magát annak szándékának előmozdítására ígérte; fogadta azt is, hogy még azon öszön meg fogja, ha lehet, Zágrábot látogatni. Bizonytalan tejjebíthette-e ígérte; de az igaz, hogy Sziszegegről el nem felejtkezett, és 1545. esztendőben a királytól, annak építésének folytatására, szép summát nyert. Mennyire becsülte őt Ferdinánd, semmivel azt világosabban meg nem matathatta volna, mint azzal, hogy őt maga Prágában 1546. esztendőben 24. jan. lett utolsó szülöttjének, Joannának, keresztatyjává választotta, mely időtől fogva, az ő titulusai közt, néha az is megjelen, hogy ő a királynak komja; nevezetesen azon királyi levél aláírásában, melylyel Ferdinánd a besztercze-bányaiaknak, második Lajos király által adott szabadságaikat megerősítette. De kitetszik ebből az is, micsoda tisztelettel volt ő hozzá Anna királyné is. Elkísérte ő Ferdinándot 1647. esztendőben a smalkaldi hadra, és amely beszédet ott Pethő János mondott, ötödik Károly császár előtt magyarul, azt ő tolmácsolta meg a császárnak, nem tudhatni, németül-e, vagy deákul Az ő sok érdemét, újra kettős hatalommal koronázta meg a király 1548. esztendőben, t. i. az egi püspökséggel, és az ő nemességének s nemesi czímerének megerősítésével. Esztergomi érsekségre 1553. esztendőben 7. máj. emelte őt Ferdinánd, a soproni diétán, Várday Pál vagy Martinuzzi György helyébe, melyről Istvánffy Miklós így énekelt:

Post etiam Augustus Caesar, qui scepra gubemat
 Pannoniam, imperioque alios supereminet omnes;
 Guisque sacer Romána tenet Gapitolia Praesul,
 Cui Tuscus, Tiberis Tarpeiaque culmina parent,
 Et victrix collos submittit Roma latinos;

Concordes, junctiaque animis, Tibi jara dederunt
 Strigonii moderanda soli, ritaaque sacroram
 Tractandos, ingens vitreis ubi vohritar undis
 Danubius, celeremque suo Gramim aceipit alveo.
 Gnae Tibi scepra tua, insignis prudentia, virtus,
 Nobilitas, cultum ingenium, probitasque fldesque
 Ae constans pietatis amor, verique cupido
 Addidit et magnis longa experientia rebus. sat

Érsekségének mindjárt első esztendejében, Nagy-Szombatból egy levelet küldött a szepességi tizenhárom város plébánosaihoz, melyben az anyaszentegyházból való kirekesztés büntetése alatt, azokat megtiltja, hogy noha azon városok, a lengyel királynál vágnak zálogban, de mivel az ott való papság és egyházi rend, még mindedig az esztergomi érsektől függött, tehát a plébánosok többé semmit is a lnbly'ei és podolini kapitányoknak, magok szabadságának világos megsértésével ne fizessenek, mindaddig, míg arra ő tőle egy új parancsolatét nem veendőnek. Ugyanezen esztendőben, 25. jún., a Ferdinánd leányát Katalint, a mantuai herczeg özvegyét, ő jegyezte el, Zsigmond lengyel királynak Bécsben, a szent Ágoston szerzetesek klostromában. Hogy a Luther tudományának az országban gátat vethetne, egy papi gyűlést (synodus) tartott Znió-Várallyán, és ott a szükséges intézeteket megtette. Mivel pedig alkalmas taníték nélkül, minden ő igyekezete haszontalan lett volna, Nagy-Szombatba jezsuitákat hozott be Ausztriából, és ott annak az oskolának ő vetette meg első fundamentomát 1561. esztendőben, mely ott idővel oly virágzó és oly sok tudós embert szülő és nevelő trójai állat lett Az oskola fentartására, a széplaki apátorság és a bényi prépostság jövedelmeit rendelte a király hírével. Különös levelével hitta őt a pápa a tridenti gyűlésre, ahova ő maga ugyan el nem ment, hanem a magyar papság képében, Kolosváry Jánost és Dudics Andrást küldötte vala el, akiket a nagy-szombati papi gyűlésen évégre voksok által választatott vala ki. ugyanezen esztendőben 12 decz. Prágában költ levele által, Sopron vármegyében, Lánsér várát, minden ahoz tartozó városokkal, falukkal, pusztákkal, s a t. neki ajándékozta Ferdinánd, még pedig olyan különös jussal, hogy azt amikor neki tetszik, annak adhasa, vagy testálhasa, akinek akarja. Közeledvén 1563. esztendőben, a Ferdinánd legelső fiának Maximiliának, Pozsonban esendő koronázásának ideje, másfél száz lovassal, legelőször is ő jelent meg Pozsonban, hogy ott mindenek jó renddel folyjanak. Hogy az emberek és barmok a drágaság miatt ne szenvedjenek, így határozta meg, a többi urakkal

az élelem árát egy köből tiszta búza liszt 20. pénz, egy köből árpa 15. pénz, egy kappan 5. pénz, egy csirke s. pénz, marhahús fontja 2. pénz, a legjobb bor pintje 4. pénz, egy hat ökrös szekér széna 60. pénz, ugyanannyi szalma 80 pénz s. a t. Pozsonból Köpcsénig ment a többi főrendekkel Maximiliánnak eleibe, és azt ott ilyen örvendezd és üdvözlő beszéddel köszöntötte meg az ország képében: „Felséges királyunk és legkegyelmesebb urunk! Talán csudálkozhatnék valaki rajta, hogy ebből a maga eredetitől fogva oly híres neves Magyarországból oly kicsiny számmal jöttünk Felséged eleibe. De senki sem fog ebben megütközni, aki meggondolandja, hogy ami katonáinknak nagyobb részét a várakban kellett hagynunk, országunknak és szentséges hitünknek a törökök ellen való ótalmazására, és oly kicsiny számmal azért jelenhetünk itt meg. Azokáért elhitettük magunkkal, hogy mind Felséged, mind mások, inkább ami örömmel teljes és tiszta szívünket fogják tekintem, és azt jó nevéen venni, mint seregünk kicsiny voltán álmélnak, mely mi szívünknek jó indulatját, nem tudom eléggé, mimódon magyarázsam meg. Nem bírok én oly bő beszéddel, hogy azt az örömet és vigasságot előadhatnám, mely a Felséged hozzánk való szerencsés eljutásával gerjede mi bennünk. Annál nagyobb a mi örömünk, mennél régebben várjuk Felségedet szívszakadva. Tetézi vigasságunkat Felséged testvéreinek, kedves élete párjának és szerelmes magzatainak, vele együtt lett eljövetele. Szívünknek legbelsőbb indulatjából üdvözljük hát Felségteket, a nagy Istent alázatosan kérvén, hogy mind Felségteket, mind a velök lévő hercegeket, és a többi főrendeket számos esztendőig tartsa meg s ótalmazza, különösen Felségedet, minden Isten dicsőségére, az anyaszentegyház javára, ami boldogságunkra, és maga üdvösségére czélozandó dolgaiban segítse és ótalmával fedezgesse. Mi pedig Magyarországnak egyházi és világi főrendéi, magunkat, sőt minden magyarokat, ami atyánkfiait, Felségednek alázatosan ajánljuk. És mivel Felséged maga különös kegyessége szerént, édes atyjának mind jelen, mind távollétében, mindenütt, ahol szükséges volt nekünk kedvezni, és minket jóságával megölelni önkényt méltóztatott, úgy ennekutána is ne terheltessék, kérjük, minket, és ami jusainkat édes atyjának kegyelmébe ajánlani, és maga is Felséged a mi jólétünket előmozdítani, mely gráciájára Felségednek, magunkat szolgálatunk, engedelmisségünk és háládatosságunk által méltókká tenni, teljes erőnkkel igyekezni, legfőbb gondunknak fogjuk tartani. Ezen beszédre, az ifjú király nevében, a boroszlói püspök felelt. Más nap magát az öreg királyt is, hasonló beszéddel fogadta. Eljövén a koronázás napja, ő tette hivatalbeli kötelessége szerént, a koronát

Maximilián fejébe, más nap, az az 9. sept. azon koronával ő illetté meg az ifjú királynénak vállát. Ismét egy papi gyűlést parancsolt? 1564. eszt. Nagy-Szombatba, és ott a szent Miklós templomában a tridenti gyűlés végzéseit kihirdette. Különösen is írt a pápa ő hozzá, az iránt, micsoda meghatározásokra vigyázzon, s vigyáztasson másokkal is, a sákramentomban a pohárnak a köznéppel való közlésében, melyet akkor engedett vala meg, Ferdinánd király kérésére, a pápa. Jelen volt A Bécsben 1565. eszt. az első Ferdinánd császár és király halotti pompája alkalmatosságával, és ott a szent czeremóniát ő végezte el, a szent István templomában. Egy új papi gyűlést tartott 1566. eszt. Nagy-Szombatban. Felolvasták ebben az gyűlésben a pápa levelét, melyben az a papságot, pap nevelő házak építésére nógatta. Hogy jó példával menjen elő az ének, ott mindjárt tíz növendék pap tartására s tanítására való fundust ígért s rendelt. Minden bizonynyal, nem annyiban állapodott volna meg, az ő tudományokhoz való szeretete, ha az érsekség jószágait s jövedelmeit, a rips-raps kezek nem bitangolták volna. Ugyanezen esztendőben, mikor bejött Maximilián király egynehány ezred magával az országba a törökök ellen, Rajkáiig ment annak az érsek eleibe, háromszáz lovassal, s ugyanannyi gyaloggal. Azután együtt táborozott a királylyal Győr mellett. Forgách azt írja: hogy az ő konyhájáról támadt az a nagy tflz, mely ott a magyarok tábora tanyájuknak nagy részét elseperette. Lassanként elfogyatkozván, Nagy-Szombatban halt meg, 14. jan. 1568. esztendőben, hetvenöt esztendőskorában. Teste a szent Miklós templomában nyugszik. Akármicsoda vastag pennával festgeti őt Forgách, de bizonyos az, hogy ő tudósokat s tudományokat szerető ember volt, és maga érdeme által ment nagyra. Miképen haladt előre a tudományokban, maga így írta meg, Eálnay Imre-, hez írt levelében:

Imbuit ingemum nostrum, non Itala tellus;
 Graecia nec cultas praebuit ipsa Scholas.
 Non nostros etiam m.res Germania flnixit,
 Non Urbs, quae Crachi nomine dicta fuit. (Krakó)
 Terra Brabanta dedit nullos mihi docta Magistros;
 Gallia nec charites igeniosa suas.
 Siquid inest nobis; qnod multum exile íatemur;
 Hoc furtim taciti me ducueré libri.
 Nul a igitur causa est, cur Jano conferat abs te
 Pannonio; est cnjus multus in ore lepor,

Nem úgy beszélt az ő eredetéről Istvánffy Miklós, az ő halála után, mint életében, amikor őt a nagy Hunyadi házzal, így atyafiasította össze:

Atque licet tauta ducas ab origine nomen,
 Inclyite Maecenas; ut tantum tertius haeres
 A magnó ais Huniadé, (namque illius olim
 Dia aoror, speeie Nymphis aequata, Marina,
 Edidit feasoe tuum genitorem in luminis auras)
 T« tamen, haad veteris landes, vei glória, stirpis:
 Sed proprii dotes animi, sed ferrida virtus,
 Maiimaque in cunetis semper constantia rehus
 BxtoHunt, famamque tuam inter nnbila condntt.

Bizonytalan ki írta az ő lábaihoz ezt a pár verset:

Conditur hoc moriens tumulo Nicolaus Oláhi,
 Gui Praeaul vivens Strigoniensis erat.

Mossóczy Zachariás így tisztelte őt meg:

Annis et virtute isimül jam plenus Oláhus,
 Omnibus et regni perfunotus honoribus, ut se
 Sedibns ingereret Superum, atque astra videret
 Sub se, quo mentem semper direxerat altam,
 Omnia cum mnndo vana haec mortalia temnens,
 Spe verae vitae, hoc posuit sua membra sepulcro.

Amely breviáriumot 1558. eszt. Bécsben nyomtattatott, annak végéhez a maga idejében történt dolgokat is odaragasztotta. Annak elején az ő képét lehetett látni, mely alá Istvánffy Miklós így írt:

Hos oculos, haec ora, comas, talemque figuram
 Praesul Olahus habet, talis imago sua est.
 Dii facite, ut tali terras sub imagine multum
 Incolat, et sero sidera summa petat.

Oláh Máté. A közelebb írt érsek Miklós testvére, szászvárosi királyi bíró, és az erdélyi sóaknákon főtiszt, első Ferdinánd király uralkodása alatt. Nagy díszére s hasznára lett volna hazájának, mind u. m. jó

katona, mind annyiban, mint tanult és értelmes polgár, hanemha ifjúkorában meghalt volna 1586. eszt. 4. jan. Sokan írtak véneket az ő emlékezetére, a bátyja Oláh Miklós ezeket írta:

Hoc ego qui jaoeo quojidam Matthaeus in antro
 Olabus, Beetor, Praeses et Urbis eram.
 Majorom genuit me Transalpinia tellos
 Stemmata praeclaro, ast hic velut hoapes eram.
 Dum Fratris reditus miro prodaeor amore;
 Intorea vitám mors tapit atra meam.
 At te non pigeat properantem dkere: Salvel
 Aeternumque vale, molliter atqne enba!

Három gyermeke maradt, Tamás, Mihály és Anna. Mihályból mi lett, nem tudhatni, Anna Budi Mihályhoz ment férjhez, Tamás ifjúságában hah meg Pozsonyban 1559. eszt. 15. jnn., egy leányt, Lukróoriát hagyván maga után, aki Liszti Jánost gazdagította mag az Oláh família jószágaival.

Onapud vagy Ampud. Horvátországi bán, és magyar palatínus volt harmadik István és Béla királyok idejében. Mánuel görög császár, valami okon, hadba elegendvén, Kis-Ásiában az ikoni törökök fejedelmével Klisiatlánnal, Bélától segítséget kért az ellen. El is küldötte ő utána Béla 1176. eszt. ezt az Ompudot a horvátokkal, és Leásták vajdát az erdélyi magyarsággal. Mind a két nemzet megköszöabetetlen jó szolgálatot tett Mánuelnek. Ugyanis amely lest az ikoni törökök Mánuelnek vetettek vala, ő abba bekesett, és abból csak ezeknek magok élete feláldozása által szabadulhatott ki.

Ond vagy Vad. Egy volt a magyaroknak hét veierje kizöl, mikor ők az országba bejöttek 889. esztendőben. Minekutána Árpád 893. eszt. Szalánt meggyőzte, és az országból kiűzte volna, és azon a helyen, melyet ma Puszta-Szernek hívnak, harmincznégy nap alatt, maga magyarjainak eleibe jó törvényeket szabott volna, azt a helyet, a körfilbelöl való vidékekkel együtt, ennek az Ondnak ajándékozta. Nem messze azon helyhez, idővel az Ondfia Ete, a tótokkal egy erős földvárat csináltatott, melyet azok magok nyelvén Csernigrádnak, vagy magyarul Feketevárnak neveztek, ma pedig mindenek Csongrádnak lűják. Erről a várról neveztetett Csongrád vármegye. Lásd Betel.

Orbai Miklós. Szapolyay János Zsigmond híve, kit is elkísért török császár Szulejmán sátorába 1566. eszt. A szokott adóval, őt és Balogh Ferenczet küldötte Szapolyai Konstantinápolyba 1568. eszt.

Orbán. Egy erdélyi magyar, igen híres ágyúöntő mesterember, ötödik László király idejében. A görög írók úgy tartják, hogy ő igen hathatós eszköz volt abban, hogy török császár Mohammed 1453. eszt. Konstantinápolyt megvehette, és így a napkeleti keresztyén birodalomnak véget vethetett. Ugyanis azt írják, hogy ő először Konstantinápolyban öntött ágyúkat, de ott a fizetést kicsinyelte, s különben is igen görögösen fizették, bántak ott vele; azért is Mohammedhez ment, aki őt igen jó szívvel fogadta. Ennek öntött aztán Orbán a többek közt egy oryan ágyút, melynek szája tizenkét arasz volt, és háromszáz fontos követ egy mértföldig elvitt, mely mikor leesett, a földre egy ölnyi mélységre fúrta le magát.

Ördög. Lásd Eördögh.

Ország. (Gúthi). Azt írják, hogy ez a família onnan vette volna az Országh nevet, hogy ennek első törzsöke még gyermekkorában 1387. esztendőben, más negyven magához hasonló gyermeket maga mellé szedett, csak játékból, azokat mint valami katonákat rendbe állította, maga pedig, aki azok közt legnagyobb volt, mint tiszt, azoknak úgy parancsolt. Mikor ezek a gyermekek a mezőn eképen játszanának, Mosón vármegyében előtalálja őket Zsigmond, aki épen akkor azért jött Magyarországra, hogy itt magát királynak koronáztassa, és a kis tiszttől azt kérdi: Ki katonái vagytok? Ez azt feleli: Ország katonái vagyunk. Zsigmond azt kérdi: Kicsoda a ti királytok? Ez azt feleli: Zsigmond a mi királyunk. Ismét azt kérdi Zsigmond: Ha én Zsigmond volnék, szeretnék-e engem királyotoknak? Erre azt feleli a kis tiszt: szeretnénk az urat. Már minthogy a gyermek feleletének első szava Ország volt, őt Zsigmond, minekutána felnevekedett, Országknak nevezte, szép jószágokkal megajándékozta, és nagy tisztségekre emelte. Ezt a históriát adják elő ezek a deák versek:

Ille puer de Guth, sibi quadraginta pusillos
 Jungit; et in campum ludicra castra movet.
 Castra Sigismundus prope vectus, ludicra vidit,
 Militiaeque genus quale sit hocce? rogat.
 Militiam Regni patrio sermone professus,
 Nomen ab hinc, Országh, jussus habere novum.

Ország Mihály. Királyi-kincstartó, főajtónálló és palatínus, Ulászló és Mátyás királyok idejében. úgy tartják közönségesen, hogy ez lett volna az a gyermek tiszt, akiről közelebb szó volt; mely ha igaz, többnek kellett neki száz esztendősnél lenni, mikor 1481. eszt.

meghalt. Bonfin azt írja róla, hogy ő Zsigmond királynak dispensátora volt annak olaszországi útjában, melyen ő kincstartót érte-e, vagy főasztalnokot-e, vagy mást? bizonytalan. A bizonyos, hogy egyik kftvet ő volt Krakóba Ulászlóhoz 1440. eszt. hogy azt magyar királynak megbija; és hogy ő igen hatalmasan fogta Ulászlónak pártját, onnanis gyaníthatni, mert még azon esztendőben, valamit csak Pozson városa Modoron és Dióson bírt, mindazt elvette Ulászló, mint maga ellenségétől, és Erzsébet pártfogójától, és azt Országh Mihálynak, a maga kincstartójának ajándékozta. Julián kardinálnak, ő is ajánlotta volt magát a török ellen való menetelre 1444. esztendőben, és így talán nem történelmi eretnecség úgy gondolkodni, hogy ő is szemmel látott tanúja és szerzője lehetett a várnai veszedelemnek. Egyiket őt küldötte vala Hunyadi János 1447. eszt. Bécsbe, hogy ott Frídrik császárral békességet csináljon; de azt obben az első útjában végre nem hajthatta, hanem azután Rákelsburgban (Radkersburg) ment az tökéletességre. Ott volt Belgrádban, mikor Hunyadi László Ulrik grófot megölte, és onnan ötödik László királyt Temesvárra is elkísérte. Főajtónálló volt 1458. esztendőben, mikor Mátyás királynak Straznitzig eleibe ment, és ott ő is aláírta maga nevét annak a levélnek, melylyel Mátyás magát arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. Palatínus volt már 1459. esztendőben, mikor Mátyás király, más főemberekkel együtt, őt is újra feleskette a maga hűségére, azt észrevévén, hogy némely magyar urak, Fridrik császárt akarják behozni királynak. Minthogy a csehek bejártak az országba prédálni, Mihály palatínus is beüött Morvába 1466. eszt., és ott sok kárt tett, nevezetesen Lippai Henriknek, aki midőn Mátyás királynál levele által panaszt tett volna, azt a választ kapta, hogy Országh palatínus csak a kölcsönt adta vissza. Azután való esztendőben, odajárt a királylyal az erdélyi, moldvai és csehországi hadakra. Sokat munkálkodott benne, hogy Mátyás kezénél megtartsa az országot, mikor azt ő tőle 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia el akarná venni, és akkor amint Bonfin írja, azt szokta mondani, amit már ő előtte Garai Miklósról is beszélnek, t. i. ha ökör volná is az, akit az ember koronás fővel lát, mégis tisztelni kell azt. Ugyanazon esztendőben a törökök ellen kellett neki menni, akik a Száva túlsó partján Szabáes várát kezdték építeni, hogy onnan a Szerémségre annál jobban futkározhassanak be prédára. Eléggé ágyúztatott Mihály Szabácsra, sőt sokszor a vizén is igen hevesen csatázott a törökökkel; de már ekkor annyira megfészkeltek volt magokat a törökök, hogy őket kiverni nem lehetett; azért hát

Szabáccsal általellenben, a víznek innenső partján, egy más erősséget építtetett, és azt katonákkal megrakta, hogy azok tartsák zabolon a vízen általjönni akarandó törököket.

Azután két esztendővel, két ízben kellett a kalocsai érsekkel s másokkal Siléziába járnai, hogy ott a lengyel követekkel Irigyet köszön, a pápa követe közbenjárása által. Először Nissa vagy Neisse városában gyűltek össze, de ott másfél hónapi vetélkedésnek is csak a lett kimenetele, hogy a pápa követe kérésére, egy más gyűlés határozottat, nagy-boldog asszony napjára. Ez a második gyűlés Opólia (Oppeln) városában tartatott, melyen a palatinus ezen kívánságokat tette fel: hogy Csehországot teljes jussal Ulászló csak akkor bírhasa, ha Mátyás király mag nélkül találna elhalni, hogy Ulászló Mátyásnak fizesse meg a cseh hadra tett költségének felét, t. i. tizenötszáz-ezer forintot; végezetre hogy a lengyel király, maga leányát Hedviget, adja feleségül Mátyásnak. Minthogy ezekre a lengyel követek nem állottak, annak egy véres had lett következése.

Ott volt Országh Mihály Fehérváron, mikor oda Mátyás király jegyese Beatrix 1476. eszt. elérkezett; ott azt ő is nagy pompával fogadta, és minekutána a templomban, a nagy oltár előtt a királyt megkérdezte volna, akarja-e hogy a koronát Beatrix fejére tegyék? azt másokkal együtt oda tette. Hatalmat adott volt neki Mátyás király arra, hogy éltéig azt teheti nyitrai püspöknek, akit akar. Már felébb említettett, hogy 1481. esztendőben költözött az érezhető s tapasztalható világból az érthetőbe. Testvérjei Imre, Sebestyén és János voltak. Lásd Guthy Salamon. Felesége ki volt? bizonytalan, mindazáltal úgy látszik, a Rozgony famíliából való volt, kitől két leánya és négy fia maradt. Borbála Podmaniczky Lászlóhoz ment férjhez. Fiai János, Gáspár, Mihály és László.

Országh János. A most említett palatinus Mihálynak testvérié. A felébb említett modori és diósi jószágokat, szintén úgy ajándékozta Ulászló király ennek a Jánosnak, mint Mihálynak; ahonnan megtetszik, hogy azokban a zajos időkben ő is Ulászló részén volt Bécsben 1452. eszt. mikor ott a magyar főrendek, az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen összeszövetkeztek, aki ötödik László magyar királyt nem akarta udvarából kiadni. Felesége halála után magát szent életre adta, és egynehány esztendeig a fehérvári cruciferek preceptora volt, kiknek jószágait, a rózsa szomszédok ellen hatalmasan ótalmazta. Ennek leányát vette el a hires Giskra János. Lőrincz nevű fia is maradt, kinek felesége Erzsébet, 1501. eszt. már özvegy volt.

Országh János. (Guthi). Mihály palatínusnak Széchenyi Annától, Zsigmond és Imre nevű fiai maradtak.

Országh László. (Gúthi). Ez is Mihály palatínus fia, főlovász mester második Ulászló király alatt, kinek királyságra való meghívására, ő is oda volt 1490. eszt. Majd minden békeség kötések s törvények alatt elő fordul az ő neve, melyek Ulászló alatt készültek, de maga írástudatlan lévén, más írta azt oda ő helyette. A többek közt a Maximilián császárral Pozsonyban 1491. eszt. kötött békeségnek Bakács Tamás püspök írta alá az ő nevét. Maróthy Magdolnától öt leánya s ugyanannyi fia maradt, u. m.: Magdolna, aki Cseh Jánoshoz, és Dorottyá, aki Eorláthkeöy Péterhez ment férjhez; a többiek Katalin, Borbála és Anna, hová lettek? bizonytalan. Fiai Zsigmond, Mihály, János, Imre és Perencz.

Országh János. (Guthi). A közelebb írt Lászlónak fia, először 1505. eszt. szerémi, azután 1520. eszt. váczai püspök. Jelen volt 1526. eszt. a mohácsi veszedelemben, és ott Lajos király mellett állott Még azután tíz esztendeig élt.

Országh Ferencz. Ez is Lajos királynak főkamaraása, kivel együtt Mohácsnál esett el 1526. eszt. Bizonytalan kitől maradtak Krisztina és Katalin nevű leányai.

Országh Mihály. Ez is László fia. Bizonytalan kitől László nevű fiát hagyott, kiről alább lesz szó.

Országh Imre. Ez is László fia, második Lajos királynak főkamaraása, és Ferdinándnak főkomornyikja, vagy ajtónállója. Egyetlen egy leánya Magdolna, alsó-lindvai Bánffy Istvánhoz ment férjhez.

Országh Zsigmond. Ez is László fia, egy olyan gazdag ember, a ki az 1498. eszt. tartott diétán, azon zászlós urak közé számláltatott, akik bandériumot, az az ezer lovas tartoztak tartani.

Országh László. A felébb említett Mihálynak fia, Lászlónak unokája, Nógrád és Heves vármegyék főispánja. Egy csoport lovasságot vezérlett Pest alá 1542. eszt., mikor azt Joachim, a brandenburgi márkio, a törököktől, Ferdinánd király számára, vissza akarta foglalni. Azután való esztendőben, a nánai várba szorult Móré László, ő tőle is kért segítséget, de nem kapott. Halála 1544. eszt. történt. Pekry Annától egy fia Kristóf, és két leánya maradt, úgy mint Hlona, Perényi Gábor felesége, és Borbála. Ez a Borbála legtovább élt, és háromszor ment férjhez: először Török Ferenczhez, másodsor Salm gróf Eckhez, utoljára Geezty Ferenozhez, Áz özvegye Pekry Anna, a Temesvárnál elesendő híres Lossonczy Istvánnal lépett második házasságra.

Országh Kristóf. (Gúthi). A közelebb írt Lászlónak, Pekry Anuától való fia, országbírája és királyi tanácsos első Ferdinánd király idejében, ő is ott volt abban a válogatott személyekből álló magyar seregben, melyet Ferdinánd király, a maga Spanyolországból, haza Bécs felé utazó fiának, Maximiliánnak, Balassa János vezérlete alatt Olaszországba, Genuáig eleibe küldött 1552. eszt. Újra megerősítette s beállította Ferdinánd király ezt a Kristófot, Csejte, Tapolcsán, Surány, Jóké, Szomolán, Hollókő, Szécsén és Sirok várai birtokába 1560. eszt. Mikor Maximilián magyar királynak koronáztatott 1563. eszt. annak fogadására, és a pompának fonyesítésére, hetvenöt szépen öltözött lovast küldött Kristóf. Harminczkét esztendőskorában halt meg 1567. eszt. 19. októb. A csejtei templomban fekszik. ő benne szakadt magva az Országh familiának. Sok levele által intette őt Ferdinánd király, hogy Calvin tudományát hagyja el, és elei vallására térjen vissza. Felesége a Szigetnél elesett híres Zríny Miklós leánya Ilona volt, ki is özvegységre maradván, Balassa Istvánnal fogott kezét másodszeri házasságra.

Országh Ilona. László leánya, Kristóf testvére, Perényi Gábor felesége. Férje halála után, közel két esztendővel halt meg Terebesen, harminczegy esztendőskorában és két hónapos korában 1569. eszt. 2. máj. Múltán kétségbe lehet hát hozni, sőt merő költeménynek tartani, amit Forgách, csak mendemonda hírről írt, hogy t. i. ennek az Ilonának, a férje mérget adatott volna be. A sáros-pataki vár templomában, férje mellé takarítottat, ilyen felírással:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
 Jungitur, Orszagiae stirpis memoranda propago.
 Ut quos certus amor vivos tenuisset, eodera
 Foedere nec poaset mors dissociare sepaltos.
 Digna erat haec Helene, Gabrieli sola Pereno.
 2íam praebastre genus, formae speciosa vetustas,
 Dotibus ast animi specionor, aemula quando
 Virtutis solidae landes cumulavit avitas,
 Innumeris exculpta bonis, Heroidas inter
 Pannonicas, tamquam lux spectatissima falait.
 Mente pia Christum coluit; sic fida Maritum
 Est venerata suum, verecunda mödestia pectus
 Ornavit, castusque pudor, nec prodiga lingua.
 Officiosa inópum nutrix, mens necia frangi

Tristibus aerumnis, quibus est luctata per omnem
 Infelix vitám, siquidem anno illa trinmphat,
 Et reqnies animam foveat immortalis Olympo,
 Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.

Csád vagy Acsád. Azon hét kun kapitánynak egyike, akik Álmos-sal jöttek be az országba, Krisztus urunk születése után 889 esztendő-tájban. Ennek ajándékozta Árpád idővel Kassa vidékét. őse. L. Usubu. Ennek fia volt Irkund vagy Urkun.

Ősi Bertók és Kristóf. Jóságos nemes emberek voltak elő Ferdinánd király alatt Bihar vármegyében. A többek közt ők bírták ott Ősi nevű falut 1552. eszt., amint az akkori beírás mutatja, ői Ferencz Ér-Adonyban bírt három portát.

Ősi Gáspár. Kerechény Lászlóval együtt ótalmazta Gyula várát és ugyanott lőtték őt keresztül a törökök legszebb ifjúságában 1560. esztendőben

Ősi Miklós. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen, kinek fogságába esvén, Kolosváron fővétellel büntetett 1575. eszt.

Ősi Dienes. Péter fia, negyedik vagy Kun László királyival oda volt a cseh király Ottokár ellen való hadban 1278. eszt., és ott az akkori palatínust, Mátét, ki lováról leesett vala, nagy munkával, és mind maga, mind mások vére ontásával szabadította meg.

Osl vagy Oslép János és Imre. Kőszeg urai. Negyedik László és harmadik András királyok alatt nyughatatlan lármás emberek, kik mind benn az országban, mindazon kívül sok kárt tettek s ragadoztak. Rudolf császár 1278. eszt. negyedik László királyhoz küldött levelében azt írja, hogy ez a János vagy Iván, ő tőle bocsánatot kér, boszúság és kártételeiről, sárra instálja, hogy fogadja őt ótalma alá, de a császár azt felelte neki, hogy olyan embert, aki a magyar királyhoz hűségtelen, nem méltóztat arra, hogy azt maga szolgálatjába fogadná. Ebből a levélből megtetszik, hogy János maga királyához is hűségtelen volt, a szomszéd fejedelem birtokira is, pusztítás s ragadozás kedvéért kilátogatott. Ámbár pedig ezek szerint János vagy Iván, Rudolf császárral nem igen jó egyetértésben volt, mindazáltal minekutána Rudolf Ausztriát maga fiának, Abertnek általadta 1282. eszt., úgy betudta fűrni János Alberthez magát, hogy Albert ő vele, László király ellen szövetséget kötött 1286. eszt. De sokkal vadabb természetű volt János, mintsem valakivel huzamos barátságot tarthatott volna. Nem elégedett azzal meg, hogy itt benn az országban háborgott, húzott

vont, hanem Ausztriába és Stájerországba prédálni ismét kikapott, melylyel azt a kárt tette, hogy Albert felboszankodván, nemcsak ő rajta, hanem az országon is boszúját állotta, mert 1289. eszt. ide be-
 ütött, és Nagy-Mártont, Pángártont, Németpordánt, Tormafalut, Szent-
 Margitát, Sopront, Nyéket, Rohonczt, Kőhalmot, Pinkafőidet, Szalo-
 nokot, és más mindössze huszonkilencz várost, megvett, s megsacczolt.
 Ezek eddig aratás előtt történtek a mondott eszt. Aratás után, az
 édes atyjáról nyert segítő néppel ismét visszajött Albert, és már ak-
 kor egyenesen Kőszeg alá szállott, és azt vítta. A városbeliek hatal-
 masan étalmazták magokat, annyival inkább, mert János sokaknak
 gyermekeit zálogul magához vette.

Csakugyan elmentek annyira Albert katonái, hogy valami fal-
 rontó eszköz által a kőfalon rést ejtettek, és azon a városba berohan-
 tak. A városbeli magyarok akkor is mérgesen viaskodtak azokkal,
 nyilakkal, fejszékkal, lándzsákkal, kövekkel; aki pedig egyebet nem
 kaphatott, sárt hajigált azokra. Az asszonyok a forró vizet, égő ősz-
 kőket, sőt még a méhvel tele méhkasokat is hányták rajok. Minden
 ellenállás haszontalan volt. A vár és város Alberté lett. Mind ezek-
 ről tenni László király vagy nem érkezett, vagy nem tudott.

Harmadik Andrással, aki László helyébe lett királylyá 1290.
 eszt., úgy látszik eleinte békességben volt János, legalább, amint tart-
 ják, az ő udvarából vette el András feleségül Fenéimét, a kujáviai
 hercegnek ott számkivetésben lévő leányát. De ha volt is köztök bé-
 kesség, az nem soká tartott, talán csak addig, míg András 1591.
 eszt., a felébb említett városokat Alberttől visszavette, és ami .azelőtt
 Jánosé volt, azt neki visszaadta. A bizonyos, hogy ő más magyar
 urakkal együtt csak hamar először ugyan Martell Károlyhoz, azután
 pedig Róbert Károlyhoz állott, kik mindketten Andrást igyekeztek
 királyságától megfosztani úgy látszik, hogy ezen pártos urak közt,
 legzajosabb és leghatalmasabb volt Osl János, legalább a bizonyos,
 hogy 1296. eszt. nagy sereggel kellett Andrásnak ő ellene menni, és
 őt megzabolázni. Az érsekek s püskökök is véghez vitték András mel-
 lett, amit vihettek. Különösen Lodomér, az esztergomi érsek, a győri
 és veszprémi püskökök, mindazokat átok alá rekesztették, valakik An-
 dráshoz hűségtelenek voltak, s a többek közt Osl Jánost, és annak
 testvérjét Henriket vagy Imrét, és Újlaki Ugrint. De a pártosok arra
 sem hunyáskodtak meg, sőt 1299. eszt. magát a pápát is magok
 részére akarták vonni, és vele azt akarták elhitetni, hogy András
 hibája miatt, az ország igen nyomorult állapotra jutott; azért szük-
 ségesképen más királyt kell tenni. Ezenkívül azt is kérték tőle, hogy

őket az átok alól szabadítsa ki. A bölcs és előre néző pápa nem hirtelenkedett, hanem Katupányi Gergelyre, aki már ekkor Lodomér helyébe érseknek volt választva, bizta, hogy a dolognak nyomosán járjon végére, és az átok alá vettetteket, ha azok ártatlanok, oldozza fel.

Hihető, könnyen megkészlött az ő felszabadulások, mert Gergely érsek maga is halálos ellensége volt Andrásnak. Még eddig mindég Róbert Károly mellett kardoskodott Osl János és Henrik; azonban mikor már Károly benn volt a Magyarbirodalomban, és minekutána András meghalt 1301. eszt. Károlyt odahagyták, és Csehországból az ifjú Venczelt hozták be királynak. Azután ismét Ottóhoz ragaszkodtak, és Károly ellen, annak királyságát ótalmzták, a Károly jóakaróit üldözték, név szerént a zágrábi püspök és esztergomi érsek jószágait feldúltál, az utolsóbbnak, legalább is ötszázezer ezüst márkát érő kárt tettek, százötven jobbágyát megölték, szabadság leveleit megégették, a barátokon kegyetlenkedtek, azokat öldösték, az apáézakon erőszakot tettek s a t. Ezekért s több ilyenekért Tamás, esztergomi érsek, őket újra átok alá rekesztette 1305. esztendőben. Mind a ketten viselték a horvátországi bániságot, nevezetesen 1308. eszt. ők voltak a bánok, mikor Gentilis kardinál, a Bakos mezején, a magyaroknak Károlyt igen hathatósan ajánlotta. Az ő atyjuk Henrik is volt bán. Az ifjú Henrik fia, Lőrincz volt. a Kanisa; família törasöke s vezeték neve szerzője.

Osl Péter. Veszprémi püspök, a közelebb említett Ivánnak testvérje. Erről sem igen jól beszélnek. Mikor 1289. esztendőben Albert herczeg Ivánt megnyaggatta, az ő segítségére akart menni Péter püspök, és egynehány magyar főembereket magához hivatván, a dolog felől azokkal tanácskozott; de a beszéd közben, valamelyiket szóval meg találta sérteni, melyen az annyira felindult, hogy kardot rántott, és őt azzal, ott helyben mindjárt általverte.

Osl Miklós. Ez is Ivánnak vagy Jánosnak testvére volt, és a pártoskodásban társa. Veszprém vármegyében Sümeg várát elfoglalta, és azt harmadik András ellenére egy ideig birta. Mikor 1296. eszt. András király Iván ellen hadakozott, és tőle Köszeget elvette, ugyanakkor ettől a Miklóstól is Sümeg várát, kemény ellentáUás után visszafoglalta.

Osl Domokos. Első Lajos alatt macsói bán volt 1354. eszt. A ráesők ellen sokat hadakozott, Zemere nevű vice-bánnal együtt. Gara Miklós lett ő helyébe bán 1365. eszt.

Osztopáni Dienes. Ezt küldötték volt a magyar főrendek 1384.

eszt. Mária király asszonyhoz követségbe az iránt, hogy a második András alatt költ, és a nemesség szabadságaira czélozó törvényeket, Mária újra erősítse meg, melyeket már az ő atyja is első Lajos 1351. eazt megerősített vala. Meglett a rendek kívánsága. A Dienes követ társa, Padvarisia Pál volt. Ezen kívánságra, úgy látszik, az adott alkalmaztosságot; hogy Mária, és az ő édes anyja Erzsébet, a nemzet szabadságait bizgatni kezdtették; Mária pedig azért engedett örömet ezen kívánságnak, mert már akkor sejthette, hogy sokan Kis Károlyhoz szítnak a főbb emberek.

Osztrosith Miklós. Első Ferdinánd király hadainak egyik kapitánya. Makovicza várát ő szabadította fel a bártfai fegyveresekkel, Nagy László ostroma alól 1536. eszt., ahol magát Lászlót is elfogta. Azután két esztendővel, őt küldötte volt Ferdinánd, Szapolyay János segítségére Nyáry Ferenczcel, és Tallóczy Boldizsárral a török elles, de a veszedelem felhője eloszolván, Debreczenből visszafordultak. Ott volt ő Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában 1542. eszt Talán ugyan ott is esett el, legalább már 1544. eszt. nyomtatásban ilyen versek voltak ő felőle:

Dum Patriae contra Ttrcas, Civesque rebelles
 Debita militiae munera solvo, meae:
 Adrersa nemo vicit me cominus hasta
 Eminus a parvo saucior ecce globo
 Pro Patria cecidisse juvat, videritis ipsi
 Dissidio quorum patria victa perit.

Othmár. Bars vármegyei főispán volt Kálmán és második István királyok idejében. Ez az Othmár nevelte fel második Béla királyt titokban, minekutána annak, és az atyjának Álmosnak szemeit Kálmán kiszúratta volna, és ő jelentette meg második Istvánnak, hogy Béla él, és házasságra is alkalmas 1129 esztendő tájban. Talán ez az Othmár volt az is, aki vele volt Kálmán királyival, mikor az a flastrom, melyet a doktor az ő fülére tett volt, agyvelejének is egy részét kiszitta, melyet látván Othmár, a királyt megintette, hogy a más világra készüljön.

Othmár Péter, Fülöp és János nevű testvéreivel, első Károly király idejében, jól viselték magokat, a Csáki Máté ellen való hadban, ezenkívül Visegrád és Komárom megvételeiben, s azon az okon nyerték Nagy Palugyat a királytól Liptó vármegyében 1317. eszt.

Ottó. Azon négy dominikánus magyar barátnak egyike, akik második András uralkodásának vége felé utaztak el napkeletig, hogy ott az Ázsiában maradt magyarokat felkeressék. Három esztendeig, szárazon és vízen tartott veszedelmes átázások után is; semminek nyomába ez a négy barát ott nem akadhatott, kivéven ezt az Ottó nevű, aki kereskedő ruhába öltözvén, egy helyes találkozott magyarul beszélő emberekre, akik meg is mondták neki, merre keresse a magyar rokat, de ő tovább nem ment, hanem visszajött oly czéllal, hogy majd több barátot viszen magával, akik az ázsiai pogány magyarokat térítsék, de hazaérkezése után nyolcz nappal meghalt. Csakugyan küldettek a dominikánusok hamar azután más rendbeli barátokat a magyarok felkeresésére. Lásd Julián.

Ottó. Bajor herceg, huszonötödik magyar király 1305. esztendőtől fogva. Atyja Henrik, bajor herceg volt, anyja pedig JSzaébeV-S negyedik Béla királynak leánya, és épen ezen a fundamentumon választották őt a magyarok királynak, m. u. Venczelt az atyja Csehországba haza vitte 1304. esztendőben. Albert császár ezt az Ottót segítségül hitta volt a cseh király Venczeel ellen, de Venczel nagy ajándékokkal mindaddig vesztegette Ottót, hogy azt maga részire vonta, és a maga hadainak eleibe fővezérül állította. Albert ellen, Azonban kevés idő alatt meghal az öreg Venczel király, és a fia az ifjú Venczel áll helyébe, aki a magyar királyságot itt hagyta; Ottót pedig a magyarok elválasztják királynak. Ezek szerint minthogy a jó barátság volt Ottó és Venczel közt könnyen meg nyerte azt Ottó az ifjú Venczeltől, hogy a magyar koronát, melyet magával elvitt vala az ő kezébe visszaadja, és Magyarországhoz való jussáról is lemondjon, Mikor pedig már nagy örömmel lovagolna a koronával Magyarország felé, egykor setét éjjel a lóhátról a korona tokostól együk leódzott és elesett. Virradatkor mihelyt észrevették Ottó és kísérői a kárt, visszafordultak, és azt az úton szerencsésen megtalálták, Félelmes volt az ő útja, mert Albert császár, akinek barátságától a minap elállott, és annak fia Rudolf, az ausztriai herceg, neki lest vetettek volt, de ő azt kereskedő ruhába öltözvén elkerülte, s békével Fehérvárra érkezett, ahol őt a veszprémi és csanádi püspökök csakhamar megkoronázták. Onnan Budára jött és ott a koronát fejében hordozván, minden utczákat összejárt, hogy magát rendes királynak kihirdesse, és a magyarok szívét magához édesgesse; mindazáltal akik Róbert Károly részén voltak, ő tőle mindenkor idegenek mutattak. Legnagyobb pártfogói neki Oel Iván, és annak öcscse Oel Henrik voltak. Soha sem állíhatta ugyan ő erős lábára a maga királyságát, mindazáltal csak-

ugyan akkor kezdett az leginkább ingadozni, m. a. az ifja Venczel cseh királyt Olmütczben megölték. Ugyanis annak birodalmain Rudolf ausztriai, és Henrik karinthiai hercegek villongtak egymás közt Ottó Henrik részére állott, de Rudolf lett az erősebb, és így Ottónak is bukni kellett. Hogy tehát magának olyan gyámolt szerezhessen, melyhez bátran támaszkodhassék, mások tanácsára Apor László erdélyi vajda leányát kéri magának feleségül, kit is hogy annál bizonyosabban elnyerhessen, maga is elment Erdélybe, és magával a koronát is elvitte; de nemcsak menyasszonyt nem kapott, hanem őt a vajda, amint írják, Albert császár kérésére, fogságra is tette, melyben m. u. tovább esztendőnél sanyargott volna, olyan feltétel alatt szabadulhatott meg, hogy Bajorországba haza megyén. Kénytelen volt erre Ottó reáállani, annyival inkább, mert a pápa is ő tőle az országot Róbert Károlynak ítélte. Mihelyt hát szabad lábra kelhetett, 1308 esztendőben haza ment Bajorországba, és többé vissza sem jött, mindazáltal a királyi titulust ott is megtartotta, mindaddig, míg 1312 esztendőben meghalt életének 52. esztendejében.

Ötvös János. Albert király alatt budai lakos volt. Már abban az időben is, amint Thuróczi írja, kétféle lakosok voltak Budán, t. i. magyarok és németek, kiknek ősi szokások volt az, hogy egyik esztendőben magyar, másokban pedig német bírót tettek. Minekutána pedig Albert lett király, a németek ezt a szokást el akarták bontani, és a magyarokat a bíróságtól egészen ki akarták rekeszteni. A többi magyarok közt, kiváltképen ez az ötvös János szegezte azoknak ellenök magát Némely boszús németek egykor módot találtak benne, hogy őt kézre kerítették, nagy kínzások közt megölték, nyakára egy nagy követ kötöttek, és a Dunába vetették. Nyolczad napra leódzott az ő nyakából a kő, és holttestét a víz a partra vetette. Még akkor látszottak testén a kínzásoknak helyei, melyeket a magyarok látván, mindjárt gondolták, kik és mi okon ölték meg őt, azértis nagy dühösséggel a német lakos társaikra rohannak, sokaknak házaiikat felpredálják, és közölök némelyeket meg is ölnek. Váltig csendesítette őket egy Jákob nevű kegyes francziskánus barát, keresztet tartva kezében, de ők arra semmit sem hajtottak, hanem inkább Jákobot is öleikbe felvették, egy ideig minden sérelem nélkül úgy hordották, azután békével elbocsátották. Ez 1488. esztendőben történt, Albert Budán létében.

Őz János (Szerdahelyi); A budai diéta 1527. esztendőben 17. mart azt végezte, hogy az országnak minden lakosai, minden kész pénzeknek s marhájoknak tizedét esküvés alatt adják elő Szapolyay

János király számán, hogy az magát első Ferdinánd ellen ótalmazhassa. A szepességi városokra, nevezetesen Lőcsére ezt a Jánost küldötte Szapolyay maga levelével, hogy ott ezt az adót vegye fel. Épen pünkösöd ünnepében ért ő Lőcsére, és már a lakosok esketéséhez akart fogni. A magistratos a sok hamis esküvéstől tartván, arra kérte őt, hogy valami bizonyos summával elégedjék meg. Eleinte ugyan azt mondotta, hogy nem úgy van elbocsátva, mindazáltal sok utalás után ötszáz forintot kívánt, de utoljára kétszáz nyolczvan forintra szállott, melyeket hogy kifizettek, tovább ment.

Ozoray Fülöp. Zsigmond király idejében, a sókamarák főtisztje, szőrényi bán, temesi főispán és a sárkány rendének tagja. Azt mondják, hogy csizmadiaságból ment volna ennyire, őt küldötte volt Zsigmond 1413. esztendőben Olaszországba a velenczésekre, ami ő eleinte igen jó szerencsével járt, sok várat és várost elfoglalt, katonái sok prédát nyertek, úgy hogy annak csak tizedrésze, melyet ő magának elvett, hatvanhatezer aranyra ment. De abban hibázta el a dolgot, hogy egyenesen Tarrá (Treviso) városa alá nem szállott, mert az eleinte magát kész lett volna feladni, de míg ő prédálni járt, addig Tarrá magát jó rendbe szedte, és öneki ellentálhatott Némelyek agy tartják, hogy ő önkényt kedvezett a velenczéseknek, és önkényt engedett nekik arra időt, hogy magokat ótalmazó állapotba helybentessék, mivel azok neki a sok pénzzel eszét vették; sőt Bonfin azt is írja, hogy a király az ő csalárdságát megtudván, szájába olvasztott aranyat öntetett, és úgy ölette volna meg őt; de a nem igaz, sőt bizonyos az, hogy ő ezen had után még egynehány esztendeig élt, Zsigmondot a konstanziai (kostniczi) gyűlésre is elkísérte, és az ő róla 1417. esztendőben Sztáray Albertnek adott királyi levelében igen jól emlékezett Bizonyos az is, hogy még 1423. eszt. temesi főispán volt, és akkor a lengyel királylyai kötött békességnek az ő neve is alája íratott. Borbála nevű leánya enyingi Török Imréhez ment férjhez, akivel sok szép jószágot nyert Imre.

P.

Paczt János. L. Patzt János.

Pakes János. Lásd Perneszy Miklós.

Paksy Mihály. Ott volt Szapolyay Jánossal 1515. eszt. Belgrád és Szendrő közt Sarnó vára ostromlásában, és ott senki olyan vitézi bátorságot, mint ő nem matatott. Mikor a törököktől visszanyert ágyakat kerekerekekre rakatná, egy kő golyóbis, mely a várból jött, őt

megölte. Ugyanott esett el az ő öccse Gáspár, aki bátyja halála után biztatta és tartoztatta a futásnak indult magyarokat.

Paksy Balázs. Lásd Móré Fülöp. Győri püspök volt, mikor Mohácsnál elesett 1526. eszt.

Paksy Gáspár. Eleinte Szapolyay Jánost követte, azután pedig első Ferdinándhoz állott, és annak lovasait Majláth Istvánnal és Pekry Lajossal együtt vezérletté, mikor Móré Ferencz Egernél fogságba esett 1527. eszt.

Paksy János. Lásd Alapy János. Száz lovassal segített Telekesy Imrének, a fehérvári basát megverni 1549. eszt.. Komáromi kapitány volt 1552. eszt. Ott fogadta ő igen jó szíwel Zay Ferenczet és Veráncsics Antalt, a Ferdinánd király Konstantinápolyba igyekező követeit, és ő küldötte el azokat hajón Ó-Budáig 1563. eszt. Igen megbárátkozott ő akkor ezen követekkel, úgy hogy azok mind Ó-Budáról, mind Konstantinápolyból leveleket küldöztek neki, és őt utazások felől tudósították. Ó-Budáról azt írták neki 25. jul. vissza, hogy őket az oda való basa illendő emberséggel fogadta, és azt ők arra reávették, hogy parancsoljon a szolnoki, temesvári, lippai szandzsákoknak, ezenkívül Petrovich Péternek és az erdélyi uraknak, hogy Ferdinánd ellenére semmit ne mozdítsanak, és a zenebonáskodástól szünjenek meg; de azonban a basa azt kívánta, hogy Ferdinánd is Dobó Istvánt Erdélybe ne küldje, hanem Báthori Bonaventura ott való szolgálatjával elégedjék meg. Továbbá azt is megírták, hogy őket a basa igen csekély övekkel ajándékozta meg, de azt ígérte, hogy majd ha Konstantinápolyból visszafordulnak, akkor drágábbakkal fog szolgálni. Busbeck Gislent is ő kísérte el egy darabig tizenhat huszárral Komáromból, akit 1555. eszt. küldött Ferdinánd, Zay és Veráncsics után Konstantinápolyba Busbeck által, aki Ferdinándhoz hazajött, megírta Veráncsics Paksynak, ázsiai követségeknek és fáradozásaiuknak hasznát vagy haszontalanságát, mely abbéi állott, hogy a Szulejmán-aal kötendő békességet, már most két dolog hátráltatja, egyik az, hogy már Szulejmán a persákkal, a maga részéről igen kívánatos békességet kötött, másik pedig a francia király, aki Szulejmánt minden megszűnés nélkül élesíti és bujztatja Ferdinánd ellen; azonban más oldalról Izabellát is eszeli és a török segítséggel is kecsegteti. A többi dolgoknak élő nyelvvel való előadását Busbeckre bízta Veráncsics. Ebben a levélben nem egyszer szólítja Veráncsics Paksyt maga tarájának, mely komaság ő közöttök talán azalatt állott fel, míg Veráncsics Komáromban mulatott. Maga Paksy is írt olykor Veráncsics-hoz, s a többek közt egy levelében a reménységnek néminemű sugárát nyújtotta neki az egi püspökség felől. Igen megköszönte Verán-

csics Paksynak, ezt az ő felőle való nagy vélekedését és magas gondolkozását, és azt felelte, hogy ő erre az egész Magyarországon legnagyobb püspökségre, ingyen sem vágyik, mind azért, mert ő még csekély szolgálataival arra magát méltóvá nem tette, mind azért, mert ő nála érdemesebb férfiak is vágnak arra az országban, p. o. Gregorriancz Pál. Ami pedig őt illeti, ő megelégednék most örömet a győri püspökséggel, annyival inkább, hogy azzal szomszédos és határos az ő pornói apátúrsága. Továbbá jelentette neki Verancsics azt is, hogy mind ő, mind Zay, többnyire magok pénzén élnek Konstantinápolyban, és a király költségével csak csinosan és gazdálkodóképen bánnak, nehogy könnyen költőséggel vádoltathassanak. Mindezeket a közelebb említett 1555. eszt. 1. jnl. írta Verancsics Paksynak Konstantinápolyból Ugyanezen esztendőben Veszprém körül, derekasan megverte Paksy Velicián basát.

Paksy Jób. (Pákosi) Ezt Istvánffy Jakabnak híja, de bizonyos, hogy igaz neve Jób volt. Mint Báthori Bonaventúra lovasaink hadnagya, Dobó Istvánnal együtt ótalmazta ó Eger várát 1552. eszt., ahonnan midőn kétszáz derék haszárral a törökökre kicsapott volna, eleinte ugyan emberül szabdalta és fogdosta azokat, de a török spahik reáfelesedvén, azok az ő katonáit nagyobb részt levagdalták, ami megmaradt, azt magával együtt elfogták. Igen kínos halállal vesztette el Ahmed basa az ő társait. Ugyanis azokat olyan helyre vitetvén, ahol azokat a várból könnyen lehetett látni; ott azoknak nagy kalapácsokkal, kezök és lábok szárait, melleiket és minden csontjukat összetörette. így vészének el a többek közt Katics Miklós, Tarjám Ferencz, Jánosy Miklós, Rácz Farkas, Sény Ferencz s a t. Minekutána ezeket kivégeztette Ahmed, azt kiáltotta a várbelieknek, hogy ezek azon seregből valók voltak, amely a várnak segítségére akart menni. most már ő ezt a sereget megvervén és elszélesztvén, legtanácsosabb lesz, ha a segítségnek még csak. reménységétől is megfosztatott várbeliek, magokat feladják, mely hazugságra Dobó mély hallgatással feleltetett. Ami Jóbot illeti, minthogy ő felőle megtudta Ahmed, hogy ő a közelebb leírt Jánosnak atyjafia, őt életben megtartotta ugyan, de egynehány zászlókkal Konstantinápolyba küldötte, ahonnan Zay Ferencinek és Verancsics Antalnak, Ferdinánd nevében való magok közbenvetésőkre és kérésőkre, szabadulhatott haza 1553. eszt. Felesége Bomonnay Gábor leánya, Margit volt. Egyéb jószágai közt Bihar vármegyében Sámsonban egy teleket, Sámson mellett pedig Tamásiban tizenkiléncz portát bírt, de amely utolsóbb falu már ma pusztá.

Pál, Pócsvárad első apátúr. Sok szép szabadsággal ajándékozta

meg sz. István király ezen apátúrságot, ennek a Pálnak idejében. Nevezetesen adott neki kétszáz katonát, hogy ha villongás találna támadni, azok az apátúrnak ótalmára legyenek, és mikor a királyhoz megyén, tizenketten kísérik. Ezen kívül, hogy a pécsváradi apátúr, osak az esztergomi érsektől hirdetett gyűlésben tartozik megjelenni, püspöki süveget, papucsot és gyűrűt viselhet, a klastrombeliek azekklézsiai dolgokban csak az esztergomi érsek, a külsőkben pedig csak a magok apátúrjok törvényszéke alatt legyenek, kivéven a főbenjáró ügyeket

Pál. Dominicanus barát és ekklézsiai törvényt (jus canonicum) tanió professor. Jószágos magyar embernek kellett neki lenni, mert ő épített az országban legelső klastromot Győrben, a sz. Domonkos szerzetén lévő barátoknak, abban az esztendőben, melyben sz. Domonkos meghalt, t. i. 1221. eszt. Azon szerzetesekkel sokat munkálkodott ő a Moldvaországban lakott kunoknak keresztyén hitre való térítésökben. ugyanott ölték meg őt negyedik Béla idejében, kilenczvened magával a tatárok 1241. eszt.

Pálffy Pál. Egy a még ma is virágzó Pálffy nagy famíliának elei közöl. A Pálffy név erre a Pálra ragadt először azon az okon, mert az ő atyját Pálnak hitták, aki őt Illyés Erzsébettől nemzette.

Pálffy Miklós. A most említett Pálnak fia. Dercsika és Báró nevű falukról írta magát, melyeket ő bírt.

Pálffy Lőrincz. (Cselesztói). A közelebb írt Miklósnak fia, és így Pálnak unokája. E volt a Pozson vármegyei nemesség kapitánya a mohácsi hadban 1526. eszt., ahol talán el is esett.

Pálffy Pál. (Dercsikai és Bárói). Lőrincz fia. Erdődy Judithtól Péter nevű fiat hagyott. Ennek a Pálnak, az Erdődy famíliába való házasodásától lógva írta, amint mondják, magát a Pálffy familia erdődi Pálffynak.

Pálffy Péter. A közelebb említett Pálnak, Erdődy Simon püspök testvérhúgától, Judittól való fia. Erről a Simon püspökről maradt ő reá Csábrág vára, melyből az ő embereit 1549. esztendő tájbaa kiverete volt Balassa Menyhért, és azt magának elfoglalta és tolvajokkal megrakta. Dersffy Zsófiától hét magzatot nemzett és hagyott, úgymint: 1. Tamást, a palotai kapitányt, aki Szécsén alatt esett török fogságba 1562. eszt. Lásd Erusics János. 2. Györgyöt. 3. Jánost, aki tatai kapitány volt. 4. Istvánt, a komáromi kapitányi 5. a halhatatlan Miklóst, kinek nagy tettei egy igazán író Homerust, amint várnak, úgy meg is érdemlenek. ő. Katalint, aki először Erusics Jánossal, azután a palatínus Illyésházy Istvánnal élt házasságban. 7. Magdolónt, Balassa Péter házastársát.

Pálffy János. Ezt küldötte volt Szapolyay János 1527. eszt. az olmczi gyűlésre, Statilios Jánossal és másokkal, hogy ott a lengyel király Zsigmond küldöttjeinek közbírósága alatt, a Ferdinánd követivel hányják vessék meg, melyik résznek van igazabb és nagyobb joga a magyar királysághoz, Ferdinándnak-e, vagy Szapolyaynak? Bizonytalan, volt-e vagy sem atyafisága ennek a Jánosnak az eddig említett Pálffyakhoz.

Pálffy Ferencz. Lásd Túry György. Erről a Ferenczről sem tudhatni, micsoda köze volt a nagy Pálffy famíliához.

Palisna János. Auránai perjel volt első Lajos uralkodásának vége felé. Lajos halála után ez a Palisna volt egyik fő ellensége az ő özvegyének Erzsébetnek, és az A leányának Mária királyasszonynak 1382. eszt. Zala vármegyében, a Kanizsa vize mellett, egy Újudvar nevű falut zálogba vetett ez a Palisna a Kanisay famíliának négyezer arany forintig, azalatt a srin alatt, hogy ő a felvett pénzt, az anyaszentegyház ótalmára fogja fordítani, de úgy látszik, hogy A szt. a Mária királyasszony ellen való pártütésre szánta és költötte; legalább a bizonyos, hogy már 1388. eszt. a nagy gyanúság miatt őt a perjelségből ki kellett tenni. Már akár érdemlette ő meg ezt a kitélt, akár nem, de azért ő eléggé boszút állott Erzsébet és Mária királynékon. Ott volt Palisna, mikor a királynékat Horváth János 1386. eszt. Diakovár körül elfogta, és az ő keze alatt szenvedte Mária a fogságot mindaddig, míg egyfelől a velenczések, másfelől a magyarok az ő szabadon való bocsátására nem kényszerítették Palisnát 1887. eszt. Ámbár pedig meg volt fosztva a perjelségtől Palisna, de ő sem Aurána várát, sem az ahoz tartozó több jószágokat kezei közül ki nem bocsátotta. Laczk Albert volt ő helyébe perjelnek kinevezve, de Albert őt Aurána várából 1389. esztendőben sem verhetette ki; sőt őt Horváth János, aki némely bosnyákokkal Palisna segítségére jött, Aurána alól elverte, és annak ostromlását velök félbehagyatta. Mindazáltal azután kevéssel, még azon esztendőben, egy ütközetben olyan sebet kapott Palisna, mely őt három hónap alatt a más világra elkísérte.

Palisna György. Boanyákországi paspök volt 1526. eszt., és ugyanakkor a mohácsi veszedelemben esett el.

Palóczy Péter és Máté. Az alább írt Petina vagy Panki Péter fiai. Lásd Petina Péter. Ezek a testvérek, atyjok bűnétől tiszták voltak, vagy ha valami részök volt abban, azt valami jeles tették által magokról lemosták. Ugyanis az a Károly király, aki az ő atyjokat Purustyán várától megfosztotta, ezeknek Paláét nevű falut adott Ung

vármegyében, melyben minekutána ők várat, vagy kastélyt építettek volna, a Petina, Petene és Panki nevet elhagyták, és magokat Palóczyaknak nevezték. Ezért a faluért, az a Sinka Péter, akiről alább, a maga helyén szó vagyon, perbe fogta volt ugyan őket 1333. eszt., de a sok per után is ezek lettek minden törvényszéken a nyertesek. Mátnak négy fia maradt: 1. Péter, aki familiáját Máté, György és Imre nevű fiakkal szaporította, kikiről mindjárt lesz szó, leányát Hedviget pedig Perényi Miklóshoz adta férjhez. 2. András, kinek fia Miklós, élt ugyan még 1417. eszt., de magtalanul halt el. 3. Domokos, aki leleszi prépost és egyszersmind Dalmáciában drivastói (drivesti) püspök volt, és 1403. esztendőben halt meg Leleszen. 4. János, kinek fia Imre 1400 eszt. egri pap ur és szatmári esperes volt.

Palóczy Máté. Péter fia, Máté unokája, diós-győri kapitány, Szabolcs. Borsod és Abauj vármegyék főispánja, országbírója, utoljára pedig palatinus Zsigmond király alatt, úgy látszik még egyik hivatalt sem viselte 1403. eszt., mikor a leleszi káptalan arról tett panaszt a jászéi káptalan előtt, hogy ez a Máté, Imre nevű testvériével, a most említett Domonkos prépost és drivastói püspök halála után, annak leleszi udvarába és házába berontott, onnan második András királynak, a leleszi prépostság fundálásáról szóló levelét, és azon felül nyolczszáz forintot erőszakkal elvitt. Azután egy éjjel ugyan Imrével együtt, a templom sekrestyéjének ajtaját betörték, ott két ártatlan frátert vagy szerzetest meg akartak fejtől fosztani, hanem ha mások azokat az ő kezökből kiszabadították volna. Egykor pedig fényes nappal a templom tornyából a frátereket lehajtották, közölök sokakat kegyetlenül megkínoztak, úgy hogy egy azok közöl, a nagy verés miatt, elméjében is megháborodott. E sem volt elég, hanem a leveles házat is feltörték, az abban lévő leveleket elolvasták, akinek akarták elosztogatták, és magokkal nyolcz ezer forintot vittek el. De talán mind ezen károkat idővel visszapótolták, és épen azért voltak azután Zsigmond király előtt becsületben. Máté 1418. eszt. lett kapitánynya és főispánna. Országbírója volt 1426. eszt., mikor üjhelyt és Sárospatakot nyerte Zemplén vármegyében. Palatinusságot 1434. eszt. ért, ég azt két vagy három esztendeig viselte. Ágota nevű feleségétől négy magzatot hagyott 1. Veronikát, Bebek Imre hitvesét. 2. Pétert, aki 1436. eszt. Ujhelyen a sz. Imre herczeg templomban pap volt. 3. Simont. 4. Jánost.

Palóczy Imre. A közelebb írt palatinus Máté testvérié, kivel együtt háborgatta ifjúságában a leleszi káptalant. Nagy kedvességben volt Zsigmond király előtt, kinek udvari vitéze volt. Mind azon jó-

szágok őt is illették, melyeket Zsigmond Máténak adott. Gyermekei Anna és László.

Palóczy György. Ez is Máté palatinus testvérje, 1408 eszt. szepesi prépost, azután 1419. eszt. erdélyi püspök, utoljára esztergomi érsek 1423. eszt. fogra. Mikor Zsigmond király 1436. eszt. Csehországba szándékozott, de szokása szerint, uti költség nélkül szűkölködött, az érseknek vetette zálogba Dechtent és Patakot. Ő koronázta meg Albert királyt 1438. eszt., annak feleségét is akarta, de azt Roagony Simon veszprémi püspöknek kénytelen volt akkor általengedni; agy mindazonáltal, hogy ezen egy eset által az esztergomi érseknek királyné koronázására való jusa kétségbe ne hozassák. Albert király, Hont vármegyében, Drégel várát és némely városokat ajándékozott neki 1439. eszt. sz. Mihály hava elején halt meg Esztergomban. A szepesi templom bővítésére és újítására ezer arany forintot hagyott, mely summát, hogy az esztergomi káptalan ki is fizetett, arról Karácsonmezey János szepesi kanonok adta kezeírását.

Palóczy Simon. A palatinus Máté fia. Nagy pártfogója volt Ulászlónak, az Özvegy Erzsébet ellen, és mihelyt megtudta, hogy Ulászló Budára érkezett, mindjárt odament az ő udvarlására. Főlovászmester volt már 1441. eszt., mikor Szombathelyen ajáirta annak a békesség levélnek a maga nevét, melyre ott Ulászló lépett a Cillei grófokkal, Fridrik és Ulrikkal. Ő is kötelezte magát Julián kardinálnak 1444. eszt. a török békesség felbontására, és így jelenvolt a várnai veszedelemben. Ez a Simon bírta Helmecez várát, melyben neki egy Matyim Péter nevű kapitánya volt. A leleszi káptalan arról tett panaszt 1458 eszt. Mátyás királynak, hogy ez a Péter, Palóczy Simon megegyezésével, a káptalannak Zemplén vármegyében Csernye és Gólyán nevű faluira rontott, és onnan hét jobbágyot fogva elvitt, azonkívül sok marhát hajtott el. Az egri káptalanra bízta a király ezen dolognak megvizsgálását, és hogy Palóczyt kapitányostól együtt idézze a király eleibe, ahol mivel ők a rendelt időre meg nem jelentek, a perben megbuktak. István nevű fiút hagyott.

Palóczy István. A közelebb írt Simon fia. Petényi Erzsébettel, kivel 1489. eszt. élt, Antal, Mihály és Katalin nevű gyermekei maradtak, kik alább mind a hárman születésök rendje szerint fognak említettetni.

Palóczy Imre. A felébb írt palatinus Máténak, János nevű fiától, az Ung vármegyei főispántól való unokája. Főpohárnok és lovászmester. Más főrendekkel együtt ez is kezességet vett magára 1470. eszt. Mátyás király mellett, hogy többé adót nem. fog az országra

vetni, az ország akarátja ellen. Bizonytalan, mi okon tette volt őt ki Mátyás király a pohárnokságból, de nemsokára visszavette őt maga kegyelmébe, úgy hogy lovászmester volt már 1473. eset, mikor őt Ország Mihályval a palatínussal és másokkal a király Nissa (Neisse) városába küldötte, hogy ott a lengyelekkel békességet kössön, de akkor abból semmi sem lehetett. Rozgony Osvát leányától Dorottyától, Anna leánya maradt, de aki bizonytalan hova lett Imrének egy Zsigmond nevű testvére szerémi püspök volt 1475. eszt.

Palóczy László. A felébb írt Imrének, Máté palatínus testvérének fia. Valamint az atyja, úgy ő is, udvari vitéze volt Zsigmond királynak, akit elkísért Rómába, aholottis nemcsak magához mutatta a király kegyelmét, hanem még inasát is Gál Imrét megnemesítette, Rómában 1433. eszt Jakab apostol napján költ levele által őt küldötte Albert király 1439. eszt. Berzeviczy Istvánnal a lengyel királyhoz, hogy azzal békességet csináljon. Albert halála után őt küldöttek egyiket a magyarok ugyan Lengyelországba, hogy Ulászlót magyar királyságra hija meg, és minekutána az ő társai visszajöttek is, ő ott maradt Ulászló mellett mindaddig, míg Magyarországra elindult, és őt egész Budáig mindég nyomba kísérte. Országbírója volt ez a Palóczy 1446. eszt., amikor a sági prépost arról tett panaszt ő előtte, micsoda károkat tett Cseh László az oda való klastromnak. Lásd Cseh Péter. Ezen dolog iránt Pestről egy levelet küldött a váci káptalanhoz, hogy egy embert rendeden ennek megvizsgálására. Hunyadi János gubernátor 1447. eszt Gara Lászlóval és más főemberekkel Bécsbe küldötte őt, hogy ott Fridrik császárral békességet kössön; de valamint máskor, agy ekkor is a követség Fridrikkel nem boldogulhatott; mindazáltal még azon esztendőben Rakelsburgban (Radkereburgban) két esztendeig tartó fegyvernyugvásra vehette társaival együtt Fridriket. Egyik ő békéltette össze Hunyadi Jánost, Brankovich Györgygyei, a rács despotával 1451. eszt. mely békesség, hogy annál állandóbb legyen, Brankovich a maga unokáját, a Hunyadi fiának Mátyásnak feleségül ígérte. Minthogy pedig Fridrik császár mind csak nem akarta kiadni magától Lászlót, a választott magyar királyt, a többi Alrendekkel együtt, a bécsiakkal Palóczy is összesövetkezett ugyan Bécsben a császár ellen. Minekutána ez a László király, a Fridrik udvarából kiszabadult, mindenkor a legfontosabb dolgokat bízta Palóczyra; nevezetesen a felső Magyarországon pusztító csehek megbolászását, és 1456. eBzt némely parasztok lecsillapítását, utoljára pedig 1457. eszt. Várday Istvánnal, a kalocsai érsekkel Franciaországba küldötte őt, hogy az oda való királynak leányát neki feleségül hozza.

Mátyás király előtt is megtartotta mindenkor a maga tekintetét és becsületét; és épen nem hihető amit Bonfin ír, hogy ő is azon pártosok közt lett volna, akik 1459. eszt. Mátyás helyett Fridrik császárt szándékozták magyar királynak tenni, annyival inkább, mivel bizonyos, hogy abban az esztendőben őt Mátyás a felébb említett csehek ellen küldötte, ahol ő magát igen jól is viselte, de azokat csakugyan meg nem törhette; sőt azok kapitányainak Posovay Jakabnak és a többieknek, akik Komlóson egy új erősséget csináltattak vala, kénytelen volt Homonnay Istvánnal és Bertalannal- és Perényi Istvánnal 1460. eszt. 15. apr. négyezer kétszáz és ötven arany forintnak, négy hét alatt, a kassai bíró előtt leendő fizetésére kötelezni; amikor ellenben azok azt ígérték, hogy ezen summának lefizetése után, ők is le fogják a komlói erősséget rontani. Ott volt László azon papi és világi urak közt, akiket Mátyás 1463. eszt. Németújhelyre Fridrik császárhoz küldött, hogy attól a magyar koronát váltsák ki, és vele állandó békességet kössenek. Csak Vitéz Jánost, a váradi püspököt bocsátotta be Fridrik a városba, a többi követnek pedig Sopronba kellett visszajöni. Egy hónapig tartott Vitéz Jánosnak a császárral való tanácskozása; akkor pedig közakarattal Palóczyt Sopronból magokhoz hívták, hogy a koronát nézze meg. Azt mondják, hogy Fridrik más két koronát is csináltatott volt, a magyar korona formájára, de Palóczy a valóságos koronát a többitől egy tekintetre mindjárt kiismerte és kiválasztotta. Még 1470. eszt. is viselte az országbírótságot, mikor Mátyás király mellett, más urakkal együtt, ő is kezességet vállalt, hogy több esztendőben nem fogja kívánni azt a rendkívül való adót, melyet akkor az országra vetett vala; de az esztendő vége felé meghalt, még pedig mag nélkül.

Patóczy Antal. A felébb említett Istvánnak, Perényi Erzsébettől való fia, Zemplén vármegyei főispán. Annak a békességnek, melyét 1401. eeszt. 20. febr. Kassa alatt csinált Ulászló király a maga testvéröccsével Albert herczeggel, ez az Antal is aláírta a maga nevét. Jelenvolt a rákosmezei hires diétán 1505. eszt. Ő is egyik áldozatja lett a mohácsi veszedelemnek 1526. eszt., és mivel semmi gyermekei nem maradtak, az ő várát Sárospatakot, az életben maradt Perényi Péter, akkor mindjárt elfoglalta.

Patóczy Mihály. A most említett Antalnak testvérje, második Ulászló királynak főpohárnokja és kamarása 1514. eszt. Bátyjával Antallal együtt nyerte volt meg Ulászlótól a leleszi prépostságon való jus-patronatust, 1505. és 1510. esztendők közt valamikor; mindazáltal oly feltétel alatt; hegy kezeiket a prépostság jószágaira soha semmi szín

alatt ingyen se vessék. Ez is mag nélkül halt el. úgy látszik 1519. eszt. halt meg, legalább az az esztendő van metszve, az ő Sárospatakon a nagy templomban lévő veres márvány kövére, melyen ilyen írást is olvashatni:

Hic situs Antoni es, Michaelque Palóczya proles
 Guos prius unus amor, nunc habet urna duos.
 Iste domi clarus, Regali clarus in aula
 Alter; jam supero est clarus interque polo. 1519.

Az is meglehet, hogy ezt a koporsó követ, még életében készítette el, az akkori szokás szerint, és így az 1519. csak a koporsó készületének idejét jelenti, mert lám Antalról is úgy van a versekben szó, mint holtról, holott ő azután még hét esztendővel esett el, s nem is feküdt soha a pataki templomban.

Palóczy Katalin. Antal és Mihály testvérjök, kinek első férje Csaholyi Imre, második pedig Baskay György volt. Ez a Katalin, minekelőtte a Palóczy nevet koporsóba vitte volna, Palóczot kastélyos-tul által engedte s adta örökösen Dobó Ferencznek, mint maga osztályos atyjafiának, Szapolyay János lielybehagyásával, hihető a mohácsi veszedelem után csak hamar.

Palugyay. Ennek a famíliának ajándékozott Mária király asszony 1385. eszt. Veres-Oroszországban némely jószágokat, melyekbe az akkori odavaló kapitány, Bebek Imre állította azt be.

Pályi László. Ennek a Lászlónak, a nagy Hunyadi János, Bihar vármegyében, egy Fehér-Csanáros nevű falut ajándékozott vala, de amelyről úgy látszik, semmit nem tudott Hunyadi felesége Szilágyi Erzsébet, mert Hunyadi halála után, vissza akarta a falut foglalni Lászlótól; de m. u. László a Hunyadi levelét megmutatta, nemcsak nem bántotta többé őt Erzsébet, hanem Mátyás király megegyezésével, egy Budán költ új levél által, őt annak bírásában megerősítette 1461. eszt.

Panky Jakab. Ung vármegyei főispán volt 1290. esztendőben amikor egy Fata nevű szolgát hat markon vett meg, Imre és, Miklós nevű Ung vármegyei emberektől örök áron.

Parlaghy György. Mikor Mátyás király 1463. eszt. Jajcza várát a törököktől Bosnyákországban visszavette, odajárt ő vele a hada ez a György. Mind azért, hogy magát ott jól viselte, mind pedig azért, mert, maga költségén katonáskodott, Kállay Jánossal és Pállal együtt, nekik hármójoknak rendelte, költségek visszapótlására. Mátyás király a kamarának minden nyereségét, mely Szatmár vármegyéből .1464,

eszt. fog kerülni, t. i. minden öt portától egy arany forint. A parancsolat, melyet ez iránt küldött Mátyás Szatmár vármegyére, Jajcza városában 1463. esztendőnek utolsó napján költ. Valami Trewtl Miklós nevű ember mag nélkül halván el, Széchy Dienes, az esztergomi érsek, írt Jánus Pannoninsnak, hogy annak jószágait valami módon nyerve meg neki a királytól, de azt írta vissza János Pannonius, hogy minekelőtte az érsek levele hozzá érkezett volna, már azelőtt hat nappal a szekcsői Herczeg familia, Parlaghy György és Kállay Pál, a mondott magva szakadt jószágot magoknak a királytól megnyerték, és tőle afelől kézírást is kaptak. Ez 1464. eszt történt Szabolcs vármegyében Hatház és Sámson közt vagyon most egy Parlag nevű paszta, melyről a Parlaghy familia neveztetett.

Parlaghy Menyhért. Szabolcs vármegye részéről ő volt a rákosmezei diétán Dersy Kelemennel 1505. eset.

Parlaghy Ferencz. Első Ferdinánd híve volt Szapolyay János ellen. Egyebek közt ezt is elfogta Enn Kocsárd Szatmáron 1536. eszt., és őt Váradra vitte Szapolyayhoz, ki is őt fel akarta akasztatni, de az ő testvéreinek, Parlaghy Lászlónak és Bertalannak kérésére, csak fejét vétette. Lásd Kan Eocsárd.

Pata vagy Peta. Edömér unokája. Lásd Edumen. Ez épített a Mátra hegy alatt egy várat kétség kívül ott, ahol most Pata nevű város fekszik, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz egy mértföldnyire.

Patahich Péter. A híres Zriny Miklós alatt katonáskodott, akivel s Nádasdy Tamással hadakozott 1556. eszt a törökök ellen. Másuttis ugyan, de kivált Korotna alatt mutatta bátorságát, ahol Tompa Istvánnal ő hágott fel legelőször a sáncára, melyet a németek s magyarok látván, neki utánamentek, és mind a várost, mind a várat megvették. Ugyan Zriny Miklós mellett esett el a szigeti kapában 1566. eszt.

Pataky Demeter. Ilyen nevű ember első Károly és Lajos alatt élt. Ennek özvegye általlátván azt a sok perlekedés utáni hogy egy Kuthun-nevű falu, a Hernád vize mellett, nem őt illeti, ámbár azt eddig ő bírta, hanem a szepesi káptalant, azt a felit, az egri káptalan előtt, a szepesinek általvállotta s adta 1345. eszt.

Patachich Péter. Lásd Patachich Péter.

Patócsy Miklós. Ez temettette el Erdélyben Almáson Czibak Imre vajda holttestét, mint annak közletről való atyjafia, és annak haláláért való boszúállásban is részt vett 1534. e&t Felesége Bethlen Miklós leánya, Erzsébet volt és annál fogva a férfi ág jusa ellen is elfoglalta Erdélyben Bethlen várát, melyet aztán az ő fiai is, Boldizsár és Ferencz bírtak, de amely idővel visszazállott a Bethlen famíliára.

Patócsy Ferencz. Miklós fia. Alsó-Eperjesen született Arad vármegyében. A Szapolyay János özvegyének Izabellának legbizottabb titkos tanácsosa volt, Martinuzzi Györggyel, Petrovich Péterrel és Losonczy Antallal. Nemis csalta ő meg Izabellának hozzá való bizodalját; sőt azt a Martinuzzi incselkedései ellen, amint lehetett, híven őtalmazta; nevezetesen 1550. eszt., amikor az eddig hamu alatt lappangott bizodalmatlanság és gyűlölség, magát Izabella és Martinuzzi közt kiütötte. Minekutána Kaszán a budai basa, aki akkor Izabella segítségére ment vala Martinuzzi ellen Erdélybe, onnan visszatakarodott Budára-, a Martinuzzi emberei ezt a Patócsyt elfogták, és Váradra vitték fogva, amint Tinódi Sebestyén ezen verseiből láthatni:

Patócsi Ferencz Gyula várába érte,
Feleségét, gyermekét, ő hamar felkölté,
Az vízre rakodék, Sarkadon kiszála,
Köleserét a föld népe rátalála.
Ott ő mind népével akada fogságba,
Fogva ott bevivék a jó Bihar Váradba.

Ezekből azt lehet kihozni, hogy ő Gyula vára kapitánya volt Békés vármegyében. Nemsokára szabadon bocsáttatott ő ezen fogságból; mert mikor Izabella Erdélyből Kassa felé utazott 1551. eszt. a Tiszához közel várta őt Patócsy, Petrovich Péterrel és Balassa Menyhérttel, s ott vett attól végbucsút. Onnan visszajött Gyulára, és á keze alatt való néppel, ő is elment Lippa ostromlására Martinuzzi Györggyel sat. Ámbár már ekkor Ferdinánd királyhoz mutatott ő hűséget; de sohasem felejthette Izabellát, és annak Erdélybe való visszaköltözését szívszakadva óhajtotta. Kivált 1554. eszt Petrovich Péterrel egy kézre dolgozván, Erdélyben támadást akart gerjeszteni, sőt valamit mér csinált volt is, Boldizsár nevű bátyjával, és Bornemisza Farkassal, de azt Dobó István vajda elnyomta. Ugyanis mind hármójokat Bethlen várába szorította Dobó, kinek is, két hónapi ostrom után, olyan feltétellel adták fel a várat, hogy őket minden jószágaikkal s házok népével együtt bocsássa szabadon Petrovichhoz. Megígérte ugyan est nekik Dobó, de azonban izent vagy írt Tahy Ferencihez, hogy őket útjokban fogja el, melyet hogy ők megértettek, magokat Dobónak megadták, és Ferdinánd kegyelmébe ajánlották, ki is megtartotta ugyan őket életben, de minden jószágait elfoglalta. Forgách úgy beszél ő róla, mint nagy kincsű emberről úgy látszik, nem érte meg Izabellának Erdélybe való visszajövetelét. Talán testvérje lehetett neki az a

Patócsy Gáspár is, aki ugyanazon időben, Bihar vármegyében, Nagy-Mihály hatvan egynehány teleket bírt Ferencz leánya Zsófia, Bebek Györgyhöz ment férjhez.

Patócsy György. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen 1575. esztendőben, amikor ő a sz. pali kastélynál, Báthori fogságába esett, ki is őt a kolosvári diétán halálra s minden jószágának elvesztésére íteltette. Mindazáltal megkegyelmezett neki Báthori, és jószágainak is valami kicsiny részét neki visszaadta, melyből egy napról más napra tengődhessék. Az ő fogoly társai ezek voltak: Kendi János, Harinnai János, Pókay János és Péter, Csanády János, Bogáthy Gáspár, Bártfay Miklós, Kabos Farkas, Horváth Menyhért, Olesárdy Miklós, ősi Miklós, Csányi Miklós, Miske György, Székely János, Baladfi Gábor, Gyalakúti György, Szigethy Pál és Csákány Balás. Ezek közül is némelyek gráciát kaptak, némelyek pedig minden jószágukkal s fejjökkel lakoltak.

Pattantyús Balás. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Együtt ótalmazta Lossonczy Istvánnal Temesvárt 1552. eszt., és mikor ott egykor a vízi várnál viaskodának a törökökkel, a csauzok Kabát nevű hadnagya, neki huzalkodik Balásnak egy nagy karddal, hogy őt agyon vágja, horvát nyelven ezt mondván: Engem hívnak Kabátnak! de jókor észrevette az ő tápáskodását Balás; azért is a kardnak pajzsát eleibe veti, ő is így a vágást elkerüli; azonban Kubát nyakát dárdájával általszúrja, s neki azt feleli: Engem meg Balásnak hívnak! Minekutána Lossonczy hitre feladta a várat, de a hitszegő törökök őt és seregét a Prajkó kapu előtt megtámadták, egyebek közt ez a Balás is azoknak fogságokba esett, de mikor őt kötözve vinnék Konstantinápoly felé, egy helyen az úton, Spanyol Istvánnal, Bornemisza Jánossal s másokkal, lánczaikat megoldozták, kísérőiket megölték, Bolgár s Oláhországon s a Dunán keresztül Erdélybe jöttek, s kiki maga lakóhelyére ment. Talán testvérje lehetett neki Pattantyús Tamás, aki a kapu előtt elesett. Élt Balás még 1575. eszt., és akkor ő volt azon székelyeknek egyik hadnagya, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István ellen hadakoztak, melyért őt Báthori a kolosvári diétán fővétre íteltette; de minthogy Balás kéz közt nem volt, akkor a büntetést elkerülte. Visszanyerte-e idővel jószágait, és Báthori kegyelmét, vagy sem? nem tudhatni. A többi akkori hadnagy társai ezek voltak.: Aszú Mátyás, Illyésy Gáspár, Szodoray Ferencz, Apor Miklós, Décsey Tamás, Széky Kálmán, Móré László, Tomory András, Tomory György, Szent-Mihályfalvy Péter.

Patzot János. Nemcsak tehetős, hanem az idegen nyelvekben s

tudományokban is jártas embernek kellett lenni ennek a Patzotnak; mert a tudós Verancsics Antal érsek őt ajánlotta a világi urak közül Maximilán királynak 1572. eszt. akire a török követséget reá lehetne bízni. Ő kivülről Usali Pétert, Hosszútóthy Györgyöt, és Zeleméry Lászlót is emlegette Verancsics.

Pázmán. Egy derék német vitéz, aki Gejza, sz. István atyja idejében származott országunkba Hunttal együtt. Ezen két vitéz nagy segítségül volt, mind Gejzának, mind sz. Istvánnak, a magyarok keresztényen vallásra való kényszerítésükben. Ezek kötötték föl sz. István oldalára a Garan vizénél a kardot, mikor ő lefelől próbálta a hadakozást Kupa ellen, mely hadakozásban ők voltak testőrzoi és vezérjei a többek közt sz. Istvánnak.

Pázmán Kozma. A közelebb említett Pázmán maradéki közül való főember, második István király idejében. Mikor 1127. eszt. Istvánt, a kievi orosz fejedelem ellen kihívta Bezen, akit az a fejedelem birtoktól megfosztott vala, a többi főemberek között, elment oda Pázmán Kozma is István királylyal. Kiev vár alatt hamar elesett Bezen vagy amint mások hívják Jarozló; mindazáltal István mégis ostromlatni akarta a várat, de ez a Kozma reábeszélte a többi főembereket, sőt Istvánnak is keményen odabeszélt, hogy mivel már meghalt Jarozló, akinek kedvéért eddig hadakoztak, mi szükség volna tovább a vért haszontalanul vesztegetni? Eképen hasonlós támadván István és a főemberek közt, ezek az ő akaratja ellen is reádoboltak a haza jövetelre. Hogy a Pázmány familia, melyről közelebb lesz szó, ezekről a Pázmánoktól származott volna, nem lehet megmutatni. A híres törvénytudó Kithonich János volt az első, aki ezt először gyanította, és csak talánnal mondotta, melyen a titkokat keresők, igen mohón kaptak, és az ő talánját, megállított igazságnak képzelték.

Pázmány István. Az atyja György volt. István arról lett emlékezetessé, hogy egykor első Károly királylyal állott ki bajvívásra, és a viadal közben, a király neki, akaratja ellen, dárdájával három fogát találta kiütni. Hogy annál könnyebben felejtse István a maga fogait, azok helyett Károly neki három falut adott Bihar vármegyében, u. m. Pósat, Somogyot és Somot 1319. eszt.

Pázmány Péter. Zsigmond király alatt virágzott 1430. esztendő körül. Három fia maradt, Péter, Mihály és András, akiket 1465. eszt. Mátyás király, sok rendbeli érdemeikért, azokhoz járulván az érsek Vitéz János kérése is, minden ősi jószágaik bírásában újra megerősített. Közölök csak Andrásról tudhatni, hogy György és János nevű fiaikat hagyott.

Pázmány János. (Panasztóteleki). A közelebb említett Péternek András nevű fiától való egyik unokája. Felesége Katalin, annak az Ártándy Pálnak testvérhúga volt, akit Gritti Lajos Sietett meg Budán 1531. eszt., kitől két fiút nemzett, Gáspárt és Pétert.

Pázmány Gáspár. (Panasztóteleki). Jánosnak Artándy Katalintól való egyik fia. Boda Veronikától két gyermeke lett, u. m. Borbála, a ki a pártát Balogh Ferenczért; a gyászt pedig nagy-mihályi Eödönffy Jánosért tette le, és fia Gergely, kinek leánya Anna, Széchenyi Ferenczet választotta magának férjül.

Pázmány Péter. (Panasztóteleki). Ez is Jánosnak Ártándy Katalintól való fia. Sokat birt Bihar és Szabolcs vármegyékben, amint az 1552. esztendőbeli beírás (conscriptio) mutatja p. o. Mindszenten nyolcz portát, Balkányban kettőt, Okányban tizenegyet, Somogy nevű falut egészen, mely akkor csak három portából állott, Fancsikán, Körtvélyesen s a t. tizet. Panasztóteleket a testvérjével Pázmány Gáspárral bírta, aholottis akkor tizenhárom porta volt, Sz. Márton-Újlakot, ahol tizenhét, Zomajomat, ahol tizenkilencz, Posát, ahol három, és Somot, ahol két portája volt, hasonlóképen együtt bírta Gáspárral. Kétszer házasodott. Első felesége bizonytalan ki volt. Attól maradt Farkas nevű fia, ki is Váncsody Margittól két leányt nemzett, kiknek egyike a Solymosy familiába ment férjhez. Második felesége, a kusali Jaksy János Özvegye, Csáky Katalin volt, kitől Miklós nevű fia, és Borbála nevű leánya maradt, kit Toldy Ferenczhez adott férjhez.

Pázmány Miklós. A közelebb írt Péternek Csáky Katalintól való fia. Első felesége Massay Margit volt, kitől nemzete ama nemzete díszét, Pázmány Péter kardinált, kihez hasonló tudóst, az akkori Európa keveset, prédikálót pedig talán egyet sem mutathatott Második feleségétől, Toldy Borbálától, maga nevét hordozó fiát, Miklóst hagyta.

Páznán. Lásd Pázmán.

Pazoni Benedek. Szabolcs vármegye deputátusa volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor Buda vára Hunyadi János gubernátor gondja alá adatott. Társai Kállay János, Kertz Mátyás és Temenyei Mihály voltak.

Pechy vagy Péchy Pál. Zsigmond király idejében, dalmát, horvát és tótországi bán volt 1404. eszt. A sárkányrendének ő is tagja volt, melyet Zsigmond és Borbála 1408. eszt. állítottak fel.

Péchy Mihály. Mátyás király idejében a vasas lovasoknak egyik hadnagyok volt. Jelenvolt 1476. eszt. Posasin mellett a törökökkel esett szerencsés ütközetben, ahol a magyarok a török táborát elszélesztették, nagy prédát nyertek, harmadfél száz törököt, öt zászlót, sok aranyos és drága

köves kardot, és egyéb drága ritkaságokat küldöttek ajándékba a királynak győzedelmök jeléül.

Péchy Farkas. Bebek Ferenczczel s másokkal, mint előkelő vitéz, egynehány huszárokat vezérlett, a Balassa Menyhért és Basó Mátyás ellen való hadra 1549. oszt. Bizonytalan mikor esett török fogságba melyből 1565. eszt. szabadult ki, együtt Krusich Jánossal, a Csáb Ákos közbenjárására.

Péchy Gáspár. Első Ferdinánd alatt élt. Minthogy a pápa, Martinuzzi György megölését törvénytelennek tartotta; azért mind magát Ferdinánd királyt, mind mindeneket, valakik annak halálában valami ré82t vettek, az anyaszentegyház kebeléből kizárta vala 1552. eszt. Maga mentségére ezt a Gáspárt küldötte Ferdinánd a pápához, ki is oly fundamentomosan és olyan ékesen szólással tudta a dolgot előadni, hogy a megengesztelhetetlennek tartott pápa, a Martinuzzi erőszakos halálát, megérdemlettnak ítélte, s a fenyíték alól mindeneket feloldozott. Talán más Péchy Gáspár lehetett az, akinek és Márton nevű öcscsének 1555. eszt. adott Ferdinánd nemes levelet, melyben Gáspárnak azt az érdemét emlegeti, hogy ezelőtt négy esztendővel Lipppa alatt jól viselte magát Ulomán bég ellen, és hogy ott egy test verje el is esett. Nemesi czímerül egy három részre osztott pajzsos, egy kősziklán kiterjesztett szárnyakkal álló hollót adott neki a király.

Pekry János. Vele volt ez Beriszló Péter püspökkel s bánnal, mikor azt a törökök megölték 1621 eszt. és ugyanakkor a törökök őt életben elfogták, török vallásra kényszerítették s megházasították. Már gyermekei is voltak, mikor 1526. eszt. Szulejmán török császár táboriban kijött Lajos király ellen. A mohácsi veszedelem előtt egy, vagy két nappal, általszökött a Tomory táborába, ahonnan a krályhoz vitték őt. Mikor azt kérdeznék tőle, mit reményel a beállandó ütközetről? azt felelte: hogy ő ugyan a magyarokat rémíteni nem akarja de ha igazat kell mondani, oly sokan vagynak a törökök, hogy ha azoknak kezeiket mind hátra kötöznék is, mégis dolgot adna harmad napig azokat a magyar tábornak levágni. Ugyanazon veszedelemben, mindjárt az ütközet elején elesett, a magyarok mellett hűségesen harcolván 29. aug. 1526. eszt.

Pekry Miklós. Perényi Péter mellett vágta le a törökök Dely Istvánnal együtt 1532. Lásd Dely István.

Pekry Lajos (Petrovinai). Első Ferdinánd alatt vitézkedett. úgy látszik jelen volt a mohácsi veszedelemben, de bizonyosabb az, hogy a pozsoni diétán ő választotta egyik Ferdinándot királynak 1526. eszt., kinek is pártját mindenkor hűségesen ótahnazta Szapolyay Já-

nos ellen. Lásd Frangepán Kristóf. Ott volt ígérnél, miket Badó Ferenczet, a Szapolyay fővezérjét, a Ferdinánd emberei elfogták; 1537. eszt. ő vezérlette a könnyű lovasságot, mikor Szapolyay Kassához nem messze, Szína nevű falu mellett megveretett 1528. eszt. Katzianer János vezérége alatt, ő vette meg Hradek és Likava várait Liptó vármegyében ugyanazon esztendőben; sokat tett Tömésén vára megvételeire is. Ugyanakkor Késmárkot, és a már említett Hradekel, vagy Liptó-Ujvárt, maga kezénél akarta megtartani, de parancsolt neki Ferdinánd, hogy azokat Batthyány Ferencznek adja által, úgymint akinek ajándékozta azokat Ferdinánd. A következő 1529. eszt. is szerencsésen hadakozott Bánffy János ellen Horvátországban, és kilencz század magával, annak több mint negyedfél ezer főből álló seregét megverte, s belőle két százat elfogott, mely után kénytelen volt Bánffy összeállani Tahy Jánossal s másokkal, hogy ő ellene magát ótalmazhassa. Lásd Erdődy Simon, ő is egy, volt azon vezérek kteél, akik 1530. eszt. a Szapolyay vezérivel, Horvátországban, Desnioze éa Újudvar alatt fekvő táborjokban fegyvernyugvási kötöttek. Lásd Báthori György. Eddig tett igen sikeres szolgálataiért, a már említett Újvár éa Likava várait adta neki Ferdinánd 1533. eszt., minden hozzájuk tartozó jövedelmekkel együtt annyival inkább, mert nem kis summa pénzt vett vala tőle fel azoknak fejökben. Ilikor 1535. eszt Bécsbe igyekeznek, a Fertő tavához közel, elfogta őt a fraknoi kapitány, Furst Móricz-, és Kis-Mártonba vitte fogságra Elbocsáttatván Ferdinánd parancsot latjára, Móriczot bajvívásra hitta, de Ferdinánd magára vállalta, hogy törvényesen fogja köztök a pert eligazítani. Azon eset volt köztök a viszálkodás, hogy a Pekry katonái Móricznak két lovát eltökítették, de amelyet Pekry nem akart hinni. Minden eddig keresett becsületét elvesztette az 1537. eszt Ugyanis a Katzianer János fővezérége alatt, ő vezérlette Bakics. Pállal a nyolczezer könnyű lovaszt Eszék alá a törökök ellen, mely had szerencsétlen kimenetelének okául azt tartatván, Ferdinánd őt Gréczben és Innsbruckban hét egész esztendeig tartotta fogságban, és akkoris nehezen bocsátotta szabadon a magyar urak sürgető kérésére. Hogy ilyen keményen bánt ő vele Ferdinánd, azt mosnják másik okának, hogy ő egy bizonyos vendégségben, sok német hallatára, Ferdinándot fitos pelbártnak. nevezte, s csúfolta volna. Minekutána szabadon bocsáttatott, akkoris megtartotta Ferdinánd maga kezénél Likava várát, melyet ő tőle elvett vala. A nagy-szombati diéta instált ő mellette 1545. eszt a királynál, hogy neki azt adja vissza, annyival inkább, mivel ő magát a királyi udvarban teendő s minden lehető szolgálatokra ajánlja. Megígérte Ferdinánd,

hogy mihelyt szorgosabb dolgai engedendik, meg fog ő róla emlékezni. Első feleségének a sánta Báthori. István palatinos özvegyét Zsófiát írják, de azt méltán kétségbe lehet hozni; másodíknak pedig Báthori Erzsébetet, aki az ő halála után Kerechény Lászlóhoz ment férjhez.

Pemflinger Márk. Erdélyben a szász nemzet főispánja, szebeni királybíró, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Elei Sváborozságból szakadtak Magyarországra, és itt Budán telepedtek meg. Márk atyja budai bíró volt. Első felesége halála után, 1521. eszt. költözött Szebenbe, ott a Lnlay János özvegyét, Tóbiásy Klárát feleségül vette, és a mondott hivatalokat nyerte. Halála 1536. eszt. történt. Első feleségétől maradt leányát, aki Mária királyné udvarában lakott, a híres enyingi Török Bálint vette el; második feleségétől valót pedig Orsolyát, Forgách Simon.

Peregi Albert. Pécsi prépost. Jelen volt Pozsonban 1526. eszt az első Ferdinánd királyivá lett választásakor. Ott volt Bécsben Ferdinánd jobb keze felől 1583. eszt., mikor az a török követet nagy pompával meghalgatta. Királyi kincstartó volt ő 1541. eszt., mikor azt bírta ő reá Ferdinánd, hogy a mag nélkül elhalt Hampó Gáspár özvegyét, ami azt illeti, fizesse ki, és a Hampó jószágait, a Mura közti stb. Az ország törvénye szerént, a király számára foglalja el. Nehezen boldogult ebben a dologban, az özvegy édes atyja Keglevich Péter miatt. Őt küldötte Ferdinánd 1549. eszt. Váradra Martinuzzi György püspök kérésére, avégre, hogy ő Martinuzzival ő felőle végezzen, miképen lehetne a Szapolyay János özvegyétől Izabellától Magyarország részeit és Erdélyt Ferdinándhoz keríteni. Albert azt a választ hozta, hogy Martinuzzi mindeneket magára vállal, csakhogy Ferdinánd Izabellának, és annak fiának más fejedelemséget adjon. Hogy visszajött Albert ezzel a válaszszal Pozsonba, ágyba esett, és nem sokára ugyanott meghalt. Bél Mátyás hibásan bérmlta őt Bereginek.

Perényi. Ez a família, Abauj vármegyében, egy Perén nevű falutól vette a maga nevét, Kassától két-ezer lépésnyire, ahol egy régi várnak nyomai még most is látszanak. Ezt a várat s falut, második András király ajándékozta volt a família törzsökének, Dobos Jánosnak.

Perényi Miklós. Orbán fia, első Károly és Nagy Lajos királyok alatt élt. Nádasdy Laczk Domokostól 1321. eszt. vette meg az egi káptalan előtt Szent-Kereszt nevű falut hatvan markon. Az egi káptalan tagjai akkor a többek közt ezek voltak: Újváry Domokos, Zem-

plényi Péter, Borsody Benedek, Sorabory Jakab, Hevesy István, Unghy Benedek, Reményi Lőrinci, Szabolcsy Dávid stb. Sáros varmegyében, egy Harapkő nevű jószágában, a sz. Ágoston remetéinek egy klastromot építtetett 1333. esztendőájban, és azt az egész jószágot is azoknak adta; de azok azt nem soká bírhatták, mivel a Vitéz László fia Lőrincz megmutatta, hogy Perényi Miklós a nevezett szerzeteseknek nem adhatóját adta, mert Harapkő az ő tulajdona, azért azt el is foglalta 1351. eszt. Ezt a dolgot a palatínus úgy igazította el, hogy Harapkő maradjon a Vitéz Lőrincz kezénél, Perényi Miklós pedig a maga, és fiai Miklós és Péter nevében, Harapkő helyébe adja a szerzeteseknek Mochnya nevű faluját. Buzgóságának más jelét 1340.- eszt. mutatta, amikor a pápa tudtával s engedelmével, sz. Kereszten Abauj vármegyében, a minoritáknak klastromot épített. Miképen igazított el egy bizonyos pert, alább a Sinka Péter név alatt meg lehet látni. Amely pere magának volt Perényi Miklósnak Vitéz Lőrinczczel, az iránt István herceg, a Lajos király testvérié, 1352. eszt. idéztette őt maga eleibe, a szepesi káptalan által. Akik az idéző levelet (cimatoria) elvitték hozzá, őt fiaival együtt Jordánvágásán találták. Egy más —

Perényi Miklós. Zsigmond király alatt viselt főpohárnokságot és lovászmesterséget.

Perényi Imre. Zsigmond királynak főpohárnokja, titkos kancellárja, és a sárkány rendnek tagja volt, aki neki 1410. eszt., Sáros vármegyében, Újvár nevű várat ajándékozott, de azonban megparancsolta Rozgony Simonnak, az ország akkori birájának, hogy addig Perényinek a várat által ne adja, míg Perényi a szebenieknek a Fekete erdő határait Újvár felől ki nem mutogatja, mely erdőtől Perényi a szebenieket egészen el akarta tiltani, és azt magának foglalni. Annak a zálogos contractusnak, ez az Imre is aláírta a maga nevét, melylyel Zsigmond a szepességi tizenhárom várost a lengyel királynak eladta 1412. eszt.

Perényi Péter. Simon fia. Ez is Zsigmond alatt élt. Maróthi Jánossal együtt volt macsói bán 1397. eszt., és ugyanazzal küldötte volt őt 1404. eszt. Zsigmond Erdélybe, annak a lármának elnyomására, melyet ott Ludán Tamás és Debrő István csináltak vala. Volt ez a Péter székelyek, főispánja is. 1408. eszt. pedig mánnaroei főispán, mikor őt Zsigmond a sárkány rendébe bevette. Zemplén és Ung vármegyei főispán 1411. eszt. volt, mikor Abauj vármegyében Nagyida, Kamarócz, Csecs, Magrancz, Bodoló és más helyeket adta neki Zsigmond, ki is királyi levelében ezen érdemeit emlegeti Péternek, hogy a királylyal ott volt Rácországban Galambócz vára alatt, mikor azt

a törököktől vissza akarta venni, ott vitézül harczolt, és a fején nagy sebet kapott. Hátszországban is derekasan viselte magát a törökök ellen, azoknak zászlójokat elvette, tőlök sok rabot kiszabadított, és egyik lábán ott nagy seb esett. Más alkalmatossággal, mikor maga Zsigmond is elment volt a pártos oláhok megszelídítésére, hasonló bátorsággal viselte magát Péter, s nevezetesen mikor visszajövet az oláhok a magyar tábornak lest vetettek, a hegyekről s barlangokból azt nyilazták, s maga Zsigmond is nagy veszedelemben forgott, nagy részént ennek a Péternek köszönte élete megmaradását, aki az ő ótalmazása közben jobb karján megsebesedett. A Szerémségen sokszor hadakozott a törökökkel, azoknak előbbjöveteleket meggátolta, tőlök sok sebet kapott, de kivált egyet a bal karján, mely felől azt mondja Zsigmond a levélben, hogy azt holtig fogja viselni. Továbbá arról dicséri ét, hogy míg maga Zsigmond Csehországban járt, itthon pedig némely pártosok, Debrő István és egyebek az országot Nápolyi László számára akarták elfoglalni, azoknak magát Péter hathatósan ellenök szegezte, Debrővel Abaúj vármegyében Nagy-Pataknál megütközött, emberei közül maga kezével sokakat a földre nyújtóztatott, mindaddig, míg egy valaki egy buzgánnyal úgy a fejére ütött, hogy azon a sisak összetört. Ezen ütés miatt sok ideig betegeskedett. Mindazáltal, miután Zsigmond Csehországból haza jött, és Tályá várát a Debrő István feleségétől s fiaitól visszavette, aki maga már akkor Erdélyben zenebonáskodott, akkoris megjelent Péter a vár ostromlására. Országbirája volt Péter 1417. eszt., amikor a kostancziai (kostniczi) gyűlésről levelet küldött neki, és Gara Miklós palatínusnak a király, melyben azt parancsolja nekik, hogy a szepességi huszonnégy város főispánját, a késmárki lakosok szabadságainak s jósaiknak háborgatásától keményen tiltsák el. Hihető nem első, hanem második felesége volt neki szekcsői Herczeg Anna, Széchenyi László özvegye.

Perényi János. Péter fia. Szepesi főispán volt Zsigmond uralkodásának vége felé. Sokat hadakozott az országban pusztító hussziták ellen. Saschy Dienes és Rozgony Simon püspökökkel őt küldötte volt Albert király 1439. eszt. Lublyóba, hogy ott a lengyel követekkel kössön békességet, de azt tökéletességre nem vihette, hanem mind a két rész abban egyezett meg, hogy a két országnak királyai személy ezerént beszéljenek egymással a békességről. Albert halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, az Ulászló királyságra való hívására, ahonnan mikor visszajött Thallóczy Matkóval és Marczaly Imrével, azokkal nem ment el Komáromba az Albert özvegyéhez Erzsébethez, és ezzel került el, hogy őt Erzsébet, társai mellé fogságra nem té-

tette. Azután nem sokkal, a csehek elfoglalták ő tőle Sáros várát. Terebesről küldött 1448. eszt. a bártfaiakhoz egy levelet, melyben arra kéri őket, hogy őt a csehek ellen segítsék, akik ő tőle akkortáiban vették volt el Újvárt. Ott volt ő is Bécsben 1452. eszt. mikor Hunyadi János és más magyarok Fridrik császár ellen a bécsiekkel összeszövetkeztek, aki ötödik Lászlót nem akarta magától tartományai igazgatására elbocsátani. A következő 1453. eszt. őt is kirendelte volt a király az ifjú Hunyadi László mellé, Aiamit nevű cseh lator ellen. Ugyan a csehek ellen segítette 1456. eszt. Palóczy Lászlót. Talán az ő fia lehetett az az ifjú Perényi János, aki itt következik.

Perényi János. Ez vendégelte meg Ulászló királyt Csicsva várában, mikor az az országba bejött a királyságra 1440. eszt. Lásd Bebek Péter.

Perényi Miklós. Mikor első Ulászló 1440. eszt. bejött királynak Lengyelországból, útjában ezt a Miklóst tette késmárki kapitánynak, mely város felett ő azután sokat veszekedett s hadakozott Giskra Jánossal. Ulászló a maga magyar királyivá való választásakor, a többek közt azt ígérte vala, hogy amely tizenhárom várost Zsigmond király a lengyeleknek zálogba vetett vala, ő azokat a magyar koronához vissza fogja ragasztani, aminthogy mihelyt az országba bejött, Budáról nem sokára egy parancsolatot küldött a szepességi huszonhárom városhoz az iránt, hogy ámbár eddig a zálogos tizenhárom városnak külön főispánjok volt a többi szepességi városokétól, mindazáltal ettől fogva, mind a huszonhárom város egy közös főispányt válasszon magának. Hogy pedig ebben valami hátramaradás ne legyen, erre a Perényi Miklóstra, és Perényi Pálra, a késmárki kapitányokra bízta Ulászló, hogy amely városok ilyen közös főispányt nem akarnak választani, azokat arra erőszakkal is kényszerítsék. Ezek szerint Ulászló ígéretét teljesítette, csuda tehát, hogy mehettek azon városok vissza a lengyelek kezei közé azután való időkbén. A következő 1441. eszt. egy lakos elárulta Késmárkot Giskra Jánosnak, és akkor maga ugyan Miklós elszaladhatott, de sok magyar és lengyel katona esett Giskrához fogságba. Talán más Perényi Miklós volt már az, aki Mátyás király idejében Sztropkó várát birta Zemplén vármegyében, és azon vár körül az utazást félelmissé tette vala, mind a külföldi, mind az országbeli kereskedőknek; melyről való panasz Mátyás királynak fülebe menvén, az a várát ő tőle erővel elvételte 1483 esztendő-tájban.

Perényi István. Mátyás király idejében alt. Lásd Palóczy László. ő is helybehagyta keze írásával azt a békességet, melyet Mátyás

Fridrik császárral csinált 1464. eszt. Vitéz János érsekkel együtt bitta vala be Kázmért Lengyelországból 1471. eszt. Minekutána pedig a közelebb említett Perényi Miklóstól Sztropkó várát elvétette Mátyás király, onnan a maga seregét Nógrád vármegyébe Fülek vára alá küldötte, hogy azt is vegye meg. míg ez a sereg odajárt, az alatt Perényi István Sztropkó várát visszafoglalta, és azon igyekezett, hogy Újvár és Sáros várait külföldi katonasággal, talán husszita csehekkel rakja meg. Ezen az okon 1483. eszt. Lábatlan Andrást rendelte ki ő ellene Mátyás király, hogy mind a mondott várakat, mind Terebeet ő tőle vegye vissza. Kétség kívül más Perényi István volt Ulászlónak az a főkamrás mestere, akit 1514. eszt. a vármegyékhez és szabad városokhoz küldött, hogy azokat a kuruczok ellen sietve ültesse fel, és aki azután való esztendőben Ulászlót Bécsbe elkíserte.

Perényi Imre. Főasztalnok, Abauj varmegyének örökös főispánja, utoljára palatinus és kunok bírása 1504. esztendőből fogva, Geréb Péter helyébe, kinek nemcsak hivatalát, hanem özvegyét is, Kanisay Dorottyát, és azzal együtt Valpó vagy Valkó várát is elnyerte. A közelebb írt Perényi Istvánnak fia volt ő, akit Mátyás király, az érsek Vitéz Jánossal való pártoskodásért, 1471. eszt. minden jószágától megfosztott vala; ennek az Imrének pedig, mint atyja bűnétől ártatlanak, idővel mindenét visszaadta. Palatinusságának mindjárt első esztendéjében, Moldvába akarta őt második Ulászló király küldeni, az István vajda halála miatt ott történhető zenebonáknak elnyomására, de úgy látszik a szükség nem kívánta, hogy oda elmenjen. Az ő idejében tartatott 1505. eszt. az a híres, de minden jó vagy rossz következés nélkül maradt rákosmezei országgyűlése, melyben azt végezték vala a magyarok,* hogy soha többé idegen nemzetből magoknak királyt nem fognak választani. Révay Péter azt írja, hogy Imre palatinus ennek a végezésnek magát általán fogva elleneszegezte, és minthogy köszvényes volt, magát Pest utczáin fel s alá hordoztatta, s felszóval protestált azon ártalmas végezés ellen, azt állítván, hogy így az országnak választásbeli szabadsága megsértetik. Mindazáltal utoljára kénytelenségből aláírta maga is a maga nevét azon végezésnek, de nem úgy mint palatinus, hanem csak mint magános személy, tehát csak ezen okból is a végzés törvénytelen marada.

Esztendő múlva, zálogba vetette neki Ulászló, bizonyos summa pénzért Kis-Szeben városát. Jelenvolt 1508. eszt. Fehérváron, az Ulászló kisedének Lajosnak koronázásán; és hivatalbeli kötelessége szerint, ő kérdezte meg az összegyűlt népet, akarja-e, parancsolja-e annak megkoronázását. A következett esztendőnek elején, kénytelen

volt az országból Prágába kimenni a király, az itt hatalmazó dög halál miatt, mely közel három esztendeig pusztította az országot. Ez idő alatt Imrét hagyta Ulászló itthon maga helytartójának és az ország igazgatójának, Bakács Tamás érsekkel. Sáros vármegyében, Újvárt, Újfalut, Tarczay Miklóssal felcserélte 1512. eszt., melyekért neki Tarczay Tolcsvát és Vámost adta. Ezt a cserét maga a király is megerősítette Érden, vagy amint ma híják Hamsabégen költ levelével. Ugyanazon esztendőben horvátországi bánná tette őt Ulászló, Beriezló Péterrel, a veszprémi püspökkel, de úgy látszik, hogy arról nem sokára lemondott. Kiütvén magát 1514. eszt. a kurucz háború Székely vagy Dósa György vezérsége alatt, sokan Imre palatínust akarták az ellen fővezérül kiállítani, de mivel már akkor a köszvény őt igen elgyengítette, a kuruczok elnyomása Szápolyay Jánosra bízott.

Istvánffy azt beszéli, hogy mikor 1515. eszt. Ulászló Bécsbe ment, hogy ott a maga gyermekeit a császári familiával összeházasítsa, elindult volt oda ő vele Imre palatínus is, de nyavalyája miatt kénytelen volt Pozsonban maradni. Itt midőn meghallatta volna, hogy Bécsben a koronás fejek, a többek közt abban egyeztek meg, hogy ha az Ulászló fia Lajos, mag és örökös nélkül találna elhalni, tehát abban az esetben Maximilián császárnak azon unokájára, és annak maradékira szálljon a magyar királyság, aki az Ulászló leányát Annát fogja elvenni. Hogy ezt az egyezést Pozsonban meghallotta Imre palatínus, a járásra alkalmatlan lévén, magát szekérre tétette, és Pozson piacán s utczáin fel s alá hordoztatta, és ennek az alkunak felszóval ellene mondott hivatalbeli kötelességéből, azután pedig Budára lejött. Nem kis szegyet ütött ezen cselekedetével az alkudozó fejedelmek fejébe. Minekutána tehát Ulászló haza jött, őt mindjárt magához hívatta, és hogy az egyezést hagyja helyben, arra kérte; melyre hogy annál könnyebben reávegye magát, Sáros várát hercegi titulussal, és Eperjest neki ajánlotta; a császár nevével pedig római sz. birodalomban grófságot ígért neki. Mind ezekkel annyira hajlott Imre, hogy az említett egyezésnek, a maga nevének, de csak mint magános személynek, és sem mint palatínusnak, aláírására magát kötelezné. Már kezéhez is vette vala Sáros várát, de minekelőtte a császártól a grófság felől való levél érkezett volna, Imre Budán hirtelen nagy betegségbe esett, és meghalt, amár említett 1515. eszt. Hogy btvánlynak ezen előadása, és Révay Péter felébb előhozott szavai közt, kevés különbség van, az szemebetűnő dolog. Katona úr úgy tartja, hogy itt inkább kell Révaynak hinnünk, mint Istvánffynak, ilyen okokon, mert a császár és Ulászló között költ szövetség levél, nem emlékezik erről

a pontról, hogy ha Ulászló maradéka kifogyna, akkor a Maximilián unokáira szálljon az ország; ezenkívül azt mondja, hogy Imre nem az említett esztendőben, hanem még Ulászló után, két esztendővel halt meg; utoljára Imre nem volt sárosi herceg, hanem Ulászló halála után 1517. eszt. tette őt a császár siklói herceggé, Badenben költ levele által. Ezekből azt hozza ki Katona úr, hogy hihetőbb, hogy Imre, a rákosmezei diéta végezése ellen protestált, mint az Istvánffy által képzelt pont ellen. De a Révay beszédében is nagyon kivető, t. i. az, hogy Imre a rákosmezei végezésnek, csak úgy írta volna alá magát, mint magános személy; holott bizonyos, hogy annak mint abaujvári főispán, palatínus és kunok bírása, írta ő alá a maga nevét. Tagadhatatlan dolog az is, hogy Maximilián mindenképen igyekezett, a maga házában a magyar királysághoz just szerezni, aminthogy idővel a Maximilián unokája Ferdinánd, aki Ulászló leányát Annát elvette, csakugyan magyar király lett; Akármint volt pedig a dolog, a bizonyos, hogy Istvánffy az Imre halálának esztendejében hibázott, mert ő palatínus volt még 1518 eszt., mikor ő a bácsi diéta végezése szerint, Kis-Szebent Lajos királynak visszaadta ugyan, de más részről, mivel Jajcza vára veszedelemben forgott, bizonyos summáért Eperjest Lajos király neki zálogba vetette, és hihetőbb amit mások írnak, hogy t. i. ő 1519. eszt. 5. febr. halt meg. Felesége Báthori András leánya, Borbála volt.

Perényi Gábor. Ugocsai, mármarosai főispán, és főkamaras mester volt Ulászló és Lajos idejökben. Ott volt Ulászlóval Lőcsén 1491. eszt. mikor ott Ulászló a maga testvéreivel bizonyos dolgok eligazítása végett összejött. Itt midőn némely cemes magyarok, a fejedelmek mulattatása kedvéért, a lengyelekkel játékbeli viaskodást tartottak volna, a többek közt ez a Gábor és Báthori György igen megkülönböztették magokat mások felett, melyért mindketten a királytól nagy ajándékokat kaptak. Amely vizáلكodások és perlekedések a határban lakó magyar és lengyel jobbágyok közt támadtak vala 1510. eszt. azoknak eligazítására a magyarok részéről ez a Gábor volt kirendelve. A mohácsi veszedelem őt is megemésztette 1526. eszt. Frangepán Katalintól János nevű fia maradt.

Perényi Ferencz. Imre palatínus fia, váradi püspök-, s egyszersmind az akkori szokás szerint Bihar vármegyei főispán lett 1513. eszt. A paraszt kuruczoknak egy csoportját derekasán megverte, Váradhoz közel 1514. eszt. Czibak Imrével, Ártándy Pállal, Bajoni Benedekkel és Gittán Miklóssal. Akik megmaradtak a kuruczok közül, azok részszerént Székely Györgyhöz szaladtak, részszerént Lengyelor-

szágba vették magokat. Igen ifjúnak kellett neki lenni, mikor püspökké lett, és ezen az okon őt a pápa egy darabig meg nem erősítette a püspökségben, még atyja kérésére is. Abban a levélben, melyet az ő atyjához 1515. eszt. április első napján intézett a pápa, még csak ígéretet teszen róla, hogy ámbár még Ferencz gyenge azon tehernek hordozására, mindazáltal minél előbb, és minél jobb móddal lehet, eleget fog tenni a palatinus kívánságának. Lásd Homonnay Ferencz. Együtt indult ki Ferencz püspök Tolnárról, a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Lajos királylyal. Mikor Tomory Pál a törökökkel való megütközést felettébb sürgetné, Ferencz püspök azt mondotta: „Amely napon, úgymond, meg fogunk ütközni, azt a napot a Tomory Pál vezérlése alatt a hadban elesendő húszezer magyar mártírnak emlékezetére kell szentelni, és azoknak a szentek közé leendő számláztatásokért, Brodarich István kancellárt kell Rómába küldeni, ha életben találna maradni, mivel ő már, mind a pápa, mind a kardinálok előtt ismeretes. Betölt az ő szomorú jövődölése, és maga is Mohács alatt elesett, ő is azon hét főember közöl való volt, akiknek fejüket Budára a győzedelmes Szulejmán török császárhoz elvitték. Mikor az ő fejét meglátta Szulejmán, őt okosságáért igen megdicsérte, mivel meghallotta felőle, hogy ő az ütközetet ellenzette.

Perényi Péter. Ez is Imre palatinus fia, temesi főispány és kapitány, a palatinussá lett Báthori István helyébe, egyszersmind atyja halála után, Szapolyay Jánossal koronaőrző, azután ugyan Szapolyay helyett erdélyi vajda, utoljára Abauj vármegyei főispán, első Ferdinánd kancellárja és a magyar hadak főkapitánya. Lásd Homonnay Ferencz. Ott volt a mohácsi szerencsétlen hadban, és a veszedelem előtt Tomory Pállal együtt fáradozott a tábor rendbeszedésében, amikor még csak valami huszonöt esztendősf ifjú volt. Ő vezérelte ott az első seregnek bal szárnyát, minthogy el nem érkezett Szapolyay János, aki annak vezérlésére vala kinevezve. A veszedelem után, Szapolyay János a magyar királyságra vágyakozván, egynek nézte Perényi Pétert azon főemberek közöl, akikre ő neki célja elérhetésére nagy Szüksége vagyon, azértis őt magához hívta Tokajba, és az ő pártfogását annyival könnyebben megnyerte, mivel épen akkor foglalta volt el Pétét, a Mohácsnál elesett Palóczy Antal várát és városát Sárospatakot, melynek birtokában őt Szapolyay mindjárt megerősítette, és őt maga helyébe, vajdává is tette; a fehérvári koronázás után pedig a korona őrzését továbbra is ő nála meghagyta. Amely ezer forintot Szapolyay Bártfa, Lőcse és Eis-Szeben városaira vetett vala, a temesvári vár építésére való segedelemül, azokat a Perényi kezébe paran-

csolta fizetni 1526. eszt., Kelemen pápa napján Budán költ levele által. A következő 1527. eszt. némely kóborló latrok ellen küldötte őt Szapolyay, akikkel szerencsétlenül ütközött meg Szegednél. Lásd Fekete János.

Még el sem múlt az esztendő, hogy első Ferdinánd Budáról Szapolyayt kifüstölte, és oda gyűlést hirdetett a magyar rendeknek szeptember első napjára. Már ekkor Ferdinándhoz hajlott vala Perényi Szapolyaytól, azértis ezen a gyűlésen, azután pedig kevéssel Fehérváron is megjelent. Innen küldöttek őt el a rendek egynehány száz lovassal a koronáért, melyet ő a rendelt időre elő is hozott. A koronázás után meghagyta őt Ferdinánd mind a vajdaságban, mind Sárospatak birtokában; azonban a korona őrzését továbbra is reá bízta, ő pedig azt Siklósra vitte. Bizonytalan micsoda dolog felett veszett A Budán össze, épen a Ferdinánd szobája előtt, Révay Istvánnal 1528. eszt., akit ő mivel hazugságba hagyott, Révay sem akart neki adós maradni. A koczódás már sokra is ment volna, ba azt Ferdinánd közbejövetele ketté nem vágta volna, addig pedig Perényit, a mellette lévők erővel nem tartóztatták volna, Hogy a király mindkettőjük panaszát meghallgatta, további igazításig megparancsolta, hogy egyik is a másikon semmi erőszakot tenni ne merészeljen. Ferényi azt felelte, hogy ő ugyan maga nem fogja bántani Révait, de az ő szolgálait attól nem lehet megtartóztatni; a nemesek felől sem felelhet, akik neki jó akarói. Erre Ferdinánd azt mondotta, hogy aki szolgálinak nem tud parancsolni, maga fog azokért lakolni.

Siklós várában mulatott ő 1529. eszt., mikor meghallotta, hogy Szulejmán török császár, egy roppant táborral Ferdinánd ellen jő, és már a Szerémségen jár. Hogy tehát annak kezét elkerülhetné, feleségét, gyermekeit és minden kincsét, ezenkívül a királyig koronát és az országnak egyéb drágaságait szekerekre rakván, elindult Sárospatak felé, és hálásra, a Sárvice mellett, egy Kajdács nevű faluba fordult. Hogy ezt megtudta Szerecsen János, nagy hirtelenséggel összeszed egynehány lovas és gyalogokat, azokkal Perényit minden kísérőivel meglepi, megnyomja, elfogja és Bánffy Jánoshoz küldi, aki őt Kaproncza vagy Stupenicza várában őrizet alá tette, mihelyt pedig Szulejmán Mohácshoz érkezett, ő a koronával, és az országnak egyéb clenodiumaival, feleségével és gyermekeivel együtt, ott annak általadta, Szulejmán ismét mindenestől Szapolyay Jánosnak adta őt, ki is egy kis lány feddés után, őt háza népével együtt szabadon bocsátotta, minden jószágait nála meghagyván, annyival inkább, mivel maga Szulejmán szólott ő mellette. Mondotta ugyan Szapolyay azután Budán Szulejmánnak, hogy

mind Perényi, mind Várday Pál, akit ugyanakkor vett, Szulejmán ajánlására, maga kegyelmébe, újra el fognak ő tőle pártolni, de Szulejmán azt felelte Szapolyaynak, „Váljon, úgy mond, gondolod-e, hogy e világon eshetnék rajtad szebb dolog, mint az, ha ezek az emberek előtt, magokat a gyalázatos háládatlansággal bélyegeznék meg, holott ellenben te rajtad a jámborságnak és kegyelmességnek örökös dicsősége maradna.”

Megunván az ország népe a sok viszálykodást, abban egyezett meg egymással, hogy 1531. eszt. 18. máj. legyen egy gyűlés Veszprémben, mely határozza meg, kit keljen ezután királynak ismerni, hogy többé a török, a Szapolyay és Ferdinánd népe, ne vetekedhessek azon egymással, melyik okozhat annak nagyobb romlást, és ne hanyagossa azt egymás kezébe. Legtöbben voltak olyan gondolattal, hogy sem Ferdinándot, sem Szapolyayt, hanem Perényi Pétert kellene királynak tenni, ki alatt az egész Magyarbirodalom egyesüljön. Mi lett ebből a gyűlésből? nem tudhatni, annyi bizonyos, hogy Ferdinánd mindenféle parancsolatokat küldözött az országban, hogy arra senki ne menjen; hihető Szapolyay is mindent elkövetett maga részéről, hogy abbéli semmi se legyen. Az is bizonyos, hogy a löcseiek és más felső városok, minekelőtte Ferdinánd tilalmát vették volna, magok küldöttjeiket oda elindították. Hogy ebből semmi sem lett, még azon esztendőben Bika János és Zriny Miklós követei által, azt kérte Perényi a török császártól, hogy az őt vegye ki, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd hatalma alól, és őt fogadja maga ótalma alá, tökéletes engedelmességet ígervén annak, de ez a követség is, minden következés nélkül maradt. Ezzel meg nem elégedett Perényi, hanem mikor 1532. eszt. Szulejmán újra Mohács alá jött, oda neki ajándékokat küldött, azután maga is elment hétszáz lovassal a Szulejmán táborába Valpé várából, aki neki mindjárt helyet mutatott, ahol a maga katonáival sátort vonjon. Itt ismét azt akarta személyesen sürgetni, . mit már . Bika János által kért vala. Azonban Ibraim fővezér másnap reggel magához hívatta őt, akihez midőn egynéhányad magával, a jancsárok közt vezetnék őt, a jancsárok hirtelen megfogták őt, társait pedig levágták, úgy válthatta ki magát Perényi ebből a fogságból, hogy Ferencz nevű fiát adta maga helyett kezesül és zálogba, akit ő soha többé nem láthatott Sárospatakot 1534. eszt. kezdete kőfallal és árokkal körülkeríteni, mely. munkát hét esztendő alatt végezett el, és akkor a Bodrog felől való kapu felibe, ezeket a szókat vésette: Félix civitas in qua Verbum DEI praedicatur et observatur illud. MDXXXI. Április XVIII. Ezt az erősséget, mint sok nyughatatlanságoknak mű-

helyét, első Leopold császár és király rontotta le idővel, minekutána az százhatvanegy esztendeig fennállott volna.

Azonban hogy Ferdinánd Szapolyayt erőtelenítesse, először nygan Ebersdorfort, azután pedig nagyobb erővel Vels vagy Fels nevű vezérjét küldötte felső Magyarországra 1537. eszt., ki is pünkösöd tájban Begécz várát megvette, ugyanakkor nap elfogott harminczkét szekeret is, melyek mind apró gyermekekkel és szép gyenge menyecskéekkel voltak megrakva, kiket mindnyájokat Kassán és annak környékén fogatott vala el Perényi; és azokat most először nygan Váradra, onnan pedig a török császárhoz szándékozott a maga Ferencz fiának váltságául szállítani. Az említett Fels ellen, Perényi Pétert, Bebek Ferenczet és Martinuzzi György püspököt állította Szapolyay. Fels 25. sept. vette meg Sáros várát, nyolczad fél hétig tartott ostrom ntán, melyet akkor Perényi bírt vala. Onnan Eperjes alá szállott Fels, és ott magát derekasan besánczolta, és szekerekkel bekerítette. Ide jöttek ő hozzá Perényi és társai jó erővel, de sok próba és kísértetés után is őt fészkeből ki nem csalhatták; azértis őt egy darab idő múlva odahagyták. Felnyílt ezzel a Fels szeme, és oekiek ntának lopakodott, Tokajnál utolérte, és valakik közölök még akkor a Tiszán által nem szállottak, azokat vagy levágta, vagy a Tiszába vesse, mely után Tokaj, Sóvár, Sebes, Kapi, Tállya, Boldogkő és Makovicza várait könnyen elfoglalta. Ami Perényit illeti, Szapolyay mellett: volt ő még 1539. eszt. Ugyanis ő volt egyik követ Krakóba, a Szapolyay feleségének Izabellának először nygan megkérésére, azután pedig hazahozására, de Székes-Fehérváron a lakadalomban, Serédy Gáspárral összebeszél, és Ferdinándhoz visszaígérkezett, ha az őt maga kancellárjává tenné; melyet Serédy bevitt Ferdinándnak, az arra örömet reállott. Mindazáltal míg Szapolyay élt, ezt a maga eszének változását titokban tartotta, hanem mihelyt 1540. eszt annak halálát meghallotta, amint a szele fújt, Sárospatakon minden harangot megvonatott ugyan, de azonban nagy vendégséget adott, tele hordókat hozatott fel a pinczéből, és teljes örömet mutatott.

Ha ez csak hír lett volna is, de bizonyos az, hogy s Szapolyay halála után mindjárt Ferdinándot ismerte királynak, és a gyöngyösi diétán azon tanácskozott Frangepán Ferencz püspökkel, Bebek Ferenczcel, Balassa Zsigmonddal és másokkal, miképen lehetne az egész országot Ferdinánd alá adni. Már ezt ő akkor minden Szapolyayhoz való hűségtelenség és háladatlanság nélkül művelhette, mert ezelőtt két esztendővel maga is ott volt a váradi békesség csinálásában, melynek erejével Szapolyay halála után, az egész Magyarországnak Ferdinándra

kellett szállani. Azután kevés napokkal, hogy Ferdinánd amár említett Felset Buda megszállására küldötte, Perényi is megjelent egy jó csoport huszársággal annak táborában, ugyanazzal Buda alól elment Visegrádhoz, és annak megvételeiben vele együtt fáradozott; Fehérvár főképen az ő szavára adta fel magát, és az ő huszárai ütték el onnan leginkább Török Bálintot, aki Budáról oda jött vala Fehérvár visszavételére. Fehérvárról mind Fels, mind Perényi, abban egyeztek meg, hogy a katonákat vigyék vissza Esztergomba. Ugyanis a múlt napokban a magyarok a németekkel igen rútul összevesztek vala, kiket midőn Perényi és Fels egymástól el akartak volna választani, Perényi ugyan egy kemény kövel való ütést, Fels pedig a lába szárán sebet kapott. Ámbár pedig ekkor Buda kézre nem kerülhetett mindazáltal mivel a Szapolyay özvegye Izabella, a török segítséghez oly bizonyos számot nem tarthatott, mint azt először reményietta vala, legalább az időhúzás és halasztás kedvéért, békességes alkudozásokba akart bocsátkozni Ferdinánddal. Evégre Bebek Imre által Perényit és Révay Ferenczet kereste meg, hogy ők Ferdinándtól, az ő küldendő követeknek, menedék-levelet munkálkodjanak ki. A kívánt levelet elkészítette Ferdinánd, de nagy látszik, hogy vagy nem akarta annak hasznát venni Izabella, és köveit Ferdinándhoz el nem indította, vagy ha elindította is, azok semmit sem kötöttek,

Már akár mint volt a dolog, 1541. eszt. ismét egy alkalmas tábort küldött Ferdinánd Buda ostromlására, Roggendorf Wilhelm fővezérsége alatt. Ebben a táborban, kötelessége szerént, megjelent egynehány ezer magyarral Perényi is. Maga Roggendorf a németekkel a királyi kertek felől lövette Budát, Perényire pedig, aki a magyaroknak és cseheknek parancsolt, annak az oldalának ágyúztatását bírta, mely az Országh familia nagy épülete táján, a szombati kapuhoz közel tsett. Erős volt az ostrom mind; i két oldalról, de hatalmasabb volt az ellentállás, mely mind Roggendorfot, mind Perényit visszanyomta. Mindezzel, mind pedig azzal még inkább felnyílt az ostromlottak szeme, hogy Szulejmán török császár, nemcsak segítséget küldött nekik, mely a Csepel szigetét elfoglalta, melynek elfoglalását azelőtt csak híjába sürgette Perényi Roggendorfnál; hanem maga is útban volt Szulejmán egy roppant táborral az ő felszabadításokra. Sok összecsapás esett a törökök és Ferdinánd emberei között, melyekben többször voltak nyertesek a törökök, és az Izabella'résszén lévő budaiak. Kivált Török Bálint magát igen különösen viselte, és Perényit nem egyszer tolt meg; de egyszersmind azt is tudtára adta neki, hogy maga Szulejmán is útban van Buda felé; azértis mind magát, mind

a keze alatt lévő magyarokat annak dühösségétől szabadítsa meg. Megmondotta ezt Perényi Roggendorfnak, de az azt felelte, hogy Buda alól el nem indul, míg Ferdinándtól parancsolatja nem érkezik az iránt; azértis Salm Miklós gróftot Bécsbe küldi a rendelésért. Naponként és óránként terhesedvén a környülállások, nem lehetett a választ Bécsből megvárni, hanem Roggendorf is egyszer aztán, noha későn, megegyezett benne, hogy Pestre költözzenek által. Egy éjjel holdvilágnál fogtak hozzá a költözéshez, melyét némely szökevények Török Bálintnak hírül adtak, e pedig a törököknek. A törökök a budai magyarokkal egyesült erővel megtámadják Roggendorf szaladó félben lévő táborát, és abban annál nagyobb dűlást tehettek, mert annak csak hajókon lehetett szabadulását keresni, mivel Roggendorf, Perényi sokszori kérésére is, időnek javában a hidat a Dunán el nem készítette, mostanában pedig már az őszi szelek miatt lehetetlen volt azt megcsináltatni. Kevésben múlt ezen zűrzavaros hátrálásban, hogy Perényi fogságba nem esett, mindazáltal egynehány szaladó társait elvesztvén, Egerbe, a maga Karthágójába verekedett; az okosságra nem hallgató és helytelen gyanúságokkal küszködő Roggendorf pedig Komárom felé Bécsbe igyekeztvén, Samarján, a Csallóközben, mind sebében, mind kivált bűjában halt meg. Mintegy húszezer főre teszük az ebben a hadban szenvedett veszteséget, A fogságba esett magyarok közül sokakat kiváltottak, a törököktől, részszerént a budaiak, részszerént Török Bálint Ezen veszedelem után csak kevés napokkal, maga Szulejmán császár is elérkezett Buda alá, és Izabellát abból Erdélybe utasítván, mmd a várat, mind a várost maga számára elfoglalta, azzal haza fordult Budának török kézre lett jutását, a pápa és a német rendek meghallván, könnyebben hajlottak a törökök ellen segítséget kérő Ferdinánd kívánságára, küldöttek is Bécs alá 1542. eezt annyi katonát, hogy az összegyűlt egész tábor, az oda gyülekezett magyarsággal, nyolcvanezer főre telnék. Perényi maga részéről több mint kétezer próbált huszárt vezérelt oda. Vezetéken háromszáz nyerges paripát vitetett minden esetre, melyeken sok szép arany és ezüst czafrang ragyogott. A többi odagyűlt magyar urak, önkényt általadták Perényinek a magyar huszárok vezérlését, kiknek számok, a gyalogokat oda nem számlálva, mintegy tizenötezer főre ment. De Ferdinándnak a hadi fővezérekhez való szerencsétlen fátuma, azt hozta magával, hogy a német rendek, az egész tábor fővezérének, még egy boldogtalanabb embert neveztek ki, mint amilyen a múlt esztendőben Roggendorf vala, t i. Joachimot, a brandenburgi markiót, akivel még több nyűglődései lettek Perényinek, mint Roggendorffal. Hogy Bécs alól, az ott

való hosszas és egyszersmind szükségtelen, sőt káros mulatás után Esztergomhoz jött az egész tábor, Perényi azt tanácsolta Joachimnak, hogy minden haszontalan időtöltés nélkül menjenek Budának, és annak a török kézből való kitekerésére, minél hamarabb tegyenek, különben is a lévén a király hagyása, próbát, míg a vitézi tűz a katonákban lángol, és a törököknek segítségök nem érkezik. Hihető szolgált volna is a szerencse, ha Perényi tanácsa megállott volna; de mivel azt hallotta Joachim, hogy Szulejmán igen nagy erővel közelget Buda ótalmára, arra nem hajlott, Perényi ezen hírre azt mondotta, hogy az a hitelre nem méltó, mert Szulejmán két esztendőben egymás után soha sem szokott hadakozni; minthogy tehát a mnlt esztendőben volt Buda alatt, az idén otthon fog maga pihenni míg ez a szóbeli cserebere tart, a kémek meghozzák, hogy Szulejmán jöveteléből semmi nincs, hanem valami ezer jancsár és mintegy két annyi spahi vagy lovas török érkezett Budára. Már akkor késő volt általlátni, hogy jobb lett volna azoknak oda lett érkezések előtt szerencsét próbálni Perényi tanácsa szerint mindazáltal ekkor is azon volt Perényi, hogy jó lesz Budával próbát tenni, de Joachim helyesebbnek tartotta elébb Pestet foglalni el, és azután próbálni Budát. Elindulnak hát Esztergomból, útjokban Vácot elfoglalják, és hogy a budai ágyú golyóbisoknak kiteve ne legyenek, jól kikerülve telepednek meg Pest kőfalaihoz közel. Mikor itt azon vizsgálódnának, hol válasszanak az ostromra legalkalmasabb helyet, Vitelli Sándor, a pápa katonáinak vezére, egynehány század magával, közelebb talált menni Pesthez, a kémlelés és szemlélődés közben, mint kellett volna, melyből a lett, hogy a pesti törökök neki lest vetettek, és az ő embereit derekasan megzilálták. A derék és bosszúállást szomjúhozó olasz óhajtotta azt visszaadni a törököknek, melyet hogy annál inkább végrehajthasson, Perényivel összebeszél: Vitelli a kőfallal kerített királyi kertben szállott meg, mely Pest városa és a nagy tábor közt, középpen, mind a kettőtől egy formán ezer lépésnyire volt. Ionén tizenkét zászlóalja gyaloggal, Perényivel egyetértőleg lévén, kimegyen jó reggel Vitelli, és a Duna alsó partja felé ballag. A tegnapi győzelemmel kevély törökök őt meglátván, Pestről a napkeleti és a vízij kapukon, egyszerre nagy sikoltással Vitellire rohannak. Mindkét révről sokan hullanak el. Hogy a törököknek Budáról hajókon segítségök érkezett, Vitelli mintha megijedt volna, vissza kezdi magát vonni, de katonáit nem engedi elszéledni, hanem azokat, egymást érve és mintegy szorosán élökre verve, parancsolja csak halkal hátrálni Ezen még inkább vérszemet kapnak a törökök, és ő utána nagy ordítással

nyomniuk. A lesben álló Perényi, mikor látná, hogy a Vitelli után nyomakodó törökök Pest falaitól s kapuitól, már alkalmas távolságra vagynak, hirtelen előtlik búvóhelyéből, és Pest s a törökök közt magának helyet foglal. Utána megy oda neki egynehány száz derék német lovas, kikkel, és a magyarokkal Petényi a törököket lövetni kezdi, azonban Vitelli is azokra visszafordul. Ekkor kezdenek eszmélkedni a törökök, és hanyatt-homlok, amerre lehetett, futásnak eredni, kik közül akik megmaradhattak is, és Pest kapujához visszazaladhattak, ott a tolongás közt egymást, akaratok ellen is, közökben lévő fegyvereikkel megsebesítették, elgázolták s tapodták, és így a hátul maradtaknak a bemenetelt, a holtak és sebesek halma, némelyeknek ugyan lehetetlenné, némelyeknek pedig igen nehézé tette. A Dunába majd szintén annyin vesztek közöttök, mint amennyin fegyver által estek el. Vitelli után, mindenek Petényinek tulajdonították ezt a győzelmet.

Ezután a város falalt kezdette Joachim ágyúztatni. A veszedelemmel nem gondoló bátor Vitelli vállalta magára, hogy a falakon esendő résen, ő fogja a maga olaszaival először megpróbálni a városba való bemenetelt, ha a Hess németije, és a Perényi magyarjai neki segítségül lesznek. Mind ezek, mind amazok ígérték magokat. Azonban rés esik Pest kőfalán. Négy olasz zászlótartó mindjárt felmegy a falra, a zászlót arra felütik, azoknak utánok mennek a hozzájuk tartozó elaszok, de csak elbámulnak, micsoda erősségeket készítettek a falakon belől a törökök, és micsoda sűrűséggel repülnek ő reájok az ágyú ée egyéb golyóbisok, mélyek miatt mikor visszakészülnének, Vitelli nagy bátorsággal biztatja őket, újabb meg újabb erőt küld segítségökre, Hesset sürgeti, hogy ő is a német gyalogokkal mozdítson valamit, de Hess szája tátva a dolgon bámulván csak áll, a magyarok is, akik nagy tüzzel oda mentek vala, minden haszontétel nélkül visszafordulnak a golyóbisok, nyilak és kövek elöl, amikor aztán a vitéz olaszok is hátat fordítanak. A nekibátorodott törökök a Makra felmászhatnak, és onnan lövöldözik, nyilazzák, kövekkel hajigálják a mieinket, és kivált a fáihoz közel álló, és onnan, bizonytalan mi okon, távozni nem akaró Hesset, melyből a lett, hogy jóllehet ő mind eddig csak nézője volt a szomorú játéknak, és abban semmi személyt nem viselt, s nem játszott, mindazáltal a munkátlanság mellett is szintén annyi embert vesztett, mint akik legvakmerőbb megtámadók voltak. Mikor aztán a törökök a kapukon is bátorkodtak kirohanni, akkor Hess helyéből ki-mozdult, és katonáit a veszedelemből bátorságosabb helyre vitte, legutoljára hagyta ott a csata helyet Vitelli a maga derék olaszaival, kiknek közel hétszáz híjók esett. Tadaghatatlan dolog, hogy ebben a

megtámadásban, csak Vitelli érdemelte meg a jó vezér, és az ő olaszai a jó katona nevet; hanem ha valaki szükségtelen vakmerőséggel akarná midnyájokat vádolni.

A gyalázatos visszaveretés után, még az nap estvéjén összegyűjti Joachim, aki mind eddig csak messziről nézte a verekedők feje füstit, a vezéreket, és arról tanácskozik velök, folytassák e tovább az ostromot, vagy csak oda kellene azt hagyni. Ezt az utolsót igen ellenzetté Vitelli, és már sokan is kezdetek az ő értelmére állani; de épen akkor érkezett az a talán hazug, de a csak heverésben is már ellankadtak előtt kedves bír, hogy Ahmed basa Belgrádnál a Száván nagy erővel általjött, és már három vagy négy nap alatt Budán fog lenni; és” ez a hír a vezéreket mindjárt arra határozta, hogy haladék nélkül Bécs felé forduljanak vissza. Mind a német, mind a magyar közkatonák, felettébb szégyenlették ezt a visszafordulást, és a németek ugyan zúgással, a magyarok pedig tele torokkal való kiáltozással kárhoztatták a vezérek féltékenységét, és siratták a magyar nemzetnek török járom alatt való nyögését, s továbbis ott leendő maradását. Hogy megtudta a pesti basa a keresztyén tábor készülését, mind jancsárokat, mind lovasokat számosan küldött annak háborgatására, akik főképen a Perényi magyarjaival viaskodtak. Különös volt pedig az, hogy utoljára úgy összebarátkoztak a viaskodó magyarok s törökök, hogy egymáshoz minden tartózkodás nélkül általjártak s társalkodtak, és a német s olasz főtisztek s katonák előtt, csak magányos bajvívásokban gyakorlottak magokat, melyet a többi nemzetek gyönyörködve néztek. Mintegy ötszázra ment a bajvívó magyarok s törökök száma, kik közei némelyek meghaltak, némelyek nagyobb vagy kisebb sebet kaptál. Más nap Vác és Esztergom felé indult el a keresztyén tábor. A pesti basa Segemen, akinek segítségére már akkor Ulomán basa is általjött volt Budáról, sok törököt küldött annak üzésére, akik vitézül saabdaltik a keresztyéneket, mindaddig, míg Vitelli a Perényi huszárjait és a német vasasokat azoknak nem fordította, akik aztán azokat nagy vérontással visszaűzték ugyan; de annak elejét nem vehették, hegy a törökök azután visszalopakodván, közel hétszáz beteges németet levágtak, akiket idejében a hajókra nem lehetett szállítani.

Az egész tábornak gyalázatos volt ugyan a visszamenetel, de gyalázatos volt az kiváltképen a tehetetlen Joachimnak, kinek kezében, ez a különben erős férfiakból álló tábor, csak olyan volt, mint a Herkules buzgánya valamely gyermeknek kezében. Hogy tehát az embereknek elméjüket magáról más tárgyra fordíthassa, és a maga neve helyett azoknak szájokba nagyobb matérját adhasson, Perényit Ferdi-

nánd előtt királyságra való vágyódásnál, és még ki tudja mivel, hihető azzal is, hogy a had szerencsétlen kimenetelének is ő lett volna az oka, bevádolja. Nagy lévén a vád, a különben igen engedelmes Ferdinánd, az ő elfogása iránt parancsol. Esztergomban volt Perényi, mikor az oda való kapitány, Liszkán Márton, spanyol születés, őt fogságra tette, és bajon Bécsbe küldötte. Igen nehezen szenvedték ezt az ott lévő magyar katonák, úgy hogy több mint tizenkétezer huszár onnan, nagy káromkodások és szitkozódások közt mindjárt szélyelozslatt. A megfogás alkalmatosságával igen embertelenül bánt ő vele a spanyol kapitány, és épen nem úgy, amint a neki parancsolva vala. Ugyanis nemcsak az arany lánczot ragadozta le az ő nyakából, hanem az ő igen drága mentéjétől is megfosztotta őt. Alig örülhetett Márton kapitány a hamis ragadománynak esztendeig. Ugyanis mikor a törökök Esztergomot megvették, az ő egyéb kincsei közt, a Perényi arany lánczát is, Ali basa magához vette. Sokkal tisztességesbben bánt Perényivel Medices, aki őt Bécsbe felkísérte. Ugyanis mikor már Bécsnél a hajóból kiszállottak volna, és ott a rendelés szerint Perényit, egy befedett kocsiba ültették volna, értésére esik neki, hogy egy Torniell Fülöp nevű főtsizt, akivel neki régi ismeretsége volt, a kocsival szemközbe jő, arra kérte Modicest, hogy a kocsit állíttassa meg, és azt nyíttassa fel, míg ő Torniellel egyet vagy kettőt szól. Megcselekedte ez Medices, amikor aztán mind Medicesnek, mind Tornieljnek keservesen kezdett panaszkodni Petényi, és a többek között azt mondotta, hogy ő nemcsak maga sorsát keserüli, hanem az irigyek által megcsalattatott Ferdinándot is sajnálja, mivel az ő elfogatásáért, nagyot fog tőle a magyar nemzet idegenedni. Továbbá azt mondotta, hogyha ő valaha királyságra vágyakozott volna, ő arra Szapolyay János halálakor, a török császár segítségével által reámehetett volna, de akkor se mondhatta senki, hogy ő arra vágyna; azóta pedig mindég hűségesen hadakozott a törökök ellen, s ezutánis fog hadakozni, ha őt Ferdinánd, a hamis vádak alól felszabadítandja Utoljára arra kérte őket, hogy mindezeket mondják meg Ferdinándnak, és az előtt vessék közbe magokat ő mellette. Szólottak is azok ő mellette, s nevezetesen Torniell egykor a vadászat közben találván Ferdinándot, kérte, hogy Perényivel keményen ne bánjon. De többen voltak Perényinek rász, mint jó akarói, kik annyira tudták vinni a szelíd Ferdinándot, hogy az őt maga eleibe sem bocsátotta, hanem Németujhelyre azon tömlöczbe küldötte, melyből ezelőtt kevés esztendőkkel halt ki Bodó Ferencz. Mikor ő fogságba esett, épen akkortáiban szökött ki a török fogságból az ő Ferencz fia, akit ezelőtt tíz esztendő

vel adott vala maga helyett kezesül Szulejmánnak. Amely gyönyörűséget ő ezen fiának látásából vett volna, attól is megfosztották őt az ő ellenségei, és azt ő hozzá a fogságba be nem bocsátották, azt keltvén felőle, hogy azt Szulejmán önként küldötte volna haza, hogy atyjának magyar vice-királyságot ígérjen az ő nevében, csak hogy az Magyarországot hajtsa Szulejmán hatalma alá. Hihető az sem kevésse nevelte az ő bánatjait, hogy 1543. eszt. két várát vette el neki, úgymint Valpót és Siklóst. Mind magános személyek, mind Heves, Abauj, Ung és Zemplén vármegyék, mind nevezetesen 1545. eszt. a nagyszombati diéta közbevetette magát Perényi mellett Ferdinándnál, és ő mellette-az egész ország nevében kezességet vállalt magára, csak hogy szabadon bocsáttassák. Az utolsónak azt felelte Ferdinánd, hogy mihelyt Perényi Egert visszaadatja, melyet ő a püspökségtől már régen elfoglalt, nem fog Ő róla elfelejtkezni. Istvánffy azt írja, hogy mivel Perényi Egert sokideig minden igaz jus nélkül bírta, és annak jövedelmét húzta, negyvenezer aranyat kívánt Ferdinánd büntetésül ő tőle. Ezt a summát nem elébb, hanem 1547. eszt. küldöttek fel Bécsbe, még pedig úgy látszik az esztendő vége felé. Azután való esztendőben vitette őt Ferdinánd Németujhelyről Bécsbe, hogy őt ígérete szerint szabadon bocsássa, aholottis minekelőtte elbocsáttathatott volna, már régi betegsége rajta erőt vett, és őt életétől megfosztotta, vagy márcziusban, vagy azelőtt valamelyik hónapban, mintegy hatodfél esztendeig tartott fogsága után, negyvenhét esztendőkorában.

Úgy látszik, hogy az ő ügyét az is terhesítette, hogy amint Istvánffy írja, ő. volt a magyar mágnások közt az első, aki először Luther, azután Calvin tudományát, nemcsak maga szította be, hanem azt az ország törvényei és a sok királyi parancsolat ellen; a maga jószágaiban is Siklóson, Sátoraljaújhelyen, Terebesen, Sároson, Eperjesen, Szalánkeményen, Péterváradján, Valpó vidékén, s másuttis terjesztette; sőt Sáros-Patakon a reformátusok számára oskolát is fundált, mely ott még ma is megvagyon. Az ő udvari papjai Siklósy Mihály és Sztáray Mihály ismertették meg ő vele a Luther tudományát. A Páduában is tanult Sztáray kapatta őt az olasz ízlésre és ékességre, melybe ő annyira bele szeretett, hogy azután mindég tartott maga mellett olaszízlésű férfiat. A tömlőcz unalmait aszalédesítette, hogy az ő és új testamentomi jelebb históriákat összeszedegette, azokat egy olasz festővel lefestette, maga pedig azoknak alájok verseket írogatott, melyekbe a históriákat foglalta be. Testamentumában arra intette Gábort, a maga fiát, hogy az új tudományt ő is minden erejével ótalmazza és előmozdítsa. Az ő özvegye Székely Klára, haza hozatván az ő bolt

tettét, azt a sárospataki várban, abba a templomba temettette, mely ott még ma is fenáll. Bizonytalan ki koholta először azt a csak első hallásra is nevetséges hírt, hogy ő a terebesi templomban temettetett volna, és hogy ott az ő holttestét, minden esztendőben egyszer, tiszta időben, a menykő, épen a szíve táján megütötte volna, mindaddig, míg azt onnan kivették.

Perényi Gábor. A közelebb leirt Péternek Székely Klárától való fia, Abaúj vármegyei főispány, a Tisza jobb partján fekvő vármegyék hadainak főkapitánya, királyi tanácsos, tárnokmester és országbírája, első Ferdinánd és Maximilián királyok idejében. Atyját követte a Calvin tudományának terjesztésében s ápolgatásában. Soha le nem törölhető mocskot ejtett azzal a maga nevével, ha igaz felőle az, amit Bethlen ír, hogy t. i. ő a maga testvérjének Ferencznek, akit az atyjok, Szulejmán török császárnak vetett való zálogba, és aki onnan kiszabadulván, ő vele a jószágban osztozni kívánt, vagy mérget adott be, vagy amint mások, hintegették a hírt, azt a Bodrogha fulasztotta. De talán csak oda mehet ez, ahova az ő alább említendő gyilkossága. Nehéz gondolni, hogy megbocsáthatóbb bűnöket is szó nélkül nem hagyó Ferdinánd, ezt az atyafi gyilkosságot, nemcsak büntetés nélkül nézte volna el, hanem annak szerzőjét is okát, oly nagy hivatalokkal is tetézte volna meg. A bizonyosabb ő felőle, hogy Eger várát, nem egyszeri sürgetés után 1549. eszt adta vissza Ferdinánd számára, Báthori Bonaventurának. Talán ekkor vetett Báthorival bővebb ismeretiséget, akivel azután 1551. eszt. egyesült erővel ment Lippa megvételeére. Egy ideig mulatott Lossonczy Istvánnal, és azzal együtt verte meg a törököket Becse alatt. Balassa Jánossal ő is elment Genuába 1552. eszt. Együtt próbálta 1554. eszt. Bebek Ferenczcel Fülek várát felszabadítani a török ostrom alól, de abban nem boldogulhatott.

Bizonytalan mi okon pártolt ő 1556. eszt Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Talán csak azért, hogy a Ferdinándhoz hűséges Dobó Istvánon boszúját állhassa, aki akkortájtban őt Sáros-Patak iránt perbe fogta való, és közel járt hozzá, hogy azt ő tőle elnyerje. Ha az volt célja, azt elérte, mert ő Dobót elfogta, és Izabellával tömlöczbe tette. Az elpártolásért, még azon esztendőben elfoglaltatta Ferdinánd ő tőle, Telekesy Imre által, Zemplén és Palóca várait, melyeknek visszavételökre, midőn ő Erdélyből egy jó sereggel kijött volna, Varanónál őt Telekesy igen megverte. Azután valami esztendővel, Leleszt foglalta el ő tőle Telekesy. Mindezek arra határozták őt, hogy Ferdinándhoz visszaálljon. Aminthogy 1558. eszt. el is küldötte Barkóczy Lászlót, Oláh Miklós érsekhez, és Báthori Bo-

naventúrához, arra kérvén azokat, hogy azok Ferdinándot 5 hozzá engeszteltek meg. Minekutána kegyelmet nyert, többé nem tétovázott.

Négyszáz katonát küldött 1562. eszt. a Hadad alá siető Zay Ferencz és Balassa Menyhért kezök alá. Száz tizenennyolcz katonával ment el maga 1568. eszt. a Maximilián koronázása pompájának díszesítésére Pozsonba. Ugyanakkor az odavaló diéta őt rendelte ki Thurzó Ferenczcel, Révay Mihályal, és a királyi fiskussal az ország határainak Lengyelország felől való megtekintésére s igazítására. Forgách azt írja, hogy Diósgyőrt hatszázezer forintba zálogosította el Maximilián királytól 1565 eszt. Mindezt a summát Gábortól, mind. a többeket másoktól, azon hadnak folytatására vette fel Maximilián, melyet abban az esztendőben indított Szapolyay János Zsigmond ellen, Sohwoimdi Lázár és Balassa Menyhért vezérségök alatt Jelenvolt ebben a hadban Gábor is, a király táborához Kereszturba négyszáz lovaszal, két annyi gyaloggal és négy ágyúval menvén Sáros-Patakról Azstán egy oldatról 4 lötte Tokajt, melyet akkor Németby Ferencztfi el is vettek. Nagy kárt vallott Gábor maga is 1567. eszt. Ugyaníe akkor a temesvári beg Kaszán, akit Szapolyay hívott vala ki Maximilián, és az ahoz húségesek ellen, Dédes várát ötöle elfoglalta. Egynehány napig állották ugyan az ő katonái az ostromot; de mikor látnák, hogy azt nem soká bírhatják, egy éjjel a várból kiszöktek. Azonban a toronyban hagyott egynehány kád puskapornak, olyan kanóczot vetettek, melyet úgy alkalmaztattak, hogy az egynehány órákig emésztődvén, annak tüze akkor érjen a porhoz, és akkor lobbantsa azt fel, amikortájban ők gondolták, hogy majd reggel be fognák a törökök a várba menni. A cél eléretett. Ugyanis, hogy reggel a nagy hallgatást észrevették a törökök, a vár falain bemásztak, a kapukat megnyitották, és mikor már legtöbbben sereglének a torony körül, a por hirtelen felvetődik, s egy szempillantás alatt mintegy négyszázat közőlök megöl. Ezt látván Haszán bég nagy szitkozódások s átkozódások közt, a várnak megmaradt részét is lerontatta, és onnan Putnok vára ellen ment. Azoltától fogva Dédes vára mind a mai napig a maga omladozáisaiban hever. Ami pedig Gábort illeti ő ugyanazon esztendőben a pozsoni diétára ment, és ott vérhasban 28. jun. meghalt, harminczöt esztendő korában. Egy hónap múlva a sáros-pataki templomba temettetett, melyet ő a maga költségén építtetett Amely halottibeszédet felette Szikszai Fabriczius Balás, a pataki professor mondott, Vitebergában (Wittenberg) nyomtatott ki, a következett 1568. eszt. Felesége az Országh Kristóf, országbírója testvérje, Ilona volt, kitől semmi gyermekei nem maradtak.

Igen különös ember lett volna Gábor, ha igazak volnának azok, melyeket Forgách beszél ő felőle, ugyanis azt írja Forgách, hogy ő annyira féltette ezt az Ilonát, a maga feleségét, hogy annak semmi férfitra nem szabad volt nézni, annyival inkább beszélni, és mikor vendége volt, akkor a felesége az asztalhoz nem ülhetett, mikor pedig Gábor onnan házul valahová ment, az ablakokat bepecsételte, hogy azokon a felesége ki ne kandikálhasson. Továbbá azt mondja Forgách, hogy mikor egyszer Gábor körül betegségében Ilona serényen járna s forgolódnék, történetből egy Semsey István nevű ifjúhoz talált érnei valami ruhája. Ezen annyira megboszankodott Gábor, hogy Hónát éhséggel akarta megöletni, az ifjú Semseynek pedig valóban mérget adatott be. De azt is mondogatta, hogy az ő halála után sem illik az ő feleségét senkinek is illetni. Ezen az okon, kevéssel halála előtt, arra kérte Ilonát, hogy az ő halála után második házasságra ne adja magát, melyre midőn Ilona azt felelte volna, hogy ő a maga férjének hosszabb életet kivan, egyébiránt a jövődőről nem felelhet, annyira megharagudott Gábor, hogy a maga udvari orvosát, Balsarati Vitás Jánost, mezítelen karddal kényszerítette reá, hogy Ilonának mérget adjon, mely miatt Ilona, férje után kevéssel meghalt. A meglehet, hogy mindezeket Forgách, nem maga költötte, hanem így hallotta; hogy pedig könnyen hitelt adott minden Gábor felől való rózsz hírnek, annak okát könnyű kitalálni; de sok és tagadhatatlan bizonyosági vágnak a Gábor és Hona jó házassági életöknek, és az Hona fűje halálán rendkívül való epekedéseinek és sirásinak, melyeket csak az ő 1569. eszt 2. máj. történt halála hagyathatott el ő vele. A Gábor márvány koporsó kövére, ezek a Szikszay Balás által írt versek metszettek:

Pannoniae Proceres inter clarissimus Heroe,
 Unica Spes Stirpis, lux, glória sola Pereniae,
 Religionis honos, Patriae Pater (heu breve Begni
 Solamen) populi dubiis in rebns asylum;
 Pacis amans almae, bellis civilibus hostis,
 Imperioque bonis clemens, ut sontibns asper.
 Se curam solitns requiem praestare colonis,
 Musarum portus, tuus, o Eccleiaia! vindei;
 Guo Duoe Pannonicis Spes fulsit laetior arvis,
 Guo moriente lab'ant, et sqttallent cuncta, videmus;
 Hic jacet ad luctum Regni Patriaeque perennem
 Illustris Gábríel procerum decus ille Perenius,
 In templo, sibi qnod pridem fundaverat ipse.

Gui licet hic summmis perfimotus honoribus amplum
 Jam nomen mernit, eui funera nulla nocebunt:
 Stemmatis ecce tamen fatalia stamina prisici
 Guod per sexcentos nunquam defecorat annos
 Finiit, et patriis obdormiit ipse minis.
 Hunc Petrus in tumulum sua clauserat ante Perenius
 Ossa parens, hanc qui vaüavit moenibus Urbem (Patak)
 Clara dehinc mater Székelyini sangvinis, atque
 Barbara dicta soror, rapuit quam Parca prioréin.
 Ultimus bis Gábriel jungit se nominis haeres,
 Guae nunc tota domus cantat snper aethera Christum.

Perényi Ferencz és Mihály. Egy pár testvérek, ezek is első Ferdinánd király alatt éltek. Izabellát, a Szapolyay János özvegyét, Ferencz elkísérte Kassáról Opoliába (Oppeln) 1152. eszt. ugyanazon esztendőben Nagy Barabás hadnagysága alatt, huszonöt katonát küldötték ők Egerbe, Dobó István segítségére. Mihály azotánis megmaradt Ferdinánd hűségében, de Ferencz 1556. eszt. az Erdélybe visszajött Izabellához pártolt, melyért Ferdinánd, Puchaim nevű vejére által ő tőle elvette Abauj vármegyében Nagyida várát húsznapos ostrom után. Azt írják, hogy mivel alkalmatosabb vitézeket nem kapott, cigányokkal ótalmaztatta a várat, kik is minden reménységen s hitelen kívül viselték magokat, úgy hogy Puchaim már elment volna a vár alól, ha a vitéz czágányok, mint a haris, magokat el nem árulták volna. De ezek nagy kevélyen azt kiabálták Puchaim után, hogy annak köszönje, hogy az ő puskaporok már elfogyott, mert különben az ő táborának utánaereszkednének, és azt összetörnék. Eszerént Puchaim kitanulván erőtlenségöket, visszafordult, a várat megvette, földig lerontotta, a cigányokat is mind lenyakasztatta. A következő 1557. eszt. Telekesy Imrével, együtt hadakozott Mihály a pártosok ellen, és Munkács alatt, egy a várból kijött ágyugolyóbis ölte meg őt, feleségének Székely Katalinnak, kivel csak öt esztendeig élt, és nevetlen árváinak szomorúságokra.

Azután kevés napokkal, Ferencz ellen ment Munkács alól Telekesy, aki akkor nagy-szóllda kastélyába rekeszkedett vala. Előre izente ki szép szóval Telekesy, hogy magát adja meg, és bizza Ferdinánd kegyelmeességöre, de erővel kellett a kastélyba berontani, aholottis az ő katonáit, részszerént levágták, részszerént elfogták; magát pedig Ferenczet, háza népével együtt, a sárosi várba küldötte fogságra Telekesy, Istvánffy azt írja: hogy 1563. eset. bocsátotta őt Ferdinánd király szabadon, és neki mindeb jószágát visszaadta, azt amit Szikszón bírt ki-

vére, mivel már azt akkor Macedóniai Péternek, a maga főkamrásának ajándékozta vala. De az is megcselekedte azt az emberséget ő vele, hogy háromezer forintért azt neki visszaadta. Ugyanazon eszt jelenvolt Pozsonban a Maximilián koronázásán Bebek Ferencz leánya, Katalin volt a felesége.

Perényi György, (Nagy-Idai) A kassai lovasságnak hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárt Erdélybe kísérte, a Báthori István vajda ellen való hadra. Mennyire óhajtotta volna ő ezen hadnak Békesy részére való jó kimenetelét, onnan tetszik meg, hogy ő minden készpénzét arra költötte, sőt egy arany s ezüst edényekkel rakott drága pohárszékjét is eladta, és annak árát is oda fordította, de mind költsége, mind fáradsága füstbe ment.

Perényi János. Jelenvolt a pozsoni diétán 1576. eszt. és ott 4 rendeltetett ki az eperjesi nyolczados törvényszékre, az ország bárói közöl, Bidi Mihályival, Pankotay Ferenczezel s másokkal.

Peres András. Bodrog vármegye küldöttje volt Doroszlóy Jánossal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Perneszy Miklós. A bácsi diéta ezt rendelte volt második Lajos király mellé tanácsosnak, Derencsényi Györggyel, Pakos Jánossal Ártándy Pállal s másokkal 1518. eszt.

Perneszy Farkas. Jelenvolt Csanádnál 1550. eszt. a Cserepovics Miklós megverésében, és ott a térdén olyan sebet kapott a ráczoktól, mely miatt teljes életében sántikált Babocsai kapitány volt 1562. eszt. mikor Zriny Miklóssal s Tahy Ferenczezel a törököket igen megverte Monoszlónál.

Perneszy András. A pozsonyi diéta ezt rendelte ki Pethő Jánossal, Bajky Gáborral s másokkal az ország határának Ausztria felől való megigazítására 1569. eszt.

Pernsith Gáspár. Skardonából szakadt Magyarországra, Szapolyaj János idejében. Sok szép jószágot szerzett ennek Martinuzzi, György püspök, az ő sógora, a két hazában, ő birta nevezetesen Bihar vármegyében Hosszú-Pályit nagyobb részént mely abban az időben negyvenhárom portából állott. Jelenvolt A 1551. eszt. Martinuzzi-val Lippa megvételében, és úgy volt a híre, hogy alattomban fit küldötte volna be Martinuzzi Ulomán basához, azzal az izennel, hogy magát erősen tartsa és meg ne ijedjen, őt küldötte Balassa Menyhért, Dacáo Tamással, Bebek Ferencz megölésére Gyulafehérváron 1558. eszt. Lásd még Batthyány Orbán, Cserepovics Miklós.

Pesthényi vagy Pösthényi Gergely. (Martonosi). Csongrád vármegye küldöttje volt 1505. eszt a rákosmezei diétára Dóczy Gergely-

lyel és Sövényházy Istvánnal. Ott volt Tokajban 1526. eszt. a Szapolyay János királylyá lett választásakor, kihez való hűségét attól fogva mind végig hűségesen megtartotta, nevezetesen Budát 1530. eszt. Ferdinánd serege ellen derekasan ótalmazta. Mennyire bízott ő hozzá Szapolyay, abból megtetszik, hogy mikor Budáról valahová ment, Bnda várát többnyire ő reá bízta. Ő reá hagyta ott nevezetesen 1540. eszt. a maga feleségét is, mikor magának Erdélybe kellett menni, a zenebona csendesítésére. Istvánffy egy Pesthényi György nevű főembert emleget, aki a Szapolyay kis árváját, Török Bálinttal s másokkal, a Szulejmán sátorába 1541. eszt. Ó-Buda alá kikísérte, de úgy látszik, hogy vagy maga Istvánffy, vagy a könyvnyomtató, ennek a Gergelynek nevét bérmálta Györgyre.

Pesthényi János. Frangepán Ferencz érseknek s püspöknek kedves embere, ki is neki Pozsonban 1543. eszt. tett testamentoma szerént, nyolczvan aranyat, négy hordó bort, és egynehány lovakat hagyott Jelenvolt Dobó Istvánnal Eger ótalmazásában 1552. eszt.

Péter. Oláhországból származott, 1019. esztendőől fogva szálai első apátúr. Sz. Istvánnál nagy kegyelemben volt, kitol a klastromnak sok szép szabadságokat nyert.

Péter. A magyarok második királya, sz. István után 1038. eszt. Lásd Gizela. Nagyon megcsalatkoztak a magyarok a Péter iránt való reménységben, mert mihelyt elnyerte a koronát, a magyarok hűségéhez nem bízván, őket a tisztségekből lehányta, helyökbe idegen nemzeteket tett, csak azokkal társalkodott, mind maga, mind udvari emberei, a magyaroknál akkor ismeretlen vétekre, a fajtalan élet és erőszakos fertelmeskedésre adták magokat, az égést nemzetet csúfos szókkal illette, mely hibákról mikor megintették, csak olajat öntöttek a tűzre. A neki búsult magyarok országgyűlést tartanak, őt méltóságától megfosztják 1041. eszt., és helyébe Abát választják. De mivel ő benne is keveset, vagy semmit sem nyertek, három esztendő múlva ismét visszahívták Pétert Henrik császártól, és a királyságba visszaállították. Semmit sem tanult Péter előbbeni kárán s gyalázatván, másodízben is csak úgy bánt a magyarokkal mint először, sőt annyival többre ment, hogy az országot 1045. eszt. pünkösöd ünnepén:egy Abától nyert aranyos láncsával Henrik császárnak, egynehány fő magyar jelenlétében általadta, úgy mindazáltal, hogy míg ő él, addig ő lesz a király, és Henrik őt méltóságában ótalmazni tartozzék. Mihelyt ennek az országban híre lett, nem szívelhették tovább a főrendek az ő törvénytelenységért, hanem Csanádon összegyűlvén, elvégezték, hogy Pétert ujonan leteszik, és az Oroszországban mulató, Árpád véreből származott

herceget, Andrást híjják a királyságra. Megtudta Péter ezt az összeesküvést, és minthogy Henrik rajta segíteni nem érkezett, Ausztria felé kezdett szaladni, de Mosonnál kézre került, szemei világától embertelenül megfosztatott, nem sokára meghalt 1046. eszt., és Pécsen Abban a dicső templomban temettetett el, s most is abban fekszik, melyet maga ott nagy költséggel építtetett volt. Azt írják, hogy Fehérvárhoz közel, Zámor nevű falában ölték volna meg őt.

Péter. Salamon király idejében főispány volt, talán Szolnok vármegyében. ő állította fel a Tisza mellett a zasti apátúrságot, Salamon engedelmével 1067. eszt. Némelyek úgy gyanakodnak, hogy ez a Péter az Aba familiából származott volna, és hogy az a Zaszt, ahol klastromot építtetett, talán az a Sas nevű falu volna, mely most is a Tisza mellett van.

Péter. Jó magyar vitéz a László és Kálmán királyok idejében. Mikor a fiatal király Kálmán, az oroszok fejedelme Volodár ellen ment 1094. eszt., és azt egy Premisla (Przmysl) nevű városban megszállotta, de őt Volodár a kunok segítségével igen nagyon megverte, jelenvolt abban a szerencsétlen ütközetben ez a Péter is, és bátorságát s erejét a többek közt egy Monok nevű erős és vakmerő kun vitézen mutatta meg. Ez a Monok igen sok kárt tett a magyarokban, melyet hogy megböszüljön rajta egy Máté nevű magyar, neki hajt Monoknak, hogy őt vagy levágja, vagy elfogja, ha szembe mer vele szállani, de Monok, Máté előtt megszaladt, és futtában hátra lő egy nyilat, mely olyan veszedelmesen találta a Máté lábát, hogy Monok visszafordulván, őt minden bizonynyal megölte volna, ha mások meg nem mentették volna. Azután ez a Péter rúgta Monoknak. Másodszor is előveszi Monok a maga hadi mesterségét, megszalad Péter előtt és hátra lő, de most a célta elhibázván, míg másodszor lőhetne, Péter mellé ereszkedik, őt oldalba döfi, és fülénél fogva a királyhoz viszsza viszi. Talán e volt az a Péter, aki sz. Lászlónak udvari embere (minister) volt, és egy diplomában van róla emlékezet, melyben a kalocsai és pécsi püspökök közt támadt pert a király eligazította 1098. esztendőben.

Péterffy Miklós. Zsigmond király idejében hadi vezér volt. Kétszer ütközött meg a Temesközön a törökökkel, és mind a kétszer nyertes volt, de nem lehet egyiket is meghatározni, hányadik esztendőben. Mikor másodszor hadakozott velök, sötét éjjel igen véletlen támadta meg őket. Hogy pedig az ő katonái egymást a sötétben a törököktől megkülönböztethessék, azt parancsolta katonáinak, hogy a hadakozásban szüntelen ezt kiabálják: „Isten szent Mihály!” melyet

a törökök hallván, azt ők is meg akarták tanulni, hogy a magyarok kardjától megmenekedhessenek, de csak ezt az utolsó szót Mihály tanulhatták meg, azt eléggé kiáltozták is, de épen az lett nekik a megölő sibbolet. Bir. 12. ő.

Pete. Főispány volt Salamon király idejében, de hol? bizonytalan. A zazti apátúrság diplomájának aláírta a maga nevét 1067. eszt. Abbanis van róla emlékezet, melyet az. László Istvánnak, a pécsi püspöknek adott 1083. eszt

Pete Imre. (Hetesi). ítélő mester és királyi-fiskus Maximilián király idejében. A pozsoni diéta 1569. eszt. őt rendelte ki Kapitányffy Istvánnal s másokkal az országhatárainak Stiria s Earniolia felől való megvizsgálására. Azután őt esztendővel újra holmi peres dolgok eligazítására neveztetett ki a diétán.

Petes. Sz. László királynak udvari embere volt, amint mutálja az a királyi levél, melyben sz. László eligazítja azt a pert, mely támadt volt a kalocsai és pécsi püspökök közt, az ő megyéjüknek határa iránt 1093. eszt. és amelyben a pécsi püspök Ügye ítéltetik igazabbnak.

Petina Péter. Negyedik Béla idejében élt István, a Béla fia, aki atyja életében erdélyi herceg, és Magyarország némely részeinek, s nevezetesen Zemplén vármegyének ura volt, ennek a Péternek adott ugyan Zemplén vármegyében 1263. eszt. valami Szomothor nevű magva szakadt jószágot, sok rendbeli szolgatjáért, és a pataki plébánusra Jánosra bízta, hogy azon földnek határait újítsa meg, és úgy adja által Petina Péter mesternek. A mester titulus abban az időben nagy embereké volt

Petina Péter. A közelebb írt Péternek fia. Átkozott emlékezetű hűségtelen embernek nevezi őt első Károly király, egy 1321. eszt költ levelében, melyben őt minden jószágaitól, nevezetesen Purustyán vagy Borostyán várától Zemplén vármegyében megfosztja, ezeken az okokon, mert Galicziából egy herceget hozott volt be az országba, és azt Károly helyébe királyivá akarta tenni; ezenkívül mikor Dósát, az erdélyi vajdát, egy Moys vagy Móses nevű pártos ellen küldötte volna Erdélybe? ez a Péter sok embert maga mellé szedett és azokkal együtt a pártos Móses mellett hadakozott a király népe ellen. Más vezetőneve Pánky volt ennek a Péternek. Két fia maradt, Péter és Máté, és ezek lettek a Paléczy familia törzsökét Lásd Palóczy.

Pethő János és Tamás. (Gersei). Az oda felébb írt Nádasdy László és Dienes édes atyjoknak, Andrásnak, egy Lőrincz nevű testvérje volt

Ennek a Lőrincznek Márk nevű fiától, Péter nevű unokája lőtt. Ezt a Pétert nevétek először magyarosan Pethőnek. Ennek a Péternek, vagy Pethőnek fiai voltak János és Tamás. Innen látni való, hogy a Pethő familia egy törzsokből származott a Nádasdy familiával Azokban a zűrzavaros időkben, melyekben némely nyughatatlan magyarok a Kis Károly fiát Lászlót, a nápolyi királyt akarták az országba behozni, és Zsigmond helyébe királynak tenni, ez a két tettvér, igen hűségesen hadakozott Zsigmond király mellett János ugyan a Zsigmond oldala mellett mindenkor jelenvolt, Tamás pedig a Gara Miklós zászlaja afett vitézkedett a László pártfogói ellen. Ezen ő hűségök jutalmául, amely Kemend nevű várat, Zala vármegyében, András és János nevű pártosoktól elvett Zsigmond, azt Pethő Jánosnak és Tamásnak adta 1409. eszt. Jánosnak három fia maradt, Dienes, László és Páter.

Pethő László és Péter. Mindketten a közelebb említett Jánosnak fiai, Zsigmond, Albert és Ulászló királyok alatt, Zala és Vas vármegyei főispányok. Mindketten hűségesen hadakoztak Zsigmond alatt Csehországban a husziták ellen. Péter mindenütt követte Zsigmondot oláhországi s más utazásaiban. Albert király Vasvárt ajándékozta nekik 1438. eszt Sokat munkálódtak benne 1449. eszt., hogy első Ulászló a királyságban erős lábra állhasson, és épen azért ajándékosott nekik Ulászló Budán egy kőházat, melyet egy Farkas nevű, ő ellene járó embertől vett vala el, mint felség ellen vétőtől Minekutána a jószágon egymással megosztottak, Péternek a magyar, Lászlónak pedig a tótországi birtokok jutottak. László fiai István, Miklós és György. Péter gyermekei Dorottya, Pozsgay János felesége, György és János.

Pethő György. (Gersei). Péter fia, János unokája. 1506. esztendő körül virágzott Feleségétől, Batkai Katalintól, Bnzlay Balás özvegyétől, négy gyermeke maradt, u. m. Péter, János, Antal és Dorottya.

Pethő János. (Gersei). György testvérje, Péter unokája, második Ulászló király feleségének Annának udvarnokja, annak halála után pedig, annak két királyi hercegecskéinek, u. m. Lajosnak és Annának hopmestere. Egy királyi levelet adott ennek Ulászló 1307. eszt. Sztropkó vázában, melyben az ő familiáját arról dicséri, hosfy abban csak egy embert sem lehet találni, aki valaha királyához való hűség-telenséggel bélyegezte volna meg magát, ha szinte a magyar királyokról való minden könyveket felhányja is az ember, nekiek a királyi leveles tárban vágynak. Talán ide czélozott hát az a valaki, aki a Pethő familia dicséretére ezt a verset írta:

Acta licet bellis; titulis, et hoaribus ancta,
Non habuit maculam laus Pethőana suam.

Továbbá azt magasztalja Ulászló Jánosban, hogy miolta az ő néhai felesége Anna Magyarországra jött, attól fogva, annak haláláig, mindég példás hűséggel viselte ő a körül a maga hivatalát, és épen a vette arra Ulászlót, hogy Anna halála után, mikor másokra az ország jövedelmeire s a maga kincseire való vigyázást bízta, akkor azokat, akik ő előtte minden kincsnél drágábbak, t. i. a maga gyermekeit, a János gondviselése alá adta, s minthogy ő azt mindaddig oly fedhetetlenül viselte, hogy már különben kívánni sem lehet, tehát ezt a hivatalát, e napságtól fogva, örökösé teszi ő nála, és soha társat sem fog ő melléje tenni. Hogy pedig ez a királyi szeretet s az ő szolgálatjával való teljes megelekedés, az ő famíliájára is kiterjedjen, és annak díszére legyen, annak eddig való czímeréhez (mely eddig koronás oroszlánból, egy viaskodásra felágaskodó szárnyas sárkányból, egy zombokról fűvét csipkedő ruczából, és a holdnak két szarva közt csillámló, két csillagból állott) hozzáadja Ulászló a maga, aranyos királyi székben ülő, melléhez felemelt jobb kezében keresztel díszeskedő almáját; bal kezében pedig királyi pálczát tartó, lebecsátott üstökű, koronás képét, mely felett a levegőben ismét egy másik korona lebeg; a királyi székek jobb oldala felől a kis Lajos, bal felől pedig a kis Anna hercegeasszony álló koronás képeiket. Elkísérte volt Pethő ezeket a hercegeket 1515. eszt. Bécsbe Maximilián császárhoz, mikor azokat Ulászló oda azoknak házasságok dolgában, elvitte. Ennek a Jánosnak Ferencz nevű fia maradt.

Pethő Péter. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. Sz a Péter az 1542. eszt. februariusban Beszterczebányán tartott diétán arról panaszolkodott s protestált maga s testvérei nevében, hogy Kecsethy Márton a veszprémi püspök, ő tőlök a felébb való esztendőknben erőhatalommal elvette Tadika vagy Tátika nevű várukat, az. abban lévő ágyakkal s levelekkel együtt, és azt a hozzá tartozó jósokkal s jövedelmekkel együtt mai napig maga kezénél tartja. Más oldalról azt sem tagadta Péter, hogy ő is a maga testvéreivel a veszprémi püspökséghez tartozó Egerszeget és Kovát elvette volna, de azt mondotta, hogy mikor ő azokra tette a maga kezét, már akkor azok nem a püspök, hanem más hatalma alatt voltak. Azonban olyan kinyilatkoztatást tett Péter, maga s testvérei felől, hogy már ők kibocsájták kezökből a püspöknek Egerszeget és Novát, ha szinte a püspököt reá viszi is a lélek, hogy Tátikát nekik vissza ne adja.

Pethő János. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. öt fiút nemzett 1. Gáspárt, aki Dobó Istvánnal igen vitézfii ótalmazta Egert 1552. eszt., melyért a királytól egynehány falut kapott. 2. Mihályt, aki Simontornyánál esett török fogságba 1578. eszt. 3. Balást. 4. Pétert. 5. Pált.

Pethő Antal. (Gersei). Ez is Györgynek Buthkai Katalintól való fia, két fiút hagyott, Ambrust és Pált. Ambrusnak két leánya volt: Éva és Zsuzsanna.

Pethő Ferencz. (Gersei). A hopmester János fia. Raskay Balás leányától Margittól ezek a gyermekei lettek. 1. Boldizsár, aki 1544. esztendőájában mag nélkül halt el. 2. Gáspár. 3. Orsolya, Forgáoh Péter házastársa, 4. Antal, aki először Gsáky Perenczhez, másodszor Fancsy Györgyhöz ment férjhez. S. János, a szentelt vitéz.

Pethő János. (Gersei). Ferencz fia, János unokája, szentelt vitéz, főpohárnok, kamarás, tanácsos, kassái, soproni, komáromi, zólyomi kapitány, a Duna' melléki hadak főkapitánya, első Ferdinánd, Maximilián és Rudolf királyok alatt. Első Ferdinánd udvarában nevedett. Első ifjúságában ötödik Károly császár seregében tanulta a katonaságot Flandriában. Azon magyar seregben, melyet először ugyan Nyáry Ferencz, azután pedig Bakics Péter vezérelt 1547. eszt. a németországi ügy nevezett smalkaldi hadra, ezé a Jánosé és Horváth Bertoké volt kétszázötven ember. Az ő és Bertók hadnagysága alatt maradtak azok mindaddig, míg aztán mindnyájan győzedelmesen jöttek onnan vissza. Minekutána a magyarok Mühlbergnél a szász választó fejedelmet nemcsak megverni segítettek volna, hanem azt el is fogták, ötödik Károly császár, az ott lévő főbb magyarokkal oly lebecsátkozva beszélgetett, hogy azoknak kezeiket is megfogta, és őket arany lánczokkal megajándékozta, mint cselekedett p. o. ezzel a Jánossal is. Minekelőtte pedig a győzelem helyéről a magyarok Csehország felé visszaindultak volna, szabadságot nyert magának ez a János, a Károly császár előtt való szólhatásra, amikor aztán ő magyar nyelven egy beszédet mondott el, minden magyarok nevében, a császár előtt, melynek veleje, amint Istvánffy írja, e volt: „Győzhetetlen.császár! nálunk nélkül is bölcsen tudod, mely sebes lépéseket teszen a mi magyar hazánk a maga utolsó veszedelme felé,'úgy hogy hacsak Isten után Te nem sietsz a mi ótalmunkra, nemcsak mi leszünk oda, hanem a Te örökséged Ausztria is, sőt az egész keresztyén világot és vallást veszedelem fogja fenyegetni. Nem egyszer látogatta már meg a mi fene ellenségünk a török Ausztriát is, és ha a Te jövedelednek s nevednek dicsőséges híré őt abból ki nem rettentette volna, azt semmivé tette

volna. Az alatt, hogy te Afrikába vitted által győzedelmes fegyvered, felnyílt a mi ellenségünk szeme, és királyaink dicső lakóhelyét Budát, nem fegyverrel, hanem csalárdsággal elfoglalta (1541. eszt.) Azután a francia király ösztökélésére ismét elvette három derék városunkat, sokakat rabszíjra kötözött nemzetünkéből, és már agy látszik, hogy Németország meghódoltatásához is nem kis reménységet lehet olvasni Szulejmán szemeiből. Annak a mi hazánknak, amely ezelőtt való időkben oly virágzó, nagy cselekedeteiről oly híres neves volt, és dicsőségével az eget látszott verdesni, de amely már most úgy össze van szaggatva, és eltapodva, hogy az őt nézőknek egész főcsóválásává és könnyhullatások árasztójává lett, egyedül csak Te benned maradt utolsó reménységé. Te aki a félelmet nem ismered, Te aki a mások előtt lehetetlenek, tetsző dolgok végrehajtásában olyan gyakorlottságot szerzettél magadnak, melyet mások csak 'bámulni, de megfogni nem tudnak. Te vagy csak egyedül hatalmas minket ebből a nyomorúságok örvényéből, és ama rémítő bestiáknak a törököknek fogaik közül kiragadni. Ezt kívánja Te tőled az egész keresztyénség, ezt óhajtja s kéri tőled, az íme itten jelenlévő Ferdinánd, a Te öcséd, ami királyunk, ezért, esdeklünk s könyörgünk mi is szegény magyarok Tenor ked, kegyelmes térdeidhez borulva. Hassa meg és indítsa fel erre a Te szívedet, az a sok keserves sóhajtozás s könnyhullatás, melyek Te hozzád, az őket kitekerőkön való boszúállásért minden felől kiáltoznak. Reá fog erre Téged segíteni az Isten, és minden ő szentéi, akik mindeddig oly hűséges segédeid voltak stb.” Hogy ezt az ő beszédét Oláh Miklós megtolmácsolta a császárnak, az annak summáját megértvén, ugyan Oláh Miklós által, summásan azt felelte Pethőnek s a, többi előtte álló magyaroknak: hogy az ő keresztyén világ csendesége körül való munkásságának s fáradozásának nyilván való tanúi, az ő Görögországban, Felloponesusban, Illyriában, Ausztriában s Afrikában viselt dolgai; de mindeddig őt jó célja elérhetésétől a francia király galibái visszarántották, mindazáltal teljes erővel azon lesz, hogy minden akadályokat elháríthasson, és a maga jóltévőségének első tárgyaivá a magyarokat tehesse.

Minekutána Izabella általadta Erdélyt Ferdinándnak, Báthori Bonaventúra Lippa várát ennek a Jánosnak gondviselésére bízta 1551. eszt., de amelyet ő nem sokáig tarthatott Ferdinánd hatalmában. Ugyanis Izabella állapotját megértvén Szulejmán török császár, Mohammed beglerbéget hatvanezer emberrel indította Erdély felé, ki is minek utána Csanádot stb. megvette volna, a lippai lakosok annyira megfélemlettek, hogy Jánost magok fenyegették, ha u várát a törökök

elérkezése előtt oda nem hagyná. Minthogy kicsiny erővel volt János, kénytelen rolt onnan kiköltözni. Jó idején eleibe küldöttek a lippai lakosok, magok főbírját a beglerbégnak a vár kulcsaival, melylyel azt nyerték, hogy az őket a prédálástól megkímélte, de azonban Ulomán basát ötezer törökkel a várba beszállította.

A pápa követé Jánost is megkérdezte egyebek közt Sopronban, a Martinuzzi György halála iránt 1552. eszt. Őt küldötte volt Ferdinánd Erdélybe 1556. esztendőnek elején, hogy ott az Izabellához hajló urakat tartóztassa amint lebet Ferdinánd hűségében, de fáradtsága híjába esett. Ugyanazon esztendőben Nádasdy Tamással együtt hadakozott a törökök ellen Babócsánál s másutt. Dersffy István helyébe kassai kapitánynya tette őt Ferdinánd 1558. eszt., Telekesy Imre mellé, kivel még azon esztendőben, derekasan megverte a törököt, Kaza nevű faluhoz közel. Szerencsétlen volt 1559. eszt. Bebek Györgygyei Szerencs ostromlásában. Ugyanis a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, igen véletlen ütött setét éjjel reájok, őket megszalasztotta, maga Pethő. is kapott egy kis sebet, melylyel Gönczre futott. úgy látszik nem kassai, hanem komáromi kapitány volt már 1562. eszt., mikor négyszáz válogatott és igen csinosan öltözött magyar haszárt vezérlett Prágába, a Maximilián cseh királyivá való koronázása pompájának fényesbítésére. Ugyanazon esztendőben az Izbugyay familia jószágait, Kassa körül, neki és Forgách Simonnak ajándékozta Ferdinánd, melyek mostanában szállottak vala a királyi fiskusra. Negyven katonával ment 1563. eszt. Pozsonba, a Maximilián koronázására, ahonnan ot küldöttek a rendek Zay Ferenczczel, az ország bárói közül Bécsbe, Verancsics Antal és Bornemisza Gergely püspökökkel. Az akkori pozsoni diéta, őt rendelte ki Forgách Ferencz püspökkel, és Basághy Imrével, az ország határának Ausztria felől való megtekintésére s igazítására.

Még kassai kapitány korában, valami izetlenség történt vala ő közötté, és a Maximilián udvarában mulató spanyol főember, Perejra Menyhért között. Az említett diéta alatt Pozsonban a piaczon összetalálkozván ez a spanyol Pethővel, a ruhája alá rejtett bottal, Pethőt a jobb fülén felül, orozva megsebesítette, s azzal hevenyében utat vesztett, és sok bujdoklási után, Olaszországba verekedett Onnan írt Pethőnek, hogy Majlandban meg fogja várni a Pethő levelét, melyben ha őt bajvívásra hívná, tehát nem fogna annak elbontója lenni. De könnyű volt már oly meszsziről, akar pennával, akar karddal veszedni. Azonban Ferdinánd, minden maga birodalmaiból számkivet-

tette a spanyolt, ki is azután nem sokára Málta szigete ostromában esett el.

Míg Maximilián király 1566. eszt. Győr alatt táborozott, az alatt Pethő, mint a komáromi hajós seregnek kapitánya, szüntelen a Dunán állott harmincz hajóval, és az esztergomi törökök hajós seregét szemmel tartotta. Valamint ezelőtt, úgy ezután is jelen szokott lenni. az országgyűlésein, és ott, hol az ország határainak megtekintésére, hol pedig a nyolczados törvényszékekre rendeltetett ki Minekutána a sztropkói uradalmat maga s maradéki számára több jószágihoz megszerzetté s ragasztotta, Bécsben ötvenhárom esztendő korában meghalt 1578. eszt. 22. jan., és ugyanott a sz. Ágoston szerzeteseinél takarítottatott el. Feleségétől Zinzendorf Erzsébettől három fia maradt, u. m. Perencz, aki jászói prépost lett, Gáspár és István,

Pethő Gáspár. (Gersei). A közelebb írt szentelt vitéz János testvérje, és így Ferencznek Baskay Margittól való fia. Devecseri Csonon Annától három gyermeke maradt u. m. Margit, Kristóf és Mihály.

Pethő Kristóf. (Gersei). A közelebb írt Gáspár fia. Egy nagy vitéz, aki kétszer vívott bajt török bajnokkal, és mind a kétszer győzedelmes volt. Utoljára csakugyan törökök által kellett neki meghalni 1600. eszt., mikor Murát basa-Bolondvárát megvette. Bezerédj Katalintól két leánya maradt, úgy mint Katalin, aki Bakács Sándorhoz, és Sára, aki Darabos Jánoshoz ment férjhez.

Pethő Mihály. (Gersei). Ez is Gáspár fia, Kristóf testvérje, aivel együtt bírta a tátikai, kemendi és razi uradalmakat. Sitkey Annától, István nevű fiát hagyott, de aki mag nélkül halt meg.

Pethő Miklós. Annak a Lászlónak fia, akiről felébb Íratott, hogy mikor Péterrel a maga testvérjével megosztozott, neki a tótor-szági birtokok jutottak, öt fia maradt, u. m. Péter, aki 1497. eszt virágzott, Tamás, akinek 1502 eszt. Sulyok Gábor leánya volt a felesége. Miklós, Tsván, Ferencz.

Pethő Miklós. A közelebb írt Miklós fia. Hét gyermeke maradt u. m. György, Tamás, Benedek, Gábor, Kristma, Herczeg Miklós felesége, Ferencz és László.

Pethő György, Az épen most említett Miklósnak első fia. Hat gyermeket hagyott maga után 1. Zsuzsannát, Alaghy Gáspár feleségét. 2. Katalint, Bánffy Gáspár élete párját. 3. Tamást. 4. Gábort. 5. Magdolnát, Keglevics Simon házastársát. ő. Miklóst.

Pethő László. A közelebb írt Györgynek testvére, Miklósnak utolsó fia. Ennek három fia maradt, u. m. Gergely, aki a magyar;

krónikát írta; Kristóf és. János, akinek Bedekovics Dorottya volt a felesége.

Petrovich Péter. (Suráklini). Posega vármegyéből származott, atyafisága volt a Szapolyay famíliával. Hibáznak akik az ő nevét Vics Péternek írják, ő volt az a szerencsés vitéz a Szapolyay János táborában, aki a paraszt kuruczoknak fővezérjei Székely Györgyöt, Temesvárnál lováról letaszította és elfogta 1514. eszt. Ott volt Tokajban, mikor Szapolyay Jánost királynak választották 1526. eszt., kihez való hűségében mind végig meg is maradt Szemmel látó tanúja volt ő annak a rettentő pusztításnak, melyet Mehmedbeg török basa 1531. eszt. tett Budához nem messze, aki pedig olyan színnel jött vala az országba, huszonöt vagy harmincezered magával, hogy Szapolyayt akarja segíteni s ótalmazni. Eleve tudta Szapolyay a Mehmedbeg célját, azértis személyesen kérte őt, hogy az ő jobbágyainak kedvezzen; azonban mellé adta ezt a Petrovichot, hogy ez vezesse el őt Morva és Ausztria felé, ahol több prédát reménylhet, de a basa, noha esküvéssel fogadta, az országból ki nem ment, hanem heted napra, legalábbis nyolczvanezer fogoly rabbal jött vissza Budához, kiket azután magával az országból ki is vitt.

Megérezvén Szapolyay 1540. eszt. a maga halálát, Petrovichot tette a maga fia tutorának, Martinuzzi György püspökkel és Török Bálinttal. Ő reá különösen a temesvári bánágot bízta. Nagy hűséggel is ótalmazta ő a Szapolyay özvegyének, Izabellának, és annak árvájának pártját, nevezetesen 1541. eszt., mikor Roggendorf Budát ostromlotta. ő is elkísérte volt ugyanazon esztendőben a kis árvát a Szulejmán sátorába; minekutána pedig Szulejmán Budát elfoglalta, Izabellával együtt Erdélybe ment. Sokat ellenkezett ő ott, az Izabellát orránál fogva hurczoló Martinuzzival, mindaddig, míg az mind őt, mind Izabellát onnan kiolvasta 1551. eszt. Minekutána Kolosváron maga Izabella általadta Ferdinándnak Erdélyi ugyan maga írt Petrovichnak is Temesvárra, hogy mind azt, mind Lippái Karánsebest s Lúgost adja a Ferdinánd biztosainak. Megcselekedte azt, ha mind bánatos szívvel is Petrovichj de mikor Lippáról kijött, azt mondotta, hogy ő kész lesz annak az embernek lovásza lenni, aki a mondott várakat, csak két esztendeig is a török császártól meg tudja ótalmazni. Mindenütt hűséges bujdosó társa volt ő Izabellának. A mondott várak helyett Munkácsot adta neki Ferdinánd. Bethlen azt írja: hogy őt Izabella 1553. eszt. Erdélyen keresztül Konstantinápolyba akarta küldeni, ahova ő el is indult, de meghallván, hogy Ferdinánd Tahy Ferencz által őt

el akarja fogatni, visszament Lengyelországba. A bizonyos, hogy ő ebben az esztendőben lármát akart indítani, mind magyar, mind Erdélyországban, de nem boldogulhatott benne.

Csakugyan küldött ő Izabella és maga nevében, három követet Szulejmán török császárhoz, kiknek egyike lengyel, ketteje pedig magyar volt. Ezek 1554. eszt. s. jan. érkeztek Konstantinápolyjába. Mint-hogy a császár Ázsiában hadakozott, öt nap múlva oda indultak a követek utána. Nyolczszáz aranyat érő selymet és posztót vittek annak ajándékba. Kívánságok ezekből állott: hogy Szulejmán békességet ne kössön Ferdinánddal, se annak Erdélyt oda ne engedje; annak körveteinek se hidjen, mert azok csalárdságban járnak; parancsoljon a budai és temesvári basáknak, hogy azok Petrovichnak segítséget küldjenek, melylyel Erdélyt visszavehesse; hogy Szulejmán a Ferdinánd követeit, Verancsics Antalt és Zay Ferenczet Konstantinápolyból sehova se bocsássa; hogy Szulejmán adja vissza Izabellának Lippát, Sólymost, Csanádot, Csállját, Fellakot, Nagylakot, Szolnokot, hogy így mind a magyarországiak, mind az erdélyiek, annál nagyobb bizodalommal állhassanak Izabellához Ferdinándtól. Épen akkor érkezett volt oda a francia követ is, még pedig ami különös, magyar ruhában, és ez. is elment a Petrovich követeivel Ázsiába. Énre a volt bízva, hogy az Izabella -ügyét Szulejmán előtt előmozdítsa; továbbá hogy az Izabella fia Zsigmond ne a Ferdinánd leányát Joannát, hanem a francia királynak egy hűgát vegye feleségül s a t. Aleppóban találták a követek Szulejmánt, ki is Lúgost és Karansebest Petrovichnak általengedte, még pedig azt a háromezer aranyat is neki odahagyván, mélyeket azoktól ígért, hogy fog. Szulejmánnak esztendőnként fizetni. Ezenkívül parancsolt a budai és más basáknak, hogy Petrovichot segítsék. A basákhoz való biztában, be is jött Petrovich -az országba, és a Tiszához nem messze, Szeghalom nevű falunál szállott meg; de mivel a budai basa késett, Tahy Ferencz pedig nagyobb erővel ment ő ellene, mint az övé volt, különben is az idő ősze felé lévén, jobbnak ítélte Petrovich Lengyelországba visszamenni. Onnan azután a maga honon nyert jószágába, Lúgosra és Karánsebesre ment Oláhország felé Petrovich, és ott ráczokat és törököket, s hihető a közelebb lévő vármegyékből magyarokat is szedvén össze, azokkal 1556. eszt tavasz felé Erdélybe indul, seregének egy részét Déva megvételére küldi; maga pedig a más részszel Szászsebest elfoglalja, és ugyanoda márt. s. napjára az erdélyi rendeket diétára hívja, akikkel azt végezi, hogy a Ferdinándhoz járó követeknek visszajövetelét meg sem kell várni, hanem hogy a Szulejmán fegyverét el lehessen kerülni, Izabellát az or-

szágra vissza kell hívni. Ugyanezen gyűlés Petrovichot kirilyi helytartónak tette, míg Izabella visszaérkezék. A többek közt azt is reá-bízta ez a gyűlés Petrovichra, hogy aminémű dézma, búzák, borok és egyebek vágnak ebben az országban püspök uram számára, ezeket is foglaltassa el locumtenens uram. Többnyire minden várakat elfoglaltatott volt már akkor Petrovich, mikor aztán októberben Izabella bement Erdélybe, kinek ő Désig ment eleibe. Alig örülhetett esztendeig Petrovich Izabella szerencsésének, mert 1557. eszt. 18. oktob., több mint hetven esztendő korában, Kolosváron meghalt, és ugyanott el is temettetett. Holtáig nőtelenkedett. A Luther tudományának nagy kedvelője és előmozdítója volt, melyet Lippay Kristóf és szegedi Kis István, Vitembergában (Wittenberg) tanult emberek által terjesztetett Temesváron, mind a templomban, mind az oda-való iskolában. Forgách azt ifja, hogy mikor Izabella Bebek Ferenczet megölette, akkor Petrovichot is minden bizonynyal megölette volna, ha élt volna, mivel ő is sürgette, hogy Izabella a maga fiát keze közöl bocsássa ki, hogy szokják a nagy világhoz és az uralkodás nehéz mesterségéhez.

Pilátus András. Semsey Farkas udvarában lakott. Valami dologban épen Velika vára környékén járt ő, mikor az ott kóválygó törötöktől való féltében, több vidékbeli fálusi emberekkel együtt, ő is Velika várába vette magát 1544. eszt. Mikor aztán a törökök Velikát ostrom alá fogták, ez a Pilátus reábeszélte az oda szaladt parasztokat, hogy az őrző katonák akarátja ellen is a várat adják fel, aminthogy fel is adták. Mikor már jutalmat várnának a parasztok az árulásért, őket a törökök mind lemészárlották, és Pilátust is, az őrző sereget pedig jó váltságért szabadon bocsátották.

Piros Péter. Ama nagy vitéz Miczbán György mellett katonászkodott és vitézkedett negyedik László király idejében, és neki sokszor nagy segítségül volt. Jelenvolt nevezetesen a kunok és cseh király Ottokár ellen való hadban, ahonnan sok sebet, mint bátorságának meg annyi pecséiteit, hozott haza. Az ő hűségét ezzel kívánta visszapótolni Miczbán György, hogy Enyiczke nevű jószágának egyrészét örökösen neki adta 1288. eszt.

Podjebrád Katalin vagy Kunigunda. Mátyás király első felesége, György, cseh királynak, Sternberg Katalintól való leánya. Még királynak sem választott Mátyás, mikor Podjebrád György, a cseh gubernátor, ezt a maga leányát neki ajánlotta feleségül, Mátyás pedig ebbeli háládatosságból, hogy fogságában a gubernátor ő vele nagy emberséggel bánt, magát annak magához vételére örömet ígérte. Mi-

kor aztán 1458. eszt. Mátyás királynak választatván, Magyarországra haza jött, a gubernátor őt Straznitz, városáig elkísérte, és ott levelet vett Mátyástól afelől, hogy fogadását meg nem másolja, hanem esztendő alatt Katalint haza hozatja, és magyar királynénak fogja koronáztatni; ha hogy pedig ígéretétől elállana, akkor százezer arany forintot tartozik üzetni a gubernátornak. Ezen levélnek mind az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet, mind annak testvére Szilágyi Mihály, mind más főemberek aláírták magok nevét. Hasonlóképen a gubernátor is azt ígérte, hogy ha esztendő alatt a maga leányát Posaonba nem hozza, a százezer aranyat megfizeti. Mindazáltal ezen házasság 1461. eszt. ment tökéletességre, minekutána Mátyás Trencsénben köit levélével magát arra kötelezte, hogy az összeesküvés után is két esztendeig Kunigundával egy ágyban nem fog hálni, hanem ha az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet és a főrendek azt az időt megelőzni szükségesnek ítélik. Ezenkívül Ó-Budát, Diós-Győrt, Csepel szigetét, és esztendőként hétezer aranyat ígért Mátyás jegyesének az említett esztendőben, Pálfordulása napján. Azután májas első napján jött Kunigunda Trencsénbe, onnan Budára Mátyáshoz, ahol három egész esztendőt sem töltvén házasságban, meghalt 1464. eszt. száraz betegségben, semmi gyermeket maga után nem hagyván.

Podamaniczky Balás. Mátyás király idejében derék magyar vitéz voli ő őtalmazta meg 1565. eszt. Nagy-Szombatot, mikor azt Svella meg akarná venni Lásd Svella. Azután való időkben sokszor becsapkodott Morvaországba, és a morváknak visszaadta a kölcsönt, akik Magyarországra jártak pusztítani és prédálni, egy morva főember, Sternberg Máté vezérjök alatt.

Podmaniczky László. Felesége Országh Mihály palatinus leánya Ilona volt, kit 1494. eszt. hagyott özvegyen.

Podaniczky János. (Podmanini). Főkamarás mester fővel írta maga nevét alá, az 1505. eszt. a rákosmezején tartott diéta végzésének. Az ő felesége is Borbála, az Országh Mihály leánya volt

Podmaniczky Mihály. A Tolnán 1518. eszt. költ törvényeknek hetedik cikkelyében, ez a Mihály rendeltetett ki a mindjárt említendő István püspökkel, a bolondóczi Bánffyakkal, az Országhokkal, és más felsőbb vármegyei urakkal, némely Morvaországban pártoskodóknak megzabolozására, de micsoda kimenetellel, nem madhatni. Idejében elment ez a Mihály a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Tomory Pálhoz. Őt küldötték Tomory Pál és a többi ütközetet óhajtó magyarok Mohács alól egy éjjel, a már különbenis oda közelítő, Mohács és Báticasék körül járó Lajos királyhoz, azal az üzenettel, hogy

már Szukjmán török császár a Dráván seregének nagyobb részét általszállította, azért is az ütközetet elkerülni nem lehet; siessen tehát a király ő hozzájok, a jobb móddal eshető ütközet felett való tanácskozására. Amely órában a királyhoz érkezett Mihály, ugyanazon órában mindjárt küldötte a maga kancellárját Brodarics Istvánt Tomoryhoz és a többiekhez, hogy az ütközetet halasszák, de mind haszontalan. Elestet Mihály is ebben a veszedelemben. Feleségétől Tarczay Katalintól Rafael nevű fia, talán János is, és Sára leánya maradt.

Podmaniczky István. (Podmanini). Nyitrai püspök lett 1505. eszt. Thurzó Zsigmond helyébe, ő koronázta fel Szapolyay Jánost királyságra, de csak kénytelenségből 1526. eszt.; alattomban pedig első Ferdinándhoz vonzott, kitől ezen cselekedetéről engedelmet is kért Ferdinánd Bécsben 1527. eszt. 29. jul. költ levele által engedett meg neki Hogy ő így vadászta Ferdinánd gráciáját, abban semmit sem tudott Szapolyay, még áldozó-csőtörtökön való szombat. Ugyanis akkor küldött neki Budáról egy levelet, melyben őt, mint még maga hívét, úgy inti, hogy a nyitraiak szabadságát ne bizgassa, és azokat régi szokása szerint ne rongálja. Azonban Ferdinánd 20. ang. Budára jött, és september első napjára ugyanoda diétát hirdetett; amikor István püspök is ott megjelent, azután pedig 3. nov. Ferdinánd fejébe is ő tette Fehérváron a koronát A régi szokás szerint háromszor kérdezte meg Báthori István palatinus a rendeket, tetszik-e nekik Ferdinánd királynak? István püspök amint jó magasán tartotta annak feje felett a koronát, azt minden kérdésre alább-alább bocsátotta, mindaddig, míg aztán az utolsó kérdésre azt annak fejébe nyomta, a királyi pálczát jobb, az arany almát bal kezébe adta, a sz. István kardját oldalára felkötötte, és a több czeremóniák után az urnák testével táplálta. Másnap ugyanaz ő szerencséje volt Annát is, a Ferdinánd feleségét egy más koronával magyar királynévá tenni. A szalkai apátúrságon való jus patronatust, melyet csakugyan 1228. esztendőájában, Jakab nevű nyitrai püspök állított vala fel, ennek az István püspöknek és minden ő utána következőknek örökösen általadta Ferdinánd 1528. eszt. Pozsonban 29. nov. költ királyi levele által. Ezek után több más nagy magyarokkal együtt, ő is a Luther Márton tudományát beszitta, megházasodott, és már 1534. eszt. Thurzó Ferenci viselte ő helyette a püspökséget Első felesége Eoczka Miklós leánya Borbála, második a Zriny Miklósé, Katalin volt Árvái főispán volt 1564. eszt., még azután ötödik esztendőben halt meg, igen megaggott vénségben.

Podmaniczky János és Rafael. Eleinte Szapolyayt követték

első Ferdinánd ellen, és épen azért adta nekik Szapolyay Palota várát 1531. eszt. melyet Móré Lászlótól vett vala el. De azután való időkbén, úgy látszik, hogy ők egyik részhez sem adták magokat, hanem csak a zavarosban halásztak, Fehérvár, Győr, Esztergom vidékén a Vág vizéig, Morvában, Sziléziában és másutt is elébb-tovább fosztogattak és prédáltak. Még ma is meg van nevezetesen az a levél, melyet Thurzó Elek az országbírája, a Bars vármegyei nemességhez küldött 1536. eszt., melyben annak azt parancsolja, hogy mivel Podmaniczky János egy éjjel Zsámbokrét várát elfoglalta, és onnan pusztítja a környéket, tehát ő ellene a nemesség minél hamarabb üljön fel, minden jószágá vesztése alatt. Micsoda foganatja és következése lett ennek a parancsolatnak, nem tudhatni. A bizonyos, hogy az ő szarva meg nem tört, sőt azután is magát hatalmasan viselte, és az akkori boldogtalan zenebonás időknék közönséges szokása szerént, melyekben ki-ki azt cselekedte a magyar Izraelban, ami jó volt az ő szemei előtt, és amelyekben mindenkor csak az erősebbé volt az igazság. János és Rafael is egyesült erővel foglalgatták a várakat és kastélyokat, mind a világi, mind a pap uraktól, egyebektől pedig marháikat erővel is elszedték és azokat Morvába és Sziléziába kihajtották, és ott jó pénzen eladták. Minden felőlről sok panasz lévén ő reájok, a pozsoni diéta 1542. eszt. nekik mind kettőjöknek számkivetést ítél, ha két hónap alatt, minden erőszakkal keresett jószágokat kezeik közöl ki nem bocsátandanak azoknak igaz uraiknak. Istvánffy azt írja, hogy ők Ferdinándtól kegyelmet kértek és nyertek, és a megkárosodottakat kielégítették 1543. eszt. A nagy-szombati diéta is felszabadította őket a büntetés alól 1545. eszt., megparancsolván nekik, hogy a szerdahelyi kastélyt, Várday Pál érseknek, a király-helytartójának adják által, és Trencsén vármegyét, melyet ők két részre szakasztottak, ismét egyesítsék, úgy látszik, hogy János ugyanazon esztendőben halt meg. Nőtelen ember lévén, minden jószágait Rafaelre hagyta. Már 1546. eszt. ismét sok panasz volt Rafael ellen, és az akkori pozsoni diéta arra kérte a királyt, hogy a szerdahelyi kastélyt Nyitrában, a bakony-ujvárit Veszprémben, az ordóit pedig Somogy vármegyében, melyeket a felébb való esztendőknék Rafael építtetett, és amelyekből ott körülbelől igen sok kárt tesznek a bennök lakók, rontassa le, és a ragadományt a szegény károsoknak adassa vissza. A szerdahelyi lerontott kastély helyett, a kolosi klastromban csináltatott Rafael egy új erősséget, melyre szintén annyi panasz volt, mint az előbbiekre; azért az 1547. esztendőben nagy-szombati diéta, erre nézve is hasonló kívánságát a királynál megújította, úgy mindazáltal,

hogy ha az erősség lerontalak is, a templom a maga épségében meg-hagyassák, és az apátúrságba törvényes apátúr rendeltessék. Micsoda ember lehetett Rafael, onnan is gondolhatni, hogy ő a maga édes anyját, Tarczay Katalint, maga házából kiüzte, melyért őt az anyja az örökségből kitagadta 1551. eszt., és mindenét Sára nevű leányának, a Szunyogh Móses feleségének hagyta, aki őt magához befogadta; mind-azáltal a Rafael gyermekeinek is hagyott valamit, de ő mag nélkül halt el ő birta Fehérvárhoz közel Palota várát, ő birta Lednicz vá-rát is, melyet az ő halála után a király Telekesy Imrének ajándéko-zott. Maga Rafael rendszerént Beszterczen lakott.

Pogány Mihály. Erzsébet királynét, a Nagy Lajos édes anyját, elkísérte volt 1376. eszt Lengyelországba, ahol a krakói lármában ezt a Mihályt is a lengyelek megölték, több más magyarokkal együtt. Lásd Erzsébet.

Pogány Péter. (Csebi). Pozsoni főispán volt 1500. eszt., mikor a rákosmezején költ törvényeknek a maga nevét aláírta.

Pogány Zsigmond. (Csebi). Királyi táblabíró volt 1507. eszt. mikor Ulászló a hét bánya város szabadságait megerősítette, A gyer-mek király, második Lajos mellé, egyiket őt rendelte a tolnai diéta tanácsosának és az ország dolgai igazgatójának 1518. eszt. Verbóczy Istvánnal egyfitt járt a norimbergai (nürnbergi) német diétára 1522. eszt Több jó magyarokkal együtt őt is a mohácsi, veszedelem emész-tette meg 1526. eszt.

Pogány Menyékert. (Csebi). Mármárosi viceispán -és egyszers-mind a Szapolyay János Zsigmond lovasainak egyik hadnagya volt, mikor Debreczen és Balmaz-Ujváros közt, a tatárokkal tartott 'véres csatában vitézül elesett 1566. eszt.

Pohárnok István. Lásd Berzeriozy István.

Pohárnok Antal. Lajos király alatt élt. Azt parancsolta volt a király 1516. eszt. a lőcseieknek, hogy ennek az Antalnak kezébe ö-zessenek ezer forintot, melyeket Deák Pál kincstartó kezéhez fog szol-gáltatni. Elment Antal azért a pénzért Lőcsére, de Tburzó Elek ké-résére megelégedett háromszáz forinttal, mely engedelmisségéért két forintot ajándékoztak neki a lőcseiek, és őt ezüst kanalat melyek hat forintba kerültek

Pohárnok Miklós. Együtt ótalmazta Léva várát Dacsó Tamás-sal, Balassa Menyhért számára, és ugyanott ölték meg őt a spanyo-lok 1549. eszt

Poháros Péter. Ezt küldötte volt Lajos a maga sógorának. Káz-mér lengyel királynak segítségére Krakó alá, a cseh király ellen,

Széchy Miklóssal együtt 1345. eszt., akivel ott magát emberül viselte, az ellenséget elűzte, és győzelemmel jött haza.

Poháros Osvát, (Kapi). Zsigmond király bizonyos summa pénzt kért volt ettől az Osváttól, és míg azt megadhatná, Eperjes városai vetette vala neki. zálogba. Egynehányszor igyekezett Zsigmond Eperjest ő tőle kiváltani, nevezetében Ozoray Fülöpnek, a sókamarák fő-tisztjének parancsolt, hogy őt fizesse ki; de Zsigmondnak mindenkor nagy szüksége lévén, a kiváltás elhaladt 1404. esztendeig; amikor aztán Beszterczéről egy parancsolatot küldött Zsigmond Osváthoz, Bemete Antal napján, melyben őt megtiltja, hogy többé az eperjesieket, semmi taxa vagy akárminémű adó fizetésre ne szorítsa, azt az ötven egész forintot érő paripát is, melyet tőlök elvitt, vagy adja vissza, vagy az árát fizesse meg, (in coloreant. in valore), mert már rendeltést tett felőle, hogy Norimbergai Márk, a harminczados fő-tiszt, őt kifizesse. Úgy látszik, hogy kevés napok alatt ki is fizettetett Osvát, legalább ugyanazon esztendőben febr. 12. napján, Lőcsén költ levelével, Zsigmond az eperjesieket mindenféle adó alól felszabadította tizenkét esztendeig, csak hogy a várost két esztendő alatt kőfallal jól bekerítsék. Ez az Osvát bírta volt Sáros vármegyében Kápi várát, melyet minthogy ő mag nélkül halt el, Zsigmond Tétényi Andrásnak adott. Lásd Kapy András.

Pók Móricz. (Medgyesallyai). Ennek leánya Anna, Báthori Lászlóhoz ment feleségül, aki 1351. eszt volt Szabolcs vármegyei főispán. Ezzel az Annával nyerte Báthori László Somlyói, és úgy lett a somlyói Báthoriak törzsöke.

Pók Péter. Ezt az ifjú Hunyadi János Bajmócz. vára kapitányává tette vala 1491. eszt. Győrhöz közel a Mérges familiából származott. Roszul fizetett Hunyadinak, iránta mutatott, jó indulatjáért Sombor várát árulás által játszotta ő tőle Szapolyay István kezére. Ezzel meg nem elégedett, hanem annak élete után is leleskedett. Mindezeket Gyulay János, Szerecsen Lajos és Perneszy György bemondották Hunyadinak, aki a dolgot Ulászló királynak bejelentette. Egyéb tettei is voltak, p. o. a maga testvégjét, akivel az örökség felett nem egyezhetett, a vízbe vetette, ahonnan midőn az ki akart volna szabadulni, azt maga kezével szigonynyal általverte. Mindezek reábizonyosodván, halálra ítéltetett, és Budán a Sz. György piacán négy felé vágták. Mondják, hogy kevéssel halála előtt tizenhárom rendbeli tolvajságát vallotta ki 1495. eszt.

Pókai Jakab. Lásd Gyerőffy Mihály. Szapolyay János Zsigmondot elkísérte Zimonyhoz Szulejmán udvarlására 1566. eszt.

Pókai János és Péter. Talán Jakab fiai. Békesy Gáspárral együtt hadakoztak 1575. eszt. Báthori István erdélyi vajda ellen, aki a sz. pali kastélynál való ütközetben, őket mindkettőjüket elfogta, és a kolosvári diétán halálra ítélte. Mindazáltal az ő édes anyjoknak sok kéréseire, annyira vette magát Báthori, hogy annak szabaddá hagyta, hogy két fia közül valamelyiket válassza ki, aki életben maradjon. A kesergő anya, aki mindenikhez egyforma indulattal vonzódott, hogy ne láttasson egyiket is a hóhér keze alá adni, a választást barátira bízta, kiknek ítélete szerint János ment a vesztőhelyre, Péter pedig megszabadult. Ez a Péter 1589. eszt halt meg természeti halállal, amikor Sombory László is elment az ő utolsó tisztességének megadására. Bihar vármegyében Sámson mellett vagyon egy Póka nevű pusztá, melyet most a nemes Kulcsár família bír, talán attól vehette ez a família a maga vezeték-nevét.

Pongrácz. Annak a magyarokból, csehekből, morvákból és lengyelekből álló seregnak, mely 1437. eszt. Szerbiában megütközött, és azok közül negyvenezeret leaprított, ez a Pongrácz nevű magyar ember volt fővezére. Négy fogoly török vezért küldött Prágába Zsigmond királyhoz, győzelmének néminemű jeléül. Nagy segítségül volt neki ezen győzelem nyeresében a híres Hunyadi János. Talán, ugyanez lehetett az a sz.-miklósi Pongrácz, aki Ulászló és Mátyás idejében szakolcai kapitányságot és Liptó vármegyei főispánságot viselt, és aki Hunyadi Jánossal, azután pedig annak özvegyével, és Szilágyi Mihályval barátkozván, a Mátyás királylyá való választását előmozdította.

Pongrácz János. (Dengeleghi). Vajdaságot viselt Mátyás király idejében. Nagyon megverte a székelyekkel a törököket Temesvárnál, akik már másodsor igyekeztek Ali vezérjök alatt Erdély pusztítására 1460. eszt. AzHtán négy esztendővel Budán költ levele- által, Csongrád vármegyében egy Szabadka nevű falut adott néki Mátyás, melyet azelőtt a híres Szilágyi Mihály bírt vala. Jelen volt Mátyással a moldvai hadban 1467. eszt Elment volt 1476. eszt. a Mátyás «s Beatrix lakadalmára Budára, és a maga ott történt halálával mindeneknek oly nagy szomorúságot okozott, hogy maga a király egy ideig minden játékot és mulatságot megtiltana. Onnan Gyulafehérvárra vitték temetni az 5 holttestét.

Pongrácz Kristóf. Gáspár fia, egy nagyra menendő ifjú, Kerechény László alatt katonáskodott Gyula Várában, és ugyanott Gyulához közel, aaem magános bajvívásokban ütötték őt által láncsával, melyekben ott gyakorlottak magokat, a Szatmár alól, haza Temesvárra igyekező törökök, a Kerechény magyarjaival 1502. eszt.

Pongrácz Fridrik. A szathmári magyar katonák hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárral Erdélybe ment a Báthori István ellen való hadra.

Ponith vagy Ponics Jakab. Negyedik László király idejében élt. Mind magához a királyhoz, mind annak anyjához Erzsébethez, közeijáró embernek kellett neki lenni, mert egy 1286. eszt. költ levelében arról panaszkodik az özvegy királyné, hogy ez a Jakab ő közte és a fia László közt, nem kis egyenetlenséget okozott, mely hűségtelességeért, midőn egy Kálmán-Király-Csehi nevű jószágot Pál nevű tárnokmestere által vissza akarna tőle foglalni Erzsébet, melyet ő adott volt Jakabnak, Jakab a tárnokmesternek fejét vette. Azelőtt 1277. eszt. Segusd vármegyében, Dubcza nevű két falut adott volt neki Erzsébet királyné. A Bánffy vagy Búzád famíliából való volt.

Poor Gergely, Imre és Márton. (Napkori). Mindhárman Mátyás király idejében éltek. Lásd Ramocsay.

Porch vagy Poros Domonkos. Harmadik András király idejében tárnokmester volt, az ő halála után pedig első Károlynak ellensége, és Venczelnek nagy pártfogója lett Oda volt a többi főemberekkel Venczel hívására 1301. eszt.

Porkoláb Péter. Zemplén vármegye részéről ez volt jelen 1447. eszt a budai diétán, mikor a rendek Buda várát Hunyadi János gubernátor gondviselésére bízták. Társai Nagytárcányi Péter, Boka István és Sztancz Miklós voltak.

Porkoláb Dienes. Birtokos nemes ember volt Bihar vármegyében, aholottis p. o., Sz. János-Ugrán két portát, Mező-Gyánban egyet s a t. bírt 1652. eszt. E volt annak, a Toldy Miklósnak tutora, aki-nek Zaberdin Mátyás, a váradi püspök 1554. eszt. fejét vétette. Dienes Talpas vára ostroma alatt esett el. Ugyanakkor éltek Bihar vármegyében Porkoláb Péter és András is.

Pose István. (Zeeri). ötödik László király idejében és azután élt. Őt is okul vetették abban, hogy ötödik László, az ifja Hunyadi Lászlót megölette 1457. eszt., és ez volt az oka, hogy Szilágyi Mihály ő reá is fenekedett, és rajta boszút állani igyekezett; de megengedett neki Szilágyi akkor, mikor a palatínussal Gara Lászlóval megbékélt, olyan feltétel alatt, hogy mind a palatínus, mind Pose István, a Hunyadi Mátyás királylyá való választását, teljes erővel fogja előmozdítani. A levél, melyet aziránt Posenak adott Szilágyi, Pesten 1458. eszt. jan 23. napján, még ma is meg vagyon. Az a Zeer, ahonnan ez a Pose István neveztetett, és ahol hihető lakott, kétségkívül csak az,

amit ma Csongrád vármegyében, Szegedhez nem messze, a Tisza mellett Pusztaszernek hívnak, ahol hajdan, amint tartják, Árpád is harmincznégy napig mulatott

Posgai vagy Posegai Péter. Lásd Keglevics Péter.

Posgai Tamás. Talán a közelebb említett Péternek fia. Alapy Gáspár alatt katonáskodott Kanisán, mikor a szigeti törökök 1573. eszt. épen hamvazó-szeredára virradólag, oda a városba berontottak, és onnan sok zsákmánnyal mentek haza. A nagy láрма és prédálás közben, mikor ez a Tamás abban foglalatoskodnék, hogy pénzét valahová elretjse, őt a törökök elfogták, és a sok fin s leány gyermek rabbal Konstantinápolyba küldöttek, aholottis őt Dóczy Gergelylyel a tengerbe vesztették. Fő oka a volt az ő elvesztésének, hogy a törökök jól tudták felőle, hogy ő igen szemes ember, az utat s járást mindenfelé jól tudja, az ilyen embert pedig a törökök soha sem szokták életben megtartani.

Pottornyay István. Szepességi viceispán, első Ferdinánd király idejében, ki is ő neki Dnnavecz várát ajándékozta vala. Lásd Koczka Péter és Miklós.

Pottornyay István. Lásd Pottornyay István.

Pozova Jakab. Egy volt az országban pusztító csehek kapitányai közül Elbirta Komlós várát, ahol ámbár őt Palóvay László keményen estromlotta, mindazáltal annak feladására, és szélyelhányására különben reá nem állott, hanem Palóczy kénytelen volt neki először négyezerkétszázötven arany forintot ígérni 1460. eszt.

Prépostváry Bálint. Királyi tanácsos, kállai, eгри, kassai kapitány, első Ferdinánd, Maximilián és Rudolf királyok alatt. Huszonegy esztendő s ifjú volt, mikor Székely Antallal Moldvába ment, Basilus vagy Heraklides Jakabnak, ott a vajdaságba való beállítására 1561. eszt. Mikor aztán Székely Antal Moldvából haza jött Magyarországra 1562. eszt. Dévay Péter kapitánysága alatt, ezt a Bálintot is Szucsaván hagyta az új vajda mellett, annak a történhető megtámadtatások ellen való ótalmazására. Talán esztendő sem tölt bele, mikor az oláhok az új vajdába Jakabra reáuntak, magoknak más vajdát választottak, és Szucsaván Jakabot, és így az azzal lévő magyarokat is megtámadták, s ostrom alá fogták. Jól látván Jakab a maga veszedelmét, ezt a Prépostváry Bálintot Szucsaváról kiszöktette, s őt Ferdinánd királyhoz küldötte, hogy neki attól segítséget kérjen s hozzon. Azt is megparancsolta neki, hogy Zay Ferenczet és Székely Antalt is felkeresse és azokat segítségre kérje; de minekelötte valami segítséget lehetett volna küldeni, Jakab az ő vérét szomjúhozóknak kezére került.

A kassai várban hadnagykodott 1574. esztendőájában, mikor a szikszai vásárnak feldülésára igyekező füeki törököt, a szendrői kapitánnyal, Rákóczy Zsigmonddal megtámadta, Fülelig visszaűzte, közölök sokakat levágott, sokakat elfogott. Szabolcs vármegyében kállai kapitány volt már 1575. eszt., mikor tanult vitézeivel, Békesy Gáspárt Erdélybe bekísérte, a Bátorfi István ellen viselendő hadra, ő volt azon magyaroknak is vezérjök, akik Maximilián herczeg mellett, a lengyel koronáért Lengyelország és Szilézia határában oly nagy szívvel, de kicsiny erővel viaskodtak Biczin városánál 1588. eszt. 22. jan. Mikor már nem lehetett tovább ellenállani a lengyel erőnek, és mind a németeknek, mind a magyaroknak hanyatlani, s bátorságos helyet kellett keresni, sokat kérte Bálint Maximilián herczeget, hogy magát bizza ő reá, és őt minden veszedelemből ki fogja ragadni, de a herczeg inkább hallgatván némely német urak tanácsára, Biczin városába ment be, ahol aztán a lengyelek fogságába esett.

Talán egri kapitány volt már 1594. eszt., amikor meghallván, erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond, miképen ölette meg Báthori Boldizsárt, Kendi Sándort, s más erdélyi főurakat, szabadságot vett magának, egy dorgálózó levelet írni Báthori Zsigmondhoz, melynek csak némely darabjai foglalhatnak itt helyet. Azt írja tehát a többek közt Bálint Zsigmondhoz: „Sok helyről sokféle újságok érkeznek ugyan ide mi hozzánk a világnak külön-különbféle szegeleteiből; de még olyanokat soha se hallottunk, amilyeneket most Erdélyből hoztak hozzánk. Amit cselekedtél, vajha soha eszedbe se jutott volna az, és vajha azt, ne csak az emberek szeme, de a nap se látta volna. Mi dolog az, hogy amely kardot nagy fittyre a törökök ellen köszörültél, azon derék férfiak nyakán próbáltad meg, akiknek csontjokból való csont, és verőkből való vér vagy; azoknak a férfiaknak nyakán, akik, amint halljuk téged, atyád s atyádfiai akaratjok ellen emeltek vajdaságra, akik ftedg árvaságodban neveltek, akik teneked, mihelyt kívántad, az országglást, minden magok vonakodása nélkül általadták) és abban téged örömmel erősítettek meg. Hát mind ezeket, aaért cselekedtök-e esek, hogy magokat élőtöktől, maradékaikat pedig minden boldogságtól megfosszad; csak azon az okon, mert töled egy dologban különbözöképen ítélték. Bizony ha minden fejedelmek így cselekednének azon tanácsosaikkal, akik ötölök néha más értelemben vágnak, rövid időn csak a parasztokkal maradnának. Mire valók e tanácsosok? miért kérdik tolok mit ítélnék? ha csak azt kell nekik felelni, amit a fejedelem heves indulatja nekik parancsol, nem pedig azt, amit a közjóra hasznosnak tartanak. Oh ha a te szelíd atyád most feltámadna

és a maga hazáját s téged ily érdemes férfiaknak vérével befestve látna, avagy nem sietne-e vissza, egy ilyen gyilkostól a maga koporsójába? Oh! ha ama jó erkölcsöknek tiszta tüköre, a te édes anyád, a koporsóból kijöhetne? s látná a sok ő vele rokonság siránkozó asszonyt, akiket özvegyen hagytál, azt a sok árvát, akiket földön futókká tettél, azt az országot, melyet gyászba borítottál, avagy nem így kiáltana-e fel: Ah! mely boldogtalan asszony vagyok, aki ily természet csudáját szültem, aki hazafiai nak nem megtartásában, hanem elvesztésében gyönyörködik! átkozott méh az, amely ily sok ínségek szerzőjét hordozott és szült; aki minekelőtte született, bár veszett volna el. Ha a te édes atyádnak testvérje, a lengyel király, Báthori István, most a sírból felkelne, és oda Erdélybe menvén azt kérdezné: mit csinál most az én kedves Zsigmond öcsém, akinek hazája hasznára, familiája dízére, és az Isten dicsőségének előmozdítására való nevelésében, oly szívem s lelkem szerént igyekeztem? és ő nekie megmondaná azt, hogy te most az ártatlanul megöletetteknek sebeit számlalod, azoknak arannyal, ezüsttel tele erszényeit kincses-házadba hordatod; avagy nem vádolná-e magát, hogy talán ő ezen gonoszoknak oka, mivel mikor festett képedet látta, semmi jót abból felőled nem reménylett, mégis tégedet vajdaságra emelt. Ha azt kérdené Báthori István király: hol vagyon Báthori Boldizsár az én másik öcsém, aki virtusainak hírével a külföldeket is betöltötte? és neki tudtára adná, hogy te küldötted őt, maga vérével bekevert ruhában az 5 atyjainak koporsójába; mit gondolsz, miképen köszönné ő azt megtenéked V neked, aki csak azt is oly nehezen szenvedted, mikor Boldizsár csak egy hitvány szolgádat megöklözte, s a t. Mivel pedig ami már elmúlt, azért csak feddőzni lehet, de azt jóra hozni s megigazítani lehetetlen, és ami már megtörtént, nem lehet azt nem letté tenni, én is mindeneket az egész világnak birájára. bízok, s a t. Erre az egyre kérlek, hogy a megölteknek nyomorult maradékait nyomorultabbakká ne tegyed, és ha azt akaTud, hogy az isten tenéked atyád legyen, légy te is az árváknak atyjok.

Kétség kívül nem egi, hanem kassai kapitány volt Bálint 1596. eszt., amikor Zsigmond fejedelem, a törököktől Temesvárt akarván visszavenni, írt ő hozzá, hogy Rudolf király ígérete szerént, küldjön segítséget neki Erdélybe; de úgy-látszik, hogy valami akadályok miatt semmit sem küldhetett. Hogy pedig ő már akkor nem Egerben lakott, onnan tetszik meg, mert hogy ugyanazon esztendőben Mohammed török császár Egert megszállotta, s el is foglalta, amint annak históriáját Istvánffy leírja, Bálintról nem emlékezik, sőt azt írja, hogy

Egert, míg lehetett, Nyáry Pál ótalmazta. ötvenhét esztendő volt Bálint, hogy 1597. eszt. 10. apr. meghalt. Felesége. Csáky Anna őt a bélteki templomba temettette, ilyen koporsói felülírással;

Anna Valentino locat haec monomenta marito,
 Non leve Csákiadum sangvinis ante decus.
 Ossa quibus tantum gelidosque recondidit artus,
 Cetera namque Viri non potuere tegi.
 Aetherios ultra servatur Spiritus orbes
 Nomeo, honosque super qua patet orbis erunt.
 Praestitit officium vivus Patriaeque Deoque,
 Consiliis Patriae, Religione Deo.
 Cum petuisset opem duris Ecclesia rebus:
 Guam potuit semper ferre paratus erat,
 Publica res operám moto si forte dúello
 Posceret, auspiciis induit arma benis.
 Pax foret ipsa Viri quoque mox Respublica gratae
 Usa Ministeriis tempore pacis erat.
 Testis Kallovia est, testis Kassovia, testig.
 Agria, quas ductu rexerat ille suo.
 Strenuus et prudens fortis, pius, acer ubique
 Ille dabat magni munia fida Ducis.
 Et nisi morborum quassatus mole fuiasset;
 Inferior nullo milite miles erat.
 Non tamen est animus tenuato corpore fractus,
 Guippe fuit cunetio altior ille malis.
 Dotibus his titulos, magnós et adeptús honores,
 Pars Procerum tturbae eonspicienda fuit.
 Nec tuit opprobrio gradui virtute parato,
 Vix magis hoc quisquandr dignus honore fuit.
 Praestiterat multis generis splendore superbis.
 Virtus quippe genus vincere clara solet
 Virtutem ergo cole o! quivis claresoere; virtus
 Noroen, qpes, genus, et regna, Polumque dabit.

Pribék Imre. (Temesvári). Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Eger várát 1552. eszt., és minekutána ott Hegedús Istvánnak csalárdsága kisült volna, annak helyébe tették Imrét a gyalogok egyik hadnagyává, mely hivatalját mind az ostrom végéig nagy húséggel viselte. Ugyanott vitézkedtek akkor Pribék József és János is, akik

talán testvérjei lehettek Imrének. Mikor Bebek Ferencztől 1514. eszt. a törökök elvették Fülek varát, a várnak megőntalmazására s visszavételére, ezt az Imrét küldötte volt oda segítségül Balassa János, a bánya-városok kapitánya, száz lovassal, de már akkor nagyobb erőt vettek volt a törökök, mint sem a dolgon fordítást lehetett volna tenni. A dévéri várban esett el 1575. eszt. Lásd Balassa János.

Pribék István. A közelebb írtak közül talán valamelyiknek fia. Balassa Bálinttal együtt sietett 1575. eszt. Erdélybe, Békesy Gáspár segítségére. Mikor őket útközeben Komis Gáspár a huszti kapitány megtámadta, ha szintén gyengébb erővel voltak is ők, mint Kornis, mindazáltal úgy látszik, hogyha minden katonák úgy forgatták volna magokat, mint Pribék, őket Kornis meg nem verhetné volna. Ugyanis Pribék magával Kornissal is szembeszállott, és annak nyakán olyan sebet ejtett, mely miatt aztán az Báthori István táborához idejében el nem juthatott.

Prais János. Váradi egyszersmind olmücsi püspök 1477. esztendőtől fogva. Morvában, Prosznitz nevű faluból származott. Kétség kívül, több lekötözött hívei között, ezt is megeskette Mátyás király, hogy az ő halála után, az ő fiát, az ifjú Hunyadi Jánost fogja királylyá választani. Aminthogy Mátyásnak hallomása történvén, ezt küldötte Bakács Tamással a pesti diétára az ifja Hunyadi, hogy ott az ő királyivá való választását sürgesse 1490. eszt. A többi fejedelmek követei között, akik mindnyájan a magyar koronát kerülgették s vadászták, Prais és Bakács bocsáttattak be legelőször a rendek eleibe. Könnyhullatások között emlegette Prais, Mátyás király érdemeit, és hasonlót ígért annak fia János felől, őt küldöttek egyikét a rendek Szapolyay Jánoshoz, hogy bízva annak ítélettételére, ki legyen magyar király. Mihelyt megértette Prais, hogy Szapolyay Ulászlóhoz hajlik, mindjárt ment Morvába, ahol akkor a Mátyás király híres fekete regementje nyaralt, és a közt kétszázezer aranyat felosztván, azt az ország és Ulászló hűségére feleskette; melylyel a többi fejedelmek követi reménységének egészen nyakát szakasztotta, ő volt egyik követ Ulászló meghívására Prágába, és a koronázás czeremóniáinak elintézése ő reá volt Fehérváron bízva. Még a koronázás előtt, Albert az Ulászló testvér öccse, Pest alá jött nyolczezer lengyellel, hogy a magyar királyságot bátyja elől erőszakosan elkapja. Budáról Prais küldötte által Ulászló, hogy Albertet vegye reá a szép szerént s békével való visszamenetelre. Annyira is ment azzal Prais, hogy Albert minden kártétel nélkül Pest alól mindjárt másnap visszaindult. Mikor valami őt mértföldnyire járna már Albert, utána küldött neki Ulászló, hogy állapodjék meg, és szemben ketten beszéljenek együtt.

Megvárta Albert Ulászlót, de semmit nem végeztek Ismét Pruis küldötte hát Ulászló Alberthez két vagy három ízben is, Báthori István vajdával, akik a békességet ezen versengő atyafiak közt meg is kötötték, de amelynek feltételeiről semmit nem tudhatni. Még el sem múlt ez az esztendő, mikor Pruis, bizonytalan mi okon, a püspökséget önkényt letette, Olmüczbe ment, ott esztendő múlva a Serafikus sz. Ferencz szerzetesei ruhájába öltözött, és azok közé ment Boroszlóba. Mindazáltal azután is nagy dolgokra alkalmaztatta őt Ulászló. Nevezetesen 1506. eszt. Maximilián császárhoz küldötte őt követségbe, a két fejedelem gyermekei között esendő házasság dolgában. Azután pedig 1509. eszt. az olmücsi püspökkel, Thurzó Szaniszlóval Csehországba küldötte őt Ulászló, hogy ott a zenebonát csendesítsék le, melyet minekutána ők lecsillapítottak, Ulászló utánok ment és a mag» fiát Lajost Prágában megkoronáztatta. Azután való esztendőben 17. jun. halt meg Pruis, és a hrodisti francziskánusok templomába temettetett, ahol az ő koporsóját Ulászló meglátogatta 1511. eszt.

Pukur Klára. Erzsébet királynénak, a nagy Lajos király édes anyjának, hogy igen kedves asszonya lehetett, onnan tetszik meg, mert mikor Erzsébet 1380. eszt. Budán testamentomot tett, neki egy Derse nevű falut hagyott Verőczéhez közel; ezenkívül egy szekeret hat lóval és minden ahoz tartozó szerszámmal. Hagyott még neki negyven márkát érő ezüstöt is, és egy breviáriumot, hogy azt mjjg él, a rendes órákon olvassa, halála után pedig szálljon a breviárium az ó-budai klastromra. Sőt Klárát rendelte ki Erzsébet egyiket arra is, hogy az ő testamentomát végrehajtsa, és akinek mit rendelt, azt annak kezéhez szolgáltassa.

R.

Rác Péter. Báthori István erdélyi fejedelem hív embere. Ezt küldötte volt Báthori segítségért a budai basához 1575. eszt. Vitézül viselte magát Báthori mellett Poloczkó (Polotzk) ostromlásakor 1579. eszt.

Rác Mihály. Ez is Báthori István fejedelem híve. Ezt küldötte Báthori 1574. eszt. a török császár kívánságára, Daczó Györggyei Moldvába, hogy ott az addig való vajdát, Jánost, hivatalától fosszák meg, és annak helyébe Sándort tegyék, melyet ők véghez is vittek.

Radák László. Az ifjú Szapolyay János Zsigmondnak hűséges embere és hadivezérje. Őt küldötte Szapolyay két ezereddel magával a feltámadt székelyek ellen, ki is azokat Majláth. Gáborral a Nyarad

vize és Marosvásárhely közt derekasan meg is verte, és a támadás fejéit elfogta 1562. eszt. Ugyan kétezer katonával ment ő Szapolyay parancsolatjából Moldvába az ellen a Jakab vajda elien 1563. eszt. akit oda Székely Antal iktatott vala be, és akit ott mostanában Dévay Péter ótalmazott, az ellene pártot ütött. Tomsa István ellen. Mindaddig szorongatta Radák Szucsava várát Tomsával, hogy Jakabnak fel kellé magát adni, kit is Tomsa megöletett. Szapolyay halála után, mikor Báthori István és Békesy Gáspár vetélkednének egymással az erdélyi vajdaságon, ez a László Békesy pártjára állott, és minekutána Békesy 1573. eszt. Erdélyből kiszökött, akkor is kiváltképen ezzel a Lászlóval levelezett, és a többi urakat ő általa ingerlette Báthorira. Imre nevű fiával együtt hadakozott Békesy mellett Báthori ellen a sz. pali kastélynál, és onnan azzal együtt is szaladt ki Magyarországra 1575. eszt. Három esztendővel azután életének gráncziát és jószágainak némely részét visszanyerte Báthoritól.

Radi. Annak a Venczellinek fia, aki sz. István idejében 998. eszt. Kupát megölte. Ezt a Radit közönségesen egynek tartják Kadó palatínussal, de úgy látszik, hogy meg kell őket egymástól különböztetni. Hadinak agy fia maradt, t. i. Miska, Miskának két fia volt, u. m. Kupa és Márton. Ennek a Mártonnak fiának tartják a híres Bátor Opost, aki már 1069. eszt. erős vitéz volt. Úgyde ha Miska, a Kadó palatínus fia lett volna, és így Bátor Opos a Radó unokájának fia, nehéz elgondolni miképen híresedhetett el Bátor Opos már 1069. eszt., holott az ő nagyatyjának atyja, Radó palatínus, azelőtt még tizenhárom esztendővel, t. i. 1056. eszt. fegyver viselhető ember és hadivezér volt, sőt még 1061. esztendőben is, és így nyolcz esztendővel az Opos elhiresedése előtt, első Andrással ott volt a Béla ellen való szerencsétlen hadban.

Radó. Első András király alatt palatínus volt 1057 esztendőtől fogva. Péter és Aba királyok alatt, minthogy az országot szüntelen a belső és-külső háború vesztegette, sőt András uralkodásának elején is, Crescimir Péter a horvátok királya, a zavaros vízben való halászáéhoz jól értvén, azon háborús időkben, a Száva melléki Pannoniát elfoglalta. András az országban erősebb lábra állván 1056. eszt., ezt a Radót küldötte azon tartománynak visszavételére, aki azt vissza is foglalta, és a győzelem után, a Száva vize mellett á tájon, ahol a régi Siraium feküdt, a sz. Demeter tiszteletére egy klastromot építtetett. Ma azon a helyen fekszik Dimitrovicz vagy rövidebben Mitrovicz városa. Ezt a klastromot sok szép jószággal megajándékozta 1057. eszt. és azt a pécsi püspökök gondviselése és igazgatása alá adta, mely rendeléseit neki András király is a fehérvári diétán hely-

behagyta és megerősítette. Ott volt Radó Andrással, mikor ő Bélával 1061. eszt. a Tisza mellett szerencsétlenül ütközött meg, de mi esett ott rajta, nem tudhatni. A feleségének neve Lucza volt.

Radoan vagy Radován. Bugár vagy Bolgár fia, Salamon király alatt palatínus volt, mikor a zasti apátúrság felállított 1007. eszt. és annak diplomájának, mint palatínus, úgy írta alá a maga nevét. A Belgrádnál kapott nyereséget, egyik ő osztotta fel 1072. eszt. Lásd Vid.

Radványi vagy Radvinszky. Némelyek azt mesélik, hogy ennek a familiának első tudható törzsöke, valami Iván, vagy János nevű pakulár, vagy juhász lett volna, kinek Hunyadi Mátyás király valami örvendetes hírnek mondásáért”, annyi földet ajándékozott, amennyit egy nap maga kecskéivel körüljárhatott. De bizonyosabb az, hogy ezen familiának elei Lengyelországból származtak ide, és itt már jóval Mátyás király előtt virágoztak, amint a következők bővebben kiteszik.

Radványi Dienes. Zólyomi főispán negyedik vagy Kun László király alatt, kitől az Ottokár és a kunok ellen a Hód vizénél mutatott vitézségéért, Kadván nevű falut nyert Zólyom vármegyében 1287. esztendőben.

Radványi Boldizsár. A tizenötödik század elején virágozott Mind ő, mind az ő édes atya György, szép hírt szerettek magoknak hadi viselt dolgaikkal. Talán még ma is lehet látni a radványi templomban, az ő koporsó kövükön, az ő győzelmet ábrázoló- képeiken kívül, melyeket lánczokkal terhelt rabok tisztelnek, a következő verseket:

Mortales quid fāma jnvatf quid gloria? census?
 Guid genus? et magni roboris umbra brevis?
 Omnes fata manent, mortis fortuna nec una,
 Adde, quod incerta est hora suprema necis.

Radványi László. Komárom vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Hunyadi János gubernátornak Buda várát a rendek általadták. Társai Vágközy János, Némay Kolos és Deák Imre voltak.

Rajcsányi Péter. Drag fia első Károly király alatt virágozott, kinek halálos ellenségének, Trencsényi Máténak elnyomásában igen sokat szolgált. Lásd Kuros.

Rajcsányi György. A közelebb említett Péternek, Hippolit nevű fiától való unokája, nyitiai alispán, öt fiút hagyott maga után, n. m.

Györgyöt, Dienest, aki vice-palatinusságot viselt, Jánost, Salamont és Mátyást.

Rajcsányi István. A most említett Györgynek harmadik fiától, Jánostól való unokája. György nevű fiával Mohácsnál esett el 1526. eszt. Boldizsár nevű fia maradt, ki Péter nevű fia által szaporította familiáját. Rajcsányi Benedek. A felébb említett Györgynek utolsó fiától, Mátyástól való unokája. Ez a Benedek írta magát legelőször Nemes-Kosztolányról. Fia György, unokái pedig Mihály és János voltak. Rajky Gábor. Lásd Szászy András és Ságghi Imre. Bajnold. Először váradi prépost, azután erdélyi püspök 1222. eszt. fogva. Mind tudománya, mind erkölcsse, mind familiája méltóvá tette őt azon hivatalra; mindazáltal a kalocsai érsek, Ugrin, nem ítélte tanácsosnak őt maga fejétől hivatalában megerősíteni, ezen az okon, mert egyik szemén valami kis termés vagy hályog volt; azért is őt Rómába a pápához küldötte, hogy magát annak mutassa meg. A pápa visszairt ügrinhez, hogyha különben alkalmatos a püspökségre, szemének hibája miatt attól el ne maradjon. Viselte is Rajnold hivatalát mindaddig, míg a tatárok ellen való szerencsétlen hadban 1241. eszt. a Sajó vizénél elesett, negyedik Béla idejében.

Rákóczy. Ez a familia, minekelőtte a Rákóczy nevet öltözte volna magára, Bukatradván vagy Bugatradván (h. Bogáth-Radván) név alatt virágzott Zemplén vármegyében. Ebből egy Pál nevű, a Gopol vagy lányabb kimondással Gyapoly fia, örökösei magának nem lévén, azt kérte Kun László királytól, hogy szabad legyen neki a maga fekvő jószágait, ezenkívül szolgálait és szolgálóit annak adni, akinek ő akarja, melyet meg is engedett neki a király, Morvaországban Laa vára mellett 1278. eszt. költ királyi levele által. Azután négy esztendővel a maga édes atyja, Gyapoly testvériének, Ilyésnek két fiát, Lászlót és Istvánt, az egi káptalan eleibe vitte Pál, és ott azoknak a maga faluit, Körtvélyest s a t. és minden szolgálait örökösen által vallotta. Ez a Pál állította fel a szerencsi apátúrságot, melynek jövedelmül, Szerencset és Ujört adta. Az említett Ilyés fiai, László és István közül valamelyiknek, egy Pál nevű fia lett, akit másképen Csiznek is hívtak. Már ez a második Pál, a Pazdics Péter hűgától, egy Gyapoly nevű fiat nemzett. Ennek az ifjú Gyapolynak három fia maradt, u. m. András, János és László, amint azt az egi káptalannak egy 1392. eszt. költ levele bizonyítja. Ettől a három fiútól származott a Rákóczy, Morvay, Körtvélyes, Izsépy, Czekey és Monoky familia. Azok bírtak ilyen falukat: Móra, Körtvélyes, Rákócz, Aracs, Kelőszeg, Szenk, Soszkocz és Mirk.

Rákóczy László. Ennek három fia, Benedek pap, Mihály és Gábor, Hunyadi Mátyás király alatt 1464. eszt. virágoztak.

Rákóczy István. Ennek deregnyői Bessenyei Annától való négy fia: András, Pál, Gáspár és Menyhért, hasonlóképen Hunyadi Mátyás király alatt élt.

Rákóczy Zsigmond. Ferencz nevű testvérjével, második Ulászló és Lajos királyok alatt élt. Minekutána ez a Zsigmond 1517. eszt. Abauj vármegyében Felső-Vadász nevű helyet és Zelep (Selyeb) nevű falut magáévá tett volna, magát Felső-Vadászról szokta irni. Két fia maradt, úgymint György és János.

Rákóczy György. (Felső-Vadászi). A közelebb írt Zsigmond fia. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Egy ideig a Bebek György hadnagya volt, akivel és Telekesy Imrével együtt hadakozott Szikszóhoz nem messze, egy Kaza nevű falunál, a füleki beg Velizán (Velicsáubeg) ellen, ahol a vállán sebet is kapott 1559. eszt. Bebek mellett hadnagykodott még 1562. eszt., amikor mind Bebek, mind Rákóczy, Haszán basa fogságába estek Balog váránál, Rákóczyt ezer tallérért bocsátotta el a basa. Hogy 1567. eszt. Szapolyay János Zsigmond, a temesvári basát, Haszánt kihívta, és azt túl a Tiszára küldötte, ott a basa egyebek közt, a Rákóczy felső-vadászi kastélyát is megtámadta. Mindaddig vitézül ótalmazták azt az ő katonái, míg azt a basa meggyújtotta. Akkor aztán kénytelenek voltak a kastélyt odahagyni; mindazáltal meg nem adták magokat, hanem mindaddig vagdalkoztak a törökökkel, míg egyen vagy kettőn kívül, akik elszaladtak, mind elhullottak. Lásd Deregnyi Pál. Fiai Imre, László és Lajos.

Rákóczy János. (Felső-Vadászi). György testvére, Zsigmond fia. Likavai kapitány volt 1588. eszt. Két fia maradt, úgymint Ferencz és Zsigmond, az erdélyi fejedelem.

Rakovszky. Ez a família Turócz vármegyében egy Nagy-Rákó vagy Rakovó nevű falutól, mint maga birtokától vette maga nevét. Ezt a falut még negyedik Béla király ajándékozta vala ezen familia elei közül egy Márton nevű papnak, és annak öcscsének Lászlónak 1242. eszt. Egy Loránd nevű hatalmas úr kizárta vala ugyan ezt a familiát azon falunak bírásából, de negyedik vagy Kun László király azt annak újra visszaadta.

Rakovszky György. Turócz vármegyében vice-ispán volt, első Ferdinánd idejében. Lásd Kecsethy Márton. Hogy Révay Ferenczet a pozsoni diéta 1542. eszt. vice-palatinusnak tette; az ezt a Györgyöt választotta maga mellé, mint igen tanult embert, egyik ítélőmes-

ternek. Ő tőle és Werner Györgytől küldötte meg Ferdinánd, a Szapolyay János özvegyének Izabellának, a száz vagy száznegyvenezer aranyat Kassára 1552. eszt. Úgy látszik, hogy ugyanakkor őket küldötte Ferdinánd a lengyel királyhoz, Szulejmán ellen való segítségért. Egy igen nevezetes dologban újra Lengyelországba küldötte őt Ferdinánd 1555. eszt. A dolog ebből állott: egész Európát az a költött hír töltötte vala be, hogy Ferdinánd király a már említett Izabella fiának, az ifjú Szapolyay János Zsigmondnak megölésére, valami titkos gyilkost fogadott volna, és gyanúságra Izabella egy magyar embert el is fogatott, kit a violuni tömlöczben őriztetett. Hogy ezen hírnak hamisságát Ferdinánd világosságra hozhatná, Rakovszkyt küldötte Lengyelországba, hogy a gyanúságra elfogott embert vonja kérdőre, ki fogadta meg őt gyilkosságra. Más felől a lengyel királyhoz is levelet küldött, hogy az is rendeljen Rakovszky mellé szavahihető férfiakat, akik előtt a fogoly ráhátra húzassék. Rakovszky egyenesen a Visniczában tartózkodott Izabellához ment, és minthogy oda még a lengyel királytól kért férfiak akkor el nem érkeztek vala, azt kérte Izabellától, hogy míg azok elérkeznének, szabad legyen neki, egynehány lengyel urak előtt a fogolyt megtudakozni. Izabella először tétováznai látszott beszédében, azután pedig kancellárja által azt felelte, hogy ő sokkal felségesebben gondolkodik Ferdinánd nagy lelküségéről, mintsem egy semmirekellő embernek szavára, oly nagy álnokságot tenne fel fölé; különben pedig ő a maga édes atyjának, a lengyel királynak híre nélkül, ezen dologban semmit sem mozdíthat; egyébként pedig neki úgy látszik, hogy ennek a dolognak tűzését fokozását jobb volna abba hagyni; annyival inkább, mert azt még a különben könnyen hívó köz népközül is kevesen hiszik. Mindazáltal nem nyugodt Rakovszky, míg engedelmet nem nyert, a Violunba való utazásra. Hogy Violunba ért, ott a tisztet, akinek keze alatt a fogoly volt, ott-hon nem találta, Annak képétől kívánta tehát, hogy engedje meg neki a magyar fogolylyal szólni; de az azzal mentette magát, hogy neki aziránt Izabellától semmi parancsolatja nincsen; a királytól rendelendő férfiak felől sem tud, sem hallott semmit. Látván tehát KakovBzky, hogy ő vele önkényt töltetik az időt, az említett tiszt után levelet küldött, de attól is egész hatod napig híjába várta a feleletet. Akkor aztán összehívta a violuni előljárókat, és azok előtt protestált, hogy ő semmit sem mulatott el, hogy a magyar fogolytól végére járhatna, kicsoda fogadta őt meg a gyilkosságra, de arra amiatt nem mehetett, mivel a lengyel király ő mellé semmi követet sem küldött; a violuni tiszt is, csak'azért ment messze útra, hogy

öt céljában megakadályoztassa. Haza jövéen Rakovszky Ferdinándhoz, egyéb bizonyos hirt annál nem hozhatott, hogy ő úgy hallotta, hogy mikor a magyar foglyot kemény kínzás alá fogták, kínjában azt vallotta, hogy őt Nádasdy Tamás fogadta volna meg; de mihelyt kínjai tágultak, azt mindjárt tagadta, és most is állhatatosan tagadja. Mindezekből kitetszett, hogy a hír csak hamis költemény volt. Ami Rakovszkyt nézi, ő Munkácshoz nem messze, Kászon nevű faluban halt meg 1564. eszt., ahova püspök Bornemisza Gergelylyel és Alagby Jánossal avégre küldetett vala, hogy Balassa Menyhértnek ott körülbelől tett erőszakoskodásairól értekezék.

Raksányi. Ezen famíliának elei, Miklós, Orbán s a t. Kun László királytól nyertek Turócz vármegyében, Kakda nevű falut, 1280. eszt.. melytől az ő maradékaik nevezettek. Ezeknek fiait újra megerősítette első Károly király azon falunak bírásában 1340. eszt.

Ramocsay Mihály. (Ramocsaházi). Mátyás király alatt élt. A Geréb László, erdélyi püspök vikáriusa, Budán 1486. eszt. költ levele által, azt engedte meg ennek a Mihálynak, és még ő rajta kívül Poor Gergelynek, Imrének és Mártonnak, hogy akit akarnak, azt választhatják magok gyóntatójának, aki őket minden bűneiktől a gyónás és megbánás után feloldozhatja, az olyanokat kivéven, melyektől való feláldozás iránt, magát az apostoli sz. székét szokás megkeresni.

Rangoni Gábor. Először erdélyi, azután egi püspök 1474. esztendőtől fogva. Olaszországban házasságon kívül származott, egy Bangoni Miklós nevű főembertől és egy szép paraszt leánytól. Felnevelkedvén, a sz. Ferencz szerzetébe állott. Capistrán Jánosnak mindenütt hűséges útítársa volt Német- és más országokban, mindaddig, míg mindketten Magyarországra kerültek. ő is ott volt 1456. eszt. Belgrádon Hunyadi Jánossal és Capistránnal, és a törökökön ott nyert győzelemnek egy része, ő reá is szintén, úgy tartozik, mint Oapistránra, mivel ott a keresztes katonákat ő is hathatósan buzdította a bátor osatáxásra. Azután való esztendőkbén, a pápa hagyásából, Cseh és Morva országokban, élete veszedelmével is irtogatta a Húsz János tudományát, mind tanítási, mind írásai, mind pedig büntetések által. Mátyás királynak ismeretségébe jutván, az őt nagy dolgokra kezdette mindjárt alkalmaztatni. Szapolyay Istvánnal őt küldötte egyiket Mátyás 1471. eszt. a regensburgi német diétára, hogy a német rendekkel és Fridrik császárral hagyassa helybe, a Mátyás cseh királyivá való választását, ellenben az Ulászlóét tétesse semmivé; de abban nem boldogulhatott, jóllehet afelől Fridrik Mátyásnak reménységet nyújtott vala. Erdélyi püspök volt még 1473. esztendőben, mikor

Ország Mihály palatínussal és másokkal Nissa (Neisse) és Opólia (Oppeln) városaiba járt, hogy a lengyel követekkel békességet csináljon, de ez az útja is bijába esett.

Egri püspök volt már 1474. eszt., mikor Hunyadi Mátyás királyt elkísérte Sziléziába Boroszló városához, melynek megvételeére a lengyelek törekedtek, és ott a lengyelek megszegyenítésére Mátyásnak igen munkás eszközül szolgált. Minekutána ott a békesség megkészült, és Mátyás a lengyeleknek nyolczezer foglyát visszaadta, azokat igen szuros versekkel kísérte haza Gábor püspök, melyek így kezdődnek:

Bruma venit, nix alta ruit, migrate Poloni,
O! fugite ad proprios, algida tūrba, lares.

De mondják, hogy a leMBERGI érsek neki a kölcsönt visszaadta. Mikor Beatrix királyné Mátyáshoz hazajött 1476. eszt., ő fogadta a királynét, és ő szerencsétette annak megérkezését olasz nyelven a Mátyás nevében. Maga Mátyás sürgette nem egyszer a pápánál az A számára a kardináli veres palástot; de amely okon a magyarok görbe szemmel nézték az ő püspökké tételését, a pápa is eleinte azon a fundámentomon nem akarta neki adni a kardinálságot, mert illetlennek ítélte, hogy egy kötelet hordozó és mezitlábos barátból lett ember, olyan méltóságú emberek társaságába bocsáttassák. Mindazáltal meglett a Mátyás kívánsága 1477. eszt. ugyanabban az esztendőben felső Ausztriába küldötte őt Mátyás király Szapolyay Imrével és másokkal, hogy Fridrik császárral békességre lépjen, melyet ő lábra is állított akkor Korneoburgban (Korneuburg) deczember első napján. Ellenben Dlugoss, egy lengyel író, arról panaszkodik ő reá, hogy amely békességre lépett volt Mátyás a lengyel királyival, azt Gábor ő vele felbontotta 1478. eszt..

A bizonyosabb, hogy ebben az esztendőben Gábor Rómába indult, hogy ott a maga új méltóságának jelét a pápa kezéből elvegye. Bononiában (Bologna) egy Bentivoglio János nevű igen előkelő emberhez szállott, akinek vejét Rangoni Miklóst épen ott találta. Mihelyt ennek nevét megtudta, azt mindjárt megölelte és háromszor maga atyjafiának szólította, és akkor jelentette ki a maga eredetét,» mely még addig homályban volt. Deczember elején ért Rómába, ahol harmad napra a kardinálok gyűlésében az ő száját megnyitották, azaz hatalmat adtak neki arra, hogy ott ezután ő is szóljon és voksát adjon. Ezekután igen keveset lakott Gábor Magyarországon, hanem életének hátra lévő részét többnyire Olaszországban töltötte, melylyel

az egi püspökségnek nem kis galyibát okozott, melyet így tettek ki azok, akik azt nehezen szenvedték:

Gábriel Autistes, non curat Clerus, ubi stes.

Rómában halt meg 1486. eszt.

Rasdi. Leghíresebb ördögi mesterséget űző boszorkányasszony, első András és Béla idejökben, a Vata János udvarában, aki az effélékkel dicsekedd személyeket mindenfelől magához kerítette. Ezt a Rasdit első Béla tömlöczre vettette, ahol sok ideig nyomorogván, karjáról és lábairól a húst, amennyire elérte, leette, és úgy veszett el. Bonfin is említi ezt a boldogtalan asszonyt, de azt mondja, hogy a neve Varázló lett volna; ahonnan némelyek úgy vélekednek, hogy ő róla nevezték a magyarok varázlóknak az olyanokat, akik valami titkos mesterséggel hánytatják magokat.

Raskay. L. Ráskay.

Ráskay. Ezen familia eredetéről lásd Butkay Pál.

Ráskay Demeter. Második András király idejében élt, aki neki 1209. eszt. Sáros vármegyében, általadta az új-kocsmai, vagy másnévvel az újfalusi vámot, olyan feltétel alatt, hogy ő abból az újvári várat mindenkor építtesse, és azt jó állapotban tartsa. Már az ő elei is bírták ezt a vámot, melyen minden embertől egy pénzt, (solidus), minden szekértől, minden kötet, csomó vagy láda portékától egy prágai garast kellett üzetni. Aki a vámot elkerülte, minden eladó portékája utána veszett. Ebben a levélben arról dicséri őt a király, hogy az országnak sokat szolgált, mind a pápához, mind más fejedelmekhez sokat járt élete veszedelmeztetésével követségbe. Akkor a királyné főpohárnokja volt, és annak s a főrendeknek közbenjárására erősítette meg őt a király a mondott vám bírásában.

Ráskay Balázs. A budai várnak kapitánya, kamarás és tárnokmester Mátyás és Ulászló királyok alatt. Még életében megeskette volt Mátyás ezt a Balázst arra, hogy Buda várat senkinek másnak uem fogja általadni az ő halála után, hanem csak a Mátyás fiának, az ifjú Hunyadi Jánosnak. Meg is állotta fogadását, és mikor 1490. eszt. Mátyás halála után ez a János Budára lejött, Balázs az ő hűségére felesküdt, a várat és mindent, valami csak az ő kezén volt, annak általadta, János pedig a vár gondviselését továbbra is ő reá bízta. Ott maradt ő Buda várában akkor is, mikor onnan János új-laky Lőrinczczel és egyebekkel Pécs felé elindult. Minekutána pedig Jánost a csonthegyi csatában megverték, maga általlátta Balázs, hogy

már a magyar királysághoz számot nem tarthat; azért a Dóczy Orbán és Bakács Tamás püspökök kérésére, ő is Jánost arra sarkalta, hogy a rendekkel békéljen meg, melyre hogy János reáállott, ő is a várat Ulászlónak általadta aug. 9. napján. Azután is mind végig hűséges volt Ulászlóhoz. Egyiket őt hagyta Ulászló Budán 1494. eszt., hogy míg maga Lócsére jár, addig a törvényes dolgokat igazítsa. Azután három esztendővel Várday Péter érseknek arról panaszkodott Balás, hogy az ő jobbágysait a kalocsai kapitányok háborgatják. Erre azt írta neki vissza az érsek, hogy ő meg fogja inteni a maga jobbágysait, de Balás is fenýítse meg a magáéit, mert azok neki a minap egy emberét elfogták, kalodába tették, még pedig arczczal a föld felé és ilyen állapotjában annak egyik lábát a hideg annyira elrontotta, hogy azon többé soha sem járhat; azonkívül tizennyolcz forintot vontak rajta, egy másik jobbágysától pedig három forintot csikartak. Minden nagy dolgokban, p. o. békesség csinálásokban és diétákon jelen volt Balás, melyek Ulászló alatt estek. Ott volt a rákosmezei gyűlésen is 1505. eszt. Azután 1514. eszt. az ő neve is aláíratott annak a királyi levélnek, melylyel Ulászló a Verbóczy Tripartitumát helybehagyta. Lásd Szalkay László. Dorottya nevű leánya, Bebek Ferenczhez, Anna pedig Pethő Ferenczhez ment férjhez, ő birta Fülek várát. Ráskay Gáspár. Talán Balás fia, tárnok és főkamaras mester és temesi főispán, második Lajos király idejében. Lásd Homonnay Ferencz. Ő neki volt gondja a hadi költségekre 1524. eszt., és a pénz verésre. Verbóczy István palatínussal őt küldötte volt a király 1526. eszt. a bányavárosokra, s nevezetesen Beszterczebányára, a Luther tudományára állottaknak megbüntetésére. Ott Volt ugyanazon esztendőben a mohácsi szerencsétlen hadban, és ott ő reá, Török Bálintra és Kállay Jánosra volt bízva a király személye, hogy ha veszedelmek találnának lenni a környülállások, azt akkor bátorságosabb helyre vigyék el. Már majd egész nap ott állott a magyar tábor a csatapiacson, mikor még a törökök semmi jelét nem mutatták, hogy ütközni akarnának. Egyszer már délután meglátja Tomory Pál a fővezér, jobb kéz felé egy völgyben, hogy egy sereg törökség megindult, melynek csak lándzsája hegye látszott ki a völgyből. Mindjárt gondolkodóba esett Tomory, váljon nem a magyar tábort akarja-e ez a sereg megkerülni; hirtelen tehát hátra nyargal, és Ráskaynak és említett két társainak parancsolja, hogy kémeljék meg, mi szándékjuk legyen azon törököknek, és azokat nyomják vissza. Amennyire lehetett. mentegette Gáspár mind magát, mind társait azzal, hogy nekik a királyra kell gondot viselni, de midőn látná, hogy Tomory kívánságá-

tói el nem áll; azonban a király is annak ellene nem mond, hogy félénknek ne tartassék, lovát neki sarkantyúzza, és társaival s a keze alatt lévő lovassággal, a parancsolt hely felé megyén, oly reménység alatt, hogy addig visszajöhet, míg ő reá szüksége lenne a királynak. Hét ezerből állott a törökség, melyet Balibeg, a belgrádi basa vezérlett. Egyenesen a magyar tábor tanyájának tartott a basa, ahova minekelőtte elért volna, Káskay összecsapott ő vele, de kevesed magával lévén, könnyen megveretett, és a basa a magyarok tanyáját szabadon feldúlta, minden tábori bútorait elfoglalta, az őrizőket mind megölte. Mikor vissza akart volna Ráskay a derék táborhoz menni, már akkor az is zavarodásban volt, és a király is, akit neki őrizni kell vala, nem vala többé a viaskodék között.

Ráskay István. Hihető Gáspár fia, Nógrád vármegyei főispány volt 1540. eszt., mikor 12. apr. Budán Szalánczy János, a kükülvári, Hunyadi Péter, a dévai, Nagy Kristóf, a csicsói, Jároki Pál, a solymosi és lippai, Komis János a tokaji várak kapitányai, a Szapolyay János király felesége, Izabella hűségére, ő előtte felesküdtek, mivel ezen várakat Szapolyay annak möringolta vala. Még ugyanazon esztendőben halála történvén Szapolyaynak, Perényi Péter egynéhányad magával a gyöngyösi diétán arról tanakodott, miképen lehetne legjobb s könnyebb móddal Ferdinándot a királyságban erős lábba állítani, Szapolyay özvegyét s árváját pedig Budáról kitolni. Hogy megtudhassa az özvegy Izabella, micsoda követ fűjnek ezen a diétán, ezt az Istvánt küldötte oda el annak kitapogatására, és egyszersmind az ő ellene támadható zenebonának csillapítására. Elment István Gyöngyösre, de soha vissza nem jött Izabellához, hanem maga is Ferdinándhoz állott, melyre kivált az ő ipja, Bebek Ferencz vette őt. Jelenvolt 1542. eszt. Perényi Péterrel és másokkal Pest ostromlásában. Ugyanazon esztendőben a besztercze-bányai diéta, végezéseinek tizedik czikkelyében azt rendelte, hogy Vigles (h. Végles) vára Zólyom vármegyében neki adassék vissza; melyet a Mohácsnál elesett Lajos király özvegyének Zólyomon lakó. kapitánya, a Stiriából ideszakadt Turny Kristóf foglalt vala el igazságtalanul ő tőle, olyan szín alatt, hogy ő azt az özvegy királyné Mária számára foglalja el, holott ő magának tartotta azt még.

Rátold. Nápolyországnak Kaserta nevű városából szakadt Magyarországra, Kálmán király idejében, hihető akkor, mikor Kálmán a sicíliai herceg, Roger Buzila nevű leányát elvette, és haza hozatta 1097. eszt. Ettől származott az a Katóid, aki 1175. eszt. harmadik Béla királynak hadvezére volt, és aki a Ráday famíliának törzsöke

lett. Ugyan ebből a törzsökből ágazott ki a Hasznosy és Pásztbói régi familia is. Egy más Ratóld hasonlóképen nagy ember volt második András király idejében, akivel a sz. földre is odajárt 1217. eszt.

Ratold vagy Rátóti Kakas. Istvánnak fia, igen munkás eszköz volt benne, hogy Venczel magyar király legyen. Ő volt az oka, hogy még Venczel meg sem koronáztatott, mikor az atyja, a csehországi király, maga és fia nevében, már neki ajándékozta a Tisza mellett Tárkonyt 1301, eszt. aug. 12. napján. Igaz ugyan, hogy Várkonynak akkor is volt ura, mert azt a tituli (titeli) pap urak bírták; de magára vállalta az ifjú Venczel, hogy mihelyt őt megkoronázzák, más ugyananyit érő jószágot fog ahelyett adni a pap uraknak; ha pedig hirtelenében nem adhatna is, de Várkony csakugyan a Kakas keze közt marad mindaddig, míg neki Venczel mást, azzal felérőt adhat. Ettől származott a Kazay familia.

Ratold vagy Rátóti Dósa vagy Domonkos (Hasznosi). Palatínus, erdélyi vajda, és egyszersmind szatmári és szabolcsi főispány, első Károly idejében. Már Ottó király alatt is nagy embernek kellett neki lenni, mert ő attól 1307. eszt. egy Elek nevű falut kapott. Azután első Károlynak is kedves embere volt. Jelenvolt sőt úgy látszik előlülő volt a szalacsi gyűlésen, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna vármegyei uraság és nemesség 1317. eszt. 6emjéni Ubúl Istvánnak visszaitélte Semjén, Szent-Mihály, Gút, és Napkor nevű faluit, melyeket azelőtt Amadé palatínus erőszakosan elfoglalt vala az Ubul familiától. A gyűlés végzésének helybehagyását maga Dósa ajánlotta a királynak; de még ő akkor palatínus nem volt, hanem hogy már 1322. eszt. palatinusságot ért, megtetszik egy palatínus fővel írt leveléből, mely azon esztendőben Debreczenben költ; és a Szatmár vármegye akkori négy szolgabírájának leveléből, melyben azt jelentik neki, hogy az ő parancsolatja szerint Belenics Pált és Benedeket mindenfelé ki kiáltatták az utczákon, hogy a következő negyvennapos böjtnek közepén tartoznak megjelenni a palatínus Dósa előtt, semjéni Ubul István ellen. Ez a levél Darab nevű faluban költ:

Rattkay Benedek. Az ifjú Hunyadi Jánosnak igen kedves és hűséges főkapitánya volt. Kevéssel halála előtt, ennek ajándékozott volt az ifjú Hunyadi, Varasához nem messze Urbocz, vagy másképen Nagy-Tábor nevű várat, és Jukertin nevű kastélyt. Meghagyta Benedek, hogy az ő holttestét Lepoglaván az ifjú Hunyadi lábaihoz temessék.

Rattkay Zsigmond. Pozsegai küldött volt Szelnatácsy Miklóssal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Rattkay Pál. Első Ferdinánd király alatt élt. Hogy a törökök

1542. eszt. Várasd környékén pusztítottak, a zágrábi püspök, Erdődy Simon, arra kérte ezt a Pált, hogy az ő biskupeczi, csermeczi s a t. jobbágyai, hadd hordják be Varasdra a törökök ragadozásai elől kevés vagyunkáikat. Megengedte azt Pál, de minekutána a törököktől való; félelem elenyészett, akkor aztán nem akarta azokat kiadni a szegény jobbágyoknak, melyért őt Simon püspök perbe fogta, de mi lett belőle, bizonytalan. Pápai kapitány volt ő már 1543. eszt., mikor a tatárokat segítette megverni Zriny Miklósnak Veszprém vármegyében, közel a Somlyó hegyhez. Együtt volt Zriny Miklóssal 1544. eszt. is, mikor azt a törökök Várasd vármegyében megverték, és ha akkor Zriny az ő szavát megfogadta volna, oly nagy kárt embereiben nem vallott volna. Sokat tett ő azon győzelemre, melyet Telekesy Imre, Veszpiémhez közel, a törökökön nyert 1549. eszt. Ott volt ő 1552. eszt. az Eördögh Mátyás táborában, és őt küldötte volt Mátyás a bánjavárosokra ágyúért. Még vissza sem érkezett Pál az ágyúkkal, már akkor a csata megesett. Bozókon hallotta ő meg a veszedelmet, és onnan visszavontatta az ágyúkat Zólyomba. Elindult volt Nádasdy Tamással 1556. eszt. a babocsai hadra, kivel midőn Perlakon megszállottak volna, valami haszontalan kurva felett a német katonák közt láрма esett, melyre midőn Pál is a maga szállásáról kijött volna, egy, bizonytalan honnan jött golyóbis, őt megölte.

Ravazdy Péter. Arad vármegyei küldött volt a rákosmezei híres diétára 1505. eszt. Társai kecskeméti Patóczy Bertalan, keszi Ákos Miklós, és iványházi Kenter István voltak.

Recsky Pál. Harmadik András király alatt derék, vitézi bátorságát s erejét mutatta 1291. eszt., az ausztriai herceg. Albert ellen való hadban Bécs alatt, ahol egy ellenséges katonát egészen a kapuig kergetett, ott utolérván, azt hátulról dárdájával általütötte, és lováról levetette. Igaz ugyan hogy magának is kiütötték, jobb szemét, és alóla a lovat kiölték, de csakugyan győzedelmesen ment vissza a magyar táborhoz. Még negyedik László ajándékozta volt a Recskyeknek Tót-Prónát; Bécs alatt való vitézségükért pedig 1293. eszt. újra megerősítette őket annak birtokában harmadik András.

Recsky Miklós. Hevesi deputatus volt Donnán Jánossal a budai diétára, mikor Hunyadi Jánosra bízott Buda vára 1447. eszt.

Recsky István, Borsodi deputatus volt a rákosmezei diétára, kazai Gyulaffy Ferenczczel 1505. eszt.

Rembald. A Magyarbirodalomban, lévő templariusoknak, vagy veres babátoknak nagy mesterök volt, második. András és negyedik

Béla idejében. Mikor Róbert, az esztergomi ének, az egész országban az istenitiszteleket félbeszakasztatta, egyiket ezt a Rembaldot küldötte el András király a pápához, azon dolog iránt levéllel 1283. eszt. Lásd Róbert. Jelesen viselte magát 1241. eszt. a tatárok ellen Való nádiban. Lásd Ugrin. A Frangepánokkal ő kísérte haza negyedik Bélát Damáciából, a tatárok elmenetele után 1242. eszt. Magának s szerzetének igen sok jószágot adott Béla a Szörényi-Bánátban, Oláh és Moldvaországban 1247. eszt.

Rétel. Lásd Ketel.

Rétházy Pál. Ezt küldötte volt Mátyás király 1488. eszt. Ródos szigetébe, az oda való vitézek nagy-mesteréhez aziránt követségbe, hogy mivel ő Bajazet török császár ellen, élete veszedelmével is szándékozik hadakozni, küldjön a nagy-mester ő hozzá egynehány hadakozás mesterségét jól értő ródsi vitézeket segítségül. De kivált azt kérte volt Mátyás király Rétházy által, hogy a nagy mester Zizimet a Bajazet testvér öcscsét küldje el ő hozzá, aki ez előtt való időközben, Bajazettel a császárság felett sokat versengett és hadakozott, de mindenkor szerencsétlen lévén, most Franciaországnak Auvergne nevű tartományában, a ródusi vitézek jószágaiban tartózkodott; t. i. azt reményietta Mátyás, hogy ha Zizimaz ő táborában lenne, úgy Bajazetnek sok embere ő mellé állana, és így a Törökbirodalmat inkább felforgathatná. A nagy-mester jun. 26. napján azt felelte Rétházynek, hogy már Zizim felől a római pápának tett ígéretet, hogy ahoz fogja küldeni, mely meg is lett.

Révay István. László fia Eszteleky Annától. A Bévyak első tudható törzsök atyjok Jakab 1163. eszt. élt. A Révay nevet a Szerémségen lévő Réva nevű vártól vették, melyet az István elei, már ő előtte egynehány száz esztendőttől fogva bírtak. Újlaki kapitány volt István 1521. eszt., mikor második Lajos, az ő famíliájának régi nemesi czímerét nemcsak újra megerősítette, hanem ahoz némely új toldalékokat is adott Budán költ királyi-levele által, ezen levélben Istvánnak azt az érdemét említi Lajos, hogy ő a zvorniki híres vitéz basát, Osem béget, aki az előtt való időben Mátyás királyhoz épen akkor járt vala követségbe, mikor Mátyás Ausztriában Németojhelyt oitromlaná, kevesed magával igen nagyon mégverte Zvornik körül, ágnak igen sok emberét levágta, sőt maga a basa is elesett. Említi Lajos Istvánnak egy János nevű testvérjét is, aki a törökök ellen nem egyszer hűségesen harczolt, és ugyanazok ellen való hadban vitézül is esett el. A czímer melyet neki adott, egy ég szín mezőn levő drága kövekkel kirakott korona, melynek közepéből egy farkas nyúlik fel,

mely körmei közt, egy száron nőtt három rózsát tart. Az éhes, és nagy étű farkas, a Révayak dicsőség kívánását közönségesen; a három rózsza közöl a két piros, a János és István vérökkel való szolgálatjokat, az egy fehér rózsza pedig, az István testvéröcscse, Ferencz, nőtelen-ségét s ártatlan életét jelenti, amint maga Lajos király magyarázza, Kétségkívül jelenvolt a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan a haza szerencséjére kiszabadult.

A veszedelem után ő egy darabig, Petényi Péterrel, aki őt sik-lési kőpitányává tette vala, Szapolyay Jánost ismerte királynak Fer-dinánd ellen. Minthogy a szárason is agyán, de kivált a vizén való hadakozásban, ő hozzá hasonló tudományú s tapasztalatlan ember országban nem volt, a Lajos király özvegye Mária, minden mesterségét megvetett, hogy őt Szapolyaytól elvonja, és Ferdinándnak megnyerje, annyival inkább, mivel Szapolyay a csajkák és naszádák által a Du-nán való hajókázást félelmessé tette vala. Kétszer tett ő vele Mária igazgatásából igen nehéz próbát az ő testvéröcscse Istvánhoz, és nagy ne-hezen úgy hajthatta őt Ferdinándhoz. Hogy Ferdinánd az ő eszének meg-változását megtudta, mindjárt parancsolt neki, hogy kerítsen a vízi katonáskodáshoz jól értő ezer embert, és száz lovagot, akik a hajók mellett a Duna partján lovagoljanak. Minekelétte: azután Ferdinánd. Ausztriából a maga seregét Magyarországra bekülötte volna 1597.. eszt., levelet írt Istvánhoz, hegy minél több sajkat és naszádát a Du-nán indítsen fel Esztergom felé, melyet ő vévén, a Baranyában Ve-resmart nevű városban hagyván bátorságnak okáért némely katoná-kat, maga harminczhárom, hajósval a Dunán felindult, és szerencsésen a Csepel szigetéhez érkezett. Hogy ezt Budán megtudta Szapolyay, mindjárt Ferge Bálintot küldötte ő hozzá s társaihoz, a felébb való tiszteknek váratat, az alább valóknak falukatt, a közlegényeknek pedig dupla hópénzt ígervén általa, ha ő hozzá állanának. De István üres kosárral bocsá-totta vissza Fergét, és általa egyebe közt azt is izente, hogy az ország. akkori veszedelmének Szapolyay, és annak atyja az oka. Hogy szép szó-val nem boldogulhatott, tizenkét ráczfejet küldött ő hozzá Szapolyay, melyeket épen akkortáiban küldött vala neki Török Bálint Budára, is azt izenta, hogy ha magát meg nem adja, hasonló sorsra fogna jutni. István azt felelte, hegy ő már olyat máskor is látott, a haláltól félni csak asszonyok dolga, ő pedig, ájhatatosan feltette magában, hogy ő vagy elvesz, vagy a Dunán egyenesen Ferdinándhoz megyen. Az alatt elérkezett Török Bálinttól, az Iván czár feje is. Szapolyayhoz, melyen vala örömet, ő csak azértis nagy ágyú dörgések által mutatta hogy Istvánba s társaiba félelmet öntsön. Lásd Fekete János. Megértvén Ist-

ván Iván czár halálát, annak életben maradt kapitányához, Neste Lukácshoz, mindjárt egy emberét küldötte, azt izénvén általa, hogy az Iván czár megmaradt seregét ne engedje eloszolni, hanem azzal továbbra a Ferdinánd mellett vitézkedjék, Szapolyay barátságát pedig kerülje. Újra ígérekkel kezdette Istvánt környékezni Szapolyay, és négy várral kínálta őt, ha hozzája állana, de minthogy most sem hajlott, ezer arany jutalmat tett fel annak, aki István fejét őhozzá vinné. Azonban István három hajót előre küldött, hogy azok az akadályokat mindenütt hántsák el, azoknak a többiekkel maga is utánok indult. Nagy ordítással és ágyúropogásokkal támadták őt meg a Dnna két partjáról Budánál a Szapolyay emberei, sőt Istvánffy azt írja, hogy Szapolyay egy vastag vas lánczczal a Dunát is általrekesztette, de István mindezeket az akadályokat meggyőzte, és mikor a Sz. Margit szigeténél a maga embereit számba vette, csak három holtat, és nyolcz sebest talált közöttük a többiek mind épen maradtak. A holtak Bogda vagy amint ma híják Sz.-András szigetében temették el, a többiekkel pedig István a Dwnán felfelé evezett. Mindenütt nyomba követték őt a Szapolyay részén lévők és embereit nyilakkal s ágyúkkal vesztegették. Hegy Esztergomból közel jutott, látta, hogy a Dunát előtte egészen keresztulállották s rekesztették, azonban emberei, a szüntelen való evezésben elbádjjattak, hajóit visszafordította, és a Dwnán lefelé indult. Előbb elment Budára az ő híre mint maga, azért is Szapolyay a Dunának mind a két pariján tette a rendeléseket, hogy őt mindenestől fogva elfoghatná; de István mindeneiket megelőzőtt, Szapolyayt csúfos székkel is bátorkodott illetni, és oda, ahonnan jött vala, visszament a Baranyaságra, és ott egy hajós mesternek fejét vétette, akinek hűségtelenségének tulajdonította, hogy Ferdinánd táborával nem egyesülhetett, melyhez pedig már közel vala. Lásd Perényi Péter. Azonban nem sok idő muúlva kiijesztette Ferdinánd Szapolyayt sem csak Budáról, hanem az egész országból is, úgy hogy neki Lengyelországban kellé egy ideig tartózkodni. Mikor onnan 1528. eszt. ősz felé vtesaindult volna, és Athinai Simon nevű vezérjét, egy-néhány század magával, az országba előre szerencse próbálni beküldötte volna, ezt az Istvánt állította ki egyik vezérát Ferdinánd ő elene. Sáros-Patakhhoz, vagy amint többen írják, Kassához közel ütközött meg István 25. sept. Simonnal, de igen mostoha szerencsével. Lásd Athinai Simon. Ettőlfogva nincs több emlékezet Istvánról, Sövényházy Dorottyától Miklós nevű fia maradt.

Révay Ferencz. Ez is László fia, és a közelebb leírt Istvánnak testvérje. 1521. eszt. Báthori lelvén palatínus titoknokja volt. Ez az

a Ferencz, akinek nőtelenségét s ártatlan életét jelenti az az egy fehér róza, mely második Lajos királytól, a Révayaknak adott nemesi czímerben vagon. A mohácsi veszedelem után, ő soha Szapolyayval nem tartott, sőt a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választatott, ő dolgozott leghathatósabbán Szapolyay ellen, és mint a haza törvényeiben igen jártas férfiú, ő bizgatta legnyomósabbán a Szapolyay királylyá lett választatásának helyes voltát, úgyhogy őt lehet annak a diétának mintegy lelkének gondolni, mely annak tagjait elevenítette, mozgatta, észszel s tanácsosai tartotta. Kétszeri próbatétel után ő hajtotta a bátyját Istvánt is a Ferdinánd részére, őt küldötte Ferdinánd 1527. eszt. Iván czárhoz, hogy azt ő hozzá edesítse. Jó szívvel látszott ugyan őt Iván fogadni, őt asztalához ültette; de azonban a fanyársat elkészíttette, melybe őt akarta vonatni; csakugyan a sok szép szó, és sok ajándék, s pénz, ezt a vad embert megjuhádztatták, és Ferdinándnak megnyerték, Ferencz életét is megtartották. Eddig való szolgálatiért, a koronázás után, a királyi tábla előlülőjének tette őt Ferdinánd, őt küldötte volt Ferdinánd 1531. eszt. Visegrádra, varjasi Nagy Imrével, hogy ott a Szapolyay János követivel, Várallyai Szaniszlóval és Baksay Bernáttal, azon peres dolgokat igazítsák el, melyek a közelebbi fegyvernyugvás alatt adták elő magokat, a két király jobbágyai közt. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd a török követet nagy pompával meghallgatta. Újra őt küldötte el Ferdinánd 1539. eszt. paghi Károlyi Pállal, és asszonyfalvai Ostfy Lászlóval, hogy Esztergomban a Szapolyay köteteivel igazítsák el a két rész jobbágyainak pereit.

Szapolyay halála után egész erővel igyekezett ő, az egész Magyarbirodalmat egy fő, az az Ferdinánd alá hajtani. Legjobb útnak tartotta ezen célnak elérhetésére, ha legelőször is Budát keríthetné kézre; és épen azért jókor kezdett alkudozni az oda való bíróval, Acsády Jánossal, ezenkívül Pálczán Péter, Bornemisza Tamás., és György, Bácsy Benedek nevű senátorokkal s másokkal. Maga Izabella is, a Szapolyay özvegye, Bebek Imrét elküldötte ő hozzá s Perényi Péterhez, ki által azt jelentette nekik, hogy követeket fog küldeni Ferdinándhoz, ha azoknak előre menedéklevelök lesz. Megírta Révay Izabellának ezen kínálkooását Ferdinándhoz, a Turócz vármegyei (ahol Révay maga már akkor főispány volt) viceispány Kakovszky György által 1541. eszt. 15. jan., és azt is ígérte, hogy maga is el fog a királyhoz menni az Izabella követivel. De megírta azt is, micsoda alkudozásokba bocsátkozott némely előkelő budai emberekkel. Német-ujhelyen találta, meg Rakovszky Ferdinándot, és ami a levélen kívül

szájába volt adta, azt is elmondotta. Ferdinánd 28. január azt felelte Révaynak, hogy az Izabella kötetének való menedéklevelel már a parancsolatot megtette, és azokkal együtt, magát is őt, ígérete szerint, el fogja múlhatatlanul várni. Ami pedig Buda iránt való iparkodásait nézi, azok a király előtt a legkedvesebbek, azért is akármit feg ígérni Buda általadónak, azt Ferdinánd fogja teljesíteni. Semmit nem rótt a hűséges Révay a király rovására, hanem a maga Sklahinya nevű várát ígérte oda az említett személyeknek, minden ahhoz tartozó jószágokkal s jövedelmekkel együtt. Azonban az idő megmutatta, hogy Izabellának az alkura semmi igaz kedve nincsen, azért is Ferdinánd még ugyanezen esztendőben Roggendorf Vilhelmet Buda megvételére küldi. Ott volt annak táborában az Acsádyval s a többekkel egy kézre játszó Révay is. A fejes Roggendorf nem akart eleinte az ő szolgálatjával élni, hanem maga próbálta a budaiakat, először szép szóval, azután erővel. Mikor azután látná, hogy nem boldogulhat, akkor hajlott az ő tanácsára, de azonban szavát visszazopta. Ugyanis Révay abban egyezett meg a legmunkásabb kiadóval Bornemisza Tamással, hogy egy kis régi, s nagyobbára feledékenységre ment kaput, a boldogságos szűz német templománál, Tamás egy éjjel ki fog nyitni, melyen Révay ezer magyarral lopózzék be a városba, és annak többi kapuját is foglalja el, s azokon Roggendorf egész táborát bocsássa be. Ezt a könnyen végrehajtható rendelést, Roggendorf is helybehagyta először, és azt ígérte, hogy maga fogja Perényi Péterrel ezen célra a legalkalmasabb ezer magyart kiválogatni. Hogy pedig az ő nálánál sokkal hűségesebb Révay hűsége felől semmi gyanosága ne maradjon, annak fiát Mihályt, zálogul magához kívánja. Édes örömet odaadta Révay a maga fiát; de Roggendorf egy kis eszmélkedés után, mint visszafordult és éktelen dolgot, úgy képzelte azt magának, ha a kicsinált út s mód szerint, magyarok vennék által magyaroktól, a magyar várost; azért is a kirendelt éjszakai, talán tíz órakor, a kinevezett kis kapuhoz, az ezer magyar helyett, négy csoport németet küld, a nagy kapuhoz pedig a vasas lovas németeket állítja, hogy majd mikor amazok már belőlről a kaput kinyitandják, a vasasok rohanhassanak be, és amazokkal egy kézre dolgozhassanak. Azonban a párolás Bornemisza Tamás, a mondott kis kaput megnyitja, melyen mikor a németek takarodnának befelé lábújhegyen a tárosba, csak elámul Bornemisza, hogy nem magyar, hanem német ruhás katonákat lát, akiktől midőn suttogva kérdené hol és merre van Révay? senki őt nem érti, és az ő kérdésére egy, ő előtte ismeretlen dörmögés hangzik vissza, mely őt egészen magán kívül ragadja. Amely németek

elől jöttek be, és már a városban, mint fejetlen lábak, magok sem tudván hova? jól előrehaladtak, egyszer villogóba esnek, és vezetőjük s tanácsadójuk nem lévén, mi tevők legyenek, magokat fel nem találhatják. Észrevette a kelletlen s váratlan vendégeket Batthyány Orbán, aki a városban éppen akkor fel s alá lovaglott, azt szemlélgetvén, ha váljon az őrizők s vigyázók, magok helyén vagynak-e? Még szövevényesebb zúrzavarba jöttek a németek, mikor Batthyány ő reájok hirtelen összegyűjtött osztályával tüzet adott. Nyakrafőre kezdenek hát az úton visszatolakodni, melyen jöttek. Legboldogabbak voltak, akik legutól mentek be, mert most elsők lehettek a kifutásban. Ezekkel együtt szaladt ki s tűnt el Bornemisza is. Leírhatatlan lett az elsőbektől utolsókká vált hátrább maradiaknak kétségbe eséssel való küszködésük, és állapotjoknak keserves volta, még inkább is, minekutána a magában is elég kárt tehető Batthyáynak, segítségül érkezett az öldöklésre Petrovich Péter. A különben sem tágas kapu, melyen szabadulni kellett volna, még szorosabbá s keskenyebbé, és így a szabadulás is lehetetlenebbé lett, az elsőbeknek ott elszórt fegyvereik által. Egy szóval igen keveset tartott meg ő közölök életben s fogságban a magyarok boszúálló kardja. Révay kívül a városon könnyes szemekkel hallgatta a puskák ropogását, és kardok s lándzsák csattogását, s kárhoztatta, ha mind késő volt is, a Roggendorf agyafúrtságát, aki azáltal magát az egész tábor előtt gyűlölségessé tette. Bethlen Farkas június tizenharmadik éjszakájára teszi ezt a veszedelmet. Eképen elszalasztván Roggendorf a magával unszolódó szerencsét, azután is mindaddig tévesztgette minden ugrásait, míg húszezer keresztyén vére kiomlásának s elpazarlásának, harminczhat nagyobb-és másfélszáz kisebb ágyú török kézre lett jutásának tette magát bűnös okává. Ezen szörnyű veszteségben, hogy maga Ferdinánd is Bévayt, legkisebbé is nem vádolta, azzal mutatta meg, hogy őt 1542. eszt a pozsoni diétán palatinus helytartójává tette, mely hivatalban tíz esztendeig forgolódott.

Egy levelet küldött ő hozzá a király Prágából 1544. eszt. 1. jul., melyben neki igen kemény kifejezésekkel parancsolja, hogy a Luther és Calvin tudománya követőit keresse, és érdemök szerént büntesse. Semmi nyoma nincsen, hogy ő, különben a leghűségesebb jobbágy létére is, ebben valamit mozdított volna, s nevezetesen hegy a bányavárosokon lévő tanulók száját bedugta volna, akik előbb nyilván ezt szokták volt énekelni: Vive! vive mi Luthere, cuncti tibi dicant *Xaup.* Veritatis Spectulum. Nem is indíthatott ebben ő semmit, ha magával ellenkezésbe nem akart jönni, fa másokat azért bűn

tetui, amiben maga is leledzett. Ugyanis bizonyos dolog az, hogy az ő maga gondolkozásai is a vallás dolgában igen nagy változást szenvedtek, és ő már ezen királyi parancsolat vétele előtt öt esztendővel, magáival Luther Mártonnal levelezett, és azzal disputált, megírván neki, micsoda meggyőződésben fundamentomokon kénytelen ő tőle az úrvacsorája felett való tudományban elállani, és ahoz ragaszkodni, melyet Zvingli tanít. Mindenre kérte őt Luther, ami szent, hogy Zvinglinek ne hidjen, de ő megmaradt a maga meghatározása s győződése mellett. Hogy a parancsolat után is állhatatos volt ő a maga értelmében, onnan tetszik meg, hogy annak vétele után való időkbén küldötte el Olaszországba, tanulás kedvéért, a maga két fiát, annak a tordai Gelous Zsigmondnak vigyázása alatt, aki torkig volt a tilalmazott új tudománynyal. Mint igen nagy ritkaságot, így kérte az ő könyves és kézírásos gyűjteményéből ő tőle, a tudós Verancsics Antal 1550. eszt. 5. mart. Bécsből küldött levele által a Bonfin magyarországi históriájának még akkor csak kézírásban lévő negyedik és ötödik tizedjeit. Jelenvolt 1552. eszt. a pozsoni diétán, és ott amennyire lehetett, a Forgách família ügyén könnyített a király előtt. Halála 1553. eszt. 1. nov. történt Pozsonban. Teste a sz. mártoni templomban temettetett el Túrócz vármegyében, ahol veres márványból való képét is felemelték. Hibáznak, akik Homonnay Klárát tartják az ő feleségének. Ugyanis az ő házastársa Gyulay Borbála volt, kitől négy fia maradt: Ferencz, Mihály, Lőrincz, János. Egy leánya Forgách Lászlónál volt férjnél. Borbála elébb meghalt férjénél, mert már 1544. eszt. ezek a versek jöttek ki Krakóban az ő emlékezetére:

C'edo cuique suam quam jactut femina laudem,
 Nominis est etiam gloria certa mei.
 Virtutis meritó, atque illustri clara marito,
 Unde mihi soboles plurima spes patriae.
 His dici poteram donis fortasse beata,
 Kestabant coelo sed meliora mihi.
 His fruor, aeternum valeant quae possidet orbis,
 Aethereo vére vivó beata polo.

Ezeket Eck Bálint írta vala, a következőket pedig Werner György:

Si cujus tumulus hic sit requiris:
 Hic matrona quiescit illa avito.
 Clara stemmate clarior, marito

Francisco, et pueris beata natis,
 Non tantum domui Revae, sed ingens
 Toti Pannoniae decus futuris.

Révay Mihály. Ferencz fia. Első Ferdinánd király 1561. eszt. 17. febr. költ levele által, ennek s testvéreinek és mindnyájok maradékaiknak, örökösen általadta a Túróczi vármegyei főispányságot, oly feltétel alatt, hogy aki közölök Szklabinya várát bírandja, ugyanaz viselje a főispányságot is. Harminczhat katonával ment Mihály Pozsonba, a Maximilián koronázására 1563. eszt. Ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta őt rendelte ki, Perényi Gáborral és Thúrzó Ferencz préposttal, az ország határának Lengyelország felől való megnezésére s igazítására. Azután is mindenkor jelenvolt a diétákon, és ott, hol amár említett végre, hol a pozsoni, hol az eperjesi nyolczados törvényszékekre, hol a királyi helytartó mellé neveztetett ki, az ügyei bajos dolgok megítélésére s eligazítására. úgy látszik 1583. esztendő-tájban halt meg, a túróczyi főispányságot és főkomornyikságot Ferencz öcsésére hagyván, Bakics Annától, Péter, Ferencz, Lőrincz, András és István nevű fiai maradtak.

Révay Ferencz. A közelebb írt testvér bátyja helyébe lett túróczyi főispány és főkomornyik. Ez is a szelíd múzsákkal és Thémissel tartott inkább, mint Marssal. A diétákon ugyanazon dolgokra neveztetett ki sok ízben, melyekre a bátyja Mihály. Lásd Berzeviczy Márton. Homonnay Klárától, Gábor nevű fia maradt.

Révay Lőrincz. Mihály és Ferencz testvérje. Kendi Annától István és János fiait nemzette, de akik mindketten mag nélkül haltak el.

Révay László. Az oda felébb írt Istvánnak Sövényházy Dorottya-tól való fia. Két felesége volt, első Pálffy Erzsébet, második Dersffy Margit, kiktől születtek neki Miklós, Márton, István és Gáspár.

Rhédey Sándor. Nógrádi deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda vára Hunyadi Jánosnak gondjára bízott. Társai ezek voltak: Székely György, Daróczy Jakab és Lengyel Mihály.

Rhédey Ferencz. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Egert 1552. eszt., és a vártak elosztásakor, mintegy kilenczvened magával bízták ő reá, a csábi bástyától fogva, a szegelet toronyig való várát.

Robert. Először veszprémi püspök tizenhatsz esztendeig, azután esztergomi érsek 1226. eszt. fogva. Német nemzet volt, a lütiki (lüt-tiehi) püspökségből származott. Még püspök korában 1212. eszt. Rómába küldötte, őt a pápához második András király, hogy amely

egyezségre léptek a kalocsai és esztergomi érseknek, némely perben lévő jusaik, p. o. a király koronázás iránt, azt erősíttesse meg a pápával; ezenkívül kérjen engedelmet arra is tőle, hogy András Erdélyben, a szebeni prépostságot püspökséggé tehesse, mely a kalocsai érsek vigyázása alatt legyen. Ezt a szebeni püspökséget, hihető, hogy a felesége Gertrúd kedvéért, és ösztönözésére akarta András felállítani, s kivált ha felállíthatott volna, a kalocsai érsek alá adni, mivel akkor a Gertrúd testvérje, Berthold volt oda való érsek; de a pápa sem egyik, sem másik kérését Andrásnak ez úttal meg nem adta, igen helyes okokon. Ugyanezen útjában panaszt tett Böbert maga részéről a pápánál Uriás sz. mártoni apátúr ellen, melyet Uriás megtudván, ő is Sémába ment, és a Bébert útját még jobban bevágta, nevezetesen azzal vádolta, hogy némely embereket ki akar az alél venni, hogy Uriásnak dézmáljanak. Három esztendőre lett egészen vége ennek a pernek, melynek kimenetele kedvezőbb volt Uriásnak.

Szerencsésebben perelt Bébert az esztergomi érsek ellen 1216. eszt., aki ő tőle” a királynék koronázására való jusát el akarta venni. Ez a per hihető akkor támadt volt köztök, mikor Jolánta, az András második felesége, megkoronáztatott; hogyha a király és királyné együtt koronáztatnak, akkor az esztergomi érsek koronázza a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynéi. Ha csak magát kell a királynét felkenni és megkoronázni, a kenés az érsek kötelessége, a koronázás a veszprémi püspöké; ha pedig olyankor az érsek ott nem találna lenni, a püspök mind a kettőt vegye véghez.

János esztergomi érsek halála után, minthogy nem tudtak a voksolok rajta megegyezni, kit tegyenek helyébe, Honorius pápa az esztergomi pap urak közül négyet Rómába hívott, és maga nevezte ki azoknak Róbertet azon méltóságra 1226. eszt. Azután való esztendőben a sz. földre igyekezett Róbert, de mikor oda már induló relben volna, a Moldvaországban lakott kunok fejedelme Borics, a maga fiát követségbe küldötte ő hozzá, és általa arra kérte, hogy menjen a kanokhoz, és azokat, akik már Pál, és más sz. domonkos szerzetén lévő magyaroknak szorgalmatossága által a keresztyén hithez édesedtek, keresztelje meg. Nem merészelt Róbert a sz. földre való útról maga fejétől letenni, hanem a pápától kért engedelmet a kanokhoz való menetelre. Nagy örömmel reállott a pápa az ő szándéka és útja változtatására; Róbert azért a kunokhoz vévén útját, csak hamar tizenöt ezerét keresztelt meg közölök. Annyira nevedett pedig köztök naponként a keresztyének száma, hogy már 1228. eszt. a milkóviai püspökséget tellett köztök felállítani, vagy inkább megújítani,

amely egy Milkó nevű várostól vette nevét, mely váróé ugyan Milkó nevű viz mellett épült volt, és abban Theodorikot tette püspökké. úgy tartják, hogy ez a püspökség először az ötödik században állott fel, és nemcsak Oláh, hanem Erdélyországba is kihatott a székelyek és szászok földére. A vallás mellett tett sok jó szolgálatiért, kilen-ozedik Gergely pápa Róbertet, hozzá küldött levelében, igen megdicsérte, és az érsekségnek minden régi jósait az A kezei közt újra megerősítette 1231. eszt.

Az időtájban igen elhatalmasodtak, és erőt vettek volt az országban az ismaeliták, vagy más névvel szaraczénusok vagy szerezsenek, akik török valláson voltak, és a zsidók, úgyhogy a kövér hivatalok s tisztségek, a királyi kamara, a pénzverőházak, sóaknák, és egyéb efelék az ő kezeiknél voltak. Különben is mivel a kereskedést mindenfitt ők űzték, igen meggazdagodtak, és az uzsorázás által sok keresztyént elnyomtak s magok szolgálivá tettek. Az ismaeliták keresztyén asszonyokat vettek feleségül, és azokat a keresztyén vallástól elidegenítették, az elszegényedett keresztyéneknek gyermekeikét pénzen megvették, és azokat a magok vallásában nevelték. A magok keresztyén szolgálíknak gyermekeiket megkereszteltetni nem engedték stb. Ezenkívül a palatínus Hederváry Dienes, és más világi urak, a papságot némely jósaitól, sőt jószágaitól is és jövedelmeitől fosztogatni kezdték. Mind esek mihelyt fölébe mentek az akkori pápának kilenozedik Gergelynek, mindjárt levelet írt Róbertnek, hogy Andrást mind ezen hibáknak orvoslásért serkentse, ha pedig András abban restelkedni találna, tehát az egész országban az isteni tiszteletet szakasztassa félbe; akik pedig okai a király udvarában az efelé rendtelenségeknek, azokat az eklézsia kebeléből zárja ki Minthogy keveset fogott Andrásén a pápa intése, Róbert magát a pápa parancsolatjához tartotta, és az 1282. esztendőnek végén az egész országban lévő papságnak írt, hogy mivel sok sürgetés után is, sem az ismaeliták dolga nem igazítottatott el, sem a papság sérelmei nem orvosoltattak; tehát a templomokat mindenfelé zárják be, isteni tiszteletet még a király udvarában se tartsanak, sakramentomokat ne szolgáltatssanak, azt kivévén, hogy a kisdedeket megkeresztelhetik, a haldoklóknak az úr testét és az utolsó kenetet feladhatják, de csak ugyan senkit el nem temethetnek. Voltak ugyan némelyek, akik ezen büntetés alól ki voltak véve, de azoknak is meg volt parancsolva, hogy mikor az isteni tiszteletre egybegyűlnek, ne harangozzanak, az ajtókat bezárják, és másokat magok közül kirekesszenek. Maga András iránt pedig semmi különös végezést nem tett Róbert, várankozván az ő megjobbulása iránt. Értésére esvén

Andrásnak, micsoda gyümölcse lett az ő reetelkedésének és halogatásának, a következő 1233. eszt. egy belső megilletődéssel teljes levelet küldött a pápának, melyben először is fiái szeretetének édességét, és lábainak csókolását ajánlja ő neki. Azután előbeszéli, hogy ő a fejedelmek közt, a római anyaszentegyház iránt való szeretetben soha hátul nem maradt, sőt isten segedelme által annak határait szüntelen terjeszteni igyekezett, mindazáltal, mikor azon sz. anyának szeretetéhez és kegyelméhez mások felett számot tartana, épen ellenkező jutáimat vészen; olyan vétkeken kell neki keseregni, melyeket ő soha se próbált cselekedni; és olyan fájdalmakat kell szenvedni, amelyeneket soha többször nem tapasztalt. Továbbá panaszolja, hogy mikor a negyven napi böjtnék elején, mind maga, mind az országnak több lakosai templomba akarnának menni, Róbert a pápa nevével mindnyájokat megtiltotta, sőt némely belsőbb embereit, mint a palatínust s másokat, az eklésiából kirekesztette. Nem fejezheti ki, micsoda szomorúság érte őt, mikor látta, hogy mind neki, mind az ország lakosinak, az anyaszentegyház mézzel folyó emlőitől, mint elfajult, nemtelen és hitvány fiaknak ki kell rekedni, és neki a világnak többi fejedelmei előtt gyalázatos vázzá lenni; mely szomorúság annál kegyetlenebből sebheti az ő szívének belső részeit, mennél kevesebbé tette ő magát arra érdemessé. Ámbár pedig ő arra a kemény, és nem érdemlett sentenciára ügyelni sem tartozott volna, mindazáltal azt szelid együgyűséggel tűrte, és a maga fiát Bélát, az ország nagyjaival, három ízben is elküldötte Róberthez, de mégis nehezen tudta tőle kinyerni, hogy egynehány napig istenítiszteletnek gyakorlását engedjen. Ezt a levelet a palatínusnak, a győri főispány Simonnak, és a hospitalariusok nagy mesterének Rombáldnak kezökbe adta András, hogy vigyék Rómába, és annak végére azt írta, hogy ezeknek úgy hidjen a pápa, mintha magával Andrással beszélne, és velök úgy végezzen ezen dologban. Mit felelt a pápa ezen követek által Andrásnak, az még eddig sötétségben maradt, hanem még azon esztendőben, egy Jakab nevű kardinált Magyarországra küldött, hogy minden rendtelenségeket hozzon helyre. Ezen kardinál előtt esküvéssel kötelezte magát András arra, hogy az ismaelitákat és zsidókat, minden közönséges hivataloktól el fogja rekeszteni; minden eddig gyakorlott törvénytelenégeiket meg fogja zabolázni; és velök valami jelt, vagy címert viseltet, mely által meg lehessen őket a keresztyénektől ismerni s különböztetni. A papságnak jusát s jövedelmeit is visszaigérte, és így az eklészsiai fenyték alél ezúttal mindenek felszabadultak.

Mind a harmadszori házasság, mind a hadi gond, mind a mások

tanácsa, félrébb vonták az András elméjét, mintsem ő azt egyenesen a tett ígéreteknek teljesítésökre függeszthette volna; azért is a pápa 1234. eszt. a bosnyákországi püspökre bízta, hogy Andrásnak adja hí-rül, hogy mivel szavának s esküvésének nem állott, mind maga mind az ország, a minapi egyezés szerént, ismét ekklesiái fenyíték alá esett. De már ekkor Róbert teljes erővel ellenállott, hogy a pápának ezen akarata, valahol az országban kihirdetessék, melylyel azt nyerte, hogy a pápa neki egy feddőző levelet küldött, melyben őt négy hónap alatt maga eleibe idézi, és azt hányja szemére, hogy ő az evangéliumi gazdának szőlőjébe már régen küldetett ki, és abban kilencz óráig dicséretesen is munkálódott; de tizenegy órakor is agy kellett volna magát viselni, ha jutalmat akar venni, és ha ifjabb korában olyan hasznos élőfa volt, mely jó gyümölcsöket hozott, életének estvéjén még jobbakat kell vala teremni. Finis non pugna coronat. s a t. Megjelent Bóbert a pápa előtt, és magát, amint lehetett, igazította volna, de a pápa az ő mentségivel meg nem elégedett; mindazáltal őt 1235. eszt. hozzá küldött levelében, minden büntetés alól, melyet érdemlett volna, felszabadította, ugyanakkor írt a pápa Andrásnak is, és arra kérte, hogy akik másod ízben keményebben akartak vele bánni, mint Bóbert, azoknak engedjen meg. Zsémbes öregnek kellett lenni ennek a Bóbertnek, mert a közelebb említett esztendőben, az aradi prépostot az eklézsiából azért rekesztette ki, hogy azt maga hatalma és igazga-tása alá akarta Bóbert hajtani, ámbár soha azelőtt ott nem volt, és a prépost ezen az okon azt ellenzetté, és a pápára apellált. A pápa igazat tett köztök, és a prépostot az átok alól felszabadította, míg a dolgot jobban megvizsgálatná, ötödik Isvánt, negyedik Béla fiát, Bóbert keresztelte meg 1239. eszt., és ugyanazon esztendőben halt meg.

Rof. Lásd Roa.

Régen (Rogerius). Olaszországból Apuliából származott, és így hibáztak, akik eddig őt magyarnak írták. Először váradi kanonok, azután spalatrói érsek lett, negyedik Béla király idejében. Minekelőtte Magyarországra szakadt volna, Rómában sok ideig lakott Toletán János kardinál mellett káplán képen; aki őt holmi ekklesiái dolgokban sok ízben küldözte Magyarországra, és itt a lakást megszeretvén, váradi káptalanbéli kanonok lett. Nem csak látta, hanem érzette és szenvedte is ő a tatároknak kegyetlenkedéseiket, melyeket azok 1241. és azután való esztendőben, követtek el az országban. Mikor Kédán, vagy Kajdán, a tatárok egyik nevezetes vesére Váradot megszállotta, benne volt a városban Roger is, de valami nyílást találván, magát az erdőre vette, és ott lappangott. A város csakhamar a tatá-

rok kezén került, akik abban mind a lakosokat, mind a másunnan odaszaladt sok népet, minden különbség nélkül levágták. Azután a várat is kemény ellentállás után megvették, ott a káptalan templomába mint hogy be nem mehettek, azt meggyújtották, melyben sok oda rekeszkedett ember odaégett. A többi templomokban a tömjénezőket, kereszteteket, arany és ezüst szent edényeket, lábaikkal tapodták, a fehérnépeken ugyanott, először erőszakot tettek, azután megölték. Éjszakánként behajtotta Rogert, az elpusztult és elégetett városba az éhség, és a holttestek közt kereste élelmét, ami ott maradt. Magok közt a magyarok közt is találkoztak abban az időben olyan gonoszok, akik magokat a tatárokhoz adták, és velök együtt öltek, vágtak, pusztítottak, legalább Roger azt írja, hogy ő egy ilyen tatárrá lett magyarhoz szegődött szolgának, aki nagy kegyelemnek tartotta azt, hogy őt magához fogadta. Közel másfél esztendeig szenvedett Roger a tatárok közt, mikor aztán azok reávérték magokat, hogy az országot ide hagyják, melyben már különben is semmi pusztítani valót nem kaptak, és hazafelé indultak. Vitték magokkal Bogért is, és már Moldvaországban jártak, mikor Roger egy erdőben tettetvén, hogy félrevaló dolgára megyén, az útról kitért, és egy inasával együtt a sűrűben utat vesztett, és szerencsésen elszőkött. Az inassal magára ágakat és faleveleket hánytatott, és az alatt lappangottak két egész nap, minden ital és étel nélkül, úgy hogy fejöket sem merték felemelni, mivel a tatárok fel s alá szüntelen lovagoltak körülöttük, akik a szökevény magyarokat keresték s kiáltozták. Egyszer valami kis tágulást kapván, négy kézláb nagy félve közelebb mász az inashoz, aki hozzá távolka feküdt, azt magához hívja, és mikor egymásnak éhségekről s egyéb nyomorúságokról panaszkodnának, egy ember bökken reájok, akitől ők szinte úgy megrettentek először, mint az ötölök, de mivel mind hárman egy járatbeli emberek voltak, összeszövetkeztek, és egy társaságban haza felé indultak. Útjukban az elpusztult kertekben kereskedtek, és ha egy vagy két veres, vagy foghagymát találhatott Roger, már az ugyan válogatott, és ritka csemegének tetszett; a két társa pedig mályvával és gyökerekel élt. Nyolczad napra nagy nehezen Gyulaféhevárra verekedtek, de ott egyebet nem találtak embercsontoknál és koponyáknál, a templomoknak s palotáknak pusztá falainál és dűledékinél, melyek vérrel voltak befestve. Azután egy nagy kösziklát találtak, melynek tetejére sok ember vont a fel magát a tatárok elől. Ezek mikor megtudták honnan jő Roger, nagy öröm sirassal fogadták őt, és olyan kenyérral kínálták, mely lisztből és apróra törni cser s tölgyfa kéregből volt sütvé, de azt írja maga Roger, hogy akkor neki az a kenyér sokkal jobb ízű-

nek tetszett minden zsemlyénél, melyet ő valaha evett. Itt lakott egy hónapig ezekkel az emberekkel, és onnan küldöztek ki kémekeket, akik vizsgálnák, ha kitakarodtak-e mindnyájan a tatárok, vagy pedig vagy-nak még lesben közölök?

Béla királynak Dalmáciából való hazajövele, és az országnak valamennyire való lecsendesedése után, visszament Roger Olaszországba, nevezetesen Rómába, ahol őt jó kedvvel fogadta, az ő régi pártfogója János kardinál, és a pápának is esmeretségébe juttatta. Abban az időben, már egynehány esztendőktől fogva, szüntelen tartó visszavonás és egyenetlenség uralkodott a pápák közt, és Fridrik császár közt. Mikor Róger visszament, negyedik Incze ült a pápa székében. E sem volt egyetértésben Fridrikkel, sőt Fridrik olyan mozdulásokat és lépéseket tett, hogy a pápa Rómában való maradását bátorságosnak nem ítélt, hanem ő előle Franciaországnak Lion nevű városába ment 1244. eszt., ott egy nagy gyűlést tartott, azután való esztendőben, melyben Fridriket az anyaszentegyháznak kebeléből kirekesztette, és a császári széket is üresnek hirdette ki. János kardinállal, Roger is elkísérte volt a pápát Lionba, és vele mindaddig ott mulatott, míg Ugrin helyébe őt a pápa 1249. eszt. spalatrói érsekké tette. Egy János nevű magyart elválasztottak volt ugyan már a spalatróiak érseknek, és két követet küldöttek a pápához Lionba, hogy azt erősítse meg méltóságában, de azt a pápa, a mellette lévő Rogernek szánta és adta. A pápa ajánló levelével, először is Béla királyhoz sietett Roger, de nem igen' kapott fel vele előtte, mert nehezen szenvedte a király, hogy az ő tudta és megegyezése nélkül adatott neki az érsekiség; mindazáltal neheztelését nem mutatta, és őt békével elbocsátotta Spalatróba. Oda elérkezvén Roger, az érseki palotát mindjárt más szebb formára vette, toldatta, csinosította. Szerette a gazdálkodást, a Salona vizén malmokat építtetett, lovakat szerzett, szántatott, vettetett, szép házbeli bútort, drága ruhákat, gazdag asztalt tartott, melyből a lett hogy jövedelmével be nem érte, és a klastromokéhoz is hozzányúlt. A maga jóltévője a pápa iránt, abban is igyekezett háládatosságát megmutatni, hogy mikor Konrád császár, a felébb említett Fridrik fia (aki csak olyan egyetértésben volt a pápával, mint az atyja) némely pártosoknak faültetésére, hajókon igyekezett Nápolyországba 1251. eszt., kiszállott volt egy kevés ideig Spalatróba, de őt, mint Incze pápa ellenségét, Roger be nem várta, hanem a templomokat bezáratta, maga pedig némely pap urakkal a vidéki falukra ment, és ott töltötte az időt, míg Konrád Spalatróban, még pedig az érseki épületben mulatott. Igen ízén esett Konrádnak ez a bárdolatlanság, melyért is őt

fenyegette, ládáit, papirosait felhányta, ha azokból valami Felség ellen való hűségtelenséget tapogathatna ki; de szerencsére semmit se talált, és Apuliába általevezett, Roger pedig haza ment Spalatróba. Mikor Mária királyné, a negyedik Béla felesége 1265. eszt. a spalatróbeliökre megharagudott volt, Roger is elment annak megengesztelésére, de a királyné szónak sem állott; sőt még inkább neki tüzesedett, és ha Rogert némely jó baráti el nem iktatták volna, igen váratlan veszedelem esett volna rajta. Lásd Mária. 1266. eszt. halt meg podagrában. A tatároknak az országban tett dülásaikat írásban hagyta, ilyen cím alatt „Miserabile Carmen.” Amely cím az ő írása eleibe valósággal annak nemcsak matériájára, hanem formájára és stílusára nézve is úgy illik, mint. az arany alma az ezüst rostélyba. Annyiban mindazáltal megbecsülhetlen ez az ő kis írása, hogy anélkül csak annyit sem lehetne tudni a tatároknak akkori. pusztításaikról, s az ország állapotjáról, mint amennyit abból kitapogathatni.

Román Zsigmond. Szapolyay János pártját fogta első Ferdinánd ellen. Bajoni Benedekkel, Verbőczy Istvánnal, Frangepán Ferenczczel és Brodarics Istvánnal, ő járt 1535. eszt. Bécsbe Ferdinándhoz, a fegyvernyugvás hosszabbításáért, melyet meg is kötött a többek közt ilyen feltétel alatt, hogy Majláth István Erdélyben Szeben ostromlását hagyja félbe, vagy ha már azt megvette volna, Szapolyay azt Ferdinándnak adassa vissza. A fegyvernyugvás 21. aug. íratott alá, és a következett 1536. eszt. febr. utolsó napjáig ígértetett.

Roskoványi Márton. Második Ulászló király ezt tette Erdélybe gyula-fehérvári esperessé és kanonokká, a meghalt Dékány Máté helyébe, Budán 1501. eszt. költ. levele által.

Rozgony vagy Rozgonyi Rajnold. Negyedik Béla és ötödik István királyok alatt vitézkedett. Az ő famíliája, Abauj vármegyében, a Tarcza vize mellett fekvő, Rozgon vagy Rozgony nevű falutól vette a maga nevét. Amely 1270. eszt. költ levelével, ötödik István király, ennek a líajnoldnak ajándékozta Abauj, Szabolcs és Zemplén vármegyékben azon, jószágokat, melyeket ott azelőtt Ratisló bírt vala, abban ilyen érdemeit hozza elő Rajnoldnak: hogy mikor még István király Stájerországi herceg volna, már akkoris neki minden hadakozásaiban, melyeket Német, Karinthia és Csehországokban viselt, mindenütt jelenvolt Rajhold, és magát vitézül viselte. Azután, hogy 1262. eszt. István erdélyi herceggé lett, akkor is hűséges, volt. Istvánhoz elment annak seregével, s maga embereivel Görögország pusztítására, honnan szép győzelemmel jött vissza, öt ízben járt a bolgársággal hadakra is, kétszer ugyan magával Istvánnal, háromszor pedig annak

báróival, és mind az ötször megkülönböztette magát mások felett. Mikor István a maga édes atya ellen hadakozott IIsvaszegnél, (ma Isaszeg) a Duna körül, ott is nagy vitézséget mutatott Rajnold, és az látván szemei láttára, az ellenséges tábor fővezérjét Henriket, lándzsájával lováról letaszította s elfogta, amikor maga Rajnold is a bal szeménél nagy sebet kapott. Ebben a levélben szabolcsi főispánynak, maga főlovászmesterének, és a maga fia László herczeg főtálnokjának nevezi István Rajnoldot.

Rozgony László. A közelebb írt Rajnoldnak fia. Klára nevű leányán kívül, akit Oltományi CBamazhoz adott férjhez, János, Péter; és Miklós nevű fiakat hagyott, kik három ágat formáltak a Rozgony famíliában, azért kólón ozikkelyt is érdemelnek.

Rozgony János. László fia. Ennek a Jánosnak fia;

Rozgony László. Első Lajos királyt elkísérte a nápolyi hadra, ahol miképen viselte magát, onnan gondolhatni, hogy ott Aversa vára alatt költ királyi levelében, Lajos ő neki s famíliájának, jus-gladii-t adott 1350. eszt. Három fia maradt úgymint:

Rozgony David, Lőrincz és János. Ezek mind a hárman jelen voltak 1396. eszt. Zsigmond királylyal a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban, és ugyanott ő mellette mind a hárman, vitézül elesvén, s magok után semmi magzatot nem hagyván, ő bennök a János ágának vége szakadt

Rozgony Péter. László fia, Rajnold unokája, 1334. eszt virágzott Lőrincz nevű fiától, János és Sebestyén nevű unokái maradtak. Jánosról köcetekzik valami:

Rozgony János, Péternek Lőrincztől való egyik unokája. Ez a János azokkal tartott, akik Zsigmond királyt fogságra tették, és akik aztán Nápolyi Lászlót akarták ő helyébe behozni királynak. De azután, minthogy mind ez a János, mind a többi Rozgonyak magok eszét megváltoztatták, és Zsigmondnak jó szolgálatokat tettek, Zsigmond is mind Jánosnak, mind a többi Rozgonyaknak, akik ő vele egy úton futhatták, 1410. eszt. költ levele által beosáiatot adott. Az ő szolgálatok -ebből állott, hogy Eger várát, Ladán Tamást elvenni segítettek; Bértfát a lengyelektől négyszáz lovasaikkal visszavették; Bosnyákországbaa. Zsigmondot az odavaló párosoktól megszabadították, akik őt ott el akarták fogni; mind a törökök, mind mások ellen, magok pénzén hűségesen hadakoztak s. a t. így aztán János olyan kedvességben volt Zsigmond király előtt, hogy az őt szepesi főispányból e kapitányból, kincstartóságra, tárnokmesterségre, s utoljára erdélyi vajdaságra is emelte, de amely hivatalától 1458. eszt

öregsége miatt önkényt bocsát vett. Azt sem tudhatni mikor halt meg, és hogy feleségétől, Tarczay Apollóniától hagyott-e, vagy sem? valami örökös. Lásd Zudar Benedek.

Rozgony Miklós. Lászlónak fia, a törzsök Rajnoldnak unokája. Szinnyeai Merse Annától három fiút hagyott, Simont, Lászlót és Istvánt, Simonról és Lászlóról mindjárt lesz szó, Istvánról pedig minden írás és könyv hallgat.

Rozgony Simon és László. Mindketten Miklós fiai, első Lajos és Zsigmond alatt éltek. Abban a levélben, melyet ezek a testvérek Zsigmondtól nyertek, arról dicsérte őket a király, hogy első Lajos idejében Olaszországban Tarvis (Treviso) városa ostromlásában magokat különös hűséggel s bátorsággal viselték, és ott sok sebet kaptak, amely úgy látszik 1357. eszt. történhetett

Ami különösen Simont illeti, ő Zsigmond mellett is sok hadakozásban hűségesen szolgált. Nevezetesen mikor 1383. eszt. a lengyelek Szemovitot a maszovi herceget akarnák magok királyának választani, és hogy Zsigmond ezt meggátolhassa, tizenkétezer magyarral a maszovi herezségbe beütött; ott volt a többi magyarok közt Simon is, és akkor ismét nagy sebet kapott, egy várnak ostromlása közben. Ott volt a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban is 1396. eszt., és hogy életét minden szükség s haszontétel nélkül el ne vesztegesse, jobbnak ítélte az ellenségnek hátat fordítani. A morva márkio Prokop, egy Nagyvár nevű várat elvett volt Zsigmondtól, melyet mikor vissza akarna Zsigmond venni, annak ostromlása közben ismét olyan veszedelmes sebet kapott, hogy amiatt sok ideig betegeskedett, és élete megmaradása igen kétséges volt Nemcsak vitézségével, hanem ékesen szólásával is szép hírt szerzett magának. Nevezetesen nagy hasznot tett azzal 1408. eszt. Eger váránál, melynek a pártos Ladán Tamástól, vagy inkább annak kapitányától, Debró Istvántól, való visszavételét bizta vala a király ő reá. Csak négyszáz lovassal kellett neki a tár elleír menni, abban pedig sokkal nagyobb volt az ellentálló erő. Szép szóval fogott tehát a dologhoz, melylyel a várbeli katonáknak szívöket annyira megtudta venni, hogy azok mind magokat, mind a vitat önkényt a király kegyelmébe ajánlanák, Debrónak pedig Erdélybe kfeüe szaladni. Mindezért, mind más érdemeiért Zsigmond, nemcsak országbárósággal, hanem jószágokkal is megajándékozta. Dobó Hedviget 1414. eszt. hagyta özvegyen, kitől három fia maradt, úgymint: a püspök Simon, István és György. Ami Lászlót illeti, neki csak két fia, Péter püspök és István ért emberkort, kik már most következnek.

Rozgony Péter. László fia, demesi prépost, veszprémi kanonok,

Fedhetetlen életére, nagy familiájára, szép tudományára názve ugyan veszprémi püspöknek választatott 1417. Eszt. Már egynehány esztendő óta üres volt a pöspöki széki, és a püspökséget a pápának egy Branda nevü követé igazgatta; most pedig, mivel ez a Branda Zsigmonddal a konstantziai (kostniczi) gyűlésre járt, a veszprémi kanonokok kaptak az alkalmatosságokon és csak magok fejtől választották Pétert püspöknek. Nehezen szívelte ezt Zsigmond király, annyira, hogy Rozgonyra reáírt Konstanciából, hogy a választást el ne fogadja, a püspökséget fel ne vállalja; mindazáltal mind familiája, mind az ő maga személyes érdemei, arra bírták kevés idő múlva a királyt, hogy az ő választását helybehagyta. Antán mindenkor nagy kedvességben volt Péter a király előtt 1425. eszt. királyi levelét adta nekij Zsigmond afelől, hogy a veszprémi püspökök jusa legyen mindenkor királynékat megkoronázni, és azon szolgálatjokért esztendőnként ötszáz márkát, akár a győri harminczadról, akár másunnan jutalommal felvenni. Ugyanazon esztendőben Egerbe jött püspöknek, ott egy prépostságot állított fel, és a nagy templomhoz egy új kápolnát ragasztatott 1429. eszt. Mindezért, mind prdig a törökök és husziták ellen tett hasznos fáradozásaiért, Sólymos, Lentpataka. és más falukat ajndékozott neki a király 1480. eszt. Amely levelet Sáros vármegyére 1436. eszt. aziránt írt, hogy a gabonabeli dézsmát neki küldjék be, melyet az ország neki azért rendelt, hogy a husziták ellen annál könnyebben hadakozhassék, még ma is megvan.

Rozgonyi István. László fia, Péter püspök testvérje, temesi főispán. Az oda fellebb írt Jánossal értett egyet ifjúságában azon pártosokkal, akik Zsigmond királyt fogságba tették, és helyébe Nápolyból Lászlót akarták királynak hozni. De miután hibáját megjobbította, Zsigmondhoz való hűségét sok tettével bebizonyította, azért Zsigmond is őt 1410. eszt. Jánossal együtt kegyelmébe vette.

Péter püspökkel együtt jelen volt Rácországban Galamócz vára alatt, mikor azt Zsigmond király a töröktől vissza akarta venni 1438. eszt. Ő volt ott a fővezér, a legnagyobb ágyúra magának volt gondja, és azzal a vár tornyaiban, sok kárt tett. Mindazáltal a várat megvenni nem lehetett, hanem kénytelen volt Zsigmond a törökök fejedelmével, Amuráttal fegyvernyugvásra lépni, és Galamócz alól seregét visszavenni. Mikor már a seregnék nagyobb részét a Dunán. Zsigmond általszállította akkor eredtek neki a kötés ellen utána a törökök a vele maradt magyarokat nagy részént levagdalták, és magát, Zsigmondot is minden bizonnal elfogták volna, ha Rozgony István őt, különös vitézséggel nem ótalmazta és hajóra nem

tette volna. A király életének ily hűséges óalmazása közben, kevésbé, hogy a maga életét István el nem vesztette. Ugyanis midőn az elmaradt Zsigmondot a hajóra vinné, maga a Dunába esett, és mások őt igen nehezen kaphatták ki a vízből.

Nagy kedvességben volt Borbála királyné előtt is. Az ajándékozta neki azt a hatvan ezer, arany forintot 1431. eszt. melyeken ő a maga férjétől Zsigmondtól Diós-Győrt, Földest és Dedest, Borsod Vármegyében magának elzalogosította vala. Albert király és annak felesége Erzsébet 1489. eszt. Tata, Vithan, Gesztenés Eszegvár várait, ezen kívül Gerencsér nevű falat neki zálogba vetették kilenez ezer arany forintban, mely jószágok iránt, az ő fia János 1458. eszt. egy oly levelet nyert Mátyás királytól, hogy ő azokat mindaddig bírhatja azatán is, míg vagy maga Mátyás, vagy az ő utána leendő királyok, a kilencezer forintot ki nem fizetendik. Ennek felesége volt az a derék magyar amazon, Szent-Györgyi Czeccilia, kitől a már említett Jánoson kívül István, Lőrincz, Rajnold és Osvald nevű fiai maradtak.

Rozgonyi Simon. A felébb leirt Simonnak Doby Hedvigtől való fia. Esztergomi kanonok, szebeni prépost, azután veszprémi, utódára egri püspök. Még veszprémi püspök volt 1487. eszt., amidőn kérdésbe jött ő kötötte és az esztergomi érsek közt, melyiknek jusa és kötelessége legyen Erzsébetet, az Albert király feleségét megkoronázni. További igazításig és erre az egy esetre, akkor áztatengedte neki az érsek Palóczy György a koronázást, olyas feltétel alatt, hogy a koronázás után, ha több és világesabb jusait bizonyíthatja be Simont mint ő, akkor aztán állandóképen legyen a veszprémi püspökök jusa a királynék koronázása; ha pedig az érsek hozhat elé erősebb bizonyságokat, a veszprémi püspökök többé kérdésbe se hoznák az érsekek jusát. Ezt a Simont küldötte Albert 1489. eszt; máj. 24. napjára Lublyóba, Széchy Dienessel, az egri püspökkel, Petényi Jánossal és Schlick Gáspárral, hogy ott a lengyel követekkel a békesség dolgaiban végezzen, de azt akkor végrehajtani nem lehetett, és mindakét résszen lévő követek azt végezték, hogy maga a két király személy szerint beszéljen arról. De az is elmaradt, mert Albert még ugyanazon esztendőben meghalt, de meghalt Falócsy György is, az esztergomi érsek.

Ketten voltak, akik a Palóczy üress helyére vágytak, úgymint Széchy Dénes, az egri püspök és Rozgony Simon. Az Albert özvegye, Erzsébet királyné, Széchy Dienesnek kedvezett, és azt mondatta: hogy míg ugyan ő uralkodik Magyarországon, addig soha Rozgony Simon érsek nem lesz. Ezt Rozgony meghallván, azt mondotta reá: hegy míg ő él, soha addig Erzsébet nem fog uralkodni. Mindketten

megállották szavokat, mert az érsekséget Dienes nyerte el, Simon pedig annak helyébe ment egri püspöknek 1440. oszt Simon is a maga részéről semmit el nem mulatott, hogy Erzsébet az országglástól elmaradjon, és ő helyébe Ulászló nyerje el a királyságot amely követeket intézett volt Ulászló Erzsébethez Komáromba ajándékokkal, azokat Simon oda nem bocsátotta, ámbár azokat Erzsébet menedéklevéllal (selvus-conductus) kínálta. Mihelyt pedig meghallotta Simon, hogy már Ulászló az országba beérkezett, eleibe indult neki és útjában Eperjest megvévén, mely Erzsébethez akart hűséges lenni. Onnan Ulászlóhoz Késmárkra ment, és azt a maga palotájába Egerbe kísérte. Egerből őt küldötte el előre Ulászló, hogy Budát az ő számára foglalja el. Eljárt Simon a dologban, és az Erzsébet pártfogóit ahol lehetett üldözte. Nevezetesen Budán egy magyar embert, aki lován ülven az Ulászló választását ócsárolta, a Simon emberei megragadták, és azt lovastól együtt összeaprították. Budáról visszajött Egerbe Simon Ulászlóhoz, és m. a. a dolognak mivoltát neki tudtára adta, azt Budára nagy pompával bekísérte. Azonban Erzsébet királyné a győri püspököt Benedeket szép szóval és ígéretekkel reávette, hogy neki Győr várát adja áltál, melyet aztán Erzsébet zsoldon szolgáló cseh katonákkal megrakott, és azokkal körülbelől az Ulászlóhoz hajlókát nyomorgatta. Simont küldötte el Ulászló, hogy Győrt vegye viasza Erzsébettől. Simon oly derekasan szorongatta Győr várát, hogy az abban lévő gróf Cillei Ulrik abból titkon el akara szökni Pozsonha Erzsébethez, de azt Simon észrevette, őt kézre kerítette, és fogva Ulászlóhoz vitte. Jelenvolt Simon Fehérváron az Ulászló koronázásán, és ott az ő gondviselése alá bízták volt a magyarok Gara Lászlót, akit azért tettek vak fogságra, mert Erzsébetnek Visegrádról el engedte vinni a magyar koronát. A koronázás után Simont tette Ulászló az ország királyává.

Minekutána elég erős lábon gondolta magát állani Ulászló, a vek lévő lengyeleket 1442. eszt. hazájokba visszabocsátotta. Ezeket maga Simon elkísérte Budáról Egerig, és ott őket gazdagon fogadta. Mikor azok Egerben mulatnának, és egykor aludnának, Telefus egy cseh vezér, sok Erzsébet részén lévő csehkel és némettel véletlen Egerre üt, a várost pusztítja, a lengyeleknek sok lovát, szekerét elviteti. Rendbeszedvén magokat a lengyelek és magyarok, utánaerednek Telefusnak, embereit nagy részént levágják, a prédát tőle visszaveszik, magát is Egerbe fogva visszahozzák. Megörült Simon ennek a győzelemnek, de azzal nem elégedett meg, hanem négyezer magyarral és lengyellel Selmeczbányára megyen és azt felégeti és prédálja, mivel

az ott való lakosok Erzsébet részén voltak. Onnan Giskra János ellen mozdítja seregét, akihez mikor elért, egyik résznek sem volt kedve a másikat megtámadni; békességre léptek hát ekkor egymással, és Simon Giskrát nemcsak barátjának fogadta, hanem Rozgony György leányát is annak feleségül adta; ezenkívül Telefust szabadon bocsátotta; Giskra is a nála lévő fogoly magyarokat eleresztette. Ez a békesség és összesógorodás ellent nem állván, 1443. eszt. angusztus közepe táján ismét haddal ment Simon Giskra ellen a Szepeességre, de mi haszonnal, bizonytalan.

Simon is megegyezett volt abban, hogy a törökkel való békeség felbontassék, és elment azok ellen Tárna alá 1444. eszt. Bónfin azt írja, hogy Simon abban az értelemben volt, hogy ne csapjon össze a magyar tábor a törökökkel, míg a segítő seregek el nem érkeznek, hanem addig csak ótalmazólag tartsa magát, és kerítse be magát szekerekkel és ágyúkkal. Hunyadi János ellenkezőt tanácsolt, és Simont puhasággal vádolta, melyből egy kedvetlen öszeszólalkozás esett köztök. Hunyadi szava állott meg. Simon, Tallóczy Ferencz bánnal igazgatta a csatázó sereg jobb szárnyát. Mikor látta, hogy az ellenség magát a halmokon mutogatja, egy kevéssé hátrált, hogy onnan azt fecsalhassa; mely m. u. a sikra letakarodott, azt igen hevesen megtámadta, és a halmokra visszanyomta. De annak számos segítsége érkezvén, a második összecsapásban Simon a többiekkel együtt hátat fordított, és midőn Galata felé akarna futni, a törökök őt elfogták és megölték. Továbbá azt írja Bonfin, hogy voltak olyanok, akik azzal tartottak, hogy Simon él nem esett, hanem a török fogságában holtig juhokat őrzött, de ő azt maga is, minden maga könnyen hívsége mellett is, hihetetlen dolognak ítéli. Az ő szakállal díszeskedő képe még ma is meg van a pozsoni várban.

Rozgony István és György. Mindketten Simon püspök testvérei. István volt köztök a legöregebb, Simoa pedig a legifjabb. Még ifjúságában igen szép jelét mutatta István a maga vitézségének 1392. eszt. Zsigmond király láttára Bosnyákországban Dobor vára ostromlásakor, ahol ő a várhoz sokszor közel ment, sőt annak erősségére is felhágott, ellent nem állván a nyilak és kövek, melyeket ő reá szórtak, és a nagy sebek, melyek mindkét karján estek. Ugyanakkor a zombori kapitányt a király láttára a földre leverte és megölte.

Györggyel együtt mindenütt hűséges kísérője volt Zsigmond királynak, a konstancziai (kostniczi) gyűlésnek alkalmatosságával, közel hat esztendő alatt, Német, Olasz, Francia, Arragonia és Angol országokba tett utazásaiban. Magok költségén tartották és ruházták

akkor ezek a testvérek, mind magokat, mind a kezök alatt lévő vitézeket. Onnan hazaérkezvén, pozsoni főispánokká tette őket a király. Azután kiváltképen Csehországban a husziták ellen viselt nehéz hadban matatták vitézségüket, ahol Neaburg alatt István az orcáján valami dárda által igen nehéz sebet kapott. Mindazáltal 1424. eszt. ismét elkísérték Zsigmondot a cseh és morva husziták ellen, és akkor ők voltak a fővezérek. Sok várat megvettek, nevezetesen pedig Dericska városánál Csehországban sokat veszedelmeztettek magok életét, míg azt megvehették, azután pedig azt földig lerontottál, felégették, a benne talált huszitákat levágták.

Minekutána maga Zsigmond hazajött Csehországból, István azután is ott maradt, két várat megvett, az azokban lévő huszitákaak egy részét levagdaltatta, másikat megégettette; azután is Hradics városába vette magát, és onnan járt ki a Zsigmond ellenségeinek öldöklésére, a többek közt Ostró városánál azokat igen megverte; agy hogy amint maga Zsigmond kiteszi, valamint az arany, más érecek fisllett, agy István is abban a hadakozásban mások felett magát megkülönböztette. Annyival nagyobb volt pedig az ő érdeme., hogy mindenkör maga költségén hadakozott. Mindazáltal agy látszik, hogy a fen írt 1424. eszt. legalább annak vége felé, hazajött István Magyarországra, mert Lukács napján egy levelet intézett ő hozzá Zsigmond, melyben neki, mint akkor az egri püspökség gondviselőjének jelenti, hogy az egri prépost és káptalan ő nála panaszt tettek arról, hogy ámbár Egernek Almagyari nevű utcájában a Zsigmondtól nyert szabadság mellett, minden héten szombaton vásárnak kellene lenni, de azt némelyek nem akarják megengedni; azért is megparancsolja neki. Zsigmond, hogy a káptalant és prépostot, és az Almagyari utcát ezen szabadságában ótalmazza, és azokat fenyítse meg, akik ott vásárt ütni nem engednének.

Zsigmond halála után, mely 1487. eszt. történt, hűséges volt István annak vejéhez Alberthez is. Mikor Albert Pozsonhoz közelített a Zsigmond holttestével, István előre levelet küldött Criseldeltől a posoniaknak, hogy mindenféle élelemre valóról idejében gondoskodjanak, hogy Albertet és annak feleségét illendőképen fogadhassák. Kétségkívül sokba került akkor a pozsoniaknak az Albert vendégeskedése mert a következett 1488. eszt. Dorottya napján egy levelet küldött Albert Budárai Istvánnak és Györgynek, melyben azt parancsolja nekik, hogy a Csallóközieket kényszerítsék arra, hegy a pozsonyiaknak akkor tett költségeit, valamely részben fordítsák meg; mivel nem lehet kivinni, hogy az a teher csak a pozsoniakon maradjon. Sokat se-

gította István Albertet, mind a magyar, mind a cseh koronának elnyerésére, amint ezt maga Albert megvallja, neki adott királyi leveleiben. Elkísérte Albertet Prágába, onnan Sziléziáim; onnan haza sem jött, hanem ment a Szepességre, hogy azt a beütő lengyelektől ótalmazza. míg István Késmárkon megállapodott, a lengyelek Satfrancz nevű vezérjök alatt 1439. eszt. a Szepességre bejöttek, és Podolin városának sok kárt tettek. Az apró csatázásokat oda nem számolva, háromszor ütközött meg István a lengyelekkel, akiket ámbár többen voltak, mindannyiszor meggyőzött, és azokat úgy megrettenté, hogy soha többször ő előtte megállani nem merészeltek, hanem a hegyeken, völgyeken, berkeken bujdoklottak, ahol, ha az István katonái reájok bökkentek, két három annyin is azokkal szembeállani nem bátorodtak, hanem Lengyelországba haza takarodtak. Sok jószágot ajándékozott ezen érdeméért Albert a Rozgony famíliának Pozzon és Nyitra vármegyékben, n. m. Sempte, Soporna, Keresztúr, Farkashida, Szent-Ábrán, Sz. Lőrinczúr, Taxon, Kürt, Baka, Nyék, Nagysur és sok más falukat.

Albert halála után ingadozott Rozgony István, és hol Erzsébethez, az Albert özvegyéhez, hol pedig Ulászlóhoz állott; ha ugyan igaz amit Dlogoss ír, hogy t. i. jelenvolt a kis László koronázásán, azután pedig csakhamar Budára jött Ulászló tiszteletére. A bizonyos, hogy 1440. eszt. hatalmasan ótalmazta Pozson várát Erzsébet ellen, de azonban alattomban alkudozott Erzsébettel, okt. 18. napján, hogy azt neki által fogja a következő szent György napján adni, ha Erzsébet is neki adja akkora vagy Vereskő, vagy Komárom várát. Kétség kívül ebben az alkudozásban Ulászló semmit nem tudott, mert 1441. eszt. is meghagyta Istvánt a pozsoni kapitányságban. De akkor már István mást gondolt, talán azért, mert Erzsébet is ígéretének nem állott, azért ő is Erzsébetnek Pozson várát által nem adta; sőt mikor az őt ott keményen ostromlatná, maga Budára jött Ulászlóhoz, hogy attól segedelmet vigyen. míg ő Budára járt, sokat szenvedtek azalatt a pozsoni várban az ő felesége és gyermekei. Elküldött aztán Ulászló ő vele Tarcsin Andrást, kivel é Nagy-Szombatba szállván, onaáb a pozsoniaknak, akik ámbár a vár Ulászló hatalmában volt, mindazáltal magok Erzsébethez hajlottak, sok kárt tett, marhájakat elhajtotta, a külső várost felégette, az ostromlókat pedig onnan elűzte. Azonban nov. 9. napján Rozgony Györgyöt elküldötte Ulászló Erzsébethez, hogy azzal állandó békességre lépjen, de semmi sikere nem lett az ő fáradozásának.

Ezekután úgy látszik nem sokára meghalt István, legalább az ő

neve nincsen azok közt, akik magokat 1444. eszt. a törökök ellen való menetelre Julián kardiáéinak kötelezték, jöllehet oda, mind György, mind Simon eléérkeztek, amikor már György a pozsoni főispánság mellett, országbírója is volt. Maga György is, jelenvolt-e vagy sem, a várnai veszedelemben, nem tudhatni, de ha ott volt is, ő onnan megszabadult, mert a veszedelem után 1445. eszt. a többi főrendek közt, ő hozzá is intézett Károly, a francia király, egy levelet, mely ben azt írja neki, hogy a magyar német kívánságát, a törökök ellen. való segítség adásban, nem teljesítheti, mivel a maga országának dolgai is megkívánják, az ő fegyveres népének otthon maradását, mindazáltal, ha a békességet a maga tartományiban helyreállíthatja, akorra segedelmét ígéri a magyaroknak. Még 1462. eszt. is életben volt György, és akkor a bécsiakkal ő is szövetségre lépest Fridrik császár ellen, aki a Ek Lászlót, az Albert király lát, sem a magyaroknak, sem Ausztriának nem akarta visszaadni. Györgynek az írók, csak egy Ilona nevű leányát említnek, aki Szent-Györgyi Imréhez ment férjhez. Istvánnak is csak két gyermekérei vagyon emlékezet, u. m. Sebestyénről, akiről mindjárt lesz szó, és Margitról, aki először dengeleghi Pongrácz Mátyáshoz, másodsor Ujlaky Miklóshoz ment férjhez.

Rozgony Sebestyén. A közelebb írt István fia, Simon unokája, ötödik László és Mátyás királyok idejében élt. Nagy barátja és pártfogója volt a Hunyadi háznak, és e velt az oka, hogy mikor 1467. eszt. ötödik László, az ifjú Hnyadi Lászlót elfogatta, ugyanakkor annak több jóakarói közt, ezt a Sebestyént is Budán tömlöcébe tétette, de ő annak ablakából, két lepedőt összetoldván, lebecsátkozott, és jan. 17. napján szerencsésen megszabadult. Hathatósan segítette Szilágyi Mihályt acután való esztendőben Pesten abban, hogy Hunyadi Mátyás választassák királynak, akinek, választása után, eleibe ment Stamicz városáig, és ott ő is, mint főlovászmester, kezességet vállalt magára Mátyás mellett aziránt, hogy el fogja venni a cseh gubernátor leányát. Még ugyanezen esztendőben, az ígérétét felbontó híres Giskra János, és több csehek ellen küldötte őt Mátyás király. Eger felé vette Sebestyén a maga útját, és ott Hederváry Lászlót a püspököt, maga mellé vette. Azelőtt kevésel építettek volt a csehek két várat, melyeknek egyikét Galgócznak, másikat Vadvának nevezték, Sebestyén először Vadvát szállotta meg, egy magas hegynek tetején, amelyet nem építettek volt még egészen fel; a püspököt pedig a térségre állította, hogy ha a csehek a várból el akkarnának menni, őket fogdosná el. Három órai ostrom után, hetet öletvén meg a csehek közül, a többiek megadták magokat, akiket Sebestyén a királyhoz uta-

sított. Az ostrom alatt, a csehek vezére Valgata, módot talált benne, hogy a varbél kiszökjék, és a másik várba Galgóczba szaladt, és ott Kemoróczyval, a másik cseh vezérrel együtt akarta ótalmazni. Utána ment oda neki Sebestyén, de a csehek nem merték ott őt bevárni, hanem a várból kijövén, Szécsre akartak szaladni, Egerhez nem mesze. Készen várta őket a püspök a térségen, őket megtámadta, az erdőbe kergette, és ott is közölök sokat levágotott. Azután való nap a parasztokat is magok mellé vették a püspök katonái, azokkal a cseheket mindenfelé keresték, öldösték, Valgata, a. vezér is másfél század magával kézre került, és őt is Sebestyén a királyhoz küldötte. Ezek az. György nap tájban történtek 1458. eszt. Azután kevés hetekkel, ismét Kassa felé küldötte őt a király a püspökkel, és Magyar Balással a csehek ellen. Kassához közel egy Mislie nevű várat szállottak meg először, melyben az őriző négyszáz csehet mind egy lábíg levágták, és csak egy asszonyt mentett meg az ő neme a haláltól. Hogy katonáinak hevességök meg ne hűljön, Gálszécs nevű erősségek vitték azokat, azon hevenyében, és azt is megvették. Onnan Sáros-Patakhos mentek, ott Axamit és Telefos, vagy Thalafuz két cseh vezérrel ütköztek meg. Kétezerén voltak a csehek, azok közöl hatszázat csakhamar leaprítettak, Axamit elesett, a többiek megfutamodtak, azokat a parasztok vették üzőbe. Utoljára csak két százan maradtak a csehek életben. Telefus tizennegyed magával szaladhatott el Sáros-Patakra, de azt is megvették a magyarok; azután pedig nem sokkal Berzevicze várát is. Kevés idő alatt kellett véghezmenni ezen győzelmeknek, mert ezeket Mátyás király, ugyanezen esztendőben, september első napján Szegeden költ levelében már emlegeti, melylyel Sebestyénnek eddig tett szolgálatáért, Borsod vármegyében Cserép, vagy más névvel Földes nevű várat és falut ajándékozott

Ámbár pedig Mátyás soha sem kételkedett a Sebestyén hűségéről, mindazáltal a következő 1459. eszt. észrevén azt, hogy Gara László és mások Fridrik császárt akarják ő helyébe királyiak hozni, több főemberekkel együtt, őt is Budán a maga hűségére feleskette. Ugyanezen esztendőben, ismét a csehek ellen küldötte el Mátyás király, amikor ő azoknak a Mátra hegye alatt egy Pata nevű várat vette ostrom alá. Első nap az esőzés miatt kellett félbehagyni az ostromot. Más nap ismét ahoz fogott, de a csehek igen derekasan ótalmazták magokat, a vár felára mászó magyaroknak részszerént fejszékekkel hasogatták fejüket, részszerént kerekkel verdesték azokat agyon, réssMrént pedig nyilakkal s másképen öldösték őket. Hogy tehát haszon nélkül ne vesztgesse Sebestyén a maga embereit, visszaindult a

királyhoz nagyobb érőért. Épen akkor ment Mátyás a Tisza mellé Tárkonyhoz, begy ott Szilágyi Mihálylyal megbékéljen. Utánament annak Sebestyén, ott volt, míg a békesség megkészült; azután mindf nyájan Egerbe jöttek, és ott a hadnak további folytatása felől tanácskoztak. Onnan maga Mátyás is elment Sebestyénnel Pata alá, és azt mindenfelől szorongatja. Negyed napi fegyvernyugvást kértek a csehek a királytól, mely eltelvén, a várat feladták. Ezen sorsok lett azután Balogvár, Osgyán, Derencs, és más váraknak is.

Azonban naponként élelmesebbekké kezdették azok magokat tenni, akik Fridrik császárhoz pártolának. Hogy tehát Mátyás azok ellen magát annál ótalmazhatóbb állapotba helyeztetkesse, a cseh hadat abbanhagyta, és Budán némely főemberekkel szövetkezett. Ezet volt azok közt Sebestyén, aki már akkor erdélyi vajda volt. Mind neki, mind a többieknek, kántoronként négyezer aranyforintot ígért Mátyás, míg Fridrik ellen hadakozandanak. Új bizonyosságát s jelét mutatta Mátyás 1480. eszt. Sebestyén iránt való jó indulatjának, neki adván akkor királyi levelével Balogvárat. Ebben a levélben mely Kassán költ, egyéb érdemei közt, azt is említi, hogy ő már Hunyadi János mellett is igen hasznos szolgálatokat tett Valami dolognak elvégezéséért Erdélybe küldötte 1461. eszt. őt a király, amikor egyszersmind Szikszóról egy levelet küldött a király Mikola Istvánnak, nagy-szebeni pénzverő kamara gondviselőjének, aziránt, hogy mindadig, míg Sebestyén Erdélyben jár a király dolgában, neki hónaponként, száz arany forintot fizessen. Ez időtől fogva hallgatnak ő róla az írók László nevű fia maradt.

Rozgony Lőrincz. A felébb írt Istvánnak Szent-Györgyi Czeccziliától való fia. Erről a Lőrinczről azt mondja ötödik László király 1453. eszt. költ királyi levelében, hogy ő Hunyadi János gubernátor mellett kapitánykodott, és Szécs alatt esett el, midőn a őséneknek ott épült erősségét ostromlaná. Ámbár pedig ő elesett, de már áttör annyira vitte vala a dolgot, hogy halála után az erősséget könnyű volt megvenni.

Rozgony János. Lőrincz testvérje, és így ez is Istvánnak Szent-Györgyi Czeccziliától való fia, erdélyi vajda, tárnokmester és ország-bírája. Székesfehérvármegyében Csókakő, vagy amink ma hívják, Csókahegy nevű várat ajándékozott neki, és Sajnáld s Osvát nevű testvéreinek, némely falukkal együtt ötödik László király 1450. eszt. költ királyt levele által. Ezen levélben arról dicséri az említett három testvért László király, hogy Hunyadi Jánossal, mind kívül az országon a törökök, mind pedig benn, a csehek ellen viselt minden

hadakozásokban jelen voltak, vagy mindnyájan, vagy legalább egy rogykettő közülök. Tárnokmester volt János 1690. eszt., mikor őt Vetésy Alberttel a veszprémi püspökkel, Mátyás király Olmütczbe küldötte, hogy ott a esek király közbírósága akit, a Fridrik császár követeivel békességet kössön. Már ekkor volt ugyan neki a cseh királytól menedék levele; de midőn Trencsénél járna, észrevette, hogy Starnberg Máté, egy morva főember, Magyarországra igyekezik beütni: asértis Trencsénből írt Podjebrádhhoz, a cseh királyhoz, hogy neki küldjön egy új menedék-levelet; azonban Sternbergnek parancsolja meg, hogy akárhol találandja Rozgony Jánost, és követ társát, őt szabadon, és minden bántódás nélkül bocsássa el. Meglett az ő kiváltsága, és Olmütczbe békével érkezett, de ott közel nyolcz egész napi beszélgetés után is, a Fridrik követeivel semmit nem köthetett, annyival inkább, mivel amint némelyek írták, Podjebrád alattomban önkényt hintegette Fridrik és Mátyás közt a gyűlölség konkolyát, azért a békesség tökéletességre való vitelét, most is más terminusra halasztotta. A következett 1461. eszt. ismét Olmütczbe küdötte Mátyás Rozgony Jánost Csáky Ferenczezel, hogy ott Podjebráddal, a Mátyás jegyesének haza hexánról, és annak rendelendő móringeről végezzen. Ugyanebben az esztendőben, ennek a Jánosnak, Rajnald nevű testvérjének adta Mátyás király, Bihar vármegyében, Sz. Péterszeg nevű mint, és Szent-Miklós teleke nevű pasztát, melyeket azelőtt a mag nélkül elhalt baroghszeghi Szilágyi Mihály bírt vám.

Ezt a Jánost küldötte volt el Mátyás, Czezinge Jánossal, a pécsi püspökkel 1465. eszt. a római pápához, hogy attól a törökök ellen segítséget kérjen, amikor egyszersmind a velenczésekhez is elfordult. Követségének az a haszna lett, hogy a pápa Mátyásnak esztendőnként sséiaur aranyat ígért, míg a török ellen hadakesaad. Mikor Mátyás 1468. esni a esek ellen hadakozván, kénytelen volna az országra aj adat vetni, egyik ez a János vállalt aziránt magára a keresztséget hogy a király több esztendőben nem feg ilyen adót kívánni az országtól. Azután két esztendővel látván az ország Mátyásnak a hadakozásra tett sok költségeit, önkényt ajánlott neki áriadat pártától egy arany forintot; de ekkor is megkívánta, hogy több főrendekkel együtt Rozgony János ismét kezes legyen, hogy a király, az ország akarátja ellan, ezt a adót nem fogja többször felvetni. Országbírájává 1471. eszt. tette őt Mátyás, mely hivatalát esztendő múlva Báthori Istvánra hagyta; ugyanakor özvegyen hagyván, bizonytalan kicsoda Borbálát, kitől István, György, János, Czecsilia és Jób nevű gyermekei maradtak, de azok közül csak Jánosnak volt gyümölcsös házassága.

Rozgony Rajnold. A közelebb írt Lőrincz és János testvére, és így István fia, Nógrádi és hevesi főispány s tárnokmester. Erre a Rajnoldra is tartoztak azon királyi ajándékok, melyekkel Rozgony Jánost 1453. eszt. Ötödik László király Székesfehérvármegyében; Mátyás király pedig 1461. eszt. Bihar vármegyében megajándékozta. Igen hűségesen fogta 5 Erzsébetnek, az Albert özvegyének páriát, és érette raboskodott is; de azután 1442. eszt., amikor már nógrádi és hevesi főispány volt, Ulászlóhoz állott, és kezeírását adta róla, hogy őt törvényes királynak fogja tartani. Jelenvolt Hunyadi Jánosai a rigómetei szerencsétlen ütközetben. Kétszer esküdt ő fel a Mátyás király hűségére, mindazáltal ő volt abban egyik fő eszköz 1471. eszt., hegy Lengyelországból Kázmér bejöjjön, és a magyar királyságot elfoglalni igyekeztek. Tárnokmester fővel halt meg azután nem sokkal, Anna nevű leányt hagyván, aki Lossonczy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Osvát. Ez is a Lőrincz, János és Bajnald testvére, és így ő is az István fia. Székelyek főispánja volt 1453. eszt., amikor ötödik László király neki, és János s Rajnald nevű testvéreinek ajándékozta Csókakő várát, némely farkokkal együtt Ez az Osvát is elment volt 1445. eszt. Bécsbe Fridrik császárhoz, mikor ahoz a magyarok követeket küldöttek, hogy tőle László királyt visszakérjék. Őt küldötte el Mátyás király 1458. eszt. a világi rendek közül Ujlaky Miklóssal Prágába, a Podjebrád György cseh királyságra való koronázásának pompájára. Azután való esztendőben pedig Brúnnbe küldötte őt a király, hogy ott a Podjebrád vigyázása alatt, a Fridrik császár kiver teivel békeséget csináljon, de azt akkor tökéletességre nem hajthatta. Főlovászmester 1446. eszt. lett, mely hivatalt bizonytalan meddig viselte. István, Osvát és Dorottya nevű gyermekei maradtak. Ez az ifjú Osvát 1483. eszt. halt meg, kinek Dorottya nevű leánya Gyulafy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Dorottya. A közelebb leírt Osvátok leánya, Istvánnak unokája. Palóczy Imre felesége volt, egy buzgó asszonyság, aki Zemplén vármegyében fekvő-Csernabó nevű faluját 1508.4szi a sáropataki apácáknak ajándékozta.

Rozgony Dorottya. A felébb írt Sebestyén fia. Belgrádi kapitány volt 1481. eszt., mikor azt parancsolta neki Mátyás király, hogy Kinisy Pál, aki Temesvárról táborával a Dunához fog érkezni, azon szállítsa által Szerbiába, és evégre a hajókat készen tartsa. November elején érkezett Kinisy aDunához, akihez midőn a hajókkal menne Rozgony, őt a szendrői basa a vizen megtámadta; de az ő embereinek nagyobb részét Rozgony levágta, őt Szeneiébe visszakergette, és Kinisyt áltataállította. Azután kevés na-

pókkal, ujonan megütközött a Dunán a törökkel, még nagyobb szerencsével, mert akkor azokat mind egy lábíg levágta, huszonnégy hajójokat elfogta, amint est maga Mátyás király, Belgrádból, az egri püspöknek ktttdGtt levelében írja. Mátyás halála után, öt küldöttek a magyarok egyiket, Ulászló meghívására Prágába, aki is. midőn Buda felé utaznék, Nyitra vármegyében, Sempte (Schintau, Sentavia) nevű falujába, öt László vacsorára hitta, és igen gazdagon s királyi módon megvendégelte 1490. eset Hogy ő írást nem tudott, onnan tetszik meg, mert a Maximilián császárral kötött szövetségnek, Bakács Tamás püspök írta alá az ő nevét 1401. eszt. Hihető mag nélkül halt el.

Rozgony István. (Mogyorósi). A felébb leírt országbírájának Jánosnak, bizonytalan micsoda Borbálától való első fia, és így annak az Istvánnak unokája, kinek felesége Szent-Györgyi Czeczilia volt Mikor második Ulászló bejött királynak, ez az István, annak öcscse Albert mellé állott volt, aki a bátyját Ulászlót ki akarta tolni a magyar királyságból 1490. eszt., de azután való időkben hűséges volt Ulászlóhoz. Jelen volt a rákosmezei híres, de sikereüen diétán 1505. eszt. Maximilián császár valami jusát tartván az országhoz, egyébkor is ugyan, de nevezetesen 1506. eset beütött az országhoz, ki ellen Szapolyay János volt kirendelve. A többi főemberek közt, éhez az Istvánhoz is egy levelet írt Szapolyay, melyben arra inti őt, hogy minél több fegyvereseket, szerezzen, és azokkal induljon Hatvan felé, a nemzetet kiirtani akaró Maximilián ellen; de Szapolyayt Egerhez közel, Hosszúkövesdnél várja meg, és onnan induljanak aztán együtt -elébb.

Rozgony János. A most említett mogyorósi Rozgony Istvánnak testvérije. Két Dorottya nevű felesége volt, az első a lindvai Bánffy, a második pedig a Pethő házból. Az elsőtől nemzette Jánost, Klárát, aki először Kanisay Györggyel, másodszer Egerváry Lászlóval: lakadalmozott; Apollóniát, aki Csáky Benedekhez; és Borbálát, aki Frangepán Mihályhoz ment ftrjhez; a másodiktól pedig Osvádot, vagy magyarosabban Osvátot, aki mag nélkül halt el, és Istvánt, aki következik,

Rozgony István. A közelebb említett János fia. A többi Rozgonyak vagy áltáljában, vagy legalább férfi mag nélkül hagyván itt a világot. rókk igen sok jószág szállott erre az Istvánra, úgy hogy jószágosabb úr, talán nemis volt nála akkori időben. Kétszer házasodott, először Hederváry Katalinnal, másodszer meztegyói Szerecsen Krisztinával fogott kezét Blsó házassága három magzattal lett ugyan gyümölcsöt, de azok közül csak az egy Katalin ért annyi időt, hogy ecsedi Báthori Andrászhoz mehetett férjhez. Második felesége Krisztina is tette vala ugyan őt egy leánya atyjává, de az is élete első virágában elhervadt így aztán azon

kezdt gondolkodni, miképen szállíthassa birtokait maga leányára s vejére Báthori Andrásra, melyek az ő halála után az ország törvénye szerént a királyi fiskusra volnának maradandók. Addig esdeklett második Lajos király előtt, míg az neki 1519. eszt. megengedte, hogy leányára s vejére hat várat hagyjon. A budai káptalan előtt Sáros vármegyében fekvő Kajata nevű faluját Nyársy Demeternek vallotta által, ezerkétszáz forintban 1522. eszt., minden ellentmondhatóknak való ellentállást s fejeletét (evictio) magára vállalván, mely után esztendővel vitte a Rozgony familiát sírba. Lásd Homonnay Ferencz.

RUA, ROA, Reás, Ruás. Vagy amint némelyek magyarosan akarják nevezni Ruhás. Nem látom, miért ne lehetne a Rovás nevet is szintén úgy reáfogni. Már akármelyik az igaz neve, elég a hozzá, hogy ő Bendegúznak, az Attila atyjának testvérje volt. Bendegúz után ő lett volt Oktárral együtt a hunok fejedelme, és Attila tútora. Oktár előbb elhalt. A fekete tenger felé némely nemzetek a hunoktól elpártoltak, ezen boszút akarván állani Roás, ellenök fegyvert kötött, de a hadat vele a halál 434. eszt félbeszakasztatta, melyet azután Attila hajtott végre.

Rogácsi L. Rugács.

Rogács. Ott volt 1241. eszt. negyedik Bélával a Sajó vizénél a tatárok ellen való szerencsétlen hadban, és mikor a király alól a lova kifáradt, Rugács a maga lovát odaadta, maga pedig a holttestek közé rejtezett, és ott maradt meg sok másokkal együtt. Ezen érdemeért adott neki Béla egy Fái nevű földet, és a Fáy familia, melynek Rugács volt törzsöke, attól a földtől vette a maga nevét. Lásd Forgách.

Rugila. Más neve Raga vagy Roiló. Ezt nagy sereggel küldötte volt Bendegúz a húnok királya Konstantinápoly alá, Theodosius császár ellen 426. eszt. De nem sok kárt tehetett Theodosiusnak, mert Rugilát a menykő megütötte, a vezér nélkül maradt seregnek nagy részét pedig a döghalál emésztette meg.

S

Sághy Imre. Ez volt a palatinus mellett egyik táblabíró (assessor) 1559. eszt. Társai Miletinczy Mihály, kápolnai Pálffy Lőrincz és Deák András voltak. Hogy pedig valami rövidség ne legyen a peres dolgok folytatásában s eldöntésében amiatt, ha ezek közül valamelyik a törvényszéken vagy betegség, vagy más elháríthatatlan s győzhetetlen akadály miatt meg nem jelenhetne, ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta, más négy új táblabírát is rendelt ő melléjük, Ivánczy Jánost, Sámbockréty

Györgyöt, a nyitrai alispányt, Simándy Pétert és Géczy Józsefet. Az esztergomi érsek Pozsonban levő házának gondviselője volt Sághy 1569. eszt. amikor decz. 9. egy levelet küldött neki Verancsics Antal enek Bécsből, melyben azt írja, hogy jól cselekedte Sághy, hogy neki azt tudtáraadta, hogy Pozson vármegye gyűlést akar tartani a gróf Salm. Ecknek fizetendő huszonöt pénz dolgában. Ugyanis már Verancsics szólott a gróffal, hogy az a gyűlés halasztassék mindaddig, míg Verancsics az érsekségbe általánfogva beállítatik. Ugyanazon esztendőben a nemesek közül ő volt jelen Usali Péterrel, Babindali Gergelyvel és Gajky Gáspárral, a Pozsonba gyűlt rendeknek azon ülésében, melyiken az végeztetett, hogy Balassa János és Dobó István fogságra tétessenek. Egy más levelet is küldött ő hozzá Verancsics érsek 1571. eszt. jan. 6. Németújhelyből, melyben azt bízta reá, hogy Érsekújvár ótalmázéaára, kétszáz gyalog katonát fogadjon, mert féltő, hogy a folyó vizek átfagnak, a törökök mindjárt könnyebben incselkedhetnék és orosáshoz fognak, ha szinte most füleiket nem látszanak is mozgatni.

Salamon. Hatodik magyar király, első András király fia. Minekelőtte megszületett volna, az atyja Bélát, a maga testvéröccsét olyan biztatással hívta vala haza Lengyelországból, hogy a királyságot ő reá fogja hagyni, de mihelyt Salamon született, mindjárt másképen gondolkodott, és őt hat esztendő gyermek korában megkoronáztatta 1048. eszt. Nehezen esett ez Bélának, azért minden nap inkább-inkább gerjedett közte és András között az egyenetlenkedés mindaddig, míg Béta a lengyel fejedelem segítségével Andrást megtámadja, meggyőzi, országától megfosztja, s magát királylyá koronáztatja 1061. eszt. Ezen hadakozás előtt. Németországra küldötte volt András a maga fiát Salamont bátorságnak okáért; nemis merészelt addig onnan hazajőni, míg első Béla uralkodott. De Béla halála után, mely 1063. eszt. történt, magok a Béla fiai Gejza, László és Lambert sürgették a magyarokat, hogy nem ő közölök valamelyiket, hanem amár megkoronáztott Salamont hozzák haza Henrik császártól. El is hozták őt a magyarok, és minekutána azt ígerte volna az említett három hercegnek, hogy az országnak harmadrészét nekik fogja adni, hogy abból rangjukhoz képest élhessenek, koronázása pompája másodsor is végbement Székesfehérváron Henrik császár jelenléteken 1064. eszt.

Nem viseltetett Salamon olyan háládatossággal három herceg iránt, akiknek a királyságot köszönhette, amilyet azok érdemlettek volna; sőt egy Vid nevű gonosz tanácsosának sugallatára, az ígért tartományt is nekik által nem adta, kik is méltó haragra gerjedvén, a lengyelországi fejedelem Beteszlávtól segítséget kérnek, és azzal az országbá beütnek. Megretten a próbálatlan ifjú Salamon és Moson várába szalad,

némely kegyes püspökök pedig, és más jó gondolkodású főemberek Gejzát körülveszik, és arra kérik, hogy a vérontást nemzete közt kerülje, és Salamonnal lépjen békességre. Minthogy Gejza, László és Lambert nem valami rász célból, hanem csak a magok jusa mellett keltek fegyverre, könnyen reáállottak a békességre, ha Salamon ígétét teljesíti; melyet mihelyt ő újra megígért, Boleszláv seregével együtt visszament Lengyelországba, a herezegek pedig Salamont Pécsre lekísérték, hogy ott megmutassák, hogy ők a koronára nem vágnak, és Salamont törvényes királynak ismerik, maga Gejza húsvét ünnepén 1065. eszt nagy sokaság előtt a koronát Salamon fejébe teszi, és így ő már. ekkor harmadszor koronáztatott meg. Mindaddig szerencsés volt az ő uralkodása, míg a herezegekkel egynehány esztendeig békességben élt. Azalatt a cseheket megverte 1070. eszt.; a kunokat Erdélyben Bobokánál elszélesztette 1072. eszt., és ott maga is különös vitézi erejét s bátorságát kimutatta; a bosnyákokkal is szerencsésen hadakozott 1073. eszt., ugyanakkor Belgrádot megvette, és mindezeket a herezegek segítségével cselekedte.

A Belgrádnál nyert prédát olyan veszekedésnek almájává tette a gonosz Vid Salamon és a hercegek között, mely magának Vidnek is halálosan torkára akadt ugyan, de ami sokkal sajnálhatóbb, Salamonnak is holtig tartott boldogtalanságot okozott. Mert a prédát úgy osztotta fel Vid, hogy a reájok esett részszel a herezegek meg nem elégedhettek. Mindaddig hatalmazott azután a hasonlós Vid eszközlése által a király és a herezegek közt, hogy egyszer fegyverrel kellett a pernek végét szakasztani próbálni, mely Salamonnak veszedelmére ment ki. Ugyanis Mogyoródnál, Pest és Vác között, Salamon a hercegekkel megütközvén, az ő serege csakhamar hátat fordított, sok erős főembere s vitéze elesett, maga is Szigetfőnél, a Dunán által Mosón várába szaladt az édes anyjához és feleségéhez 1074. eszt. Ugyanazon esztendőben Gejza herceg királynak választatott, Salamon pedig a királyságtól örökre elmaradt, ámbár azt egynehányszor visszanyerni próbálta. Henrik császár bejött ugyan az ő segítségére, és Nyitrát ostromolta is, de minden haszon nélkül.

Gejza király halála után, László herceg lett királyivá 1077. eszt. Ezzel eleinte békességben élt. Salamon, melylyel azt nyerte, hogy neki annyi fizetést rendelt László, melyből királyi módon élhetett volna, de mivel egykor Mosonnál Lászlót szép szín alatt kézre akarta keríteni 1082. eszt., László őt megelőzte, elfogta és a visegrádi tömlöczbe záratta, ahonnan 1088. eszt. bocsáttatta ki, hogy jelen lehessen azon ünnepi pompán, melyen szent István, Imre herceg és sz. Gellért koporsóikat megnyitották, és ereklyéiket a közönséges tiszteletre kitétték, a pápa rendelése szerint. Azután elment Regensburgba a feleségéhez, akit ott a bátyja, ne-

gyedik Henrik császár tartott; de az őt hideg vérrel látta, sőt magához sem fogadta. Ezen megboszankodván Salamon, barát ruhába öltözik, Magyarországra visszajő 1085. eszt., és Székesfehérváron a szűz Mária templomában a koldusok közé áll, ahol neki maga László- király is alalmaznát adott; czélt is reá László, hogy talán Salamon lehet, azután csakhamar kerestette is őt, de Salamon hirtelen eltűnt onnan, és senkitől meg nem ismertetvén, a fekete tenger felé, a kunok hercegéhez Kutesk-hez megyén, annak azt ígéri, hogy ha őt a királyságba visszateszi, Erdélyt neki adja és leányát elveszi. El is jött vele Kutesk Ungvárig, és ott körülbelől mindeneket nagy félelembé ejtett; de László király csakhamar úgy hazajesztette őt, hogy többé semmit sem mert ellene próbálni. Egy Czelgu nevű kun vezérrel 1087. eszt. a bolgárookra ütött Salamon, de ott sem volt jobb szerencséje, sőt azt írják, hogy abban a harcban sok kunnal együtt ő is elvesztette nyughatatlan életét, melyet a felesége meghallván, egy lengyel herceghez férjhez ment 1088. eszt. Némelyek pedig azzal tartják, hogy még azután sokáig élt, de életét remetéskedésben és a szent dolgokról való elméltetésben töltötte, és Isztriának Póla nevű városában halt s temettetett el, mely városbeliek őt mint szentet tisztelték is halála után. Még messzebb tévednek azok az igazságtól, akik azt írják, hogy ő Ausztriában huszonnégy esztendeig disznópásztor volt, azután a sz. kereszti klastromba ment, és mikor már halálához közelített, csak akkor jelentette ki magát az apátúnak, ki legyen.

Salamon. Negyedik Béla tanítója volt akkor, mikor az ő anyját Gertrudot Bánk a palatinus megölte 1213. eszt., és Béla ennek köszönhette, hogy akkor élete megmaradt, mely érdemeért második András a Salamon atyjának Miskának egy Zelelge nevű falut ajándékozott. Ugyan második András idejében egy Halamon nevű ember Bács vármegyei főispány és egyszersmind tárnokmester volt 1214. eszt., bán pedig 1223. eszt.

Salán 1. Szalán.

Sámbokrét. Ez a familia Nyitra vármegyében fekvő Sámbokrét nevű falutól vette a maga nevét. Hiteles írók írják, hogy ennek első tudható törzsöke, de akinek keresztneve homályban van, első Károly király alatt élt, és a Trencséui Mátén nyert győzelemnek híret ő vitte meg Károlyhoz legelőször, tölgyfa-ágakkal felczifrázva kezében tartván azon két kaszát, melyekkel akkor ő is viaskodott. Ez időtől fogva emlékezetnek okáért, két kaszát tett a király a familia nemesi czímerébe.

Sámbokrét György. Lásd Sághy Imre.

Sámson. Egy volt azon pártos főemberek közül, kik második Bélának magukat ellene szegezték, és Boricsot akarták helyébe királynak tenni 1132. eszt. Mikor már mind a Béla, mind a Borics tábora a Sajó

vize körül volna, ez az agyafürt Sámson olyan vakmerőségre vetemedett, hogy mikor épen Béla a maga sátorában ülne némely főemberekkel, oda bement Bélához, és elfelejtkezvén annak személyéhez tartozó tiszteletéről, Bélát igen mocskos szókkal kisebbítette füle hallatára, és azt mondotta neki, hogy jobb lesz ha önkényt általadja az országot Boricsnak, maga pedig, minthogy különben is nyomorult, menjen valamely klastromba, és mint az atyja Álmos ott éljen. Ezen szemtelen szókra lárma esik a főemberek között, és el akarják Sámsonat fogni; de ő hirtelen lóra kapott, ezek pedig gyalog lévén, utána nem ereszkedhettek, hanem egy Buda nevű főembernek szolgája nyereg nélkül, csak szőrire egy lóra felfordul, egy lándzsával utána esik Sámsonnak, őt a Sajó vizébe belekergeti, és ott a lándzsával általveri. Talán ettől a Sámsontól vette Nógrád vármegyében Sámson vára a maga nevét, melyet másképen Fehérkőnek is hívnak, de amelynek már ma csak dűledékei is alig látszanak.

Sándor Ferencz. Egyik hadnagy volt az Eördögh Mátyás táborában a palásti mezőn, és ugyanott török fogságba esett 1552. eszt.

Sándor Mihály. A székely nemzet ezt küldötte volt Ferdinánd királyhoz 1554. eszt. Bernát Balázs nevű társával Bécsbe, azzal a kérelemmel, hogy a király a székelyek szabadságait erősítse meg. Teljesítette is a király az ő kívánságukat apr. 26. kelt levele által, de olyan feltétel alatt, hogy a székelyek azután is megfizessék az egy ökröt minden háztól a királynak, annak házasságakor, koronázásakor, és mikor annak első gyermeke születik. Egyikkel ezzel a Sándor Mihálylyal kísértette ki Erdélyből Magyarországra Bornemisza Pál püspököt Izabella 1556. eszt.

Sárány Mihály, Boldizsár és Imre. Bihar vármegyében Sárándon huszonhat portát bírtak első Ferdinánd alatt 1552. eszt.

Sárfi Ferencz. Győri kapitány volt 1526. eszt., mikor a mohácsi veszedelem után az özvegy királyné Mária, Czetricz Udalriktól egy levelet küldött ő hozzá, melyben neki azt parancsolja, hogy Czetricz mellé adjon tizenkét lovast, az elesett Lajos király holtteste fölkeresésére. Nemcsak lovasokat adott Sárfi, hanem maga is elment. Ez a Czetricz tudta, mely tájon veszett el Lajos, mivel annak futótársa és kísézője volt. Már messziről ujjával mutatta Czetricz a helyet, mikor pedig oda elértek, bement a mocsárba, de sok keresés után is csak a fegyverét találta meg Lajosnak. A mocsárhoz közel láttak egy új földhányást vagy temetést. Mindjárt gyanúba estek, nem oda temette-e valaki Lajost. Mindnyájan körmeikkel estek a földnek, és azt úgy vájkálták. Egyszer ráakad Czetricz a Lajos jobb lábára, azt két süveg vízzel megmossa, és egy bizonyos jegyről megismeri, magát elkiáltja, és a Lajos lábát megcsókolja. Azután az egész testet kiásták, egy gyékényen szépen megmosták, és akkor mind

ábrázatjáról, mind fogairól, kié legyen, még bizonyosabban megismerték, tiszta lepedőbe takargatták és koporsóba tették, melyet Győrből vittek magukkal, azután Fehérváron a prépost pinczéjében Horváth Márton gondviselése alá adták, amint mindezeket Czetricz által Brodarics Istvánhoz oct. 19. Győrből írt levelében bizonyítja Sárii.

Sarkady Ferencz. Első Ferdinánd király alatt élt. Sokat bírt Békés és Bihar vármegyékben 1552. eszt., a többek közt Tarjánt egészen, Sarkadon harminczöt portát, Sarkad-Ősiben kettőt, Kőtegyánban tizenhatot, Kőte-Tarcsán negyedfelet, Mező-Panaszon tizenötöt s a t.

Sárkány Pál. Egy volt azon előkelő magyarok közül, akik első Ferdinánddal a smalkaldi hadra jártak Németországba 1547. eszt. Jelenvolt a palásti mezőn történt szerencsétlen hadban is Eördög Máttyással, akinek száz lovassal ment vala segítségül Léváról 1552 eszt. Azután Bornemisza Gergelylye) viselte az egi kapitányságot, akivel kevésbe múlt, hogy ő is a hatvani, beg fogságába nem esett 1554. eszt. Ennek bizonytalan micsoda nevű leányát vette el a híres Békesy Gáspár 1575. vagy azután való esztendőben.

Sárkány Ambrus (Ákosházi). Pozsoni kapitány és főispány, egyik tagja volt a rákosmezei híres diétának 1505. eszt. Lásd Beriszló Péter. Elkísérte Szapolyay Borbálát Krakóba, és annak koronázásán jelen volt. Lásd Szapolyay Borbála. Zala vármegyei főispány és ónodnak örökös ura volt ő 1520. és azután való esztendőben, mikor Insbruckba és Kolóniába járt, az ifjú második Lajos királynak és annak testvéreinek házassága dolgában. Mikor aztán Pozsonból hozta haza Budára Lajos király Máriát a maga feleségét, Pozson és Komárom közt egy faluban ez az Ambrus vendégelte meg az új házásokat egy pénteken, és így böjti napon. Nem győzte a menyasszony eléggé csudálni a sokféle és drága halakat, melyeket az asztalra felvittek. Ősz vitéz volt már, mikor Mohácsnál ő is elveszett 1526. eszt. Egy volt ő azok közül, akiknek fejüket a veszedelem után Budára Szulejmán császárhoz elhozták, ha ugyan igaz az, hogy valakiét oda hozták. Több jószágai közt ő bírta Hamzsabéget.

Sárközy János. Torontál vármegyei deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Buda vára Hunyadi Jánosra bízott. Társai voltak Szent-Györgyi Zsigmond, Macsa István és Osvald.

Sárközy Mihály. Hajnácskői kapitány volt első Ferdinánd, idejében: Bebek Györggyel együtt esett török fogságba Balogváránál 1562. eszt. Leginkább örült az ő kézre lett kerülésén Hasán vagy Haszán a jföleki beg. ugyanis Sárközy azelőtt nem sokkal két Konstantinápolyba igyekező előkelő törököt fogott vala el, még pedig fogadása

ellen, és azokat Boldogkő váráért Bebek Györgynek adta. Legelőször is őt kereste fel tehát a bég, őt szidta, mocskolta, árulónak, hitszegőnek nevezte, buzgányával agybfőbe verte, azután sok kínzások közt megölette, amint Istvánffy írja. Forgách pedig azt mondja, hogy Bebekkel együtt Konstantinápolyba küldötte. Akármint volt sorsa, többé nem fordul elő az ő neve az írónál. Forgách azt írja felőle, hogy ő Hajnácskő várát a Telegdi Eusták örököseitől erővel elfoglalta maga számára, és azt az ő fogságba lett esése után is, az ő felesége a király ellenére, maga kezénél tartotta mindaddig, míg azt attól a törökök elvették 1566. eszt.

Sarmaságby Miklós. Közép - Szolnok vármegye küldöttje volt Benyey Tamással a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Sarmaságby László. Egyebek között Bihar vármegyében Álmosdon is bírt első Ferdinánd király alatt.

Sarmaságby Miklós. Békesy Gáspárral együtt szorult volt a fogarasi várba 1573. eszt.

Sarolta. Első Gyulának, az erdélyi fejedelemnek leánya, Gejza magyar fejedelemnek felesége, szent István királynak édes anyja. Igen meg tudta venni a férjének szívét, azt a keresztyénekhez hajtotta, sőt arra is vette, hogy Gejza maga is megkeresztelkedett. Ditmár azt írja felőle, hogy ő egy igen különös szépségű asszony volt, és a lovagláshoz olyan jól értett, hogy a leggyakorlottabb hadi emberrel is versenyt mert futtatni. Az talán nem hihető, hogy felettébb ivott, és egykor haragjában karddal egy embert agyonvágott volna. Gejza halála után ezt akarta elvenni Kupa somogysági gróf olyan czéllal, hogy ő lehessen a magyarok feje. Lásd Kupa.

Sarolta. Szent István első magyar király testvérhúga, Aba király felesége. Mikor Péter visszanyerte az országot Abától, ezt a Saroltát is elfogatta volt, de őt életben hagyta. Bizonytalan, voltak-e gyermekei Abától vagy sem, de ha voltak is, azok talán emberkort nem értek. Saroltának az ő második férjétől, de akinek nevét nem tudhatni, egy Marhard nevű fia lett. Ennek a Marhardnak maradéki-tól származtak a Bethlen és Apaffy nagy famíliák Erdélyben. Ide czéloz még ma is a Bethlen famíliá czímerében a Magyarország czímerét, t. i. az arany almát harapó kígyó, melyet legelőször a Bethlen Olivér édes atyja választott maga czímeréül famíliájának a magyar királyokkal való vérségének bizonyosságául, úgy látszik harmadik László király idejében.

Sárosy László. Zaránd vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda várát általadták a rendek a világsudálta.

Hunyadi Jánosnak. Társai Ispán Pál, Septelj János és Sárközy Be-reczk voltak.

Sáry András. A fehérvári bég, Arszlán vagy Oroszlán, erővel vitte volt ezt el magával Eger ostromlására 1552. eszt., és ő tőle küldött be a várba levelet, melyben azt felkérte. Micsoda haszonnal járt Sáry, felébb Dobó István alatt le van írva.

Sasa János. Szapolyay János, Zsigmond és Báthori István fejedelmek alatt vitézkedett. Mikor Szapolyay 1567. eszt. Kővárt ostromolta, ez a Sasa volt az ő gyalogjainak egyik kapitánya, ő is midőn a keze alatt levő csoporttal a várba egy vakmerő berohanást próbált volna, ott nagy sebet kapott. Mint olyan vitézt, akitől sokat lehetett várni, nagy ígéretekkel igyekezett őt és Vadász Mihályt Békesy Gáspár Báthori István részéről magáéra vonni 1571. eszt., de mivel ők azt vették észre, hogy valami titkos gyilkosságot akar Békesy ő reájok bízni, és azáltal fejedelemséget vadászni, neki azt telették, hogy ők semmi magános emberhez nem adják magokat, hanemha az a közjót munkálja. Haraggal bocsátotta el őket akkor magától Békesy, de más éjjel ismét magához hívatta őket; mivel pedig megsajdították, hogy őket meg akarja öletni, nem mentek. Így aztán állhatatosan Báthori mellett maradván, ők voltak a gyalogság kapitányai 1578. eszt. abban a seregben, melyet Báthori a fogarasi vár-hoz küldött annak elfoglalására és Békesy elfogására.

Saul. Bihar vármegyei főispány volt Kálmán király alatt, és azon diplomának aláírta a nevét, melyet Kálmán 1106. eszt., a Zobor hegyén való apátúrságnak adott volt.

Saul. A második István király testvérjének Zsófiának fia. Ki volt az atyja, nincs megírva. Míg a magyarok azt nem tudták, hogy vak Béla az Álmos fia él, ennek a Saulnak szánták volt a magyar koronát, ha második István meg találna halni, mivel senkit se tudtak már mást, aki Árpádtól származott volna. Hova lett azután ez a Sanl, felőle semmit se tudhatni, ha nem ő volt az a Saul nevű szerzetes. akiről azt írja Thúróczi, hogy vak Béla részeg észszel őt roszakaróinak kezeibe adta, és azoknak meg engedte ölni.

Sebesy László. Miklós és János nevű atyjafiaival arról tett panaszt 1475. eszt. az akkori országbírójának Báthori Istvánnak, hogy az eperjesi lakosok az ő Sebes nevű falujokra fegyveresen reáütöttek, tőlük némely szántó és kaszálóföldeket erőszakkal elfoglaltak, amit pedig kezöknél meghagytak, azt a magok barmaikkal eltapodtatták és haszonvehetetlenné tették, mely dologért az ország bírása az eperjesieket mindjárt törvénybe idézte. Lásd Sinka Péter.

Sebessy Ferencz. Első Ferdinánd alatt élt. Lásd Bornemisza Gergely.

Sebestyén. Ez volt az esztergomi legelső érsek és vice-kanczellár, mely méltóságra őt szent István, mindjárt királyságának elején emelte sz. mártoni barátból. Némelyek ugyan Domokos nevű tartanak első” esztergomi érseknek, de úgy látszik, hogy a Domokos és Sebestyén név csak azon emberé volt, valamint hogy Astrikus és Anastasius csak egy embernek neve. Mikor szent István a szentmártoni apátúrságot 1001. eszt fundálta, annak levelét ez a Domokos vagy Sebestyén subscribálta, és az annak ajándékozott jószágokat ő nevezte s mutogatta ki Cebával a palatínussal. 1005. eszt. szemei meghomályosodtak, úgy hogy hivatalát nem folytathatta, és egy darabig Astrikus a kalocsai püspök viselte az esztergomi érsekséget, de három esztendő múlva szerencsésen megjött szeme világa, és hivatalához ismét maga látott, még pedig sok ideig, mert még 1037. eszt. is vice-kanczellár volt, mikor szent István a bakonybéli klostornak királyi levelét kiadta. Ez a bakonybéli klostrom második József császár rendelése szerint 1787. eszt. január 9. napján ürült ki, minekutána nyolczadszáz esztendeig teljes lett volna. Jövedelme a religió fundusához tétetett. Utolsó apátúra a tudós Nóvák Chrizosztóm volt.

Sebös. Buda fia. Lásd Vazul. Nagy utálatban volt a magyarok előtt Péter király idejében, ki helyett, mihelyt Aba lett királyija, Seböst a magyarok mindjárt megfogták, kezét lábát összetörték s megölték, két testvérének szemeit pedig kitolták.

Sekus. Lásd Sebös.

Selyp István. Babocsai kapitány volt ő első Ferdinánd idejében, amikor Babocsát Báthori András bírta. Ebben a várban is olyan ragadozó madarak laktak, mint amilyenekről oda felébb Dersffy Farkas alatt volt szó. Ezen az okon ezt is ostrom alá fogta Tojgon basa 1555 eszt Egynéhány napig ótalmazta Selyp magát, de mikor a vár falai omladozni' kezdetek, ő is alkuba bocsátkozott. Tojgon minden lovaikkal, sikereikkel, czeleczulájokkal szabadon való bocsátatást ígért mind Selypnek, mind a többi vele levőknek, de olyan feltétel alatt hogy azokat a hajdúkat, akik Korotnáról és. Kaposvárról azon váraknak megvételekor oda szaladtak, és a szökevényeket, akik valaha török szolgálatban voltak, adják ki Tojgonnak. Ezen szökevények közül kivált egy Demeter nevű ráczot nevezett ki Tojgon különösen, aki ez előtt való esztendőknben, mikor Szulejmán török császár Budát elfoglalta, ott veit a Szulejmán táborában; de egyszer lóra kapott, és nyilván kikiáltotta, hogy ő a keresztyénekhez akar általmenni. A

legjobb, több mint ezer török lovas iramodott neki utána, és olyan nagy igyekezettel kergették őt, hogy száznál több ló kidöglött alólok, még is őt utól nem érhették, és ő békével Esztergomba ment. Selyp azt felelte a Tojgon kívánságára, hogy ő mellette egy korotnai vagy kaposvári hajdú sincsen, a szökevények a beállandó ostrom szagát meérezvén, elillanlottak. Egy egész napi vetélkedés-után, abban állapotott meg a dolog, hogy mikor Selyp és katonái a várból kiköltöznek, az arra kirendelendő törökök minden katonát meg fognak nézni, nem szökevény-e? Reá kellett állani Selypnek, ki is Demetert, harmad magával a szekerekre fektette, felül reájok szalonnákat és egyéb sertés aprólékot rakatott, melyektől a törökök, vallások törvényei szerint irródznák, melynek az a haszna lett, hogy az ilyen szekereket a törökök nem bizgatván, mind Demeter, mind társai megszabadultak, Selyp is a török szokás ellen, katonáival együtt épen bocsáttatott el.

Semsey Tamás. Ferencz fia, szepesi viceispán és kapitány volt 1818. eszt. első Károly alatt.

Semsey János és László. Demeter fiai, mindketten Zsigmond királynak biv emberei László Nagy-Nikápolynál esett el a törökök ellen való szerencsétlen hadban 1896. eszt. királyi főpohárnok fővel. János életben maradt, és 1897, eszt. apostolok oszlása napján, Késmárkon a királytól jus gladiit nyert, azután pedig 1401. eszt. Budán költ levelével erősítette meg Zsigmond, az ő már különben is régi törzsökös nemességét.

Semsey Ferencz. János fia, Demeter unokája, ugyan. Zsigmond alatt vitézül hadakozott Csehországban, a Husz János követői ellen, és annak jutalmául adta neki által Zsigmond Csirke Pétének minden jószágát 1426. eszt. Visegrádon költ levelével. Talán ugyanez a Semsey Ferencz volt az, aki László és Rudolf nevű fiainak segítségével, Gálszéchy Miklóst a csehek fogságából kiszabadította; melyért Gálszéchy neki és az ő fiainak Sáros vármegyében, Girált és Mitévágása nevű faluinak felét oda ajándékozta 1449. eszt.

Semsey János és Vilhelm. Mindketten László fiai Sok rendbéli hűséges szolgálatjaikért Mátyás király 1461. eszt. Zemplén. vármegyében, Pazdics, Szuba, Újfalu, Mocsár, Kraszna, Somogy és Sülök nevű faluknak fele részét, minden királyi jusaival együtt nekik ajándékozta.

Semsey Ferencz, Fókamarásmester volt 1508. eszt., mikor Ulászló király a maga leányának Annának születését ő általa adta hirül a bácsiaknak. A mohácsi veszedelem után első Ferdinándot ismerte maga királyának, Szapolyay János ellenére. János és Kris-

tóf nem testvérei, vagy legalább vér szerént való atyjafiaival, ezenkívül Keglevich Péterrel, Pekri Miklóssal, Székely. Ferenczcel, ő volt Ferdinánd vezére Horvátországban, Szapolyay követői ellen, akikkel fegyvernagyvadásra lépett 1530. eszt. Desnicze és Újudvar neva falukhoz közel fekvő táborjokban.

Semsey Mihály. Ettől a törökök elvették volt a Száva mellett Jeszenovicz várát, melyet minthogy azoktól maga erejével vissza nem vehetett, Nádasdy Tamást vette maga mellé, azzal az Ígérettel, hogy ami prédát abban fognak találni, azt magok közt egyaránt fogják felosztani. Visszavették a várat 1538. eszt. de azután panaszkodott Mihály, hogy őt Nádasdy nem jól elégítette ki.

Semsey Mihály. Egyiket ezt rendelte volt ki első Ferdinánd király 1553. eszt. Gréczben költ levele által, hogy Bornemisza Gergelyt Bartos nevű falu birtokába állítsa be.

Semsey Ferencz. Draskovich György püspökkel, és Therjék Tamással, ezt a Semseyt tette volt Ferdinánd király Horváth Márk fia tudorának 1561. eszt. 14. sept. Bécsben költ levele által. Lásd Horváth Márk.

Semsey Péter. Első Károly királynak ötvöse, de egyszersmind a szepesi várnak kapitánya, és Szepes vármegyei viceispán volt. Mind egyéb érdemeiért, mindazért, hogy a királynak egy pecsétnyomót készített és metszett, minekutána szokott pecsétnyomóját a Bazarád Sándor, oláhországi, vajda ellen való szerencsétlen hadban elvesztette volna, neki Károly a Szepességen egy Jemnik nevű magva szakadt jószágot ajándékozott 1331. eszt. így volt ez abban az időben, amikor még a mesteremberek és a tudósok kevés számmal voltak. Hasonló példa ebez az, hogy második Ulászló király nemességet adott egy embernek, aki először a Bonfia históriáját leírta. Harmadik pecsétnyomója volt már ez Károlynak, és ezzel kellett minden leveleket újra megerősíteni, melyeken az elsőbb két rendbeli pecsétetek voltak, mert különben a leveleknek semmi erejük és beesők nem volt. Arról lehet pedig est a harmadik pecsétet megismerni, hogy azon ketős kevert vas, és két sárkány a K betűvel

Sennyey Zsigmond. A Sáros vármegyei katonaság hadnagya volt 1559. eszt., mikor Bebek Györggyel és Pethő Jánossal Szerencset akarta elfoglalni, és ott mind Bebek, mind Pethő az ő alatta való katonáknak köszönhették megmaradásokat. Odajárt Zay Ferencz-sasi és Balassa Menyhérttel a hadadi és szatmári hadakra 1562. eszt. Azután három esztendővel ismét elment Schwendi Lázárral és Balassa Menyhérttel a szatmári hadra, melynek végével őt Schwendi jenői kapitánynya tette, melyet akkor vétetett vissza Schwjendi Szapolyay Já-

nos Zsigmondtól. Minekutána Pertaf basa Gyulát elfoglalta, Jenő alá szállott, és azt huszonhárom napig ágyúztatta. Mikor már látná Zsigmond, hogy tovább nem lehet az ostromot állani, Kerechény példáján tanulván, Pertafal alkuba nem bocsátkozott, hanem egy éjjel nagy csendesen a várat odahagyta 1566. eszt. Bizonytalan hol esett ő a Szapolyay emberei fogságába.

Hogy Schwendi Lázár 1567. oszt. Munkács várát ostromlotta és meg is vette, ezt a Zsigmondot küldette Szapolyay Schwendihez, olyan izenettel, hogy a hadakozást hagyja félbe, annyival inkább, hegy most a békesség munkában van, különben kénytelen lesz Szapolyay török segítséghez folyamodni. Schwendi azt felelte, hogy A a fegyvert mindaddig le nem teszi, míg a békesség meg nem köttetik; Esküvése szerint visszament Zsigmond a felelettel Szapolyayhoz, ki is őt újra fogságba tette, és a had végével bocsátotta el.

Serédy Gáspár. Pozson vármegyében Sereden született. Királyi titoknok és az ország felsőbb részeinek kapitánya, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Őt küldötte volt Lajos 1526. eszt. a váradi püspökségbe Csáky Mihályval, hogy ott a templomokból és a klastromokból minden aranyak és ezüstnek felerészét, a pápa engedelméből szedjék össze, a török hadra teendő költségre, azzal a biztatással, hogy a had után ezen arany és ezüst, mindenüvé vissza fog fordíttatni, ahonnan most elvitetik. A mohácsi veszedelem után mindenkor hűséges ótalmazója volt az első Ferdinánd ügyének Szapolyay János ellen, melyért őt Ferdinánd az ország felsőbb részei kapitányává tette. Jelen volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választatott. Katziáner Jánossal együtt vitta és vette meg Likává és Trencsén várait 1528. eszt. Ugyanazon esztendőben együtt dolgozott Révay Istvánnal a Szepességen, a lengyelországi számkivetésből visszaérkezett Szapolyay János pusztító emberei ellen. Most is meg van az a levél, melyet 3. szept. Kassáról küldött az iránt a bártfiaiaknak, hogy a reájok esett katonákat minél hamarabb küldjék be ő hozzá, ő vette el Egert 1530. eszt. Szapolyaytól Ferdinánd számára. Boldogkő várát is hat hétig vitta Bebek Ferenczczel, de ezzel nem boldogulhatott, hanem olyan alkura lépett annak kapitányával, hogyha Ferdinándot fogja az országnak nagyobb része királynak ismerni, akkor minden erőszak nélkül tartozik annak a várat feladni, ha pedig Szapolyay lesz a hatalmasabb, az ő kezénél maradjon. Hogy Koczka Miklós Késmárkot Szapolyay számára egy ízben el nem foglalhatta, Serédynek lehetett köszönni, mivel ő ment száz huszárral a lakosoknak segítségökre.

Nem lehet leírni, mennyit szenvedtek ekkor az országnak minden részei, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd embereitől. A felső városoknak Kassának, Lőcsének s a t. ótalmazása, Serédyre lett volna bízva, mint az ország felső,részeinek kapitányára; de azokon mind ő maga, mind kivált az ő huszárjai igen sok huza-vonát tettek. Csitította ugyan néha katonáit, de azok az ő szavára keveset hajtottak, hanem városokon, falakon egyre prédáltak. A Szapolyay emberei is ártottak, ahol árthattak a Ferdinánd követőinek. Ezen az okon 1531. eszt. a felső városok Kassán gyűlést tartottak, melyben azt végezték, hogy Ferdinándhoz követeket küldjenek, kik által tőle valódi és hathatós ótalmat és segítséget kérjenek, de Ferdinánd jó szónál, biztatásnál és ígéretnél egyebet nem adhatott nekik. A sok vád után 1533. eszt. Bécsbe idézte Ferdinánd Serédyt. Ez hogy magát menthesse, az említett' városoktól kért maga mellett jó bizonytságot, de azok semmit sem adtak, attól tartván, hogy ha visszajőne, még inkább sanyargatná őket. Mindazáltal csakugyan megigazította ő magát a király előtt és régi hivatalát megtartotta, és 1534. eszt. Csehországba hitta őt Ferdinánd, valami eretnekek elnyomására.

Híg ő Nagyidára a feleségéhez járt 1536 eszt., addig foglalta el Berzeviczy Gáspár Kassát Szapolyay számára, holottis az ellenség az ő házát felverte, és minden kincsébe és jószágába zsákmányt veteti Ezen kárvallása után, amint Istvánffy írja, követet küldött Szapolyay ő hozzá Nagyidára, ki által azt ígerte neki, hogy minden kincsét és marháját visszaadja, ha Ferdinándtól ő hozzá pártol. Más napig gondolkozásra való időt kért Serédy magának. Az alatt a várnak egy Különös zugolyába egynehány ládákat árpával, korpával s a t. megtöltött, arra felől vékonyan arany, ezüst pénzt hintett, a rendelt időn a Szapolyay követét oda bevitte, annak a ládákat megmutogatta, és azt izente vissza, hogy ne gondolja Szapolyay, mintha ő kassai kára miatt már koldussá maradt volna, mert még kincsének nagyobb része megvan.

Őt küldötte volt Ferdinánd maga képében Szapolyay lakadalmába 1639. eszt. Fehérvárra, és ott ő hajtotta Perényi Pétert Ferdinándhoz Szapolyaytól. Ugyanezen Perényivel jelenvolt 1542. eSzt. a Joachim márkio fővezérsége alatt Pest ostromlásában. Még el sem múlt ez az esztendő, mikor ő Ferdinánd nevében a Szapolyay özvegyének, Izabellának követeivel, Martinuzzi György, Statilius János püspökkel és Petrovicfa Péterrel alkudozni kezdett; azután való esztendőben pedig meg is egyezett azokkal a békességes pontok felett, melyeket aztán maga is Izabella Gyula-Fehérváron 26. jul. költ levele által megerő-

sített ugyan, de azoktól ismét elállott. Halála 1550. eszt. 1. mart. történt. Teste Pozson vármegyében a szent-györgyi templomba temetett, aholott is az ő koporsó kövére feje felől ezen szókat met-szették: Georgins Serédy fieri fecit. Lába felől: Jeannes Alagy nepos procuravit A kő két oldalán ilyen versek voltak.

Me Szeredina túlit tellus Ferdinandus babendas
Rex donavit opes, dom fera bella domat.
Rara fides rebus dabiis, operosaque virtns
Acceptom Regi me fecit esse meo.

Halála előtt kevés esztendővel azokat a horvát famíliákat, melyek Kosztanicza török kézre lett jutása után, egy ideig fel és alá hujdoklottak az országban, ő telepítette meg a maga jószágaiban, Bánban, Senkviczen és Bécsén Pozson vármegyében.

Serédy György. Gáspár testvérje, kassai kapitány és sárosi főispán első Ferdinánd idejében. Ifjúságában a Várdai Pál érsek zsoldján katonáskodott, Halthalmy Györggyel, Boros Tamással és másokkal. Elkísérte volt az érseket a Szolejmán török császár táborába Bécs alá 1529. eszt. Mikor aztán onnan Szulejmán nagy gyalázzal visszatért, nem jött azzal György vissza, hanem említett társaival és huszonnyolca más magyar huszárral Bécsbe bekéredzett; de az ott lévő vezéreknek, a Szolejmán további szándékáról semmi hirt nem mondhatott; hanem ezt, hogy Ibraim fővezér maradt ott a tábornak nagyobb részével. Azonban másnap az is Szulejmánt követte. A sztropkói kastélylyal általellenbe építetett volt ő egy erősséget; de arról a beszterczebányai diéta azt végezte 1543. eszt., hogy az, mint latrok barlangja, rontassák le. Lásd Hagymássy Kristóf.

Minekutána a Szapolyay János özvegye Izabella a magyar koronát, és azzal együtt az arany almát, királyi pálczát, palástot, papucsot, övet, nyakba és mellrevalót s a t. általadta Nádasdy Tamásnak és egyebeknek, és azok az országnak ezen drágaságait Báthori András, Dobó Domokos és Nyáry Lőrincz által Erdélyből Pozson felé indították, ezektől Tokajnál ez a György vette kezéhez a drágaságokat, és azokat ő vitte Ferdinándhoz, melyeket, hogy ő épen és minden tojók nélkül általadott a királynak, arról 1552. eszt. 25. márt vett attól György bizonyság levelet Pozsonban. Ettől fogva többnyire Bécsben tartatott a magyar korona, mindaddig, míg ötvenhat esztendő múlva Pozson vára rendeltetett annak helyéül.

Ugyanezen esztendőben száz lovast küldött ő Temesvárra, Los-

sonczy István keze alá, Dobó Istvánnak pedig Egerbe, Kendi Bálint hadnagysága alatt ötven drabantot. Mindössze kétszázat indított volt ugyan ő Dobóhoz, de az útból másfél százan visszamentek, melyet így ad elő Tinódi:

A jó Szeredy György hamar bocsáta
 Kétszáz drabantot jó Eger várába;
 Kiknek egész hó pénzt ada Kassába
 Holtig lönnének hív szolgálatba.
 A rós népek hallak hírét töröknek,
 Nagy féltekbe bemenni nem merének;
 Megtérének; Kassába hogy lépének
 Másfél százan mind vasba veretének.
 A jó Szeredy György nagy haragjában
 Egynehány hónapig kénzátá vasban.
 Ó kezdettől fogva volt hív voltában
 Ferdinandus mellett minden dolgában.

Halála 1557. eszt. történt Györgynek. Teste Bártfán a sz. Egyed templomába temettetett, ahol talán még most is meg van az ő márványképe, legalább meg volt ezelőtt még hatvan esztendővel: ő birta Tokajt Ferdinánd ajándékozásából, aholottis Némethy Ferenczet tette a király hírével kapitánynyá. Halálakor ennek a Némethynek tutor-sága alá bízta ő a maga kis fiát és Tokaj várát. Mindkettőnek gondját felvállalta ugyan Némethy, de hogy Tokajt magáévá tehesse, Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez pártolt, még ugyanazon esztendőben. Élt még ez az árva 1565. eszt., mikor Némethyt Tokajban meglőtték, de úgy látszik nem ért emberkört. A György özvegye, Businczky Katalin, Laszky Alberthez ment másodsor feleségül.

Seredy Gáspár. Talán a felébb írt Gáspár fia, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt, és mind a kettő előtt Jifiséges szolgálataival, nagy tekintetet szerzett magának. Huszonhat százrall jelent meg Pozsonban Maximilián koronázásán 1568. eszt. Egyéb sok jószága közt Trencsén vármegyében Beszterczét, Sárosban pedig Makoviczát bárói vagy zászlósúr titulussal birta. Mérey Annától két leánya maradt, Borbála és Zsuzsanna. Bizonytalan mikor halt meg. Annyi bizonyos, hogy már 1571. eszt. az ő özvegye Mérey Anna, Maximilián király akaratjából Balassa András Nógrád vármegyei főispán felesége volt.

Serényi Imre. Némelyek úgy tartják, hogy ilyen nevű magyar ember közbenjárására szabadulhatott ki Ottó király 1308. eszt. Apor László erdélyi vajda fogságából, olyan feltétel alatt, hogy többé az országban nem fog maradni, hanem Bajorországba haza megyén.

Serényi András. Mikor 1345. eszt. első Lajos, Istvánt a bosnyák-országi, és Báuffy Miklóst, a horvátországi bánt húszezer emberrel elküldötte Dalmáciába, hogy Zádor alól a velenczések seregét üznék el, mely egy darab idő óta a várost igen keményen szorongatta, ott volt a segítő magyar seregben ez a Serényi András is, és Zádor alatt elesett. Hogy nem utolsó embernek kellett lennie, onnan lehet gondolni, mert őt maga Lajos temette el Székes-Fehérváron, amint az ő ott talált epitáfiumából kitetszik, mely így vagyon:

D. T. O. M.

Hoc jacet in tumulo clara de stirpe Serényi
 Andreas Bellidui non sine laude perenni;
 Gui patriae ad Jadram cecidit sublatus amore;
 Bei Ludovicus eum digno hic tumulavit honore.
 Anno M. CCC. XLV;

Serényi Miklós. Lásd Zichy György.

Sibrik László. (Szarvaskendi). Vas vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Sitkey Györggyel.

Sibrik Gergely. (Szarvaskendi). Talán a most említett Lászlónak fia, híres törvénytudó első Ferdinánd király alatt. Thúrzó Elek 1542. eszt. testamentumot tévén, abban ezt a Gergelyt, s ő rajta kívül Mérey Mihályt és Dolgos Ambrust arra kérte, hogy az ő illendő temetségére gondjok legyen, özvegyét, s gyermekeit, legalább esztendeig tanácssal értessék, s mikor azok ő hozzájuk folyamodnak, szolgálatjukat tőlök meg ne tagadják s tiltsák. Hogy pedig annál inkább lekötelezze Thurzó ezt a Gergelyt árvái pártfogására, négyszáz forintot hagyott neki testamontomban. Amely helytartótanácsot első Ferdinánd Pozsonban állított vala fél 1549. eset., annak egyik tagjává ezt a Gergelyt tette. Társai a belső rendből a győri, veszprémi, nyitrai, váci püspök, és a budai prépost Bornemisza Pál; a külsőből pedig Révay Ferencz, Balassa Imre, Mérey Mihály, és Istvánffy Pál voltak. Elölülővé az esztergomi érsek rendeltett, aki abban az időben egyszersmind király helytartója is volt az országban. A tanács tagjai vasárnapon kívül minden nap kétszer tartoztak ae érsek, vagy királyi helytartó szállásán megjelenni, ahol rendszerént, reggel ugyan a nyári hosszabb napokban hat órától fogva kilenczig, tél-

ben héttől tízig, délután pedig télen nyáron egyaránt három órától hatig tartott a gyűlés s tanácskozás. Ki mennyi időt mulatott el közölök, anynyi időről fizetésétől fosztatott meg, p. o. aki félnap nem jelent meg a gyűlésben, fél napi zsoldját elvesztette, s a t. Az előlülő egy két hónapig tartó engedelmet adhatott akárkinek házi dolgainak megtekintésére, mely idő alatt hiányosság nélkül kijárt az engedelemmel távollevőnek özetése, aki pedig hir nélkül ment el, zsoldot nem kapott. Az előlülőnek fizetése harmadfél ezer, a királyi kamara prefektusáé nyolczszáz, a tanács uraké p. o. Sibrik Gergelyé négyszáz, az első titoknoké kétszáz, a másodiké száz hatvan, a királyi fiskusé pedig háromszáznyolczvannégy forintból állott. Voltak ennek a tanácsnak más tagjai is, akik nem tartoztak mindenkor Pozsonban tartózkodni, de mikor, akar híva, akar hívatlan odamentek, az ülésekben mindég rangjokhoz illő helyök és székjök volt. Ilyenek voltak Nádasdy Tamás, Batthyány Ferencz, Báthori Bonaventura s mások.

A pozsoni diéta ezt a Gergelyt rendelte ki 1550. eszt. veszprémi püspöfk Bornemisza Pállal, Serédy Gáspárral, Csernél Ambrussal, Kamoray Tamással s másokkal Szakolczára, hogy az ország határait vizsgálják meg, és ott egyéb törvényes dolgokat is igazítsanak el. A most említett Kamorayval, Méreyvel s másokkal, együtt dolgozott ő az úgynevezett Guadripartitumon 1551. eszt. Némely helyeken Györgynek van ím az ő keresztneve, de bizonyosabb, hogy igaz neve Gergely volt. Nagy-Szombatban halt meg. 1553. eszt. 31. jul.

Sigfrid. A Gara vize mellett lévő sz. Benedek klastromának apátura első Lajos idejében. Ezt küldötte el Lajos 1346. eszt Edvardhoz az angol királyhoz egy szomorú levéllel, melyben az ő öcscsén Andráson Nápolyban véghezvitt gyilkosságról keservesen panaszkodik. Felváltotta Edvard a magáéval a Lajos levelét, és azt a Sigfrid kezébe adta, melyben igen érzékenyen jelenti, mely nagy megilletődéssel olvasta ő az András nem érdemlett halálát, és micsoda következtetései lehetnek annak, ha a boszúállás nélkül maradna; azértis ígéri Lajosnak mind tanácsát, mind segedelmét, a gyilkosok ellen, ugyanakkor küldött Sigfridtól levelet Edvard a Lajos anyjának Erzsébetnek is, melyben tudára adja neki, mely nagy részt vett az ő szomorúságában. Ezenkívül, mikor visszajött Sigfrid, útítársul mellé adott neki Edvard egy Móra Valter nevű dominikánus barátot, hogy az élő levél legyen, és az ő gondolkozásait Lajosnak bővebben magyarázza meg.

Sigray János. Negyedik vagy Kún László király alatt élt. Szépéhez közel búrt egy Sigray nevű falut. Mutmertől, a szepesi préposttól, azt instálta ő 1275. eszt., hogy hadd építhessen ő Sigrán, a maga örökségében egy templomot, melynek szükségére ő egy vízimalmot, és egy rétet

akar ajándékozni. Ezenkívül arra is kérte a prépostot, hogy azon templomnak szükségére maga is adjon valamit. Mindenik kívánságát teljesítette a prépost, és amely dézma Sigrától őt illeté, annak felé a templom szükségéire odaengedte.

Simády vagy talán Simády Tódor. Azon pártosoknak fejjök volt, akik második Béla király idejében ő ellene Boricsot behívták az országba, és mellé állottak. Azon harcban, melyben Béla Boricsot megverte, egy Miksa nevű derék magyar ezt a Tódort elfogta, s elevenen Bélához vitte 1133. eszt.

Sinka. Miczbán Simonnak, akinek feleségétől egy hassal hét fia született, ezen hét fián kívül volt még egy leánya, aki valami Tamás nevű emberhez ment férjhez. Ennek a Simon leányának lett aztán Tamástól, ez a Sinka nevű fia, aki egynehány esztendeig a nagy Miczbán György mellett katonáskodott, harmadik András király idejében. Nevezetesen jól viselte magát a király láttára Bécs alatt 1291. esztendőben-, mikor András Albertet az ausztriai herceget megtámadta volna azért, hogy az Magyarországot maga kezére akarta keríteni. Sinkának itt kapott sebeit, azzal kívánta ő vele Miczbán György felejtetni, hogy neki Sóváron a maga jószágából esztendőnként való jövedelmet rendelt. De maga a király sem felejtkezett el Sinkának hűségéről, annyival inkább, hogy azt ny érdemeivel tetézte. Ilorand az erdélyi vajda pártot ütött volt András király ellen, kinek midőn Adorján nevű várát ostromlatná András, az ő láttára ott is derekasan viselte Sinka magát, és nagy sebeket is kapott. Elküldötte volt őt András Lászlónak, a lengyel hercegnek segítségére; a giogaviai (glogau) herceg ellen, több magyar nemesekkel együtt, és ott való magaviseletéről, maga a herceg tett jó bizonyosságot a király előtt, de hogy veszedelmes helyeken forgott, megmutatták azt a testen lévő sebek is. Érdemeit ezzel jutalmazta meg András király, hogy 1300. eszt. Sáros vármegyében neki egy Asgúth nevű erdőt ajándékozott, melyet ő 1307. eszt. Amadé palatínusnak egy Felsebes nevű jószágért elcserélt.

Sinka Péter. A közelebb írt Sinkának fia. Egy Ethele nevű ember Sáros vármegyében ennek a Péternek valami sz. Péter nevű jószágában egynehány szolgálit s jobbágyait, s azok között egy aszszonyt, igen megverte és meg is sebesítette. Ezért a tilalmas hatalmasságért, az akkori szokás szerént, őt Péter egy szál kardra hitta egy bizonyos napra, de mivel Márton a kirendelt napon és helyen sem maga meg nem jelent, sem más bajvívót maga helyett nem állított, Perényi Péter és négy Sáros vármegyei szolgabíró őt büntetésre méltónak ítélték, és jószágát tőle elvették 1833. eszt. első Károly ide-

jében. Ugyanezen esztendőben hosszas perbe fogta Petina, vagy Pánky Pétert és Mátét, kiktől Pálócz nevű falut akart elvenni. Egy volt ez a Péter a Sebessy familia elei közöl, mely Sáros vármegyében sok ideig virágzott.

Sirokay Pál és Péter. Zsigmond király uralkodásának elején nyughatatlan pártos emberek voltak, melyért őket Zsigmond számki-vetésre büntette vala, de Vitéz János nevű hívének kérésére, őket 1393. eszt. kegyelmébe vette, nemcsak életüket megtartotta, hanem jószágait is visszaadta, mindazáltal azalatt a feltétel alatt, hogy aki-nek mi kárt azelőtt való időkbén tettek, azt megfizessék.

Sitkey Kocsárd vagy Gothárd. A pápai és somlyói várak kapi-tánya 1514. eszt., melyeket akkor Szapolyay János bírt. Minekutána ez a Szapolyay a nevezett esztendőben, a paraszt kuruczokat Temes-várnál megverte volna, meghallotta, hogy Veszprém és Fehérvár közt a Bakony körül, némely kuruczok, Soós Domokos nevű vezérijök alatt, inind a nemeseket, mind a templomokat fosztogatják, parancsolt te-hát ennek a Sitkeynek, hogy mivel csak Pápáról is kiállíthat ötszáz lovast, minden erejét szedje össze, és azzal a kuruczokat verje szélyel. A fehérvári lakosokkal, és a győri püspök, Gosztonyi János katonái-val egyesítvén Sitkey a maga erejét, egynehány nagy ágyúkat is vitt magával, és mivel eleve tudta, hogy a kuruczokat az ágyúknak csak durrogása is meg fogja rettenteni, azokba golyóbisok helyett csak zöld füvet, és holmi rongyokat tétetett, és úgy lobbantotta azokat a ku-ruuczokra, és így is elérte a maga célját; mert mihelyt reájuk sü-tette az ágyúkat, azok mindjárt megfutamodtak, és Soós Domokost is eltapodták. E volt a kurucz háborúnak utolsó felhúzása.

Sitkey György. Lásd Sibrik László.

Smaragd. Először fehérvári prépost, azután kalocsai érsek lett 1257. eszt. A maga szolgálái ölték meg 1266. eszt., melyet ilyen ver-sekkel s deáksággal ír le egy akkortáji krónika;

Post haec Ungaria maliim perpetratur
Facinus in Julio, Smaragdus necatur
Archipraesul inclitus dire trucidatur,
Colocensis proh dolor! Patre viduatur
Ecclesiá, quo reliq'uis male hoc minatur,
Cleri flos, et inclitus doctor secretorum
Impiorum manibus cecidit servorum.
Lugeat Ecclesiá. etc.

Solimán vagy magyarosan Salamon. Lásd Szulejmán.

Solt. Egy Ezop macskájához hasonló álnok ember, második István király idejében. Valami tetteért Morvaországba küldetett számkivételbe. Mikor 1116. esztendőben István király, és a morva herceg László, a két ország határánál összejöttek, hogy ott személy szerint egymással némely dolgokról végezzenek, ez a Solt is eljött a herceggel. Minekelőtte pedig a király a herceggel szembe lett volna, Solt egy embert küld Istvánhoz, aki által azt izeni neki, hogy magára vigyázzon, mert a herceg el akarja fogatni. Azonban más felől a herceget is elhiteti, hogy a királyhoz el ne menjen, hanem inkább szüntelen fegyverben tartsa a vele lévő sereget. Istvánhoz ismét egy más követet küld, hogy siessen megelőzni a megtámadásban a cseheket, melyet a hirtelen indulatú István meg is fogadott, a két kísérő sereg között igen véres csata esett, és a két fejedelem minden végezés nélkül vált el egymástól. Észrevették mindketten, de későn, a Solt ravaszságát, aki nem sokára Istvánnak kezére is akadt, és azzal büntettetett, hogy kezeit lábait négy lóhoz kötözték, és úgy szaggattatták szélyel.

Solyagi János és Miklós. Tolna vármegyei deputátusok voltak a budai diétára 1447. eszt., melyen Buda vára Eunyadi Jánosra bízott.

Sombory László. (Nagy-Sombori). Báthori István, Kristóf és Zsigmond fejedelmek alatt élt Erdélyben. Lásd Sulyok Imre. István fejedelem fiskusa volt 1575. eszt., mikor a kolosvári diétán a rendek, azon harmincz urat, akik Békesy Gáspárral István ellen támadtak vala, halálra ítélték. Őt küldötte Kristóf Kendi Sándorral Lengyelországba István királyhoz, azzal a kérelemmel, hogy a király egyezzen meg a Kristóf fiának Zsigmondnak, fejedelemmé való választásában. Az erdélyi dézmák arendátora. vagy kibérlője volt ő 1583. eszt., mikor Báthori István lengyel király, azt a parancsolatot küldötte ő reá, hogy a kolozsvári jezsuitáknál tanuló szegény sorsú ifjak számára, esztendőnként ezer aranyat fizessen, a szász papok dézmájából. Ugyanazon esztendőben tette őt István király a gyermek Zsigmond fejedelem nevelőjévé, s az ország igazgatójává, Kendi Sándorral és Kovacsóczy Farkassal. míg 1589. eszt. Pókay Péter temetésére járt, Zsigmond fejedelem a megyesi diéta végezésein változásokat tett magát már senkitől nem függő vajdává tette, és mikor Sombory a temetésről hazajött, azt magához be nem bocsátotta. Ezután úgy látszik csakhamar meghalt László. Felesége Valkay Zsuzsanna volt, kitől Sándor nevű fia maradt, kit is Német és Olaszországokban nagy költséggel minden tudományokra taníttatott, s nagy dolgokra készíttetett. Somi Jósá vagy József. Mátyás és Ulászló királyok idejében vi-

tézkedett. A nagy Kinisy Pál alatt tanulta a katonaságot, ugyanannak helyébe lett temesi bán 1494. eszt. Ugyanakkor a Bihar és Bács vármegyei főispányságot is neki adta volt Ulászló, de mivel megtudta, hogy a bihari főispányság, a váradi püspöké, a bácsi pedig a kalocsai érseké szokott lenni, azt tőle ismét visszavette. Őt küldötte Ulászló 1495. eszt. Németujvár alá Ujlaky Lőriucz ellen, akit ott annyira is megszorított, hogy kénytelen volt fegyvernyugvást koldulni, melyet meg is nyert, de olyan feltétel alatt, hogy Somival együtt menjen a királyhoz, aki akkor Pécsen mulatott. Ugyanott Pécsen, az auránai perjelt, Beriszló Pétert ő vele fogatta el, és az ő gondviselése alá bízta a király. Szapolyay István palatínus őt lette a maga-gyermekei tutorának, Raskay Balással s egyebekkel. Szerencsésen hadakozott 1502. eszt. az ifjú Hunyadi Jánossal a török ellen. Többnyire minden békeség szerzéseiben részesült, és minden országgyűlésein jelen volt melyek Ulászló idejében tartattak, nevezetesen ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután három esztendővel ismét a törökök, ellen táborozott a Bácsa vize mellett, de összecsapott-e velök, s micsoda szerencsével? bizonytalan.

Somi Gáspár. József fia. Ennek leánya volt Balassa Imre vajda felesége, kinél fogva bírta aztán a vajda Erdélyben Almás várát, és talán az a Borbála is, aki bolondóczy Bánffy László komornyik második felesége volt.

Somkerekai János. Miklós fia, Zsigmond királynak nagy ellensége. Azok a pártos fő rendek, akik Zsigmond helyébe Nápolyi Lászlót, a kis Károly fiát akarták királynak az országba behozni, és akik 1403. eszt. Pozsega várához közel táboroztak, ennek a Jánosnak Erdélyben Újlakot, és még más két falut ajándékoztak a magok tábori gyűléseikben, az ő László mellett tett hűségés iparkodási ért. János azt mondotta a gyűlésnek, hogy már Nápolyi László azokat a falukat, ezer arany forintért különbenis neki adta; azért a gyűlés azt ígérte neki, hogy mihelyt László megkoronáztatik, őt kérni fogják, hogy Jánost azoknak bírásában erősítse meg. Laczk Jakab és Tamásy János, akik együtt voltak erdélyi vajdák és szolnoki főispányok, azt hallották volt felele, hogy ő Budaych Imrét megölte 1407. eszt., de micsoda rendelést tettek a dolog iránt, nem bizonyos.

Somlyay Mihály. Ezt küldötte Szapolyay János 1530. eszt. a szemendriai basához, azzal a kérelemmel, hogy az ő segítségére jöjjön Ferdinánd király ellen.

Somogyi András. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Eger 1552. eszt. Minekutána a törökök nagy szégyennel mentek el Eger alól,

ezt küldötte Dobó Bécsbe a győzelem hírével Ferdinánd királyhoz, Vajda Jánossal, Iváni Györggyel és Kőszeghy Alberttel. Mindeniket ezen jó hír vivői közöl száz arannyal és egy öltöző ruhával ajándékozta meg a király, a szász herceg, Mórícz pedig, száz-száz tallérral, Oláh Miklós püspök egy-egy arany pohárral. Baispriak János, a kinél akkor pénz nem volt, kivette maga nyakából az arany lánczot, azt négy felé vágta, és agy osztotta fel közöttök.

Somogy. Ez a família az Aba familiának egyik ága volt, és a Somogy nevet egy Sáros vármegyében, Kassa és Eperjes közt, a Tárca vagy Torissa vize mellett fekvő Somos nevű városkától vette. Ezt a Somost negyedik Béla idejében az Aba familiából való Péter bírta, kinek is öt fia volt, u. m. György, Miklós, Tamás, János, Mihály. Ezek közül Mihály pappá és egi kanonokká lett; Tamás mag nélkül halt el, János a Budáméi familiának,- György pedig a Somogynak törzsöke lett. Ennek a Somogy Györgynek Péter és János nevű fiai maradtak, akik következnek.

Somogy Péter. György fia, nevezetes vitéz volt negyedik László idejében, aki őt egy királyi levelében arról dicséri meg, hogy 1278. eszt. az Ottokár cseh király ellen viselt hadban, az ő szeme láttára, nagy bátorságot és vitézséget matatott, azután pedig mikor a tatárok 1285. eszt. az országban, s nevezetesén Sáros vármegyében öldökölnének, ott Somogy Péter, a maga testvérjével Ivánkával velök összecepott, közölök sokakat levágott, és kezek közöl minden foglyokat s rabokat kiszabadított, de Ivánkát a tatárok levágták. Ez a Somogy Péter 1300. eszt Abauj vármegyei főispány volt.

Somogy János. Somogy György fia, első Károly király idejében élt. Abauj vármegyében birt egy Zsidópatak nevű falut, melynek hogy ugyanazon szabadságai legyenek, melyek akkor Kassa és Gölniczbánya városainak voltak, azt kérte Károlytól nevezetesen, hogy ott minden harmadnap hetivásár lehessen, és azt még is nyerte 1317. eszt. De ennél nagyobb dologban is fowlal elő az ő neve Bereg vármegyében is birt vala ő valami Kerálpopa nevű jószágot, de holmi erkölestelen-ségeiért azt ő tőle a király elvette volt. Ennek visszaadásáért esdeklett ő a király előtt 1319. eszt., és nyertes is lett, mert a király egy pecsétes levele által azt neki visszaadta, és azon levélben az ő régi érdemeit megemlíti, p. o. hogy mikor Venczelt, a cseh király fiát némely pártos magyarok Károly, nyakára s ellenére királynak az országba behozták, akkor ez a Somogy, Károly részére állott, vele együtt Csehországba is beütött, és ott dicséretesen hadakozott ő mellette. Hasonlóképen viselte magát Somogy Komárom váránál is, mikor azt

Károly Trencsényi Mátétól visszavette, és ott sok kövel való ütést kapott. Egy másik —

Somosy János ugyanezen famíliából a terebesi várnak kapitánya volt 1388. A tizenötödik századnak közepetáján az egész familia kialudt.

Soós István. Ott volt a budai diétán, mikor Buda várát a rendek Hunyadi János gubernátornak általadták 1447. eszt.

Soós Domokos. Lásd Sitkey.

Soós Albert és Ferencz. Első Ferdinánd alatt éltek. Ezek bírták Sáros vármegyében Sóvárt, de kétség kívül azért, mert ők Szapolyayhoz hajlottak, azt ő tőlök elfoglalta a Ferdinánd vezérje báró Vels vagy Fels 1538. eszt. és azt Ferdinánd Eperjes városának vetette zálogba, bizonyos summa adósságba. Idő jártatva a városnak, és annak nyomás és szántó földjeinek egy részét, Albert visszakapta, a pozsoni és besztercebányai diétán költ törvények erejével, más részét pedig Ferencz foglalta vissza, a kassai kapitány Gzéczey Lénárt segítségével, úgy hogy az eperjesiek kezében csak a pusztavár maradt. Hogy ezt megtudta Ferdinánd, egy 1544. eszt. 7. jan. Prágában költ királyi levele által, csak magát a várat maga kezébe vette, egyszersmind azt is ígérte, hogy mivel már az eperjesieknek, éi kell lenni Sóvár nélkül, tehát újra magára vállalja a király, hogy a régi adósságot meg fogja nekik fizetni.

Sövényházy István. Felesége Telegdy Lászlónak, Drugeth Anától született leánya, Katalin volt, kitől, amennyire még eddig tudni lehet, két gyermeke maradt, úgymint Ferencz és Dorottya, Révay István felesége.

Sövényházy Ferencz. István fia. Erről oda felébb Lossonczy István alatt, Tinódi verseiben vagyon egy szó, melyen kívül, nem igen lehet felőle annál egyebet tudni, hanem azt, hogy 1549. eszt. a Telegdy, Veseni és Czibak famíliák ellen pert indított, Bihar vármegyében Telegdvárosra iránt.

Spanyol István. Neve ugyan spanyol, de maga magyar volt, és Mártonoson született. Forgách Simon alatt hadnagykodott 1552. eszt. és akkor azzal s Lossonczy Istvánnal együtt ótalmazta Temeavárt. ugyanott a Prajkó kapu előtt, azokkal együtt török fogságba esett Mikor pedig Pattantyús Balással s másokkal kísérenk őt Konstantinápoly felé, egykor tette, mintha a csizmájába kövecset esett volna, és ahoz olyan erővel hajlott, hogy szerencsére kezei a bilincs megtágult, melyet hogy onnan lefeszegethetett, a hozzá közelebb lévő töröknek kardját elkapja, azt azzal megöli, rab társainak egy kést oda

vet, hogy azzal magokat azok is szabadítsák, azalatt maga a törökökkel viaskodik, kik is látván, hogy a többi rabok is apródonként szabadulhatnak, elszaladtak, a rabok pedig Magyarországra hazajöttek. Spanyol azt beszélte maga felől, hogy ő haza felé való bujdosásban, nappal az erdőkben lappangott, és ott vad almával élt, éjjel pedig a gönczöl szekereire vigyázott, és arról tudta meg, merre kelljen-neki hazáját keresni.

Statilius János. Beriszló Péter testvér nénjének fia. Budai prépost, azután erdélyi püspök, Lajos, Szapolyay, és első Ferdinánd királyok idejében. Erdélyi püspök lett 1586. eszt. Már azelőtt sok nagy dologban forgott. Nevezetesen 1521. eszt., mikor a törökök Belgrádot igen keményen ostromlanák, a velenczésekhez küldötte őt Lajos király Begiségért. Oly hathatósan beszélt ő a velencei tanácsban, hogy az mindjárt harmincezer aranyat számlálna ki neki segítségül; de úgy látszik, hogy mikor visszaérkezett, már akkor oda volt Belgrád. Mohács felé való útjában, Földvárról őt küldötte volt Lajos király 1526. eszt. Szapolyay János vajda eleibe, azzal a parancsolattal, hogy minél hamarabb siessen a királyhoz seregével. Szapolyay azt izente tőle vissza, hogy a király őt várja meg, és az ő elérékezéséig a törökökkel meg ne ütközzék, mert ő olyan sereget fog vezélni, melynél fogva a győzelmet reménylhetni.

A mohácsi veszedelem után, midőn Szapolyay János, és első Ferdinánd tusakodnának egymással a magyar királyság felett, Statilius állhatatosan Szapolyayhoz ragaszkodott. Őt küldötte Szapolyay 1527. eszt. Pálffy Jánossal s másokkal az olműczi gyűlésre, hogy ott a lengyel király követének közbíróságok alatt, a Ferdinánd küldöttjeivel, hányja, vesse és disputálja meg, melyiknek van igazabb jusa a magyar koronához; Szapolyaynak-e vagy Ferdinándnak? aholottis ő mint ékesen-szólo, és a haza törvényeiben s históriájában igen jártas ember, a Ferdinánd küldöttjeinek erősségeikre s okaikra igen nyomósan felelgetett, és azoknak ellenvetéseiket, azoknak nyakokba igen elmésen visszahányta. A Ferdinánd követi ilyen okokat emlegettek. I. Hunyadi Mátyás király 1464. eszt. abban egyezett vala meg Fridrik császárral, hogy ha ő örökös nélkül haland el, Magyarország Fridrikre, vagy annak gyermekeire szálljon. Maximilián császár is így kötött második Ulászlóval 1491. eszt. II. A múlt esztendőben a pozsoni diéta Ferdinándot választotta királynak. III. A Ferdinánd felesége Anna, a Mohácsnál elesett Lajos királynak testvérje. Az elsőre azt felelte Statilius, hogy Hunyadi Mátyás király, Fridrik császárt fegyverrel lemondatta minden jusairól; ami Maximiliánt illeti, annak a kötésnek, a magyarok leg-

nagyobb része ellentmondott. A másodikra azt mondotta, hogy arra semmi szükség nem volt, hogy a pozsoni kevés fejekből állott diéta királyt válasszon, holott már akkor Szapolyay meg is volt koronázva. A harmadikat azzal próbálta erőteljéníteni, hogy a magyaroknak szokások ellen van a királyságot leány ágra bocsátani. Azután azt Ígérték a Ferdinánd követei, hogy ha Szapolyay a magyar királyságról lemond, neki fogja-Ferdinánd Bosnyákországot királyi titulussal adni, azonban minden magános birtokait, várait s a t. meg fogja kezénél hagyni, ezenkívül negyvenezer forintot fog neki fizetni; ellenben Statilius Szapolyay nevében azt ígérte, hogy csak Ferdinánd ne esdekeljen tovább a magyar korona után, Szapolyay Te fog mondani a magyar koronának Morvához, Sziléziához és Lusáczsiához, való jusairól. Így aztán a gyűlés minden haszon nélkül eloszlott.

Együtt utazott Szapolyayval Eger, Tokaj és Várad felé Erdélybe, mikor azt Ferdinánd ugyanazon esztendőben Budáról kizavarta. Egy volt ő azok közül, akik a bires Gritti Lajosnak magyarországi gubernátorrá való lételét Szapolyaynál igen ellenzetek 1581. eszt., amikor ő már püspök volt. Ott volt a váradi békesség csinálásban is, Frangepán Ferenczcel, Perényi Péterrel, Martinuzzi Györggyei s másokkal, mely aztán végre is hajtatott Szapolyay és Ferdinánd közt 1538. eszt. 24. febr. Két ízben küldötte őt Szapolyay, első Ferencz francia királyhoz követségbe, először a közelebb nevezett, másodsor pedig 1540. eszt.; és akkor 25. maj. küldött ő utána egy levelet Gyula-Fehérvárról Szapolyay, melyben egyebek közt azt írja neki újságul, hogy ő Balassa és Majláth pártos vajdákat Fogaras várába szorította. Hihető vissza nem érkezett volt még ezen követségből, mikor Szapolyay meghalt. Annak halála után, annak özvegyéhez Izabellához bizonyította meg hűségét, annak nevében alkudozott a Ferdinánd küldöttjével Serédy Gáspárral 1542. eszt., melyben s s, apt. meg is halt. Nagy ellensége volt a Luther és Calvin tudományának, még azt is írják felőle, hogy ő egyet, annak terjesztői közül, az ebekkel tépetett volna széyel.

Stefel vagy Steffing. Második István király alatt élt. Mikor István a görög császárral, Comnén Jánossal, akinek felesége Piroska, az ő atyjának testvérje volt, hadba elegyedett volt 1128. esztendőben vagy azért, hogy a császár Álmost és más szökevény magyarokat befogadott, akik az ő üldözése előtt Görögországba szaladtak; vagy más valami okon, ezt a Stefelt küldötte volt el a császár ellen nagy sereggel, s kiváltképen azt a parancsolatot adta neki, hogy a a görögöket a Dunán által ne bocsássa De megcsalta Stefelt a császár, mert úgy tette, mintha a tájon akarna által költözni a

Dunán, ahol most Újpalánka fekszik, melylyel Stefelnak minden figyelmetességét és erejét oda vont; azonban seregének nagyobb részét épen másutt alattomban általszállította a Temesi-Bánátba. Ezen általszállott görögökkel Stefel a Krassó vizénél ütközött meg, még pedig olyan szerencsétlenül, hogy amint Thúróczi írja, a görögök csak úgy verték le a magyarokat, mint a marhákat, a Krassó a sok vértől megveresedett, és oly sok magyar veszett a vízbe, hogy rajtok, mint valami hídon, keresztül kasul járhatott mind a vert had, mind a győzedelmes.

Stibor. (Stiboriczi). Lengyel születés, az Ostoia házból való. Zsigmond király idejében szakadt az országba, és itt már 1389. eszt. pozsoni főispány volt, azután pedig 1397. eszt. erdélyi vajda lett. Jelenvolt Zsigmond mellett a nagy-nikápolyi veszedelemben, és abból, amint némelyek írják, úgy szabadulhatott meg, hogy a Dunát fegyverével együtt általúsza. Ő vette vissza 1103. eszt. Makra Benedektől Buda várát, aki azt a Nápolyi László számára foglalta vala el, és magát Benedeket tömlöczbe tétette. Őt küldötte volt el Zsigmond 1410. eszt. Poroszországba a kruczferekhez, Gara Miklóssal, hogy azok közt, és a lengyel király közt békességet csináljon. ő építtette Trencsén vármegyében 1412. eszt. a Vág vize mellett Beczkó várát, amint mondják, egy udvari bolondjának Buczkónak kedvéért, és azt akkor Bolondok várának nevezte. A multságban s vendégeskedésben igen gyönyörködő embernek kellett neki lenni, mert amint írják, mikor a fiát megházasította, a lakadalmat egész esztendeig tartatta, úgyhogy abba a legtorkosabb emberek is utoljára beleuntak. Azzal jobb emlékezetét hagyta, hogy Szakolczán egy ispotályt építtetett maga költségén.

Stibor. (Bolondóczi). A közelebb említettnek fia. Amely ispotályt az atyja épített vala Szakolczán, ő abban tizenkét szegénynek számára egy falut ajándékozott; ezenkívül a papnak is, aki az ispotályban fog szolgálni, a maga szakolczai jövedelméből szép fizetést rendelt. Ezen jótéteményeinek emlékezetére, a szegények az ispotály falára az ő czi-merét lefestették, és annak alá ezeket a verseket írták:

Haec tulit illustris praeclara insignia Stibor,
 Cujus fundata est baec pietate domus.
 Candida sincerae crux Religionis amorem
 Signat, et in miserum dona profecta gregem.
 Prosperitás gemina crescentis imagine Lunae.
 Pingitur; hac magnae significantur opes.

Hydra fovens fiammas, raptoribus indicat ignes,
 Gui bona pauperibus diripuisse student.
 Guantus erat Stibor Christi pro nomine miles!
 Frons, galea invicti Martis operta, docet.
 Heu mihi! Stiborios generant haec tempóra paucos,
 Cura quibus fervens, pauper inopsque forent.
 d. 13. Nov. 1431.

Basileából (Bázel) küldött levelében, őt tette volt Zsigmond 1434. eszt. a hussziták ellen kirendelt seregnek egyik vezérévé, de alig irta le a levelet, mikor értésére esett, hogy Stibor meghalt, azéitis ő helyébe Hederváry Lőrinczet nevezte ki vezérnek. Katalin nevű leányát Bánffy Pál vette el. Férfi gyermeke nem maradt.

Stiborios. L. Stibor.

Stock János. Szepesi prépost, Sziléziában, Glogau városában született Orvosi tudományáról elhíresedvén, Zsigmond király őt. maga udvari-orvosának hitta, 1432. eszt. pedig, Basileában költ levele által szepesi prépostnak tette. Albert király előtt is nagy kedvességben és becsületben volt. Némely ellenségei, p. o. Szepesy Benedek, Máriássy György, neki némely jószágait csipdesni kezdték, melyről midőn Albertnél panaszt tett volna, a király mindjárt parancsolt Perényi Jánosnak., a tárnok mesternek, hogy az ő háborgatóit hathatósan intse és tiltsa meg 1439. eszt. Egy papi zsinatot tartott ez a Stock Lőcsén 1460. eszt., melyben a többek közt ilyen végzések tétettek: a pap egy gyermeknek keresztelésekor ne engedjen három kománál többet hivatni; a házásokat, az esketés előtt három nappal, a templomban ki kell hirdetni; a templom kerítésében nem szabad sem vásárt ütni, sem pedig törvényt tenni, és pert igazítani; a templomból s annak kerítéséből az éjszakai tolvajokon kívül, semmiféle gonosztévőket nem szabad kivinni, tíz mark büntetés alatt; aki csapszéken koczkázik vagy a koczkázónak kölcsön pénzt ad, egy hónapig a templomtól eltiltatik, ezenkívül hat arany forintot fizet; a papoknak nem szabad ágyasokat tartani, különben cselekedvén hivatalok nélkül ellesznek; az iskolai tanulók hosszú ruhát viseljenek, arany vagy ezüst gyűrft ne hordozzanak, veres vagy zöld nadrágban ne járjanak s a t. Stock Budán halt meg 1464. esztendőben, és ott a sz. Péter templomába temettetett.

Subith vagy Subich. Horvátországban régi és előkelő familia. Mikor a horvátok 1102. eszt. nyakaskodnának, Kálmán király jó készülettel ment ellenök, de ők is serényen készültek. Kálmán először

a gyengébb eszközt próbálván meg, követeket küldött hozzájuk, és őket csendességre s békességre intette. Helyt adtak a horvátok a Kálmán intésének, és a magok tizenkét legfőbb emberét ő hozzá elküldöttek, akik ő vele ilyen egyességre léptek. hogy ők Kálmánnak semmi adót ne fizessenek, hanem a király mellett tartoznak katonászkodni magok költségén a Dráva vizéig, azon felől pedig Magyarországra ba ki jönnek, a király zsoldján lesznek. Ezen tizenkét főember közt egyik a Snbich familiából való volt, Marmognia nevű. Ez a Subich familia, a régi római Sulpitiasok maradékának tartatik, a pedig bizonyos dolog, hogy a Zrinyek abból származtak. Negyedik Béla királynak sokat szolgált ez a familia, mikor ő 1241. eszt. a tatárok előtt nyíriába futott, és azok ellen őt hathatósan ótalmazta; ezen az okon 1251. eszt. Breber vármegyét egészen annak ajándékozta. Ez időtől fogva nevezettek aztán a Subichok breberi grófoknak. Ezek közül egy István nevűt tett volt negyedik Béla. 1254. eszt. egész Tótország herczegének, Stájerország kapitányának, mely hivatalokat ez a Breberi István az ifjú Bélának képében viselt, mivel a még akkor azoknak hordozásokra gyenge lett volna.

Subich Pál és Miklós. Horvát- és dalmátországi bánok voltak, negyedik László és harmadik András idejökben. Mondják hogy Mária, a nápolyi királyné, mikor a maga fiát Martell Károlyt akarta magyar királynak beszuózkodni, ezt a Pált hajtotta először szép szóval, ajándékkal és ígéretekkel maga részére, és ő hozzá szállította által Dalmáciába 1292. eszt. Martell Károlyt, aki Zágrábnál harmadik Andrással megütöközött, de vesztett, és Nápolyba visszament. Mások pedig azt állítják, hogy Martell Károly soha se Dalmáciában, se Zágrábnál nem volt, és Andrással sem ütöközött meg, hanem mind holtig otthon maradt. Mindazáltal bizonyos, hogyha Martell Károly ide nem jött is, de Pál az ő pártjára állott. A Martell fiának Róbert Károlynak is igen hűséges embere volt. Harmadik András kitette volt ugyan őt a bánásgból, de Róbert Károly alatt ismét bán volt, és Bosniának uramikor 1311. eszt. Jádra városa a velenczésektől elszakadván, magát ő hozzá, és így a magyar koronához kapcsolta. Az ő halála után a fia Mladin lett bán 1312. eszt.

Subich Mladin, Pál és György. Mind hárman Pál fiai. Mladin atyja helyébe lett bán 1312. eszt. Nehezen szenvedték a velenczések, hogy Zádor, vagy Jádra városa ő tőlök a múlt esztendőben a magyar korona aláállott, azértis Bellet Justinián vezérsége alatt egy hajós sereget küldöttek annak magok hatalmok alá vissza való hajtására. De mint-hogy Bellet egy szunyáta és beteges ember volt, aki többnyire csak

aludt a maga hajóján, az ő alatta lévő seregnek könnyen ellene állhattak Mladin és a zádori lakosok. Sőt annyira neki bátorodtak a zádoriak, hogy egy éjjel a Bellet hajójához eveztek, és minekelőtte valaki segítségére ment volna, őt meg fogták, haza vitték, tömlöczbe tették, ahol kevés idő múlva bújában meghalt. Csakugyan nem hagyták félbe a hadakozást a velenczések, hanem új vezért és sereget küldöttek Zádor ellen. De ezzel is könnyen bánt Mladin, mert a perbe fogadott segítő katonákat, ötezer arany forinttal a velenczésektől maga és a zádoriak részére hódította; azonban csakugyan úgy igazgatta a dolgokat, hogy Zádor a velenczésekkel békességre lépett, mely szerént többé nem jobbagyaik, hanem szövetséges társaik lettek a zádori lakosok a velenczéseknek. A békességet Mladinnak köszönték s köszönhetőek is a velenczések, azért őt és testvéreit a velencei patricziusok közé bevették. Nagy szüksége is volt neki arra, hogy a velenczések neki barátjai legyenek, mert ő egész Horvát- és Dalmátországokat el akarta nyomni, és a magyar királytól nem akart függeni. Különb-különbféle színek alatt kezdett a tehetősebb városokba kötölözködni, és azokra rend kívül való adót vetni. Nevezetesen 1315. eszt. Tragur városát, mind a szárazról, mind a tengerről megtámadta, és onnan addig el nem ment, míg a lakosoktól tízezer font pénzt ki nem sajtolt. Az ő udvari emberei és tisztjei is sok erőszakoskodást vittek véghez, a fehér népekkel illetlenül bántak, akiknél pénzt sejtettek, azokat fosztogatták, a nemeseket is öldösték, de senki nem volt aki ellenök mert volna állani? A sok kegyetlenkedés után a Sibenik (Sebenico) és Tragur (Trau) városbeliek ütötték fel ő ellene magokat, és hogy annál könnyebben bánhassanak vele, az ő testvériét Pált is magok részére vonták! 322 eszt. Maga első Károly király is elment az ő megalázására. Már akkor az ő ellene feltámadt horvátok és dalmaták megverték Mladint, Babonig János vezérlése alatt, mikor Károly oda ért, és neki egyéb dolgot nem hagytak, hanem azt, hogy. ő Mladint Knin (Tinin) várában fogságra tétette, és Magyarországra hozta, helyébe bánságra Babonig Jánost emelte. Kevés ideig viselte jól magát Babonig az új hvvatalban, sőt Sbnicb Györggyel ő is pártokodott. Amadé Miklóst, a soproni-főispányt küldötte ellenök Károly, aki őket meg is győzte, és Subich Györgyöt fogságra hozta.

Subich György. A közelebbi cikkelyben említett Pálnak fia, Busán és Ostrovicza örökös ura. Micsoda katona s micsoda érdemű lehetett ez a György, onnan gondolhatni, hogy első Lajos királytól mindössze hatvanöt várat nyert annak jutalmául s bizonyságául. A többek közt Zrin várát adta neki Lajos király 1347. esztendőben,

mely időtől fogva, arról szokta magát nevezni s írni. Ez volt hit a Zriny familia törzsöke, és ennek fia volt Zriny Pál, kiról alább maga helyes szó vagyon.

Subich Mihály, Jakab és János. Bizonytalan melyik ágból valók. Zsigmondhoz hűséges emberek voltak, Palisma János ellen ő érette sokszor hadakoztak, attól jószágaikban a kár vallottak, és sok sebet kaptak. Ostrovicza várát ők vették vissza a velenczésektől. Ezekért azt ígérte nekik Zsigmond 1412. esztendőben Budán költ királyi levelében, hogy akármi jószágot biitak ők, és az ő eleik valaha Zádor és Sibenik (Sebenico) határán és Ostrovicza környékén, mindazt vissza fogja nekik adni, ha szinte ők azokat pénzen adták is el; mihelyt az említett vidéket s városokat a velenczésektől visszaveheti, akikhez, azpk akkor pártoltak volt.

Sukur Pál. Ezt kunok bírójának nevezi Erzsébet királyné, az első Lajos édes anyja, azon testamentom levelében, melyet 1380. eszt. Budán készítettett, és abban a levélben ezt a Pált teszi a maga rendelései végrehajtójának, hogy akinek mit testált, azt annak kezéhez adja.

Sulyok György. Bács vármegyei deputatus volt a budai diétára, ahol Hunyadi Jánosnak Buda vára áltáladatott 1447. eszt.; társai voltak Szalánczy János, Félegyházy Gáspár és Tordas János.

Sulyok György. Pécsi püspökké tette ezt első Ferdinánd király 1528. esztendő első napján.

Sulyok Balás. Második Lajos, király alatt élt. Atyafisága volt a török és Hederváry famíliákhoz, ő tanácsolta volt 1521. eszt. Török Bálintnak és Hederváry Ferencznek, hogy Belgrádot magok keze közöl ki ne bocsássák. Lásd Báthori András. Ezen az okon a király öt is számkivetésre büntette rolt, de az alól már 1522. eszt felszabadult. István nevű testvérjével együtt. Hihető mindketten ott voltak a mohácsi veszedelemben. Onnan kiszabadulván, Szapolyay Jánost ismerték magok királyának. Ők is összeesküdtek Berzencze várában 1531. eszt. Nádasdy ótalmazására. Lásd Hádasdy Tamás. Talán testvérjök volt ezeknek Sulyok György is a pécsi püspök. Ami Balást illeti, neki három leánya után, három nevezetes veje volt a hazában úgymint a híres Dobó István, Balassa János és IJocskey György.

Sulyok István. Temesvárt együtt ótalmazta Lossonczy Istvánal, és ott a törökökre való első kiütéskor mindjárt elesett 1552. eszt. igen ifjúkorában. Egy más Sulyok Istvánról, oda felébb Geszty Ferencz alatt vagyon egy szó.

Sulyok György. A régi Sulyok famíliából való jeles ifjú, első

Ferdinánd idejében. A Jaksy Boldizsár özvegyét vette vala feleségül, kinél fogva, hogy Hadadot annál könnyebben megtarthatná maga kezénél, az ifja Szapolyay János Zsigmondtól, Balassa Menyhért ösztönözésére Ferdinánd királyhoz állott. Ezen az okon Szapolyay Némethy Ferenczet, és somlyói Báthori Istvánt küldötte ő ellene, kik is nem nagy munkával, elvették ő tőle Hadad várát s városát, magát pedig holmi ingóbingó jószágával Szatmárrá költözni engedték 1562. eszt. Kevés napok múlva Zay Ferencz és Balassa Menyhért visszavették ugyan Némethytől és Báthoritól Hadadot, mindazáltal Sulyok oda vissza nem költözött. A halmi kastélyban esett el 1564. eset. Lásd Balassa Menyhért.

Sulyok István. Tüzes ifjú volt, mikor Békesy Gáspár hadával Erdélybe ment Báthori István ellen 1575. eszt.

Sulyok Imre. Erdélyországi kancellár. Ezt küldötte Báthori István vajda Bécsbe Maximilián királyhoz, Sombory Lászlóval követségbe 1574. esztendőben, általa megköszönvén a királynak, hogy ő közötté és Békesy Gáspár közt békességet kivan eszközteni. Esztendő múlva, u. m. 1575. eszt., a varsói diétára is őt küldötte Báthori István, hogy ott a lengyel koronát az ő számára sürgesse. Báthori Kristóf és Zsigmond fejedelmek ajatt viselte a kancellárságot Kevéssel haladta meg a harmincz esztendőt, mikor 1583. esztendőájában meghalt. Kassai Dávid Zsigmond így írt az ő temető helye felibe:

Hic tegor ingenio praestans Emericns et arte
 Sulyokiae quondam Nobilitatis honos.
 Teutona me Juvenem florentibus ora Lycaeis;
 Artibus erudiit, dieta Minerva tuis.
 Fovit et Eridanus nva mollibus otia ripis
 Littora quae Phaebus, Pieridesque tenent. .
 Plurima Sarmaticns secreta negotie Princeps
 Traduit ingenio confinienda meo,
 Austriacas etiam noper legatus ad oras
 Somborio missus me cõniitante fni.
 Guin et supplicibus sum respondere libellis
 Jussus, et arcani consnlis esse loco.
 Julia Romanas qua prospicit Alba ruinas,
 Lapsaqnae longaevo tempore tecta videt.
 Vix egressus eram decimae trieteridos annos:
 Haec tumuli quando me monumeta tegunt.

Szabolcs. Vagy a régi írás módja szerint Zabolch. Mikor Árpád Szerencsen táborozott 892. eszt., ezt a Szabolcsot küldötte Tas és Töhötöm nevű vezérekkel együtt, a bihari herceg Ménmarót ellen. Mihelyt ezen három vezér a Tiszán általérkezett, minden ott lakó népek meghódoltak nekik. Olt közakarattól egy nagy földvárat hánytatott Szabolcs a Tisza mellett, melyet a maga nevével Szabolcsnak nevezett. Azután kétfelé osztotta a három vezér a sereget. Egyik részzel Szabolcs és Tas a Szamos felé vették útjokat és Szatmárt megvették a Ménmarót katonáit, akik benne voltak, lánczra és tömlöczre hányták. Töhötömmel a meszesi kapunál ismét összeakadtak. Onnan Töhötöm Erdély elfoglalására, Szabolcs és Tas pedig ismét Ménmarót ellen mentek. De mivel Szeghalomnál a Körösön által nem mehettek, megelégedtek az addig elfoglalt földdel, és a Tisza felé Árpádhoz visszaindultak, aki is Őket nagy vendégségre várta, és megajándékozta.

Nagy dologban forgó ember volt Szabolcs nemcsak Árpád, hanem Zoltán idejében is és kétségkívül sokszor jelenvolt azon hadakozásokban s pusztításokban, melyeket a magyarok a külső nemzeteken vittek véghez, de minthogy az akkori időbeli, írók nem igen említik a magyar vezéreknek neveit, egyéb bizonyost nemigen lehet felőle tudni, hanem hogy mikor Zoltán 937. eszt. Ottó császár ellen nagy sereget küldött, annak egyik vezérévé ezt a Szabolcsot tette. Lásd Zoltán. Hol s ruikdr halt meg, bizonytalan. Az ő atyja Előd volt. Ő tőle s a felébb említett vártól vette Szabolcs vármegye maga nevét. Ezt a szabolcsi várat sokszor meglátogatták hajdan a királyok, és az országnak főrendéi. Sz. László király ott tartott 1092. eszt. egy diétát vagy zsinatot, melyben sok eklézsiai és külső rendelést tétetett. Már ma egészen elpusztult, a város helyére pedig egy nyomorult kis falu ült. Ettől a Szabolcstól származott a Csáky nagy família, mely hazánkban az ő idejétől fogva szakadatlanul virágzó állapotban van a mai napig mind érdemeire, mind gazdagságára nézve.

Szakadáty Tamás. ötödik László király idejében élt. Atyja János, nagy atyja Jakab, nagyatyjának atyja György volt. Jelenvolt a nagy Hunyadi Jánossal 1448. eszt. a rigómezei hadban Bolgárországban, és ott vitéz magaviselete mellett is a törököknek kezökbe esett, akitől esztendőnél tovább tartott keserves rabsága után szabadulhattott ki. Mind azelőtt mind azután mutatott hűségeiért a király őt királyi levelével újra megerősítette Szakadat és egyéb jószágainak bírásában 1455. eszt.

Szakmáry György. Második Ulászló kancellárja, pécsi püspök,

utoljára esztergomi érsek 1521. esztendőből fogra. úgy látszik, mintha ez előtt való időkben veszprémi és váradi püspök is lett volna. Születése földje Abaúj vármegyében Kassa városa. Pécsen lakott már 1506. eszt., amikor kalocsai érsek Frangepán Gergelyvel, erdélyi vajda Szent-Györgyi Péterrel és Buzlay Mózessel Maximilián császárhoz küldötte őt Ulászló király követségbe, melyre ez adott alkalmatosságot: Ulászló abban egyezett vala meg Maximiliánnal, hogyha ő előbb találna férfi-mag nélkül meghalni, tehát a magyar királyság Maximilián császárra szálljon. Mivel pedig ennek az egyezésnek sok magyar ur ellene mondott, Maximilián az országba beütött, és, Vasvár mellett táborozott. Azonban megszületik Lajos, az Ulászló fia, amikor aztán Maximilián szükségtelennek ítélte, a maga júsát ezúttal fegyverrel tovább sürgetui. Ulászló tehát Szakmáry Györgyöt negyedmagával Bécsbe küldötte Maximiliánhoz a tökéletes barátság visszaállítására, ki is ezen pontokban egyezett meg Maximiliánnal: hogy mind Ulászló mind Maximilián az ország határaitól hívják vissza seregeiket, az eddig való boszúságot mind a két rész felejtse el, ezenkívül Pozson és Sopron városai, eddig Maximiliánhoz való ragaszkodásukért meg ne büntetessenek, ha Ulászlónak most született fia meghal, Maximiliánnak Magyarországhoz való jusa fenmaradjon Ezen pontoknak a mondott esztendőben Maximilián ugyan Bécsben jul. 19., Ulászló pedig Budán aug. 5. irták alá magok neveiket. Odajárt Szakmáry újra Bécsbe magával Ulászló királylyal 1515. eszt. annak gyermekeinek házassága dolgában.

Az akkori időnek néminémű kis ismeretségére szolgálhat az, amit Sperfogel ír ő felőle, hogy t. i. 1516. eszt. valamit akarván építtetni, a lőcseiektől egy építőmestert vagy ácsot kért, akik küldöttek is neki egy Greyer nevűt, de mivel ez a Greyer magyarul nem tudott, Brendorf Pált adták mellé tolmácsul, uti költségül három egész forintot adván kettőjük számára. Minden forint száz pénzből állott. De mivel Greyer elfelejtett magával fűrő, faragó szerszámot vinni, a püspök minden haszon nélkül, nagy boszankodással bocsátotta őt haza magától. Ulászló halála után a tolnai diéta egyiket őt rendelte azlfju Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt. Halála 1524. eszt. april 7. Budán történt. Istvánffy azt úja, hogy azon váraknak kiváltására, melyeket még Fridrik császárnak a magyar koronáért zálogba vetettek vala a magyarok, Szakmáry György érsek hatvanezer aranyat hagyott testamentumban, melyeken mindnyájokon a Hunyadi Mátyás magyar király címere, az orrában gyűrűt tartó holló látszott; de az ifjú Lajos király ezt a summát más végekre fordította, a törökökkel való háború

közeledvén. Ó újjította s bővítette meg Kassán a sz. Mihály templomát maga költségén. Két márvány-követ találtak 1783. eszt., melyeken az ő nemesi czímere volt kimetszve, ilyen írással:

G e o r g i u s S z a k m a r .
Lilia bina rosis totidem conjuncta gerebatu;
Rei dedit auratum Corvinus et ipse Leonem.
MCDLXXXVIII.

Tarinus István az ő dicséreteit akképen énekli:

— — — Insignis Praesul Guínque Ecclesiarum,
Sed male in Hexametro quadrant haec nomina versu,
Integer, et purus sceleris, cui maxima Regni
Res cnrae est, et cui sua Cancellaria curae est,
Vir probitate ingens, huic non consaltior altér
Rebus in ambiguís, fandi gnarissimus, illó
Praesule nil usquam videas studiosius, illó
Nemo minus soíus, quam solus, quique diei
Noctem operose addit multam, furatur et horas,
Gueis veterum evolvit, volvit monumenta novornm etc.

Szalaházy Tamás. Először veszprémi, azután egri püspök, egyszersmind ország kancellárja, Lajos és Ferdinánd királyok idejében. Már beregszászi plébános korában 1519. eszt. Lajos király trtoknokja volt; ugyanakkor a pápa őt a sz. szék nótáriusa 'és főesperesti titulusal tisztelte meg. Veszprémi püspök volt már 1526. eszt., mikor Lajos király a mohácsi szerencsétlen hadra menvén, őt Mária királynéval Budán hagyta, akit ő, meghallván a veszedelem hírét, mindjárt kincseivel együtt felkísért Pozsonba.

Ettől fogva igen fáradhatatlanul munkálódott abban, hogy nem Szapolyay, hanem első Ferdinánd legyen magyar király, ki is mikor aztán 1527. eszt. bejött az országba, Báthori István palatínussal s másokkal, annak az ország határáig eleibe ment, és mihelyt belépett Ferdinánd a magyar háttárba s ott lováról leugrott, Tamás őt mindjárt feleskette az ország szabadságainak ótalmazására, onnan óvárta, s belebb is az országba egész Budára elkísérte., és mikor ott okt. 7. Ferdinánd a vár előtt egy arra készült magas helyen székében ülve, az összegyülekezett magyarsághoz egy beszédet tartott, azt Tamás magyarázta meg a sokaságnak. Ebben a beszédben ígérte Ferdinánd, hogy nem fogják megbánni a magyarok, hogy őt magok királyának

választották, kérte őket, hogy tőle azért ne idegenkedjenek, hogy ő más nemzetből való, holott már ezelőtt is voltak a magyaroknak idegen királyaik s a t. Lásd Bessenyei István. Végbementén Fehérváron Ferdinánd koronázása, ott nov. 10. tette Tamást kancaellárrá, és egri püspökké.

A következő 1528. eszt. őt hagyta egyiket Ferdinánd az ország kormányán, míg maga regensburgi diétára járna. Lőcsén volt ő 1531. eszt. decz. 15. Nyáry Ferenczcel, és magával vitte Basó Mátyást fogva, Hradek, vagy magyarul Liptó-Ujvár felé, ahol Pekry Lajos tárom vagy négyszáz huszárral várta őt. Minthogy pedig útjában tartott a murányiaktól, százötvennégy mnskatérost adtak neki kísérőül a lőcseiek. Kért tőlök kétszáz forintot is, de hogy azok szegénységekkel mentették magukat, a dolgot abbahagyta. Lásd Basó Mátyás. Sok levelet küldött ő szélyel az országba Pozsonból az urakhoz 1532. eszt. jun. 12., melyekben arra intette azokat is, akik Szapolyay részén voltak, hogy áldjanak Ferdinándhoz, mind a két király részéről valóknak pedig parancsolta, hogy a törökre készüljenek, azt Ígervén, hogy aki száz lovast állít, azoknak tartására minden hónapra száz magyar forintot fog a királyi kasszából kapni. Ugyanazon esztendőben, mikor Gritti Lajos Esztergomot szorongatná, a várbeliek ő hozzá izentek Pozsonba a segítségért, ő pedig Bécsbe a híres Katzianer Jánosnak adott hírt. 1537. eszt. halt meg. Áz akkor időben élt versírók sok görög és deák verssel tisztelték őt meg .halála után. Az utolsóbb neműek közül itt következik egynehány: Ama híres tudós olasz, páduai professor Bonamico Lázár ezeket írta:.

Thomae Zallazae cordi pietasque fidesque
 Dum vixit, fuit, hac qui tumulatur hutno,
 Agria quo poterat jactare Antistite se se,
 Et tota auriferi Pannonis ora jugis
 Pontificum, civile, Dei jus hauserat, uti
 Et lingva dederat Phoebus utraque pari.
 Ex8inctnm Latiae, Graecae hunc flevere; Camoenae
 Et moestis fluxit langvidus Ister aquis.

Lóg György ezekkel dicsérte Őt:

Post miseras patriae clades, et rege perempto
 Pannoniae, in Turcas qui tulit arma trnees.
 Foedera cum Turcis dum jungit foeda Tyrannus

Regnandi insanís concitas a furii
 Legitimum usque pius regem, piaque arma secutus,
 Coastanti huic fiaesi sedulus usque üde.
 Doctrina insignis, lingvarum quinque peritus,
 Romanae ante alios, Cecropiacque fuit.
 Utilis huic regi, et regno, charusque ferebar
 Eloquio, scríptis, pectore, et ore, manu.
 Agria gaudebat me principe, Vesprimiumque
 Ista meum texit infula, sanota caput.

Werner György így írt;
 Gui situs hocce loco est Praesul, seu stemmata spectes,
 Seu merita, eximios inter habendus erit
 Guidquid opam ingenio quaesivit, id omne juvandum
 Ornandumque simul contalit in patriám.
 Sollicitae imprimis quo tempore Pannóniáé res
 In pejus dira seditione ruunt.
 Non hoc virtutis fideique tenacior altér,
 Non lingua et calamo dexterioie fait.
 Jure domus tanto Zalabazia gaudet alumno,
 Ereptumque omms regia jure dolet.

Láng János így beszél felöle:

Thomas regendis interesset Pannonum
 Guum rebus Antistes pius:
 Aptus profanis, et sacris negotiis
 Adhuc vigebat patria.
 Non Turca dirus hostis, et domesticus,
 Oppressit armis impiis.
 Tantnm sed illa mortuum moerens Virum
 Suum requikit Nestora:
 Retroque res plerasque plorat cederé,
 Sedesque vastari suas,
 Aulaeque Turcas incubare regiae
 Cives per ipsos perditae.
 Sed quando Thomas non potest ultra malum,
 Tu Christe quaeso tollito.

Kár, hogy ilyen sok versből is, csak azt sem lehet kitanulni, hol tor-

tént halála. A bizonyos, hogy ő Egerben soha sem lakott, mert azt akkor Perényi Péter bitorolta. Pozsonban legtöbbet mulatott, talán ott is halt meg.

Szalai Bálint Deák. A mohácsi veszedelem előtt kevés hetekkel, ettől küldött Lajos király levelet Nógrád és Bars vármegyékhez, a váczi püspökhöz s káptalanhoz, ezenkívül Révay Zsigmondhoz, Horváth Ferenczhez, Lossonczy Antalhoz, és Balassa Ferenczhez, hogy fegyvereseikkel mennél hamarább menjenek Tolnára a törökök ellen 1526. eszt. Útiköltségül 16 forintot kapott.

Szalán. Mikor a magyarok bejöttek az országba, ez a Szalán bírta akkor a Duna, Tisza és Garan vize közét. Miképen fosztották meg fit apródonként birtokától a magyarok, meglehet látni oda felébb Árpád alatt.

Szalánczy János. Szapolyay Jánosnak és annak özvegyének Izabellának hív embere, kiknek nevökben igen sokszor járt Konstantinápolyba követségbe. Nevezetesen pedig ő vitte oda Szulejmán császárhoz, a tiz ezer aranyból álló legelső erdélyi adó pénzt Fekete Jánossal július első napján 1543. eszt. Őt küldötte Izabella 1550. eszt. először ugyan Szulejmánhoz, azután annak engedelmével a budai- basához Kászonhoz Gyula-Fehérvárról, hogy neki minél hamarább segítségére siessen, az őt elnyomni akaró Martinuzzi György püspök ellen Erdélybe. Elment Eászon, annyival inkább, mivel a maga császárájától, más után is volt az iránt parancsolatja. Azonban alig állapodik meg Kászon Erdélyben Tótváradján, mikor nála toppan az Izabella követe, aki őt arra kéri, hogy csak forduljon vissza Budára, mert már szent a békeség Izabella és Martinuzzi között. De az is fülébe ment Kászonnak, hogy Martinuzzi már a moldva és oláh vajdákat megverette, akik a török császár parancsolatjából rontottak vala be Erdélybe, sőt ha belebb nyomul Kászon Erdélybe, ő vele is kész összeágaskodni. Ezt Kászon arra magyarázta, hogy őt most nyilván önkényt vitte Szalánczy a kelepczébe, azértis őt, akit mindedig maga mellett tartott, kemény kérdőre vonja és vallatja. Minthogy Szalánczy mindenben ártatlan volt, semmit sem lehetett kivenni belőle, mindazáltal Kászon őt gombolyagba kötöztette, és keményen megpálcáztatta, sőt örökös rabszolgaságra is vitte volna, ha magát két fián ki nem váltotta volna. Azután való időkben is mindenkor hűséges volt Szalánczy Izabellához. Minekutána Izabella Lengyelországból Erdélybe visszajött, ezt a Szalánczyt küldötte Kemény Jánossal 1557. eszt. Konstantinápolyba azzal a kívánsággal, hogy a török császár Szulejmán, engedje által neki Magyarországnak mindazon részeit, melyek Oláhország és a Tisza közt fekszenek. Hogy

a nagyvezér Rostán az ő követségének célját megtudta, annyira megboszankodott, hogy őket Szulejmán eleibe sem bocsátotta, hanem haza küldötte azzal a válaszzsal, hogy Izabella birtokának határai, a Maros forrásától fogva, Déváiig fognak terjedni, a többi tartományok mind török kéznél maradnak, ő általa adta Izabella okait a fehérvári gyűlésen, melyekért a Rendieket és Bebek Ferenczet megölette 1558. eszt. Az okok ezek voltak: hogy Bebek és a Kendiek a török császártól magoknak kérték Erdély igazgatását; és hogy azok Izabellát és annak fiát, vagy Erdélyből kihajtani, vagy méreg által elveszteni akarták, melyet egy Tarcsy György nevű emberrel bizonyított. Ezenkívül három pilist is mutatott elő Izabella, melyet azok Konstantinápolyból hozattak. Ezek közül egyikben olyan méreg volt, mely hirtelen, a másokban, amely sok időre ölte meg az embert, a harmadikban pedig, amely úgysis megemésztett valakit, ha ruháját kenték meg azzal. Izabella halála után, egy volt Szalánczy annak fiának, az ifjú Szapolyay János Zsigmondnak is legitimosabb s meghittebb tanácsosi közül.

Szalay János. Pozson vármegyei főispány lett 1527. eszt. az első Ferdinánd koronázásakor. Lásd Bornemisza János és Nádasdy Tamás, ő volt Ferdinánd részéről 1532. eszt. egyik követ a Csallóközben, Megyer nevű faluban, ahol a Szapolyay János küldöttjeivel, Verbőczy Istvánnal s másokkal fegyvernyugvást kötött 30. dec.

Szalay Benedek. Nádasdy Tamás alatt igen vitézül hadakozott ez a ritka termetű és szépségű ifjú a törökök ellen Babocsánál 1556. eszt. és ugyanott el is esett Czobor Jánossal és Nádasdy Jakabbal.

Szalkay László. Tíz esztendeig váczi püspök, azután esztergomi érsek 1524. eszt. Ezelőtt öt esztendővel a tárnokmester Ráskay Balással Csehországba küldötte volt őt Lajos király, hogy ott a rendeket engedelmességre s csendességre serkentsék; a morva latrokat is nyomják el, akik Magyarországon is sok kárt tettek, akiket ha magok erejével meg nem törhetnek, a felsőbb vármegyékből segíteni fogják őket Országi) László, Szent-Györgyi Kristóf, Podmaniczky István és Mihály s mások. Mihelyt érsekké lett, nagy buzgósággal igyekezte elnyomni a Luther tudományát, mely már akkor másutt is az országban, de nevezetesen Szeben és Brassó vidékén kezdett terjedni. A rákosmezei és a hatvani lármás diétákra elkísérte a királyt 1525. eszt., és az ott zenebonáskodó rendektől, sok szemrehányást kellett neki kiállani, melyek alól, mikor menteni akarná magát, őt szólani sem hagyták, az ország kincsei pazarlójának kiáltották őt, és mint vargának fiát, méltatlannak mondották az érseki méltóságra. Mindazáltal voltak olyanok, akik azt állították, hogy Verbőczy Istvánnal, s a többi nyug-

hatatlanokkal ő is titkos egyetértésben van, aminthogy azután sokkal lágyabban is bántak ő vele a gyűlésekben a lármázok. Lásd Frangepán Kristóf. A mohácsi szerencsétlen hadban a király jobb keze felől állott míg állhatott, és uyanott esett el 1526. eszt.

Szalkay Márton. Hűségesen ótalmazta Egervárát 1527. eszt. Bódé Ferenci ellen, aki azt Szapolyay János számára akarta elfoglalni. Nevezetesebb vitéz társai Keszi Ferencz, Izdenczy Miklós, Márkffy István az egri kapitány, Furkó Bálint s a t. voltak, kik mindnyájan jószágot kaptak azért Ferdinándtól.

Szalkay Balás. Szarvaskői kapitány volt első Ferdinánd alatt. Mikor Dobó Istvánt 1552. eszt. a törökök Egerben szorongatnák, ő hozzá küldötte Dobó, Vas Miklóst, azzal a kéréssel, hogy levele által az arakat, vármegyéket és szabad városokat az ő segítségére serkentse, melyet Balás meg is cselekedett, de minden jó következés nélkül. Nem egyszer csatázott szerencsésen a törökökkel.

Szántay Osvát. Nógrád vármegyei alispány volt 1575. eszt. Aból a familiából származott, mely uyanott Szántó nevű falut birt.

Szapolyay. Ez a nagy familia Pozsega vármegyében, egy Horvátországgal határos Zapolye (Szapolya) nevű falutól vette a maga nevét, mely folu már ma egészen elpusztult, és csak egy-templomnak falai állanak fel belőle. A körülötte lévő faluk lakosinál még ma is megvan az a szájról-szájra adott hír, hogy Szapolyay magyar királynak elei onnan származtak. De a szóbeszédnél arra erősebb bizonyságok is vágnak. Mikor Ibrahim basa Kőszeg alól Szulejmán török császár hadának egy részével hazafélé ment 1502. eszt. ennek a falunak a Szapolyay János nevéért annyira kedvezett, hogy annak legkisebb kárt sem engedett okozni. Ami a Szapolyay familiát illeti, amennyire eddig tudni lehet, annak első törzsöke Benedek volt, aki első Károly és Lajos alatt élt.

Ennek fia volt, aki következik.

Szapolyay Tamás. Először csanádi püspök 1350. eszt., azután kalocsai 1359., utoljára esztergomi érsek 1367. esztendőtol fogva. Minelőtte ezen hivatalokra lépett volna; szép tudományával magasak dekretomok doktora titlust keresett. Igen különös szabadságot nyert az esztergomi érsekségnek Lajos királytól 1369. eszt., hogy ha akármely odavaló ének valamely jószágot harmincakét esztendeig bír, azután nem tartozik akármely törvényszék előtt levelét előmutatni, melynél fogva azt bírja. Az ő tanácsából építettett Lajos Achenben Német országban, a b. szűz tisztességére egy igen szép templomot, és az abban szolgáló két papiak alkalmas fizetést rendelt 1370. eszt. őt kül-

dötte volt el Lajos 1372. eszt negyedik Károly császárhoz, László palatínussal, hogy az ő leányát Máriát Zsigmonddal, a császár fiával, mátkásítsa össze; de holmi akadályok miatt, az akkorról továbbra haladt. Ugyanazon esztendőben, amely régi pere neki Benedek apátúrral volt, Szőlős, Berzencze és más faluk felett, ő azt az akkor Magyarországon mulató pápa követe eleibe vitte, aki szoros vizsgálódás után, magát Berzenczét ugyan az apátúrnak, de a többieket mind az érseknek ítélte. Azután való esztendőben azt parancsolta neki a pápa, hogy Lajos királyt a törökök ellen való hadra serkentse; de sok felé való kapásai és foglalatoságai miatt, ennek a kívánságnak Lajos helyt nem adhatott úgy látszik hogy 1375. eszt vége felé halt meg.

Szapolyay János. Az érsek testvére. Minekutána László, aki magyar palatínusból gács- és lodomérországi herczeggé lett vala, de ott is a litvánoktól csendességben nem nyughatván, 1377. eszt. méltóságát letette; Czudar Imrét és Pétert Bebek Imrét és ezt a Szapolyay Jánost tette egymás után. Lajos király ő helyébe, az oroszok vajdáivá, akik azon tartományokat derekasan is' védelmezték, és a magyar korona árnyéka alatt megtartották. Zsigmond alatt is nagy hivatalokban forgott Szapolyay János. Nevezetesen 1391. eszt ország bírása volt, amint megtetszik azon levélből, melyben a király Fransepán Jánosnak megengedi, hogy a maga jószágaiban, akármi erezet aranyat, ezüstöt, s a t. ásathat, és míveltethet De ezt a hivatalt nemcsak akkor, hanem azelőtt is, azutánis sok esztendeig viselte. úgy tartják, hogy a nikápolyi szerencsétlen hadban esett él 1396. eszt Három fia maradt u. m. Loránd, Péter, Leusták.

Szapolyay Dezső. Ez is tesvére volt az érseknek, Jánossal együtt nyertek Zsigmond királytól 1387. eszt egy Somogy nevű falut Abaujvármegyében. Többet nem igen lehet felőle tudni, hanem hogy a királynénak főlovázmestere volt.

Szapolyay Loránd, Péter és Leusták. Mind hárman János fiai. Zsigmond király alatt éltek, aki midőn arról törvényt csinált volna, hqy amely leveleket Lajos király, Erzsébet és Mária királynék adtak, minden erő nélkül valók lesznek, hanemha azokat maga Zsigmond újra megerősítendi, ezek a testvérek ő tőle új levelet kértek s kaptak 1406. eszt Somogy nevű falujokról. Leusták felesége Dorottya volt, kitől Imre és István fiai maradtak, kikről mindjárt lesz a szó.

Szapolyay Imre. Királyi kincstartó, szepességi örökös főispán, bosnyákországi gubernátor, horvát dalmát és tótországi bán, auránai perjel, és utoljára palatínus, Mátyás király idejében. Gyengébb ifjúságát oly hasznosan és szembetűnő előmenetellel fordította a tisztes-

séges tudományokra, hogy őt az akkori magyarok deáknak (litteratus) nevesnek, mely titulus abban az időben, csak a tanult embereknek adatott. Azután pedig a nagy Hunyadi János alatt tanulta a fegyver forgatási Mátyás uralkodásának elején a nagy-bányai kamarának előflője volt, amikor a nagybányai lakosok azt instálták ő tőle, hogy bocsássa vissza Nagy-Bányára a bírót és curátort, akik még ötödik László idejében, valami lárma alkalmatosságával kénytelenek voltak lakóhelyeket elhagyni, élőtöket féltvén. Sokat hadakozott az országban ragadozásokkal élő- cseh hussziták ellen, és azok ellen mutatott vitézségéért adta Késmárkot a király neki. Azoktól vette el 1461. eszt. Sáros várát. Odajárt azután két esztendővel Németujhelyre a koronáért, és Péterváradjára, lásd Vitéz János. Gubernátor és bán volt már 1464. eszt., mikor valami adósságért perelt. Lásd Kállay János, ugyanazon esztendőben, midőn a törökök Jajcza várát keményen ostromlanák, Imrét küldötte a király azon várnak az ostrom alól való (eloldozására, melyben olyan szerencsés volt, hogy a törökök őt Jajcza alatt be sem merték várni, hanem ágyúikat s más készületeiket ott hagyván, nyakra íőre Macedóniába vonták vissza magokat. Ugyanakkor tájban beszéli Bonfin, hogy midőn maga Mátyás Zojnikot ostromlaná, Imrét Strébernek megvételére küldötte volna. Hogy azt megvévén, Zojnik alá visszament Mátyáshoz, ott a szeménél igen veszedelmes sebet kapott, és hogy az ő javallásából hagyta volna oda Mátyás Zojnikot, minthogy annak szabadítására, maga a török császár nyomult előre. Hogy pedig annál nagyobb ereje legyen Imrének, Bosnyákországnak a törökök ellen való óalmazására, 1465. eszt. az auránai perjelséget is hozzájok adta Mátyás eddig viselt hivataljaihoz. Ezek után- valami hidegség kezdett uralkodni a király és Imre közt, nyghogy Imrétől mind a gubernátorság mind a bánság elvétellett. De leginkább 1467. eszt. ütötte ki magát az ő közöttök való viszázkodás, amikor Imre Mátyást, és az ő Erdély- és Moldvaország felé siető táborát odahagyta, a keze alatt lévő sok katonasággal együtt. Maga Mátyás mindjárt általlátta, mely szükséges embere ő neki Imre, azértis Vitéz Jánost utána küldötte, hogy őt juhádztassa meg, és minden rősz gyanuságot fejéből verjen ki. Annyira boldogult Vitéz, hogy mikor Moldvából visszafelé jönne a király, egy válogatott tagokból álló sereggel Imre neki, úgy látszik Debreczen, vagy Nádudvar körül eleibe ment, tőle gráciát kért, melyet Mátyás igen vidám ábrázattal ígért meg neki. Éhez épen hasonló dolgokban fáradozott azután egynehány esztendőkkel Imre, Mátyás között, és a maga mostani békesség szerzője Vitéz János közt. Hogy Mátyásnak ezen

mostani békesség után bizodalma volt Imréhez, azzal matatta meg a többek kést, mert 1498. eszt. ő reá bízta. Kapi tarát, hogy azt a lengyetektől, vagy talán csehektől vegye vissza, amint megtetszik Mátyásnak azon leveléből, melylyel a kassaiaknak, bártfaiaknak, eperjesieknek azt parancsolja, hogy Imrét mind puskákkal s ágyúkkal, mind másképen segítsék. Ugyanazon esztendőben odajárt Mátyással a cseh király ellen vall hadra, akit télre ismét haza kísért onnan. Mikor Lengyelországból Kázmér bejött 1471. eszt., és Mátyást a királyságból ki akarná tudni, Kassát együtt ótalmazta ő ellene Imre, Csupor Pál vajdával, és oda Kázmért be nem bocsátották őt rendelte ki 1472. eszt. a pápa követe, hogy a magyar és lengyel királyok közt, békességet eszközöljön; azután pedig két esztendővel, maga Mátyás küldötte őt el teljes hatalommal, dengeleghi Pongrácz Jánossal s már sokkal, hogy a lengyelekkel csináljon békességet, ő volt egyik követ 1477. eszt. Fridrik császárhoz a békesség végrehajtása iránt Palatínusnak a váczy diétán tették őt 1435. eszt., mely hivatalt Pápán történt halála miatt, csak két esztendeig viselhetett. Felesége a Rigé mezőn elesett ifjú Bebek Imre leánya „Orsolya volt akitől vagy nem voltak gyermekei, vagy legalább, emberkort nem értek. Ő vitte be Tokajba a remete szent Pál szerzeteseit, és azoknak Szabolcs vármegyében egy Tardos nevű falut ajándékozott. Pápáról Szepesre hozták holttestét, és ott takarították el.

Szapolyay István. Imre testvérje, szepesi örökös főispány, az ország éjszaki részeinek kapitánya, ausztriai gubernátor, és utoljára palatínus, Mátyás és Ulászló idejében. úgy írják, hogy először az esztergomi vár kapitánya lett volna; de onnan a bátyja Imre tanácsából Mátyás király udvarába ment; ahol minekutána elmésaégéről és vitézségéről magát megismertette volna, a király őt, Imre helyébe, a felső vármegyék kapitányává, tette, hogy ott az izgága csehek ellen kőfalgyanánt lenne. Nemis lehet megmondani, hányszor küszködött ő azokkal Csak 1461. eszt. sokszor kellett neki azokkal megverekedni, nevezetesen akkor vette el azoktól Sáros várát, Imrével a bátyjával együtt; ugyanakkor vett a királytól parancsolatot, hogy Murány ellenében egy más erősséget építsen, mivel abból különben nem lehetett kivenni a kártékonykodó cseheket. Azután való esztendőben a Liptó, Zólyom és Turócz vármegyében elhatalmasodott csehek igyekeztek a Szepességre, és Sáros vármegyébe, hogy ott magokat megfészkelhessék, azok ellen is Istvánt állította ki Mátyás, király, s nevezetesen a bártfaiaknak parancsolt, hogy ő mellé száz lovast, és ugyanannyi gyalogot adjanak segítségül. Nemcsak erőszakkal, hanem szép

szóval is igyekezett a csehektől visszavenni a Tarosokat; nevezetesen Gölnicet, Vágendrüselt, Savnikot, Csötörtökhelyt s más kilencz várost, tizenhatezer forinton váltotta vissza tótok. A lengyelekkel is sokszor össze kellett nekie csapni, kivált úgy látszik azokkal, akik a Poprád vize mellett, Busso nevű várba voltak, és onnan tettek sok kárt a magyar jobbágyoknak. Hogy ezeknek a kölcsönt visszaadhassa, 1464. eszt. ő is azon tizenhárom szepességi várostól, melyek a lengyeleknél voltak zálogban, hét ezer forintot facsart ki. Azután való esztendőekben magával Mátyással is odajárt Morvába a csehek ellen. A regensburgi diétára ő volt egyik tövet. Lásd Rozgoni Gábor. Míg maga Mátyás király Boroszló alatt a lengyelekkel birkózott 1474. eszt, azalatt István, Kinisy Pállal, más oldalról benyomult Lengyelországba, a király parancsolatjából, aki azt a rendelést adta elejökbe, hogy a várak ostromlásával az időt ue töltsék, hanem csak dobjanak az országban minden felé. A hoz szabták magokat István és Kinisy, és egész Krakó alá mentek a prédálás közben; melyen a lengyel királyné megrettenvén, hirtelen izent Boroszló alá férjének s fiának, hogy a Mátyással való békességet siettesék, mely csakhamar meg is készült az ellenkező felek közt. Addig tett fáradságainak jótalmául Trencsén várát adta neki Mátyás király, a környékén lévő falukkal együtt. Fridrik császár ellen ezer vasassal, és ötszáz könnyű szerű katonával kísérte el Mátyást Austriába 1477. eszt., és az ott nyert győzelmeknek nagy előmozdítója volt. Minthogy pedig azon százötvenezer aranynak megfizetésével igen késett Fridrik, melyeked akkor a békességet Mátyástól megvásárltta vala, két esztendő múlva njra Stájerországba küldötte Mátyás öt Geréb Péterrel, Backelspurg-(Radkersbnrg vagy Begede), Pettau és Fürstenfeld ostromlására, de mivel a törökök beütöttek a Magyarbirodalomba, onnan visszahívta Mátyás őket, hogy vele együtt Jajcza alá menjenek. Hogy a törökökről haza jött István, Korain városába küldötte őt Mátyás, hogy ott a porosz vitézi rend és a lengyel király közt békességet csináljon, melyet ő véghez is vitt, minekutána a vitéz rend követeinek tudtokra adta volna, hogy Mátyás a törökökkel való bajai miatt, többé okit nem segítheti. A már említett summa pénz- iránt ismét elborítottatta; Mátyás Stíriát 1430. eszt. Istvánra Rakelspurg megvétele bida, melyet ő, ha múld ravaszsággal k végrehajtott. Ugyan is azt kérte a városbeliektől, hogy őt a város alatt bocsássák el a törökök úzésire, melyet midőn azok megengedtek volna, setét éjjel mind a várat, mind a várost ágyúztatni kezdi. Készületlenek lévén a várbeliek, magokat feladták, akiket követtek mind a várbeliek, mint a körül-be-

lől lévő faluk és városok. A következett esztendőben; mikor Márpurgot (Marburg) ostromlaná együtt Mátyással, a pápa követe érkezett a magyar táborhoz, kinek célja a lett volna, hogy Mátyás és Fridrik közt békességet csináljon. Hajlott Mátyás a követ szavára, és azzal együtt visszament Bakelsburgba, mindazáltal Marburg alatt ott hagyta Istvánt egy csoport katonasággal, ahol micsoda szerencsétlenség érte őt. Lásd Háns János. Újra Marburg felé indult ő 1482. eszt. a királylyal, aki őt Pozsonból előre elküldötte. A Mura vize mellett Prackhoz (Bruck) közel találkozott Fridrik császárnak három ezer emberével, akikkel megütközött, ámbár ő sokkal kevesebb magával volt. Kénytelen volt a magyar sereg, egy igen véres csata után, hátat fordítani, melyet midőn István bátorítana, és meg akarta állítani, a németek fogságába esett, akik őt két kísérőre bízták, hogy Pruckba kísérjék be, míg ők a többi magyarokat kergetik. Az úton elkapja István egyik kísérőnek fegyverét, és azzal mind a kettőt hirtelen megöli, maga pedig minden út nélkül a király táborához visszabujdoklott, és azzal együtt sokkal nagyobb készüléttel Marburg alá ment, melynek elfoglalásában igen sikeres szolgálatot tett Bécs megvétele dicsőségének is egy nagy része őt illette: Ugyan 1484. esztendőnek vége felé, ők küldötte Mátyás annak megszállására; azután való esztendőnek elején pedig, maga is utána ment neki, amikor aztán egyesült erővel úgy körülfozták Bécset, hogy az kénytelen volt magát az éhség miatt feladni. Minekutána Mátyás Bécset nagy pompával elfoglalta, ezt az Istvánt, Székely Jakabbal és Kanisay Lászlóval, Németujhely alá küldötte; melyet ő sok ideig tartott ostrom után meg is vett Mátyás ott létében 1487. eszt. Azelőtt kevéssel Ebenfurt nevű várossal ajándékozta meg őt a király Austriában; azután pedig két esztendővel Bécs városa kapitányává, és Austria gubernátorává tette őt, hogy ott katonákat szedjen ée tartson, akikkel Fridrik ellen mindenkor készen álljon. Szemmel látott tanúja volt Mátyás halálának, ugyanis mihelyt a nyavalya érte őt, mindjárt hívták Szapolyayt, aki mindaddig mellette foglódott szerette királyának, míg abból a lélek kiszakadt. Mikor aztán a Mátyás özvegye Beatrix férje holttestét Fehérvárra haza kísérte, a főrendek helybehagyásával Bécset s egész Ausztriát Szapolyayra bízta, Esserént csak messziről kellett neki nézni egy darabig miképen háborognak itthon egymásközött a magyarok az új király választásban, de utoljára csakugyan ő döntötte el az egész dolgot. Őt rendbeli követ kérte akkor a magyar királyságot, akik kösöl két rendbeli talált a vendek között hatalmasabb pártfogókra, úgymint az Ulászló cseh király, és a Mátyás király fia, Corvin János követei. Ezeknek párt-

fogói vetélkedtek tehát legtüzesebben egymással. Utoljára abban egyeztek meg, hogy küldjenek Bécsbe Szapolyayhoz követséget, és akit ő fog királynak javasolni, minden további versengés nélkül azé legyen a korona. Talán csak Beatrix kedvéért voksolt Szapolyay Ulászlóra, a kin aztán a magyarok is nagy részént megnyugodtak, és hívására követeket elküldöttek. Elment a többiekkel együtt Szapolyay is Ulászlóhoz, de úgy látszik visszajövet Bécsben maradt, legalább Bonfin nem említi őt azok közt, akik a koronázáson megjelentek. Valósággal nagy szükség is lett volna Bécsben az ő jelenlétére, ha neki, annak tovább való ótalmazására elegendő ereje, s maga meghatározottsága lett volna. Ugyanis Maximilián, a Fridrik császár fia, mihelyt meghallotta Mátyás király halálát, mindenfelől katonákat gyűjtött, hogy a magyaroktól mind Bécset, mind egész Ausztriát azokkal vissza vegye, sőt egész Magyarországot is elfoglalja. Jól tudták Maximiliánnak ezen szándékát mind a bécsiek, mind a többi németek, nem is titkolhatták a magok nemzetökbeli uralkodóhoz vonzó hajlandóságokat, noha a magyar uralkodás semmi méltó, vagy méltatlan panaszra nekik okot nem adott. Észrevéven Szapolyay a bécsieknek a magyaroktól való idegenségét, magához hívatta a bécsi bírót Ibermann Jánost és az egész tanácsot, és annak háládatlanságát keményen szemére hányta s fenyegette. Azután lóháton, fegyveresen a várba ment, az ott lévő négyszáz emberből álló magyar őrizetnek hópénzét kifizette, azt a várnak serény őrzésére intette, nem sokára érkezendő segítséggel biztatta, azután a Dunán hajóra ült, és Budára leindult, ahová már egész háza népét előre elküldött vala. Derekasán viselte magát a kis őrző sereg tíz napig; de mivel segítsége sehonnan nem érkezett, magát kénytelen volt feladni september első napjaiban 1490. esztendőben. így aztán apródonként mind Bécs, mind egész Ausztria kSny nyen kivonta magát a magyar hatalom alól, mind Szapolyaynak, mind a többi főrendeknek tunyasága miatt.

Ugyanis hogy 1491. eszt. Ulászló Kassa felé ment, a maga öosce Albert ellen, aki Lengyelországból ütött vala be; egy jó fióklóvassággal és gyalogsággal segítségére ment neki Szapolyay; akinek jövetelét mikor a király meghallotta volna, két mértföldig eleibe ment neki, már messziről felszóval köszöntötte őt; mikor pedig közel érkezett hozzá, nem engedte őt lováról leszállani, hanem kezét megfogván, vele beszélgetett, azután bekísérte őt a táborba. Minekelőtte vérontásra került volna a dolog, Albert békességért könyörgött, melyre Ulászló örömet reállott, is annak Szapolyay is aláírta a maga nevét Kassa mellett. Innen Székesfehérvárhoz kellett menni Ulászlónak,

melyet Maximilián császár elfoglalt vala. Ide is elment Szapolyay, több mint háromezer emberből álló sereggel és hathatósan siettette a városban lévő németeknek magok feladását. Mivel pedig Albert ismét berontott, Kassa környékén pusztított, u. m. többi préda közt kétezer hordó bort onnan hazaküldött, soknak fenekét bevagdaltatta, sokat pedig további szükségére megtartott; Ulászló Szapolyayt küldötte ő ellene. Szép szóval próbálta ő először Alberttel a békességet, de mivel arra nem hajlott, vele megütközik, és egy vakmerő ellentállás után, táborát szaladásra kényszeríti. Maga Albert húsz lovassal maradt, és azokkal Eperjesre vonta be magát. Utánament oda neki Szapolyay, én onnan olyan feltétel alatt engedett neki szabad hazamenegetelt, ha Sároset, Szebent, Eperjest s a t. visszaadja, és soha többé a magyaroknak nem alkalmatlankodik; azután a szepesi várban gazdagon megvendégelte Albertet, és békével hónába bocsátotta; azoknak pedig, akik eddig Alberthez ragaszkodtak volt az országban, gráciát hirdetett. Ez az érdeme kétség kívül sokat tett arra, hogy ő 1492. eszt. palatínusnak tétessék, a budai diétán: amikor egyszersmind ő neki, hétezer és nyolczszáz forint fizetés rendeltetett esztendőnként, egyrésztől ugyan a palatinusságért, másrésztől pedig Sáros és Visegrád váraira, és a koronára való gondviseléséért. Ezen summából kétezer forint, nem kész pénzül, hanem sóul fizettetett, melyért mely sokra ment a só, onnan könnyű felvetni, hogy abban az időben egy mázsa só, négy garason felül nem költ. Ezután két esztendővel Lőcsére hitta Ulászló- Albertet, a maga öcsését. aki már akkor lengyel király volt, hogy ott vele a magyarok és lengyelek közt fenforgó némely dolgokról végezzen. Mikor Ulászló Lőcsére utazott, mindenütt nagy szívességgel fogadta őt Szapolyay a maga jószágaiban és. városaiban. Azután Lőcsére kétszáz hordó bort, sokféle halakat, ökröket, borjúkat, és minden élelemre való küldött ő utána. A vele lévő pap uraknak is száz hordó bort ajándékozott, maga is kevés idő múlva oda elment. A sok esözések miatt nem jöhetett el Albert épen a rendelt időre, mikor pedig már közelgett Lőcséhez, Szapolyay az Ulászló engedelmevel onnan elment, úgy gondolkodván, hogy Albert ő vele, mint nem régi viaskodó társával, nem örömet mulatna egy városnak kőfalai közt. Azonban üdvei olyan dolgok adták elő magokat, melyeket palatínus nélkül nem lehetett igazítani, közönséges megegyezésből hitták magokhoz a királyok Szapolyayt, de ő nem akart először menni, Albert menedéklevele nélkül; mindazáltal mind a két királynak erős fogadására utoljára oda visszament és minden kétséges dolgokban őt tette a két király közbírónak. Nagy vigassággal töltötték ezek a testvér, királyok

ezt a magok összejövetelét. A velök lévők játékokkal és bajvívásokkal mulattatták őket, akiktől pedig nemesebb virtus nem tölt, gazdagságukkal negédeskedtek, és a pompát drága robajokkal fényesítették. A többek közt egy lengyel úr egy olyan ruhában fitogtatta magát egyszer, mely drága gyöngyökkel nem annyira kirakva, mint megterhelve volt. Szapolyay ezt arra magyarázta, mintha a lengyel ő rajta akarna kifogni, holott az ő öltözetét is becsülték háromezer aranyra; elő vészen hát egy olyan drága követ, melynek látása a lengyelt annyira megigézte, hogy amint Bonfia írja, ruháját szégyenletében mindjárt levetette, és azt Lőcsén többé fel sem öltötte. Ott volt akkor Lőcsén Zsigmond is, az Ulászló kisebb öcscse, aki idővel lengyel királylyá lett, és 1512. eszt. a Szapolyay árváját, Borbálát vette el. Valami kalandozó lengyelek ütöttek volt be 1496. eszt. az országba, ezeknek kiirtását is Szapolyayra bízta Ulászló, melyben ő nagy haszonnal el is járt. Azután három esztendővel meghalt Pápán. Eét felesége volt, első a Homonnay Simon leánya, akitől Margit és Veronika leányi lettek. Második Hedvig, a tessejú herczeg leánya, kitől maradtak János, György, Magdolna és Borbála. Bonfin azt beszéli, hogy a Szapolyay István palatinusságában és az ő gondviselése és vigyázása alatt lévő városban Nagy-Szombatban, 1494. eszt. a zsidók egy keresztyén ifjat megfojtottak, annak erét megnyitották, vérét részszerént kiszopták, részszerént megtartották mások számára. A gonoszság kitudatott, és akik abban részesek voltak, azokat Szapolyay István a piacon megégezte. Azok közül az öregebbeket először tortúra alá fogatta Szapolyay, és azok azt vallották, hogy ők azt négy okon cselekedték, először mert eleiktől úgy hallották, hogy a keresztyén vér leghamarabb elállítja a körülmetsett kisednek vérét; másodsor, hogy akinek ők azt ételben beadják, azt a magok szeretétére felindíthatják; harmadszor hogy mivel ő közölök a férfiak is szenvedik a havi tisztulást, a keresztyén vér nagy orvosság mind a férfiaknak mind az asszonyoknak azon állapotjokban; negyedszer mert valahol a világon mindennap kell a zsidóknak keresztyén vért az Istennek áldozni; és akkor nap a nagy-szombati zsidókra került volt az áldozat sora. Helyes és méltó vád volt-e ez a zsidók ellen, és amit vallottak az ő öregeik, azt nem csupán csak a kínok tekerték-e ki belőlök? itt nincs helye meghatározni. A bizonyos, hogy akkor minden zsidókat kivertek Nagy-Szombatból, és ők onnan közel háromezresztendeig tartott számkivetést szenvedtek, t. i. néhai Mária Therezia haláláig; a Jerusálem és Jerikó utcáiban hagyván ott fel magok em-

lékezetét. Ami pedig Szapolyayt illeti, az ő teste Szepesen temetett el, ahol e volt egyik építáfiuma:

Gui duxit sine honore snos inglorius annos,
 Ille sibi mortem sentiat esse gravis
 Ast ego qui fastos implevi ingentibus actis
 Quive Palatineo culmine clarus, eram
 Laetus eo, quo fas animas virtute superbas
 Scandere: magnanimos quo decet ire viros
 Nam licet hic Stephani jaceat sub marmore virtus
 Attamen Hungarico clara sub axe viget 1499.

Bizonytalan kicsoda költötte azt a hamis hírt, hogy Mátyás királyt ő ölte volna meg Bécsben, melynek elhívésében sokan annál fogva is megerősödtek, hogy az ő fiánál, Szapolyay Jánosnál, Mátyás királynak sok arany és ezüst edényeit látták, melyeken hollóczímer volt, mintha ugyanazok szebb úton-módon is nem kerülhetek volna ő hozzá. Ezt hitte és írta Forgách Ferencz püspök is a maga históriájában, sőt Báthori Istvánt is társul adja Szapolyay mellé a gonoszságban. Azt is írja, hogy Szapolyay mindössze hetvenkét várat birt Magyarországon és Illyriában.

Szapolyay Borbála. A közelebb leírt István palatínus leánya, Zsigmond lengyel király felesége 1512. esztendőől fogva. Maga Ulászló magyar király komendálta, ezt a jó erkölcséről és kegyességéről híres magyar dámát, a maga testvéröccsének Zsigmond királynak. Lubráncz János, a posnani (poseni) püspök, némely más világi főemberekkel jött ő érette Trencsénbe, februárius elején, igen nagy hidegben indult el ezekkel a menyasszony az említett esztendőben. Mind az édes anyja, mind a testvérje Szapolyay János, elkísérték őt nyolczszáz lovassal Krakóba. Lobsóvig jött ő elejökbe Zsigmond, ott egy posztóval betértett mezőn várta, és ott a maga szekerebe vette Borbálát. Febr. s. napján koronázta meg őt Krakóban, a Venczel templomában a gnesnai (gnieznoi) érsek a királynéságra. Első gyermeke Hedvig, 1513. eszt. 25. mart. született. Ez idővel a brandenburgi márkióhoz, Joachimhoz ment férjhez. Amely nevezetes győzelmet az oroszoktól Orca mellett nyertek a lengyelek 1514. eszt., azt sokan a Borbála imádságának és bőjtöléseinek tulajdonították. Második gyermeke Anna 1515. eszt. 2. jul. született, azalatt míg az ő férje Ulászlóval Bécsbe járt a császárhoz. Nem tartván meg a gyermekágyasoknak reguláját, soha egészen fel nem épült, hanem a szülés után három hónappal meg-

halt. Csaknem asszonyi jajgatásokkal siratta őt Zsigmond, ki is azután Sfortia Bónát, a majlandi herczeg leányát vette el. Ettől született Izabella, Szapolyay János király felesége.

Szapolyay János. Harminczhetedik magyar király 1526. eszt. Nem egyeznek meg a régi írók benne mikor született. Némelyek azt mesélik, hogy ő 1490. eszt. lett volna a világra, és mikor az ő születését Bécsben hírül adták volna az ő atyjának Szapolyay Istvánnak, akkor épen együtt volt Mátyás királyival, és Mátyás, aki az égi jelekből való jövendöléshez értett, azt meghallván, mindjárt azt mondotta volna: Ma született Magyarországnak egy királya! De bizonyosabb és hihetőbb az, hogy ő 1487. esztendőben született Szepes várában, ahol még talán ma is mutogatják a nyoszolyát, melyben őt Hedvig a világra hozta. Írják azt is, hogy mikor Mátyás király halála után azon vetélkednének a magyar főrendek, kit válasszanak királynak, Szapolyay István, ezt a maga, még akkor mintegy három esztendősi fiát megölelte és jobb közét feje felibe tartván, azt mondotta: Ha most — úgymond — ennyivel nagyobb volnál fiam, magyar királyivá lennél. Ezt ha mondotta Szapolyay István, hihető, akkor mondotta, mikor egyedül az ő Ítéletére bízták vala, ki legyen magyar király. Mínekelőtte királylyá lett volna, Zemplén és sok más vármegyében főispán, erdélyi vajda és koronaőrző sok esztendeig volt Ifjúsága ellent nem állván, jelenvolt ő 1505. eszt. a .rákosmezei diétán, és ott mindjárt az országbírája után foglalt helyet. Azután való esztendőben Rozgony Istvánnal és másokkal Maximilián császár ellen indult, aki nagy dűlást tett valá az országban, és ellene jó szerencsével hadakozott. Mikor 1510. eszt. Ulászló király Prágából haza Magyarországra szándékoznék, és Kremsir várában Thnrzó Szaniszlónál az olmücsi püspöknél megszállott volna, minthogy Magyarországon döghalál uralkodott, a püspök kérésére ott akarta hagyni Ulászló a maga két gyermekét, de amint Dubráv írja, Szapolyay János kétszáz lovassal oda neki eleibe ment, és azzal fenyegette őt, hogyha gyermekeit magával el nem hozza, nem fogják őt a magyarok Budára bebocsátani. E volt hát talán az oka, hogy maga is Ulászló haza nem jött, hanem a pestis elmúlását megvárta 1511. eszt., amikor aztán haza érkezvén, Szapolyayt erdélyi vajdának tette. Azután két esztendővel a király akarátja és parancsolatja ellen, beütött a török földre, de bizonytalan merre járt. Amivel ő legérdemesebbé tette magát a hazáról, ez az, hogy a kurucz háborút, melyet Székely György támasztott vala, ő csendesítette le 1514. eszt. Maga a király is őt rendelte volt ugyan ki ezen dologra, Bornemisza János tanácsából; de

minekelőtte ő a király parancsolatját vette volna rá, már derekasan készült a paraszt karuczok ellen. A vaskapunál gyűltek ő hozzá a Várday Ferencz katonái, és a nemesek, ahol néha napján a nagy Hunyadi János a törököket megverte vala. Innen ment Temesvárhoz Báthori István szabadítására és segítségére, akit már a kuruczok nagyon megszorítottak vala, és ott verte meg azokat Azután Bánty Jakab és Sitkay által egészen eloltotta ezt a veszedelmes bábort.

Ezen győzelmének ragyogását, nem kevésbé homályosította a következtetett 1515. eszt. vallott vesztesége. Az a hír ütötte meg az ő fülét, hogy a törökök nagyobb részént Ázsiába általszállottak; élni akart tehát az alkalmatossággal, és tízezereket magával Belgrád és Szendrő közt, azt a Sarnó várat megszállja, melybe hajdan Hunyadi János Belgrád alól kergette vala Mohammed török császárt, Konstantinápoly megvevőjét. Már annyira megrontotta volt Szapolyay a vár falait, hogy as abban lévőek magok is kétségbe estek annak megtartása felől, mikor a szendrői basa annak veszedelmét megtudta, és azt u családságot gondolta, hogy némely ráczokat mint szökevényeket általkaldott a Szapolyay táborába, és azt bírta reájok, hogy ott a szendrői basa erejét igen nagyítsák és szörnyítsék, melylyel a Szapolyay ellen indul Ezen hamis hírre annyira megrettent Szapolyay, hogy mindjárt visszavonta volna Sarnó alól seregét, ha Paksy Mihály ellent nem állott volna. Azonban egy éjjel eljő a szendrői basa, és kevés számmal lévő gyalogságának kezébe gyújtott fáklyákat ad, hajnal előtt kevéssel a sánczokra rohan, melyen a Szapolyay ágyai voltak kiszégezve, azokat elfoglalja, és az egész magyar tábor széllyelveri kicsiny erővel. Ulászló halála után annak fiát Lajost sokan gyengélvén az igazgatásra, Szapolyayt. gubernátornak akarták amellé adni, de reá nem mehettek, hanem több főemberekkel együtt 1518. eszt a bácsi diéta tanácsosnak rendelte őt Lajos mellé. Hatszáz lovassal jelent meg meg 1519. eszt. a rákosmezei diétán, ahol Báthori István ütötte el az ő kezéről a palatinusságot Sokan görbe szemekkel nézték az ő nagy gazdagságát, tekintetét és hatalmát. E volt az oka, hogy némely urak összeszövetkeztek ő ellene, még pedig Budán a Lajos király megegyezésével, mely szövetségnek „Kalandos” nevet adtak. Azonban lassanként eljött a megsirathatatlan 1526. esztendő, melyben naponként mind inkább-inkább hallott a tőlök császárnak háromszáz ezereket magával Magyarország felé való nyomakodása. Némelyek azt javasolták a királynak, hogy Szapolyaynak és a havasföldi vajdának parancsolja meg, hogy az ország felé közölendő török tábor hátairól támadják meg; vagy pedig, minekutána az Ráczországból kitakarodik,

üssenek be Rácországba. Sokaknak nem tetszett ugyan ez a tanács, mindazáltal, hogy azt Szalkay László érsek is helybehagyta, Batthyány Orbán által az izente a király Szapolyaynak, hogy amit legjobbnak ítélt, azt cselekedje, és ha azt tartja tanácsosabbnak, Rácország felé induljon.

Azonban más esze jött Lajosnak, és minekelőtte Budáról 24. jul. kimozdult volna, somlyói Báthori Istvánt azzal a parancsolattal indítja Szapolyayhoz, hogy már nem más felé, hanem egyenesen Tolnára tartson a királyhoz. Eszerént nem tudta Szapolyay magát meghatározni mi tévő legyen, annyival inkább, mert már egyszer, még Batthyány előtt, izente volt már a király Horváth Gáspár által, hogy a királyhoz jöjjön, és azt a parancsolatját is visszavonta. Hogy tehát tudja magát mihez tartani, Bácsay Istvánt küldötte el a királyhoz, hogy azáltal megtudhassa a király utolsó szándékát. A király azt izente vissza, hogy minden haladék nélkül jöjjön a királyhoz Tolnára. Még el sem jutott a király Mohácshoz, mikor visszaérkezett a köret Szapolyaytól, azzal a kérelemmel, hogy Lajos addig meg ne ütközzék, míg ő el nem érkezik, mivel ő alkalmas sereggel fog segítségére jöni, aminthogy negyvenezer főből állé sereggel, amint lehetett, sietett is Tolnára; de mikor épen Szegednél járna az ő serege, a mohácsi ütközet megesett, és a király is elveszett. Elindult volt ugyan Saaporay Szegedről előre egynéhányad magával, hogyha az ő serege nem érkeznek is el az ütközet előtt, maga legalább ott lehessen abban; de minekelőtte odaérkezett volna, a veszedelem megtörtént, melyet ő meg hallván, visszament Szegedre a maga táborához. Ez időtől fogva meg kell vallani, hogy ő nem viselte úgy magát, mint illetet volna egy erős és bátorszívű hazafihoz. ugyanis ámbár negyvenezer főnek parancsolt, mindazáltal a törökök pusztításainak legkisebb gátot is sehol nem vetett, hanem azokat csak Szegedről nézte, noha más jószívű hazafiak is segítségöket neki ajánlanák. Mikor aztán októberben Szulejmán török császár Budát pusztán önkényt odahagyta, akkor Szapolyay is Buda felé mozdult seregével együtt, de útjában más esze jött és Tokajba ment, ott a körül-belül lévő urakkal királynak választatta, auián Budát, Komáromot s a t. elfoglalta, és. minekutána Fehérváron a Mohácsnál elesett Lajos királyt 10. nov. eltemettette volna, ugyanott mindjárt másnap Podmaniczky István püspökkel magát megkoronáztatta. Ezen koronázás után két héttel, a pozsoni diétán ecsedi Báthori litván a palatinus, némely, más urakkal Ferdinánd ausztriai hevezeget, az elesett Lajos király testvérhúgának Annának férjét, választák Szapolyay ellenére magyar királynak. Hogy ezt Fran-

gepán Kristóf meghallotta, azt javasolta Szapolyaynak, hogy Ferdinándot be ne várja az országba, hanem előzze meg; Ausztriát, Stíriát dúlja fel, egynehány várait foglalja el, hogy így otthon is dolgot találván, ő reá ne jöhessen. Sokszor meg kellett idővel azt siratni Szapolyaynak, hogy ekkor ezt a tanácsot nem fogadta; de akkor azt felelte Frangepánnak: hogy ő keresztyén lévén, maga is keresztyén. vérben mozdani nem akar; az az Isten, aki őt ezen méltóságra emelte, ha akarja, kegyetlenkedés nélkül is megtarthatja őt abban; ha pedig nem akarja, legyen ő Felsége tetszése. Hogy meghallotta Ferdinándnak 1527. eszt. 24. febr. cseh királyságra lett koronáztatását, mindjárt követeket küldött ahoz, kik által azon való örömét megbizonyította, azonban a maga királyságát is jelentette. Nem jó kedvvel fogadta Ferdinánd az ő követeit, és azokat magától eligazította. Azonban a gyengébb eszközöket elővette Szapolyay, maga megfészkelésére Horvátországba, a dombrói diétára, elkfildötte azt a végzést, melyet ezelőtt huszonkét esztendővel a rákosmezei diétán 1505. eszt. tett vala, melylyel azt nyerte, hogy a tót- és horvátországi urak, nagy részént ő hozzá hajlottak, főként Frangepán Kristóf és Erdődy Simon szavokra. Sokat tett az is az ő bátorítására, hogy az ausztriai háznak akkori halálos ellensége, a francia király követjét küldötte ő hozzá Budára, és neki hónaponként harminczezer tallért ígérvén, vele szövetséget kötött, melybe a pápa és a velenczések is oda voltak foglalva Ferdinánd ellen. Zsigmond, a lengyel király jó móddal akarván őt Ferdinánddal összeszerkeztetni, mindkettőjüket arra vette, hogy június első napjára küldjék követeiket Olmüczbe, hogy ott a lengyel küldöttek közbífsága alatt gyalulódjanak össze. Megjelentek a követek, de sok vetélkedés után is, -minden, alku nélkül oszlottak el, mivel egyik rész sem akarta a magyar királyságot elbocsátani. Mind a két fél szükségesnek ítélte maga jusait fegyverrel ótalmazni és kikeresni. Szapolyay a papoktól, nemesektől és szabad városoktól minden jövedelmeknek tízedét kívánta, a'had folytatására. Előbb hozzá látott ő nála a dologhoz Ferdinánd. Ugyan is augusztus elején olyan erővel nyomult he az országba, hogy őt Szapolyay nem meré Budán bevárni, hanem a Dunán általjövén, Pesten alól, Gubacs nevű pusztára szállott, onnan pedig hatod napig ott való mutatása után, Hatvan és Gyöngyös felé Eger alá ment. Innen küldözött 24. ang. leveleket minden felé az országba, melyekben megtiltotta, hogy senki Ferdinánd leveleit, melyeket az országban elszélesztett sem maga ne olvassa, se másoknak ne magyarázza. Hogy Budára elérkezett Ferdinánd, gróf Salm Miklóst, Szapolyay üzésére küldötte, ki is a Tisza mellett érte

utól az ő táborát, mikor Egertől már két napi járd földre lett volna, a Szapolyay emberei támadták meg setét éjjel nagy ordítással a grófot, ki is azokat, ba mind igen nehezen is, csakugyan megfutamtatta. Onnan Tokajhoz közelebb szállott Szapolyay, ahova nyomba követte őt a gróf. Itt is éjjel küldötte Szapolyay a grófra, táborának egyik részét, olyan ígérettel, hogy annak hajnal felé, a másik részszel segítségére fog menni. Ez az első osztály oly derekasan viselte magát eleinte, hogy már a gróf ágyúit is, a gróf ellen forgatta; mindazáltal sok vérontás után, a gróf lett most is a nyertes, melyet Szapolyay megértvén, a magáéinak nem ment segítségökre az ígéret szerint, hanem még nap feljötte előtt, a Tisza hídján által, Debreczen felé, Váradra és onnan Erdélybe szaladt. Sokakat levágott, s a Tiszába fullasztott a kergető gróf az ő embereiből, Tokaj várat és megvette. Váradról küldözött Szapolyay szerteszélyel az országban leveleket, azokban tokaji veszteségét kicsinyíti, és mindeneket az ő hűségében való megmaradásra int 4. októb. Tizenkét nap múlva Kolosvárról küldözött hasonló leveleket, azokban egyszersmind jelentvén, hogy ő' nem sokára ki fog jöni Ferdinánd ellen, és a bflségteleneket igen példáképen fogja megbüntetni. Próbált is ő valamit nem sokára, de semmit se nyert. Lásd Bodó Ferencz. Erdélyben mulattában, egy lengyel nagy ember, Laszky Hieronim jött ő hozzá, ki is azt javasolta neki, hogy a török császártól, Szolejmántól vagy magyarosabban Salamontól, kérjen magának segítséget Ferdinánd ellen, attól a Szulejmántól, aki a múlt esztendőben Mohácsnál Lajos királyt és a magyar tábort eltörlötte.

Magára vette Laszky a Szulejmánhoz való terhes szövetséget is. Megborzadt maga is először Szapolyay ezen tanácsra, és magának gondolkodásra való időt tett. Mondják, hogy azalatt Zsigmond lengyel királylyal is közlötte volna a dolgot Utoljára ezen szókat mondván: *Flectere sí nequeo superos, Acheronta movebo*, és reááUott Laszky tanácsára, és őt Konstantinápolyba kiküldötte, ki is ott az ő dolgát bámulásra méltó okossággal és bátorsággal folytatta. Azonközben Ferdinánd először Budán, azután Székes-Fehérváron diétát tart, magát 3. nov. megkoronáztatja, és mind azokat proscribálja, valakik Katalin napjára Szapolyaytól ő hozzá nem állának. A budai diéta alkalmatosságával, leveleket küldözött Szapolyay az ott levő urakhoz, melyben maga jusait ótalmazta. Ferdinándot pedig kisebbítette. Azon levelek közöl némelyeket, az ő titkos pártfogói, a templom falára, felraggatták, mások pedig azt onnan letépték, és Ferdinándhoz vitték. Hasonló leveleket küldött Fehérvárra is, de azokat is mind elfogatta

Ferdinánd, és ott magát Szapolyayt is, Verböczy Istvánnal együtt, haza ellenségének hirdette ki Azt írta vala Laszky Konstantinápolyból Szapolyaynak, hogy míg ő haza nem jő, addig minden hadakozást kerüljön, de minekelőtte ezt a levelet vette volna Szapolyay, Kassához két mértföldnyire, a Hernád vize mellett, egy Szina nevű falunál, melyet akkor Báthori István palatinus birt, megütközött Katziáner Jánossal, a Ferdinánd vezérjével. Valami ezer lépésnyire állott Szapolyay, háromszáz lovassal, az ütközet helyétől, két ezer könnyű lovast, háromszáz vasast, ötszáz tatárt, ezer gyalog lengyelt, ugyan annyi hajdút, azonkívül valami két ezer hamarjában gyűlt katonát állított szembe Katziáner Jánossal, kinek noha kevesebb népe volt, az igeu kemény ellentállás után Szapolyay seregét szélyelszórta, mintegy hatszáz embert vesztvén el abból. Ez 1528. eszt. márczius elején történt Ezen kár után nem bátorkodott Szapolyay az országban megmaradni, hanem Tarnóczy Jánosnál, a krakói kapitánynál, és a lengyel hadak fővezérének keresett magának menedékhelyet, ki is őt igen nagy emberséggel fogadta, és neki Tarnócz várában mutatott lakhelyet. Innen küldött ő levelet a Németbirodalom fejeihez 12. april., melyben maga környülállásit, jusait leírta, azoknak közbíróságokat kérte, és Ferdinándot a többek közt ellőttök azzal vádolta, hogy a török császárnak esztendőnként való adót ígért, ha Magyarországnak az ő kezénél való maradásában megegyeznék. A vádak többnyire meg nem mutathatók voltak. Panaszolta azt is, hogy Kelemen pápa őt átok alá vetette, mely ha úgy volt, bizonyos, hogy az őt az alól csak hamar feloldozta; mert az ő hozzá 30. aug. egy szeretetet mutató levelet írt Viterbó városából, ahol maga is akkor számkivetésben volt; Róma, a Bourbon katonái által, el lévén foglalva, hogy a minap a német rendekhez írt vala Szapolyay, már akkor haza érkezett volt ő hozzá Laszky Konstantinápolyból, azzal a kedves válaszszal, hogy őt Szulejmán maga hiv barátjának ismeri, és őt kész minden ellenségei ellen ótalmazni és segíteni. Mindjárt izent tehát Szapolyay itthon maradt barátinak Czibak Imrének, somlyói Báthori Istvánnak s másoknak, hogy minél több katonákat szedjenek, azokkal ő neki Lengyelország felé eleibe nyomuljanak, és neki az országot visszavenni segíteenek. De különben is oda kellett neki hagyni Lengyelországot, mivel Zsigmond király azt ígérte akkortáiban Ferdinánd követeinek, hogy őt nem fogja tovább szenvedni országában, összekelve, előre elküldötte Szapolyay Lengyelországból Athinai Simont, mintegy hétszáz emberrel, kihez némely magyar urak segítségül érkezvén, bátorkodott a Ferdinánd seregével Kassához közel megverekedni, és azt derekasán

meg is verte 25. aept. A győzelem hírére maga is felkerekedett Szapolyay Lengyelországból, és onnan egyenesen Lippára jött, ahová sok régi barátja forrott ő hozzá. Úgy látszik, hogy hazajövetele után csakhamar küldötte ő Ferdinándhoz azt a vastag pennával írt levelet, amelynek párja még ma is megvan. Ebben ő azt hánytorgatja, hogy Ferdinánd régi elei is csak grófok voltak, mint az övéi, ezenkívül, hogy ő hamarébb elérte a magyar, mind Ferdinánd a Csehszék királyságot; utoljára, hogy a vér megkíméltessék, nagy indulattal magános bajvívásra hívja Ferdinándot.

Azonban Szulejmán ígérete szerint. 1529. eszt. nagy haddal az országba bejön, és a maga minapi helyére Mohács alá száll. Odament annak udvarlására Szapolyay, kit is az nagy szeretettel fogadott s vigasztalt, ée neki a fogoly Perényi. Péterrel együtt a magyar koronát is átaladta. Onnan augusztus vége felé Buda alá jött Szulejmán, azt megvette, Szapolyayt abba beszállította, maga pedig Bécs ostromlására ment, ahonnan huszonhárom napig tartott haszontalan ostrom után, 15. oktob. visszaindult, és öt nap alatt Budára jött Szapolyayhoz. Zermeg azt írja, hogy ott Szulejmán a magyar koronát és az országnak több drágaságait az asztalra tétette, és azok felett a török és magyar urak előtt ilyen formán beszélt Szapolyaynak: „Barátom és öcsém! Minthogy nyomorúságodban hozzám folyamodtál, én a te igaz ügyed mellett felkeltem. Íme tenéked adom Budát, és az egész Magyarországot, és téged magyar királynak nevezlek. Ti fő magyarok! ezen ti király tokhoz engedelmességet mutassatok, különben az én kardom meg fog emésztetni titeket. Te pedig király barátom! emlékezzél meg az istennek jótéteményeiről, és az enyimekről. Itt van a korona, és a többi királyi ékességek, azokkal fogsz te, és a te maradékid diszeskedni.”

Azután átaladta Szulejmán Szapolyaynak a maga császári levelet, abban megesküszik neki, az istennek szentségére, jóságára, az égnek erősségére, napra, holdra, csillagokra, a földre, és annak felületére, a sz. Mohammedre, a maga őseire, nagyatyjára, édesatyjára, anyja tejére, maga kenyerére, kardjára, lelkére, minden körülmetsett bozermannok idvességére, hogy őt soha semmi szükségben el nem hagyja, ba szinte minden országaitól és császárságától el kellene is neki esni, éa hacsak egyetlen egy környülmétélt bozermann, (vagy török) maradna is ő mellette; mely ígéretének ha állani nem akarna, akkor a nagy istennek haragja, és igazsága szálljon az ő fejére, és őt általán fogva veszesse el, és valamit az ő teste megilletend, mind az kövé változzék, a föld őt maga hátán meg ue .szenvedje, hanem nyíljon meg,

és öt testestől lelkestől együtt nyelje el. Ezzel Gritti Lajost Szapolyay mellett hagyta, maga pedig táborával hazaindult. Ez a törökkel való nagy barátkozás okozta azt, hogy sok keresztyén baráti, mint a pápa és a velenczések Szapolyayt odahagyták, és Ferdinánddal szöveteztek össze, sőt a pápa öt és mindeneket valakik ő hozzá ragaszkodtak, az anyaszentegyházból kizárta. Hogy ezt megtudta Szapolyay, mindjárt írt Budáról 1530. eszt. a pápának egy kemény kifejezésekkel hangzó levelet, melyben azt tőle kikéri, hogy öt olyan csúffá ne tegye, és hogy neki szabad legyen azon átoktól nem félni. Azonban Ferdinánd, Roggendorf nevű vezérjét, november elején tízezer főből álló táborral Bécsből Buda alá indítja, ki is Szapolyayt véletlen ott szorítja, de Szapolyaynak segítsége érkezvén, Roggendorf az ostromot Ötven napig tartott hasztalan próba után, 19. decemb. félbe hagyta, és éhező katonáit Esztergomba visszavonta. Mikor már eltávozott Roggendorf Buda alól, Mohammed, a belgrádi basa, aki Szapolyaynak segítségére jött vala, hogy fáradtsága árát megvegye, a Vág vize két partján lévő tartományokat, s kivált a Mátyás földét feleldúlta és egyéb ragadományok közt tízezer rabbal jött vissza, kiket Szapolyay az ablakon látván, azokat keservesen megsiratta, és azok veszedelmének okául, nem magát, hanem Ferdinándot tette. Ezen ostrom alatt, egyebek közt derekasán viselte magát Budán a már említett Gritti Lajos, kinek hogy sok rendbeli szolgálatjait megjutalmaztatná Szapolyay, öt Magyarország gubernátorává, Laszkyt pedig erdélyi vajdává teszi 1531 eszt., melylyel sok nagy magyar urat elidegenített magától, akik csak akkor tartották szükségesnek a gubernátort, ha a király gyermek volna. Azonközben minduntalan folytak s tartottak a Szapolyay és Ferdinánd emberei közt az ellenségeskedések, vérontások és pusztítások, melyeket még az olykor-olykor kötött fegyvernyugvások is tökéletesen félbe nem szakaszthattak. A Szapolyay részén levők, a Ferdinándhoz állott magyarokat pór németeknek, ezek pedig amazokat törököknek csúfolták. Magok is a királyok penna által harczoltak egymás ellen. Mind Szapolyay mind Ferdinánd, ötödik Károly császárnál, leveleik által óalmazták magok jósait s igazságát. Szapolyay 1532. eszt., 15. jan. intézett Szászvárosról a császárhoz egy írást, melyben annak közbíróságát kéri. Ezt a levelet Zsigmond lengyel király küldötte el a császárhoz, ki is Pozsont rendelte az alkudozások helyéül. El is mentek oda az ellenkező felek küldöttjei, de onnan kötés nélkül oszlottak el. Pennáról kardra kelt tehát Szapolyay, és Grittit Esztergomnak Ferdinándtól való visszavételére küldötte, amint mondják Szulejmán hagyásából. Már kevés napok alatt feladta

volna magát Esztergom; de Gritti megtudván, hogy Szulejmán török császár ismét Mohácshoz, onnan pedig Kőszeg alá szállott; annak vívását félbehagyta, és Szulejmánhoz ment. Kőszegről Grécz alá költözött. Szulejmán, és onnan fenyegette Bécsset, de ahhoz közelebb menni nem bátorkodott, mivel ötödik Károly császár oly alkalmas táborral jött annak ótalmára, hogy attól Szulejmán megrémülvén, szégyen főre visszafordult Konstantinápolyba. Sokat kérte Ferdinánd Károly császárt, Szulejmán eltávoztása után, hogy ezen nagy erejét fordítsa Szapolyay ellen: de bizonyos okokon jobbnak ítélte a császár spanyol és német katonáit Olaszországba visszaküldeni. Mindazáltal az olaszokat kész lett volna Bécsben hagyni, hogy azokkal és az ausztriaiakkal Ferdinánd Szapolyay ellen dolgozhassák, ha az olaszoknak ott maradni kedvök lett volna, és mind a császárt mind Ferdinándot mozdatlan szókkal nem illették volna. így aztán kénytelen volt a császár minden erejét Bécs alól visszavonni; az esztendő végén pedig a Csallóközben, Megyer nevű faluban, a két koronás fej négy hónapig tartandó fegyvernyugvásra lépett követei által; a többek ötet ilyen pontok alatt, hogy mindenik rész a maga katonáinak zsoldját kiadja, hogy azok ne kényteleníttessenek a másik fél jobbágyait fosztogatni; hogy a kereskedők mindenik rész birtokában bátorsággal járhassanak, kelhessenek, hogy minden vármegyék azt tartsák magok királyának, akit a főispán annak ismer, hogy egyik király jobbágyának se legyen szabad a másikhoz pártolni, hogy a következő 1533. eszt. 7. febr. mind a két fél követi, a fegyvernyugvás meghoszabítása végett óváron összejőjjenek stb. Össze is gyűltek a mondott napra és helyre a biztosok, és ott a fegyvernyugvást továbbra is nyújtották, mely után Szapolyay, Buda városának minden lakosait, és azoknak maradékait, az országnak valódi nemesei közé számlálta, eddig ő hozzá mutatott Méséfölkért; de azok attól nem sokára elmaradtak. Ekkortáiban, vagy azelőtt nem sokkal ment vala Gritti Lajos gubernátor Konstantinápolyba, ahonnan 1534. eszt. jött vissza, mintegy hétezer törökkel Erdélybe, aholott is őt az erdélyiek Meggyesenél megölték. Modják hogy míg Meggyesen beszorítva tartották őt, írt volna Szulejmán Szapolyaynak, hogy annak életét ótalmazza meg; de Szapolyay annak veszedelmét örömet csak ujjai közt nézte, annyival inkább, mivel így esett vala értésére, hogy Gritti az ő megrontására jött vissza, azórtis azzal mentette magát Szulejmán előtt, hogy a Czibak haláláért, Gritti ellen felzendült erdélyiek dühösségének ellene nem állhat, nemcsak fegyvernyugvást kötött, hanem békeséget is próbált Szapolyay Ferdinánddal 1535. eszt. Ugyanis Frangepán Ferencz által megnyerte Ká-

roly császártól, hogy az a lüttichi püspököt és Scepper Kornélt Bécsbe, azután Pozsonba küldötte, hogy azok ott ő közötté és Ferdinánd közt állandó békességet csinálni próbáljanak; melyen azok dolgoztak is, de nem boldogulhattak. Nagy kárt vallott Szapolyay akkor abban is, hogy két hatalmas ember állott ő tőle Ferdinándhoz, úgymint Laszky, akit a minap fogságba tétetett vala, és Péter a moldvai vajda; melyért ez Ferdinándtól Csicsó, Küküllő és Bálványos várait, és Besztercze városát nyerte ajándékba. Váradon mulatott Szapolyay 1586. eszt., mikor Ferdinánd tallóczi Bánffy Boldizsárt Erdély elfoglalására küldötte, melyet Szapolyay megértvén, annak seregét Szatmárnál Kun Kocsárd által nagy részént vagy levágatta, vagy elfogatta. Ugyanakkor került Kassa is az ő kezére. Hasonló sorsa lett Tokajnak is 1537. eszt. 3. máj. Két rendbeli vezért küldött volt ekkor Ferdinánd ő ellene; először ugyan Ebersdorfot és Serédy Gáspárt, azután pedig Vels vagy Fels Lenártot. Ez az utolsó, minthogy jobb erővel jött, mint az elsőbbek, szerencsésebb is volt; mert nemcsak Tokajt vette vissza Szapolyaytól, hanem Sóvárt, Sebest, Sároost, Begéczet, Tálját, Kapit, Boldogkőt és Makoviczát is elfoglalta ő tőle. Mindezen fegyverzörgések között is, szüntelen folytak a két rész biztosai között a békességes alkudozások, hol Körmöczbányán. hol pedig egyebütt, mindaddig, míg aztán 1588. eszt. 24. febr. azok Váradon a békesség negyvenkét pontjait megkészítették, és magok neve aláírásával s pecsétével meg is erősítették, melyek közül ezek voltak a nevezetesebbek: hogy mind ötödik Károly császár, mind Ferdinánd Szapolyayt magok atyjafiává fogadják, és őt magyar és dalmátországi királynak nevezik; mindenik rész bátorságban bírja Magyarországnak azon részét, mely most kezénél van; Tót, Horvát és Dalmátországok maradjanak Ferdinánd hatalma alatt, Erdély Szapolyaynál; az ő halála után pedig az egész Magyarország szádon Ferdinándra, vagy annak örökösire; ha Szapolyaynak fia lesz, az elégedjék meg azon örökségekkel, melyeket Szapolyay királysága előtt bírt és szepesi herceg névvel; lemond Szapolyay minden szövetségről, melyet akárkivel kötött volna a császár és Ferdinánd ellen; mindkét fél donácziói megtartják magok erejét; az országban csak egy palatinus legyen, mind a két király ígéri maga erejét az ország Ótalmazására, s a t. Ezen pontoknak megtartását Károly császár részéről a lüttichi érsek, Ferdinándról Vels Lénárt, Szapolyayéről pedig Frangepán Ferencz, Statilius János, Martinuzzi György, Brodarics István, Perényi Péter és Verböczy István ígérték, kezekírásával s pecsétjével. Zermeg és mások azt írják, hogy ezen alkuban Ferdinánd a Szapolyay fiának az egész Erdélyt odaígérte

volna; de arról semmi szó nincsen annak pontjai közt, legalább amint azokat Bethlen Farkas eloldja. Mivel pedig a békességnél fogva Szapolyay a török barátságról tartozott lemondani, ő annak pontjait nem bátorkodott kihirdetni, és közönségessé tenni, ne hogy az ő régi frigyese Szulejmán őt eltapodja. De haszontalan minden titkolódzás, Szulejmán mindeneget megtudott, és híre futamodott nem sokára, hogy Szulejmán ismét Magyarországra készül. mely annyival hihetőbbnek látszott, mivel azt is lehetett gondolni, hogy Szulejmán, a Gritti Lajos, és az ő vele együtt megöletett törökök halálát sem fogja boázó-állás nélkül hagyni.

Mindenek nagy retegésben voltak, mikor meghallották, hogy Szulejmán már meg is indult a maga táborával. Egyedül Szapolyay volt aki meg nem felhőzött, sőt Kolosvárra az urakat összegyűjtötte, és egy fontos beszéddel azokat a Szulejmán ellen való felkelésre s állásra oly foganatoson ébresztette, hogy azokba is, mint egy új lélek szállott, és magokat a haza mellett szenvedendő dicsőséges halálra, melyre Szapolyay is magát elszánta vala, nagy szívvel meghatározták. Azonban Ibrahim a nagyvezír titkon megízente Szapolyaynak, hogy Szulejmán nem máshová, hanem Péter moldvai vajda ellen szándékozik. Mindazáltal nagyobb-bátorságnak okáért, Szapolyay nyolczvanazer embert állított talpra arra az esetre, ha Szulejmán Moldvából Erdélyt is meg akarná látogatni; azonban mind Ferdinándnak, mind Péter moldvai vajdának tudtára adta Szulejmán szándékát. Ferdinánd a németbirodalom részéről, negyverntyolcsezer katonát ígért neki, de azok oda maradtak, hanem maga részéről indított aztán négyezer spanyolt s magyart ő hozzá, de azok idejében el nem jöttek. E volt az oka, hogy soha többé Szapolyay, nyilván le nem mert mondani a török barátságról, sem a váradi békességet kihirdetni. Jóllehet pedig Péter vajda is gondolkodott magáról, és amint írják hatvanezer embert gyűjtött össze; de annak semmi hasznát nem vehette, mert mihelyt Szulejmán Moldvához közeledett, az oláhok megrémültek, és őt elevenen Szulejmán kezébe adták volna, ha azt Péter megsajdítván, idejében utat nem vesztett volna, és Erdélybe Csicsó várába nem zárkózott volna. Hogy Szulejmán Szucsavát, a Péter vajda lakó városát és minden kincsét elfoglalta, és Szapolyay készületeit meghallotta, egy csauzt küldött Szapolyayhoz, ki által neki igen kemény szókkal hányta szemére háládatlanságát. Szapolyay azt felelte, hogy ő nem Szulejmán, hanem Péter vajda ellen tette a készületeket, ki is minthogy már most Csicsó várában vagy, azt ostromolja, és mihelyt elfoglalják, mindjárt eleven küldi Szulejmánhoz. Ezen ravasz feleletre lecsilla-

podott Szulejmán, annyival inkább, hogy Ibraim nagyvezír is szólott Szapolyay mellett, azértis Moldvából békével haza ment Konstantinápolyba. Hogy pedig őt Szulejmán egészen utol ne érje a ravaszságban, annyit megcselekedett, hogy Szulejmánnak ajándékot küldött, és a vajdát el is fogta, de annak alattomban megsúgta, hogy noha őt Konstantinápolyba fogja küldeni, de semmi gonosztól ne tartson, mert ő úgy végezett Ibraimmal, hogy dolgai jól üssenek ki, aminthogy esztendei fogsága után, Péter a vajdaságot vissza is nyerte. Eloszolván Szapolyay feje felől a fenyegetődző fellegek, házasságról kezdett gondolkodni, melyen még eddig mindig kívül élt. Még ifjúságában kérte volt ugyan is magának feleségül Annát, a második Ulászló magyar király leányát; de azt Ferdinánd az ő vetélkedő társa nyerte el. Most tehát öregségére, Izabellát, a Zsigmond lengyel király leányát vette el 1539. eszt. Csakhamar megzavarta az ő házassági öröme, az erdélyi vajdáknak, Majláth Istvánnak és Balassa Imrének, ő ellene való pártütése, kik ellen midőn 1540. eszt. márcziusban Budáról sietve elindult volna Erdélybe, és ott Balassa várait, Almást és Diódot megvette volna; hirtelen változása történvén, a további hadakozást Török Bálintra bízta, maga pedig Gyulafehérvárra ment, aholottis őt nem sokára gutaütés érte. Onnan a levegő ég változtatása kedvéért Szászsebesre vitette magát. Ott újra nemcsak gutaütés, hanem nyavalyatörés is jött reája, mely őt egynehány napokon gyötrötte. Hogy egy kevéssé szűnt a nyavalya, épen akkor jött Budáról az örvendetes hír, hogy neki Izabella 7. jul egy fiú gyermeket szült. Mind Szászsebesen, mind másutt nagy volt Erdélyben a vigasság, és az örömet jelentő ágyúzás. Maga is annyira vette magát Szapolyay, hogy a mezőre kilovagolt, de onnan igen betegen jött vissza, és az ágyú dörgések, olyan zavarodást okoztak ő neki, hogy attólfogva szüntelen arról panaszkodott, hogy fejében olyan zengést, bongást és zörgést érez, mintha abban két ellenséges tábor ütközetet tartana. Más nap végképen ágyba esett, Verbőczy István, Petrovich Péter, Török Bálint, Martinuzzi György és Eszéky János előtt testamentomát megtette, azután meggyónt, és a sákramentommal élt. Az említett uraknak maga feleségét s fiát ajánlotta, és hogy inkább magyart, mint idegent tiszteljenek magok királyának, arra kérte. Meghagyta azt is, hogy az ő halála után mindjárt küldjék el Szulejmánnak az ajándékot, melyet már ő azelőtt annak elszánt s kirendelt vala, és annak kegyelmébe az ő özvegyét s árváját ajánlják. Közölök Martinuzzi püspököt tette fia s felesége főtutorának. A többiekhez így szólott: Urak! Atyámfiai! akiket mindenkor szintén úgy szerettelek, s mások felett felmagasztalta-

lak, mint Martinuzzit; ha nem sajnáljátok, halálom után is azt a háládatosságot, melyet mind eddig hozzám álhatatosan megbizonyítottatok, az atyai kötelességet s hivatalt, vegyétek magatokra, feleségem s fiam iránt. Egyetértettek s tanácsotok által segítsétek Martinuzzit, hogy hivatalában annál könnyebben eljárhasson. A gyűlölséget s belső háborgást győzze meg okosságtok, magatok mérséklése s igaz lelkűségtek, ne hogy egymásba, mint valamely kősziklába ütközzön, fiamat is rólam reászállandó méltóságától megfosszátok, feleségemet is szomorúbb viszontagságokba s keservesebb ínségbe taszítsátok. Ezekután nyolcz egész napon alig szólott egyet, és szüntelen a halállal küszködött. Életének jul. 22. napja, reggeli nyolcz óraker vetett véget, ötvenhárom esztendő korában. Verancsics Antal azt írja, hogy akkor nap egész Erdély földindulást érzett. A mondott urak, egynehány nap titkolták az ő halálát, és ő hozzá a szokás szerint mindennap elmentek az udvari orvossal háromszor négyszer is, mely idő alatt, az ő fia s özvegye hűségére egymást erősen lekötözték. Először ugyan Gyulalehérváron akarták őt a földbe takarítani; de azután szándékjokat megváltoztatták, és az ő testével, s királyi kincsével, Déva felé Magyarországra indultak Szászsebesről. Déván egy hónapig mulattak. Valamerre vitték a koporsót, mindenütt keserves jajgatásokkal fogadták azt az ő hajdani jobbágyai, és egy igen szomorú jövendőnek ábrándozásával epesztették magokat. Hogy Déváról elindultak a koporsóval, egy erdőben, egynehány száz oláhból s rácából álló haramia csorda támadta meg a leghátul menő társzekereket, az ott lenni gondolt kincsért, melynek lármáját a testet kísérő huszárok meghallván, visszanyargaltak, és a tolvajokat, közölök sokakat megölvén, elűzték. Ezen akadály meggyőzése után, a tutorok a testet Budára, az özvegy Izabellához, onnan Székesfehérvárra vitték, és azt ott a többi magyar királyok hamvai közé tették. Rendkívül való szárazság uralkodott ebben az esztendőben Magyarországon, úgy hogy a kutak kiszáradtak, ami kevés árpa kikelhetett, annak kalásza hosszabb volt a száránál, és a takarmány szűk volta miatt, tizenegy darab marhát tíz forinton lehetett venni. Nem soká nyughatott Szapolyay teste első temetsége helyén. Ugyanis hogy 1543. eszt. a törökök Fehérvárt elfoglalták, egy basa azt koporsójából kivetette, és a város bírójának ilyen szókkal adta által: Ez egy a ti Isteneitek közül! ki is azt a első városon a szent Mihály templomában tisztéségesen eltakarította. Láng János ezen verseket írta az ő emlékezetére:

Rex ocnlos moriens cum clausitr morte Joannes;
Sic fertur summos ore dedisse sonos:

Tempora dura mihi vivo, patriaeque, fuere,
 Posteritas habeat fata secunda preeor.
 Dixit; sed saevae rapuerunt verba procellae,
 Secula Pannoniam, deteriora premant.

Szapolyay György. János, király testvéröccse. Odajárt Ulászló királylyal Bécsbe 1515. eszt. Az ott összegyűlt koronás fejek mulattatásokra, azoknak embereik április XI. napján lovaikkal verset futtattak. Harminczkilenczen állottak ki a futásra. Azok közt volt Szapolyay György is, és az ő lova a többiekét mind megelőzte, és maga után hagyta. Azután tíz esztendővel, mikor némely huszárok és hajdúk Budán a zsidók s némely más emberek házát felverték s prédálták volna, Györgynek lehetett köszöni azon lármának lecsendesedését, mivel azokat a fosztogatókat ő űzte ki a városból, lásd Szerencsés Imre. A mohácsi szerencsétlen hadra ezer kétszáz gyaloggal, és háromszáz vagy valamivel több lovassal ment el, Tolnán érte el Lajos királyt. Onnan mentek együtt Bátára. Ott nevezte ki őt a király, az egész magyar tábor egyik vezérjének. Sok ideig vonogatta ugyan magát, de azután ilyen feltétel alatt, ha Pál Fráter (így hitta Tomory Pált) lesz az ő vezértársa, és hogyha az ő bátyja, János vajda elérkezik, az vegye el ő róla a vezérséget, azt felvállalta; de minthogy János el nem érkezett, Tomoryval együtt vezérletté a magyar tábort. Bizonytalan az ütközetben esett-e el, vagy a futás közben. Némelyek az írják, hogy mikor a Dunán lovával egy hajóba akart volna ugratni, a vízbe esett, és odaveszett. Hogy felesége s gyermekei lettek volna, semmi nyoma nincsen. Ősz hajáról öreg embernek kellett volna őt gondolni. Mikor 1528. esztendőben Szapolyay János dolgában Laszky Hieronim Konstantinápolyban járt, a többek közt erről a Györgyről is tudakozódott Laszkytól az Aga basa, és azt mondotta, hogy ő Mohács körül sokat kerestette annak holttestét, de nem találták meg.

Szapolyay János Zsigmond. Szapolyay János királynak Izabellától 1540. eszt. 7. jul. Budán született fia. Erdélyi herceg vagy fejedelem, Magyarország részeinek ura. Magyar, Dalmát, Horvát és Tótországok választott királyának is szokta volt magát írni s mondatni. míg az ő édes anyja élt Izabella, semmi részt nem vett az uralkodásban, halála előtt kevéssel, által akarta ugyan neki önkényt adni az országlást Izabella, maga pedig Munkácsra s Husztra, Lengyelországhoz közelebb akart vonulni, de abban őt a halál meggátolta. Lásd Izabella. Anyja halála után maga János is próbálta Ferdinánd

királylyal a békességet 1560. eszt. követei által, de nem köthetett. Lásd Hagymásy Kristóf. Nagy kárt vallott azáltal 1562. eszt., hogy Balassa Menyhért és Sulyok György ő tőle Ferdinándhoz állottak. Ugyanis azokkal együtt Hadad, Szatmár, Nagy-Bánya, s némely más városok is Ferdinánd birtokába estek. Nemcsak Ferdinándnál, hanem Szulejmán török császárnál is panaszkodott erről az ifjú Szapolyay, de sehonnan nem jött vigasztalásra maga nyúlt tehát fegyverhez mindjárt az esztendő elején. Gyerőffy- Mihályt és Pókay Jakabot küldötte Szebenbe ágyúkért, és más segítségért. A falukon minden harmadik ember tartozott felkelni s fegyverbe öltözni. Először Szászsebest foglalta el, és ott Orbay Miklóst és Keserű Istvánt hagyta egynehánszázad magokkal. Azután maga a seregnek több részével Diód és Léta ellen indult, melyeket Balassa bírt, Diódot Nagy Ágoston, Szegedy Miklós és Horváth Boldizsár 4. febr. feladták. Léta is az őrző katonaságnak hasonlása által 12. febr. könnyeden kézre került, de ötven katonát, akik legelől mentek oda be, a történetből meggyuladt puskapor megölt. Kevés napok múlva, Hadad várát s városát is elfoglalta Sulyok Györgytől, somlyói Báthori István, és Némethy Ferencz által, de a kiktől azt Balassa, Zay Ferenczcel ismét visszavette 4. mart. Annyira megrettent akkor Szapolyay, hogy teltében örökösen Lengyelországba akart költözni. Áprilisben a székelyek támadtak fél Szapolyay ellen, kik is udvarhelyen gyűlést tartván, arra esküdtek, hogy magokat és szabadságokat ő ellene fegyverrel is fogják ótalmazni. Azután a vajai mezőn, a Nyárad vize mellett gyülekeztek Nagy György vezérlése alá. Oda küldött hozzájuk Szapolyay 14. máj. követeket, kik által az ő támadásoknak okát, és azt tudakozta, miért nem mentek neki Balassa ellen segítségül. Tizenegyed napig magoknál tartották a székelyek Szapolyay követeit, akkor pedig azt felelték általok, hogy ők magok is szabadságai mellett fogtak fegyvert. Először Majláth Gábort, aztán Radák Lászlót küldötte Szapolyay ellenök, kik is azokat megverték, és közölök sokakat elfogtak. Maga Szapolyay is más oldalról mindenfelé vadásztatta őket, közölök egynehányat megöletett, némelyeknek pedig orrokat s füleiket vagdaltatta el, melylyel a zenebonának vége lett. A támadás emlékezetére Udvarhelyen két kastélyt építtetett. Egyiknek Székelytámadt nevet adott, másiknak pedig Székelybánja. Forgách azt írja, hogy ekkor minden szabadságaiktól megfosztotta Szapolyay a székelyeknek hat székét, és csak a hetedik úgymint Aranyosszék tartotta meg szabadságát, mivel az csendesen maradt, mikor a többiek háborgottak. Amely kastélyt vagy várat akkor építtetett Szapolyay Udvarhely városának északi szélén, annak kőfalának

némely maradványain, még ma is meglátszanak a Szapolyay família s Magyarország kimetszett címerei és a következő versek:

Haec quicunque vides electi insi.gnia Ducis,
 Pro Patria giates Hungare laetas agas.
 Cur vagus extremis tenrarum finibus erras?
 En prope, quem multo sangvine quaeris, habot.
 Quippe peregrim quam sit damnosa potestas
 Principis; accepta discere.clade potes.
 Flecte genn Domino, felicibus utere fatis,
 Sangvine sublato sicca manebit homus

Alig csillapodtak le a székelyek, mikor Heraklides Jakab, a moldvai vajda kezdett Szapolyayba bojtorjánkozni, ki is azt kívánta ő tőle, hogy Csicsó és Küküllő várait neki adja vissza, melyeket néha napján még Hunyadi Mátyás király ajándékozott vala a moldvai vajdának, ha pedig azokat vissza nem akarná adni, azzal fenyegetődzött a vajda, hogy azokat Szapolyay melléből is ki fogja czibálni s vájni. Minthogy ezt a vajdát Kréta szigetéből származottnak tartották (lásd Székely Antal), Szapolyay ennél egyéb választ nem adott neki: A krétabéliek mindenkor hazugok. Azonban a moldvaiak Jakab vajda ellen pártot ütnek 1563. eszt., kiknek segítségére Szapolyay, amár említett Radák Lászlót elküldvén, a pártosok győztek, Jakabot elfogták s megölték. Az ilyen fegyverzörgések közt sem hagyta félbe Szapolyay a Ferdinánddal való békességes szerződéseket; sőt azok alatt somlyói Báthori Istvánt Bécsbe küldötte az alkudozásra. Mikből állottak as ő és Ferdinánd kívánságai, Ferdinánd feleletéből könnyű általlátni, melynek summája e volt: hogy Szapolyay ne várja Szulejmán császár halálát, hanem még azelőtt tegye le a magyarországi, választott király titulust, és annak helyébe akar hercegit, akar fejedelmet ruházzon s ruháztasson magára, annyival inkább, mivel István, a negyedik Báb fia is megelégedett erdélyi herceg utalással; továbbá, hogy Szapolyay bocsássa ki maga keze közöl, nemcsak Tokajt, Szerencset, Munkácsot s Hnsztot, a körülöttök lévő vármegyékkel, hanem Magyarországnak Erdély és a Tisza közt fekvő részeit is, és érje be magával Erdélylyel; ami pedig Szapolyay házasságát illeti, már neki Ferdinánd egyik leányával sem szolgálhat; mert az ő leányai, vagy már férjhez mentek, vagy el vágnak igéivé; vagy pedig örökösen házasság nélkül akarnak maradni. Minekutána ezeket Bécsből köalötte Báthori Szapolyayval, ez azt irta amannak vissza, hogy mivel a dologra való választ

egynehány hónapokat, és a magyarországi s erdélyi urakkal való közöletést kívánja, tehát térjen haza Erdélybe. Mindent elkövetett Báthori, hogy Ferdinánddal valamit elengedtesen kívánságaiból. A többek közt azt mondotta, hogy ő semmit egyebet Ferdinándtól nem kér, hanem csak azt, aminek már most különbenis birtokában van Szapolyay; továbbá előbeszélte, hogy a keresztyéneknek egymással való hadakozásaik által, miképen gyarapodik s nevededik a török által —, és hogy akármennyiszor meggyőzi Ferdinánd Szapolyayt, s akármint eltapodja; de még is mindenkor fenmarad egy hatalmas vetélkedő társa, t. i. a török császár, ki miatt soká azt békével nem bírhatná, amit Szapolyaytól elvenne s a, t. Mikor visszaindult Báthori Bécsből, ott hagyta Bécsben Szénásy Serestélyt, azzal a rendeléssel, hogyha Ferdinánd reáüana a Szapolyay kívánságira, míg Báthori Szathmárra vagy Váradra érkeznek, tehát a hírrrel Szénásy, nagy sebességgel ő utána siessen. A Tiszán sem ment által Báthori, mikor őt Szénásy azzal a válasszal utolérte, hogy minden szóban s kérdésben forgó tartományokat s várakat, meghagy Ferdinánd Szapolyay kezénél, Kisváradot és Ecsedet kivéven, úgy látszik leányát is odaígérte Ferdinánd. Minde- nek örültek a Szapolyay udvarában, mikor oda a kellemetes válasszal Báthori megérkezett, és akkor mindjárt azt határozták, hogy őt kevés idő múlva visszaküldjék Ferdinándhoz, a szövetségnek tökéletes- ségre való hajtására. Báthori, aki házi dolgainak igazítására fordult vala, minekutána egy darabig otthon hiába várta volna az indulásra való parancsolatot, hívatlan is elment Szapolyay udvarába, és őt kérte, hogy tovább Ferdinándot függőben ne tartsa; de már akkor Csáky Mihály, Szalánczy János, Békésy Gáspár s mások, akik Szapolyayt magok tetszése szerint hordozták, őt az alkutól általán fogva elidege- nítették; azértis Báthorit, holmi színes okokkal, maga nyakáról el- hányta-vetette, sőt alattomban hadhoz kassait; mely szándékában még inkább is megerősödött Ferdinánd királynak 1564. eszt. 25. jui törté- nt halála által. Mintegy tizenhatezer főből állott az ő tábora, mely Váradon gyúlt össze. Ezen tábornak fővezérévé Báthori Istvánt tette, de maga is jelen kívánt lenni a hadban, hogy az ő személye is a katonákat lelkesítse. Ősz felé igen nagy sárban s esőzésekben jutott el Váradról Hadadra, melyet nem sok idő alatt meg is vett, és an- nak kapitányát is, Szenyesy Mátyást elfogta. Azután Bátor városát foglalta el. Onnan Ecsed alá szállott. Azt is oda ígérte neki Báthori Miklós, olyan feltétellel, ha hatvan nap alatt Maximilián királytól se- gítségét nem kaphatna. Így alkudt meg Kis-Várda iránt is Várday Istvánnal 19. oktob. Tokajnál ment által a Tiszán, de a temesvári

béget Malkust, annak törökjeivel együtt a Tisza bal partján hagyta, ne hogy azok pusztításaik által, a Tisza jobb partja lakosait ő tőle elidegenítsék. Először Kovászó, aztán Atyavárat vette meg, s mind a kettőt földig lerontotta. Bethlen azt írja, hogy Szintért, Halmit, Rosályt, Szent-Márton, és az eszenyi kastélyt is elfoglalta, melyet akkor Csapy Ferencz bírt. Onnan Kassára szándékozott volna Zay Perencz és Balassa Menyhért ellen; de minthogy az esős idő annyira ellene támadt, hogy katonának térdig, a szekereknek pedig kerék agyig érő pocsolyában tellett gázolni, tanácsosabbnak ítélte meguntakozott táborát Váradra visszavezetni, és sem Báthori Miklóst, sem Váray Istvánt, a tett ígélet iránt meg nem hasítani. Maximilián királynak tudtára esvén Szapolyay erőszakoskodásai, a pozseni diétán ő eltan hadat határoz, és magyar vezérjei mellé Alsáczziából (Elláss) kihívja Schwendit, vagy amint az akkori magyarok nevezték Schweada Lázárt, ki is 1565. esztendőnek mindjárt az elején, Babusával s másokkal, Szerencset, Tokajt Szatmárt stb. kevés hetek alatt elfoglalja.

Ezt Szapolyay megtudván, Báthori Istvánt, az Erdőd és Szakmar közt táborozó Schvrendihez küldi, általa őt a következő békességes pontokkal unszolván: 1. Hogy Szapolyaynak a választott magyar királyi titulust szabad legyen megtartani, magára ruházni, legalább a török udvarhoz intézendő leveleiben, 2. hogy amely erősségeket Szapolyay a Tisza és Erdély közt, a törököktől visszanyerhet, azokat Mairimilián segítségével is magának megtarthassa, 3. hogy nemcsak egész Erdély, hanem egész Magyarország is Tiszáig Haast várával, és Máramaros vármegyével Szapolyayé, és maradékaie legyen, 4. hogy Szapolyay a maga birtokaiban, minden felébb való appellálás nélkül, tökéletes törvénytevő hatalommal bírjon, jószágokat ajándékozhasson, perekét igazíthasson, stb. 5. hogy minden tisztségeket Szapolyay osztogathasson maga birtokaiban, és amit kinek vagy eddig adott, vagy ezután fog adni, az annak kezénél megmaradjon; 6. hogy Maximilián király, Szapolyayt ellenségei ellen tartozzék segíteni, és mikor Maximilián személye szerint a törökök ellen viselendő hadban jelen, laza, akkor személyeién tartozzék Szapolyay is megjelenni; 7. ha a török valami mádon Szapolyayt ki találná Erdélyből szorítani, abban az esetben Maximilián adja neki Sziléziában az opoli (epelni) és rati-béri herczegégeket; s. hogy a bajor herczegnek valamelyik hiányát nyerve ki Maximilián feleségül Szapolyaynak. Schwendi válasza a kívánsága ide mást ki: hogy Szapolyay a magyar király utaltat egyébkor soha sem, hanem csak a nagy-úrhoz szóló leveleiben öltözheti magára; hogy Szapolyay Erdélyt és Magyarországnak azon ré-

szeit, melyeknek most birtokában vagyok, hercegi vagy fejedelmi-névvél tovább is bírhatja, mind maga, mind férfi ágon teendő maradáki; a törvényes dolgokat megítélheti és eldöntheti; de Erdély, mint Magyarországnak egyik része, a magyar koronától el nem szakadhat, hanem mind Szapolyay, mind férfi maradéki, a magyar király jobbágyai lesznek; ha Szapolyaynak csak leányi maradnának, azoknak ilendő s tisztességes kiházasításokról Maximilián fog gondoskodni; amit a törököktől Szapolyay visszanyerhet, azt békével bírhatja, s abban őt Maximilián is ótalmazni fogja, és Szapolyayval kész lesz a törökök ellen a harcz placcára személy szerént kiállani; ha Szapolyay Erdélyből kiszorulna, az opoli és ratibóri hercegségekhez számot, tarthat, de Maximilián tudta s akarhatja nélkül, Szapolyay a törököket ne bizgassa, s. fel ne lázassza, mert akkor mind segítség, mind hercegség nélkül fog maradni; igyekezni fog ugyan benne Maximilián, hogy egy bajor herceg kisasszonyt nyerhessen Szapolyaynak, de ha ott üres kosarat találna kapu, a jülich hercegnél, maga vér szerént való atyjafiánál fog kereskedni. Végezetre a szökevényeket egyik rész se fogadja be, hanem azt az igaz urának küldje vissza. Minthogy pedig ez a szerződés Maximilián helybehagyása nélkül erőtelen, s foganatlan lett volna; tehát annak czikkelyeit Szapolyay Bécsbe küldötte, meghatalmazott követe Báthori István által; kinek is Gyulafehérváron 21. ápril költ levelében, ilyen parancsolatot s rendelést szabott eleibe, melyhez magát tartsa: hogy Maximiliánt arra kérje, hogy a megállítandó békekesség pontjait hallgatásban s titokban tartsa; továbbá, mivel Szulejmán török császár egy csauz által, Szapolyaynak kemény büntetés alatt megparancsolta, hogy amely várakat s városokat mostanában Schwendi elfoglalt tőle azokat akármi úton módon viaszakerítse, tehát instáljon Báthori Maximilián előtt, hogy azokat adassa vissza, ha pedig azt nem akarná, tehát az országba berohanandó török erőnek állítson Maximilián olyan, tábort elejbe, mely azt innen hatalmas legyen visszatolni; ha pedig nem állíthat, rendeljen Szapolyaynak olyan bátorságos menedékhelyet, ahova magát elvonhassa; utoljára esedezzék Báthori azértis, hogy a Tisza és Erdély közt fekvő tartományt engedje által Maximilián Szapolyaynak egészen, ha örökösen nemis, legalább féltéig, hogy annálfogva Szulejmán gyanuagát s boszúállását elkerülhesse; így aztán Szapolyay is azt fogja cselekedni, hogy nemcsak a magyar választott király névről le fog mondani, hanem Husztot, Munkácsot, s minden vármegyéket, túl a Tiszán Maximiliánnak által fog engedni, s őt magánál felebbvalónak s maga fejének fogja ismerni, sőt mind maga, mind az erdélyi urak

s várak kapitányai meg fognak esküdni, hogy ha Szapolyay férfi mag nélkül fog elhalni, tehát Erdély is Maximiliánra, vagy örökösire fog szállani; úgy mindazáltal, hogy hasonló esküvéssel kötelezze magát Maximilián is arra, hogy idejében fog segítséget a török ellen adni. Ezekből megtetszik, hogy legalább ez idő szerént Szapolyay örömost búcsút vett volna a török barátságtól, és az ő szívében valóságos békességes indulatok buzgottak. Elindul tehát Bécsbe Báthori, de oda talán el sem ért, mikor egy fellengősebb parancsolatot, s intézeteire egy új zsinór mértéket kap, mely világos bizonyága lett annak, hogy a néhai hajlandóságok s gondolatok Szapolyay fejből már kigőzölögtek, és azoknak helyét a szántsándékos kötekedéseknek találgatása foglalta el. ugyanis alig hűlt meg Báthori helye a Szapolyay udvarában, mikor Békesy Gáspár és Bebek György Konstantinápolyból odatoppannak, Szapolyayt eszéből kiverik, neki arany hegyeket Ígérnek; Szulejmánnak már megnyert hatalmas segítségével, s annál fogva a magyar koronával kecsgetetik, s birodalmának egész a Danáig leendő terjesztésével ábrándoztatják. új rendelést s pontokat küld tehát Szapolyay Báthori után, melyekben már a választott királyi titulusnak letételéről, a Maiimiliántól való függésről, semmi szó, s ígélet nem volt Munkács, Huszt, stb. Maximiliának való adásáról mélységes hallgatás uralkodott; azonban Szapolyaynak azon való megütközése s botránkozása jelentetett, hogy Schwendi erősségeket állíttat s építtet, ezenkívül Szapolyay a Tiszát kívánta maga birodalma határaink, melyet ha Maximilián nem akarna megengedni, parancsolt Báthorinak, hogy a Bécsben levő minden európai követek előtt protestáljon, hogy a törököktől Magyarországra következhető inségeknek nem ő, hanem Maximilián tartassák okának. Odamentek ki nagyobb részént a lengyel követ, javallásai is, aki közbenjáró volt az egyező felek közt. Maximilián, aki az ilyen habozást s csél-csapságot gyűlölte, a lengyel követet ugyan mint ártalmas vigasztalót hazabocsátotta, Báthorit pedig, mint csak színes békesség eszközét, a maga szénásán, negyven katona gondjára bízta, kinek sorsát Szapolyay megtudván, mind annak szabadítására, mind elébbi kívánságainak megújítására Kendi Sándort Bécsbe küldötte, kit is Maximilián Báthori mellé ültetett. Szapolyay magát megsértettnek tartván, azt a Asszáabegett aki a fellebb való időkben, Balassa Jánost Szécsén alatt megverte, Mágocsy Gáspárt s Bebek Györgyöt pedig Balogváránál elfogta, most pedig Temesváron lakott, segítségül hitta ki is Debreczen túl való útjában Pankota várát megvette, maga Szapolyay is Erdélybeli hadával megindulván, Jenőt, Desznát, Világosvárt elfoglalja, onnan Debreczennek

tartott, és ott egyedtette táborát a Haszán bégével, és a Madáruul érkezett törökökkel, kikkel együtt Szatmárhoz ment, az ott magokat besánczolt Schwendi és Balassa Menyhért ellen, aholott is egy sike-rettlen próbát tévén, Erdődöt fogta ostrom alá, azt negyvennégy napig tartott igen erős ellenállás után, amint Bethlen írja 2. aug. vette meg, és azt földig lerontotta.

Ez idő alatt Schwendi, Kis-Ár nevű faluhoz vonta magát vissza. Ott kereste őt fel Haszán bég, a maga huszonötezer törökével, és egy darabig háborgatta. Szapolyay pedig az alatt Nagybányát elfoglalta, Kővárt is próbálta, de azzal nem boldogulhatván, Haszán béghez visszajött. Azonban Sulejmán Maximiliánnak fegyvernyugvást ígér, oly feltételek alatt, hogy Szapolyaynak adja vissza, amit tőle mostanában elvett; hogy Schwendivel a további hadakozást szakasztassa félbe; Szapolyayt Erdélyben hagyja békével nyugodni, az esztendőnkint való adót küldje meg Konskantinápolyba stb. Mindezekre Maximilián reáállott, és a Szulejmán levelét, követe által Kis-Árhoz küldi, hogy azt-látván mind Schwendi, mind a törökök egymás üstökét bocsássák el, és oszoljanak honjokba. De nagy kérdés támadt a törökök és Schwendi és Szapolyay kost aziránt, melyik tábor mozduljon elébb haza, mindenik utolsó akarván lenni. Sok vetélkedés után a törökök indultak először el, annyival inkább, hogy Demeter napja közelgetett, amelyen ők a Jánns templomának ajtaját be szokták zárni. Szapolyay is Várad felé hadát visszavezette. Schwendi az alkalmatossággal élvén, s Maximiliánnak aziránt hírt sem adván, Balassa Menyhértet Nagybányára, egy más hadnagyot Jenő visszavételére küldi, maga pedig Szendrőt szállja meg, melyet akkor Bebek György bírt vala. Mind a bárom helyen szolgált a szerencse, Nagybánya, Jenő, Szendrő Maximiliáné lettek, mely dologról Szapolyay a nagy úrnál panaszt tett, de Maximilián nem mulasztott semmit is el, amivel Szapolyaynak a török udvarnál árthatna. A többek közt azzal akarta Szulejmánt attól elidegeníteni, hogy azon békességes pontokat, melyeket Báthori hozott vala Bécsbe Szapolyaytól, de amelyek a bordában haszon nélkül maradtak vala, még talán az eredeti kézírásban Szulejmánhoz elfküldötte, és őt arra kérte, hogy többé Szapolyaynak pártját ne fogja, hanem őt a kötendő békességből egészen zárja ki. Egy csudálatos szerencséje volt az akkor Szapolyaynak, hogy az említett iratok, olyan órában jöttek Szulejmánhoz, melyben annak elméjét olyan idétlen; ítélet foglalta vala el, melynél fogva a legszembetűnőbb, s világosabb igazságot is el nem hitte, ha egyszer a Maximiliántól származott; annyira hogy Szapolyayt, a hűségtelesség s víz-

eszfűség vétkéből a basák előtt, még maga tisztogatta; mindazonáltal Maximilian levelét, egy csausz által Szapolyayhoz elküldetni parancsolta. Megdöbbsent s egészen elámult Szapolyay a levél látására, és alig tudott róla eszmélni mi tévő legyen, utoljára abban állott meg, hogy maga személyében Konstantinápolyba menjen, a gyámság megelőzésére, vagy ha már éledt volna, annak eloltására; mely maga meghatározását a kolosvári diétán jelentvén a rendeknek, azok ő neki megköszönték, hogy a haza megmaradásáért s javáért magát veszedelmezteti, és ő mellé útitársakat válogattak magok közül. De előre visszabocsátotta, ajándékokkal megrakva a csauszt, s azzal együtt maga is követeket küldött, kik által Szulejmánnak megizente, hogy maga is rövid időn annak lábáihoz borulva kívánja magát menteni. Igen jó vérrel találták a követek Szulejmánt, ki is általok azt a választ adta, hogy most maradjon veszteg otthon, hanem majd jövő esztendőben, mikor Szulejmán Magyarországra jövend Maximilián ellen, akkor látogassa meg őt, most pedig országa határit erősítse stb. Így aztán Szapolyay csendességben otthon maradt, és a vallás dolgába való elegyedésre magának időt talált és szakasztott. A felébb való időkbén, először ugyan Luther, azután pedig Calvin tudományára tanította őt Madár. Dienes, az ő udvari papja; de mostanában a szentháromság tagadó Soczin eretnekségével rajta tele őt a híres Blandrata György, aki mind neki mind hajdan az ő édesanyjának Izabellának, udvari orvosa volt. Ennek ösztökéléséből Madár Dienest hivatalából elbocsátotta, és annak helyébe Dávid Ferenciét Soczin buzgó követőjét állította. Ez nem volt. elég, hanem 1566. eszt. 15. mart a tordai gyűlésen azt a végezést csinálta, hogy a románó-katholika valláson levő egyházi 'személyek, valakik régi vallásokról le nem mondanak, az ő birtokából kimenjenek. Kiváltképen a váradi káptalanbeli urak lettek ennek a szomorú torvénynek kevés napok múlva virágvasárnapján boldogtalan áldozatai. Azonközben egy athaáme, vagy parancsolat érkezik Konstantinápolyból, a nagyúrtól Szapolyayhoz, melyben a nagy-úr, valamint hajdan az ő atyjának, úgy neki is most, erős esküvéssel azt ígéri, hogy sem őt, sem Erdélyt, s Magyaromágnak most ahoz kapcsolt részeit, soha is el nem fogja hagyni, azt is hozzáadván, hogy Erdélyt maga szabadságaiban örökre megtartja. Szapolyay történhető halála után, a fejedelem választását az ország rendéinek szabad akaratjára bízva, azt megerősíti, hivatalába való beavatásakor annak egy szépen felkészült paripát, királyi pálczát, zászlót, kardot, fejedelmi bokrétáé skáfiumot küld, csak hogy mind Ssapolyay, mind az ő utána való s következők, a szokott adót, az ő

kincstárjába esztendőnként beköldjék. Szapolyay ennek a maga édes atyja helyett való atyjának biztatását vévén, a Maximiliánhoz hűséges urakhoz, és annak birtokában levő magyarországi minden vármegyékhez, mindjárt ilyen summája leveleket küldöz: hogy ha magok s hazájok megmaradása szívökön fekszik, Szulejmánt a maga mostani nyugodalmából engedetlenségek által a bosszúállásra fel ne költsek, hanem magokat Szapolyay alá bocsássák, melyre való készségeknak nagyobb bizonyására, minden magyar vármegyék négy követet intézzenek a most említett tordai gyűlésre, hogy azokkal a szükséges dolgok felől értekezhessek. Sok vármegye mihelyt vette az ő irását, azt mindjárt elküldötte az. Ungvár körül táborozó Schwendihez, ki is azt látván, ő is azonnal leveleket repített marczius elején az országban szélyel, s mindeneket arra intett, hogy Szapolyay lázasztó szavai által magokat elcsábíttatni ne engedjék, és Tordára kemény büntetés alatt követeket ne küldjenek, úgy látszik, hogy nagy foganatja is lett az ő tilalmának. Mártius hó utolsó napján újra egy csauzt indít Szulejmán Szapolyayhoz, egy jó vérű paripával, egy aranynyal szóttos felső ruhával, egy arany övvel, egy drága kövekkel s gyöngyökkel boglározott, tiszta arany markolatú s hüvelyű pallossal, és azzal az izennel, hogy ő minden órán indulni fog egész erővel a magyar király Maximilián ellen; azért Szapolyay is magát készen tartsa, mert eljött már valahára a németeken való boszúállásnak, és az áttatok elvett várak, s tartományok tőlök való visszafoglalásának ideje. A basák pedig azt írták neki a csauz által, hogy mihelyt meghallandja ő fenségének, Szulejmánnak a Dunához való közelítését, azonnal siessen annak udvarlására, ígervén, hogy az neki hasznára s becsületére fogna válni. Megköszönő levelekkel s ajándékokkal megtisztelve bocsátotta vissza a csauzt Szapolyay, maga pedig minden fegyver nélkül, csak szóval való foglaláshoz fogott. Nevezetesen Gyulavárát kérte Kerechény Lászlótól fel, Báthori Kristóf által, de aki neki igen nyers tagadó feleletet adott. Azonban Szulejmán a maga ázsiai seregét Drinápolyba előre küldi, a macedóniai, peloponnésusi és rácországi akanczgyákat Zsófia városához, a prékopi, vagy krimi tatárokat pedig a szilistriai mezőkre parancsolja gyülekezni, hogy azok ott várják meg őt. Maga Szulejmán június elején Indult el a testőrző sereggel s a jáncsárok-lal, egy fehér lovon Konstantinápolyból, és azon épület előtt, melyben Maximilián követei voltak, igen nagy pompával lovagolt el, hogy azok ő fényességét láthassák. Az ő elindulását Szapolyay meghallván, ő is a nemességből válogatott ötszáz lovassal, kétszáz gyaloggal egynehány főúrral és háromszáz kocsival s társzekérrel 16. június

Gyulafehérvárról kimozdul, és Déva Lugosfelé tíz nap alatt Pancsovához érkezik. Már akkor Szulejmán Belgrádnál pihent az említett akanczgyákkal, tatárokkal s jancsárokkal. Mindjárt jöttek-mentek csauszok és szandzsákok Szapolyayhoz, kik neki minden jót Ígértek Szulejmántól. Más nap úgymint 27. jun. egy igen szép hajót küldött Szulejmán a Dunán Szapolyayért. Szulejmán a Zimonyi vár mellett egy magas helyen vonatott sátorot, hogy onnan szemlélje a Szapolyay menetelének pompáját. Négy száz lovassal ült hajóra Szapolyay, kikkel hogy a Duna másik partjára ért, Belgrádban sok ágyú szólalt meg az ő köszöntésére. A víz partjától fogva a Szapolyaynak rendelt szállásig mindenütt két sorjával állottak a török lovasok, kik közt, a szokás szerint, a leggondolhatóbb mélységes halogatás s csendesség uralkodott. Sok szandzsák és csausz volt Szapolyay kísérője. Midőn a Szulejmán sátorához közelitének, a czeremónia mestere előre megmondotta Szapolyaynak, hogy mikor a kinyílt sátor előtt, melyben Szulejmán mulat, ellovagol, Szulejmánt, aki őt abból nézni fogja, a föld felé hajtott fővel tisztelje meg. A Szapolyay főhajításakor az ott lévő törökség, háromszor kiállott Állát. Minekutána elhaladt a sátor előtt Szapolyay, mondják, hogy sokat beszélt Szulejmán a mellette lévő basáknak ő felőle. A többek közt azt mondotta, hogy nem nyugszik, míg őt magyar királynak nem koronáztatja. Mihelyt a neki rendelt igen drága és cifra sátorba elérkezett Szapolyay, török kísérőit mindjárt elbocsátotta magától köszönettel. Ugyanabban az órában egy basza jött ő hozzá Szulejmántól azzal a rendeléssel, hogy holnap a török vallás törvényei szerint ünnepelni fognak; azért is Szapolyay otthon veszteg maradjon, holnapután pedig Szulejmánt meglátogathatja. Az ünnepre felvirradván, a szokott istenitisztelet után, Szulejmán a Szapolyay elérézésén való örömeinek bizonyságául, a táborban lévő minden kisebb s nagyobb ágyúkat, s puskákat kisütögettet, azonkívül minden közkatonának ezer ásprát vagy krajczárt, a beglerbégeknek ötvenezeret, a szandzsákoknak s más bégeknek harmincezeret, minden inasoknak, lovászoknak, főzőknek, mosóknak s egyéb tábori cselédeknek és szolgálknak pedig ötszázat osztogattat ajándékba. Ünnep után való nap reggeli hét órára adatott szabadság Szapolyaynak a Szulejmánhoz való bemenetelre. A rendelt időt ilyen öltözetben várta Szapolyay, nyusztos selyem kalpagot tett maga fejébe, melyen egy szokatlan nagysági karbunkulus ragyogott, nyakába egy drága kövekkel, s gyöngyökkel kirakott arany lánczot vetett, melyről egy kilencz gyémánttal és négy karbunkulussal ékeskedő finom aranykereszt függött, mely a néhai Zsigmond magyar király drágaságai közül maradt eleiről ő reá; derekán az a

pallos tündöklött, melyet a minap Szulejmán küldött vala neki; paripája kantárját s nyeregszerszámát huszonnégyezer aranyra tették. Nyolcz óra tájban jött elő a czeremónia mester, aki őt Szulejmánhoz meghívta. Már akkor száz jancsárt rakott volt meg Szapolyay az ajándékokkal. Most hát maga is elindul ilyen készüllettel: mind előtt, mind utána ötven-ötven csauz ment, körülötte voltak a jancsár aga és más előkeld törökök s a főbb magyar urak; mind. lova zaboláját, mind kengyelét kétfelől, kengyelfutók fogták. Csak egyedül ő ült lovon, mások mindenek gyalogoltak. Hogy elértek a nagy úr sátorához, Szapolyay annak pitvara előtt megállapodott, és oda előre a jancsárokat küldötte be az ajándékokkal; kik először is egy arany tányért és azon egy nyakbeli ékességet matattak be a nagy úrnak, melyet az ahoz értők, ötvenezer aranyra vetettek. A több sok ajándékok közt, nevezetes volt az az igen kicsiny ütőóra, melynek igen apró kerekeit csak az éles látású ember szem láthatta, és amelyet Egyed nevű magyar órás készített Enyeden. Maga Szulejmán ezt az órát százezer arany forintra becsülte. A többi ajándékokat elhallgatván, harmincz szelid és madarászatra jól megtanított sólymot vittek be a jancsárok. Az ajándékok megtekintése után, beszóllította magához Szapolyayt Szulejmán. Kilencz vagy tíz magyar úrral ment be Szapolyay az aranyos és drága kövekkel gazdagon kirakott székben ülő nagyúrhoz, kit is midőn térdhajtással tisztelne, és annak kezét megakarná csókolni, a nagy-úr maga jobb kezét oda nyújtja néki, s az kesét megfogván így szólott hozzá: Isten hozott édes fiam! ülj le melyet midőn Szapolyay nem akarna cselekedni, újra kétszer s háromszor is azt mondotta Szulejmán: ülj le édes fiam. Miolta még csecsemő korában Buda alatt fiává fogadta vala őt Szulejmán, azolta mindenkör s most is minden Szavában fiának szólította s nevezte őt. Leült hát Szapolyay az egynehányszor megújított szorgalmaztatás után a Szulejmán jobb keze felől lévő székre, úgymint amely helyet a török szokás alábbvalónak határozott, a bal kéz felől valónál. Azután a magyar urakat, Csáky Mihályt s a t. vitték a csauzok, a szokás szerént, karjokat erősen megragadva, a Szulejmán ruhája megesókolására, mely után ezek az urak más sátorba mentek. Így maga maradván Szulejmánnal Szapolyay, igen nagy szeretettel, nyájassággal s lebecsátkozással beszélgetett vele. A többek között ezeket mondotta neki. Semmit sem kívántam inkább, mint azt, hogy téged lássalak, akinek atyját néha napján ótalmam alá fogadtam valá; és igen okosan cselekedted, hogy minekelötte meghaltam volna, hozzám jöttél, hidd el hasznát fogod venni ezen fáradságodnak. Akkor Sza-

polyay az ő lábaihoz borult, és jó indulatját köszönte. Szulejmán pedig őt onnan felemelvén, megölelte, és ilyen szókat intézett hozzája: Legyén jó kedved, az egész világnak meg fogom matatni, hogy az látén, as alkalmas eszközök utal, eleiből fogva segítők voltak az árának. Továbbá arról értekezett ő tőle, van-e jó ereje Maximiliellen, s a t. melyre; midőn Szapolyay megfelelt volna, Szulejmán a basákhoz fordult, és arról beszélt, mennyire hasonlít a Szapolyay kinézése s ábrázatja néhai édes atyjáéhoz, kinek is hűségét, erkölcsét, nagy lelkűségét nem győzte eléggé magasztalni. Élni akarván Szapolyay a kedvező körülményekkel, egy előre elkészített esdeklő levelet nyújtott Szulejmánnak, ki is annak velejét és summáját meg sem tudakozván, azt Mohammednek, a nagy-vezérnek átaladta, olyan parancsolattal, hogy akármilyen kérés legyen abban, azt Mohammed teljesítse. Mi volt az ő kívánsága, bizonytalan. Istvánffy azt mondja, hogy Budát kérte volna vissza. Forgách pedig azt írja, hogy a maga birtokei határainak kimutogatásáért esdeklött volna, de akármilyen volt az ő kérésének tárgya és célja, a bizonyos, hogy semmit is nem nyert, egy részről ugyan Szulejmán csakhamar történt halála, más részről pedig Mohammednek ő reá lett megboszankodása miatt. Ezek után elbúcsúzott Szapolyay, és ugyanazon pompás ceremóniával ment vissza maga sátorába, melylyel Szulejmánhoz jött vala, ki is akkor is utána egy szablya szíjat, egy tenyérszerű szélességű handzsárt, és egy kardot küldött neki ajándékba, melyekről Forgách azt írja, hogy azok minden becsüt meghaladtak, és hogy ő azoknál soha semmit is drágábbat nem látott. Ezenkívül négy derék lovat is küldött, melyek az aranytól és drága gyöngyöktől alig látszottak. Ami pedig Mohammed nagyvezér ő tőle való elidegenedésének okát s alkalmasosságát illet, az ebből állott. Minekutána Szapolyay visszatért maga szállására, Mohammed egy agát küldött vala ő hozzá, ki által azt izente neki, hogy Mohammednek nagy kívánsága volna ugyan őt meglátogatni, de attól egy részről sok foglalatossága fogja el, más részről pedig vallásának törvényei tiltják el; minthogy pedig őt Szapolyay apjának szólította, ne terhelhetnék hát, mint fiú apjához, az ő sátorába elmenni, s őt meglátogatni, mely tisztesség tételét soha nem fogná megbánni. Ingyen sem gondolván Mohammed, hogy Szapolyay a szíves hivatalt megvetné, már ékesítette a maga sátorát, hordatta elő a neki szánt ajándékokat, hívatta magához a főbb törököket, állította rendbe sátora előtt a jáncsárokat, hogy őt annál fényesebb pompával fogadhassa, és őt igen nyughatatlan óhajással várta. Sem maga Szapolyay, sem a mellette lévő magyar urak nem voltak idegenek ettől a tisztesség adástól; az egy

Békesy Gáspár szegezte annak magát ellene, illetlen dolognak alítván, hogy egy király egy idegen hatalmasság szolgájához oly különös tiszteletet matasson. Minthogy tehát Szapolyay, minden más tanácsos felett az előtt is különösen szokott hajlani Békesy szavára, most is annak a helyhez s időhöz épen nem illő tanácsa állotta ki a próbát, melynél fogva Szapolyay azt a választ adta Mohammednek, hogy ő is óhajtja a nagy-vezérrel való együttlételet, de hogy a beszélgetés annál jobb s alkalmasabb móddal eshessek, szükségesnek ítéli, hogy mindketten a mezőre lovagoljanak ki, és ott jöjjenek össze. Leírhatlan, mennyire neki búszult Mohammed, ezen váratlan izenetre, mindazáltal magát megtűrtöztette, és csak azt felelte, hogy bokros foglalatosságai miatt mostanában sátorától nem távozhatik el. Azonban ettől fogva alattomban meg nem szűnt Szapolyay kedvességét Szulejmán előtt, mikor annak módját ejthette, alább-alább szállítani. Egy ízben a tisztességnek legmagasabb polczára s grádusára is; tudniillik a maga ebédjére is akarta Szulejmán Szapolyayt méltóztatni, de arról, ezzel a keresett okkal verte őt le Mohammed, hogy ha a különbenis változó egészségű, és a török ételekhez szokatlan gyomrú Szapolyay, mostanában valami nyavalyát kapna, mely neki halált okozna, a keresztyének minden bizonynyal arra vetnének, hogy a nagy-úr asztalánál mérget adtak be neki. É nem volt elég, hanem Mohammed halogatása miatt, Szapolyaynak minapi kérése, s annak teljesítése felől való reménysége is füstbe ment. Azt tette hát fel magában, hogy Temesvárt és Lippát fogja kérni vissza Szulejmántól, de némely basák neki tudtára adták, hogy azt haszontalan próbálná, mivel már mind a két helyen török templomok vágnak építve; és így a törökök nagy prófétája törvénye ellen, Szulejmán azokat senkinek nem adhatja. Azértis egy új esdeklő levelet íratott Szapolyay, melyben a Körös vize, és Erdély, a Szolnok és Debreczen közt fekvő tartományt, ezenkívül háromszáz ki-nevezett rabot kért vissza Szulejmántól. Maga vitte el Szapolyay ezt a levelet a Szulejmán sátorába, más ruhába öltözködve ugyan, de hasonló pompás ceremóniák közt, mint amilyenel a minap vezették vala őt oda. Ekkor is nagy szeretettel fogadta őt Szulejmán, a levelet tőle elvették; és a többek közt azt mondotta: íme ilyen vénségemben, hadaimat a te kedvedért hoztam ide, s meg is határozottam magamban, hogy vissza sem indulok míg számodra mindent vissza nem szerzek, valamit Maximilián elvett tőled; ha szinte Bécs kőfalai alatt kell is meghalnom, kérjed hát az Istent, hogy nekem adjon diadalmat ellenségimben, mert álhatatosan feltettem, hogy téged háromszorta nagyobb méltóságra emeljelek, mint amilyenben most vagy. Azután az esdeklő

levelet nagy-vezérnek általadta, megparancsolván, hogy az abba foglalt kérést, haladék nélkül teljesítse. Szapolyaynak pedig meghagyta, hogy Erdélybe írja meg, micsoda kedvességet talált ő előtte, és mindeneket a csendességre intsen, ezenkívül azt is javasolta neki, hogy hasa siessen, nehogy sokáig való távolléte valami zendülésre szolgál-tasson alkalmatosságot. Ezzel Szapolyay felkölt ülő helyéből, Szulejmáhnak ily tiszta indulatját megköszönte, s tőle elbúcsúzott Szukámén is felállott, Szapolyayt egynehányszor édesdeden megölelte, sok ízben maga kedves fiának nevezte, és sok jó kívánással magától elbocsátotta. Mihelyt Szapolyay kiment az ő sátorából, mindjárt leveleket íratott Szulejmán a magyar urakhoz; és azokat az országban azokhoz mindenfelé elküldözte, arra kérvén őket, hogy Szapolyayhoz álljanak Maximiliántúl. Azalatt odaérkezett Szulejmán táborába a franotóa király követe is, aki ura nevével Szapolyayt megköszöntötte. és neki királya szolgálatját minden lehetőségben ajánlotta. Szapolyay megköszönte a királynak róla való megemlékezését, s ő is tőle telhetőképen késznek ígérte magát a király kedve töltésére. Ezekután elküldötte ő hozzá Mohammed a kívánt válaszszal az esdeklő levelet, visszaadott neki egynehány foglyokat is, kikkel Szapolyay, amicsoda pompával Zimonyhoz jött vala, hasonlóval költ által a Dunán Pancsováhez, onnan előbbi útján Erdélybe Kolosvár alá sietett, ott fekvő hadához; Szulejmán pedig Szigetre indult a híres Zriny Miklós ellen. Kolosvárról Váradra jött Szapolyay, onnan pedig Tokaj falé igyekezett. Útjába ejtette a zsákai várat, és azt Bay Andrástól elvette, azután Bajon várat is elfoglalta, hogy Tokajhoz érkezett, sok ezer tatár és török ment oda, csak kevés idő múlva, Szulejmán rendeléséből, az ő segítségére, akik a Mád és Tályá felől való mezőn telepedtek meg, maga pedig Szapolyay, a Tiszán most készült hídnak két végén, és így a Tisza két partján szállította meg táborát. míg Kapitány György az ő egyik igen derék hadnagya el nem esett, igen vitézül ostromlották Tokajt a katonák, de annak esete után, nagyot csihadt azoknak tüze. Azonban Szulejmán Sziget ostroma közben 4. sept. meghal, akiről Bethlen a következőket jegyzi meg, hogy t. i. ő adott az erdélyi követeknek Konstantinápolyban, még pedig ingyen, és minden adózástól szabad házat, melynek azonkívül azt a szabadságot adta, hogyha valamely rab a törökök kezéből kiszabadul, és azon épületbe szaladhat, az erdélyi követ akarátja nélkül, azt onnan ne legyen szabad kihozni, továbbá, hogy ő az erdélyi követek táplálására, bizonyos summa pénzt rendelt; utoljára, hogy halála előtt kevéssel, Sziget alatt lett testamentumában az ő utána következő császároknak meghagyta.

hogy Erdélyt (melyet ő maga. veteményes kertjének szokott vala nevezni) jogaiban és szabadságaiban tartsák meg. Ebben a házban szoktak tartózkodni az erdélyi követek mindaddig, míg aztán Erdély felséges ausztriai ház kezére került. Továbbá azt is írja Bethlen, hogy mihelyt Szulejmánból a lélek kiszakadt, annak halálát mindjárt megírta a nagy-vezér Szapolyaynak Tokajhoz, megparancsolván, hogy azt jó lakat alatt s titokban, tartsa, azonban magáról viseljen gondot. Megértvén Szapolyay Szulejmán halálát, mindjárt félbehagyta Tokaj ostromát, és még akkor éjjel, első álomkor seregét a Tiszán által költöztette, s tábori eszközeit előre Debreezenbe, onnan Váradra elküldötte, a hidat pedig elbontatta; hogy pedig katonái azt ne gondolhassák, hogy valami igen közel lévő ellenség elől kell nekik nyomulni, és így azokat valami szokatlan rémülés ne foglalhassa él; tehát maga egy válogatott csoporttal leghátul ballagott utánok. A tatárok, akik Szapolyay segítségére valának küldve, nemcsak az, hogy neki semmi hasznára nem voltak, hanem valamint a Maximilán, agy az ő jobbágyait is vagy öldösték, vagy rabszíjra kötötték. Keserves dolog volt látni a Tisza és Szamos melléken az áltatok felgyújtogatott városoknak s faluknak, éjjel ugyan lángjait, nappal pedig az égre emelkedő füstjeit Schwendi Lázár-lett volna Maximiliántól azoknak megzabolázására kirendelve, de ő hol Kassáról, hol Ungvárról nézte a nyomorúságot s ínséget, és a falkánként kobozó tatárokkal csak egyszer sem bátorkodott szembeállani. Az egy ifja báró Homonnai István vállalkozott, aki egynehány katonákkal s parasztokkal azoknak egy kis szárnyát Kapus nevű városkánál meg merte támadni, melyet ugyan ott emberül össze is tört. Egy másik kis szárnyok Beregszászra csapott, aholott is a lakosok a templomhoz gyűlvén, azzal egy ideig ott viaskodtak, de annak erejét nem soká állhatván, a templomba vették magokat, és ami kevés arany, ezüst s drága ruba volt nálók, azzal engesztelték meg, s rázták le nyákokról a dühös tatárokat. Mikor Szapolyay Tokajáról Debreczen felé utaznék, Debreczen és Balmaz-Ujváros közt mintegy tizenötezer ilyen tatárt talált elő prédával rakva. Ezekből követei által kérte vissza a keresztyén rabokat, kiket mikor azok nem akarnának visszaadni, azokkal oly szerencsés csatába elegyedett, hogy azok nemcsak a rabokat voltak kénytelenek ott hagyni, hanem kézíveket, nyilaikat, tegzeiket is. A futás közben elhányták, és egyik része Moldva, másik pedig Podolia felé vette útját, Szapolyay pedig a nyert győzelemmel haza Erdélybe tartott, de ahol csak a következő 1567. esztendő elejéig maradhatott csendességben, ugyanis akkor az ő egyik hívének s hadai

főkapitányának, Bebek Györgynek jószágát, Szádvárát, Borsod vármegyében, Schwendi Lázár elfoglalta, azután Munkácsot is, melyet mindeddig Szapolyay bírt vala 17. febr. megszállotta, s nem sokára megvette; a huszti várat is próbálta, de azzal nem bírt. Először csak követ és penna által feddődött Szapolyay Schwendivcl, de azután a temesvári béget, akiről már felébb is volt szó, Haszánt ötezer törökkel maga segítségére hívta. A béget a Tiszán általküldötte, ki is ott Dédes, Putnok, Finke, Vadász, Monok várait és másokat is ostrommal megvette, azután Torna, Regéc, Kassa, Eger és Szendrő vidékét tüzzel, vassal pusztította, és onnan mintegy tizenkétezer foglyot vitt el rab szíjjon. Azalatt innen a Tiszán Kővárt és Nagy-Bányát foglalta el maga Szapolyay, aki ekkor a maga győzelmeit kétség kívül tovább is folytatta volna, hanemha egy hirtelen nyavalya őt Nagy-Bányáról haza Gyulaférvárra utasította és kísérte volna. Azonban minduntalan folytatta a Maximilián követe Verancsics Antal, a török udvarnál a békeség felett való alkut, melyet 1568. eszt. végre is hajtott Drinápolyban. Ugyanakkor érkeztek oda a szokott adóval 10. márt. a Szapolyay követei, Orbay Miklós és Balogh Ferencz, kik által meghagyta a fonása Szapolyaynak, hogy magát a Maximiliánnal kötött békeséghez tartsa, csendesen maradjon Erdélyben, s Maximilián hirtokiban ne dugjon, sem maga sem más által, és ha különben cselekednék, azt a fényes kapu el nem fogná nézni. Továbbá az is parancsoltatott neki, hogy a moldvai vajdának minden mellözgetés nélkül adja vissza Csicsó és Küküllő várait. Ezenkívül megengedettett az erdélyieknek, hogyha Szapolyay mag nélkül találna elhalni, magoknak más fejedelmet válasszanak; Szapolyaynak pedig, hogy a török udvar hírével jószágokat cserélhessen Maximiliánnal. Nem is mozdított Szapolyay semmit is 1569. eszt. Maximilián ellen, noha eléggé sarkalta őt arra Békesy Gáspár, melyet hogy a török megtudott, Békesynek megizente, hogy őt zajos tanácsáért, rövid időn rámára fogja húzni. Ettől fogva annyira elidegenedett a török barátságtól Békesy, hogy Szapolyayt szüntelen a Maximiliánnal való szövetkezésre tanácsolta, s őt arra reá is vette, aminthogy Szapolyay 1570. eszt. januárius első napjára Meggyesre, mind a három nemzetnek gyűlést hirdett, és mind ott a közönséges, mind azután Fehérváron, a csak harmincz személyből álló kis gyűlésen, a rendeknek maga szándékát elejökbe adta. Voltak akik a Szelim ezen fellobbanható haragjának említésével próbálták ezen feltételéről Szapolyayt elállítani, de a szokás szerint most is Békesy szava állott meg. Magát Békesyt választotta Szapolyay ezen követségre, ki is 12. apr. indult Maximiliánhoz Prágába. A

dolognak annál jobb móddal lehető végrehajtására, a lengyel király ugyan oda küldötte a posnáni (poseni) püspököt, Koránszky Ádámot, aholott is a két rendbeli köretek, az alkut ugyan elkezdették, de mi-vei Maximiliánnak a spirai (speyeri) német diétára kellett menni, oda is elkísérték őt a követek, és ott ilyen pontokban egyeztek meg: Szapolyay a királyi titulus helyet, serenissimus nevet öltötte magára, Erdélyt, Bihar, Közép-Szolnok, Eraszna és Mármaros vármegyéket örökösen és egészen bírhatja; Maximiliánt magyar királynak ismeri; amit a törököktől Magyarország napkeleti részeiben visszafoglalhat, mindazt maga kezénél megtarthatja, ha őt a török Erdélyből kiüzné, Maximilián az opoli (oppelni) és ratibori herczegséget fogja neki adni, kivel is közösök lesznek mind baráti mind ellenségei; Maximilián Szapolyaynak három hónap alatt vagy bajor vagy jülich herczeg kisaszonyt fog feleségül keríteni; a következő esztendő első napja előtt, ezen pontokat meg fogja erősíteni. Ezen pontokra ott mindjárt mind Maximilián, mind pedig a két követ Békesy és Koránszky megesküdtek. Ámbár pedig- a titkok szőnyege alatt kívánta volna, mind a két rész tartani ezt az egyezést, mindazáltal kiszabadult az onnan, és Szelim füleibe repült Mindjárt két csauzt indít Szelim, egyiket ugyan a lengyel királyhoz, másikat pedig Szapolyayhoz, mely utolsó-így szólott ő hozzá: „Két dologért küldött engem Szelim császár te hozzád, először azért, hogy tőled megtudakozzam, mi okon intéztél a német császárhoz követséget, holott ezelőtt Szulejmán mint atyád, most pedig Szelim mint bátyád szeretettel voltak te hozzád, jobban cselekedted volna, ha valami szükséged, lévén, Szelimhez, nem máshoz-folyamodtál volna; második parancsolatom, téged meginteni, hogy Németországban feleséget magadnak ne keress, az én uram vagy Franciaországból vagy Dániából vagy Svécziából (Svédországból) már a honnan néked tetszik, fog neked házastársról gondolkodni.” Szapolyay egy kis tekervényes habozással azt felelte a csauznak, hogy ő báladatos szívvel megismeri hozzá való jóvoltát, mind Szulejmánnak, mind Szelimnek. Ami a követséget illeti, ő azt nem egyébért, hanem csak azért küldötte Maximiliánhoz, hogy attól katonáinak a fegyverszűnés törvényei ellen tett erőszakoskodásaikért büntetést kívánjon, azt pedig azért cselekedte, hogy azzal Szelim minapi parancsolatjához való engedelmességét megmutassa, melynél fogva ő Maximiliánalbékességben tartozik élni. A Lengyelországba ment csauz, ott a királyt arra kérte, hogy Szapolyait szélítsa meg a két felé való sántikálástól, különben magának köszönje, ha valami, nem gondoltam volna, esik rajta, Amely követet a nagyúr Franciaországba indított, útjában valami

okon fogságba esvén, Veronából írt levelet Szapolyayhoz, melyben azt jelenti neki, hogy ő egyikért azért utazik most a francia királyhoz, hogy annak hűgát neki kérje meg. Magához Maximiliánhoz is izent a nagyúr, hogy Szapolyayval semmi olyan alkuba ne bocsátkozzék, amely a kötött békeség csimbóinak erőszakos megbizonyítására okot adhatna. De parancsolt a budai és temesvári basáknak is, hogy az erdélyi dolgokat szemmel tartsák. Azonban Békesy mind ajándékokkal, mind különösen maga személyére tartozó Ígéretekkel megrakodva, szeptember közepetáján hasa érkezik Fehérvárra Maximillántól, a szövetség-pontjaival. Mindjárt összehívja Szapolyay, maga felsőbb huszonnyolcz emberét, és mivel Békesyt a kólíka, melyet magával hozott, oly keményen fogta, hogy az őt házától sehova sem bocsátotta, a Békesy házánál nézte és hallgatta meg Szapolyay a kötést, az említett férfiakkal. Csáky Mihály minden hosszas rágódás és kérődzés nélkül, mindjárt reájok esküdt a kötés pontjaira. A többiek is többnyire őt követték. De olyanok is voltak, akiket felől a Szelim haragjának képzelése gyötört. Szapolyay, aki semmivel kevésbé nem függött Békesytől, mint a szóhalló szolgálta szokott függeni maga urától, ezekkel nem gondolt; hanem, csak suttomban a várak kapitányait felesketteti, maga és Maximilián hűségére. Már tehát csak a volt hátra, hogy a rendelt időre egy követet küldjön Maximiliánhoz, a frigy megerősítésére. De abban kellett fenakadni, ki legyen az a követ. Békesyn a kólíka nem tágtott. Mások, akiket unszolt Szapolyay a követséggel, magokat vonogatták, mert tudták, hogy ha Szapolyaynak eleget találának is tenni, de Békesynek kedvét nem tölthetnék; ami pedig neki nem ínye szeret van, az a Szapolyay gyomrát is felvakarja, ha szinte legjobb volna is az; Békesyre szorult tehát, újra Szapolyay, és őt mindenre kérte, hogy a kötés tökéletességre hajtásának dicsőségét másnak ne engedje. Mindenre protestált Békesy és főképen nyavalyájával mentette magát. Mindazáltal, mivel Szapolyay egész napokat töltött az ő házár női, és különben is kólíkája szűnni kezdett, utoljára könyhullatások között reávette magát az elmenetelre, azt a kegyelmet Szapolyaytól kikérvén, hogy míg ő oda jár, azalatt senkinek jószágot vagy tisztséget ne adjon, továbbá arról is panaszkodott, hogy neki igazságaért és hűségéért sok, ellensége van, azért is attól tart, hogy távollétében, valaki vermet talál ásni alája. Evégre azt is kívánta, hogy az alatt senkivel ne barátkozzék: és senkinek ő rajta kívül ne hidjen; különösen kinevezte a két Báthorit, Istvánt és Kristófot, Forgách Ferenczet, Bánffy Pált, Gyulai Mihályt, hogy azokat magától rekessze ki. Mindezekre kézbeadással kötelezte magát Szapolyay, de ahhoz sem mert tá-

maszkodni átaljában Békesy, hanem a maga testvéröccsére bízta, hogy a fejedelem ajtajának nyílására vigyázzon. Így elrendelvén dolgait, amennyi pénzt, lovat, nyuszt bőröket s a t. akart, kezéhez vett, és azzal 27. decz. útnak indult, Kassa, és Krakó felé Prágába ért Mazimiliánhoz 1571. eszt. boldogasszony havának végén. A frigy megerősítése 10. mart. ment véghez. Míg odajárt Békesy, addig Csáky Mihály és Blandrata György hordozták magok kénye szerént Szapolyayt, akiket maga Békesy sem tiltott vala el ő tőle elmenetelekor. A közelebb írt esztendőnek első napján, amint Forgách írja, ezekkel ment Szapolyay egy Székely nevű városba az oda hirdetett diétára. A város nevében úgy látszik hiba van, elég a hozzá, hogy onnan a diétán egyéb polgári dolog nem fordult elő, a szokott adó meghatározásánál; de a vallás felett nem kis lárma volt. Szapolyay büntetésre kívánta azokat, akik a szent-háromságot tagadó tudományról nem jól szélának, de a rendek azon kívánságának ellene mondtak. A diéta végével a közelebb lévő várak környékére lovagolt Szapolyay, egy vadászatra alkalmas havas időben reggel maga multságára. Még semmi vadat sem kaptak az ő kísérői, mikor a lovaglásbeli erős mozgás, néki olyan főszédelgést okozott, mely miatt kénytelen lett lováról leszállani és az utána ment hintóra ülni. Dél tájban Vécs várához értek, aholott is ebédelni akart, de ételbeli kívánsága elveszvéen, ágyra dült, a vele lévő uraknak pedig parancsolt, hogy az ő szobájából nyíló házban egyenek, s jó kedvet indítsanak. Azok setét éjszakáig marattak és iszogattak. Negyed napi heverés után magát jobban érezvéen, Görgény vára felé idült lóháton vadászni. Sok elébb-tovább való nyargalódzás után is prédát nem kapott. Azonban ismét változása esvéen, néminemű szomorúsággal és mély hallgatással Görgény várába léptetett, és ott egy kevés sétálgás és holmi felől való tudakozódás után lenyugodt. Akkor éjjel olyan kólíka jött ő reá, mely nyavalya töréssel végződött, és az ő reá való nézést irtóztatóvá tette. Csáky és Blandrata senkit sem bocsátottak be ő hozzá; a következő napokon azonban csak azt hírlelték felőle, hogy lábfájással vesződik. Egynehány hetek múlva Görgényből hazament Fehérvárra. Ott első és második nap jobban látszott lenni, úgy hogy a szobában fel- és alá sétált, és reménység volt hosszabb életéhez. Harmadnap egészen felöltözött, megmosdott, szokása szerént a tűzhelynél soká állott, esdeklő leveleket olvasott, azokra feleletet adott, hát egyszer az előbbi nyavalyák véletlen újra szíven szorítják, melyeknek súlya alatt, nyelvét úgy összerágta, hogy tizen négy napig érthetőképén nem szólhatott. Csak szemeiben látszott valami eleven-ség. Mindaddig nevedektek nyavalyái, míg egyszer márczius tizenne-

gyedik napjára virradólag, reggeli három órakor életét-örökösén eloltották. Úgy látszik az is sietette halálát, hogy azelőtt kevés nappal Békesytől olyan levél jött, hogy házassága dolga még a legnagyobb bizonytalanságok között lebeg. Ugyanis a bajor hercegtől az a válasz jött, hogy az később a maga leányát halálnak, mint Socin vallásán lévő embernek adni. Ami pedig a jülich-i hercegisasszonyt illeti, onnan biztató szóval jött ugyan vissza Maximilián követe, de a kisasszony igen formátlan, és a német nyelven kívül mást beszélni nem tud. Halála előtt kevés nappal testamentomot tett, melyben Maximiliánnak egynehány paripákat, arany és ezüst régi pénzeket; a lengyel királynak egy drága filegran munkával készült sátort és egyéb táborigyöngyös nyeregszerszámot; Erdélynek pedig azt az arany keresztet hagyta, mely a minap Szulejmán megköszöntésekor Zimonynál nyakából függött vala. Forgách nem igen szép színekkel festegeti őt. Brutus ellenben ártatlan tréfáiról, kegyelmességéről, mértékletességéről, a muzsikához és építés mesterségéhez való értéséről dicséri, és hogy Szászsebesen akadémiát szándékozott állítani- és fundálni. A Socin tudományát Blandrata György, az ő udvari orvosa futja feléje, és azt hitette el vele, hogy a minap Kővár és Nagy-Bánya elfoglalására, ezen tudományhoz való ragaszkodásáért segítette őt a gondviselés. Forgách kicsiny homlokúnak, apró szeműnek, ritka és veres szakállúnak, pipaszár lábúnak írja őt Bizonyos ideig szükségesnek tartották a rendek az ő halálát titokban tartani, a Szelimtől való félelem miatt. Azonban április első napjára Fehérvárra gyűlnek, ott a diétán az ő halálát kihirdetik, utolsó rendelkezéseit felolvassák, helyébe Báthori Istvánt fejedelemnek választják, ki is az ő testét illendő pompával édes anyja Izabella mellé takarította a fehérvári nagy templomban. Hogy felesen voltak olyanok, akik ő felőle halála után rosszul szólottak, onnan tetszik meg, mert ugyanazon 1571. eszt az Erzsébet napján Kolozsváron tartott diéta azt végezte, hogy akik az ő hírét, nevét ócsárolták, beidéztesse nek és kétszáz forintra büntetessenek. Ó benne aludt el végképen a Szapolyay nagy família. Sommer János mondott ő felette deák nyelven egy halotti beszédet, mely nyomtatásban is kijött. A versek, melyeket ugyan Sommer írt az ő dicséretére, ím következnek:

Pannóniae princeps, et Regni divitis Haeres;
 Dacus Jazygii qua colit arva soli;
 Ultimus existens antiqui stemmatis Heros,
 Cui Deus Hungariae scepra ferenda dedit,

Hic posuit corpus: morbis seperatus acerbis,
 Intulit ut saevam ferrea Parca necem.
 Cujus nunc servat cineres moestissima virtus,
 Et lachrymas fundit Calliopea suas.
 Nullus enim Regum quos noster viderit orbis
 Virtutum tantas coelitus hausit opes.
 Si decus et laudem mortalibus arma pararunt;
 Sanguinei Mártilis filius ille fúit.
 Si Jóve nata bonos Reges Astraera coronat:
 Justitiae cultor sedulus ille fait.
 Si peperit stabilem musas coluisse favorem:
 Mecaenas studiis unicus ille fúit.
 Si meruit laudem quaerendae cura salutis:
 Illius hic ingens sollicitudo fuit.
 Hinc alios tantum Reges supereminet omnes,
 Vincére quam Titán aureus astra solet.
 Primus erat Regum, fortassis et ultimus idem
 Cujus sinceram lingua professa fidem est.
 Félix cui tantos licuit vitare tumultus,
 Non jam cura animum membrave morbus edit
 Liquisti nobis gemitus, lacrimosaque vota,
 Ante oculos quorum possidet hostis agros.
 Hostis Threicius, cujus sub pectore ferrum
 Stridet, in immiti visque superba manu est.
 Cui jocus est Christi eoetus niactare fideles,
 Et captos ferro stringere posse pedes.
 Sed frustra querimur, ferulam Deus extulit ultor
 Ut crimen nostrum praemia justa ferat.
 Si mentein admoveat pietas melioribus ausis,
 Et faciat nullum dextera justa scelus.
 Annus, dies, et mensis mortis:
 Ut bIs proDierat septeno Mart IVs orbe,
 FLLeVlt egens regIs pannona terra bonI.

Szarka Pál. Pekry Lajos alatt katonáskodott, első Ferdinánd király idejében. Vele volt Pekryvel 1535. eszt., mikor azt a fraknói és kis-mártoni német kapitány, Furst Móricz, a Fertő tavához közel, egy Purpak nevű faluban, éjjel elfogta, és akkor nemcsak sebet kapott, hanem Pekryvel együtt fogságra is vitették Kis Mártonba.

Szászy András. Csáky Imrével hollókői porkoláb volt 1552.

esztendőben/ mikor azt ő tőlök Ali, a budai basa elvette A dolgot
így írja le Tinódi.

Elszálla a basa a Hollókő felé,
Táborát jártatá közel a vár mellé,
A porkoláboktól a várat kereté,
Két porkoláb vala akkor az Hollókőbe.
Az Imre porkoláb Szászy András vala.
Imre megijedett; András vitéz vala.
Imre a basának ott választ tött vala,
Jó Hollókő várát ő megígérte vala.
András hogy ezt hallá, ottan ellent monda,
Pártos drabantokkal Imre rátámada
Hegyes törrel társát általveri vala,
Ha akkor ő kezét meg nem ragadják vala,
Sietséggel várat basának megadá,
Basa békével őket elbocsáttató,
Imre magát evvel gyűlölségbe hozá,
Őt addig kergetek, szökék Törökországba,
Táborával basa Buják alá szállá s a t.

Ez időtől fogva inkább a polgári, mint a hadi rendben szolgált András a hazának. Itélőmester volt 1569. eszt., mikor őt a pozsoni diéta, az ország határainak Ausztria felől való megtekintésére rendelte ki, Pethő Jánossal, Perneszy Andrással, Rajky Gáborral és a királyi fiskussal. A királyi táblának előlülője volt pedig 1578. eszt. mikor a pozsoni diéta végzéseinek huszonnegyedik cikkelyében azt a rendelést tette, hogy ha Thurzó Elek Laszkár nevű falut, ezenkívül Felső-Lelocz nevű falunak egy részét, és a Kebenkai pusztát, mely jószágokat Szászy Andrástól foglalt vala el erővel, annak önkényt vissza nem adná, tehát a Duna melléki főkapitány, Forgách Simon tegyen Szászy Andrásnak igazságot.

Széchenyi. Ez a familia Nógrád vármegyében Szécsen vagy Szécsény nevű várostól vette maga nevét. Ennek első tudható törzsöke Farkas, harmadik Béla király alatt palatínus volt, 1175. eszt. Ennek a Farkas palatínusnak, Farkas mester nevű maradéka virágzott Kun László és Velencei András királyok idejében. Ennek a Farkas mestek fia volt már Széchenyi Farkas Tamás, aki következik.

Széchenyi Farkas Tamás. Orodi vagy amint már ma híják aradi, barsi, szerémi főispán, kunok bírása, hasznosi, zólyomi és lublyói kapitány, utoljára pedig erdélyi vajda és szolnoki főispány volt első Ká-

roly király idejében, akinek mind boldog, mind boldogtalan állapotjában hűséges embere és hathatós védelmezője volt. Mihelyt bejött első Károly az országba, mindjárt mellé állott neki ez a Tamás, és ámbár sok kárt, nyomorúságot és szegénységet kellett neki amiatt szenvedni, mindazáltal, (amint Károly maga teszen arról tanúbizony-ságot), Tamás mind magát, mind minden jószágát és atyjafiait megtagadta és őt követte. A Trencsényi Máté ellen való hadban is sok vérét kiontotta Tamás Károly mellett 1312. eszt. Abban az időben egy Mikus nevű ember bírta Nógrád vármegyében Hollókő várát, de minthogy Mikus Trencsényi Mátéhoz állott, azt Károly ő tőle elvette, és minden hozzá tartozó jószágokkal és jövedelmekkel együtt Tamásnak adta, eddig mutatott hűségeiért 1313. eszt. Azután sem szűnt meg Tamás magát Károly iránt érdemessé tenni, Károly pedig ő reá fontos dolgokat bízni, és azokban való hűséges eljárásáért őt jutalmakkal tetézni. Bizonytalan hányadik esztendőben, de igen munkás eszköz volt Visegrád, várának Trencsényi Mátétól' való visszavételében. Hogy 1317. eszt. Károly második ízben is özvegyen maradt, Tamást választotta arra, hogy a cseh királynak Jánosnak hűgát Beatrixet, hetedik Henrik császár leányát neki feleségül megkérje és jegyezze. Simon nevű főembert és István nevű tolmácsot adott melléje. Elment Tamás 1318. eszt. ezen társaival és egyéb kísérelével nagy pompával Jánoshoz a cseh királyhoz, ki is mihelyt az ő követségének célját megértette, elküldött a maga hűgaiért Máriáért és Beatrixért Németországra Luczelburgba, és azokat magához Prágába hozatta, kik közül még egyik sem haladta volt meg a tizennegyedik esztendőt. Szabad választást hagyott János király, a maga két hűga közt Tamásnak, ki is hogy azokat szemczirkalomra vette, közölök a kisebb idejűt, Beatrixet, tetszhetősebbnek irányozta. Meglévén a választás, azt János király is helybehagyja, Beatrixet templomba viszik, ott Tamás őt Károly számára eljegyzi, a harangok megkondulnak, az ott jelenlévő barátok Te Deum Laudamust énekelnek. Tamás pedig a királyi menyasszonyt nem sok idő múlva haza hozza. Aki ezt a ceremóniát szemével látta, és le is írta, annak leírása után ezt az akkori időhez illő pár verset vetette:

Da Deus, ut crescant, feliciter ambo senescant:
Quos conjunxisti, conserves ab omine tristi.

Ezt a költséges utat és követséget, egészen maga pénzén vitte Tamás véghez, mely költségnak és fáradságának visszapótlásául, mind

azokat a jószágokat neki adta Károly 1319. eszt., melyeket azelőtt egy mag nélkül elhalt Pilin Péter nevű ember bírt vala, másutt is ugyan, de főképen Nógrád vármegyében.

Az ő vajdaságában az erdélyi szászok egy Heneng, vagy Henning nevű főember vezérlése alatt, a király ellen pártot ütöttek. Hogy ezeket a vajda megzabolázhassa, Károly az ő segítségére a kunokat rendelte, akikkel ő a Henning pártos szászait megverte, és a hámban maga Henning is elesett. A törvény szerint Henningnek, mint felség ellen vétőnek, minden jószága a királyra szállott, a király pedig azt egészen Tamásnak adta; de mivel Henningnek atyafiai a királyhoz, s a vajdához való hűségben megmaradtak, Tamás azoknak érdemeikre való tekintetből, és a Henning gyámoltalanságra maradt árvái iránt való szánakozásból, Henning minden jószágait, az ő árváinak, kétszáz finom ezüst markért visszaadta Déván 1325. eszt. költ levele által.

Ez a Tamás vajda volt annak leghúzósbab rugója, amint Thúróczi írja, hogy Károly, az oláhországi vajda, Bazarád Sándor ellen menjen, és így ő volt annak is fő oka, hogy abban a hadban sok derék ősz és ifjú magyar vitéz, minden ereje s virtusa kimutathatása nélkül hullott ott el, és maga Károly is, csak mint valami tűzből kiragadott üszög, úgy maradhatott meg 1330. eszt.. Kétség kívül azért akarta ő Bazarádot az oláh vajdaságból kivettetni, hogy azután Oláhország is az ő vajdai pálczája alá adassék. A sári klastromon való jus patronatust, az országbírája Pál előtt, Kompolthy Imrének adta Sadány nevű faluért 1339. eszt. Még 1342. eszt. jelenvolt az első Lajos koronázásán Székes-Fehérváron, és ugyanazon esztendőben a vajdaságot letette, mely időtől, fogva csendes magánosságban élt, és mikor halt meg bizonytalan. Két fia maradt, Mihály és Miklós, kikről mindjárt lesz szó.

Széchenyi Mihály. A közelebb írt Tamás fia, először pozsoni prépost, azután 1342 eszt. váczi püspök, utoljára pedig 1363. esztendőtől fogva egri püspök. Egrri püspökségének mindjárt első esztendejében, az ott való kanonoktól, magához váltotta az Eger vizén való vízi malmot, és Heves vármegyében Demjén nevű falut, melyek helyett azoknak a gönczi must dézmát, és a ruszkai gabona, méh, gödölye, bárány stb. dézmát adta örökösen által. Egyéb dolgai sötétségben vágynak, ha ezt az egyet kivesszük, hogy 1371. esztendőre zsinatot hirdetett Egerbe. Azután hat esztendővel halt meg.

Széchenyi Miklós. Ez is Tamás fia, Mihály püspök testvére. Bizonytalan mi okon hitták ezt másképen Konya Jánosnak. Sárosi

viceporkoláb volt ő 1344. eszt.; szepesi, sárosi és nógrádi főispány 1350. eszt. amikor első Lajos királyival odajárt Olaszországba. Az ország zászlós urai, vagy bárói közé 1361. eszt. vétetett be, amikor már pozsoni kapitány s egyszersmind főispány volt. Azután hat esztendővel Dalmát és Horvátország bánjává lett Három fiút hagyott, Ferenczet, Miklóst és Simont.

Széchenyi Ferencz. A közelebb említett Konya János, vagy Miklós fia, Vas és Sopron vármegyék főispányja, erdélyi vajda és országbírója, első Lajos és Zsigmond királyok alatt. Annak a segítő seregnek, melyet Lajos király 1373. eszt. a páduai herczegnek, cararai Ferencznek küldött Olaszországba a velenczések ellen, ez a Ferencz volt fővezérje, ahol ő nagy hirt s nevet szerzett magának. Ezen jó hirnek szerzésében, igen nagyot segített ő rajta, Herbordi Miklós, a borsvai esperest, kinek aztán Ferencz 1374. eszt. két testvérének s a felébb írjt egri püspök Széchenyi Mihálynak megegyezésével, egy Sáp nevű falut ajándékozott s vallott által örökösen, az egri káptalan előtt. Zsigmond király 1395. eszt. tette őt vajdává. Azután való esztendőben jelenvolt a nikápolyi szerencsétlen hadban, melyből kiszabadulván, az országbírótságot 1409. eszt. tette le ő vele a senkit sem tekintő halál. Czimere két fejű sas volt. László fia maradt.

Széchenyi Simon. Ez is Konya János fia, 1388. eszt. Trencsén vármegyei főispány. Soha sem tévózott Zsigmond király iránt való hűségében, ki is őt azért főkomornyikká, és posegai főispánnyá tette 1405. eszt., mely hivatalait épen azon esztendőig viselte, amelyig a bátyja Ferencz az országbírótságot.

Széchenyi László. A felébb írt Ferencz fia. Konya János unokája. Annak a szövetségnek, melyet Zsigmond király 1412. eszt. a lengyel királylyal kötött, ez a László is aláírta maga nevét. Minekutána szekcsői Herczeg Annától, egy maga nevét viselő fiat nemzett volna, bizonytalan hányadik esztendőben, de ifjúkorában halt meg. Az özvegy Annát, az országbíró Perényi Péter vetkeztette ki a gyász ruhából.

Széchenyi László. A közelebb említett Lászlónak, Herczeg Annától való fia. Nagy ostora volt ez Giskra Jánosnak, és a többi cseheknek, akik ötödik László és Mátyás királyok alatt az országban izgágalkodtak, de csak két jeles tettének emlékezete kerülhetett el a feledség örvényét, egyik az, hogy Giskrától 1446. eszt. vette vissza a tapolcsáni várat, másik az, amit országbíró Czudar Simon írt 1460. eszt. a bártfaiaknak, hogy t. i. Széchenyi László, a szondái vár mellett, a cseheket úgy összerontotta, hogy közölök igen kevesen futhat-

tak el, a többiek vagy halva estek, vagy fogva. Sok fegyvert s más prédát is nyert tőlök. De győzelmeit ugyanazon esztendőben félbeszakasztatta vele, a mindeneken győzedelmeskedő bajnok a halál. Egy fiat s három leányt nemzett. 1. Katalint, kiről 1437. esztendőn erről nincs többé emlékezet. 2. Jánost, aki 1474. eszt. szent-benedeki apátúr lett a Garan vize mellett. 3. Adjugát, vagy Hedviget, akit Lossonczy Albert jegyzett el. 4. Annát, aki Országh János felesége volt 1460. eszt. így tehát, az a Széchenyi família örökösen elaludt.

Széchenyi Mihály. Eck gróffal, Török Ferenczczel s másokkal, együtt vette vissza Veszprémet a törököktől, és akkor mindjárt őt tette oda való kapitánynyá a gróf 1566. eszt.

Széehy. Ez a familia attól a Balogh nevű familiától származott, mely a legrégebb időkben, Gömör vármegyében Balogvárát birta, melynek düledékei ma is látszanak; Negyedik Béla király alatt élt Balogh János, kinek Miklós nevű fiától, két unokája lett, u. m. Péter, aki 1333. eszt. nógrádi főispány, és szondái kapitány volt, és Dienes. Hogy ez a Péter és Dienes atyjok halála után megosztottak, Péternek egyéb jószágai között Vas vármegyében Felső-Liridva jutott, melyről szokták aztán magokat az ő maradékai nevezni; Dienes maradéki pedig, a Rima-Széchi nevet tartották meg. Péternek két fia maradt, u. m. János, aki 1347. eszt. főasztalnok volt, de hamar elhalt; és Miklós, akiről mindjárt lesz szó. Ami Dienest illeti, ő róla s maradékiról, majd oda alább lesz emlékezet.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A most említett Péter fia, ifjantan szepesi, sárosi és nógrádi főispány, azután egynehány rostban horvát, dalmátországi és Szörényi bán, országbírája, utoljára pedig nádorispány, első Lajos király alatt. Luczelburgi János a cseh király, olyan különös gyűlöléssel viseltetett Lengyelország iránt, hogy amint Dlugoss írja, örömet meghalt volna, csak hogy valami pusztítást tehetne Lengyelországban, és Krakó kőfalait, ha mind setétben és vakon is megtapogathatná. El is érte János a maga óhajtott kívánságát, mert 1345. eszt. Lengyelországnak Szilízia felől való részét felprédálta, és Krakó alá szállott. Lajos magyar király, a maga kedves bátyjának Kasimir vagy Kázmér lengyel királynak segítségére, aki az ő édes anyjának Erzsébetnek testvéreje volt, elküldötte Poháros Péterrel együtt, ezt a Széchy Miklóst, és ezek Azték el Krakó alól János cseh királyt. Odajárt Széehy Miklós Lajossal 1350. eszt. az olaszországi hadba is, és ott tett szolgálataiért erősítette őt meg a király Balogvára bírásában. 1353. eszt. országbírája volt.

Egy Jakab nevű traguri esperest 1357. eszt. sz. Miklós napja

éjszakáján, igen nagy lármát és zenebonát gerjesztett némely nyughatatlan eszű lakosokkal, és azokkal sok nemesnek házait felverte Trágar (Trau) városában. Reárontott a fárai püspök házára is, annak minden jószágában zsákmányt vetett, magát a püspököt is Cigis Istvánt megverette, félholtan hagyatta, s nevezetesen fejét úgy összetörette, hogy a borbélyoknak, a gyógyítás közben, az ő koponyájából egynehány apró csontokat kellett kivenni. Ezen hallatlan dolognak megvizsgálására és megítélésére Lajos király, Zuus Jánost, a tót és dalmátországi bánt, és ezt a Széchy Miklóst rendelte a küldötte ki 1358. eszt. Ezek azt a gonosztevőt, akivel Jakab esperes a püspököt megverette vala, megfogatták, vallatták, és a traguri piacon kezét elvágatták. Magát Jakabot is tömlöczbe vetették, de az onnan kiszökött.

Országbírája volt Miklós 1370. eszt., amikor, bizonytalan mi okon, Rómába járt követségbe Orbán pápához, némely pap urakkal, Megnyerte ott a pápától, hogy neki és társainak, azt a keszkenőt megmutassák, melyen a Krisztus valóságos képe látszik, a sz. Péter templomában. Ott volt Miklós Kis Károly mellett 1379. eszt. Olaszországban, mikor ő a velenczéseket a békességgel, a többek közt ilyen feltételek alatt kínálta: hogy Velence városában, a sz. Márk piacán, minden ünnepen szúrják fel a magyar király zászlóját; a hadra tett költségért fizessenek a velenczések ötezer aranyat, mikor dogét választanak, azt a magyar király erősítse meg hivatalában; esztendőnként pedig ötvenezer arany adót fizessenek. Még 1386. eszt. élt Miklós, és akkor palatinus volt. Négy fia maradt, u. m. János, Ferencz, Miklós és Péter. Ezek közül Jánosról s Ferenczről semmit sem, Péterről pedig csak annyit tudhatni, hogy az ő felesége, bizonytalan kicsoda Sára, Abauj vármegyében, Újvár és Közép-Németi nevű faluit 1393. eszt. Zsigmond királynak adta, a Vas vármegyei Körmondért. Miklósról mindjárt lesz szó.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A közelebb írt palatinus Miklós fia. Ennek s testvéreinek adta volt Zsigmond király 1391. eszt. Vas vármegyében a sz. gróti apátúrságon való jus patronatust, melyben őket, azután tiz esztendővel, Bonifác pápa is megerősítette. Egy ideig ez a Miklós vigyázott, s viselt gondot a veszprémi püspökség jóvedelmeire, abban az időben egynehány esztendeig nem lévén püspök Veszprémben. Tárnokmester volt Miklós 1409. eszt. A palatinus Gara Miklós leányától Ilonától négy fiút hagyott: Dienest, Tamást, Jánost és Miklóst.

Széchy Dienes. (Felső Lindvai). A most említett tárnokmes-

ter Miklós fia, először nyitrai, azután egri püspök, és egyszersmind kardinál, utoljára pedig esztergomi érsek 1440. esztendőől fogva. Ifjúkorában Bécsben folytatta itthon kezdett tanulását. Egri püspök volt még 1439. eszt., mikor Albert király őt Lublyóba küldötte, hogy ott a lengyel követekkel békességet csináljon. Lásd Rozgony Simon. Erzsébet, az Albert király özvegye emelte őt érsekségre, melyet annak azzal köszönt meg, hogy annak kisdédét Lászlót, magyar királynak felkoronázta Ulászló ellenére. Lásd Erzsébet. Mindazáltal azután elment Budára Ulászlóhoz is a diétára, menedéklevel mellett; de a magyarok a levélre, és tett ígéretekre semmit nem hajtván, őt Gara Lászlóval együtt fogságra tették, és mindaddig szabadon nem bocsátották, míg magát arra nem ígérte, hogy Ulászlót meg fogja koronázni, melyet ő azután meg is cselekedett Fehérváron, és így kevés hetek alatt két királyt koronázott az országnak. Mindazáltal azutánis mindenkor nagyobb hűséggel volt ő a Kis Lászlóhoz, mint Ulászlóhoz.

A várnai veszedelem után, sokat munkálódott benne, hogy ezt a Kis Lászlót válasszák a magyarok királynak, mely minekutána meglett, egyiket őt küldöttek a magyarok Fridrik császárhoz, hogy attól a Kis Lászlót kérje ki 1445. eszt. Azután két esztendővel, ismét a császárhoz járt ő Bécsbe követségbe Gara Lászlóval és másokkal, Hunyadi János gubernátor parancsolatjából, hogy ott békeséget kössön, de azt akkor végre nem hajthatta, hanem azután egynehány hetekkel csakugyan megkészült az Rakelsburgban (Radkersburg), a következő két esztendőre. Egy papi gyűlést, vagy zsinatot tartott Dienes 1450. eszt. Esztergomban, melyben micsoda rendeléseket tett, nem tudhatni, ez egyen kívül, hogy az esztergomi templomnak megújítására, magának elegendő költsége nem lévén, a püspököktől és egyéb gazdagabb papoktól arra pénzbeli segítséget kért, melyet az akkori pápa megtudván, maga is segéltette elő ennyiben az ő szándékát, hogy keményen parancsolt az ő alatta lévő papságnak, a neki adandó segedelem iránt. Nem csak a papok, hanem a világi urak is segítették őt ezen dologban, nevezetesen Hunyadi János a gubernátor. Négy esztendő alatt ment ez a templom tökéletességre. Mondják, hogy annak egy márvány kapuja, még ma is mutatja annak régi fényességét. A többi magyar főrendekkel együtt ő is összeszövetkezett volt Bécsben 1452. eszt. a bécsiekkal Fridrik császár ellen, aki sem szép szóra, sem fenyegetésekre nem akarta kiadni a Kis Lászlót. Mindazáltal mivel még akkor egészen el nem tölt volt a minap két esztendőre kö-

tött békeség, a magyarok Fridrik ellen haddal nem mentek, hanem az ausztriaiak Németujhelyen mindaddig ostromlották Fridriket, hogy még ezen esztendőben Lászlót kiadta, amikor aztán ismét elment Dienes Bécsbe a kis király udvarlására; a következett 1453. eszt. pedig Simon Juda napján ugyan ő koronázta fel ezt a Lászlót Prágában cseh királyságra. Lásd Vitéz János.

Ennek a Lászlónak halála után, Mátyás királynak főkancelárja volt. Őt is újra feleskette Mátyás 1450. eszt. a maga hűségére, azt megtudván, hogy némely magyarok Fridrik császárt akarják ő helyébe királynak behozni. Ott volt Mátyással 1461. eszt. Trencsénben, és azon Ígéreteknek és feltételeknek, ő is aláírta nevét, melyek alatt Mátyás a cseh király leányát magának feleségül vette. Azt bíztá volt ő reá és a palatinusra Ország Mihályra Mátyás 1465. eszt., hogy az országban régtől fogva pusztító cseheknek, egy Komorovszky nevű vezérjével alkura és békeségre lépjen. Amely levelet ezen dologban vissza Mátyáshoz írt Dienes, még ma is megvagyon. Ebben azt írja, hogy Komorovszkynak olyan méltó panaszai vágnak, melyekre semmit nem lehet felelni, p. o. Mátyásnak tulajdon leveleiből megmutatta, hogy neki Mátyás adós, mely adósságot ámbár sokszor kért Komorovszky, mégis a király meg sem adta s a t. Mindazáltal sok beszéd után, arra vette Dienes Komorovszkyt, hogy ne kívánjon többet kétezer és huszonnyolca forintnál. Minthogy pedig annak kifizetésére Komorovszky semmi ígéretnek és halogatásnak nem állott, kénytelen volt az érsek a maga Thurócz, Árva, Liptó és Zólyom vármegyei dézmáját neki általengedni. Negyedszer is volt Dienesnek szerencséje a király koronázáshoz. Ugyanis ő tette 1464. eszt. a magyar koronát Mátyás király fejébe, mely czeremóniának azért kellett mindedig haladni, mert a korona Fridrik császár kezei közt hevert zálogban.

Ámbár pedig semmi nyoma nincsen annak, hogy ez a Dienes Mátyás királyhoz hűségtelen lett volna, mindazáltal bizonyos, hogy nem volt ő benne Mátyásnak teljes meglegedése. Még ma is megvan a pápához írt egy levele Mátyásnak, melyben megvallja ugyan, hogy Dienes papnak jó, de utána veti, hogy a politikai dologban nem eléggé jártas. Még el sem múlt a Mátyás koronázásának esztendeje, mikor egy indulattal teljes levelet küldött Dienesre, melyben azt az országos panaszt veti neki szemére, hogy messze földről, sokszor csak egy, vagy másfél aranyban forgó dologért is, maga eleibe idézi az embereket, ámbár már arról őt mind a király, mind az országgyűlése megintette. Nevezetesen magát ezt a levelet is, olyan embertől küldötte ő hozzá Mátyás király, akit Dienes túl a Száva

vizéről idézett magához, még pedig koránt sem lelki, vagy eklésiai dologban. Nem soká volt ezután életben Dienes, mert meghalt 1465. eszt. 1. febr. Azt mondják, hogy bárom pápa választásában jelent meg és vett részt Rómában, kik közül második Pius, vagy amint azelőtt hittak Aeneas Sylvius volt az utolsó, aki ő vele az előtt való időkb-
ben, az ötödik László király dolgában levelezett. Nyolczezer aranyat hagyott volt egy templomnak építésére, de azt Mátyás király had-
költiségre fordította.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia és Dienes test-
vérje, Komárom vármegye főispánja, és Komárom várának kapitánya, király kincstartója, különös szép ábrázatú és testállású ember. Jelen-
volt 1440. eszt. Fehérváron a kisded ötödik László koronázásán, akinek pártját fegyverrel is hatalmasan ótalmazta Ulászló ellen. Esz-
tergomból sokszor kicsapott a keze alatt lévő-katonasággal, és azokat akik Ulászlóhoz hajlottak, fosztotta, perzselte, sőt egész Bnda alá me-
részlott jönni, és ott a Bányavárost felégette. Ott volt az érsekkel Rakelsburgban (Radkersburg) a két esztendeig tartandó békesség esi-
nálásában 1447. eszt. A Rigó mezején esett mag nélkül el 1448. esztendőben.

Széchy János. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia. Dienes és Tamás testvérje. Ez is ellensége volt eleinte Ulászlónak. Először Komárom, azután pedig 1459. eszt. Zala vármegyében főispány volt, mikor Mátyás király hűségétől elállván, Gara Lászlóval s másokkal Fridrik császárt iparkodott magyar királynak tenni, aki ellen azelőtt hét esztendővel Dienes érsekkel együtt szövötközött volt a bécsiekkal.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). Ez is. Miklósnak Gara Ilonától való fia, lovászmester 1469. eszt. lettr Mátyás király alatt, akinek Kanisay Lászlóval arról tett panaszt 1476. eszt., hogy a Fridrik császár emberei, az ő öt faluját, Szakolczát és egyebeket felprédáltak, sok nemest fogva elvittek, Köszeget is elfoglalták s a t. Ugyanakkoi másfelől az a hír jött Mátyás fülébe, hogy olyan háromszáz nagytekin-
tetű emberét fogták el sok ezer aranynyal a Fridrik jobbágjai, akiket Mátyás pénzt szedni küldött vala szélyel az országba. Mindezeket egész emberséggel megírta Mátyás Fridriknek, és egyszersmind azt is jelen-
tette neki, hogyha az efféléket nem orvosolja, kénytelen lesz a dolgot másképen igazítani; aminthogy azután való esztendőben be is ütött Ausztriába, és ott a kölesönt visszaadta

Mátyás halála után, Maximilián császárhoz állott volt Miklós, Kanisayval együtt, és azt igyekezett Ulászló ellen behozni. Ott volt Maximiliánnal, mikor az Székes-Fehérvárt megvette és oda azt be is

kísérte 1490. eszt. Mindazáltal azon békességnek erejével, melyet azután való esztendőben kötött Maximilián Ulászlóval, ettől gráciát nyert, és azután mindenkor hűséges volt hozzá. Ott volt Pécsen 1495. eszt., mikor Ujlaky Lőrincz odament Németujvárról, és ő kísérte azt be Ulászlóhoz. Minthogy testvérei mag nélkül halván el, azoknak minden jószágai ő reá szállottak 1498. eszt., a budai diéta őt is azou urak közé számlálta, akik egy zászló alja katonaságot tartoztak tartani. Alsó-Lindvai Bánffy Borbálától két fiút nemzett, Jánost, aki hamar elhalt, és Tamást, aki következik.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). A közelebb írt Miklósnak Bánffy Borbálától való fia. Ott volt 1505. eszt., a rákosmezei diétán. Sok panasz volt reá, hogy visszaélt a sz. gróti apátúrságon való jus patronatussal. Vas vármegyei főispán volt, mikor 1526. eszt. Mohácsnál elesett. Ormosdi Székely Magdolna egy fiat és egy leányt szült őneki, u. m. Istvánt, akiről mindjárt lesz szó, és Margitot, aki először gróf Salm Miklóshoz, másodszer Árkói Pyrhushoz ment férjhez.

Széchy István. Tamásnak Székely Magdolnától való fia. Atyja nyomdokit követte, a sz. gróti apátúrságon való erőszakoskodásban, ezen az okon 1528. eszt. nemcsak az azon való jus patronatustól fosztatott meg, hanem minthogy már atyjával együtt mindössze húsz esztendőttől fogva, sok jövedelmét húzták az apátúrságnak, negyvenezer forintra is büntettetett. Ő benne szakadt magva a felső-lindvai Széchy famíliának 1535. eszt. Az ő hűgának Margitnak, két férjétől maradt gyermekei, soká, de haszontalan pereltek az ő jószágaiért, ugyanis azok a rimaszéchi Széchy ágnak Ítéltettek, melyről következik már a szó.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). Az oda felébb említett Balogh Jánosnak, Miklós nevű fiától való egyik unokája, Péter testvérje, szörényi bán és főtálnok első Károly király alatt, kinek nagy kárt tett azzal, hogy azt a Bazarád ellen való hadakozásra reáverte 1330. eszt. Akkor tette volt őt Károly szörényi bánná, míg Mars kedvezett. Balás nevű fia után két unokája lett, u. m. Dienes és Péter, akit másképen Bánszéchynek neveztek. Ennek a Péternek két fia maradt, t. i. János, aki pap úrrá lett, és Zsigmond, aki úgy látszik magtalanul halt el. Egy 1414. eszt. költ levél, arról emlegeji Jánost és Zsigmondot, hogy ők akkor a remete sz. Pál szerzetesei klastromának, melyet az ő eleik Hangan völgyén építettek, sok földet és jószágot ajándékoztak, Hangan és sz. Simon nevű faluk közt.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). A közelebb említett Dienesnek, Balás nevű fiától való egyik unokája, Péter testvérje. Prokop és Fe-

rencz nevű fiakat hagyott. Ennek a Ferencznek és atyjafiainak Zsigmond király 1415. eszt. Pest és Nógrád vármegyékben sok falut adott; ő ellenben Gömör vármegyében sok jószágát zálogba vetette Ott Andrásnak 1429. eszt. Három fia maradt Ferencznek 1. Miklós, aki Katalin nevű leányát Buzlay Miklóshoz adta férjhez, 2. Péter, 3. László.

Széchy Péter és László. (Rimaszéchi). A most említett Dienesnek, Ferencz fiától való unokái. Ezek bírták Balogvárát Gömör vármegyében, melyet ők az akkor az országban garázdálkodó cseheknek általadtak, melyből aztán azok ott körülbelől sok pusztítást tettek. Visszavette ugyan Mátyás király Balog várát a csehektől, de azt többé a Széchyeknek vissza nem adta, sőt amit Rimaszéchen bírtak, tőlok azt is elvette, s több más józágaikkal együtt Rozgonj Sebestyénnek ajándékozta 1460. eszt. 19. nov. Kassán költ levele által. Péter leányát Justinát 1507. eszt. hagyta özvegyen Jánosy László. Ami Lászlót illeti, ő Enyiczke nevű falut nyert Abauj vármegyében, annak vidékivel együtt második Ulászló királytól, melynek bírásába 1500. eszt. vitetett és állíttatott be. Serkei Lorántffy Anna, nyolcz gyermek atyjává tette Lászlót, kik közül 1. János, kinek felesége Forgách Frušina volt, akinek Lajos király adta 1524. eszt. mindazokat a jószágokat, melyeket azelőtt kápolnai Orros András és Csenteházy Péter bírtak Gömör és Borsod vármegyékben 2. Ferencz, kinek felesége Derecsényi Katalin 1525. eszt. már gyászolt. Ennek és az ő bátyjának Jánosqak leányi lehetnek azok a Katalinok, kik közül egyik nagykarolyi Károly Péterhez, a másik pedig Bornemisza Boldizsárhoz ment férjhez. 3. Bálint. 4. Mihály. 5. Demeter, kinek Serényi Petronellától való leánya volt az az Anna, aki 1572. eszt. Basó Farkas felesége, 1578. eszt. pedig Itédey Ferencz özvegye volt. 6. László, aki Tibay Orsolyával élt házasságban, és aki a derecséni és kápolnai kastélyokat nyerte első Ferdinánd királytól 1515. eszt. 7. Péter, talán ennek fia volt az a Széchy András, aki bedeghi Nyáry Margittal élt 1580. eszt. 8. Péter, kit másképen Doboczaynak is hittak. Mindent megpróbált ez a Péter Demeterrel, a maga testvérjével, hogy a felebb írt, és mag nélkül elhalt felső-lindvai Széchy István jószágait magáévá tehetné, de arra csak az ő maradékai mehetek. Az ő felesége albisi Zólyomi Anna, özvegy volt már 1550. eszt., kitől egy leányt Annát, a Liptay Gergely hites társát, és köt fiút nemzett, u. ni. Györgyöt, aki Rédey Magdolnától született leányát, Csetneky Ferenczhez adta férjhez, és Tamást.

Szecsódy Máté. Zriny Miklóssal együtt ótalmazta Szigetet 15(50. eszt. Mindaddig vitézül forgolódott, míg az ellenség golyóbisa mind

a két térdét összetörte. Mikor aztán a külső várat elfoglalta az ellenség, az ágyban fekvő Máténak fejét vette, a feleségét pedig kilencz gyermekével örökös fogságra vitte.

Szegedy Antal. Második Lajos udvari papja, a sz. Ferencz szerzetéből való. Elment ezzel a maga koronás hallgatójával a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt., és mikor ott a belgrádi basa a magyar táhor tanyáját felverte és prédálta, ott soká védelmezte magát, utoljára történetből egy lóra akadván, arra felkapott és életben megszabadult. Sok esztendeig viselte arczán a törököktől kapott igen nagy sebnek helyét.

Székely Péter. Mosón vármegyében óvári kereskedő volt Zsigmond idejében. Eljárt Ausztriába is hivatala üzésére, és ott némely lakosok neki egykor tetemes károkat tettek. Hogy ő erről Zsigmondnál panaszt tett, Zsigmond neki szabadságot adott arra, hogy valamenyi bécsi, vagy akármely Ausztriából Magyarországra jövő kereskedőket talál, azokat portékáikkal együtt arestálja. Már egynehányat el is fogott volt azok közül Székely Péter, és az ő többi káros társai. De 1388. eszt. Budán költ parancsolatjával megtiltotta őket Zsigmond, hogy többeket ne bántsanak, mert ő Albert ausztriai herczeggel rendelést tett aziránt, hogy mind a két fejedelem részéről, Ausztria határiban főemberek tartsanak egy gyűlést, melyben el fogják igazítani, mind a két fél jobbágyainak bajait és panaszait.

Székely János. A nagy Hunyadi Jánosnak vérszerént való atyja fia, (Thuróczi ait consanguineus), akivel elment a törökök ellen a rigómezei ütközetre, és ott el is esett 1448. eszt. úgy tartják, hogy ő dalmát, horvát és tótországi bán és egyszersmind auránai perjel lett voba 1445. eszt. úgy látszik, hogy annak a hadvezérnek is, akit Hunyadi János 1449. eszt. küldött volt Giskra ellen, és akinek Dlugoss lengyel író Czakló vagy Czakiel nevet ad, valóságos neve Székely volt. Erről Dlugoss azt írja, hogy Hunyadi János nénejének fia volt, és hogy abban a hadban Kassához közel, Somogy nevű falunál elesett.

Székely Jakab. A közelebb említett János bán fia. Mátyás és Ulászló királyok alatt vitézkedett, ő vette el Fridrik császártól 1480. eszt. Pettau és Rakelspurg (Radkersburg) várait, melylyel azt érdemiette, hogy Mátyás őt egész Stájerország-igazgatójává tette. Szapolyay Istvánnal és Kanisay Lászlóval együtt ostromlotta Németujhelyt, mely minekutána feladta magát, nagy pompával kísérte be abba a királyt 1487. eszt. Mátyás király halála után, annak fiának, az ifjú Hunyadi Jánosnak részére állott, és azt igyekezett a magyar királyi szék-

be ültetni. Vele volt evvel az ifjú Hunyadival, a csonthegyi verekedésben, és hogy a győzelmet annyival könnyebben és hamarabb a Hunyadi részére vonhatná, azt tette fel magában, hogy az ellenséges seregnek vezérjét, Báthori István vajdát megöli. Neki sarkantyúzza tehát paripáját, és nagy sebesen Báthori felé nyargal, de midőn látná, hogy az öreg vitéz bátrabban várja őt mint ő gondolta volna, hirtelen visszafordítja lova száját, és talán ez adott arra alkalmatosságot, hogy a szerencsétlen ütközet után, Pécsen, Hunyadival összeveszett, talán annak szemre való hányásait nem szenvedhetvén, azért is Hunyadit odahagyta és Stiriába visszament. Ez időtől fogva Maximilián császár részére állott, és azt igyekezte királynak behozni az országba. Sokat kísértette Hunyadit is, hogy hajoljon ahoz, de mire azt nem vehette, reávette arra a veszprémi püspököt. Ott volt Székes-Fehérvárnál, mikor azt a Maximilián katonái megvették, és abba bekísérte a császárt. Mindezek 1490. eszt. történtek.

Azonban Hunyadi a tótországi bányságot felvállalván, azon váraknak visszavételéhez fogott a következő esztendőben, melyeket Maximilián elfoglalt vala. Nevezetesen Zágráb alatt ostromlott egy erősséget, melyet hatszáz német igen emberül ótalmazott ő ellene. Eljött Székely a németek segítségére, de Hunyadi őt igen nagyon megverte s visszaüzte. Abban a békekességben, melyre ebben az esztendőben léptek Maximilián és Ulászló, bele volt kötve, hogy amely várakat még Mátyás király bízott volt Stiriában Székelyre, azokat ő tartozzék mind visszaadni a császárnak, ezenkívül, hogy Székelynek Ulászló gráciát adjon a császárhoz való pártolásért. Mindazáltal úgy látszik, hogy ő ennek a gráciának hasznát venni nem akarta, és örökösen Stiriában maradt, mivel ott Ormosd és Borlin várait Maximiliántól nyerte hozzá való pártolása jutalmául. Legalább azon törökök ellen, akikkel Derencsény Imre bán 1493. eszt Dalmáciában oly szerencsétlenül ütközött meg, amint Bonfin írja, Székely Jakab volt a németek részéről kirendelve. Lásd Bánffy János.

Székely Lukács. (Keveni, Ormosdi L. B). Jakab fia, és ez is Stájerország kormányozója. Zriuy Miklóssal együtt ostromlotta Csáktornyát Keglevics Péterre 1543. eszt. ő reá bízta volt Ferdinánd Pécsét, hogy abban szüntelen ezer lovast, és ugyanannyi gyalogot tartson, kiknek zsoldjokat a stájerországi rendek fizessék. Nem volt ott Pécsen, mikor azt az említett esztendőben a törökök megvették. Mikor Ferdinánd Németországba az Úgynevezett smalkadi hadra járt 1547. eszt., Drezdából küldött Lukácsra, egy 3. mart. költ parancsolatot aziránt, hogy Szomszédvárhoz és alsó-stubiczai kastélyához tar-

tozó jószágaiból, a zágrábi káptalannak a dézmát fizesse ki. Zriny Miklós bánnal együtt verte meg a törököket 1549. eszt.

Székely Ferencz. Lukács testvére. Lásd Semsey Ferencz.

Székely Klára. Lukács és Ferencz testvérjök, a híres Perényi Péter házasársa. Azt írják felöle, hogy Valpó várát a törökök ellen három hónapig igen férfiúi bátorsággal ótalmazta.

Székely Magdolna. Klára stb. testvére. Ennek első férje felsö-lindvai Széchy Tamás volt, kitöl maradt István nevü fia, kiben ez az ág kialudt; és Margit a gróf Salm Miklós felesége. Másodszor Thurzó Elek királyi helytartóhoz ment férjhez, kitol Anna és Erzsébet leányai maradtak. Harmadik férje Morvaországna főkapitánya Bernstein János lett.

Székely Jakab. Lukács fia. Balassa Jánossal ö is elment volt Genuába 1552. eszt.

Székely Mihály. Egy erdélyi rebellis Mátyás király idejében. Lásd Vizaknay Miklós.

Székely vagy Dózsa György. Ez az ember, vagy inkább nem ember, volt annak a paraszt hadna fő vezére, mely az egész magyar nemzetnek oly veszedelmes volt 1514. eszt., Erdélyből a Székely föld-röl, egy Dalvok nevü mezö városból származottna írja öt Istvánffy, és épen azért ragadt reá a Székely név, holott igazi vezeték neve Dózsa lett volna. Mind egyéb vitézi tetteivel, mind kivált a közelebb múlt esztendei jeles mustrájával kapott hírre és becsületre, mely mustra ebböl állott, hogy midön ö a belgrádi vár örzö serege közt katonáskodnék, és ez a vár örzö magyar sereg egyszer a többek közt, a szendrői törökökkel csatáznék, egy Ali nevü derék török, a lovasok vezérje, a magyarok közöl egyet akárkit, egy száll kardra hívott. György állott ki vele a viadalra, még pedig olyan szerencsével, hogy Alinak pánczélos jobb karját egy csapással leszelte, azután pedig magát is megölte. Hogy ezért valami jutalmat kaphasson, feljött Budára Ulászló királyhoz, aki azonkívül hogy öt megneemesítette, szentelt vitézzé tette, arany lánczot, aranyyal szött veres ruhát, sarkan-tyút és kardot; nemesi címerüll egy elvágott és véres kart adván neki; öt egy Temesvár és Belgrád közt fekvö, negyven telekböl álló faluval is megajándékozta.

Azonban haza érkezik Rómából Budára Bakács Tamás érsek, azzal az engedelemmel, hogy az országban a törökök ellen keresztes hadat hirdessen, melyet minekutána kihirdetett, s másuva is, de kivált Pest alá, sok dologkerülö parasztság gyült össze, ennek a rendetlen csordának fővezérére Bakács ezt a Györgyöt tette. Budán sz.

Zsigmond templomában, a sz. mise tartása után, maga az érsek adta neki által, a Rómában ezen végre készült fehér zászlót, melyre veres kereszt volt varrva. Egy más kisebb keresztet pedig az oltár előtt térdepelve varratott az ő ruhájára az érsek a maga szabójával, és őt megáldván, a Pest alatt összegyűlt sokasághoz elbocsátja. Hogy azokhoz érkezett György, mindjárt arra inti őket, hogy ők is ruhájokra varrják fel a veres keresztet, és neki engedelmeskedjenek. Hogy az ő minapi vitéségének hírére meghallották a parasztok, egy hónap alatt negyvenezernél többen gyűltek ő hozzá, kiket György katonai rendbe szedett, és azokat a fegyverforgatásban gyakorlottá. Eszerént az urak s nemesek nagy részént szolgálk s munkások nélkül maradván, a takarás ideje pedig közelgetvén, némelyek közölök, a magok szolgálkát s jobbágyaikat, erővel is haza vitték, ha azokat megkaphatták; és voltak olyanok, akik azokkal keményen bántak. Naponként menvén a György füleibe a méltó és méltatlan panaszok, a török ellen kötött fegyvert, a nemesség ellen fordította, és annak üldözésére, a keze alatt levő parasztságokat reászabadította.

El is kezdette az mindjárt Pest és Buda külső városában a nemesek házait dúlni, gyűjtogatni, és akiket előtalált, azokat gyilkolni. Hogy ezt a király meghallotta, mindjárt parancsolatot küldött mindenfelé, hogy senki többé a keresztiesek közé ne álljon, Györgyöt pedig keményen fenyegette, ha észére nem jön. Ezt megértvén György, Pestet odahagyta, és seregét két részre osztván, Szegedre igyekezett. Mikor Czeglédnél járna, onnan mindenfelé, de kivált Pest és külső Szolnok vármegyékbe leveleket küldözött szélyel, melyekben a lakosokat, üdvösségök, minden jószágok s fejük vesztesége alatt magához hívja a nemesség és uraság ellen. Ezekben a levelekben, magát a kuruczok főkapitányának, derék katonának, és csak a magyar király, nem pedig az urak jobbágyának nevezi. Azután elébb mozdult, útjában mindenütt ölt vágott, némely várakból ágyukat s puskaport szedett fel, és Szigethez szállott, de azt nem merte bántani, hanem Csanádra ment, azt megvette, prédára bocsátotta, és egyebek közt a püspököt is Csáky Miklóst, hallatlan kegyetlenséggel megölette. A nemesek közül Géczy Györgyöt, Ravaszdy Pétert, de kivált Telegdy Istvánt végeztette ki a legpogányabb kínzások között.

Csanádról Temesvár alá ment, és azt keményen ágyúztatta. Hogy pedig azt annál könnyebben megvehesse, a Temes vizét más árokra akarta az alól venni, melynek árkát midőn serényen ásatná, Báthori István, aki Temesvárt ótalmazta, egykor a várból a maga katonáit kiküldötte, és az árokásokat részszerént levágatta, részszerént

elűzette, minekelőtte György azoknak segítséget küldhetett volna. Mindazáltal más oldalról keményen lövette György a várat. Azonban igen véletlen ott lepi őt Szapolyay János az erdélyi vajda, aki Báthorinak jött segítségére, a júliusi legfőbb melegekben. Mikor legelőször meghallotta: György a Szapolyay dobjainak és trombitáinak harsogását, már akkor jól tele ette itta volt magát; mindazáltal sérényen hozzá látott népe rendbeszedéséhez, és annál vakmerőbben csapott össze Szapolyayval. Egy darabig tartott kemény viaskodás után, megfutamodott a György tábora, melyet midőn minden haszon nélkül tartóztatna s biztatna, őt magát is letaszította lováról Petrovich Péter, és elevenen, elfogta. Amely cigányokat magával hozott volt Szapolyay, azokra bízta a György kivégezését, abban az időben a cigányok mestersége lévén különben is a hóhérság. Ezek így végezték ki Györgyöt. A többi foglyok közül kiválogattak negyvenet, akik Györgyhez közelebb szoktak volt járni, és azokat tizenöt napig éhez-tették, mely idő alatt azokból csak kilencen maradtak életben. Eljövén a rendelt nap, amely vas szék, és vas koronát készítettek vala a cigányok, azt akkor megtüzesítették, és Györgyöt mezítelen azon székbe ültették, és a koronát fejébe tették; az életben maradt kilencz foglyot pedig előhozták, és azoknak azt parancsolták, hogy György testét harapdálják, és azt nyeljük le, aki pedig azt nem akarná cselekedni, kezökben kardot tartván, halállal fenyegették. Hárman közülök nem nyúltak Györgyhez, azért ott helyben mindjárt meg is ölték azokat a cigányok, hatan pedig, akik ettek az ő fől-sült hasából, szabadon bocsáttattak. Majd minden indulat és kiáltás nélkül szenvedte György mindezeket, és az ő hasát evőkre utálattal tekintgetvén, azokat olyan kutya kölyköknek szölongatta, melyeket ő nevelt fel. Mindaddig csípdesték és tépték azután a cigányok őt tüzes fogókkal, míg egyszer a nagy kínok közt meghalt. Felnégelyt testét Budán, Pestén, Fehérváron és Váradon függesztették akasztó-fára. Nem egyeznek még az írók benne, hány ezer ember kárt vallott a nemzet ezen kurucz világ vagy háború, által. Akik legkeve-sebbre, negyvenezerre teszik azt. Tubero azt írja, hogy ezt a Györgyöt az ő kuruczai királynak is kiáltották s köszöntötték, mely ha igaz, kétségkívül arra czélozott hát a tüzes szék és korona. Az egész zenebona, mintegy négy hónapig tartott. Taurino István így festette akkor le ezt a Dózsa Györgyöt: .

Promptus ad omne nefas, cunctorum lerna malorum,
Thesaurus scelerum, gestusqne, artemqne nocendi

Edoctus, violare fidem, seususque minaces,
 Cognatam et ficto fraudem praetexere visu,
 Ira ingens, furor atque ingens, ingentibus ausis
 Ilii animus, fastuque tumena, ambibat honores
 Supremoa, quem continuo imperiosa cupido
 Omne agit in crimen. Non hunc reverentia divum
 Non amor aut pietas carorum certa parentum
 Ulla movet, mediocre nihil sperabat, et omni
 Plenus nequitia, lucrique cupidine flagrans.
 Aurea non uni Pactoli stagna mbentis,
 Non Tertesiacís tempestas falra lapillis .
 Orta Tago, nec opes Croesi, nec scrinia Crassi
 Sufficerent, qaia auriferae decoctor arenae
 Semper egenus, inops, furtis et vivere raptó,
 Acrior Euryynno, nece, pejor, tristior orco,
 Qui vitio alterius nigrom praefigere Thita
 Norit, et integros odiis torbare sodales.
 Quodsi tale usquam monstrom transacta tulissent
 Secula, Pirithoum Theseus pertaesús, Orestem
 Odisset Pylades; ovo prognatus eodem
 Dimidiumque sui sprevisset Castora Pollux.

Székely Gergely vagy amint akkor hitták Gecző. A közelebb leírt György testvére, akivel mindenütt jelen volt ugyan annak kegyetlenkedéseiben, de azokat soha helybe nem hagyta, hanem szüntelen kárhoztatta. Ez a Gecző vezérlette volt Temesvár alatt a paraszt hadnak egyik szárnyát Szapolyay János ellen. Minekutána ő is kézre került, és Györggyel együtt Szapolyay eleibe vitték, György ugyan magát bűnösnek, és akármely büntetésre méltónak vallotta, de Geczőért maga esdeklött, és azt a bizonyosságot tette róla, hogy az csak kénytelenségből hadakozott ő mellette, melynek hogy végére járt másoktól Szapolyay, ő rajta semmi kínoztatást nem vitetett véghez, hanem fejét vétette. Lásd Lőrincz. A kuruczoknak többi vezérei ezek voltak: Bagosy Ferencz, aszalói Kecskés Tamás, és megyezői Mészáros Lőrincz.

Székely Antal. Erdélyből a székely földről származott. Együtt ótalmazta Léva várát Dacsó Tamással 1549. eszt. Minekutána a vár kézre került, nehezen tudták őt a gróf Salm Miklós magyarjai a német és spanyol katonák dühössége elől eldugni Móré Jánossal. Elment volt 1550. eszt. Varkóczy Tamással Csanádhoz, a rácok megverésére,

és ott a térdén olyan sebet kapott, mely miatt azután teljes életében sántított. Egyiket őt rendelte Izabella, Bornemisza Fái püspök Váradig való elkísérésére 1556. eszt., amikor mind őt, mind az ő többi ötszáz kísérő társát a püspök Izabellától Ferdinándhoz édesítette, akik azután Telekesy Imre vezérsége alatt, sok jó szolgálatot tettek Ferdinánd királynak. Nevezetesen Antal együtt hadakozott Telekesyvel 1557. eszt., Perényi Ferencz és más pártosok ellen, és minekutána Perényitói a nagy szőlősi kastélyt Ugoicsa vármegyében elfoglaltat, abban Telekesy, Antalt hagyta nyolczszáz katonával őrizeten. Jó erővel jött volt ugyan Balassa Menyhért ő ellene, hogy Szőlőst ő tőle, Izabella számára elvegye, de Antal magát mind addig vitézül ótalmazta, míg aztán Telekesy az ő segítségére jött. Együtt volt Telekesyvel 1558. eszt. Szikszóhoz nem messze, Kaza nevű falunál a törökök megverésében; azután való esztendőben pedig, minekutána ugyan Telekesyvel, Balassa Menyhértet, Kis-Várda alól elazorították volna, Telekesy őt hagyta ott a vár őrizésére.

De kivált moldvai hadakozásával tette ő magát a magyar históriában nevezetessé 1561. eszt., melyet ha az ember világosan akar előadni, szükségesképen igen fent kell a dolgot kezdeni. Abban az időben, igen bevett szokás volt az, a kérkedékeny görögöknél, hogy akármilyen alávaló szüléktől származtak, de a magok famíliájának eredetét a régi görög császárokra, a Comnenokra, Laskárookra, Qantakuzénokra Paleologokra, stb. vitték fel. Ilyen volt a többek közt egy, aki a maga nevét Basilius, vagy Heraklides Jakabnak adta ki, és despota titulussal élt. Samos, vagy Gréta szigetéből származott. Egy ideig ötödik Károly római császár alatt katonáskodott: Onnan Lengyelország felé Moldvába jött, a Sándor vajda udvarába, ott a maga szívbe és fülbe mászó tanult mestersége által, magát a vajdához igen beszinlette, sőt maga magának soha ellent nem mondó, és egymásból kedvelhetőképen, s lánosz szemek módjára szép renddel folyó hazugságai által a vajda feleségével, aki igazán a régi vajdák véréből vette eredetét, atyafiságot vetett. Ezen az okon, szinte vetélkedtek egymással a vajda és vajdné, az álnok hitetőnek való kedvezésben. Azonban esztendő sem telik belé, mikor a lárvás atyafi fogva fehérit mutogatni kezdi, és a bojárokkal, vagy oláh nemesekkel, a vajda eloltásáról, s a vajdaságnak magára való ruházásáról suttoz. Vagy megtudta valósággal a jó szívű vendégfogadós vendégének gonoszságát, vagy legalább a lator vendéget afelől gyanakodóvá tette s furdalta a lélek; elég a hozzá, hogy Jakab a vajda udvarát elhagyta, és először ugyan Havasalföldébe, onnan Erdélybe Brassóba vette magát; de itt

is megszagolván azt, hogy Sándor vajda az ő hol létét kinyomozta, és Szapolyay János Zsigmond fejedelem pedig őt annak minden czere-mónia s gondoskodás nélkül könnyen-kiadja; éjszaka Brassóból kiszo-kott, és együtt másutt való bujkálási s lappangási után, senki sem tudja micsoda szerencse, vagy szerencsétlenség, őt a Szepességre, Laszky Alberthez vetette. Újra előszedte, vette itt Jakab a maga megigéző praktikáit, melyek által a Laszky szívét nem sokára a maga markába szorította. Azután a pénzt ugyan imádó, és azt mindenfelé ha-lászó, de azzal helyesen bánni és jól élni teljességgel nem tudó Laszkytól tízezer forintot súgott ki, és azt arra beszélte, hogy jöven-dőbeli szolgulatjáért, segítsen neki a moldvai vajdaságot elnyerni. A mondott summán tehát magyar és lengyel katonákat fogadnák; ki-lencz taraczkot szereznek, Moldva felé indulnak; de a podoliai pala-tínus egy kis csata után őket Magyarországra visszaigazítja. Az első próba hajótörést szenvedvén, hatalmasabb és győzősebb kormányost keresett Jakab, mint Laszky vala. Ugyanis az ország felsőbb részei kapitányához, Zay Ferenczhez megyén Kassára, annak eleibe rakja, mely sok haszna lenne aljban Ferdinánd királynak, ha ő (Jakab) a moldvai vajdaságot elnyerhetné stb. Zay reáveszi magát, hogy Jakab-bal együtt levelet ír Ferdinándhoz a segítségért Ferdinánd egy igen titkos tanácsot tart a dolog iránt, melyben Oláh Miklós érsek, Dras-kovich György, Forgách Ferencz püspökök, és Nádasdy Tamás a ná-dor ispány voltak jelen Titokban azért kellett a dolognak folyni, mert Sándor vajda, már ekkor Zriny Miklós által, akihez feleségéről sógdrság volt, megkérte volt Ferdinándot, hogy Jakabot ne segítse. Felolvastatván a kevés számból álló gyűlésben a Zay és Jakab levele, többnyire abban az értelemben voltak, hogy Jakab dolgába Ferdinánd magát legkisebbé se ártsa, és annak kérését általán fogva vesse vissza, annyival inkább, mivel most Szulejmán török császárral fegyvernyug-yás van, aki pedig Sándor vajdának, mint maga adófizetőjének vaj-daságtól való megfosztatását, és Jakabnak Ferdinánd számára leendő adózását, szemei héján által nem fogná nézni. Az egy Forgách Fe-rencz volt, aki így okoskodott: hogy nem a világ volna Jakabot va-lami pénzzel segíteni, ha csak annyival is, aminél csak játékra *in* többet költ néha az ember. Még valaha nagy haszon háramolhatnék az egész keresztyén világra Moldva, elfoglalásából. De különben is Ferdinándnak, mint magyar királynak, nem kell önkényt kezéből ki-bocsátani Moldvához való; régi jusát, és az annak visszanyerésére kí-nálkozó s vezető jó alkalmatosságot. Ugyanis mind a mohácsi vesze-delemig a magyar királyok adtak Moldvának vajdákat, kiket több-

nyire magok udvarában neveltek, és akik aztán nekik adót fizettek, amikor arra szükség volt, katonát adtak stb. Helybehagyta Ferdinánd Forgách beszédét, és Jakabnak nyolczezer forintot (nem hatezer aranyat mint Istvánffy hibásan írja) rendelt s küldött, és szabadságot adott neki, ott ahol tetszik, a katonák fogadására. Mindent elkövettek, Zay, Laszky és Jakab, hogy a katonák szedésének valóságos célját titokban tarthassák. Sőt Laszky arra vetemedett, hogy mind maga, mind mások által azt a hírt repítette szélyel, hogy Jakab meghalt, és hogy azt annál hitelesebbé tehesse, egy üres koporsót, igen nagy halotti pompával temettetett el az eperjesi nagy templomban, mintha abban a Jakab teste lett volna, aki pedig a várnak egy rejtékében kattogott fris egészségben. Itt lesz már helye Székely Antal nevének. Minekutána Jakabnak tizenhétszáz embere gyűlt volna, annak eleibe Székely Antal állítottatott fővezérül, Zay javallásából, aki előtt Antal minden oldaláréi ismeretes volt. Elindult hát Antal, Jakabbal, Laszkyval és kicsiny táborával a már mondott 1561. eszt., Ungváron keresztül, Szeregyne és Munkács közt, és minekutána két lengyel «soportocskát, két különböző helyen, és az eleibe vagdalt iákat útjából elhárította volna, Moldva határában Esztepnicz városához száll. Azon fogadkozott volt Jakab itthon a magyaroknak s németeknek, hogy mihelyt ő Moldvába lábát beteendi, neki egy toppantására seregenként fognak ő hozzá a moldvaiak gyülekezni. Most pedig mikor senkit se látott ő hozzá jönni, azonban hallotta, hogy Sándor vajda huszonötezer főből álló táborral állott ki ő ellene, legelőször is ő esett kétségbe, és ő gondolkodott a visszajövetelről, annyival inkább, mivel egy oláh, aki eddig ő mellette szolgált, Sándor vajdához általszökött, és az ő vele lévő sereg számának kevés voltát annak minden bizonynyal hírül vitte. De Antal, aki jobb helyen hordozta, mint Jakab a maga szívét, nem ijedt meg, hanem kötelességéhez látott, és olyan hadi ravaszságot futtatta a maga elméjét, melynél fogva az ő gyengébb ereje, a tizenháromszorta nagyobbak nyakára hághatna. Talált és vetett is olyan cselt, hegy aszal nem csak a hidat foglalta el, (mely már akkor csak egyedül választotta el a két tábor egymástól), hanem azon maga menvén legelől által, az ellenségnek ágyúinak is nagyobb részét elfoglalta. Akkor aztán egész táborát a hídon általszállította, és Sándor vajdára, olyan jól talált renddel s bátorsággal rohant, hogy annak emberei közül háromezerét levágott, tőle sok zászlót elvett, minden megmaradt ágyúit elfogta, a jancsárokkal elegyes oláh táborát egészen szélyelszórta, és így egy legtökéletesebb győzelmet nyert. A sok foglyot mind elbocsáttatta, hogy azzal is az oláhok Jakabhoz édesedjenek.

Ez a már mondott 1561. eszt. Márton napja előtt való nap történt. Ekkor aztán Szucsavára, a moldvai vajdák rendes lakóhelyére vitte Antal Jakabot, ahol a püspökök s minden rendű s nevű emberek jöttek ki A elejökbe, akik győzedelmi pompa formával s örömkialtással kísérték be őket a várba.

Azonban Antal egyik szemével s fülével szüntelen Sándorra figyelmeztet. Meg is hallotta nem sokára, hogy az elszéledt táborának némely maradványit összeszedte, és a Prut vizénél, a havasalföldi vajdát várja maga segítségére. Minekelőtte Mircze, a havasalföldi vajda elérkeznek, szükségesnek ítélte Antal, a Sándor erejét megtörni, és azt végképen nem árthatóvá tenni. Megszaporítván s erősebbítvén tehát egynehányezer oláhkal a maga seregét, a Prut vizének másik partján Sándorral általellenben megszáll, az ott lévő kis faluban, a házak közt harminczkét ágyúját elrejtí, magyarjait a németjeit a fűzesbe állítja, ahol azokat az ellenség nem láthatta, s mind a pattantyúsoknak, mind a fűzesben lappangó puskásoknak megparancsolja, hogy csak egy lövést se tegyenek, míg arra ő tőle parancsolatot nem vesznek. A Sándor fővezére Moczkok, kétezerez magával állott a víz túlsó partján vigyázaton, és a vízhez közelebb menvén, azon által Antallal egy kevéssé beszélgetett. Azalatt más oláhok is bátorkodtak a víz széléhez közelebb menni, de akik csak kopjásokat láttak Antal mellett, puskásokat pedig nem vettek észre Abbeli bíztkban, a beszélgetés után is, seregenként tódultak a törökök az Antal szeme közé való bámulásra, és az ő táborának a víz másik partján való nézésére. Mikor már jó sűrűn állának a semmi ravaszágtól nem tartó törökök s oláhok, akkor elsütögteti Antal az ágyúkat, a dugaszból előhívja a puskásokat, és ontatja velök a készületlen, és csak szájongó ellenségre a golyóbisokat, melyek azok közül sokakat a földre terítenek, sokakat pedig sebekkel kísérnek, mindeneket pedig félelemmel küldenek vissza a víztől távolabbacska táborozó Sándorhoz. Nem lehetett üzni az ellenséget, mert a hidat Sándor jókor elbontatta. Antal tehát minden feléről egybehordatta az üres hordókat, azokat kötelekkel, tölgy, cser és nyír ágakkal tekert gúzsokkal összefoglaltatta, reájok felül vesszöböl font gyepüket, sövényeket rakat, azokra felül szalmát hintet, a munkát meggátolni akarókat ágyúztatja, puskáztatja, és harmadnapra a hidat egészen elkészíti. Ezt látván Sándor, a vele lévő törökökkel s feleségével, akit minden esetre jó idejében a Dunához előre elküldött vala, Konstantinápolyba vette vala útját, Mircze útjából haza fordult, Antal pedig Jakabot Szucsavára visszavitte, és a vajdaságban megfészkelte; ki is őt, amennyire új vajdától telhetett, drága ruhákkal, kardokkal,

czafrangos paripákkal megajándékozva, arannyal, ezüsttel megrakva bocsátotta el magától. míg Moldvában mulatott, követei által sokat sürgette a székelyeket az ifjú Szapolyaytól való elpártolásra; de maga azokhoz nem ment vissza, hanem Magyarországra jött. Lásd Dévay Péter.

Nagy szükség is volt. itt az ő visszajövetelére. Ugyanis a bndai hasa Zay Ferenczet, és Balassa Menyhértet Szatmáron berekesztve tartotta 1562. eszt., kik mind embernek, mind kivált puskapornak nagy szüklben voltak. Ferdinánd parancsolatjára ötezerén gyűltek volt már a vármegyéből nemesek s egyéb katonák Antalhoz Ecsedre, akikkel ő Szatmárnak a török ostrom alól való felszabadítására készült.-Ide küldött ő hozzá Zay egy fő legényt azzal az izenettel, hogy háromszáz derék gyalogot válogasson ki, mindeniknek hátára egy egy zsák puskaport kötöztessen, és küldje Németibe. Azután maga Balassa Menyhért is elindult ő hozzá, ki is minekelötte Ecsedbe érkezett volna, már az előtt két nappal Szatmár alól egy jó csoport törökséget küldött Ibraim basa Ecsed felé száguldozni, mely igen véres csatát tartott Antallal. Ebben a viadalban egy kopjával kikapták az ő fejéből, életének nem kis veszedelemben való forgásával, az ő kócsag tollas csákó süvegét, mely mellé dugta vala a Ferdinándtól mostanában vett parancsolatot is. Azonban Szatmárt a törökök önkényt odahagyták, és így a segítségre szükség nem lett.

A pozsoni diétán, a Tisza két partjáról öt vármegye tett panaszt az Antal erőszakoskodásairól 1563. eszt. de ő azokat részszerént tagadta, részszerént azt mondotta felölök, hogy azok akkor estek, mikor azon vármegyébéli nemesek az ifjú Szapolyayhoz állottak volt. Forgách azt írja felöle, hogy ő ugyanakkortájban Szinyér várát erővel foglalta el maga számára, a Báthori familiától, melyre úgy mehetett, hogy azt akkor, egy még vigyázni nem tudó, és könnyen hívó ifja Báthori bírta. Ettől azt kérte ki Antal, hogy némely féltőbb drágaságait hadd vigye be ő bátorságnak okáért a várba. Azt az ártatlan együgyű ifjú megengedte. Antal egynehány ládákat kövekkel megrakat, azokat szekereken szállíttatja be a várba, azonban a ládákat őrző katonákkal a várba berohan, az őrzőket szélyelüzi, a várat elfoglalja. Ezt a ravaszsgot, Bethlen Farkas, nem Székely Antalról, hanem Balassa Menyhértről beszéli.

Egyébiránt, hogy eféle dolog Antalhoz is hozzá fért, abból tesszik meg, amint Melius Péter után, Barta Boldizsár írja, mert ez az Antal 1564. eszt. a nyíri pajkosokkal Debreczenre ütött, ott először is a kastélyt gyűjtotta meg, melynek az akkori égés miatt, Barta idejében már helye sem látszott; annakutána ugyanazon latrokkal a bol-

tokát feltörette, dúlatta, a várost égettette, onnan pénzt, ezüstöt, marhát, harmadfél-százezer forint érőt vitt el, és a házak égetésében is sok ezer forint érő károkat tett. Ezenkívül a pozsoni diétán a felsőbb vármegyék arról tettek panaszt ő ellene 1569. eszt. hogy ő egy. templomot erőszakkal elfoglalt, azt kastély formára építtette, és abból körülbelől sok kárt teszen. A rendek tehát arra kérték Maximilián királyt, hogy ezt a rendetlenséget, a törvény szokott idején kívül is, akadályoztassa meg, és amit Antal a Mathusnyay Pál özvegyétől erővel elvett, azt is, vagy az al- vagy a főispány, vagy az ország felsőbb részei kapitánya által, vele a méltatlan szenvedő özvegynek adassa vissza. Lásd tallóczi Bánffy Bálint. Mikor Békesy Gáspár 1575. eszt. Erdélybe ment, hogy ott a fejedelemséget Báthori Istvántól elvegye, mint próbált vitéz, ez az Antal volt egyik ő mellé rendelve, ahova ő ígérkezett is, de az indulás ideje. előtt kevéssel, valami változása történvén, midőn a tűzhelynél magát valami olajjal kenetné, maga talajdon felesége gyilkosokat küldött reá, akik őt hirtelen megölték.

Szél Péter. Kaposvári kapitány volt 1556. eszt., amikor azt ő reá a törökök megszállották. Tovább is ótalmazhatta volna a várat, mint azt cselekedte, de minekelőtte a vár ara Dersffy István segítségül érkezett volna neki, azt feladta, melyért, hogy őt Török Ferencz Pápan megkapta, egy magas akasztófára függesztette.

Szemre László. Lásd Oyeróffy János.

Szénás. Lásd Szénásy.

Szénásy. Ezen famíliának első tudható törzsöke Hegen nevű úr volt, aki magát, agy látszik, Trencsén vármegyében Proszne nevű faluról irta, mivel vagy onnan származott, vagy talán azt bírta, amint az ő maradéki közöl egynek temetési pompájára írt ezen versekből gyaníthatni:

Gróf Hegen ki magát nevezte Precznéról,

(talán ez a Preczne lesz, a mai írás módja szerint az említett Proszne)

Első ezen (Szénásy) házban, híres a nevéről
De sokkal híresebb számos érdeméről
Mely fényt vett magának éles fegyveréről.

Ez a Hegen, negyedik, vagy Kon László király alatt vitézkedett, ki is őt több vitézeivel együtt, Rudolf császárnak segítségül küldötte, a cseh király Ottokár ellen 1278. eszt., amint az elkezdett verseknek folytatása bizonyítja:

Hogy ezerén felül két százban írának,
S éhez hetven kettőt ismét számlálának:
Negyedik László lett a magyar hazának
Királya, s kormányát tartá hajójának.

László mellé Hegen siete eleve
És vitézi között nem utolsó leve,
Királyától zsoldot fegyveréért véve,
Melyért dicséretes volt mindenütt neve.

Esmérte azt Rudolf, kit Habsburg grófjának
Tartott, s Németország osztán császárijának.
Az ausztriai ház fundamentomának,
Kit tart, s méltán nevez legelső atyjának.

Mert Lászlót magyarok híres királyokat,
Míg meg nem szerette a kun asszonyokat:
Kihiván, és vele a több magyarokat,
Rudolf mellett tették szerencsés harczokat.

A cseh Ottokárust mindaddig sürgették,
Testéből a lelket míg ki nem kergették,
Rudolfnak számára Ausztriát megvették,
S a magok híreket éig repítették

Hegen jelen forgott itt a magyarokkal,
S oly volt mint Achilles a mirmidonokkal
Sebesült is teste egynehány árkokkal,
De még szebbé leve személye azokkal.

A sebhely a vitéz egy igaz címere;
Amely orczát csókol ellenség fegyvere -
Szebb csók az, mint Vénus melyet bekevere
Mert jele, bátran szembezállni mere.

A virtusnak útja rakva tövisekkel,
Sokszor kell küszködni rémítő szelekkel,
Még a test is sokszor virágzik sebekkel;
Még a nagy tisztesség rád néz víg szemekkel.

Mert a virtus útját akik eltévesztik,
Abból a templomból méltán kirekesztik,
Hol a tisztességnek a tömjént gerjesztik,
És a becses hírnek szárnyára eresztik.

De Hegen- úgy futott a virtus útjában,
Hogy a tisztességnek jutott templomában,
Mert László érdemit vévén egy summában,
Írt a grófoknak szűk lajstromában.

Szűknek mondom: mert még akkor nem szűklettek,
 Hanem csak érdemért a grófok tétettek,
 Királyoknak úti társaivá lettek
 S szolgálatot tettek mindenütt mellettük.

Amely deák szó: comes, comites a versekben grófnak van fordítva, nem kell gondolni, mintha olyan grófokat jelentett volna abban az időben, mint amicsodás nagy méltóságokat most grófoknak hívunk, mert ilyenek sem. Kun László idejében, sem azután is még sok esztendeig a hazában nem voltak. Comes nevet az olyan előkelőbb nemesek viseltek abban az időben, akik sok jószággal s jobbágygyal bírtak, a király udvarába szabad bemenetelek volt, és a királyt utazásaiban kísérték. A gróf név jól van hát a versekben így magyarázva, király úti társa. A közönséges nemesek pedig abban az időben szolgáltnak, király szolgáltnak, servientes regis, hívtak; innen van ma is a szolgabíró, judex nobilium, sive servientium, nevezet. Minthogy hát a gróf név még akkor a hazában ismeretlen volt, Hégent inkább lehet s kell királyhoz szabadon járó, vagy király udvarában forgolódnó urnák, vagy király kíséretjének s úti társának, mint grófnak nevezni. Ilyen királyi udvari emberré lett Hegen közönséges nemes emberből, minekutána a királytól a szarvadi jószágot nyerte. Azelőtt is birt már Borsod vármegyében. Hégen fiait így adja elő a versíró-

Három magzatja lett ezen gróf atyának,
 Ambus volt a neve az első fiának,
 Másik László; Gogán a harmadikának
 Neve, kit a haza esmere bánjának.

Ambusnak s Gogánnak hallgatok dolgáról,
 Mivel ezen fának oldalas ágáról
 Nem czélom beszélni: szólok hát magáról
 Lászlóról, gróf Hagen középső fiáról.

Első Károly Róbert amidőn sokára
 A római kolcsnak ajtó nyitására
 Vég Szicziából hozatott Budára,
 És szert tett a híres magyar koronára:
 László e királynak leve igaz hive, -
 Mert midőn Trencsényi Mátyás (Máté) grófnak szíve
 Elpártolt s Károlyra vonva volt kézive:
 László Károly mellett mindent végbezvive.

Nem kedvezett semmit tulajdon vérének
 Amíg a pártosok meggyőzöttetének

S Mátyás (Máté) gróftól igen nagy földet nyerének
Melyet ma is hívnak még Mátyús földének.

Ennek a Lászlónak, maga nevét viselő László fia maradt, aki Zsigmond király alatt virágzott, M is őt minden jószágaiban újra megerősítette. Erre az ifjú Lászlóra ragadt először a Szénásy név. Ennek fia volt István, aki következik.

Szénásy István. A most említett Lászlónak fia. Jelenvolt 1444. eszt. a várnai veszedelemben, azutánis soká vitézkedett a nagy Hunyadi János alatt, amint a versírő, a famíliának leveles tarjából beszéli:

— — — István Várnának határát
Tudta, s Amurátnak látta sok jancsárát
Ei miatt vallotta népünk szörnyű kárát,
És a bitszegésnek megadta az árát,
István azutánis kard ülvén kezében,
Hunyadi Jánosnak forgott seregében,
Kit az irigység is tisztel nagy nevében,
S hordoz a becsület fényes szekerében.

Szénásy László. Istvánnak fia. Nyitra vármegyében a csejteji várnak kapitánya volt 1465. eszt. Lásd Svela.

Szénásy Lajos. Talán a most említett Lászlónak fia, a bizonyos, hogy Istvánnak unokája. Á versekirója azt mondja, hogy a kik 1526. eszt. második Lajos királylyal együtt a mohácsi mezőn elestek.

Szénás Lajos is volt ezeknek számában,
Ki érsek Tpmory Pál kommandójában
Borulván vérenek tiszta bíborában
A több magyaroknak nyugszik sírhalmábaa.
Ennek a Kapjoni biz egyik szépsége
Kapjoni Ezsébet lévén felesége:
Lett a gróf Károly házzal is vérsége
Mely Kapjoni háztól jó s nő fényessége.

Szénásy Mihály, László, György, István, Ámbrás és Péter.

Mindnyájan első Ferdinánd király alatt virágzottak. Ezek bírták Bihar vármegyében Bályogot egészen 1552. eszt. László és Péter Széplakon is bírtak.

Szénásy Serestély. Mikor Szapolyay János Zsigmond, somlyói

Báthori Istvánt, aki idővel lengyel király lett, Bécsbe küldötte első Ferdinánd királyhoz 1563. eszt. követségbe, annak egyik kísérője s útítársa ez a Serestély volt. Lásd Szapolyay János Zsigmond életét a mondott esztendőre.

Szenyegy Mátyás. Mikor Bornemisza Pál püspök Erdélyből ki-jött, ez a Mátyás egy volt annak kísérői közül, és a többiekkel együtt ő is Ferdinándhoz állott Izabellától 1556. eszt., mely időtől fogva Telekesy Imre alatt vitézkedett, kivel is együtt verte meg a törököket Kaza nevű falunál 1558. eszt. Telekesy halála után Zay Ferencz mellett hadnagykodott. Együtt vette azzal meg Hadadot 1562. eszt., és őt hagyta ott Zay, mintegy kétszáz katonával a várban, annak őrzésére; de alig lakhatott abban két esztendeig, mikor az ifjú Szapolyay János Zsigmond, és somlyói Báthori István, tizenhatezer emberrel rajta mentek, és ámbár magát vitézül ótalmazta, a várat s várost tőle visszavették, katonáit vagy levágták vagy elfogták. A Mátyás ostrom alatt mutatott vitézségét, azzal tisztelte meg Szapolyay, hogy őt sebeitől kigyógyította, fegyverekkel, lovakkal, pénzzel, s ruhákkal megajándékozva bocsátotta el magától.

Szent-Annay Tamás. Lásd Figedy Gábor.

Szent-Györgyi. Ez a grófi familia, először Bazinról, azután Szent-Györgyről nevezetett, mely két város; Pozson vármegyében van. Első tudható törzsöke Tamás, Imre királytól egy erdőt, második Andrástól pedig Szabolcsát nyerte 1209. eszt. Nyitrai főispán veit ez a Tamás, mikor ugyan második András király Bazint adta neki, melynek bírásába Fothó, az akkori pozsoni főispán vezette s. avatta be őt. Azt a királyi levelet, melynél fogva Bazint adta vala neki András király, 1216. eszt. újította s erősítette meg, mivel az első s eredeti levélen, András királynak első pecsétje volt, mely akkor veszett el, mikor az ő feleségét Gertrudot megölték. Hogy tehát valami csalárdság ne történhessék az első pecsét miatt, egy második és az pecsétet csináltatott András király, és valamint más egyéb régi királyi leveleit, úgy ezt a Tamásét, azzal pecsételtette újra meg a mondott esztendőben. A Tamás két fia Sebus, vagy talán József és Sándor árvák, de egyszersmind főpohárnokok voltak már 1217. eszt., amikor András király, Szokolcza határait nekik kimutogattatta, Ugrin kancellár által, ahova ők sok új lakos szállítottak vala akkortáiban. Azután kevés idővel Sebus, Szent-György várát szerzetté meg magának, és azt Ábrahám nevű fiára hagyta. Sándor egyebek közt Csötörtök nevű pusztát bírt és két fiút hagyott, úgymint Kozmát és Achillest.

Szent-Györgyi Kozma. (Basini). A közelebb említett Sándor

fia. Ezt a Kozmát, egy 1245. eszt. költ levelében, arról dicséri negyedik Béla király, hogy ő a tatárok ellen igen vitézül hadakozott, és a király szeme láttára azoktól két sebet kapott. Minekutána pedig Béla a szerencsétlen had után Dalmáciába bujdosott, Kozma akkor itthon maga helyén maradt, és Pozson vármegyét, az ausztriai herceg ellen ótalmazta, és az annak katonáival való csatázások közben, tizenkét sebet kapott, s utoljára azoknak fogságába is esett, melyből Béla váltotta ki őt idővel. Ugyanazon hadban, egyik szemére is megvakult Kozma. Második István király 1280, eszt. költ levelében, két fiát emlegeti ennek a Kozmának, ugyanis Pált és Kozmát, de azok mag nélkül haltak el.

Szent-Györgyi Achilles. (Bazini). Ez is Sándor fia, Kozma testvére. Ezt is arról dicséri negyedik Béla király, hogy ez is emberül viselte magát a Sajó vizénél a tatárok ellen, ott sebet kapott, egy testvérje halva esett; azután Kozmával együtt ótalmazta az ország határát az ausztriai herceg ellen, sőt Kozmának fogságába lett elése után is épségben megtartotta Pozson vármegyét az ausztriai katonák erőszakjaitól. Mikor aztán Béla Dalmáciából hazajövéen, az ausztriai herceg ellen hadat indított, akkoris Achilles Pozsontól fogva Bécsig mindent felprédált.

Szent-Györgyi Tamás. Az oda felébb csak egy szóval említett Ábrahámnak egyik fia, országbírája. és pozsoni főispán. Sok kárt tett volt ez a Tamás az esztergomi érsekség jószágaiban, melyért őt az ének Lodomér, az anyaszentegyházból kirekesztette. Idővel magába tért Tamás, és háromezer markkal kívánt eleget tenni Lodomérnak, de Lodomér azokat el nem vette, hanem azzal megelégedett, hogy Tamás, a maga testvérjének Ábrahámnak jóváhagyásával, neki háromszáz márkában, egy Gyorok nevű falut adott Nyitra vármegyében 1287. eszt. Ez a Tamás örököst maga után nem hagyott.

Szent-Györgyi Ábrahám. A most említett Tamás testvérje. Bizonytalan miért volt neki más neve Abics vagy Obics és Veres. Hogy az ő két fia, Péter és Sebus, a győri káptalan előtt 1343. eszt. megosztottak, Péternek Bazin jutott a hozzá tartozó falukkal, Szelessel, Újfaluval s t. b. Sebusnak pedig Szent-György vára, és némely ahoz való faluk. Sebusnak két fia volt, Miklós és János, kinek első Lajos király 1361. eszt. költ levele által megengedte, hogy Hedvárán új várat építsen, és azt árkokkal körülkerítse. A János testvérének Miklósnak, György nevű fia maradt, kinek neve ott vagyon azon szövetség levél alatt, melyet Zsigmond király a lengyel királylyal csinált 1412. eszt. Ez a György, aki 1426, eszt. halt meg, és a bazini nagy tem-

plomban fekszik. Ozdravszky Iratnától a többek közt maga nevét viselő György fiát hagyott, kiről majd alább lesz szó.

Szent-Györgyi Péter. A közelebbi cikkelyben említett Ábrahám-nak öregebb fia, Sebus testvér bátyja. Borbála nevű leányán kívül, akit Polheimi Farkashoz adott férjhez, három fia volt, Tamás, Péter és János, kiknek Lajos király 1369. eszt. megengedte, hogy Eberhárd nevű falujokhoz közel, a Dunán hidat tarthassanak. Ezek közül Péter két fiút nemzett, Tamást és Pétert, akik 1397. eszt. a győri káptalanban, famíliájoknak sok régi leveleit újra leírták. Péternek két fia maradt, Kozma és László, és egy leánya Gieczilia, vagy magyarosan Cziczely, aki következik.

Szent-Györgyi Czeiczília. Szent-Györgyi Péter leánya, egy derék magyar amazon, Rozgony István temesi főispány. felesége, Zsigmond király idejében. Elment ez a vitéz asszony a királyllyal, és a maga férjével 1428. eszt. Rácországba Galambóc vára ostromlására, ott a Danán egy fegyveres hajóra ült, a vizen fel s alá hajókázott, a török hajókkal győzedelmesen csatázott, és Galambóc várára a hajóból ágyúzott, amint erről maga Zsigmond teszen bizonyoságot egy 1434. eszt. költ királyi levelében.

Szent-Györgyi Tamás. A közelebb írt Czeiczília atyjának testvérje, első Lajos király alatt tárnokmester, Mária királyasszony idejében dalmát- és horvátországi bán. Mindent elkövetett, hogy a Mária királyi székét erős fundamentomra állítsa Kis Károly ellen; de mikor abban nem boldogulhatna, hivatalát letette, többé magát semmi közönséges dologba nem is aratta, hanem csendes magánosságban vénült meg. Írnak ugyan gyermekeit, de mivel azok, vagy papokká lettek, vagy nem tenyésző házasságban éltek, hamar vége szakadt bennök a Sebus ágának:

Szent-Györgyi Péter. Az oda felébb említett Györgynek Ozdravszky Iratnától született egyik fia. Minekutána a tótországi bán Marczali Dienes leányát Hedviget, Imre, László és István nevű fiak anyjává tette volna, 1445. eszt. meghalt. Az ő özvegye Hedvig, micsoda osztályt csinált férje öcscsével, Györggyel, mindjárt fog említetni.

Szent-Györgyi György. Ez is Györgynek Ózdravszky Iratnától való fia, és így a most említett Péternek öcsce. Erre bízza volt Albert király a magyar korona gondviselését, melyet aztán Albert halála után, ő viszeaadott az ő özvegyének, Erzsébet királynénak 1439. eszt. A bátyja özvegyével Marczaly Hedviggel, Csötörtök városában, vagy másképen Leopoldsdorfban, Pozsou vármegyében, négy pozsoni káptalanbeli nr előtt, így osztozott meg 1446. eszt. hogy egy czédulára leírták Bazin nevét Borostyán várával, másokra pedig Szent-Györgyöt Eberhárd vá-

rával. Akkor egy írás tudatlan gyermeket hoztak elő, aki az ő nevükben czédulát vonjon. Györgynek jutott Szent-György és Eberhárd. ötödik László király halála után, nem Hunyadi Mátyást, hanem Fridrik császárt iparkodott magyar királylyá tenni, melyért nem csak maga dicséretet nyert Fridriktől, hanem czímerének bővítését is. Első felesége Gftka vagy Judit, Wolferd Pál özvegye volt, aki őt első férjéről reámaradt két várral, úgymint Vöröskövet és óváriul gazdagította. Ez a Gitka, a troppai herczeg leánya volt, mert magát, Isten kegyelméből, Troppau örökösének szokta írni. Györgynek második feleségé, Liohtenstein Margit volt. Ezen kettős házasságból öt gyermek származott, úgy m.: János, Péter, Zsigmond, Kristóf és György.

Szent-Györgyi János. A közelebb írt Györgynek első fia. Fridrik császárhoz pártolt Mátyástól 1459. eszt., de cselekedeteit megbánván, Mátyás őt nemcsak kegyelmébe vette, hanem az erdélyi vajdaságot is neki adta. Újra hűségtelenségbe esett vajda korában, mert megengedte, hogy az erdélyiek őt királynak kiáltásák. Lásd Veres Benedek. Maga ment Mátyás ő ellene. Jókor megalázta János magát, Mátyásnak eleibe ment, és térden állva tett vallást s kárt engedelmet hibájáról, amint azt Mátyás Kolosvárból 1467. eszt. az. Mihály naptájban Czudar Jakabhoz küldött levelében maga írja. Mátyás akkoris újra kegyelmébe vette őt, de a vajdaságot róla levette. Ezen pártutésről írta volt akkor Janus Pannonius, vagy igaz néven Czezinge János ama verseket:

Castrorum septem crudelis et impia tellus,
 Quid dominum contra perflda collá. levas?
 Oblita es famulam? saltem te agnosce parentem:
 Hic tibi ni Princeps esset, alumnus érá (Mathias)
 Divitissime tumes? cecidit Campauia divos,
 An populo? Marathon millia quanta premit.
 Sed tibi forte animod perjuri8 proditor auget?
 Atpice quam stultum, stulta sequare ducem.
 Sit lioet ille ferox, et sí bellare peritus,
 Sit licet ille potens; improba caussa sut est:
 Vincitur ut caussa; pariter vincetur et armis:
 Bella piacnt justo, nonnisi justa Deo.

Ez időtől fogva magányosságban élt János. Felesége a Batthyány házból való volt, kitől született Margitját, Hohenbergi Jánoshoz adta.

Szent-Györgyi Péter. Ez is György fia. Erdélyi vajda, országbírája és székelyek főispánja 1499. eszt. lett. A vajdaságot mintegy tiz esztendeig viselte, és minden nagy dologban benne forgott, mélyek azon idő alatt estek. Az ifjú Hunyadi Jánossal együtt hadakozott a tö-

rökök ellen 1502. eszt. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei híres diétán. Azután 1506. eszt. őt küldötte Buzlay Mózessel Ulászló, teljes hatalommal Maximilián császárhoz követségbe. Ő is elkísérte Ulászlót Bécsbe a császárhoz 1515. eszt. Ugyanazon esztendőben adott a tali klastromnak egy Besztercze nevű falut Pozson vármegyében. Szapolyay János lett ő helyébe erdélyi vajda. Országbirája volt még 1517. eszt. is, mikor nagyobb bizonyáságnak okáért, Lajos király azon levelének ő is aláütötte a maga pecsétjét Perényi Imre palatínussal együtt, melylyel Bakács Tamás érseknek szabadságot ad arra, hogy a maga várait s jószágait, aszerént ossza fel a maga atyjafiai közt, amint akarja. Ezen levéllel egy úttal annak is eleje vétetett, hogy az érsek halála után az ő atyjafiai egymással ne perelhesenek, mivel az érsek minden jószágait maga kereste, és így mindenkinek annyit szabad volt adni, mennyit neki tetszett. Bizonytalan hányadik esztendőben ajánlotta neki levele által második Lajos király a pozsoni prépostságot, nevezetesen, hogy annak templomát bővíttesse. Pécsi püspök Szakmáry György maga közbevetésére, ugyanakkortájban egy szigetet is adott vissza a prépostságnak, de más levelében újra arra kérte Szakmáry György püspök, hogy a sziget két oldalát mosó vizet is adja oda annak, hogy annak mind a halászatra, mind egyébre nézve hasznát vehesse. Kétszeri, de mindenkor terméketlen házassága volt, első ugyan Czimburgi Kunegundával; második pedig Waldstein Zsófiával.

Szent-Györgyi Zsigmond. Ez is György fia. Nagyszombati kapitány volt 1459. eszt., mikor némely atyjafiaival, Mátyás királytól Fridrik császárhoz pártolt. Őt tette vala Fridrik maga seregei vezérének Mátyás ellen, ki ellen ő egy kevés ideig nagy szerencsével is hadakozott, de azután a koczka megfordulván, Mátyás hűségére visszaállott. Jánossal együtt viselte vala a vajdaságot, kivel együtt adott neki Mátyás arra szabadságot 1486. eszt., hogy a kalocsai káptalan ellen, Bodrog és Bács vármegyében fekvő, Szent-György és Kabold nevű faluk iránt, újra pert indíthassanak. Borbála nevű feleségétől született fia Tamás, 1493. eszt. végezte el az esztergomi érsekkel való régi pert a dézma dolgában, kinek az időtől fogva az ő jobbágyai az eddig való dézmát is tartoztak megfizetni. Ifjúkorában s mag nélkül halt el Tamás. Az ő atyjának többi testvérei sem hagyván örökösöket, ez az ág egészen kialudt, és annak jószágai, a mindjárt említendő Imre maradékira szállottak.

Szent-Györgyi Imre. Az oda felébb említett Péternek Marczaly Hedvigtől való első fia. Rozgony Ilonától, Simeon nevű fiat hagyott. Ez a Simeon birta Csütörtöknek,; vagy Leopoldsdorfnek felét 1488.

eszt. Gyermekei ezek voltak. 1. László, 2. Péter, 3. Ferencz, 4. Farkas, 5. György, 6. Krisztina, Klistiáni Mithyán János felesége. 7. Borbála, aki a deák nyelvet annyira tudta és szerette, hogy mind másokkal, mind a többek közt Fánecy Borbálával azon levelezett Először Lichtenstein Rézmanhoz, 1511. eszt. attól özvegyen maradván, 1524. eszt. másodsor Gragovszky Gáspárhoz ment férjhez.

Szent-Györgyi Farkas. Simeon fia, Imre unokája, második Lajos király fokamarása, kinek Mohácsnál történt halála után, a Ferdinánd követei, Lajos, özvegyéhez Pozsonba híttak Farkast 1526. eszt. Lucza napja után való szombaton, ott Pozsonban költ levelök által. El is ment oda. Farkas, és attól fogva egész haláláig) mely 1534. eszt. történt, Szapolyay Jánosnak ellensége, Ferdinándnak pedig hűséges pártfogója volt. Felesége zabláti Trencsényi Lőrincz leánya Zsófia, ákosházi Sárkány Ambrus özvegye volt, de aki őt semmi magzattal nem örvendeztette meg.

Szent-Györgyi Ferencz. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Ez is Szapolyay ellensége s Ferdinánd hive, ki is mennyire becsülte őt, az zal mutatta a többek között meg, hogy őt a maga Bécsben 1527. eszt. 1. aug. született fiának Maximiliánnak, aki idővel császár s magyar király lett, keresztatyjává választotta. Hét gyermeke volt, de azok közül a férfiak mag nélkül haltak el, a leányok pedig Ausztriába német házakba ment k férjhez.

Szent-Györgyi György. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Voltak ugyan gyermekei, de mivel azokat mind eltemette, maga aztán 1543. eszt. vitte a Szent-Györgyi familiát koporsóba.

Szent-Györgyi Székely Tamás. Auránai perjel volt ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ő is fegyvert fogott volt Hunyadi Mátyás mellett, mikor az fogságban ült, úgymint akihez különbenis atyafisága volt, és Szilágyi Mihálylyal együtt ment a pesti diétára 1458. eszt., ahol Mátyás királynak választatott. A jeruzsálemi sz. János vitézi rendének jóváhagyásával, ez a Tamás ajándékozott Mehorai Jánosnak Nógrád vármegyében Szirág nevű falut 1453. eszt., melyet ez ideig az említett vitézi rend bírt vala.

Szent-Györgyi Bertalan. A törökök és Fridrik császár ellen való hadakozásokban mutatott vitézségéért, az auránai perjelséget nyerte el, üjlaky Miklós halála után Mátyás királytól 1477. eszt. Azután is jól viselte magát 1482. eszt. Hamburg (Haimburg) ostromlásakor, sok ellenséget vágott le, és sokat vitt életben ia a királyhoz. Nem volt atyafisága az első rendbeli Szent-Györgyiekkel.

Szente György. Horvátországban Körös vármegyéből való; Horvát János és Palisna János híres rebelliseknek buzgó követőjük. Ott

volt ezekkel akkor is, mikor ok 1386. eszt. Gara és Diákovár közt Verőcze vármegyében Erzsébet és Mária királynékat elfogták. De kétség kívül azután sem hagyta el. azokat, mert 1392. eszt. Zsigmond király ő tőle minden jószágát elvette, és azt a Kanisay családnak adta.

Szent-Iványi György. Második Lajos király udvarában lakott, őt küldötte a király kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt 1526. eszt. levéllel Zala és Vas vármegyékhez, ezenkívül Hampó Jánoshoz, Erdődy Péterhez, Kanisay László özvegyéhez, Széchy Tamáshoz, a veszprémi káptalanhoz, melyben azt parancsolta, hogy haladék nélkül küldjék fegyvereseiket a tfőök ellen. Útiköltségül huszonöt forintot kapott.

Szent-Iványi Antal. Derék ágydöntő mesterember volt, második Lajos és első Ferdinánd alatt. ő vele öntetett a többek közt enyingi Török Bálint egy szertelen nagy ágyút, mely mindaddig szolgált a szigetvári várban, míg azt 1566. eszt. az AH basa ágyúgolyóibaisi hasznavehetlenné tették, mikor Szigetvárat Horváth-Márk vitézül ótalmazta ő ellene.

Szép Miklós. Tas vármegyei követ volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor a rendek Hunyadi Jánosnak Bnda várát gondja alá adták. Társai Szász Mihály, Deák Bálint, és begedi Nagy Péter voltak.

Szepessy László. Ott volt a budai országgyűlésen, mikor a világ becsülte Hunyadi Jánosnak általadatott Buda vára 1447. eszt.

Szepessy János. Szatmár vármegye küldöttje volt Csáholyi Bertalannal, és Gachály Györgygyei a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Szepessy György, Ferencz, László és Sebestyén. Nagy jószágú emberek voltak első Ferdinánd király alatt, Bihar és Szabolcs vármegyékben, aholottis 1552. eszt. a többek közt ezeket bírták: Ebest, mely akkor hatvanegy portából állott, Szepest, ahol hetvenegy porta volt, Pácsot, tizenöt portával, Bodóházát egészen, Szováton hatvanhat portát, Kötelesen kilenczet, Miké Pécsen tizenötöt, Boldogfálván is tizenötöt, Paszta Apátiban kettőt, Vasadon húszat, Ér-Adonyban kilenczet.

Szerdahelyi Mátyás. Mislei prépost volt 1558. eszt., mikor Bebek György az ő házára rontott, őt minden ruhájától, pénzétől s egyéb jószágától megfosztotta, és az egész prépostságot tőle elfoglalta.

Szerecsen Miklós. (Goreczi). Zsigmond királyijai ott volt a nagy-mtópolyi hadban 1396. eszt., ott a törökök fogságába esett, és azoknál tizenkét egész esztendeig raboskodott. Onnan lett kiszabadulása után, ismét sokat szolgált Zsigmondnak; kivált a törökökhöz és más vad nemzetségekhez sok ízben járt követségbe. Nevezetesen pedig Mesopotámiába őt küldötte Zsigmond, hogy Karaywluk nevű fe-

jedelmet ott vegye reá arra, hogy a törököket támadja meg, és a Magyarbirodalom háborgatásától azokat vonja el. Mindenben a király kívánsága szerint járt el ebben a dologban. Ennyi fáradozásért, sok jószágokat adott neki a király 1428. eszt. Körös is Zágráb termékekben.

Szerecsen György. (Mesztegnyői). Ott Volt a budai diétánn, mikor Buda várát a rendek Hunyadi gondviselésére bízták 1447. eszt. Fia lehetett ennél az akiről felébb Bodó Ferenz alatt egy szó van.

Szerecsés János. Két ezer gyalogot vezérlett 1526: eszt a mohácsi szerencsétlen hadra, a Dráva mellékéről, akiket részszerént a pécsi káptalan jószágaiban gyűjtött össze. Onnan kiszabadulván, állhatatos követője volt Szapolyay Jánosnak Ferdinánd király ellen, ki is ezen hűségéért neki adta a pécsi püspökséget, melynek jövedelmeit ő egynéhány esztendeig húzta, noha világi ember lett volna. Lásd Perényi Péter. Nádasdy Tamással őt küldötte volt Szapolyay 1530. eszt. Szigetvára megvételeére, de onnan azzal együtt visszahívta, mivel azalatt a németek Budát megszállták! Őt is az a Balás nevű budai kocsis vezette be Budára Szapolyayhoz, aki az előtt kevésel Nádasdyt. Lásd Nádasdy Tamás.

Szeredy. Lásd Serédy.

Szerencsés Imre. Második Lajos idejében kincstartó volt. Zsidóból lett keresztyénné. Keresztatyja Perényi Imre palatínus volt, és épen azért adatott neki a keresztségben az Imre név. Azelőtt Salamonnak hittak. Vallásával együtt feleségét és gyermekeit is elhagyta Budán a zsidó-utczában, és egy Kolosvárról származott leányt vett el, aki a királyi udvar előtt is ismeretes volt. Az esztergomi érsek Szalkay László vette őt maga vette kincstartónak. Fősvénységére és pénz halászására nézve; soha sem szűnt meg zsidó lenni. Belgrád és más várak török kézre lett jutásának az ő szűkmarkúságát vetették obiul 1621. eszt. Mind a rákosmezei, mind a hatvani diéta azt kívánta Lajos királytól 1525. eszt., hogy Imrét vonja számadásra, és őt érdeme szerint büntesse meg; azértis Lajos őt 21. maj. Budán a csonka toronyba záratta, és ott tizennégy napig tartotta, akkor pedig szabadon bocsátotta, de amelylyel csak az ő veszedelmét siettette. Ugyanis mind a hatvani gyűlésről, mind másunnan sok ember, huszár, hajdú és egyebek sereglettek mindjárt az ő háza eleibe, és ott mindaddig rovtatták egymást, hogy egyszer estvéli őt órátájban az ő kapujának szekereket hajtottak, azt betörték, és Imrének minden pénzét, borát és egyéb jószágát egész éjjel ragadozták. Másnap ismét sok ember gyűlt az ő házához, akik az ő ablaiairól a vas rostélyokat is lefeszgették.

Elegei akarta ugyan azokat Dobó Ferencz csendesíteni, de csak olajat töltött a tűzre, mert ott hagyták ugyan a prédálók az Imre házát, de a Szalkay László érsek házára mentek, és azt is kipusztították. Harmadik ház volt az érsekéhez, a híres Fugger nevű kereskedők háza, ez is hasonló sorsra jutott volna, ha abban egy jó erős őrizet nem lett volna. Harmadik nap minden zsidókat sorba vettek ezek a ragadozók, és azokat fosztogatták mindaddig, míg Szapolyay György őket a városból ki nem űzte, és így a csendességet, s a tulajdonnak bátorságban való létét helyreállította. Hatvanezer jó aranyra tette Imre a maga kész pénzét, melyet ekkor elragadoztak. Pújában nem sokára letette mindenek előtt gyűlölséges életét. Csak ebből az egy példából is lehet gyanítani, az akkori időknek független és nyomorult voltát.

Szilágyi László. Zsigmond király alatt élt. Lásd Garázda Miklós. Az ő famíliája a Szilágyi nevet a Szilágyiságtól vette, ahol lakott. Minekutána pedig ez a László 1408. eszt. decz. 29. napján Temes vármegyében, egy Horogszeg nevű várost nyert Zsigmondtól, mind ő, mind az ő fia Mihály, horoghszeghi Szilágyinak hivatott. Belleni István leányától Katalintól hat gyermeke maradt, u. m. Mihály, László, Osvald, Erzsébet, Zsófia és Orsolya,

Szilágyi Mihály. (Horoghszeghi). A közelebb említett Lászlónak fia, atyjához hasonló derék vitéz, temesi főispán, macsói bán és magyarországi gubernátor, ötödik László és Mátyás királyok idejében. Ennek gondviselése alá volt adva Belgrád vára 1456. eszt., mikor az alá Mohammed török császár másfél százezer emberrel sietett, annak megvételére; kinek közeledését megtudván, azt a budai diétának levele által mindjárt hírül adta. Nagy bizodalommal ment ekkor Mohammed Belgrád alá, és olyba tartotta, mintha az már kezében lett volna. A maga atyját Amurátot gyalázta, hogy az hét hónap alatt nem tudta azt megvenni, ő pedig azzal biztatta magát, hogy ő azt tizenöt nap alatt megveszi, de a kis-ázsiai basa előre megmondotta neki, hogy a magyarok nem szokták olyan könnyen feladni a várat, mint a görögök. Ugyis lett a dolog, mert ámbár Belgrádot igen nagy erővel és dühösséggel támadta meg, és azt mind a vízről mind a szárazról igen keményen szorongatta, de Szilágyi Mihály is, ámbár nem nagy erővel volt, mindazáltal tíz nap alatt azt igen hatalmasan ótalmazta, mindaddig, míg aztán az ő kedves sógora, a nagy Hunyadi János, az ő segítségére megjelent, és akkor egyesüit erővel Mohammedet nagy vérontás után a vár alól elűzték. Lásd. Hunyadi János. Ott volt ez a Mihály Belgrádon, mikor ott Hunyadi László a gróf

Cillei Ulrikkal összeveszett, és ő vagdalta össze Ulrikot. Onnan Temesvárra kísérte László királyt, az öreg Hunyadi özvegyének látogatására, és az öreg. Hunyadinak két fia; László és Mátyás, ott a király előtt, és annak jóváhagyásával adtak neki némely falukat, sok rendbeli hűséges szolgálatiért, épen András napján.

Mely nehezen szenvedte ő az ifjú Hunyadi Lászlónak Budán 1457. eszt. történt véres halálát és Mátyásnak fogságát, azzal mutatta meg, hogy mihelyt ő azt megtudta., mindjárt sok katonát szedett maga mellé, és azokkal egész Erdélyt, és abban a királynak minden jövedelmeit elfoglalta. Hogy pedig annál erősebb lehessen a király ellen, magának és a Hunyadi háznak mindenfelől jó barátokat keresett, és régi ellenségeit megengesztelni igyekezett, így békélt meg p. o. szent-miklósi Pongráczczal, a lipői főispánnal, akivel egymásnak arra kötelezték a többek közt magokat, hogy egymást minden ellenségeik ellen fogják védelmezői. Mikor így nevednek naponként a Szilágyi ereje, és az ország belső háborúja, a király Giskrát küldötte ő ellene, hogy az őt ültesse le, akivel Szilágyi egynehányszor meg is ütközött, de úgy látszik, egyik rész sem akart a másiktól megijedni. Mindazáltal a lármák szép móddal lehető lecsend esí tésére a király Pozsonba diétát hirdetett. Próbálták az ellenkező felek a békességet, ilyen feltétel alatt, hogy ha a király Mátyást visszaadja, tehát ennek édes anyja Szilágyi Erzsébet tartozzék a királynak. visszaadni Besztercze, Déva és más várait; de ebből a békességből semmi sem lett; mert a király Mátyást magával Prágába vitte, és így Erzsébet is a várakat maga kezénél megtartotta. Azonban a király, ötödik László, kevés napok múlva, ugyan Prágában meghal 1457. eszt. nov. 23. napján, melyet Szilágyi megértvén, minden mesterségét megvette, hogy e fogoly Mátyást ültethesse a magyar királyi székbe.

A következett 1458. esztendőnek első napjára hirdettek vala a magyarok Pestre diétát, hogy ott egy új király választásáról tanácskozzanak. Jókor megjelent Szilágyi is Pesten, húszezer fegyveres prókátorral, hogy azok az ő Mátyás mellett való okoskodásit, a főrendek előtt annál fontosabbakká tegyék. Gara László, az akkori palatinus, Ujlaky Miklós, Bánffy Pál és a Hunyadi háznak többi ellenségei, jól látták a budai várból ezt az ő készülését, azért is nem mertek Pestre általjöni, hanem azt kívánták, hogy azok a főrendek is, akik ott gyűltek össze, menjenek által Budára, és ott válasszanak királyt egyenlő akarattal. Igen tartott Szilágyi, hogy a Budán lévő rendek, királyt találnak választani, ha szinte oda a pestiek el nem mehetnek is a zajló Duna miatt. De szerencséjére jan. 8. napját követett éjjel a Duna

úgy általfagyott, hogy azon bátran lehetett össze-visszajárni. Általment hát maga Budára, és az ott összegyűlt urakat megkérte, hogy jöjjenek által Pestre. Azok nem bátorkodtak ugyan magokat vonogatni: de azonban a napa követét kérték, hogy először ígértessen engedelmet Szilágyival, a Hunyadi ház ellenségeinek, és azután általmennek Pestre. A követ kívánságára, mind a maga, mind a Hunyadi ház nevében megígérte Szilágyi, mind esküvése, mind kezeírása adása által, hogy sem a Hunyadi László haláláért, sem a Mátyás fogságáért senkin is boszót nem fognak állani; csak hogy akik annak okai voltak, most Mátyásra voksoljanak. Ezzel arra bírta a budai urakat, hogy azok Pestre általjöttek. Hogy ezeket Pestre általvehette, ott ismét megjelent a gyűlésén, és ott igen hathatós beszéddel előadta, hogy ő nem azért hozott magával oly sok fegyverest, mintha azokkal a rendeknek, a választásban való szabadságán akarna erőszakot tenni; hanem inkább azért, hogy őket jusaikban ótalmazza azok ellen, akik őket azokban meg akarták bántani. Mindazáltal meg nem állhatta, hogy a néhai kedves emlékezetű Hunyadi Jánosnak halhatatlan érdemeit elő ne hozta volna; egyszersmind eszökbe juttatta a rendeknek, hogy nekik hatalmokban áll, a Hunyadi János fiát, Mátyást a fogságból kiszabadítani, és azt annak az országnak kormányára ültetni, melyet Hunyadi oly sokszor tartott meg az utolsó veszedelemtől. Bonfin és Dlugoss azt írják, hogy Szilágyi akasztófákat is állíttatott fel azoknak számokra, akik Mátyás választásában meg nem egyeznének, de abban méltán lehet kételkednünk, annyival inkább, mert csakugyan voltak olyanok, akik a Mátyás választását, amennyire rajtok állott, mellőzték és késleltették; mindazáltal Szilágyi senkin legkisebb erőszakot sem tett. Ezeknek magok vonogatása miatt esett az, hogy a Mátyás választása, egészen jan. 24. napjáig haladt. Az idő alatt a Szilágyi húszezer embere, negyvenezerre szaporodott, akik ha szinte nem mind fegyveresek voltak is, de volt annyi bátorságok, hogy mikor a mondott napon a rendek sokácska tanácskoznának, azoknak végső magok meghatározását nem várták, hanem egy részök Pest és Buda közt, az egészen általállott Duna jegén, más részök pedig a pesti utczákon, a hideget tovább szenvedni elunván, Mátyást királynak kiáltották. Negyven és több ezer embernek harsogó szava, csakhamar reáhatározta azokat is, akik még eddig Mátyás választását hátráltatták, hogy ők is, azoknak örvendező kiáltásaikhoz, a magokét hozzáadják.

Megesvén a Mátyás választása, addig azon ülésből el sem oszlottak a rendek, hanem Szilágyit ország gubernátorának tették őt

esztendőre, míg a tizenöt esztendőös Mátyás alkalmas lesz arra, hogy az ország terheit egyedül hordozza. Még ugyanazon napon feleskette Szilágyi a rendeket a Mátyás hűségére, és egynehány törvényeket helybehagyott és megerősített, melyeket a rendek csináltak. Azok közül ezek a nevezetesebbek. Amely jószágokat a közelebbi mait három esztendőben valaki igazságtalanul elfoglalt, azokat az igaz arának tizenöt nap alatt adja vissza; sem Szilágyi, sem Mátyás a nemesekre és azoknak jobbágyaikra semmi szín alatt taksát vagy adót nem vethet; az ország hadainak őrzésére fenálló katonaság, a király kincstárából fizettesék, ha pedig az elégséges nem lenne az ellenség megzabolázására, akkor a püspökök és az ország bárói, a magok bandájával, ha a sem volna elég, minden nemesek fogjanak fegyvert; minden esztendőben, pünkösdi tájiján, diéta tartassék Pesten, ahol aki tartoznék megjelenni, azonban törvényes ok nélkül onnan elmarad, minden jószágát elveszti; mind a papi mind a világi tisztségeket, hazafiakra kell ruházni; a papok, nemesek, iskolai tanulók, vámot, és dézmát nem fizetnek; amely várakat az urak csak magok oktából építettek, és amelyek a vármegye ortalniára szükségteleneknek találtak, azok szélyelhányattassanak; hogy a Szilágyi és Mátyás atyjafiai, minden személyekre való tekintet nélkül ítéltesenek meg, ha ellenök valaki panaszt teszen; ha a jobbágy a föld váltságot megfizeti, azután ahová neki tetszik, odamehet s a t.

Mennyire örült Szilágyi, hogy Mátyásra nézve célját elérhette, onnanis megtetszik, hogy még ugyanazon nap, melyen őt királynak választották, azt a vármegyéknek és nagyobb városoknak megírta. Ezekután Budára ment Szilágyi, a várat a Gara László gondviselése alól, a Mátyás számára maga kezéhez vette, ott a Hunyadi László testét felásatta, és azt Erdélybe Gyula-Fehérvárra annak atyja mellé küldötte az eltemetésre. Mihelyt Mátyás hazajött Prágából, és az igazgatást kezéhez vette, első gondjának azt tette, hogy Szilágyi szolgálatját meghálálja; azértis Erdélyben Beszterczét neki ajándékozta, és őt az egész vármegye főispánjává tette, melyet azelőtt a Hunyadi ház bírt vala. A múlt esztendőben, hogy ötödik László király meghalt, egészen ki akarta volt Besztercze városa magát vonni a Hunyadi ház hatalma alól, és midőn azt Szilágyi, a Hunyadi Mátyás számára el akarta volna foglalni, a beszterczeiek őt elűzték; melyen Szilágyi megboszankodván, nagyobb erővel ment rájok, a várost megvette, a nyakasabb lakosoknak részszerént szemeiket kitolatta, részszerént pedig kezeiket elvagdaltatta.

Míg Mátyás király Budán mulatott, addig mindég tartós volt a

barátság ő közötté és Szilágyi közt; de mihelyt augustus hónapnak vége felé az ország alsó részeinek megtekintésére elindult, Szilágyinak ott lakó irigyei és ellenségei, a királyt ő tőle elidegeníteni kezdték; ezek szavának annyival könnyebben helyt adott a tapasztalatlan ifjú király, mivel különben is nem szenvedhette azt, hogy neki valaki keze alá szóljon, vagy neki tanácsot adjon, amint Szilágyi cselekszik vala ő vele. Levele által tehát meghíja Szilágyit, hogy valami fontos dolog felett leendő beszélgetés végett, jöjjön ő hozzá a Tiszához; ahova midőn eljött volna, Mátyás őt mindjárt elfogatta október elején, és Világosvárra küldötte. Minden jól gondolkodók sajnálották Szilágyinak ezen szerencsétlen esetét, melyet maga Mátyás is kétségkívül észrevett, mert október 3. napján Belgrádból egy levelet írt a szászoknak, melyben azoknak jelenti, hogy ő Szilágyit fogságra tétette, melyet a szászok, addig is hagyjanak jóvá, míg ő ezen maga cselekedetének helyes okait kinyilatkoztatandja. De hihető, másfelé is küldözött ő ilyen leveleket. Azonban a Szilágyi ellenségei minden praktikájokat elővették, hogy Mátyást az ő megölésére reábirják, mindazáltal némelyek agy tartják, hogy az ő hire nélkül ment a világosvári kapitányhoz, Lábathlani Gergelyhez, az a parancsolat, hogy Szilágyit ölesse meg. De ha a parancsolat valósággal Mátyástól származott volna is, szerette Lábathlani azt hinni, hogy az másunnan vette eredetét, és ezen az okon a parancsolat végbevételével nem hamarkodott, hanem maga indult a királyhoz, hogy szájról-szájra adja neki tudtára maga szándékát. Azt kérte volt ki Szilágyi Lábathlanitól, hogy hadd szolgáljon neki a tömlőczben, az ő régi hív szakácsa, akinek főztéhez szokott, és aki az ő szája ízét jól tudja. Míg Lábathlani Mátyáshoz járt, ez a szakács, más három inassal egyetértvén, egyszer nagy lármát üt, és a várban fel s alá futkosván, azt kiabálja, hogy a törökök jönnek a vár ellen, s tetti, mintha ő is fegyverkeznek azok ellen. Ez minthogy hazugság volt ugyan, de épen nem képtelenség, könnyen elhitték a várbeliek, és hirtelen felkészülvén, a várból kirohannak, a magok képzelgéseikben levő törökök ellen. Ám bár legnyughatatlanabb sietséget a szakács mutatott, mindazáltal ő maradt leghátul a maga társaival, és minekutána mások kitakarodtak a várból, azoknak utánok bezárja a kapukat; akik benmaradtak, azok közül egynehányat lekaszabol, azután a tömlőcz ajtaját feltöri, és Szilágyit szabadon bocsátja. Gondot viselt azután Szilágyi magáról, akik a várban maradtak, azokat magához édesítette, és mikor visszajöttek azok, akik a képzelt törökök ellen mentek vala, azok előtt a Vár kapuit meg ueui nyitatta, sőt hogy erőszakoskodni akarlak, őket

visszaverte, és kevés napok alatt, a várat maga barátival s katonáival töltötte meg, amikor aztán Mátyásnak, mind szabadulását, mind pedig azt megírta, hogy többet köszön, s többel tartozik a szakácsának, mint Mátyásnak, aki is azt írta neki vissza, hogy szabadulásának maga is örül, és az ő fogságát, némely gonosz emberek okozták volt. Voltak akkortáiban olyan emberek, akik úgy gondolkodtak, hogy Mátyás Szilágyin, csak példát akart mutatni, hogy mások ő tőle annál inkább tartsanak, aki a maga legkedvesebb atyjafiával, és az ország gubernátorával is úgy mer bánni, melyet ő felőle valósággal könnyű is feltenni. Már akármit volt a dolog, 1459. eszt megbékelte Mátyás Szilágyival, a Tisza mellett. Mátyás Várkonyhoz, Szilágyi pedig Varsányhoz szállott. Itt mindketten közbírákat választottak, akik előtt az olyan állapotban esni szokott egymás vádolása, és magok mentsége után, könybullatások közt ígérték egymásnak a békességet s örökös barátságot. Gnnan Egerbe kísérte Szilágyi Mátyást, aki ott neki általadta az alsó Magyarországot, hogy azt a törökök ellen őtalmazza.

Mindjárt hozzá is látott Szilágyi a maga dolgához, és Szendrőhöz nem messze, Eevi várát, minden módon megerősítette, mivel leginkább arról az oldalról félt a törököktől; de azok másfelől ütöttek be az országba, t. i. a Száva vizén jöttek által, ott Mitroviczot, és más városokat felprédáltak s égettek, onnan egészen Futakig feljöttek, Ali bég nevű vezérjök alatt, kiknek pusztításait Szilágyi megtudván, Szokolyi Péterrel azokat Futakhoz közel megtámadja, és a sok ragadományt tőlök visszaveszi. A következő 1460. eszt. ismét összejöttek Mátyás és Szilágyi Csanádon, és ott a békességet egymás közt még nagyobb tökéletességre vitték: minekutána Mátyás a maga udvarából tizenkét embert kiűzött volna, akik eddig őt szüntelen Szilágyi ellen köszörülték vala. úkeután elhagyta Szilágyit az ő törökök ellen való szerencséje. Ugyanis mikor még ugyanezen esztendőben Posasin melleit megütöközött volna azokkal, először győzött ugyan, de megtudván Ali bég, hogy nem sokad magával van, neki bátorodott, és a kis magyar tábort, a maga sok törökjeivel körülkerítette és közre vette. Látván Szilágyi az utolsó veszedelmet, megmaradt kevés népével, kétségbe esett vakmerőséggel viaskodik, és a dicsőséges halált keresi, de azt ott meg nem találhatta, mert elevenen esett fogságba, és Konstantinápolyban vetette neki fejét a török császár. Felesége Báthori Margit volt, de akitől semmi gyermekei nem maradtak. Bizonytalan ki írta ezt a verset az ő emlékezetére:

Supplicio indigno periit Szilágyius Heros,
Fata ita dulcia vei tristia quemaue manent.

Szilágyi László. A közelebb leírt Szilágyi Mihály testvéröccse. Lásd Brankovich György.

Szilágyi Erzsébet. A közelebb leírt Szilágyiaknak teítvére, a nagy Hunyadi János felesége, Mátyás király édes anyja. Temesváron mulatott akkor, mikor az ő másik fia László, Cillei Ulrik grófot Belgrád várában megölette 1456. eszt., és mikor ötödik László király, az ő látogatására ment Belgrádból, gyász ruhában ment ő ki a király fogadására, és úgy kért attól gráncziát a maga fiának. Lásd Hunyadi László. Minekutána pedig a király az ő fiát Lászlót megölette, Mátyást fogságra, tétette, nem asszonyi sírással, hanem fegyverrel kívánt Lászlóért boszút állani, Mátyást pedig kiszabadítani. Nemcsak szentmiklósi Pongráczczal, hanem amint híre volt, a törökökkel is akart szövetkezni a király ellen. És talán e volt az oka, hogy a király 1457. eszt. próbálta ő vele a békességet, ilyen feltétel alatt, hogy ha ő Besztercze, Déva, Göigéuy, Belgrád, Sz.-László, Orsova, Trencsén, Oroszlánkő, és más várait a királynak visszaadja, Mátyás szabadon fog bocsáttatni, de ez a békesség soha sem ment tökéletességre. Azonban míg Erzsébet a bátyjával Szilágyi Mihálylyal a lármákat és zenebonákat csinálja, László király Prágában hirtelen meghal 1457. eszt., melyet Erzsébet megértvén, teljes erővel azon igyekezett, hogy a maga fogoly fiát Mátyást ültesse a királyi székbe. Podjebrád Györgynek, a csehországi gubernátornak negyvenezer aranyat ígért s fizetett, csakhogy Mátyást bocsássa szabadon; a bátyjának is Szilágyi Mihálynak, sok pénzt küldözött Pestre, aki ott azon munkálódott, hogy a főrendeket a Mátyás választására reávegye. Meglett az ő kívánsága, Mátyás királynak választatott. Mikor aztán hazafelé jött Mátyás, más főemberekkel Erzsébet is eleibe ment neki Straznicz városáig, és ott a maga pecsétjét ő is aláütötte annak a levélnek, melylyel ott magát Mátyás arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. A pápa csakhamar megtisztelte őt egy levelével, melyben azon való örömet jelenti, hogy az ő fia oly nagy méltóságra lépett. Mindenkor illendő becsületben tartotta őt Mátyás, és ő neki a maga leveleiben néha magyarországi királyné titulust is adott Erdélyben Vajda-Hunyadon 1465. eszt. egy klastromot építtetett a sz. Ferencz szerzeteseinek. Sok hadiköltségre lévén Mátyás királynak 1470. eszt. szüksége, valamint más uraktól s nemesektől, úgy ettől a maga édes anyjától is megkívánta, hogy minden portától,

egy száz pénzből álló arany forintot fizessen. Még ma is inogván a? a deák nyelven írt levél, melyet 1478. eszt. s. aug. Ó-Budáról írt, vagy Íratott a pápához, melyben azt arra kéri, hogy Capistrán Jánost, aki az ő férjének oly hathatós segítségül vala Belgrád megtartásában, számlálja a szentek közé. ügy látszik 1484. esztendőben halt meg.

Szinyei. Ez a família Sáros vármegyében Szinye nevű falutól vette maga. nevét, melyet mind a mai napig *is* bir. Régi elei kik voltak lásd Merse.

Szinyei János és István, első vagy Nagy Lajos király alatt virágzottak. Egyéb sok jószágok közt, az ő familiájoké volt Heves vármegyében Oroszi nevű falu, de azt egy Loránd nevű hatalmas ember attól eltulajdonította. Loránd halálához közelítvén, átok alatt hagyta meg a maga fiának Miklósnak, hogy Oroszit, ennek a Jánosnak és Istvánnak, minden törvény és perpatvar nélkül adja vissza, melyet Miklós annyival inkább megcselekedett 1364. eszt. a szepesi káptalan előtt, mivel János és István neki tizenkétszáz forintból álló adósságot elengedtek.

Szinyei István és László. Második Ulászló., Lajos és első Ferdinánd királyok alatt éltek. Közölök István ifjúkorában a csehországi kancellár udvarában tartózkodott. Míg onnan visszajöhetne, Ulászló király 1514. eszt. Budán költ levele által, mind Sáros, mind más vármegyék tiszteinek megparancsolta, hogy az ő perelt, melyeket vagy ő indított mások ellen, vagy mások ő ellene, függőben tartsák, és semmi felé el ne döntsék. Lászlóval együtt Temesváron foglalatostkodott István 1519. eszt. az ország dolgaiban, azért akkor újra hasonló parancsolatot, bocsátott Lajos király az ő peres dolgaik iránt a palatínus Báthori Istvánhoz, Ujlaky Lőrinczhez, Verbóczy Istvánhoz s minden más az ő dolgokba szólható bírákhoz. Zsigmond nevű teste rjök is volt. Mind a hárman éltek még 1553. eszt. lásd Bornemisza Gergely.

Szirmay György. Pál fia, Zsigmond királynak hűséges kísérője volt Német, Olasz, Francia, Arragonia és Angolországba, és a konstancziai (kostniczi) nagy gyűlésre való terhes utazásaiban, és épen ezzel nyert ő tőle magának és osztályos atyjafiainak, egy Szirma nevű falut 1417. eszt. Mária Magdolna napján, melyről való királyi levelét Konstancziában adta neki Zsigmond.

Szirmay Pál. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Egert 1552. eszt. Egykor Balogh Andrással és egynehány lovasokkal, kiküldötte őt Dobó a várból, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy kicsiny ere-

jóhez képest igen sok törököt levágott, maga pedig csak egy embert vesztett.

Szoárd és Kadocsa. Mindketten Hülek fiai, aki az Árpád anyjának bátyja volt. Ezeket küldötte volt el Árpád Szvatopluk morva herceg ellen, Huba nevű magyar fővezérrel együtt (lásd Árpád). Kadocsa ejtette sebbe Zobort, a nyitrai kapitányt (lásd Zobor). Azután mint egy két esztendővel, mikor Árpád Csepel szigetében mulatna 895. esztendőben, ezt a két vitéz vezért és Vojtát küldötte onnan Glád ellen (lásd Glád). Minekutána ezen három vezér a Tiszán általköltözött, egész a Temesig mindent magok hatalma alá hajtottak, a Temes vizénél készen várta őket Glád, akinek sok oláb, bolgár és kun ment vala segítségére. A két ellenkező tábor, a Temes választotta el egymástól, és amiatt egyik is a másiknak nem árthatott. Azértis Szoárd azt javasolta Kadocsának, hogy a tábornak felével menjen alább, és valahol kéljen által a vizén, de nyg hogy azt Glád meg ne tudhassa. úgy lett a dolog. Kadocsa hátulról került a Glád táborának, és azt reménytelen megtámadta. Alig szólaltak meg a Kadocsa kürtjei, egyszeribe neki ment a víznek Szoárd is, és a Glád táborát, két oldalról kaszabolták. Nagy mészárlást vittek véghez, elfogtak két kun vezért, és három bolgár kenézt, azaz fejedelmet. A győzelem után Pancsovánál táboroztak a magyarok, onnan Kéve, vagy Kő nevű várhoz mentek, melybe Glád szaladt volt, azt is általadta Glád uekiek, onnan Orsovához szállottak, és ott egy egész hónapig nyugodtak (lásd Boyta). Onnan Szoárd és Kadocsa a Dunán általmentek, Sardikát, vagy amint ma hívják Sófia városát, Filippopolist fel-dúlták, egész Durazzóig árvíz módjára mindent elborítottak s pusztítottak. Szoárd vissza sem jött többé Magyarországra, hanem valami görög leányt elvett, azon a részen, és ott meghalt. Azok a magyarok is odamaradtak, akik ő alatta voltak, melyért azokat a görögök sóba vagy ostoba magyaroknak nevezték.

Szokolyi vagy Szakolyi. Ez a familia Szabolcs vármegyében Szokoly nevű falutól vette maga nevét, mely még ma is ott megvan. Atyafisága volt a Báthori famíliával. Elei közül a tizenharmadik század vége felé ez a három testvér virágzott 1. István, kinek örökösi nem maradtak. 2. Feliczián, kinek fiai Mihály, ennek fiai János és Mihály; János fia Péter, ennek fia László, ennek leánya Erzsébet, aki kamarási Zeleméry Lászlóhoz ment férjhez, és így abban a Feliczián ága kifogyott. 3. Hódos, ki két fínt hagyott, Lászlót és Lőrinczet. Ennek a Lőrincznek három fia maradt, u. m. Illyés, Domokos és László, akik a Báthori famíliával, holmi jószágok felett sok ideig

pereltek, mindaddig, míg aztán értelmes jámborok magok közbevetése által 1338. eszt. barátságosan s atyafiságosan megosztottak. Csak Illyésnek maradt közölök egy István nevű fia, aki még 1394. eszt. élt, azután hova lett, nem tudhatni. Ami a Hódos másik fiát Lászlót illeti, annak két fiút irnak, Jánost és Istvánt. János három fiút nemzett, Györgyöt, Imrét, és a magtalan Lőrinczet. Imrének volt ugyan öt fia, de azok közül csak Bálintnak volt egy Boldizsár nevű fia, aki 1479. eszt. virágzott, de az is örökös nélkül ment a koporsóba. Ellenben Györgynek, az említett János első fiának, volt az a szerencséje, hogy famíliáját hosszú időkre terjeszthette. Ugyanis ennek a Györgynek három fia lett, u. m. István, Márton és János. Ennek a Jánosnak, Báthori Tamás leányától Zsuzsannától született Péter nevű fia, aki következik.

Szokolyi Péter. Jánosnak Báthori Zsuzsannától való fia, macsói bán, temesi főispán, és derék hadivezér ötödik László és Mátyás királyok idejében. Más főrendekkel együtt ő is eleibe ment Mátyás királynak Straznicz városáig. 1458. eszt., és azt ott illendő, czeremoniával fogadta. Mindenkor nagy kedvességben volt ő Mátyás királynál, aki őt minden fontos dolgokban meg szokta kérdezni. Mohammed török császár 1459. eszt. Ali bég nevű vezérje által a Száva és Dráva közt fekvő tartományt nagy részént felprédáltatta, ahol minthogy semmi ellentállásra nem talált Ali bég, a Dunán által Futakig hozta pusztító táborát. Itt támadta meg őt Szokolyi Péter, a híres horoghszeghi Szilágyi Mihálylyal együtt, és őt egyesült erővel meg is verték. Ezzel meg nem elégedett Szokolyi, hanem minekutána Ali bég futásnak eredt, őt mindenütt nyomban kergette, és egyéb nagy nyereség közt, tizenhétezer keresztyén rabot szabadtított ki tőle. Egészen a Száva vizéig űzte Szokolyi a törököket, ott újra megverekedett velök, közölök négyezerét levágott, sokakat a vízbe fulasztott, úgyhogy csak kevesen aszhattak által a vizén.

1463. eszt. Mohammed Bosnyákországba beütött, és egynehány jól készült várakat kivévén, az egész országot elfoglalta. Felserkent ezen közel lévő veszedelemre Mátyás király, és parancsolt Szokolyinak, hogy siessen segítségére Istvánnak, a bosnyákországi királynak. Amit tudott, minden katonaságot hirtelen összeszedett Szokolyi a Szerémségen, és a körülbelől lévő tartományokban, és azzal a Száván általment az István segítésére, aki már akkor háza népével együtt Jajcza várába rekeszkedett. Odaient ő hozzá alattomban Szokolyi, hogy a várat hagyja oda, és amely katonákat összekeríthet, azokkal a hegyeket foglalja el, és majd mikor őt a törökök ott fogják ostromlani, akkor

Szokolyi hátulról támadja meg azokat. Nem fogadta István ezt a jó tanácsot, hanem a nála lévő temérdek kincscsel, Dalmátországba akart szaladni, de útjában őt a törökök elfogták, és mind kincsétől, mind életétől megfosztották. Ekkor állított fel Mohammed legelőször a keresztyén fogoly ifjából harminczezer jancsárt, akik azolta a keresztyéneknek oly sok kárt tettek. Szokolyi megértvén Istvánnak szomorú sorsát, a Száván visszajött, annak innenső partján nagy szorgalmatossággal vigyázott, hogy valamimódon a törökök azon által ne jöhessenek. Kisvárdai Potencziánától négy fiút hagyott: Jánost, Andrást, Albertet és Miklóst, akik következnek.

Szokolyi János. A közelebb leírt Péter fia. 1466. eszt. lett csanádi püspökké, ő volt egyik követ a pesti diétától az Ulászló király meghívására Prágába 1490. eszt. Ugyanakkor ő reá volt bizva a korona a budai várban, míg el nem mentek Fehérvárra a koronázásra. Háromszáz katonát adott Ulászlónak 1491. eszt. Albert ellen. Beleunván a világba, a püspökséget letette 1493. eszt., és Diósgyőrben a remete sz. Pál szerzetesei közé ment. Minthogy nagy tudományával s okosságával magának mindenek előtt nagy tekintetet szerzett, sokszor csak nem erőver is ki akarták őt a rendek a klastromból venni, de ő feltételében állhatatos volt, noha Ulászló király őt a kalocsai érsekséggel is unszolta.

Szokolyi András. Ez is Péter fia. 1486. cszt, Harasztby Ferenczcel Szőrényi bán. Felesége Dóczy Erzsébet özvegy volt már 1509. esztendőben.

Szokolyi Albert. Ez is Péter fia, nándorfehérvári bán, mely hivatalba második Ulászló király 1495. eszt. 5. nov. állította őt csulai Móré Györgygyei, amikor maga is Ulászló ott Nándorfehérváron mulatott, még pedig ilyen feltételek alatt: hogy Albert és Móré szakadatlanul tartsanak magok mellett a belgrádi várban kétszáz könnyű lovast vagy huszárt, a király szolgatjára, kiknek a király fog minden hónapban fizetni két-két arany forintot kész pénzü, és így mindössze esztendőt szaka négyezernyolczzszázat, sóban pedig két ezer forintot fog adni azoknak. A két bánnak fizetése nyolczzszáz forint lesz. Törökországba küldendő kémek fogadására, száz forintig adott nekik Ulászló esztendőnként szabadságot, nyhogy egy kémnek húsz forint legyen a jutalma. Bizonytalan meddig viselte Albert a bánágot. Ril Katalintól három fia maradt, u. m. Ferencz, aki 1520. esztendőben orodi (nem aradi) prépost volt. András és János.

Szokolyi Miklós. Ez is Péter fia. Báthori Veronikától, egy leánya Margit, Buszkay Pál felesége, és két fia Miklós és János lettek. Ezek

közül Miklós, kétszer lépett házassági életre, először Telegdy Klárával; másodsor Drágfy Juliannával. Klárától született leányával Borbálával, a pártát Báthori János tétette le, a gyászt pedig Gerendy Péter. Ami Jánost, a Miklós testvéröcscsét nézi, ő négy fiú atyja volt, u. m. Györgyé, Péteré, Lászlóé és Ferenczé. Ezek közül, mind a László felesége Borbála, mind a Ferenczé Lónyay Ilona, özvegyek voltak már 1526. eszt. László két árvával hagyta Borbálát, u. m. Jánossal és Boldizsárral, annak a Miklósnak atyjával, akiről a leleszi káptalanban, némely 1568. eszt. költ levelek szólnak.

Szokolyi János. A nándorfehérvári bán Albert fia. Éhez a Jánoshoz, és az ő testvérjéhez Andrásához írt volt Lajos király 1526. eszt. levelet aziránt, hogy a törökök ellen készüljenek, de nem tudhatni aztán, hogy ott voltak-e a mohácsi veszedelemben vagy sem. Podmaniczky Margittól, Miklós nevű fiat nemzett, akit némelyek Istvánnak bérmáltak el. Ennek a Miklósnak vagy Istvánnak, Várday Annától Miklós nevű fia lett.

Szomor János. Lásd Zomor János.

Szondy György. Egy a magokat a hazáért s királyért önkénytel feláldozott nagy lelkű magyar Curtiusok közül, első Ferdinánd király idejében. Az esztergomi érsekséghez tartozott Drégely vára kapitánya volt ő Bekefalusy Gergelylyel 1552. eszt., mikor Ali, a budai basa, a várat ő reá megszállotta, a Bekefalusy távollétében. Mikor már derekasan megrongálta volna Ali a vár falait, Márton, az oroszlánfalvi papot, beküldi Szondyhoz, hogy mivel már maga is látja a vár állapotját, magát tovább ne veszedelmeztesse. Szondy üres válaszszal bocsátotta el Márton papot. Azonban a török foglyok közül, akik nála számosan voltak, kettőt előhivat, azon két ifjút, akiket maga gondviselése alá fogott volt a uevelés végett, ezen két rabbal együtt Alihoz küldi, azzal a kérelemmel, hogy ezen két ifjúnak ezután Ali viselje gondjokat, és azokat vitézségre tanítsa. Ezzel minden jószágát a vár közepére hordatja s megégeti, onnan az istállóba megyén, ott minden paripáit általveri, hogy azokon a törökök a magyarok ellen ne harcolhassanak, azután a falak töréseire megyén, ahol már sűrűn tolultak befelé a törökök, biztatja katonáit, maga jó példát mutat, a legnehezebb helyeken viaskodik, hogy egyik térdén sebet kap, másik térdjére állva vagdalkozik, mindaddig, míg egy golyóbis őt halálra sebesíti; amikor aztán ő neki a törökök fejét vették. Istvánffy azt írja, hogy az ő testét Ali, a várral általellenbe lóvó hegyre temettette, és az ő feje felibe egy kopját s egy zászlót tétetett, az ő vitézségének

bizonyosságául, melyet az ellenségnek is lehetetlen volt nem becsülni és csudálni. Mindezeket ezen versekkel hagyta Tinódy emlékezetben:

Esmét jó Budából hamar készülének
 Szándások, vajdák, bégek, egybegyűlének;
 Tizenkétezerén álgyúkkal eredének.
 Vitéz Ali basa dolgában bölcs vala,
 Drégel vára alatt táborával szállá,
 Az vár törésre álgyúkkal állata,
 Négy álgyúja, hat taraszka neki csak vala.
 Jó vitéz Szondy György ben porkoláb vala,
 Bekefalusi Gergely ő társa vala,
 De akkort házához kikéredzett vala,
 A megszálláskoron el kirekedett vala
 Töretni az basa kezdé Drégel várát,
 Ott ám lerontotta egy szép magas tornyát,
 Szondy ott elveszte egy vitéz szolgáját,
 Jó Zoltay János, meghala torony alatt.
 Első ostromot basa nagyot tétete,
 Ott sok török vésze, ő nem sokat nyere,
 Ezt tövé Szondy Györgynek is vitézsége,
 Ott meg akar halni, azt ő már elvégezte.
 Sőt a várnak falát, tornyát igen törte;
 Basa oroszfalvi pappal őt kereté:
 A várat megadná, magát ne vesztené.
 Már későn költ ahoz, Szondy csak azt izené.
 Sok foglya ő neki; kottát előhivata,
 Két énekes apródját élőállata,
 Azok előtt ily testamentomot szóla;
 Az Ali basának, két apródját ajánlá,
 Ezen igen kéri basát ő nagyságát;
 Vitézségre tanítsa ő két apródját,
 És eltemesse Szondy Györgynek tagját,
 Mert majd itt meglátják az ő szörnyű halálát.
 Gyorsan mind a négyet skarláttal ruházá,
 Pénzzel kápájokat megtölté, megraká,
 Az Ali basának szépen kibocsátá.
 Ő minden marháját a közepére horda,
 Égeté, elveszte, istállóba méné,
 Jó lovait hegyes törrel általveré,

Lelkét az Istennek ajánlá, ígére,
 Nagy derék ostromát Ali basa kezdeté.
 Nagy szép dárda Szondynak kesében vala,
 Sebesülve térdén állva ő vív vala,
 Bomlott torony alatt általlótték vala,
 A fejét a hegyről átvettették vala,
 Jó Drégelnek vára lön basa kezébe,
 Szondynak a testét vivék eleibe,
 Fejét keresteté, a testhez viteté,
 Mint oly vitéz embert, nagy szépen temetteté.
 Jé dicséretbe lön Szondy vitézsége,
 Feje felé írott kopját feltéteté s a t.

Szondy halála s a vár Ali kezére való kerülése 9 jul. történt.

Szondy Pál. Esztergomi és zágrábi prépost, rosoni püspök, első Ferdinánd alatt. Ez állított Olaszországban Pononiban (Bologna), a magyar tanuló ifjak számára valami fundatiót 1556. estt., mely míg tartott, sok hasznos hazafi készült benne. Különös házat és kertet is vett ott azoknak számokra. Halála 1559. eszt. történt.

Szörényi Péter. Együtt óalmazta Mnrány várát 1549. eszt. Basó Mátyással, és ugyanott fogságba is esett.

Szörényi János. Lossonczy Istvánnal együtt vagy elfogták, vagy meg is ölték a törökök Temesvárnál 1552. eszt.

Sztáray. Ez a nagy família, Vencellinre viszi fel a maga eredetét, aki az. István király idejében szakadt az országba. Lásd Venczelliii. Ennek elei közül András és Jákó, Kun Lászlótól nyertek 1279. eszt., Zemplén vármegyében, Feteche és Staara nevű jószágokat, azon érdemökért, hogy 1278. eszt. a cseh király ellen való hadban magokat különös vitézséggel viselték. Jákó (Nagy-Mihályi) egy volt azon huszonöt kiválasztott nemes közül, akik 1271. eszt., ötödik István király rendelése szerint, aziránt eakettettek meg, az egri püspökségnek, a magok kérésökre, micsoda jusaira, jövedelmeire, jószágaira, emlékeznek? Jákó fia Gergely unokája János volt.

Sztáray Albert (Ungi és Nagy-Mihályi). Zsigmond király idejében auranai perjel volt Bebek Imre után. Atyja János, nagyatyja Gergely volt. Marczaly és Csáky Miklós temesi főpányok vezérségök alatt, akik azután mindketten erdélyi vajdák lettek, igen ficséretesen hadakozott az ország széleit háborgató törökök ellen, és a pártoskodó bosnyákok ellen. A velenczések ellen való hadban, Ozoray Fülöp vezér tanával, még nagyobb dicsőséget szerzett magának 1412. eszt., úgy

hogy amely várak s városok a győzedelmes magyarok kezébe estek latnában és Forojuliumban, azoknak megvételeit leginkább neki tulajdonították. Ezekkel s több jeles cselekedeteivel készített magának utat a perjelségre. Azon kilencszáz nyolczvan kísérő között, akik Zsigmondnak a konstancziai (kosztniczi) gyűlésre való átázását fényesítették, jelen volt Albert is harmincz maga rendén való vitézzel. Ezen útjában két királyi levelet nyert ő Zsigmondtól, melyekben az ő érdemei elöl vágnak számlálva; egyiket Konstancziában 1418. eszt. húsvét után harmad nappal: másikat az onnan haza felé való utazásban Ranensburgban, ugyanazon esztendőben, Bertalan napján. Minekelőtte perjellé lett volna, házas embernek kellett neki lenni, mert a második levélben azt a rendelést teszi a király, hogy ha Albert meghal, az ő jószágai, nem az ő utána leendő perjelre, hanem az ő gyermekeire szálljanak.; sem a crucifereknek pedig, sem azok perjelének -nem volt szabad feleséget tartani.

Szücs László. Lásd Karácson György.

Szulnay István. Lásd Tercsy Mihály.

Sulejmán. Ez az ember magyar volt ugyan, de még gyermekkorában török rabbá esett, és török vallásban nevedett. Mikor Sulejmán török császár Budát 1541. eszt. családsággal elfoglalta, és abból húsz napig benne való mulatása után Konstantinápolyba visszaindult, ezt a Sulejmánt hagyta Budán Verbőczy Istvánnal, hogy magyarul jól tudván beszélni, a magyarokat a törökökhöz édesesse és szoktassa. Azt az épületet foglalta magának Sulejmánnak szállásul, melyet eddig a kalocsai érsek, Frangepán Ferencz bírt vala. Ebben csináltatott ő magának egy pompás feredőt. melyet a templomokból hordatott márványokkal rakatott s padimentomoztatott ki, de abban talán esztendeig sem gyönyörködhetette magát, mert még előbb meghalt Verbőczynél.

Szunyogh Gáspár. Ennek ajándékozott volt Mátyás király, Beatrix megegyezésével egy falut 1487. eszt. Bécsben költ levele által.

Szunyogh Móses. Első Ferdinánd alatt élt. Feleségétől, Podmaniczky Sárától, számos gyermekei maradtak, úgymint Tenczel, Mihály János, Móses, György, Gáspár, Salomé (aki Majthényi Kristófhhoz ment férjhez) Erzsébet, Polixéna, Sára, Ivánka. Ezekre hagyta a nagyanyjok Tárczay Katalin minden jószágait.

Szvela vagy Szvola. Egy jó vitéz cseh ember, Mátyás király idejében. Egy darabig a Mátyás seregében katonáskodott, és nevezetesen Fehérváron a király láttára, egy bajvívásban, magát igen derekasan viselte. Onnan midőn Mátyás Zágráb felé indult volna, a Dalmá-

cziában pártoskodó Frangepánok, vagy talán inkább a törökök ellen. elment az ő táborába ez a Szvela is Zágrábhhoz nem messze magát megütötte, és azt kérte Mátyástól, hogy őt a keze alatt lévő többi csehekkel együtt bocsássa vissza. Hogy pedig annál inkább elbocsássa őt a király, mind a maga hó pénzét, mind a többi csehekét igen felső hangon sürgette. Mindaddig kereste a színes okokat, hogy egyszer Mátyás akaratja ellen a magyar tábort odahagyta, az országba visszajött, és Nyitra vármegyében Kosztolán várát elfoglalta. Hogy pedig ott magát annál inkább megfészkelhesse, és a nála czélban lévő pusztításokra erősebb lehessen, Morvaországból, jó nyereség reménysége alatt, magához hívott mintegy hatezer, úgynevezett cseh atyafiakat (fratree bohemi). Először Pozsonba jöttek ezek az atyafiak, és onnan Szvelával együtt Nagy-Szombatra mentek, de azt meg nem vehették, azértis Kosztolán várába mentek, és onnan jártak ki mindenféle prédára. A sok kárt vallottak panasza Mátyásnak fülebe érkezvén, Zágrábból mindjárt visszafordult, és Kosztolán alá sietett. Mindjárt általlátta Mátyás, hogy neki nem szükség embereit vesztegetni, mivel éhség által legkönyebben megveheti a várat úgy is lett a dolog, mert a várbeliek kevés napok alatt eleség dolgában megszűkülvén, Szvela a többiekkel együtt egy éjjel a várból kiszökött, és abban csak háromszáz férfit és kétszáz kurvát hagyott, akik függesszék a várra addig a Mátyás figyelmetességét, míg elébb állhat! De jókor észrevette a király a csehek szökését, és még azon éjjel azoknak ntánok eredt, közölök sokakat levágatott, maga ugyan a várhoz csakhamar visszajött, de elégséges katonákat küldött a csehek üzésére, akiknek igen sokat segítettek a körül-belőlről összezendült parasztok, a cseheknek az erdőkben való felkeresésükre és öldöklésükre, úgy hogy igen kevesen szabadulhattak meg a csehek közöl, másfél százan pedig elevenen kerültek kézre. Ezen nagy maródásban, Szvela csak egyedül maradt, és az erdőn fel és alá lóháton tébolygott, ahol egy favágó emberre találván. azt arra kéri, hogy őt vezesse el Morvaország határáig, jutalomul lovát, pénzét, fegyvereit és további szolgálatját ígérvén annak, de az ember megtudván, hogy ő az éhség miatt elkényszeredett Szvelával beszél, őt mindjárt megragadja, mivel azelőtt Szvela neki is sok kárt tett, és őt lova zabolájánál fogva, a csejtei vár kapitányához, Szénásy Lászlóhoz vezeti, aki annak kezeit lábait összekötöztetvén, Kosztolán vára alá a királyhoz küldi. Mátyás rövid szemrehányás után Szvelát tömlöczre vetteti, azután pedig a többi gonosztevőkkel együtt. Magyar Balásra hívza, hogy őt lator társaival együtt, akasztassa fel. Balás a vár előtt egy hosszú sor akasz-

tófát állíttatott fel, azok közül a legmagasbikra Szvelát, a többiekre pedig a többi foglyokat felakasztatta. Szvela jobb keze felől az ő papja, bal keze felől az az ifja függött, aki az ő fegyverét szokta vala hordozni. Ezt látván azok, akik a várban maradtak vala, magokat feladták, és azokat Báthori István Budára kísérte, és ott a csonka toronyba záratta. Czobor Mihály, az akkori budai kapitány ezeket, hogy az eleséget ne fogyasszák, úgy fogyatta el, hogy ő közölök hétnek, nyolcznak éjjelenként nyakára körét köttetvén, őket apródonként a Dunába hányatta. Mindezek 1465. eszt. történtek.

T.

Tahy János. Ezt küldötte volt Baracskey Mátyás, az auránai perjel 1525. eszt. Jajcza vára alá Frangepán Kristóf segítségére, egy csoport katonasággal maga helyébe, ahol 5 magát igen derekasan viselte a törökök ellen, és mindenütt, a Kristóf oldala mellett forgott. Elkísérte a következő 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra Batthyány Feretaozet, és azzal együtt vezérletté a magyar tábor jobb szárnyát. A veszedelem után sok ideig állhatatos követője és pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd ellen, noha még Ferdinánd őt maga hívének tartotta november utolsó napján, a nevezett esztendőben, mikor Bécsben költ levele által neki is, másokkal együtt, Szapolyay ellen ótalmat ígért. Megmutatta mindjárt a következő 1527. eszt. kit tartson ő magyar királynak. Ugyanis Frangepán Kristóffal együtt öklözte Tótországban a Ferdinánd követőit, mindaddig, míg Frangepán Várasd vára alatt elesett, ki is halála előtt Kevés szempillantásokkal Tahyra bízta a hadi sereget, és a hadnak további folytatását de neki azt félbe kellett hagyni, mivel az elkedvetlenedett sereg, idő nap előtt eloszlott. Azonban Szapolyayra homályos napok következvén, a budai diéta proscibálta Tahyt, ha még Katalin napjára Ferdinándhoz nem állana, az említett esztendőben. De ő mihelyt meghallotta, egyfelől ugyan azt, hogy Szapolyay hazajött lengyelországi bujdosásából; másfelől pedig azt, hogy Szulejmán török császár, nagy táborral jön Szapolyay segítségére, Bánffy Jánossal és másokkal újra fegyvert fogott 1529. eszt. Lásd Ewtódy Simon. Ott volt Erdődy Simonnal Horvátországban 1530. eszt. is-, mikor a Desnicze alatt fekvő táborában fegyvernyugvást kötöttek a Ferdinánd vezérjeivel, Pekry Lajossal, Keglevics Páterrel, Semsey Ferenczczel s a t. Egynéhány esztendeig

viselte az auránai perjelség gubernátorságát. Erdődy Simonnal együtt Ferdinándhoz állott 153\$. eszt. mely után nyg látszik csak hamar elhalt.

Tahy Bernát. Mikor 1542. eszt. a törökök Majláth Istvánt elfogták- Fogaras mellett, ez a Bernát is kikísérte volt őt a török táborba, és Majláth kérésére elbocsátották ugyan őt a törökök, de csak nem anyaszült meztílen.

Tahy Ferencz. Stettenbergi. szabad báró, főlovászmester, első Ferdinánd és Maximilán királyok alatt. Szerencsétlenül hadakozott 1544. eszt. Zriny Miklóssal Horvátországban a törökök ellen, de csak ugyan életben maradt. Ő bírta Béla várát első Ferdinánd király adakozásából, aki őt 1554. eszt. tette főlovászmesterré, melyet úgy látszik azzal érdemlett, mert akkortájtban ijesztette a reábízott sereggel vissza Lengyelországba Petrovich Pétert, aki Erdélybe szándékozott, hogy azt Izabella számára visszafoglalja. Együtt hadakozott ő Nádasdy Tamással Ali basa ellen 1556. eszt. Hogy ő nemcsak a fegyverforgatáshoz, hanem a törvényhez is értett, onnan tetszik meg, mert a pozsoni diéta azt végezte 1559. eszt., hogy ő a közönséges gyűlésekben, a peres dolgok eligazgatásában. mindég ott legyen Zay Ferenczczel, és azonkívül Gregoriancz Pál s Bornemisza Pál püspökökkel. Zriny Miklóssal, akinek testvér hűgát tartotta feleségül, együtt verte meg Oroszlán basát Monoszlónál 1562. eszt. Jelenvolt 1563. eszt. a Maximilián koronázásán, és ott a kivont kardot ő vitte a koronázandó herceg előtt. Ott volt a győri táborozásban Maximilián királyival 1566. eszt., és amint Istvánffy írja, azt a tüzet, amely ott a magyar, táborban támadt vala, ő oltotta el a maga katonáival, de Forgách Ferencz püspök ezt az, oltást magának tulajdonítja. Meglehet, hogy ketten dolgoztak leginkább rajta. Minekutána Sziget ezen táborozás alatt török kezébe esett, ugyanott Zriny Miklós elesett, és, a török tábor onnan haza indult. Maximilián király is Győr alól maga táborát szélyelbocsátotta. Hogy pedig a Szigetben maradt törököket zabolán Sziget vidékit s környéket pedig bátorságban tarthassa, Győr alól ezer lovassal, s ugyanannyi gyaloggal Eanisára.; küldötte Taüyt Maximilián. Minthogy pedig akkor Kanisáty a Nádasdy. Tamás özvegye, Kanisay Orsolya bírta; tehát ahelyett a borsmonostori apátúrságot adta a király az özvegynek. Sok jeles úr s ifja is vállalkozott akkor, akik önkényt elmentek Tahyval Győr alól Kanizsára. Ilyenek voltak Alapy János, és annak fia Gáspár, aki Szigeten török rabságba esett vala ugyan, de abból csak hamar kiszabadult, Palatics György, Keglevics Pétw és Máté s a t. Hogy Kanisára, elérj, Tahy, mindjárt annak erősítéséhez látott. A szent-győr-

gyi várba is Both Gáspárhoz, száz lovast, és száz gyalogot küldött. hogy azok ott mintegy őrt álljanak, és a törököket szemmel tartsák.

Nagy kárt vallott benne, hogy a berzenczei várat, melyből Szalay Kelemen kiköltözött, és amely tovább negyven napnál üresen állt, elfoglalni elmulasztotta; mivel a törökök annak üresen létét megsajdítván, abba beleszállottak, és ott magokat erősen megfészkeltek. Ezek a berzenczei törökök, mikor egyszer Taby otthon nem volt, a kanisai katonákat, valami Becse vagy Reke nevű faluig csalták, ott lest vettek azoknak, közölök sokat levagdaltak, a többek közt, a ritka természetű ifjú Keglevics Pétert. Azután nem sokkal, nem tudván ezek a örökök, hogy Taby már haza jött, egy éjjel Kanisára ütnek. Tahy köszvényben feküdt; mindazáltal magát paripájára feltolatta, és olyan jó rendeléseket tett, hogy sok török elhullott, akik megmaradtak, többnyire véresen kullogtak haza Berzenczére, s a többek közt Omerbeg, akit azelőtt való időkben Kerechény László, Morvaországban, Niklásburgban (Nikolsburg) tartott vala fogságban, de aki onnan csudálatos ravaszsággal szabadult vala el; jobb keze nélkül ment most innen haza. Az elesettek fejéit Tahy rudakra szúrva, a sánczra állíttatta. A Száva mellett maga jószágában Szomszéd várában mulatott 1568. eszt., mikor Bocskay György őt is megpróbálta Szapolyay János Zsigmondhoz vonni; de ő törvényes ura hűségében állhatatosan megmaradt. Betegsége miatt, nem jelenhetett meg Pozsonban a Rudolf koronázásán 1 '72. esztendőben, azért az ő főlovászmesteri kötelességét ott Czobor Imre teljesítette.

De ha legjobban szolgált volna is egészsége, úgy is elég dolga lett volna otthon neki. Ugyanis bizonytalan micsoda villongás volt már egy darab idő éta ő között, és az ő szomszédvári jobbágycsoportja közt, melynek jórahozására a király biztosokat küldött vala. A biztosok abban hibázták el a dolgot, hogy épen akkor lévén Tótországnak gyűlése, a Taby jobbágycsoportja közt való pert a gyűlésre vitték, holott nekik Maximilián király azt parancsolta vala, hogy a csendességet magok igyekezzenek Tahy s jobbágycsoportja között helyre állítani. Hogy a gyűlés a szomszédvári parasztokat maga eleibe idézte, azok írásban azt feleltek a gyűlésnek, hogy ők már a felébb való időkben, magok panaszaikat a királynak beadták, és a kirendelt nyomozó szék által, azok méltókuak s igazaknak találtattak; mind azáltal nekik mind eddig senli igazságot nem tett; azértis ők többé sem Tahyt, sem annak örököseit magok földesurának nem ismerik; akárkit mást nevezzen s adjon; t-dig a király nekik földesuruknak, annak mindenekben szolgálni » engedelmeskedni fognak, A gyűlés a szabadon író parasztokat mind-

nyájokat pártosoknak ítélte, és leveleseké tette vagy számkivetette. Ezen a parasztok megfelfődzvén, felzúdulnak, magoknak társakat keresnek, a Stájer és Karniolországbeliek is melléjük állanak, úgy hogy a fegyveres parasztok száma, kevés idő alatt tizenhatezerre, azután többre is szaporodik, és így egy veszedelmes pór had támad, melyről oda felébb Gobeerz Máté alatt szó vagyon. Ugyanez időtájban, azzal is nagy csorbát ejtett maga becsületén, hogy Szécséneen egy kastélyt épített, néha hogy azt ne építtesse, felsőbb helyről meg volt intve. Minthogy pedig azt illendőképen nem őriztette, azt a törökök elfoglalták, s benne magokat megfészkeltek, úgy látszik 1574. eszt. hagyta özvegyen Zriny Ilonát.

Takaró, Lásd Thakaro.

Taksony. Zoltán fia, a magyaroknak negyedik fejedelme. 947. esztendőből fogva. Ő is követte eleinek szokásokat, és ahol leheteti pusztított. Olaszországban tétetvén próbát, ott Berengár királytól tíz köböl pénzt csikarjak ki a magyarok; onnan Aquitániába mentek, és amit elől-utól találtak felprédálták, s Olaszországon keresztül haza jöttek. Talán nem hamar küldött volna Taksony Németországra prédálni, tanulván Zoltánnak sok rendbeli-szerencsétlenségein, ha őt arra magok a németek nem ösztönözték volna. De Rudolf, az Ottó császár fia, és a lotharingiai herceg Konrád, az Ottó veje, összeesküdtek Ottó ellen, és Taksonyt is fellázasztották ellene. Amely sereget az ő segítségökre adott Taksony, annak vezérlését Konrád magára vállalta; de mivel maga is elirtódzott azon kegyetlenségektől, melyeket ez a sereg Németországon vitt véghez, megbánta cselekedetét, és a magyarokat oda hagyta, akik azután kevéssel nagy prédával hazajöttek 954. eszt. Ekkor ueki bátorodván, azután való esztendőben, Lehel és Bulcsot ismét nagy hadal elküldötte Taksony Ottó ellen, akivel Augsburgnál meg is ütköztek. A szerencse a németeknek szolgált. Lehel és Bulcs is kézre kerültek, s őket Ottó fel is akasztatta. Az egész ott levő táborból, csak hét magyar maradt életben, amint Thuróczi írja, azoknak is füleiket és orrokat a németek elvágták, s tőlök azt izenték haza: mondjátok meg magyar atyátokfiainak, hogy többé e gyötrelemnek helyére ne jöjjenek. Ezt a hét bénát nevezték aztán a magyarok csúfságból magyarkáknak, és míg éltek, mindég koldulásokkal kellett nekik élni, annak büntetéséül, miért nem áldották fel ők is életüket a többiekkel együtt. Nem mert többé Taksony Németországban próbáltatni, ámbár néha a szomszéd Ausztriát mellesztgette. Inkább a görög-császárral ellenkedett, aki az ő vitézeit Rácországban megverette ugyan 961. eszt. de a következő esztendőben nem több, hanem csak há-

romszáz derék magyar Görögországba beütött, és egész Thesalonikáig ment, ott ötszáz görögöt elfogott s haza is bozta. 968. oszt. ismét elementek kétszázán egész Konstantinápolyig, de mikor prédával terhelve jönnének viasza, negyvenet elfogtak közülök a görögök, akiket idővel Niceforus császár a rabságból kivett, szépen felöltöztetett, és magával Siriába a saracenusok ellen, mint maga testőrzőit elvitte Az augsaurgi veszedelem óta, csak ugyan semmi olyas nevezetes dolgot nem cselekedhetett Taksony, azt legokosabban cselekedte, hogy amiatt megnépetlenedett országát, némely idegeneknek befogadása által népesítette. A hazának minden haszna nélkül folytatott országlását 972. oszt. végezte el, és Taksonyon temettetett el, a Duna mellett, mely helység, úgy látszik őtöle vette a maga nevét. Gejza lett helyébe a fejedelem. Másik fia Mihály volt.

Tallóci Matkó vagy Mátyás. Zsigmond király idejében, kevi főispán; belgrádi kapitány és horvátországi bán. Mikor Zsigmond Rómába indult, hogy magát megkoronáztassa, Sena (Siena) városából ezt a Tallóczit küldötte el Rómába előre, Slick Gáspárral, hogy a pápával bizonyos egyességre lépjen. Elment Tallóczy, és Zsigmond képében, az evangéliomra tett kézzel, megesküdt a pápának arra, hogy Zsigmond az anyaszentegyházat és igaz hitet minden pogányok, eretnekek, és más ellenségek ellen óalmazni fogja, a pápának tartományait s jószágait sem maga el nem veszi, sem másoknak elvenni nem engedi stb. Ez 1432. oszt. apr. 4. napján esett Rómában. A pápai koronázás után, elment Zsigmonddal a basileai (baseli) gyűlésre, ahonnan mikor haza jött, azokat, akik a zágrábi püspökségnek jószágait elragadozták s foglalták vala, száz márka aranyra büntette 1434. oszt.

Albert király halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, Ulászlónak a magyar királyságra való meghívására 1440. oszt. Onnan lett hazajövele után, midőn as Albert özvegyénél Erzsébetnél udvarlását és követsége felől való hír adását tenné Komáromban, Erzsébet őt megfogatta, és Sopronba küldötte fogságra. De mikorra Ulászló Budára érkezett, Matkó a fogságból, egy borbélynak fortélyya által kiszabadult, és Budára Ulászló köszöntésére sietett, akihez azután is mindenkor hűséges maradt.

Tallóczy Ferkó, Frankó vagy Ferencz. Ő is horvátországi bán volt 1442. oszt. Ulászló királyival sok hadban forgott, nevezetesen 1444. oszt. a várnai veszedelemben ott volt, ahonnan ő épségben kiszabadult Hunyadi Jánosnak segített, gróf Czillei Ulrikot zabolán tartani. Mikor Hunyadi Jánost gubernátornak választották, ez a Ferencz is volt ő vele, azon méltóságra kinevezve Brankovich György-

gyel és Ujlaky Miklóssal egyetemben. A rigó mezején esett el 1443. eszt. Mind Ferencznek, mind Matkónak, vér szerént való atyjafia volt Zoványi János az auránai perjel.

Tallóczy Bánffy Boldisár. Első Ferdinánd alatt vitézkedett. A Bánffy név kétség kívül azért ragadt reá. mert az ő elei, a közelebb említett Ferencz és Mátyás, bánok voltak. Mindenkor hűséges volt Ferdinándhoz Szapolyay ellen. Ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, mikor ott Ferdinánd magyar királynak választatott. Hogy 1530. eszt. Ferdinánd, Roggendorft, Bécsből, nov. elején, tíz ezer emberrel Buda megvételeére küldötte, ott volt a Roggendorf táborában Boldizsár is, és abban a magyar huszárokat vezérletté. Egyszer kicsap a várból Nádasdy Tamás, és Boldizsár áll ki ő ellené, mikor a két elenséges csoport keményen viaskodnék, és Nádasdy fel s alá lovagolna a maga emberei közt, Boldizsár nagy felszóval bajvívásva hívta őt. Elfogadta Nádasdy ezt a hivatalt, összecsaptak, és kopjájokat egymás pajzsában mindketten eltörték, azzal elváltak egymástól. Amely törököket, Szulejmán török császár, Kőszeg alól, Kászön vezértége alatt, Ausztria pusztítására küldött vala 1532. eszt., azokat Neukirch körül ez a Boldizsár, Török Bálinttal, és Bakics Pállal derekasán megverte. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd, a török követet nagy pompával meghallgatta, és azalatt a király jobb keze felől állott Török Bálinttal s másokkal.

Erdélyi vajdának nevezte őt Ferdinánd 1536. eszt., és egy szép sereggel elküldötte Erdély elfoglalására, melylyel hogy ő Szakmarhoz ért egy éjjel, mind Szatmári, mind Németit prédára bocsátotta s felgyújtotta. Sok megrémült lakos s gyermek veszett ekkor a Szamos vizébe. Hogy ezt meghallotta Szapolyay János, aki akkor Váradon mulatott, nagy sebességgel Hun Kocsárdot küldötte ő ellene, kinek közelítését Boldizsár megértvén, a szatmári templomot körölsánczoltatta, amint lehetett élelemmel, hadi készületekkel megrakta, Horváth Mátyást annak kapitányává tette, maga pedig bátrabb belyte vóhtfr magát; melylyel magának nem igen szép nevét szerzett. Jelen volt 1537.-eszt. Eszék alatt a Katzianer János táboriban, és ottjaváélotta, hogy az éheaó tóboir menjen Erdőd megvételeére, ahol a törököt-hagyták vala a magok asszonyaikat s gyermekeiket igen csekély őrizet alatt, és ahol eleséget is bőven lehetne reményleni: Mindenek helybehagyták az ő tanácsát, és Katziáner őt küldötte előre, hogy a vár mellett levő falut foglalja el, melyet ő el is foglalt, de nem sok búzát s bort kapott benne. Eljött azután a derék tábor is és Erdőd várát nagy nehezén megvette, de alig talált benne annyi

lisztet 9 köles-kását, amennyivel két nap beérhette volna. Lásd Katz János és Nyár; Ferencz.

Szapolyay halálát 1540. eszt. Ferdinánd megértvén, Vels generált Buda vára megvételeire küldötte, melyet Török Bálint ótalmazott. Ott volt a Vels táborában Boldizsár is, és mikor már Bnda alatt tanyáznának, Boldizsár egynehányad magával a város kapójába ment, és a strazsakat kérte, hogy hadd szólhasson ő Török Bálinttal, a maga régi barátjával Be is bocsátották őt kísérőivel együtt, ahonnan minnekutána visszajött, azt a hirt hozta Vels táborába, hogy a városban levő vezérekkel együtt mulatott, de egyszersmind a város készületeit megszemlélte, de ő úgy ítél, hogy annyi néppel amennyinek most Vels parancsol, és oly későn (mert már őszszel volt az idő) Budát megvenni lehetetlen. Hogy ezt Vels meghallotta, annyira megharagudott Boldizsárra, hogy őt táborából mindjárt kiküldötte, mind azért, mert az ő híre nélkül ment vala be Budára, mind azért, mert a katonákat az ostromlástól elkedvetlenítette. Azonban maga ír Vela Buda alól táborával együtt felkerekedett, és Visegrád alá ment, melyet könnyen meg is vett. Őt rendelte ki Ferdinánd egyiket 1541 eszt. arra, hogy Erdődy Simon püspököt Zriny Miklóssal gyalulja össze. Jelen volt 1432. eszt. Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában. Többé nincs róla emlékezet,

Tallóczy Bánffy Bálint. Hihető a Boldizsár fia. Balassa Menyhérttel jelen volt a hadadi hadban 1562. eszt., és az ott nyert prédának kótyavetyélése ő reá bízott volt óváron, Szatmár felé való útjukban. Azután bárom esztendővel ismét elment Balassa Menyhérttel, és Schwendi Lázárral a szatmári hadra. Hogy Szatmár alól Balassa és Schwendi Kis-Ár nevű faluhoz vonták magok táborát. Hasán vagy Haszan basa is utánok ment oda nekik Erdőd megvétele után Szapolyayval, és a maga huszonötezer törökjével, éj ámbár derék ütközetre nem került a dolog, de minden nap estek a két táborból kicsapások, és a kicsapások közt aprólékos csaták. Volt a török táborban a többek közt egy Mesopotániából, az Eufrates mellékéről származott Earalikócz nevű vitéz, aki csupán csak azért jött Európába, s különösen Magyarországra, hogy itt a híres neves magyar vitézt Thúry Györgyöt maga szemeivel láthassa s nézhesse meg. Itt, volt ez a Karai ikócz Magyarországon Maximilián király koronázása alkalmatosságával, a szokás szerént, Maximilián is a mezítelen karddal a világnak négy részeire, és így napkelet felé is vágott volna, csúfságból Karalikócz a maga homlokát, mintha sebes lett volna, ruhákkal bekötözte, és úgy járt fel s alá fájdalom tetetessel. Akik tőle baját kérdezték, azoknak

azt telelte, hogy őt a most koronázott magyar király sebesítette meg. Ez a Karalikócz több törökökkel Kis-Árhoz nem messze, egy erdőben vontta meg magát, és ott leleselkedett a magyarok s mások után. Egy reggel azon erdő felé ment Tallóczi Bálint, Mágocsy Gáspárral, Székely Antallal, s egy csoport katonasággal. Mikor már az erdőhöz közel járnának, hirtelen elejökbe ugrik Karalikócz a maga társaival, ée Tallóczi Bálintot név szerént szólítja bajvívásra. Székely és Mágocsy bíztak annyit Bálinthoz, hogy őt magok sarkalták az összecsapásra. Nem is vonogatta Bálint magát, hanem neki készülvén, mind a két bajnok oly mérgesen hajtott egymásnak, hogy amint Sesaeütödték, mindketten lovastél együtt a földié rogytak s dobbantak. Szerencsére Bálint elébb felczipelkedhetett a földről, és a maga lova alatt fetregő Karalikócznak horgas inán egy jót szelt. Hihető, hogy a nagy ütés miatt nem ért többre, mert annak fejét, egy fiatal katonával vétette le vállalai közöl Thúry György halála után, Schwendi Lázár javallásából, ezt a Bálintot tette Maximilián király kanisai kapitánynnyá 1571. eszt., de hivatalát esztendeig alig viselhetette, mikor Bécsben meghalt.

Talpas Tamás. Negyedik vagy Kan László királytól nyert Sáros varmegyében Veszveres és Várhegy (talán Várgony) nevű falukat 1286. oszt., melyeknek bírásában aztán két esztendővel nj királyt levéllel erősítette meg őt. Utóbbi levelében a többek közt azt az érdemét említi, hogy a Hódos tónál neki sokat segített a kanokat megverni, és ott a király láttára nagy sebeket kapott. Azután is, mikor az országból kiszökött kanok visszahozására tói a havasokon ment László király egész Tatárország széléig, ahol még ő előtte egy magyar király sem járt, nagy hűséget és vitézséget matatott ő mellette Talpas Tamás.

Tamásy János. Hederváry Henrik fia. A Tamásy név azért ragadt reá, mert Tolna vármegyében egy Tamási nevű jószágot bírt, felesége után-e, vagy másképen? bizonytalan. 1404. esztendőtol fogva erdélyi vajdaságot viselt Laczk Jakabbal 1411. esztendőben a királynak főajtónállója lett, és azt viselte, míg 1418. esztendőben meghalt.

Tamásy László és Henrik. Mindketten a iözelebb említett János vajda fiai. László főajtónálló volt 1430. eszt. mikor őt Heder-váry Lőrineaozel Litvániába, azután pedig a majlandi herozegbez küldötte követségbe Zsigmond király. Albert király halála után, az öcscsével Henrikkel együtt, az Albert özvegyének Erzsébet királyainak részére állott, és azt ótalmazta Ulászló ellen. Mindketten ott voltak az Erzsébet kisedének Lászlónak koronázásán Fehérváron

1440. eszt. Még ugyanazon esztendőben fogságba esett Henrik, Szekszárd és Bátaszék között, mrdín Hunyadi János ellen, és Ulászlónak más pártfogói ellen Gara Lászlóval hadakoznék. A következő 1441. eszt. Ulászló mindén jószágát elvette Henriktől, mint hűségtelent, és azt Rozgony Jánosnak adta. Már 1442. eszt. kiszabadult Henrik, de bizonytalan mi módon a fogságból, mert ápril 5. napján, az 5 szavára itt Erzsébet, egy Zopa Péter nevű embernek egy levelet. Kétség kívül- kegyelmébe vette őt Ulászló Erzsébet háláig után, legalább azt írják felőle, hogy Ulászlóval együtt esett el Várnánál 1444. eszt. Két fia maradt, Miklós és János, de azok mag nélkül haltak el. László felesége Csáky Miklós leánya Ilona volt, akitől semmi gyermekei nem- maradtak, és így a Tamásy ágak vége szakadt.

Tánczos Ambrus. Első Ferdinánd királytól nyert nemességet 1554. eszt.

Tapolcsányi Gergely. Második Lajos király udvarában lakott. Őt küldötte Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, Batthyány Ferencz bánhoz, Tahy Jánoshoz, Bánffy Jánoshoz, azzal a parancsolattal, hogy sietve vezéreljék a magok embereiket a törökök ellen való hadra. Úti költségül harminczkét forintot kapott. Talán atyja volt ennek az a Tapolcsányi Benedek, akiről felébb Forgách György alatt egy szó van.

Tapolcsányi Tamás. Valamint a közelebb említett Gergely, úgy ez a Tamás is, azon Tapolcsányi nagy famíliából való volt, amely sok egyéb jószágai közt, Bács vármegyében Kis-Tapolcsánt bírta a régi időkben. Ezt a Tamást rendkívül való kövérségéért első Ferdinánd király lefestette 1563 eszt.

Tar Rupert. Zsigmond királynak egyik kísérője volt olaszországi utazásában: Ettől és Arany Istvántól küldött Zsigmond 1433. esztendő elején Séna (Siena) városából egy levelet Kanisay Lászlóhoz a soproni főispánhoz.

Tar Lőrincz. Hihető Rupert testvérje. Ez is Zsigmond király alatt élt. Azt mesélik felőle, hogy ő egyszer Zsigmondra reáment, és annak azt beszélte, hogy ő egykor elrejtezvén, a Zsigmond ágyát a pokol tüzében látta égni, mivel sok lányt szeplősített meg. Zsigmond azt feslelte, hogy gondja lesz ágya kiszabadítására, azért is a szepességé tizenhárom várost a lengyeleknek 1412. eszt. zálogba vetette, s azoknak árán építtette Budán a sz. Zsigmond templomát. De sokkal bizonyosabb ennél az, hogy és a Lőrincz ott volt Zsigmond királyllyal a konstantzi (kostainzi) egíyházi gyűlésen 1415. eszt. sok más magyar egyházi s világi úrral együtt, p. o. Rozgony Istvánnal, Marczaly

Dienessel a pécsi prépost Esky Jánossal, Sztáray Alberttel, Herczeg Jánossal, Czudar Benedekkel, Maróthy Jánossal, Bebek Péterrel, Ispány Jánossal, az érsek Kanisay Jánossal stb.

Tárczay Rikolf. Negyedik vagy Kun László király alatt élt, ki is őt Tárcza nevű falu bírásában új királyi levelével erősítette meg 1288. eszt., mivel arról szóló leveleit, egy Loránd nevű ember ő tőle erőszakkal elvette, mikor őt a szepesi várban testvéreivel együtt elfogta vala.

Tárczay Kakas és János. Mindketten a most említett Rikolfnak fiai. Abauj vármegyében Gibayt nevű falujokat, a Kécéri vagy Kocsi íamiliénak cserélték el, Sáros varmegyében, Veres alma, és Tarkő nevű falukért 1296. eszt. Mivel pedig ezek többet értek CH-báijtnál, toldásban hatvan márka gnóm ezüstöt adtak, az egri káptalan előtt.

Tárczay Tamás. Lőrincz fia. Ennek ajándékozott Zsigmond király Sáros vármegyében egy Hetiig nevű pusztá falut Szondon költ levele által 1398. eszt.

Tárczay Tamás. Mátyás király alatt, vitézkedett. Arról tett ő panaszt 1471. eszt. a király előtt, hogy János, az egri püspök, az ő hótbársi s más jobbágyait, a dézmával felettébb terheli. Mátyás király így egyeztetette őket meg, hogy ezután Tamás, az ő minden jobbágyaitól esetidő dézma helyett, hatvan forintot fizessen az egri püspöknek esztendőnként. Dlugos lengyel író azt írja, hogy 1274. eszt. elején ezt a Tamást, Mátyás hat ezer főből álló sereggel Lengyelország pusztítására küldötte, ki is oda beütnvén, Zmigród városába setét éjjel a maga katonáit a város falain bemászatta, és a várost elfoglaltata-, azután a várat ágyúztatta, azt is megvette, abban magát megfészkelte, onnan járt ki prédára, közel kétszáz falut felégetett, és sok rabot hozott Magyarországra. Azután négy esztendővel, ismét. Lengyelország ellen állította ki őt Mátyás-, de egy szerencsés fegyvernyugvás, melyre Mátyás lépett a lengyel királyival, a lengyeleket ez úttal az ő kezétől jnegmentette. Ugyan Dlugos írja, hogy 1480. eszt. Ausztriába küldött Tamást Mátyás király, ahol ő Rakersburgot (Radkersburg vagy Rezeda) egy ideig tanított ágyúztatás után megvette, azután Grécz alá szállott, de azzal mire mehetett, arról hallgat Dlugos.

Tárczay Miklós. Tamás fia, sárosi főispán, Mohácsnál esett el 1526. eszt. Lásd Tomory Pál. Az ő özvegye Bánffy Dorottya, Loboczký Mátyás nevű lengyel úrhoz ment férjhez.

Tárczay Katalin. A közelebb említett Miklós testvérje, Varkocs

Kristóf első felesége. Elkísérte volt Szapolyay Borbálát, a Zsigmond lengyel király jegyesét Krakóba, és ugyanott hirtelen meg is halt 1512. esztendőben. Hideg tetemét a késmárki nagy templomba temetették.

Tárczay János, Mátyás és Ulászló királyok alatt élt. Mikor Mátyás király meghalt 1490. eszt., ez a János volt Ausztriában, a prukki (brncki) várban a magyar őrző sereg kapitánya. Bécs és Németujhely után, a brucki vár is csakhamar Maximilián császár kezére került a János vigyázatlansága miatt. Ugyanis mikor egykor a várból a város templomába ment volna, őt a brucki lakosok elfogták, és mindaddig kötözve tartották, míg magát a várnak az ágyúkkal együtt való odahagyására nem kötelezte. Ezek után nem fegyverrel, hanem másképen kívánt hazájának szolgálni. Nevezetesen 1505. oszt. székeleyek főispánja volt, mikor Erdélyben, Hunyad vármegyében, Aldiód vagy Al-Gyógy városát tizenkétezer forint adósságban adta neki által Ulászló király. Ugyanazon esztendőben jelenvolt ő a rákosmezei diétán. Három esztendő múlva visszabocsátotta a királynak Al-Gyógyot, rézszerént kész pénzért, rézszerént ónod váráért, mivel Algyógyot a király Badulnak, a havasalföldi vajdának ajándékozta. Bethlen Sárától született leányai közül Katalin, Podmaniczky Mihályhoz, Lucza pedig a Hagymássy házba ment férjhez.

Tárczay 4y9rfry. Miklós fia, első Ferdinánd király alatt élt, kitől bizonytalan mi okon pártolt Izabellához Bebek Ferenczcel, melyért ő tőle Ferdinánd Tarkó várát, és az Újvári kastélyt elfoglaltatta 1566. eszt. 12. jul., és azt Dessewffy Jánosnak adta. Bebekkel együtt járt Konstantinápolyba 1557. eszt. Ugyanazon esztendőben Balassa Menyhérttel együtt ostromlotta Szőlőst, ahol el is esett, és maga után örököst nem hagyván, ő benne a Tárczay famíliának vége szakadt.

Tárczay Anna. A most említett Györgynek testvér húga vagy nénje, kivel együtt bátorkodott társalkodni Ferdinánd király ellem 1556. eszt. Bizonytalan fogva volt-e vagy szabadon, de hihetőbb hogy fogva, mikor ő ellene az egri káptalan nyolcz tanút esketett 1559. eszt. Az első tanú Muk Bálint, a Tárczay György hajdani újvári porkolábja azt vallotta, hogy az oda felébb írt esztendőben, épen sz. háromság vasárnapján. őt Anna Újvárról a tarkói várba hívatta, és akkor látott ő ott, az Anna asztalán egy nagy csomó levelet, melyet Anna, a Ferdinánd postájától, Szeneshez közel, a Braniszkó hegyénél, tizennégy puskás által vétetett vala el. Ezeket a leveleket a király Verner Györgyhöz indította vala, hogy azokat Verner mozdítsa tovább

Eperjesre. Kassára, Gyulára, Váradra s más egyéb városokba. Amelyek azok közül deákul voltak írva. azokat Anna Kékedy Gáspárral fordította magyarra, a németül írottaknak megtolmácsolására hívta pedig ezt a Muk Bálintot, minthogy Kékedy németül nem tudott. Minekutána a leveleknek Anna értelmét vette, azokat viaszkos vászonba takargatta, és a maga tarkói szabadosa, Mislevics János által, kinek úti költségűi hat forintot adott, az akkor még Lengyelországban Velihova nevű városban vagy falában Izabellánál mulató bátyjához Táruczay Györgyhöz küldötte, melyet ugyanekkor Mislevics is, mint egyik tanú, megvallott. Továbbá azt is vallotta Muk Bálint, hogy Anna neki is tíz forintot adott puskaporra, és mikor aztán észrevette Anna, a király seregének Tarkóhoz való közeledését, mindjárt küldött segítségért Báthori Györgyhöz, Perényi Gáborhoz és Bebek Ferenczhez. küldött is Báthori ő hozzá húsz puskást. Az ostrom alatt egy fekete zászlót függesztetett ki, mind a királyhoz való hűségtelenségének, mind bátorságának jeléül. Mindjárt első nap, egynehány katonákat küldött ki az ostromlókra a várból, akik négy németet vágtak le, s azok közül egyiknek fejét Annához bevitték, melyért ő azoknak egy tallért adott. Hogy ez a Bálint hazament Újvárra, ötven latrot küldött oda neki Anna oly véggel, hogy azokkal a Ferdinándhoz- hűséges jobbágyokat fosztogassa s nyaggassa; de azokat Bálint be nem bocsátotta, melyért annyira megharagudott Anna ő reá, hogy újra három tizedes alatt, harmincz zsoldost küldött Újvárra, akik Bálintot a porkolábságból kivetették s őt őrizet alá tették. Utoljára azt is állította Bálint, hogy Anna, Györgynek, a bátyjának hagyásából, az ott körülbelöl lévő falukat, Izabella hűségére hajtotta, és minden jobbágyon egy forintot vont. A harmadik tanú, nemes Török Bálint, aki Táruczay Györgynek lovász mestere volt, azt mondotta, hogy ő nem tudhatja mi esett Tarkó ostroma alatt, mivel őt akkor küldötte volt Anna sok lóval Lengyelországba a bátyjához, egyébiránt amiket Muk vallott, azok mind úgy vágynak. A negyedik tanú Péchy Gergely, aki ekkor Lászký Albertet szolgálta, azelőtt pedig Táruczay György fegyverhordozója volt, azt vallotta, hogy Annának, Izabella Bihar vármegyében, egy Széplak nevű falunak felét, és azonkívül hat falut adott, hogy azokat mindaddig bírja, míg a Táruczay György adóságát, azoknak jövedelme lejárja. Továbbá azt is vallotta, hogy a közelebb múlt nyáron (1588) őt Anna Erdélybe küldötte Izabellához, hogy neki attól több jószágokat is-kérjen, de mivel már akkor Izabella beteg volt, semmi választ nem adott. Az ötödik tanú, onori Dacsó István azt vallotta, hogy őt Anna két ízben küldötte Perényi Gáborhoz segítségért, a Ferdinánd seregének Tarkóhoz való nyomulá-

sakor. A hatodik tanú Porkoláb Imre, Héthárson bíróságot viselt ember azt vallotta, hogy mikor Bebek Ferenci, Pelsőczön egynehány Ferdinándhoz hűséges jobbágyokat megkötöztetett, sőt meg is Sietett, azt Anna meghallván, Bebeket azért nagyon megdicsérte. Férje Hjemonnay György volt, kit két fiú atyjává tett

Tarczal. Egy kun vezér Árpád idejében. Mikor Árpád, Ound és Ketel nevű követeit Szalánhoz Alpárra küldötte nagy ajándékokkal, ez a Tarwal is elment velök; és mikor mind együtt a Bodrog mellett lovagolnának, kedvök érkezett, hogy versenyt futtassanak. Egy hegy volt nem messze tőlök, annak tetejére kellett felnyargalni Tárcsaie lett a győzelem, mert ő ért fel legelőször a hegy tetejévé Attól fogva azt a hegyet, mind a mai napig Tárcsáinak hívják. Minekutána mjnd a hárman Tarczal, Kund és Ketel feljutottak a hegytetejére, a kezftk ajatt lévő kísérő katonákkal együtt, körülnézték s körülbelől lévő helyeket, amennyire beláthatták; és mivel azokat igen megszerették, örömkben egy kövér lovat levágtak, s nagy áldomást ettek és ittak. Nem ment onnan tovább Tarczal, hanem a többiektől elválván, a keze alatt lévő katonákkal együtt, visszament Árpádhoz, aki akkor Zemplén körül táborozott, és hirt vitt neki arról, micsoda szép, és termékeny földön jártak. Idővel mag nélkül halt el Tarczal.

Tarjányi Ferencz. Lásd Paksy Jób.

Tarjányi Kristóf. Dobó Istvánnak fegyverhordozója volt 1552. eszt. Egervárban, és ott ő esett el legutoljára a magyarok közöl Ugyanis mikor már a törökök Eger alól elkészülnének, őt Dobó a bolyki bástyára küldötte, hogy onnan tekintse meg azoknak mozdulásait, ki s midőn oda elment volna, ott egy török puska őt megölte.

Tarjányi Sebestyén. Balassa Jánossal együtt hadakozott Szécsén alatt a törökök ellen 1562. eszt., és mikor futásnak eredi katonáit tjartóztatná, a törökök őt összevagdalták, és félholtan s minden ruhájától megfosztva, mint holtat, a többi testek között hagyták. Mindazáltal akkor éjjel tajjőzanodott, és bátorságos helyre vánszorgott.

Tarnóczy Kristóf: Túrócz vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Tarmóczy András. Ezt küldötte volt első Ferdinánd király, Mecskéy Istvánnal, Nagyváthy Antallal Gyöngyösre 1549. eszt. hogy ott a török köretekkel igazítsa el azon peres dolgokat, melyek P közelebbi fegyvernyugvás alatt, a két rész emberei közt adták elő magokat. A törökök részéről, egy Celebin nevű dervis, vagy török barát s mások jelentek meg. Hogy törvényhez ültek a két rész követei, először is a török küldöttek kezdettek haugsággal zagyvált panaszaikkal feddőd-

zeni. Azonban ím a török katonák, az ott lévő magyar katonáknál, valami szép ruhát, vagy lovat stb. megláttak, mindjárt azzal garázdálkodtak, hogy azt azok a törököktől vették el erővel, és ha tanúk kellett, még felesleg is akar mennyi állott elő, mivel ők a keresztyének ellen hamis tanúságot tenni bánnék nem tartják. De mint hogy a tanúk előre össze nem beszéltek, tétováztak, és egymásnak ellene mondtak. Nem állhatta Mecskey, hogy kereken ki ne mondja, hogy a tanúk nem egy nyomon beszélnek, azértis ebben a dologban a török tanúk szavát nem lehet bevenni; melyen a török követek anynyira megboszankodtak, hogy mindnyájan felugráltak, és Mecskeyt azzal vádolták, hogy ő ezen mosdatlan szavaival nem csak az egész török nemzetet bántotta meg, hanem magát Szulejmán császárt is. Egyéb perpatvarok is adván elő magokat, bizonyosan vérontásra került volna a dolog, ha Celebin, akinek legtöbb esze volt a törökök közt, azokat le nem csillapította volna. Tarnóczy és társai általátván, hogy aki ezzel bánik, botnak kell kezében lenni, mindjárt akkor éjjel, ott hagyván Gyöngyösön sátoraitat s mindeneket, amit lárma nélkül el nem lehetett vinni, nagy csendességben Egerbe szöktek. Ezekután két vagy három esztendővel, Velibeg, a hatvani basa, ezer forint aranzát küldött volt három hajón Komaromba. míg a btsát ott árulták, a fegyver nyugvás felbomlott Ferdinánd és Szulejmán közt, azértis Tarnóczy a Veli bég hajói közül kettőt ott fogott, és csak egyet bocsátott neki vissza Hatvanba négy száz forinttal. Mikor aztán 1558. eszt. Ferdinánd Zay Ferenczet és Verancsics Antalt Konstantinápolyba indította volna követségbe, és ezek Ó-Budán egy kevés ideig mulattak volna, ott megkereste őket Velibeg, és általok Ferdinándot arra kérte, a lehetőkben való szolgálatját ő is viszontag ígérvén, hogy Tarnóczyval a hátra maradt hatszáz forintot is fizettesse meg, melyet a követek 22. jul. meg is írtak Ferdinándnak Ó-Budáról.

Tárnok Ferencz. Együtt óalmazta Korány várát Basó Mátyással, és minekutána a vár kézre került, legelőször is neki vétette fejét gróf Salm Miklós, melyet abbeli kedvezésből cselekedett a gróf övele, mert ő Basónak sokszor javasolta, hogy magát adja meg 1549. esztendőben.

Tas. Egy volt azon hét fővezér közül, akiknek vezérlése alatt jöttek be a magyarok az országba 880. esztendő tájban. Szerencsről ezt küldötte volt el Árpád, Szabolcs és Töhötöm nevű vezér társaival együtt, a bihari herczeg Ménmarót ellen 893. esztendő tájban. Ennek, és Kalpunnak, a Botond atyjának ajándékozta Árpád Bodrog vármegye tájékát a Vajas vizéig, mely víz a Dunából Foktónél ered, közel Ka-

locsához, és ugyan a Dunába szakad közel Sükösdhöz. A híres Lehel, ennek a Tasnak fia volt. Úgy tartják, hogy azon a Dursak nevű vezéren, aki 921. eszt. Bogáttal Olaszországba ment Berengár ótalmára, ezt a Tast kell érteni Lásd Bogát.

Tatár. Amely kunok 1122. esztendőájában, második István király alatt, az országba bejöttek, és Pesten alól, a Tisza Duna kost megtelepedtek, azoknak ez a Tatár volt a vezérjök. Nagy kedvességben volt Tatár a király előtt, annak udvarában sokat mulatott, és pártfogását még az igazságtalan ügyben is megnyerte. Nevezetesen, mikor István utolsó betegségében sínlődözött, panaszt tett nála Tatár, hogy a magyarok sok kunt megöltek, melyen István megilletődvén, azt ígérte neki, hogy ha meggyógyulhat, minden megölt kunért, tíz magyart ölet meg, holott pedig azokat a tolvajkodásért ölték volt meg. Talán meg is cselekedte volna, ha azon nyavalyájában, melyet a kun asszonyokkal való tisztátalan élettől kapott, meg nem halt volna.

Tatikai Zelánd. Veszprémi kanonok, azután ugyan veszprémi püspök 1245. eszt., de mikor őt választották a többi kanonokok, és Vancsa Istvánnal, az esztergomi érsekkel, őt hivatalában megerősítették, a királynak, negyedik Bélának, hírt nem adtak, és annak helybehagyását ki nem kérték, amelylyel pedig tartoznak vala. Eziránt Béla panaszt tett a pápánál, hogy nem csak a veszprémiek, hanem más pap urak is, a tatár világ olta őt jusaitól nagyon kezdik fosztogatni. De a panasszal be nem érte, hanem a veszprémi káptalant, a budai déznától, és dgyéb némely jusaitól s jövedelmeitől is megfosztotta, melyeket az soha többé vissza nem nyert. A pápa Benedekre, a kalocsai érsekre, bizta a dolog megvizsgálását, ki is bizonytalan mit írt vissza a pápának. Zelánddal azután talán megbékélt Béla, mert némely diplomáiban előfordul a neve. ő újította meg Zala vármegyében a taticai várat, mely az ő eleiről maradt vala ő reá, és ugyanabban halt meg 1254. esztendőájában.

Tekus. Dienes fia, mindketten valami mesteremberek voltak. Mikor harmadik Béla 1192. eszt. sz. Lászlót a szentek közé számállattatta a pápával, és a sz. László teste a közönséges tiszteletre először kitétetett, ez a Tekus nyitotta fel az ő koporsóját, mely szolgalatjáért Béla mind magát, mind minden maradékát örökös szabadsággal ajándékozta meg.

Telefus János. A Szepességen Krompachoz nem messze ríknói kapitány. Egy volt azon fő csehek közöl, akik első Ulászló király idejében, és azután is sok esztendeig kártékonykodtak az országban. Egernél mint járt ez a Telefus, Lásd Rozgony Simon. Sáros-Patak-

hoz közel; újra megverte őt és Axamitot Rozgony Sebestyén 1458. eszt., amikor csak tizenötöd magával beszaladt ugyan Telefus Sáros-Patakra, de kérés napok múlva az is kézre került. Mindazáltal azután is hatalmas ember maradt Telefus a Szepességen és ott körül-belől, amely csak onnan is megtetszik, hogy Palóczy László az országbírója, Homonnay István és Bertalan, és Perényi István, a zempléni főispány 1460. eszt. ezer forintot fizettek neki, csak hogy a hozzája közelebb levő négy vármegyét a maga pusztításától kímélje meg. De minekutána Giskra János magát 1462. eszt. Mátyás királynak megadta, valamint minden egyéb cseh rablóknak, úgy Telefusnak sorsa is alábbszállott. Ugyanis egy szerencsétlen ütközete után, Csehországba hazament, ahol utoljára olyan szegénységre jutott, hogy kezében kosarat hordozván, a piacon kéregetett.

Telekessy. Lásd Thelegdy.

Telekessy Imre. Egy igen derék vitéz és hadi vezér első Ferdinánd király alatt. Régi nemes familiából származott. Igen ifjú volt ő még a mohácsi veszedelemkor 1526. eszt., amikor s a győri püspök Paksy Balás huszárjai közt, csak közlegény fővel jelent meg a mohácsi mezőn a török ellen, aholott is, mikor már az égése magyar tábor, és így Imre is futásra hanyatlott volna, őt egy igen előkelő török vette üzöbe. Kénytelen volt Imre a törökkel összecsapni, mert az ő ellankadt lovát a török könnyen beverte, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy a törököt megölte, és útját bátorságos helyre folytathatta. Ezen első vitézi remekjétől fogva, sok esztendeig mintegy eltűnik Imre a magyar históriából. De hogy ő ez idő alatt is nem hevert valami munkátlan henyeségben, hanem az élőftk módja szerént, ha mind észrevehetetlenül is nevededett, onnan tetszik meg, mert ha szinte későre is, úgymint huszonhárom esztendő malva, veszprémi kapitány ranggal felékesítve, és egy új vitézi tettel diszeskedve állítják őt ki a világ piaczára a történetek írói. Már ebben az időben igen sok erős várat elfoglaltak a törökök a hazában, és azokból a még Ferdinánd hatalmában levő magyar birtokokra, kényökre csapkodtak ki pusztítás s prédálás kedvéért Nevezetesen 1549. eszt. Veliczián a székes-fehérvári veres török (persa) basa, mintegy négy ezred magával, a Pápa és Győr között fekvő vidéket kezdte igen kegyetlenül dúlni, az akkori fegyvernyugvás törvényei ellen. Hogy ezt Veszprémben megtudta Imre, segítségül hitta magához Pápáról Bátkay Pált, Győrből Gyulaffy Lászlót, Paksy Jánost, Kolosy Jánost s másokat, Tatából pedig Petry Gergelyt, kikkel magát egyesítvén, a veres töröknek eleibe ment. A Bakon nevű erdő kezdeténél, Vesz-

prémhez nem messze találkozott szemközbe Imre, a ragadománynyal megrakatott Velicziánnal, ki is, hogy a mieinket meglátta, a velök való ütközettől legkisebb idegenségét sem mutatta; sőt velök nagy bátran farkas szemet nézett, és a verekedéshez koszolódott. Jól tudta Imre, micsoda titkos, de nagy gyűlölség uralkodik, az ő mellette lévő két nagy ember, u. m. Paksy János és Petry Gergely között. Mikor már a két ellenséges sereg egymáshoz közelítene, nagy felszóval megszólítják Imre és Rátkay az ellenkező Paksyt és Petryt, s azt mondják: hogy a keresztyén katonákhoz a gyűlölködés nem illik, melynek azt is utánavetik, hogy Paksy és Petry vagy visszamérnének a seregtől, vagy békéljenek össze. Az utolsót választották a versengők, és az egész sereg láttára kezet fogtak. Ezzel neki hajtottak a magyarok a törököknek, és azokat nyakra-főre való szaladásra kényszerítik, a keresztyén rabokat megoldozzák, hatszáz törököt, sokkal több lovat elfognak, a nyert tizenhárom zászlót pedig Ferdinánd királyhoz küldik. Lévai kapitány volt ő 1555. eszt., amikor két dorgálózó levelet kapott, egyiket ugyan 26. jul. Pozsouból, a Ferdinánd legöregebb fiától Maximiliántól; másikat pedig 11. nov. Bécsből magától Ferdinánd királytól. Az elsőbb arra inti őt és Pestheny Balást, hogy többé a háti lakosokat holmi adókkal ne terhelje, az utolsóbb pedig arról dorgálja őt, hogy ő Szondy Pálnak, az esztergomi prépostnak marosi dézmájában sok kárt okozott, nevezetesen, hogy a múlt esztendőben, annak tizennyolcz bordó dézma borát fegyveres kézzel foglalta el, és azért csak egy pénzt sem fizetett; az idén pedig felégetés s prédálás büntetése alatt tiltotta meg a marosiakat, hogy az árenda pénzt, melyen a préposttól a dézmát kiarendálták, annak lefizetni ne merjék. Nagyobb dicséretet szerzett magának azzal, hogy 1556. esztendőben Nádasdy Tamással szerencsésen hadakozott Babocsához közel a törökök ellen.

Ezen had alatt felső Magyarországon sok ur elpártolt Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Azoknak megxabolázásokra Pnchaim nevű vezérjót küldötte vala Ferdinánd, de azt Bebek Ferencz Krasznahorka alól igen csúfosan üzte el. Minthogy már egy darab idő óta a német vezérekhez nem volt Ferdinándnak szerencséje, most Pnchaim helyébe Imrét küldötte az ország felsőbb részeire. Nem csalatkozott meg felőle való reménységében. Elindulván Imre a keze alá biaott német és magyar seregekkel, Kassát választotta hadi fő szállásinak. Épen akkortájtban kísértette volt ki Izabella Erdélyből Székely Antallal, Szennyesy Mátyással s másokkal, és ötszáz lovassal Bornemisza Pál püspököt. Mindaddig beszélt a püspök ezeknek az úton, hogy őket mindnyájokat Ferdinándhoz éde-

sította, Imre pedig őket mind maga táborába fogadta, s azoknak azután sok hasznokat is vette. Először is Zemplén várát vette meg, onnan Palóci alá szállott, melynek ostromlásakor legelől forogván, s adván példát katonáinak, a csípőjén lövést kapott, de amelyből nem-sokára kigyógyult, Palóczot a földig lerontotta. Ezen két várát abban az időben Perényi Gábor bírta vala, aki akkor Izabella mellett mulatott Erdélyben. Azoknak Imre kezére lett jutását meghallván Perényi, mindjárt egy jó sereggel jött Imre ellen. Útjában megértette, hogy Gersaker, háromszáz némettel, s ugyanannyi magyarral Varanó körül jár. Ennek elfogására sietett hát Perényi Varanóba, de mire oda érkezett, már akkor Gewaker a Bátorbori familia kő házánál, benn a városban magát besánczolta, és Imréhez levelet küldött, hogy az ő segítségére minél hamarabb jöjjön, de a postákat Perényi elfogta. Mindazáltal a Homonnay Gábor özvegye, Gyulaffy Rozina módot talált benne, hogy a Gersaker szorultságát Imrének tudtára adta. Noha még akkor sebéből ki nem gyógyult, mindazáltal mindjárt maga is személyesen elindult Varanó felé. A sok esőzés miatt nagy árja volt a Bodrognak, úgy hogy Perényi ingyen sem vélte, hegy azon ő reá Imre általmehessen; sőt magok az Imre katonái is azt lehetlennek tartották; de hogy lehető, azt Imre megmutatta, azon maga legelől általúsztatván Csicsvánál. Az ő váratlan megjelenésén megrettenvén Perényi s katonái, szaladtak amerre tudtak, Gersaker pedig megszabadult, Bécsbe ment, és ott az aranyos vitézek közé vétetett be. Lásd Hagymássy Kristóf. Másik ellenségét is megalázta Imre Ferdinándnak 1557. eszt., úgymint Perényi Ferenczet. Ezt Ugocsa vármegyében szőlősi kastélyában feleségével s gyermekeivel egyetemben elfogta, és ott a tisztjeinek engedett ajándékokon kívül, negyvenezer forintot érő prédát nyert. Azután a leleszi várát vette vissza Perényi Gábor-tól. Szatmárt is megpróbálta, de azt Báthori Istvántól, aki idővel lengyel király lett, el nem vehette, annyival inkább, mivel annak Balassa Menyhért és Bebek Ferencz segítségül jöttek, így aztán csak Németit égette fel, és onnan hazament. Hogy a Szamos 23. dec. általállott, Bahvsa jó erővel jött által a jégen, és Szőlőst megpróbálta visszavenni Székely Antaltól, akit Imre hagyott vala ottan. Mindaddig állotta Székely az ostromot, míg Imre elérkezett az ő segítségére. Imre és Balassa több vért nem akarván vesztegetni, abban egyeztek meg, hogy Székely őrző seregével együtt bocsáttassák szabadon, a kastély pedig, hogy több vérontást ne okozhasson, földig rontassék le.

Ezek után hazament ugyan Imre Kassára, de a következett 1558. esztendőnek elején, két helyen ütött a pártosokra. Maga ugyan Sárospatakra ment Petényi Gábor ellen, és valamit a város köfalain kívül kapott, azt mind elvitte, kapott pedig ott sok szarvasmarhát, lovat, juhot stb. Másfelől Dersffy Istvánt küldötte Tokajra, ahova az is jó szerencsével járt. Még legkisebbet sem tágitott a nagy hideg, mikor amár említett Báthori István Kis-Várdát megszállotta, és azt napkeleti oldaláról lövette. Hogy ezt megtudta Imre, menten küldötte Szavoli Farkast előre,, hogy a kis-várdaiakat tartsa szóval és biztatással, azonban maga német katonáinak ugyan szúr posztóból rögtön készítteti a köpönyegeket, az eső és hó ellen, a magyaroknak pedig gyártatlan bőrből a telekes bocskorokat, és azokkal olyan hamar általszáll a Tiszán, hogy az ő előljáró csoportját előbb meglátta Báthori, mintsem az ő indulását gondolhatta volna, mely váratlan elérékezésével annyira megrémítette. Imre a maga ellenségét, hogy az ő előtte megfutamodván, két részre szakadt, melynek egyikét ugyan Székelyhidig, másikat pedig Szatmárig kergettette s vágatta Imre. Sokan estek belőle mind fogva, mind halva. Azon tíz ágyút, melyekkel Várdát lövette vala, Ólmán hagyta Báthori a futás közben, nem gondolván, hogy Imre addig elvinné a maga győzedelmes fegyverét. De oda is elment Imre, az ágyúkat kezéhez vette, a kastélyt pedig szélyelvonatta. Onnan Zeten várához ment, az olcsvai tíz ágyút annak szegeztette, még pedig csak üresen, melyektől való féltőkben, a várbeliek a várat Imre nevetségére feladták. Minthogy ez a vár a pártos Némethy Ferenczé volt, azt a király ettől fogva Imrének ajándékozta. Azután Barkó és. Kövesd várait foglalta el, az elsőbbit ugyan Kendi Ferencztől, az utolsóbbat pedig Némethy Ferencztől, ki is azt nem régiben vette vala meg erővel.

Visszament ugyanekkor Imre Kassára, de ott nem soká nyughatott. Ugyan is a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, Kassa felé ment prédálni, akit egész Tokajig kergetett vissza Imre sz, György havában. Kétség kívül a Némethy ingerkedései vették őt arra, hogy azután nem sokkal, ismét a szerencsi kastély ostromlására menjen, de azt bizonytalan mi okon, oda kellett neki hagyni. Talán azért, mert már akkor hallotta, hogy a budai basa Szikszó felé, a Bebek György jószágába egy prédáló sereget akar bocsátani El is küldötte az nem Bokára a füleki béget Velicziánt háromezer válogatott törökkel, kik is midőn Szikszón és annak vidékén pusztítának, Bebek Györggyel és Pethő Jánossal, Enyiczke nevű faluból indult Imve azok ellen, tizenkétszáz főből álló kis sereggel. A Sajó mellett egy Kaza nevű falunál

érte utol 13. okt. a törököket, és azokkal mindjárt összecsapott. Az első csatában megparancsolta, hogy a katonák, becsületük vesztesége alatt, csak egy elfogandó törököt is életben ne hagyjanak. Egynehány-szor összecsapás után, megfutamodtak a törökök, és Imre három mért-földig üzte és vágta azokat Több mint két ezer keresztyén rabot ragadott ki azoknak körmeik közül, magok közül pedig három százat fogott el, és négy zászlót. Az útfelek rakva voltak holt törökökkel, melyek közt sok előkelő törökök is heverték. Maga Veliczián is nagy sebet kapott. De kevésbe maradt még Imre is meg. Ugyan is a viaszkodás közben a váci török lovasok hadnagya, egy jó erejében lévő izmos török rohant nagy erővel erre az ősz vitézre, ótalmazta ugyan magát Imre úgy mint egy hatvan esztendőn felül lévő embertől telhetett; de a fiatal török, aki neki már nem csak lova fülét sértette vala meg, hanem aranyos sisakjának is hátulsó csúcsát, az ő nyakszirtjén lecsapta, őt minden bizonynyal elgyalázta volna, ha B'encze nevű fegyverhordozója és Kurucz János ő róla a törököt el nem verték volna. Még azon nap megírták a vezérek Szendrőről a királyhoz a győzelem hírét. Csak hét vagy nyolcz embert vesztett Imre. Másnap Putnokra ment, és az ott való erősséget, a minapi parancsolat szerént megnézegette, s felőle a királynak azt irattá, hogy az még ótalmazható állapotban van, csak katonák kellenek bele. Velicziánnak Konstantinápolyba kellett menni, a nagy veszteségért való számadásra, aholott nem győzvén várni ügyének eldfilését, az utolsó szükségre tartogatott mérget bevette, és kevés órák alatt meghalt.

Jól meg sem nyughatott Imre Kassán, mikor karácson felé ismét Kis-Várdához kellé neki indulni, melyet Balassa Menyhért szállott vala meg. Tárkánynál, a Tisza partján állapotott meg Imre, míg több erő érkezhethék hozzája. Addig is pedig száz lovast szusszantott be onnan Kis-Várdába, míg azt Balassa észrevehette. Sokat próbálta ő a magát igen erősen besánczolt Balassát sánczaiból kicsalni, hogy vele megütközhetnék, de reá nem mehetett úgy helyheztette tehát tul a váron és városon a maga táborát, hogy amiatt Balassához semmi eleséget vinni nem lehetett. így aztán kénytelen lett Balassa hátrálni, a következett 1559. eszt elején. Kis-Várdát jó karban hagyván Imre, maga is haza indult. Mikor a Tiszán akarna általköltözni, Balassa meg akarta őt akadályoztatni, de oly bátran szemközt állott azzal Imre, hogy Balassa maga kért ő tőle fegyver-nyugvást, és így minden vérontás nélkül ment mindenik tábor a maga nyájához. Sürgették ugyan némelyek Imrét, hogy nyomuljanak utána Balassinak, de voltak neki okai arra, hogy ezúttal elég nyereségnek tartsa Kis-

Várda szabadulását. Ez volt Imrének utolsó hadi tette, amennyire tudni lehet. Élt még ebben az esztendőben szüretkor, mert akkor azért panaszkodott ő reá Verancsics Antal, az egri püspök, hogy ő már hetven hordó bort tett a maga pinczejébe a dézmából, mikor ellenben a királyéban alig kong tíz. De úgy látszik meghalt 1560. eszt. hatvanhárom esztendős korában Kassán. Nem volt ő sem tanult, sem nagy testállása, sem valami kellemes ábrázata ember; egyébiránt pedig minden virtusok és tulajdonságok feltaláltattak benne, melyek egy első rangú hadivezérben megkívántatnak. Maga Ferdinánd király, mikor Lednicz várát neki ajándékozta, azt merete mondani ó felőle, a maga főemberei előtt, hogy a Telekessy hibája, félénksége, vigyázatlansága, vagy restsége miatt soha legkisebb kárt sem vallott. Az is dicsérettel említendő ő benne, hogy soha sem habozott, hanem eleitől fogva mind végig, szakadatlanul hűséges volt Ferdinándhoz, melylyel pedig az akkor élt nagy emberek közül igen kevesen dicsekedhettek. Tercsy Mihály. Balassa Zsigmond kapitánya volt Nógrád vármegyében Bussa várában. Minekutána Ali, a budai basa, egyebek közt Szécsén várát megvette volna 1552. eszt., onnan Arszlánbeget először csak három század magával küldötte Bussa alá, hogy azt Tercsy Mihálytól, aki abban Szuhay Istvánnal és egy igen gyenge erővel volt, vegye el. Akkor emberül visszaigazította Tercsy a béget, de hogy másnap kétezerezzel magával jött vissza, akkor aztán kénytelen volt azt annak feladni, melyet Tinódi így ad elő:

Vala Ali basa igen nagy örömbe,
 Csak három százan Arszlán béget ereszté,
 Bussa tornyot élőt ő megkísértené;
 Kis palánkja vala; vala Balassa Zsigmondé.
 Abban kevesen de vitézek valának,
 Vitéz Tercsy Mihály porkolábja annak,
 Nagy András, Andris Deák és Szuhay István mondák:
 Hogy a tornyot halálig meg nem adnák.
 Röttenetesen bég faluját égeté
 Tercsy Mihály belől erősen lőteté,
 Bég ezen haragvék táborába sieté,
 Két ezerén másod nap alája méné.
 Nagy öreg két álgút alávonatatta,
 Tizenkét golyóbist toronyhoz bocsáta,
 A tornyot fejekre töreté rontatá,
 Tercsy a toronyba ott meg nem maradhata.

A palánkba onnan mindnyájan kijövének,
Még is ők a bégtől nagy hitet vóvének,
Palánkot megadák, agy elvitetének
Kiket Baják alól békével eresztének.

Tessényi Kelemen. Együtt ótalmazta Dacsó Tamással Lévát, és ugyanott esett el 1549. eszt.

Thakaró Mihály. Első Ferdinánd és Maximilián alatt vitézkedett. öreg hadnagy volt már, mikor 1573. eszt. Alapy Gáspár kapitánysága alatt, Kanisán szolgált, s ugyanakkor hamvazó szerdára virradólag, a törökök a városba berontottak, ott öltek, vágtak, prédáltak. Thakarót egy házba szorították, s minthogy különben nem árthattak neki, az ablakon szénát, szalmát dugdostak be a házba, azt meggyújtották, melynek füstje Thakarót megfojtotta..

Thekule vagy Fekete. Ez a familia hajdan sok ágra oszlott. Már elfogytak a Ternyei, Sztraszzy, Nyomarkay, Ratvay s a t. ágak, ma is virágoznak pedig belőle a Dobók, Roskovanyiak, Uczyak és Gombosfalvyak.

Thekule Tamás, Ite és Andris. Arról panaszkodtak negyedik vagy Kon László király előtt, hogy az ő eleiktől Kálmán király minden igaz ok nélkül elvett Sáros vármegyében valami Kuknaalja nevű falat, azért is annak visszaadásáért esdekeltek. A király a bárókkal az ő panaszokat megvizsgálván, azt méltónak találta, azért is az emiített falat nekik visszaadta 1274. eszt.

Thekale Pál és Péter. Első Károly király idejében éltek. Atyjok András, nagy atyjok Ite volt. Lublyó és Sáros várai alatt, ezenkívül Rozgonyánál, a Trencsényi Máté ellen való hadban olyan jelesen viselték magokat, 1312. eszt., hogy azért nekik Károly Sáros vármegyében egy jó darab földet adott 1314. eszt., Sz. Mihály és Urknta nevű falak közt. Ezeknek testvérei voltak Jakab és Miklós. Ezek is jól viselték magokat, mind Komárom alatt, mind egyebütt Jakab a torkán nagy sebet kapott, mikor Mikes vezérlése alatt, egy Bikolf nevű embernek rebellis fiai ellen harczolt. Miklós szabadította meg Drug«th Fülöpöt Szepesnél, a Trencsényi Máté embereinek kezüktől, amikor a karján igen nagy seb esett, és az ilyenekért adta nekik Károly Sáros vármegyében Tót falut, melynek birtokában őket 1323. eszt költ királyi levelével újra megerősítette.

Thelegdy. Ez a familia, attól a Csanádtól vagy Sonádtól származott, akiről a felébb a C. betűben szó vagyon. Ezt a Csanádot a Béla király nevetlen íródeákja, Doboka nevű embernek, sz. István ki-

rály nénjétől való fiának írja. Ennek a Csanádnak maradékai, egész negyedik Béla király idejéig homályban vágnak; akkor élt azok közül Csanády Pongrácz, kinek Tamás nevű fiától négy unokája maradt, n. m. Csanád, Miklós, Pongrácz és Lőrincz. Minthogy egyéb jószágaik közt, ezek bírták Bihar vármegyében Telegd városát, őket Thelegdi Csanádyaknak nevezték. Ezekről következik már valami.

Thelegdy Csanád. Dekretomok doktora, váradi prépost, első Károly királynak sekretáriusa, nótáriusa, 1322. eszt. egri püspök, azután nyolcz esztendővel pedig esztergomi érsek. Az ő atyja Tamás, nagy atyja pedig Pongrácz volt. Mihelyt a püspökséget elnyerte, mindjárt azon igyekezett, hogy az ahoz tartozó jövedelmeket és dézmákat jó rendbe szedje. Az ő kérésére parancsolt a király a palatinusnak, Drugeth Fülöpnek, hogy akik a dézmát nem akarják fizetni, azokat a őzetésre, maga emberei által kényszeríttesse; melyet a palatinus véghez is vitt, mind a király iránt való tiszteletből, mind a maga kedves komja Csanád iránt való jó indulatból. Érsekségének első esztendejében Bars vármegyében a Béd familiától Bél és Sáron nevű fiukat cserélt, azok helyett Bogdán városát adván 1332. eszt. Istvánnak az első Károly király fiának keresztatyja volt, mely alkalmatossággal Komárom vármegyében, egy Girich nevű várost nyert a királytól ajándékba. Odajárt Csanád első Károlylyal Nápolyországba 1333. eszt., a hová Károly a maga fiát Andrást azért vitte, hogy azt oda való királynak koronáztassa.

Abban az időben az a szokás kapott volt lábra, hogy ha valaki nem természeti, hanem akármilyen névvel nevezendő erőszakos halállal halt meg, az olyan embert nem engedték különben a közönséges temetőhelyre temetni, ha csak érte, minden szokott halotti költségeken kivül, annak az esperesnek egy márka ezüstöt nem fizettek, akinek megyéjében kellett annak eltemettetni. Ha pedig az ezüst márka ki nem telt sem a holtak, sem annak gyilkosának jószágából, az az eklézsia, melyben a holtak kellett temettetni, mindaddig megfosztatott az isteni-tisztelettől, míg a szóban forgó márkát ki nem fizette, vagy magának az esperesnek, vagy annak helytartójának. Erről a dolgról maga Károly király tett panaszt a pápánál, ki is a dolgot megértvén, 1335. eszt. levele által keményen megparancsolta Csanádnak, hogy ezt a rossz szokást, annak régisége ellent nem állván, haladék nélkül törölje el az országban. Ebben az esztendőben újtotta ő meg a veres barátok klostromát Telegden a francziskánusok számára, ugyanakkortájban cserélte el a király Csanádtól Pozson vármegyében Szerdahelyi, Győrök és Leek nevű helyekért Nyitra vármegyében. Ő

koronázta meg első Lajos királyt 1342. eszt. Két ízben feküdt az ország igazgatásának terhe a Csanád vállain. Először 1343. eszt. az alatt, míg az özvegy királynéval Erzsébettel Gilet Miklós a palatinus Olaszországba járt, másodsor azután négy esztendővel addig, míg Lajos király Nápolyban, az öcsésén Andráson véghezvitt gyilkosságért boszut állott Sok baja volt neki 1349. eszt. Gvidó kardinállal a pápa követével, aki a megöletett András dolgában jöven Magyarországra a királyhoz, mind Csanádtól, mind más pap uraktól azt kívánta, hogy azok őt tartsák, és azon felül neki bizonyos summa pénzt fizessenek. 1450. eszt. halt meg. Egyebek közt azzal hagyta jó emlékezetét, hogy nemcsak Esztergom várát és az érseki házat erősíttette és újíttatta meg, hanem a városban is sok új és jó ízléssel készült épületeket állíttatott, úgy hogy halálakor egészen más, újabb és vidámabb formában hagyta Esztergomot, mint azt találta vala.

Thelegdy Miklós. A közelebb írt Csanád érsek, testvérje. Három fia maradt, István, György, Miklós. Ezek közül Györgynek, Miklós és Péter nevű fiai voltak, akik 1380. eszt. virágzottak. Miklósnak pedig Miklós. Ez az utolszor említett Miklós, első Mária király asszonynak főkomornyikja volt, és maga után János és András nevű fiaokat hagyott. Ezt a János és Andrást, Zsigmond király, a váradi káptalanhoz írt levele által, valami más jószágának erőszakos elfoglalásáért, maga eleibe idézte 1387. eszt. A János fia Pál, hasonló vétékért volt időzve 1413. eszt. mely időtől fogva erről az ágról nincs többé emlékezet

Thelegdy Pongrácz. Ez is Csanád érsek testvérje, kinek is két fia maradt, u. m. Tamás, esztergomi lektor és Kelemen. Ez a Tamás és Kelemen, az ő atyjok testvérjének, Miklósnak fiaival, tovább harmincz esztendőnél pereltek, először ugyan a felébb írt Csanád érsek, azután pedig a váradi és esztergomi káptalanok ellen. A dolog veleje ez: Thelegdy Miklós és Pongrácz egy pár testvérek, a váradi káptalan keze alá, apró gyermekeik számára, nem kis summa pénzt adtak. Miklós és Pongrácz elhalván, ezt a pénzt Csanád érsek magához vette, és az esztergomi sok építésre költötte. Miklós és Pongrácz gyermekei, az érseket a pénzért perbe fogták. Az érsek halála után, a váradi és esztergomi káptalanokat időzték törvénybe, az elsőt ugyan azért, hogy a pénzt miért bocsátotta ki keze közül az ő híre nélkül; a másodikat pedig azért, miért lakik más pénzén készült épületben. Sok törvényszéken ment ez a per által, mindaddig, míg aztán 1380. eszt. Gara Miklós palatinus előlülése alatt, a Miklós és Pongrácz pénzt kereső maradékai, perükben megbuktak, minthogy keresetök tárgyának megbizonyítására, sem perfolytató leveleket, sem tanukat nem

mutathattak elő; mind a két káptalan pedig ment lett. Ami mar továbbá Pongrácz fiát Kelemen illeti, ennek János, Egyed, Jakab és László nevű fiai maradtak.

Thelegdy László. Kelemen egyik fia, Pongrácz unokája. Ennek a Lászlónak Ferencz nevű fia lett, akinek minthogy Zombor nevű város jutott az osztályban, és őt annak birtokában Zsigmond király 1418. esztendőájában meg is erősítette, rombori Thelegdy Ferencznek három gyermeke maradt, n. m. Klára, aki Szokolyi Miklóshoz ment férjhez; Miklós és László, akik úgy látszik, mindketten a Rigó mezéjén estek el 1448. eszt Lászlónak Drugeth Miklós leányától Annától, Katalin nevű leánya maradt, kit Sövényházy Istvánhoz adott férjhez. Hogy férfi gyermekei is voltak, bizonyos, de igen dirib-darab, amit felölök csak homályosan is tudhatni.

Thelegdy Lőrincz. Csanád érseknek, Miklósnak és Pongrácznak testvérjök. János és Tamás nevű fiai maradtak. Ez a Tamás a rátoldi Kazay familiával 1336. eszt. némely jószágait megcserélte. Két fia volt, de azok mindketten mag nélkül haltak el. Jánosnak két fia lett, u. m. János és Lőrincz. Jánosnak ugyan János nevű fia lett, és attól ismét János nevű unokája. Ennek az utoljára említett unokának, Báthori Erzsébettől maradt István nevű fia, aki 1488. eszt. erdélyi vice-vajda volt, és akiről alább lesz szó.

Thelegdy János. Amint felébb mondatott, Thelegdy Pongrácznak, Kelemen nevű fiától, a többek közt, János nevű unokája maradt. Már ennek a Jánosnak, Pál nevű fiától való unokája volt ez a János, akiről ez a cikkely szól. Bizonytalan mikor esett volt török fogságba. Elég a hozzá, hogy ő abból nagy summa pénzen változott ki, melynek nagy részét kölcsön vette vala fel. Mindezen kölcsönnek kifizetésére, mind más szükségeinek pótolására, kénytelen volt 1460. eszt. Temerkény nevű falúját, a csanádi káptalan előtt eladni. Ez hozta el Mátyás királynak az oroszlánokat Florenczből, melyeket neki Floreucz városa ajándékozott 1479. eszt. Ezekről írta János Pannonius ezen verseket:

Non tibi, Mathia, rez invictissime frustra
 Gens Massyleum misit Hetrusca pecns.
 Multarum fecit par convenientia rerum,
 Haec merito possint ut tibi dona dari.
 Tu princeps hominum; princeps leo neinpe ferarum:
 Nobilis ille juba; pulcher es ipse coma.
 Ungvibus ille feroz; gladio tu fortis es hasta,
 Parcere tu victis; parcere et ille solet.

Guid quod idein ducibur daruin est insigne Bohemts;

Grande novi sceptri scilicet omen habes.

Amely nap Mátyás király Bécsben meghalt, ugyanazon napon dögöltek meg Budán ezek az oroszlánok, amint Bonfin írja. Ami továbbá Jánost illeti, neki Anna nevű feleségétől Ferencz, és András fiai maradtak.

Thelegdy István. Felébb a Lőrincz czikkely alatt említett Jánosnak Báthori Erzsébettől való fia, 1488. eszt. erdélyi vice-vajda, második Ulászló idejében pedig királyi kincstartó volt. Az Ulászló testvérje Sándor, a lengyel király, arról tett panaszt Ulászlónál, hogy a moldvai vajda, a Dnieper vize mellett, egy nagy darab földet a lengyelektől elfoglalt, egyszersmind pedig haddal fenyegetődött, ha Ulászló a vajdával az elfoglalt földet vissza nem adatja. Ezen földnek és pernek megvizsgálására, ezt a Thelegdy Istvánt küldötte el Ulászló Moldvába, Balassa Ferenczczel és Czobor Imrével 1503. eszt. Azután két esztendővel jelenvolt a rákosmezei híres, de sikertelen diétán. Amár említett Sándor király halála után, ezt a Thelegdyt küldötte Ulászló Lengyelországba 1506. eszt., hogy ott az ő képét viselje, az ő másik testvérjének Zsigmondnak, lengyel királylyá való koronázásán, onnan pedig Moldvába menjen, és ott Bogdán vajdát tartóztassa meg, a magyar korona iránt való hűségben. Mikor Bakács Tamás a keresztes hadat Budán legelőször ki akarná hirdetni, senki sem szegezte annak magát nyomósabban ellene, mint Thelegdy, gyanítván eleve, az abból következhető veszedelmet, mely őt magát is csakhamar utólérte. Ugyanis mikor Budáról haza felé menne, Székely György őt Csanád körül elfogatta, és olyan kincs halállal Őlte meg, melyet csak olvasni is irtózik az érzékeny ember, annak képzetesét pedig kerüli, valaki nem kegyetlen és vérengező. Ez történt 1514. eszt. Így aztán nem fektetett azon koporsók alá, melyet ezelőtt kilencz esztendővel készítettett a thelegdi templomban magának, mely ott talán még ma is megvaygon. Pekőczi Bebek Margittól négy gyermeke maradt, u. m. 1. Katalin, somlyói Báthori István, erdélyi vajda felesége. 2. Orsolya, aki uagyfarasi Bánffy Miklóshoz ment férjhez. 3. Frusina, aki először Zólyomi Lászlóval, másodsor Ártándy Pállal lépett házassági életre. 4. Miklós.

Thelegdy László. Lásd Kuttassy Lukács.

Thelegdy Miklós. Istvánnak Bebek Margittól való fia. Eleinte Szapolyay János híve volt Báthori Andrással, de Szapolyay halála után, mikor Majláth Istvánhoz küldetett volna a békeség dolgában követségbe, maga is éhez a pártos vajdához állott, melyért minden ő jószágát, valamit Csanád vármegyében bírt, elfoglalta ő tőle Petro-

vich Péter, a Szapolyay árvájának egyik tótora 1540. eszt. Idővel minden jószágait visszanyerte, és 1562. eszt. Hadadnál a Balassa Menyébért fogságába esett Csáky Pállal, Bornemisza Benedekkel s más előkelő urakkal. Szapolyay János Zsigmondot Belgrádhhoz elkísérte 1566. eszt., a Szulejmán nem csak táborába, hanem sátorába is. János és Miklós nevő fiai maradtak. Miklós azt is ssrja feleibe ezen verseket iratta 1583. eszt.

Nicoleos, veteri procerum de sanguine cretus,
 Acer et iugeni virtutibus, acer et armis,
 Clara Thelegdynae tulit haec insignia gentis,
 Virtutis monumenta suae, veterumque laborum,
 Sed ne longa situ consumeret ista vetustas;
 Filius ejusdem renovavit nominis haeres
 Nicoleos; patriae sanctissimus arbiter aulae
 Addidit, et prisco vexilla recentia busto.

Thelegdy Miklós. A közelebb írt Miklósnak fia. Ennek ajánlotta a híres reformátor Béza Tódor egy munkáját 1573. eszt Mely munkásán igyekezett a tudósokat szaporítani, s a tudományokat előmozdítani, a többek közt azzal mutatta meg, hogy Paksy Mihály nevű jó igyekezetű ifjúnak hat száz tallért adott, melyeken tudományát a külső országokon öregbíthesse. Telegden halt meg, s ugyanott temettetett el is 1584. eszt. Kassai Dávid Zsigmond, gyula-fehérvári lektor, így írt az ő márvány kövére:

Ille ego cui patrium dedit aula Thelegdya nomen
 Hic tegor, Heroum gloria Nicoleos.
 Ortus ab antiquo magnorum sanguine Regum
 Famigera clarus nobilitate fui.
 Acer erat bello genitor meus; ipse parente
 Non minor, et priscis major habebat avis.
 Nestora consilio vici probitate Camillum,
 Gura fuit nobis maiima nosse Deum.
 Sumtibus innumeris fővi pietatis alumnos,
 Nec me plus Eedras religiosus erat.
 Pacis amans, nunquam nisi debita proelia movi
 Juraque praescripsi civibus aequa meis.
 Arcani verique tenax, et fortis in armis
 Servavi Patriae Priacipibusque fidem.
 Innocuo vitam traducens denique cursu

Pectoris exemplum labe carentis eram.
 Jam prope contigeram decimi confinialustri,
 Cum fera jne tristi funere Parca rapit.
 Uxor CLARA suo monumentum moesta marito
 Flebile supremi ponit amoris opus.

A címzetre vagy zászlóra pedig ugyan Kassai írta a következő verseket:

Editus Heroum de stirpe Thelegdyus ille
 Nicoleos haec arma potens, haec stemmata gessit
 Vexillo quae picta dedit patrioque sepulchro
 KLARA, seeuturis spectanda nepotibus, uxor.
 At dotes, famaque Viri ventura loquentur
 Secula, tu paucas vicino in marmore laudes
 Perlege, et Herois tumulum venerare Viator.

A következőkből, melyek bizonytalan kitől származtak, az ő feleségének Klárának vezetéki nevét is ki lehet tanulni, hogy t. i. az a Lónyay házból való volt:

Inclyta contulerat cui gens Thelegdya nomen,
 Hic tegor Heroum glória Nicoleos.
 Rex tunlit a nobis materni sanguinis ortum,
 Gui sedet in solio Sarmatis ora tuo.
 (Báthori Istvánt érti, a lengyel királyt)
 Dotibus ipse meis insignia sanguinis auxi,
 Stemmate nec major, quam probitate fui.
 Numinis imprimis cultor, fideique patrónus,
 Munifica fővi templa scholasque manu.
 Candoris nemo vixit studiosior altér,
 Nemo fide major justitiaque fuit.
 Arcani, verique tenax, et fortis in armis,
 Acer et ingenio consilioque fui.
 Jam prope lustra decem tuleram, cum moesta sepulto
 Hunc posuit tumulum Lonia Clara Viro.

Thelegdy János. Miklósnak fia, Miklósnak testvérje. Mikor halt meg, bizonytalan, csak azt tudhatni felőle, hogy Miklós testvérjét a halaiban-megelőzte, mint az ő temetési címérére írt következő versekből megtetszik:

Joannes habet hac proavita Thelegdyus arma,
 Martia quem virtus felicibus extulit ausis,

Fecit et auceptum Ducibuti beiHque domiqae
 Non unquam mutata fldes, eonstansque, voluntas.
 Ergo licet tellus mortalia texerit ossa:
 Clara tamen vivit terarum fáma per orbem.
 En etíam sigtris fraterna recentibus auget
 Nicoleos vexilla Thelegdyus, inclyta cujus
 Glória non unquam venietibus excidet annis.

Thelegdy Lőrincz. Annak a felebb írt Lőrincznek, János nevű fiától való unokája, aki testvér volt Csanád érsekkel, Miklóssal és Pongráczczal. Első Lajos király udvarában virágzott 1374. eszt. Lőrincz nevű fia maradt. Ez az ifjú Lőrincz Dorottyia nevű feleségétől nemzette Mártont. Ennek a Mártonnak fia Ferencz volt, egy vigyázó és jó hadakozó férfin, akinek köszönhette Bihar vármegye, hogy a paraszt hadban több kárt nem vallott. Ez a Ferencz két fiat hagyott: Miklóst és Mihályt, aki most mindjárt nyomban következik.

Thelegdy Mihály. Ferencznek fia. Losonczy Bánffy Zsófiát 1550. eszt. vette magának feleségül. Minekutána Báthori István 1571. eszt. erdélyi vajdává lett, némely jószágokért ezt a Mihályt perbe fogta, s azokat tőle el is foglalta. Micsoda jószágok voltak azok, bizonytalan. A bizonyos, hogy ez előtt való időkben, a többek közt ezeket birta Mihály, a bátyjával Miklóssal: Gálos Petriben harmincznyolcz portát, Oroszi és Gyapjú nevű falukat egészen, Pósalakon két portát, Telkiben hetet, Telegden tizenhatot, a Lakságon negyvent, Battyánon hetet, Jenőben tizenkettődfeket, Kabalás Patakot, örvéndet, Újfalut egészen s a t. Ezen való boszuságában, Mihály kiköltözött Báthori birtokiból, a Maximilián királyéiba. Mikor aztán 1575. eszt. Békesy Gáspár Erdélybe ment, hogyha lehet Báthorit a fejedelemségből kivesse, ez a Mihály örömet bekísérte oda Békesy, de a szent-páli szerencsétlen ütközet után, Békesyvel újra ki kellett neki szaladni Magyarországra. Ugyanazon esztendőben, a kolozsvári diétán, a több elfutókkal együtt, u. m. Csáky Pállal, Bornemisza Boldizsárral, Harinay Miklóssal, Teres Jánossal, Barabásy Ferenczczel, Várfalvy Bálinttal, Csákor Györgygyei s Mihálylyal s a t., őt is feje s minden jószága elvesztésére ítélte a győzedelmes Báthori. Négy gyermeke maradt Mihálynak, u. m. 1. Katalin, Szokolyi Miklós felesége, 2. Borbála, aki először Csapy Kristóffal, másodsor pedig azzal a Rákóczy Zsigmonddal lakadalmazott, aki idővel erdélyi fejedelem lett. 3. Pál 4. János.

Tholdy Miklós. Ilyen nevű magyar bajnoknak életét s cselekedeteit Ilosvay Péter deák írta meg versekben .1574. eszt. Budán a bécsi kapunál a bolthajtásról, most is függenek némely régiségek, melyeket az ő maradványinak beszélnek. Vagyon ott nevezetesen egy nagy kő golyóbis, melyről azt mondják, hogy ő azt a hadakba magával el szokta vinni, ezenkívül egy szántó vas, melyet ő láncsával likasztott volna ki. Azt mondják, hogy Nógrád vármegyei ő lett volna, és hogy első Károly s Lajos idejében élt volna ez a rendkívül való erejű bajnok; de mindenek bizonytalanok ő felőle.

Tholdy Mihály. Lásd Ártándy Tamás.

Tholdy Miklós. Nagy jószágga nemesember volt Bihar vármegyében első Ferdinánd alatt. Nevezetesen Váradhoz közel ő bírt Talpas nevű várat, ahol őt, mivel ő Izabella pártját fogta, Tahy Ferencz elfogta, Zaberdin Mátyás pedig, a váradi püspök neki Váradon fejét vettette 1554. esztendőájben. Nagy kárt tett a püspök ezzel a helytelen buzgólkodással Ferdinándnak, mert akik eddig annak mellette voltak is, tőle igen sokan elpártoltak. Több Tholdyak is voltak akkor Bihar vármegyében, kik mindnyájan p. o. Mihály, Tamás s a t. jószágos nemes emberek voltak. Told vagy Tód nevű falutól vették mindnyájan vezeték nevöket, mely kis falucska, most is megvayon azon vármegyében. Ezt a falut is, mely abban az időben huszonegyedfél portából állott, egészen ök birták, egy teleket kivévén, mely Bidy Mihályhoz tartozott. Nagyfalut, Oloszit, Sz. Miklóst is egészen ök birták, Gálos Petriben egy portát s a t.

Thodan. Hárman voltak ezen a néven az avarok fejedelméi 795. esztendőől fogva. Mikor a második Thudun uralkodnék, Nagy Károly császár elfoglalta Pannóniának egy részét, és elvette az avaroktól, magokat pedig járma alá vetette 803. eaat. Csakugyan megengette nekik, hogy magok közöl, a harmadik Thudunt válasszák magok királyának. Ennek a harmadik Thudunnak idejében, sok papot küldött Nagy Károly az avarokhoz, akik ő közölök sokakat a keresztyén vallásra térítettek. Ezután elvettetett jobbágyi állapotban éltek az avarok a frankok hatalma alatt, mindaddig, míg a magyarok hozzájok nem érkeztek, de mihelyt azok Dáciába s Pannóniába beütöttek, az avarok is hozzájok adták magokat, és ekképen egyesült erővel, régi szabadságokat s dicsőségöket visszanyerték.

Thuróczy Tamás, Benedek és Márton. Mind hárman Thuróczy Imre fiai. Sok virtusaikért negyedik Béla ujonan megerősítette az ő kezök közt azt a Bene nevű jószágot 1269. eszt., melyet az ő atyjok

Imre, már azelőtt bírt volt. Ezt a földet azután Benefalvánknak nevezték, ma pedig Bénéidnek hívják Turócz vármegyében. Valamint ettől a falától nevét; agy ezektől a testvérektől eredetét vette a Beniczky familia.

Thuróczy Benedek. Mikor a magyarok 1451. eszt. Fridrik császárhoz követjeiket küldöttek, hogy nekik adja ki az ő választott királyokat ötödik Lászlót, akkor a Cillei grófok ezt a Benedeket küldöttek magok részérei a magyarok köveivel a császárhoz, ugyanazon dologban, de mindnyájan híjában jártak. Nagy ellensége volt ez a Benedek a Hunyadi háznak. Ott volt Budán a király udvarában, mikor Hunyadi Lászlót 1457. eszt. a király megfogatta. Mindazáltal Hunyadi Mátyás királyságot érven, őt a maga nagy lelke szerént, nem csak eltörte, hanem nagy dolgokra is felvette, nevezetesen ő volt a hetedik azon követek közt, akiket 1463. eszt. Fridrik császárhoz küldött a korona kiváltására.

Thuróczy Miklós. Ezt tette első Ferdinánd király a maga koronázásakor Fehérváron, Herczeg Imrével, a maga királyi udvara főmesterének 1527. eszt. Jelenvolt Prágában 1528. eszt., mikor ott Ferdinánd, a lengyel király, Zsigmond követét meghallgatta, aki a többek közt azon az okon kérte Ferdinándot a Szapolyayval való megbékélésre, Zsigmond nevében, mert a most ő hozzá hajlott magyarok hűsége állandóságához bizonyos számot nem tarthat. Nem hagyhatta Thuróczy ezt szó nélkül, hanem azt mondotta a követnek: Fájdalommal értjük, Zsigmond királynak a magyar nemesség hűsége felől való kétségét, melynél királyát jobban szerető s tisztelő nemzet az ég alatt sincsen. Miolta felséges királyunkat Ferdinándot megkoronáztuk, senki sem állott ő tőle Szapolyayhoz, sőt sokan jöttek ő hozzá Szapolyaytól. Mond nug tehát a te királyodnak, hogy a magyarok, Ferdinánd mellett, javaikat s életüket feláldozni készek. Hol s mikor halt meg bizonytalan. Enyít tudhatni felőle, hogy már 1544. eszt. nyomtatásban voltak az ő emlékezetére a következő Versei Eck Bálintnak:

Guidquid Dii faciles mihi donavere bonorum,
 Consilii, eloqui, dexteritatis opis:
 Id totum patriae impendi, testatus alumnum
 Me gratum, grati regis in obsequiis,
 Huic studio unanimes cives incumbite, salvas
 Gui miserae cupitis relliquias patriae.

Thúry Kozma. Ez volt egyik Somogy vármegyei küldött a budai diétára, melyen Buda vára Hunyadi Jánosra bízott 1447. eszt. Társai Zopa Péter, Fajzy Miklós és Ugrón Imre voltak.

Thúry György. Szentelt vitéz, palotai és kanisai kapitány, ki Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. A sági várban lakott ő 1544. eszt., és mikor az esztergomi törökök Balassa Menyhértet Léván megtámadták, az ágyú ezét meghallván, odanent Balassát segíteni. Ott volt ő is Gyöngyösön 1549. eszt., mikor ott Tarnóczy András és társai, némely előkelő törökökkel, a fegyvernyugvás alatt esett illetlenségeket és erőszakoskodásokat akarnak jó móddal eligazítani, és kevésbe múlt, hogy ő, ha mind ártatlanul is, ott alkalmatosságot nem adott egy szomorú vérontásra a magyarok s törökök között. T. i. egykor magához hívja ebédre a drégelyi törökök Jasnfvú hadnagyát, és azt a jó kedv közben, egy czifra szép kopjával megajándékozta. Minthogy Jusuf az ebéd felett, a maga prófétájának Mohammednek törvényét lába alá tapodta, és a maga lelkét a bor útjából félretiltotta, olyan méretlen dósisban találta ezt a Báchus recipéjét bevenni, hogy ő annak embere nem tudott lenni. Mikor tehát ebéd után szédelgő fővel felült volna a maga lovára, és azon ide s tova keringve, az ajándék kopját a levegőben elébb, tovább, hányná, s vetné, kergetné, forgatná, mindaddig hadarász vele, hogy azzal egyszer a maga hasán olyan sebet ejt, mely miatt kevés pillantatok múlva meg kellé neki halni. Kaptak ezen reménytelen dolgon a Gyöngyösön lévő, a kötekedésre örömet okot kereső fő törökök, és-noha magok, a Jusuf katonái jó bizonyosságot tettek Thúry mellett, mindazáltal a törökök őt kiabálták a Jusuf halálában bűnösnek. Ez nem volt elég, hanem lóra s fegyverre kaptak, és Thúryt nagy lármával halálra kívánták a magyaroktól, kik is jól látván annak ártatlanságát, őt ki nem adták, mely miatt úgy neki dühösödtek a törökök, hogy minden bizonynyal reájuk rohantak volna a magyarokra, ha egy török barát közöttök nyargalódván, őket hol szép szóval, hol haraggal nem csendesítette volna. De így is a lett a végezés, hogy más nap ki kell keresni a Jusuf halálának igaz okát. Azonban akkor éjjel, mind Thúry, mind Tarnóczy, mind a többi magyarok Gyöngyöst csendesen odahagyták, és magokat Egerbe vonták.

Jelenvolt Thúry 1552. eszt. Eördögh Mátyás vezérsége alatt a palásti mezőn, a törökök ellen való szerencsétlen hadban, és ott maga részéről mindent véghezvitt, amit lehetett; nevezetesen Jakusics Ferenczezel, ő szabadította meg az olaszokat a török kezétől. Lévai kapitány volt ő 1558. eszt., mikor Lévát a király Dobó Istvánnak aján-

dékozta. Továbbra is marasztotta ott Őt Dobó, de nem maradt, hanem Palotára ment mely akkortáiban szállott vala a királyra Podnianiczky Rafaelről. Onnan ment 41563. eszt a Maximilián koronázására Pozsonba, aholott is a vendégség után Gyulaffy Lászlóval, sok néző előtt bajviváshoz kezdett, de nehogy a fegyveres játék szomorúságot szüljön, Ferdinánd azt ő velök félbehagyatta. Palotai kapitány volt ő még 1566. eszt is, mikor Szulejmán török császár egy roppant táborral Magyarországra, s név szerént Szigetié, Zríny Miklóstra igyekezett Oroszlán, a budai akkori basa, ezt a maga urát valami jeles tette akarván várni, Palotát vette ozélba, hogy azt Thúrytól elveszi Evégre más vacakból is a segítséget Fehérvárra parancsolja, hogy onnan azokkal egyesülve mehessen Palotának. Hogy megtudta Thúry az Oroszlán szándékát, Pápáról, és a győri kapitány Eck gróftól segéd katonákat kért. Aronban a maga öcscsét Thúry Farkast Pálffy Ferenczcel Bécsbe indítja, s általok maga félelmes környülállásit Maximilián királynak megizent. Épen akkor nap érkezett a király haza Augsburgból a Dunán Bécsbe, amelyen Farkas és Pálffy oda mentek. Harmad nap elérkezett az a négyezer zsoldos is, akiket a király a Bajna mellékén fogadott. Azértis a király mindjárt visszabocsátotta Farkast ezzel a biztató válaszszal, hogy ezen katonákat mindjárt le fogja Győrbe indítani, s Eck grófnak parancsolni, hogy a palotaiakat idejekorán, segítse. Azonban Oroszlán nyolcz- vagy kilenczvezred magával Palotához száll, és négy nagyobb s ugyanannyi kisebb sűgár-ágyával, azt a kerekded bástyát vereti, melyet annak építőjéről, Móre Lászlóról, Móté bástyájának hittak. De hogy azt keményebbnek találta, mintsem annak leontását kevés idő alatt lehetne várni; a vár napkeleti oldalához került és azt egy kápolna irányában, olyan erővel töreti, hogy egyszer a fal repedezni kezd, leomlik, és a várarkát betölti Már tehát úgy lehetett gondolkodni, hogy ezen a törésen Oroszlán a maga törökjeivel beronthat De minekelőtte ő azt megpróbálta volna Thúry Györgynek Fehérváron raboskodó két katonáját, Pap Pétert és Deák Pétert magához hozatja, s tőlök kérdezi, ha belől a törésen, a kápolna körffii, nincsen-e valami árok? mely a várpiaczára való rontást nehezítené. A foglyok azt felelték, hogy tíz, vagy tizenkét lábnyi mélységen keresztül való ugratás nélkül, nem lehet a vár udvarára menni. Azalatt mind a két részről szakadatlanul folyt az ágyúzás. A többi elhullottak közt, elesett Oroszlánnak két ágyúmesztere, vagy pattantyús kapitánya, akiket Budáról hozott vala magával. Ezeket drága fehér szőnyegekbe takargatva tétette földbe. Valami hír athette az Oroszlán füleit, hogy Thúry Győr felől valami segítséget

vár. Azértis június tizenharmadikán, mely az ostromnak tizedik napja volt, a tatai várból ő hozzá jött bestiák, vagy lovas törökök hadnagyát, aki a bakonyi s vértesi erdőknél a járást jól tudta, négyven besliával, Pápa s Győr felé küldi száguldóba. A hadnagy még akkor éjjel Györhöz közel Menyfa nevű faluhoz ér, ott meglapul s leselkedik. Épen arra ment a Csallóközből háromszáz szekér, az említett erdőkre fáért, melyeket oda Eck gróf küldött. Bátorságnak okáért, minden szekérhez négy katonát adott a gróf, akik még most, üresek lévén a szekerek, mindnyájan azon ültek. Mikor már az elsőbb szekerek, vagy amint ott hiják kocsik, a lappangó törökökhöz közel járnának, hirtelen előugrik Lufti (e volt a török főhadnagy neve) a maga bestiáival, és a kísérő magyar s német katonákkal, akik felől ő nem tudta mi járatbeliek, s hányan legyenek, csatázni kezd. De mikor látná, hogy számosan érkeznek a kocsik, és mindenikről puskás katonák ugrálnak le, ő is csak hamar visszatekeríti lova száját, s Oroszlánnak azt a hírt viszi, hogy az ellenség nagy sebességgel jó, és gyalogjait hamarabb voltáért kocsikon szállíttatja. Annyira megriadt Oroszlán ezen hírre, hogy ágyúit azon nyomban Fehérvárra indíttatta, s táborának nem trombita s dob által, hanem a tiszték által sátoronként suttozva adta hírül, hogy kiki haza takarodjék. Kiptek-kaptak mindenfelé a megrémült törökök, és ki merre tudott szaladtak. Ott hagyták a nagy ágyúknak kettejét, mivel hamarjában nem találták meg a legelőn a lovakat, melyeket azok eleibe kellett volna fogni. Ott hagytak sok sártort, árpát, lisztet, sok beszózott húst, sajtot, s egyéb afféle ennivalót. Mikor már elrepült az ellenség, akkor jött elő Eck gróf a segéd táborral, és a törökök elhagyott tanyájára szállott. Thúry arra kérte a grófot, hogy ő róla vegye le a kapitányságot, melyet a gróf, ha mind nem örömet is, megcselekedett, és Palota vára gondját s újítását, Thúry-nak egy atyjafiára, Thúry Mártonra bízta, aki eddig Győrben, a gróf mellett hadnagykodott.

Mindazáltal nem dugta ekkor Thúry örökösen hüvelyébe a maga fegyverét, sőt azután is, az utolsó csepp vérig forgatta azt, fejedelme B hazája mellett. Most nevezetesen Palotáról, egyenesen ment a gróffal, Török Ferenczcel, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, először ugyan Veszprém, azután pedig Tata alá, és azoknak a törököktől való visszavételét, mind észszel mind kézzel hathatósan mozdította elő. Mikor ezek így folynának, Maximilián király bejön az országba a törökök ellen, és Győrnél állapodik meg. Odament Thúry annak táborához százhusz huszárral, és a tábornak épen a szélén, az ott kiszégezett ágyúkhöz közel fogott magának helyet. Azonban Mohammed a székesfehérvári bég,

egynehány század magival felkerekedik, Győr felé szerencse próbálni indul, és oty szemtelen bátorságra vetemedik, hogy egy éjjel a Maximilián táborához közel, egynehány magas fák közt lesbe áll, és vándatkor egynehány bátran járó németeket s magyarokat elkapat. Hogy ezt Thúry megtadta, a magyar könnyű lovasokkal a béget mindjárt fizóbe vette. Mentek utána német nehéz lovasok is. míg a Bakonyig nyomhatta Thúry a béget, nem egy ízben fordult, ő reá vissza, de Thúry mindenkor erőt vett rajta. Utoljára a Bakony szélében állott szembe a beg ő vele. Mind a két részről sokan halottak el, Thúry alatt is keresztül döfték a lovát, mindazáltal akkoris ő győzött. Maga kezével is-fogdosta, s tette rabokká a törököket. Két közkatonának, szerencséje volt magára is Mohammed bégre bökkenni, és azt elfogni, kire Thúry mindjárt reáismert Nyolcz zászlót és negyven foglyot vitt haza a győzedelmes Thúry. Más nap azon arany czafrangokkal ékes kancza öszvérre ültetve vitte a béget Maximiliánhoz, melyen azt elfogták. Előtte az előkelőbb elesett törökök fejét hordozták a bégnek, hosszú rudak végébe ütve. Egy ideig nem mutatott a beg megindulást, de mikor a Karamanjából származott Bustán fejét meglátta s megismerte, sírva fakadt ő tőle hallotta először Maximilián kiiály, hegy már Gyulát elvették a törökök Kerechény Lászlótól. A király Harrach Lejártnak ajándékozta őt, akitől magát nem sokára kiváltotta. Thúryt pedig a király az egész tábor előtt, az úgy nevezett aranyos vitézek közé újra bevette, és egy sokat nyomó arany lánczot függesztett nyakába.

Azonban kevés napok múlva hire futamodik, hogy már Szigetet is a törökök Zriny Miklóstól elfoglalták, melyhez azt a hazugságot is hozzá toldották, hogy Szulejmán császár Sziget alól a maga győzedelmes táborával Győrhöz igyekezik, hogy ott Maximiliánnal megütközzék. Még eddig Eck gróf Komáromnál külön táborozott a királytól Most tehát a hírt hallván a király, mindjárt parancsolt neki, hogy Komáromot hagyja oda, és a keze alatt lévő erővel Győrhöz siessen. Ei is jött a gróf Győrhöz, de már akkor az az igaz hir szárnyalt, hogy Szulejmán császár Szigetnél meghalt. Hogy tehát a keresztyén nagy tábor teljességgel haszontalan ne füttözzék Győrnél, 24. sept a király a magyarok kérésére a grófot tizennégy ezerezzel, és huszonkét ágyúval azon törökök ellen küldi, akik Sziget alól Fehérvárhoz jöttek, ott az úgy nevezett Sóstónál megszállottak, és onnan csapkodtak ki körülbelől prédálni. Mikor már nem igen messze járnának Fehérvárhoz, a gróf előre elküldötte Thúryt hogy szemlélje meg a törökök fekvését. Istvánffy azt írja, hogy Thúry ezen útjában

egynehány törököt levágott, egyet pedig magával elvitt. Továbbá azt is írja Istvánffy, hogy mikor már mind a törökök, mind a gróf ütközethez készülének, a grófnak a királytól parancsolatja érkezett, hogy mindent félbehagyván, haladék nélkül visszamenjen Gyórhöz. De Forgách, aki maga is ott volt akkor a király mellett, erről a parancsolatról nem emlékezik, hanem egyedül a gróf gyarlóságának, és a hétezer főből álló német katona függetlenségének tulajdonítja, hogy akkor ez a különben jó erő, semmi jeles dolgot nem mivelt, és minden próbatétel nélkül ment vissza. Ezenkívül azt is mondja Forgách, hogy Thúry egykor Török Ferenczcel, a pápai kapitánynyal, és Gyulaffy Lászlóval a táborból kivállalkozott, és a törököket két különböző helyen megtámadta, s közölök ezerét vagy levágott, vagy elfogott.

Azutánis mindenkor igen nagy ostora volt ő a törököknek, melyért azok megvetették minden mesterségöket, hogy őt valami csalárd-ság által hálóba keríthessék, mely ezerjokat el is érték 1571. eszt., amikor Thúry kanisai kapitány vott, de amelynek módját, minthogy másképen beszéli Forgách, másképen írja Istvánffy, itt csak azt szükség említeni, amiben mind a ketten megegyeznek, hogy t. i. azok őt, a mondott esztendőben, Kardsárol kicsalták, és sokkal nagyobb erővel támadván meg őt, mint az övé volt, őt elnyomták s megölték, fejét Konstantinápolyba küldötték. Testét Zriny György Kanisán temettette el. Az ő képe alá bizonytalan kicsoda írt illetéknépen:

Quem pictura refert? Thury ille Geoirgins ille est,
 Cujus adhuc pavidus nomine Turca tremit
 Hoc vultu profugos terrebat saepius hostes,
 Kanisae tutans fortíter arcis opes.
 Cencidit Hungariae turris, formido Getáram,
 Heu quantum secum roberis illa tutit
 Est aliquid proprio pátriám servare cruore
 Hic oruor aeterni nominis 'ineta' érit.
 Guem non ulla dies memori delebit ab aevo
 Hanc famam serae poeteritatis habét.

Még a dicséret osztogatásában igen szűk kezű Forgách is dicséri őt nem csak vitézségéről, hanem erkölcséről is.

Thurzó Márton és György. (Betlemfalvi). Az elsőbb Bertalan fia, az utolsóbb János fia, Zsigmond király alatt éltek. Márton újvári

kapitány volt. Jelenvolt ő a nagy-nikápolyi hadban 1396. eszt., ahol néki egynehány vérszerént való atyjafiait a törökök levágták. Azután Györggyel együtt vitézül viselte magát a lengyelek ellen, akik az országba beütöttek vala. A havasalföldi vajdának, Mérésének fia Lajk, vagy László a Zsigmond udvarában nőtt s nevedett, egykor pedig lopva, onnan egynehányad magával elment. Már a Szepesség és Lengyelország közt fekvő hegyeknél járt, mikor az ő szökését a két Thurzó észrevette. Utána eredtek hát mindketten a magok embereikkel Lajknak, és őt erős ellentállás után, a hegyek közt elfogták és Zsigmondhoz vitték. Márton nagy dolgokban járt követségben a lengyel királyhoz Ulászlóhoz, és annak öcséséhez Vitold Sándorhoz a litván herceghez, ahol mindenütt jó választ nyert Zsigmondnak, amint mind ezekről maga bizonyoságot teszen 1430. eszt. Nagy-Szombatban költ levelében. Ezek után Márton nagy látszik mag nélkül elhalt, György pedig Lócsén a legnagyobb tisztséget s hivatalokat viselte, őt küldöttek a lócseiek a város részéről 1452. eszt. Bécsbe, hogy ott az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen szövetkezzék össze, aki ötödik Lászlót nem akarta a magyaroknak kiadni. Életben volt még György 1457. eszt., amikor Garai László palatinus parancsolatot küldött a szepesi káptalannak, hogy őt és az ő gyermekeit, Márton, Jánost, Theofilust, Márthat, Borbálát és Dorottyát, Fongrácz nevű falunak birtokába állítsa be. A palatinus maga részéről ezen végre Lomniczy Gáspárt, Göböl Miklóst, és Aranyasy Jánost küldötte.

Thurzó Márton. A közelebb említett György fia. Gyermekségétől fogva fegyverben, és hadakozásokban forgott. Minekutána a magyarok Szepes várát visszavették a husszita csehektől, igen derekasan ótalmazta azt, hogy azoknak kezökbe vissza ne essék, sőt annyira féltette azt, hogy még magának is Mátyás királynak azt különben által nem adta, hanem némely felső magyarországi városoknak, Bártfanak s egyebeknek kezességét kellett magokra vállalni, és leveleket adni afelől, hogy senki nem fogja vádolni s kárhoztatni, ha szinte a várat kezei közül kibocsátandja is 1460. eszt. Mind ezért, mind más szolgálatiért, 1465. eszt. Sáros vármegyében Vörös-vágás nevű falut nyert, melynek birtokába a szepesi káptalan állította őt be, az ország szokása szerént, Palóczy László országbírója parancsolatjára. György, János, Zsigmond, Péter és Gáspár nevű fiai maradtak.

Thurzó Péter. A közelebb említett Márton fia. Ifjúkorában egynehány esztendeig lakott a Várday Péter, kalocsai érsek udvarában, az akkori szokás szerént. míg ez a Várday fogságban ült, kivonta vala magát az ő keze alfl a péterváradai apátúrság, melyet hogy visz-

szaszerezhessen, ezt a Thurzó Pétert küldötte volt el Barnába 1496. eszt. Abauj vármegyéből Fancsali Györggyei őt küldöttek volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Felesége Rákóczy Dorottya, Bangácsy Mihály özvegye volt. 1513. eszt. halt meg.

Thurzó János. Ez is Márton fia, a magyarországi érez bányák gondviselője. Igen hamar el tudta az ezüstöt s aranyat választani a réztől. Azt mondják, hogy ezt a mesterséget ifjúkorában Velenczében tanulta volna, ahova csupán csak annak tanulásaért ment vala el, de mivel a velenczések senkit oda be nem bocsátottak, ahol ezt a mesterséget üzték, magát eszelősnek tette, és mikor már annyira láthatott s tanulhatott, amennyit akart, élete veszedelmeztetésével elszökött. Ide czéloz egy valaki ezen versekkel:

A Venetis Thurzó didicit confusa metalla
Secernendi artem, qua regno.commoda multa
Attulit Hungariae.

Az augsburgi hirea kereskedő Fuggerekkel, nem csak sógorsága, hanem kereskedésbeli közösülése is volt. Iglón halt meg 150\$. eszt. Ennek fiai voltak Thurzó János a boroszlói, és Stanisló az olműczi püspökök, ezenkívül György, a Zólyom vármegyei íőispán s körmöczi kamarásúr, és Elek aki következik.

Thurzó Elek. János fia, tárnok és főkamarmester, kincstartó, országbírója és király helytartója, Lajos és Ferdinánd királyok alatt. Ő is egy kereseten volt a Fuggerekkel vagy magyarosan Fukarokkal, (innen van a fukar szó), akiket oda akart ugyan hagyni 1517. eszt., de azok őt megkérlelték, azért azutánis velök együtt míveltette az érczeket. Valami új formájú pénzt veretett volt ő vele Körmöczbányán Lajos király 1521. eszt., melylyel nem akartak a bányavárosok megelégedni; hogy tehát azok abban többet ne gáncsoskodjanak, Tolnáról küldött azokhoz Lajos Egyed napján egy parancsolatot. Belgrádnak a török ostrom alól való felszabadítására indult vala akkor Lajos, de már késő volt, mert Belgrád a levél írása előtt harmad nappal török kézre került. Hampó Jánostól a Fuggerekkel együtt árendálta ki 1522 eszt., annak beszercezi érez bányáját, tizennyolez esztendőre, annak esztendőnként negyedfélezer aranyat ígervén. Pozson vármegyében Vöröskő várát, melyet a Lajos király felesége Mária ajándékozott vala neki, a Fuggereknek eladta 1523. eszt. Djlaky Lőrincz halála után, Galgócz várát nyerte Lajostól magától ajándékba 1524. eszt. míg a hat-

vani gyűlésre járt Lajos 1525. eszt., mint bízott emberét agy hagyta Bornemisza Jánossal a budai várban. Kétezáz gyalog katonát küldött ő 1526. eszt a mohácsi véres hadra, de maga oda el nem ment, mivel Budán hagyta őt akkoris Lajos a királynéval. A veszedelem után, Pozsonba ment az Özvegyen maradt Mária királynéval, és ott munkálódott az első Ferdinánd királyija lett választásában, kihez is mind holtig hűséges volt Szapolyay János ellen, ő volt 1527. eszt. 1. jun. egyik küldött Ferdinánd részéről az olműczi gyűlésre. Lásd Statiliua János. A többi urakkal együtt ő kíserte be Ferdinándot Kőpcséntől az országba, és Esztergom vára az ő szavára adta magát fel Ferdinánd számára.

Mikor aztán Ferdinánd Szapolyayt Budáról kiijesztette, és gróf Salm Miklóssal a Tisza felé fizette, ez az Elek egy postát küldött Budáról a gróf után, aki neki hírt hozzon annak szerencséjéről. A Tokajnál nyert győzelemnek örvendetes hírével, visszaküldötte a gróf a postát ő hozzá, ki is midőn éjjel jutott volna Pestre, történetből Nádasdy Tamásra bökkent, aki őt mindjárt vitte Budára Ferdinándhoz, aki ő tőle azt tudakozta, micsoda hírrrel jár? de a posta semmit sem felelt. Mikor hallgatásának okát tudakoznák tőle, azt mondotta, hogy még minekelőtte a gróf után indult volna, Elek őt megeskette, hogy senkinek semmi újságot nem mond, míg azt először Eleknek ki nem jelentendi, a gróf levelét nem adja senkinek, ha csak erőszakkal nem veszik el tőle. Megdicsérte Ferdinánd a postát, és azt a levelekkel együtt Elekhez küldötte, és ez vitte aztán meg Ferdinándnak az örvendetes hírt. Elkísérte Budáról Ferdinándot Fehérvárra, aholottú az arany golyóbist vagy almát ő vitte a koronázandó személy előtt; a koronázás pedig végbemenvén, az új király Szepes várát, minden hozzá tartozó városokkal, falukkal s jövedelmekkel, ezenkívül Göncsöt, Telkebányát, Abauj vármegyében; és Bajmóezot Nyitrában, neki és György s Ferencz nevű atyjafiaiának ajándékozta. Ugyanakkor tétetett országbírójának.

Hogy 1528. eszt. a regensburgi diétára ment a király, ő reá bízta egyikre az ország kormányát, Ováron költ levele által. Szemmel látó tanúja volt ő annak a siralmas pusztításnak és rablásnak 1530. eazt, melyet a belgrádi basa Mohammed, Pesttől fogva fel, Verebély, Léva, Marót, Sz.-Benedek s a t, felé az országban tett. Amennyire lehetett, azzal késleltette a basa haladását, hogy Sinta vagy Sentava mellett, a Vág vizén lévő hidat elrontotta. Mikor aztán a basa vissza-jött Pest alá, Elek mindenféle embereket küldözött, akik az árván maradt és elszéledt gyermekeket s kisdedeket felkeressék; azokat sze-

kerekre rakatta, és őket Sinkára vagy Sentavára hordatta. Ezen gyermekek közt, egy olyan találkozott, aki három egész nap egyet sem szólott, s azt már mindenek némának tartották. Azonban az atyja reménytelen előjön a gyermeknek, akit ez meglátván, örömeiben így szólította meg: Apám! mikor megyünk innen haza? Lásd Podmaniczky János és Ráfael.

1595. eszt. lett királyhelytartójává. Ugyanakkor Trencsén várát, azután ét esztendővel pedig, Vas vármegyében, a sz. gróti apátúrságon való jns patronatust adta neki Ferdinánd. A maga galgóczi várából írta ő meg 1541. esni 5. sept. az eperjesieknek azt a nagy vérontást, melyet azelőtt kevés napokkal szenvedett a király népe Budánál, Roggendorf vezérlése alatt a törököktől; s egyszersmind arra inti mind őket, mind a többi körülbelől lévő városokat, hogy magokat ótalmazható állapotba helyeztessék. Egy levelet küldött Ferdinánd 1542. eszt. 9. jul. Bécsből, melyben azt parancsolja neki és Loboczky Mátyásnak, hogy a szepesi káptalant és annak jószágait, minden erőszaktól ótalmazzák. Ugyanazon esztendőben sok aggodást s tőprenkedést okozott neki, az ő kedves sógorának, Perényi Péternek Esztergomban fogságba lett esése. Istvánffy azt írja: hogy ő személy szerint felment a királyhoz Bembe, hogy annál a Petényi szabadulását munkálja; de bizonyosabb az az ó Galgóczról 12. nov. Nádasdy Tamáshoz írt leveléből, hogy annak fogságát csak otthon maga házánál könnyezte, mivel már ekkor őt az ő betegsége az olyan hosszas útra alkalmatlanná tette. Arról is panaszkodik ean levelében., begy iteki sokan nem hisznek; sőt a királyt is elhitették, hogy ő nem igazi beteg, a napokban épen azt megkémleni fordult meg ő nála Pereghy Albert prépost, micsoda' állapotban legyen ő, de hiszem, úgymond, megláthatta a jó prépost mennyire elasztam. Továbbá azt jelenti, hogy ő az irigy nyelvek és hamis vádak miatt, kénytelen a helytartóságot letenni; ezenkívül azt is panaszolja, hogy ő nem tudja, mi okon akarja Ferdinánd ő tőle az ő szepességi jószágait, minden viaezapétolas nélkül eltenni. Hihető semmit nem tudott Elek abból, hogy Ferdinánd akkortáiban a Szapolyay János özvegyének Izabellának az egész Szenejséget odaígérte, ha az királyi rangjáról s az orsiágnak többi részét* ről lemondana. Testének naponként mind inkább-inkább való bádjavásait s hervadozását érezvén, testamentomot tett, ínég pedig nagy látásik, hogy Perényi fogsága előtt, mert azt tette egyiket testamantora végrehajtójának,

Az ő utolsó rendelése sommásan ebből állott: hegy Thurzó János az ő testét Lőcsére vitesse, és azt ott minden pompa és czeremónia

nélkül, melyet csak botránkozás nélkül el lehet mulatni, a nagy templomban takaríttassa el, és oda őt még csak a felesége se kísérelje el. Ugyanott emeljenek egy követ az ő atyjának, s annak minden fiának emlékezetökre. Thurzó Jánosnak hagyta Bajmócz és Szepes várát, a maga feleségének Trencsén várát, Anna és Erzsébet leányainak, Sempte, Galgócz és Temetvény várát. Ami a nyitrai várát s püspökséget illeti, annak minden jószágait vissza kell adni Thurzó Ferencz nyitrai püspöknek. Amely nyolczvanezer forintban neki adta volt a király a beszterczei érczbányák árendáját, melyeket amár említett híres Foggerek tartoztak neki részenként lefizetni; még azokból negyvennyolca ezer forint volt hátra. Ezen summából tízezer forintot arra rendelt, hogy azon olyan fekvő jószágot vegyenek, melynek hasznából a lőcsei prédikátornak esztendőnként száz forintja járjon; ugyanabból szüntelen taníttassák két jó igyekezett ifja, akik annak idejében alkalmatosak legyenek a népnek az Isten ígéjére való tanítására. Mindeniknek negyven vagy ötven forintot adjanak, vagy annyit, amennyit a tanács szükségesnek tartand. Ugyanazon tanács, azon jószágnak jövedelméből házasítson ki két árva leányt, és tápláljon s ruházzon hat koldust, mindezek pedig a prédikátor hírével s megegyezésével történjenek. Hogy pedig a lőcsei tanács annál örömebbé függessze a maga gondját ezen tárgyakra, tehát Elek Lőcse városának ajándékozza Kassán lévő két házat, és a szántai hegyen két darab szőlőjét. A jövedelem megmaradandó részéből, fiztessenek ki a hitelezők, akik meg tudják mutatni, hogy nekik valaha Elek adós volt, és akiknek ő valaha valami kárt tett volna. Az öregebb és ifjabb Thurzó Györgynek ötezer forintot, ezen felül az öregebbnek, különösen ismét ezer forintot hagyott sok esztendei szolgálatiért. Noha Thurzó Ferencz püspök számára maga költségén szerzetté vissza a nyitrai püspökség jószágait, mindazáltal azokon felül is, hatezer forintot ad annak. Mind Margit, mind Magdolna nevű nénjei gyermekeinek ezer forintot. A pozsoni, nagyszombati, galgóczyi ispotályoknak külön-külön kétszáz forintot, a lőcsseinek pedig ötszázat; a felesége elsőbb szolgálóinak hatvan, vagy nyolczvan forintot, az alábbvalóknak tízet stb. Valami kincse flemptén van, legyen a feleségéé s két leányáé. Buda-Bányát Thurzó Jánosnak, a lerontott Biknó várát, a hozzá tartozó jószágokkal, az öregebb Thurzó Györgynek, Vámost, az ifjabb Thurzó Györgynek, Ozora várát a maga két leányának, Járó, Besei, Mezőkeszi, Majtén, s más pusztákat, Sempte, Galgócz és Temetvény körül ugyanazoknak stb. Testamentoma betöltőinek, Perényi Péterén kívül, magát a királyt, Várday Pál és Frangepán Ferencz érsekeket kérte ki. Halála

1543. eszt. 25. jan. történt ötvenhárom esztendőös korában. Első felesége Szakmáry Anna, Szakmáry György érsek testvérje volt, kitől semmi gyermekei nem maradtak; második feleségétől Székely Magdolnától, Anna és Erzsébet leányai lettek, kik közül Anna Báthori Bonaventurához ment férjhez, Erzsébetnek három cseh férje volt, kik közül egyikben sem nyert vigasztalást. Hogy Elek a Luther tudományát bevette, bizonyos dolog. Eck Bálint, akit ő tett a bártfai iskola tanítójává, ezen versekkel siratta az ő halálát:

Ne pars ulla mali qua torqueremur abesset,
 En rapit in luctus nos quoque Thnrzo novos.
 Intempestive hunc fati inclementia nobis
 Eriquit, clarum dexteritate virum.
 Quem tristes meríto cuncti lugemus ademtum
 Namqne amissa in eo sunt bona multa viro.
 Consilio illius stetit haec respublica nostra
 Hactenus aegra licet, sed stetit illa tamen.
 Nunc sublato illo respectant cuncta ruinam,
 Heu! quantum nobis imminet exitium!
 Hinc civile odium; rabies hinc Turcica turbánt
 Omnia, sic misére patria cara perit.
 At Thurzó vita dignus meliore, solntos
 Jam curis, patria vivit in aetherea.

Láng János pedig ezeket írta az ő emlékezetére:

Hoc tibi Thurzonum pesuit comrnune sepulchrum
 Gens vetus, et terris inclyta Pannoniis,
 Hic comes est János, Zoliensi providus arci
 Qui Gremnicensi praefuit et camerae — —
 At Comes Hungaricam servavit Alexius oram,
 In patriam mira dexteritate suam.
 Atque suae genti decus immortale paravit,
 Guod tenuit summo Regis honore locum.
 Hei mihi! posteritas jacturam sentiet istam,
 Fraesidii quantum perdidit Hungariat
 At Jákob imponi proprio Josephque sepulchro
 Mandavit cineres Patris ad oesa suos:
 Sic se crudeli fatorum lege peremtum
 In tumulum chari jussit humare patris. etc.

Thurzó Ferencz. A sánta Thurzó János fia, nyitrai püspök, árvái főispány, a királji kamara előlölője, királyi udvar fő mestere, első Ferdinánd és Maximilián idejében. A közelebb leirt Elek költségén tanult Olaszországban. Püspökké 1534. eszt. lett. Sokat kellett neki fizetni a híres Török Bálintnak, míg püspöksége jószágait annak kezéből kivájhatta. A szkalkai apátúrságon való jus patronatusban megerősítette őt Ferdinánd 1553. eszt. melyet Podmaniczky István püspökségében adott vala ugyan Ferdinánd a nyitrai püspököknek. A püspöki hivatalt 1588. eszt. letette, világi emberré lett, és a Eoczka Miklós leányát Borbálát feleségül vette, kivel Letava várát is elnyerte. Ó birta azután Árvát és Bajmóczot is egyéb jószágai közt. Sokat tett ő arra, hogy az ő sógora Balassa Menyhért, az ifjú Szapolyaytól visszaálljon Ferdinánd király hűségére 1561. eszt. A pozsoni diéta, Perényi Gáborral s Révay Mihálylyal, az ország Lengyelország felől való határinak megvizsgálására rendelte őt 1563. eszt. Ugyanazon dologra neveztetett ő ki 1569. eszt. a pozsoni diétán. Azelőtt mintegy két esztendővel szállott ő reá a főudvarnoki hivatal Dessewffy Jánosról. Első felesége örökös nélkül halván el, a Szigeten elesett Zriny Miklós leányával, Katalinnal lépett házassági életre, ki is őt hat gyermek atyjává tette. Első volt Ágnes, Serényi Ferencz házastársa; második György, aki idővel palatinus lett; harmadik Ferencz, aki csakhamar elhalt; negyedik Anna, Perényi György hitvese; ötödik Katalin, Révay Gábor élete párja; hatodik Orsolya, ki nek első férje rátóti Gyulaffy István, második pedig a blanczkurti Géczy Ferencz volt Ami magát Thurzó Ferenczet illeti, ő Letaván halt meg 1576. eszt. Az özvegyen maradt Zriny Katalinnal Forgáoh Imre tétette a gyászt le. -

Thurzó Dávid. (Sz. Lászlói). Mátyás király előtt nagy kedvességben levő ember volt Minekutána Csupor Demeter a zágrábi püspökségről önkényt lemondott, ezt az Osvaldot, veszprémi papból, zágrábi püspökké tette Mátyás 1465. eszt., a pápa ellenzetté ugyan egy kevéssé az ő választását, de Mátyás kereken megírta a kardináloknak, hogy ő készebb a magyar koronán levő kettős keresztet meghármaztatni, mint a hivatalok osztásában mástól függeni Bizonytalan mi okon proscibálta őt egykor Mátyás király. Némelyek agy tartják, azért, mert Czezinge Jánost, vagy más névvel Jaaus Pannoniust magához befogadta 1472. eszt. aki Mátyás ellen pártot ütött vala. De úgy látszik, még azután egynehány esztendővel kellett esni az ő proscibáltatásának, mert még 1474. eszt. Lengyelországba küldötte őt Mátyás követségbe, dengheleghi Pongrácz Jánossal s egyebekkel; a

proscriptió alól pedig 1481. eset. szabadította őt fel, s azután mindég megtartotta Osvald királyához tartozott hűségét. Mátyás király halála után, megjelent ő is a pesti diétán némely tótországi arakkal, és ott a rendek eleibe terjesztette, helybenhagyás végett, azt az egyezést, melyre ő a dézma dolgában lépett a tótországiakkal, sok versengés után 1490. eszt. Az alku ebből állott, hogy neki minden kalangya búzától, rozstél, árpától, zabtól, olyan hat pénzt fizessenek, amilyen száz van egy forintban; az esztendő malacztól, vagy süldő sertéstől egy pénzt, minden báránytól egy pénzt, minden gödölyétől fél pénzt, mind szűk, mind bő terméskor két pint musttól egy pénzt stb. ő fogadta és köszöntötte Ulászlót, mikor Budára megérkezett. ő vitte el a koronát Visegrádról Fehérvárra, és ott ő koronázta meg az új királyt, mivel az esztergomi érsek Hippolit, még gyermek lévén, papságra fel nem szenteltetett. Ugyanott kincstartóvá tette őt Ulászló Dóczy Orbán helyébe. A következő 1491. eszt közel háromszáz katonát adott Ulászlónak Albert öcscse ellen. Sok viszálykodása volt neki a maga régi jóltevőjének Mátyás királynak fiával, az ifjú Hunyadi Jánossal mind egyéb jószágok, mind a többek közt Rokonik vára felett, úgy hogy a dolog fegyverre is került közöltök 1494. eszt. A királynak tízezer forint kész pénzt hagyott, háromezer ötszáz forint adósságot pedig elengedett annak; ezenkívül egy almás szürke és egy fehér paripát, két ezüst kapát, egy ezüst - mosdó medenczét,. stb. Belgrád, Szabács és más várak erősítésére rendelt harminczkétezer forintot. Csázmán esett halála, Zágrábon temeteége, Hyei koporsói felírással 1499. eszt.

Zagrabiae Osvaldus manet hio sub marmore Praesul,
 Exemplum verae qui probitatis erat.
 Fama suum celebrat, pereat ne pulvere, nomen,
 Virtutum meritis, spiritus astra tenet.

Thúz János (Laki). Mátyás- király idejében nem egyszer volt tótországi bán, Osvaldnak, a zágrábi püspöknek atyjafia volt, aki neki egy Blagussa nevű várat ajándékozott a király hírével és jóváhagyásával 1470. eszt. Ugyanakkor vett ő négy ezer forinton Kladus János nevű embertől Pécs és Kladus nevű várakat; aki azokat azért volt kénytelen eladni, mert rajta kérték a hadi költséget, s különben is elégtelennek ítélte magát arra, hogy ő azokat a törökök ellen ótalmazhatná. Bontat azt írja: hogy 1480. eszt. Mátyás király Zágrábon, egy királyi törvényszéket tartván, ezt a Thúz Jánost is valami okon oda

idézte; de amint maga Mátyás azt előre megjövendölte, ott Thúz meg nem jelent, hanem azután kevés idővel, hatvan ezer aranyat összeszedvén, gyermekeivel együtt Velenczébe költözött, onnan soha többé vissza sem jött, és a patríciusok közé bevétellett. Sok várat s várost bírt Magyarországon, Tótországon is sokakat szerzett bán korában. Még akkor nem volt felesége neki, mikor, bizonytalan melyik esztendőben, Mátyás király ő vele s másokkal Tolnán egy nevetséget csinált. Galeotos Martias, aki a dolgot szemeivel látta, azt így adja elő: Egy vízkereszt napján, mikor Mátyás Tolnán mulatna egynehány fő embereivel, s nevezetesen Tház Jánossal, az akkori szokás szerint némely papok házanként hordozták a feszületet, ritmizáltak és alamizsnát kértek. Elmentek a Mátyás király szállására is, ahol dolgozat elvégezvén, mikor enni innivalót várnának, Mátyás király némely uraknak kezét megfogta, és azokat egyenként a kolduló papok közé vezette. A többek közt oda vitte Thúz Jánost is. Mikor mindenek csodálkoznának rajta, mit akar? megszólal Mátyás és azt mondja: Régi példabeszéd, ebnek eb, papnak pap a barátja. Ezen szóra mindnyájan elnevelték az urak magokat, és akiket a papok közé vitt volt Mátyás, mentették magokat, hogy ők nem papok, sőt most is csak erővel vitte őket a király azok közé. Erre Mátyás azt felelte: „az igaz, hogy sokakban különböztök a papoktól, de azokhoz sokakban hasonlók is vagytok, nevezetesen ebben, hogy ti is feleségtelenek vagytok, mint 'ezek a papok, és azért üztelek ki benneteket magunk közül, akik feleségesek vagyunk, hogy ti nőtelenek lévén, társalkodjatok a nőtelenekkel; de vettem is észre, hogy örömet mentetek közéjük, mert semmi erőmre nem esett, hogy benneteket oda vontalak, már most hát betölt a példabeszéd.” Ott volt ez a János Visegrádon a Mátyás király disputációján. Lásd Gattus János.

Tibold. Első András király idejében valamelyik, talán Borsod vármegyének főispányja volt. Ismeretesnek kellett neki hűségéről lenni a király előtt, mert midőn az Béla ellen készülne hadakozni, a maga fiát Salamont, minden kincsével s drágaságaival együtt ő reá bizta, hogy azokat Ausztriának Melek nevű várába vigye, bátorságnak okáért.

Tibold János. Borsod vármegye részéről e volt egyik jelen a budai diétán, mikor Hunyadi János gubernátornak Buda vára általadatott 1447. eszt. Társai Keresztúry Tamás, Balay György, és Bay György voltak. Mind ez a Tibold János, mind a közelebb említett Tibold, aki első András király idejében élt, annak az Örsnek maradéki közül valók voltak, aki annak az Osád, vagy Acsád nevű kun

kapitánynak fia volt, aki Árpáddal jött be az országba, és egyéb jószágai közt Borsod vármegyében Dorogma nevű falu jutott neki, a magyarok közt történt első osztályban.

Timár György. Erdélyben besztercei főbíró volt 1461. eszt., mikor egy Korláth László nevű, ugyan besztercei esküdt emberrel, azt kérte Mátyás királytól, hogy amely szabadságokat annak atyja, Hnnyadi János adott vala 1453. eszt. Besztercze városának, azokat ő is erősítené meg. Meghallgatta őket a király, és Szikszón, Mária Magdolna napján költ királyi levelével, megvigasztalva bocsátotta el magától.

Timár József. Mátyás királytól, Timár nevű falunak egy részét ajándékba nyerte, melybe, hogy őt a székesfehérvári káptalan állítsa be, Szegeden 1458. esztendőben, 1. sept. költ levele által parancsolta.

Tinódi Sándor. Lásd Antalfy Imre.

Töhötöm. Ez egy volt azon hét első vezér közül, akik alatt a magyarok az országba bejöttek 889. eszt Midőn Árpád Szerencsen táboroznék, onnan követeket küldött Ménmaróthoz a bihari fejedelemhez, akik által ő tőle azt kívánta, hogy adja neki a Szamos és Nyir között való földet. Minthogy erre nem állott Ménmarót, három vezérét u. m. Töhötömöt, Szabolcsét és Tast küldötte Árpád ellene. Általmenvén a Tiszán ezen három vezér, a sereget két részre osztották. Az egyik részszel Töhötöm a Nyírséget elfoglalta, és egész Zilahig ment. Azután a Meszesnél ismét összetalálkozott a két tábor. Onnan egy Ogmánd nevű kémet küldött el Töhötöm, hogy Erdélyről neki bírt hozzon. Minthogy Ogmánd Erdélyt igen megdicsérte, követeket küldött Töhötöm Árpádhoz Szerencsre aziránt, hogy engedje meg neki azt, hogy Erdélybe beüssön, és azt elfoglalja, melyet kööynyen meg is nyert. Sietve ment ugyan Töhötöm a nagy begyeken s erdőkön által Erdélybe; de csakugyan készen várta őt az Almás vizénél Geló, Gelú vagy Gyalu, az oláhok fejedelme, aki akkor Erdélyt birta Csak az Almás vize volt a két ellenkező tábor közt, mely miatt egyik is a másiknak nem árthatott. Töhötöm feltalálta magát. Vitézeinek egy részét egy hajnalban elküldette, hogy a vízen menjenek által olyan helyen, ahol őket az oláhok észre nem veszik. Végbevitték a vitézek a parancsolatot, és véletlen reáütnek a Gyalu oláh táborára, azt megfuiamtatják, magát is Gyalut megölik. Eszerént egész Erdély Árpádé lett, aki azt Töhötömnek ajándékozta. Azután a Töhötöm maradéki bírták Erdélyt egész a sz. István idejéig. Töhötöm fia Horka volt, Horkának két fia volt, Gyula és Zombor. Gyulának két leánya

volt, Karolda és Sarolta, és ez a Sarolta volt a sz. István király édes anyja, Zombornak egy fia volt, t. i. az ifjú Gyula. Ezt a második vagy ifjú Gyulát, az ő Bua és Bukna nevű két fiával együtt szent István megfogatta s országától megfosztotta, mivel keresztyénekké nem akartak lenni, s különben is neki ellenére jártak.

Tőke Kristóf. Egynehány esztendeig a zólyomi vár kapitányává tette ezt Thurzó Elek, mely hivatalt 1525. eszt. vett le ő róla, Budán egy bizonyos levél adván neki arról, hogy a várnak jó gondját viselte. Nagy pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd király ellen. Azt izente volt 1528. eszt. Árva várából a lekniczi barátoknak, hogy ha Szapolyayhoz nem állanak, rajtok fog menni Köss Péterrel és Horánszky Péterrel, és az ő klastromjokat lerontja; de a fenyegetődzésből semmi sem lett, mert azután kevésel Liptó vármegyében, Szt.-Miklós mellett nagyon megverte őt, a Ferdinánd részén levő híres Katzianer János. Minekutána a nevezetes Laszky. Hieronim, aki egyebek közt Eperjest is bírta, kiment az országból 1535. eszt., ezt a Kristófit küldötték az eperjesiek Szapolyayhoz, hogy őket vegye maga ortalma alá.

Tököly András és Miklós. Mindketten Mátyás király idejében vitézkedtek. Kinisy Pállal igyekeztek 1481. eszt. általmenni Szerbiába a törökök ellen, de mikor a kezök alatt levő száz lovassal Kinisy Pál seregéhez mennének, Harám nevű kikötő helyhez, hogy ott hajókra üljenek még koránt sem érkezhettek a Kinisy nagy táborához, mikor őket az úton négyszáz török egy ligetből megtámadja. Látták a Tökölyek, hogy sokkal nagyobb az ellenséges erő; azért is a terhes szekerekkel magokat körülkerítik, de a törökök azokat felgyújtják; kénytelenek voltak azért a törökökkel kardra menni. Reggeli kilencz órától fogva, egész naplementig tartott a csatázás, sokan estek el a törökök közül, és seb nélkül talán egy sem maradt, és azért ők hagyták el először a csatapiacot; de a magyarok közül is ötvenen maradtak halva a csatázó helyen, seb nélkül pedig csak hárman maradhattak. Tököly Miklós mindjárt az összeecsapás elején két dárda dőfést kapott; mindazáltal szinte estvéig viaskodott; de más reggelt sem érhetett, hanem a gyónás és sakramentommal való élés után, még azon éjjel meghalt. András is igen nehéz sebeket kapott, de megéledhetett e vagy sem, még akkor maga Mátyás király sem tudta, mikor ezt a dolgot Belgrádból Rómába megírta, a maga ott mulató követének, Rangom Gábornak, az egri püspöknek és kardinálnak.

Toldy. Lásd Tholdy.

Tomory Pál. Budai kapitány, azután franciskánus barát, utoljára kalocsai érnek 1522. eszt. Gömör vármegyében tisztességes szülőkötől származott, kik őt gyermekkorában illendőképen tanították. Első ifjúságát katonaságra szánta, még pedig olyan előmenetellel, hogy magának, vitézségével jó idején tekintetet s tisztességet szerezne. Első hadi vezéri próbáját, a székelyek ellen tette 1506. eszt. ilyen alkalmatossággal: A régi időkben, mikor a királynénak első gyermeke született, a jászok, kunok, székelyek, minden háztól egy ökröt tartoztak a királynak ajándékba adni. A nevezett esztendőben második Ulászló király felesége Lajos fiát szülvén, a jászok s kunok, magokat a szokáshoz s törvényhez tartották, és az ökröt megadták; de a székelyek igen nyakasan kezdték magokat attól vonogatni, mivel ez a szokás és tartozás ő nálok feledékenységbe ment, már közel kétszáz esztendő óta nem lévén a magyar királyoknak férfi- gyermekeik; azért is a király embereit, akik erőszakkal akartak velök banni, részszerént megöldösték, részszerént magok közöl kiűzték, akik aztán egyenesen a királyhoz mentek panaszra és segítségért. Már ekkor a király udvari lovas katonáinak hadnagya volt Tomory Pál, őt küldötte tehát el a király, egy csoport gyalogsággal, és ötszáz lovassal, hogy a székelyeket tartozások teljesítésére kényszerítse. Parancsolt az erdélyieknek is, hogy őt segítsék. Székely-Vásárnál (Forum-Siculum) várták őt készen a székelyek, és mivel sokkal nagyobb erővel voltak, az ő embereit hamar elszélesztették. Mindent véghezvitt Tomory, amit egy vezértől lehetett várni, és maga volt utolsó a megfutamodásban, de akkor is közel húsz sebet vitt el magával állhatatosága bizonyosságául. Újra szerencsét próbált a király parancsolatjára, és mivel már akkor elégséges ráczok, oláhok s magyarok mentek segítségére, akik Belgrádon, Temesváron, Szörényen s másutt gyakorlottak magokat a katonaságban, azokkal aztán a székelyeket megverte, és az ajándékot rajtok megvette. A paraszt kuruczok ellen is dicséretesen viselte magát 1514. eszt. Lásd Bornemisza János.

Ulászló halála után, annak fia, a már említett Lajos gyenge lévén az igazgatásra, a Rákos mezején összegyűlt rendek 1519. eszt. azon vetélkedtek a diétán, Perényi Imié palatínus halála után, palatínust tegyenek e annak helyébe, vagy gubernátort adjanak a gyermek király Lajos mellé? Mivel pedig ez igen lármás diéta volt, a Lajos mellett levő fő rendek azt javallottak neki, hogy oda el ne menjen, hanem az előkelőbb embereket, onnan hívassa magához Badara, és ott végezzen azokkal. Senki sem ment a Lajos hívására, oly véggel, hogy a diéta helyét megváltoztatná; hanem több mint három

ezer magyar, hajókon általment a Dunán a budai vár eleibe, és ott mezítelen karddal fenyegették s hitták Pestre által, a várban levő fő rendeket, a királylyal együtt. Tomoryra volt bízva a vár kapujának őrzése. Ő tehát kinyitja a kaput, ágyúkat s puskákat szegeztet az ott lármázó nemeseknek, közölök sokakat a hídról az árokba nyakra főre lehányat, a többieket ágyúkkal fenyegetvén, visszanyomja; mely idő alatt a királytól követek érkeztek, akik a lármát lecsendesítették, és azt ígérték, hogy ha most szép szerént mind elmennek, és másnap reggel ugyanott fegyver nélkül jelennek meg, akkor a király is el fog velök menni a kívánt helyre, mely meg is lett.

Azonban míg ezek így folytak, két ízben szándékozott Tomory megházasodni, de mind a két ízben hirtelen meghalt az ő jegyese, minekelőtte azzal összekelhetett volna. Először a Putnoky familiából jegyzett vala el magának egy leányt; másodsor pedig egy igen gazdag özvegyasszonyt akart elvenni. Ez a két váratlan szomorú történet arra határozta őt, hogy magát örökös nótelenségre szánja, és valami szerzetbe menjen. Beriszló Péter halála által 1521. eszt. üresen maradván az auránai perjel helye, azt kérte magának Tomory a királytól, de mivel már az előtt másnak volt ígérve, el nem nyerhette. Elment hát a Szerémségre, is ott a cseri barátok, vagy a sz. Ferencz szerzetesei közé öltözött. Alig lappanghatott azok közt eszten-deig, mikor a király, a diéta és a pápa követe őt onnan, akarattja ellen is kihozták, és őt kalocsai érsekké tették, ilyen érsekre lévén akkor szükség azon a részen, aki a kardot is meg tudja markolni, és a törökök nyakéhoz mérni. Akik már akkor Belgrádot megvették, és idébb is haladni szándékoztak. Maga Kelemen Pápa is megtisztelte őt egy 1524. eszt. 20. febr. költ levele által, melyben az ország ótal-mazására hathatósan serkenti őt.

Még koránt sem múlt el ez az esztendő, mikor Bosnyákországból a verbosanoi basa Ferhát, tizenötezer törökkel a Száván általjött, és a vele levő gyalogságnak felét-a hajóknál hagyván, a Szerémségen fel s alá prédált. Jókora megtudta Tomory Ferhát szándékát kémjei által; azért is Ujlaky Lőrinczet, a szerémi herceget, s másokat segítségül híván, megindul Ferhát ellen. Batthyány Györgynek a pétervárad kapitánynak meghagyja, hogy míg ő maga Ferháttal küszködik, addig Batthyány a hajóknál maradt törököket szórja szélyel, a hajókat pedig tegye haszonvehetetlenekké. Hogy összetalálkozott Tomory a Ferhát előljáró seregével, az minden szerencse próbálás nélkül visszafutott ő előle; azután hogy a derék török táborhoz jutott, az is úgy megrettent ő tőle, hogy a keresztyén foglyokat mindjárt

szabadon bocsátotta; mindazáltal egész nap lementig állotta a Tomory tűzét és kardját, amikor aztán megfutamodott, és az igen vitézül vagdalkozó Ferhát is elesett. Igen kevesen maradtak meg a törökök közül, annyival inkább, mert Batthyány a reá bízott dologban eljárta, és így a hajókhöz szaladtakat is a magyarok utolérték, és vagy levágták, vagy elfogták. Tomory nyolczszáz embert vesztett. Egynehány jelesebb foglyokat, előkelőbb törökök fejeit, negyven zászlót, sok lovat, aranyos ezüstös kardokat s a t. küldött Budára a királyhoz.

Szokása volt Tomorynak, hogy mindenkor tartott a török földön drága pénzen fogadott spionokat, akik őt azoknak szándékáról mindenkor tudósíták. Ezek 1526. esztendőnek elején, azt hozták neki hírül, hogy Szulejmán török császár igen nagy készüléttel akar Magyarországot ellen jöni. Nem elégedett ő azzal meg, hogy ezt egynehányszor megírta a királynak, hanem tavaszra kelve maga is kocsira ült, és 20. mart. a királynál Visegrádon termett. Elbeszélte micsoda veszedelem következik az országra, ha annak idejében elejét nem veszik; hogy ő magától elégtelen a nagy erőnek ellenállani; de ha illendő segítséget adnak neki, igyekezni fog a törököket a Száván való általjöveteltől elsorompózni. A király mindjárt diétát hirdetett sz. György napjára, a Rákosmezejére, ahol minekutána igen nagy gyűlés tartatott volna, azt végezik, hogy július második napjára, minden urak s nemesek személy szerént, a parasztoknak egy részével, Tolnára gyűljenek fegyveresen a királyhoz, akivel aztán tovább menjenek, amerre az idő kívánandja. Azalatt Tomory két ezred magával a Duna körül vigyázott a törökök mozgására, és hogy Péterváradot megtarthatná, abba népének felét beszállította, másik felével a Dunán visszajött, és amint lehetett, a törököket mind a szárazon, mind a vízzen késleltette. De mind haszontalan, mert Péterváradot a török megvette, és az őrző sereget mind levágta.

Ha mind későbbben is, mint feltette vala, de megérkezett a király Tolnára, onnan Szekszárdon keresztül Bátához augustus közepe táján. Itt már ideje volt, hogy a magyar, tábornak fővezért rendeljen, mivel akit a diéta kinevezett vala, az magát egészségtelenségével mentette. Minthogy tehát vette észre, hogy majd mindenek Tomoryra czéloznának a vezérséggel, oda hívatta őt magához Pálma György bosnyákországi püspök által, és őt fővezérnek nevezte. Sokat és soká mentegette magát Tomory, mind hivatalával, mind próbátlanságával, mind olyan nagy tehernek hordozásához való gyengeségével, mivel ő még ilyen hadat, amilyen most következik, soha szemeivel sem

látott; javallotta maga helyébe Báthori Istvánt, Szapolyay Jánost s másokat, sőt azt is mondotta, hogy ő ezt a terhet fel nem vállalja, ha a király neki fejét véteti is. A király megállott szava mellett, és ő mellé Szapolyay Györgyöt rendelte vezérnek. Nagy nehezen tehát felvállalja a vezérséget, és Szapolyayval együtt Bátáról Mohács alá megy, hogy ott a tábornak helyet nézzen s válasszon. Onnan egy Kraecó nevű kis vizén általmegy a maga táborához, mely Perényi Péternek s másoknak odaérkezésök által már hatezer főre szaporodott, oly czéllal, hogy azt a kirendelt helyre hozza által: de mikor azoknak a király és a maga szándékát megjelentette volna, azok mindnyájan zúgni kezdettek, hogy az ellenségtől nem hátra felé, hanem inkább ahoz közelebb kellene menni, ha emberek akarnak lenni stb., és azt kívánták, hogy inkább a többi magyarok is ő hozzájuk költözzenek által, és így a magyar tábor két felé hasonlott. míg Tomory ekképen küszködik a maga embereivel, a magyar tábornak másik része megszállott a Mohácsnál neki kimutatott helyre, a király pedig kevesed magával, Mohács és Bata közt, Szekcső táján tartózkodott. Egy éjjel nagy sietséggel ide érkezik a mohácsi tábortól Podmaniczky Mihály, a királyt álmából felveri, és a tábor nevében arra kéri, hogy siessen a táborba, az ütközet felől való tanácskozásra, mivel a törökök már a Dráván általjöttek, és a harcztot elkerülni lehetetlen. Akkor mindjárt elküldötte a király a maga kancellárját, Brodarich Istvánt a táborba, hogy az urakat az ütközethez való szándékról verje le, de reggelre kelve, maga is jókor utána ment annak, és a városhoz közel, a püspöknek egy házához szállott, hogy Ott a főbb arakat a harcztól elidegenítse; de valamint a kancellár, úgy az ő beszéde is hljába vészett. Általjött volt akkor ide a másik tábortól Tomory Pál is, de ő sem mutatta az ütközettől semmi kedvetlenségét. Megkérdezte tehát őt a király az ellenség és a magyarság száma felől, ő azt felelte, hogy a két táborban sincsen több húszezer embernél, a törökök pedig háromszázezerén vágynak, és háromszáz ágyújok vagyon, amint neki a szökevények és kémek állítják, de nincsen több köztök hetvenezer hadakozó személynél. Ezen beszélgetés közben, a Tomory Krassón túl lévő táborából követek érkeznek, akik minekutána a királylyal, egy különös szobában, először csak magánosan beszéltek volna, azután a mohácsi tábortól, a királynál lévő arakat szólították meg, hogy a királyt a harcztól ne ijesszék, mert a győzelem minden bizonynyal a magyaroké lesz, és ha ők nem akarnának a törökökkel megütközni, és a túl a Krassón lévő táborhoz, a törökökhöz közelebb Mohács alól általköltözni; tehát akkor a túl a krassói tábor, a törö-

kökhöz fogja magát kapcsolni, és azokkal együtt fogja a mohácsi táborot megtámadni. Ezen éretlen és Ízetlen beszédre, kénytelenek voltak mindnyájan magokat az ütközetre határozni, annyival inkább, mivel az ellenség már igen közel lévén, és a kergetésre sok alkalmas lovassal bírván, különben sem ítélték bátorságosnak, azelől visszavonul csata nélkül magokat. Ezenkívül Tomory azzal biztatta magát, hogy az ellenséges táborban sok keresztyénnel, keresztyének-től származottal és pattantyússal egyetértőleg vagy on. De hátra volt még a meghasonlott két tábor egyesülése. Ezt is végrehajtotta Tomory, és a Krassón túl lévőknek mindaddig beszélt, hogy azokat reá vette a vissza való jövetelre, és azok is Mohácshoz közel fél mértföldnyire, a másik táborhoz visszajöttek; mindazáltal azzal össze nem elegyedtek, hanem egy kis köz maradt közöttök. Ugyanakkor érkeztek Budáról egynehány hajók ágyúkkal, puska porral s a t., de érkeztek új fegyverek is, nevezetesen 26. aug. vasárnap elérkezett Horvátországból Batthyány Ferencz, Erdődy Simon és Péter s a t., úgy hogy csakhamar valami huszonnégy vagy huszonöt ezerre szaporodott a magyar tábor.

Amely három nap még a derék ütközetig volt, az ellenséggel való holmi apró csatázásokban tölt el, melyekben a mieink mindenkor nyertesek voltak, ezenkívül elrendelték hol ütközzenek meg, hol legyen a király, hol a lovasság, hol a gyalogság, hol a nyolczvan ágyú, melyeket még csak hasonlítani sem lehetett az ellenségéhez.

Eljött egyszer keresztelő sz. János fővétele napja, augusztus huszonkilencedike. Akkor két seregbe osztatott a tábor. Az első seregnek jobb szárnyát Batthyány Ferencz, a balt Perényi Péter vezérelt, mivel Szapolyay János el nem érkezett. Tomorynak és Szapolyay Györgynek nem volt bizonyos helyök, hanem ők ott jártak, ahol nagyobb szükség volt reájok. A második sereg egy hajításnyira állott az elsőtől. Itt állottak három sorban a király fő kamarásai és a bárók, kiknek Tárczay Miklós volt vezérjök. A negyedik sor közepén állott a király: annak háta mögött ezer-vasas. A hely, melyen hadi rendbe állottat, Mohácstól egy mértföldnyire, a Dunától pedig csak fél mértföldnyire feküdt. Bal kézre a tábor és a Duna közt, volt egy lapos, mocsáros, és nádas hely, másfelé mindenütt fa és bokrok nélkül való sík mezé látszott. A tábor ellenében nyalt el egy hosszú laponyag, vagy halom, Földvár nevű falu felé; ezen halom alatt túl felől táborzott Szulejmán. Egész dél utánig hadi rendben állott a magyar tábor, még sem lehetett észrevenni az ellenség szándékát, akar e akkor nap vagy sem megütközni. Mikor ilyen függőben vol-

nának a mieink, egyszer jobb kéz felől egy völgyben észre vesznek egy csoport törököt, hogy előre nyomul, melynek csak lándzsáinak hegyét láthatták. Tomory mindjárt úgy gondolkodott, hogy ez a csoport, vagy hátulról akarja a mieinket megtámadni, vagy pedig a tábor tanyáját akarja felverni s prédálni. Hátralovagol tehát az első seiegtől a másodikhoz, és onnan egy csoport lovasságot elküld, ezen ellenségnek megkémlelésére, és ha lehet visszaigazítására. Lásd Ráskay Gáspár. Míg ez a csoport odajárt, a várakozást megont urak arról kezdettek beszólni, hogy jobb volna már a hadi rendet megbontani, és a tábori tanyára visszamenni. Már dél után, három óratájban volt az idő. Hogy ilyen beszédet hallott Tomory, Szapolyay Györggyel együtt, mindjárt a királyhoz repül, és annak azt tanácsolja, hogy már tovább az összecsapást nem kell halasztani, mert jobb lesz most az ellenségnek csak egy részével megütközni, mint más nap annak egész erejével birkózni, most kételkedni sem lehet a győzelemről. Ezen szóra, mindjárt parancsol a király, hogy adjanak jelt az ütközetre. Egyszerre megszólalnak a trombiták és dobok, és a keresztyén magyarság nagy kiáltással segítségül hívja a Jézus nevét. Már akkor nagy sűrűséggel szállingózott alá az említett halomról a törökség. Ezzel összecsap a mi elsőbb seregünk, ropognak minden ágyúk, de az ellenségnek kevés kárt tesznek, csakugyan az első sereg oly vitézül harczolt, hogy a törökséget visszanyomta és kergette. Utánanyomult hát ennek a, kergetésére a második sereg is, a két részről elesett sok holt és félholt testeken keresztül. Hihető, nem csak kénytelenségből, hanem önkényt is vonta magát vissza a törökség, hogy a mieinket, a maga ágyúival inkább czólba vehesse. Ugyanis mikor a mieink a legveszedelmesebb helyen volnának, egyszerre megdördül a háromszáz ágyú, melyeknek iszonyú harsogása, oly rettenést okozott, hogy bal szárnyunk, mindjárt hanyatlani, sőt futni kezdene. De voltak sokan állhatatosak és vakmerők is, akik az ellenség ágyúihoz tíz lépésnyire is bátran vagdalkoztak, mindaddig, míg a füst miatt láthattak, mikor pedig nem láthattak, a már mondott nádas hely felé szaladtak. Mindazáltal még ekkor is maradtak, ha mind kevesen is az ágyúk előtt; ezeknek segítségökre ismét visszajöttek akik a völgyre futottak vala, de nem soká állhatták a füstöt, és az ágyúk erejét, annyival inkább, mivel már igen kevesen maradtak; azért ők is mind egyig, amerre menedéket láttak, futásnak eredtek. Már ekkor a tábori tanya is fel volt prédálva, és akik annak őrzésére maradtak vala, mind halva feküdtek. Másfél óráig tartott a derék ütközet. Nagy szerencse volt, hogy

az ellenség nem űzte a mieinket, és hogy a szép fényes nappal után éjszakára igen nagy eső lett, mely miatt nem is kergethette azokat. Sokan veszték el az említett mocsárban. Az első seregben vitézül viaskodván, vitézül is esett el Tomory Pál. Másnap az ő fejét egy hossza dárdán az egész táborban meghordoztatta Szulejmán, azután a maga sátora eleibe szúratta azt fel, a tizenöt száz nemes foglyot pedig táborá előtti karikába állította, fejüket szedette, és csak keveseket hagyott életben, akiktől tudakozódhassék.

Tomory Lajos és Miklós. Mindketten Szapolyay János királynak hiv emberei. Lajos Szapolyaynak főkamrás mestere volt. Miklóst igen szerény eszű, hazáját szerető, csak hogy szürös nyelvű embernek írják. Nagy ellensége volt ő Erdélyben Majláth István és Balassa Imre pártos vajdáknak, e volt az oka, hogy mihelyt 1540. eszt. Szapolyay meghalt, és ezek a vajdák aug. 29. napjára Segesváron gyűlést tarthattak, ott mindjárt arra sentenciázták őt, hogy tizenöt nap alatt Erdélyből kimenjen, és ezen idő eltelése után szabad legyen őt akárkinek is megölni, ha őt Erdélyben kapja; de felesége és gyermekei kezeinél minden jószágát meghagyták. Azonban 'még a tizenöt nap el sem telt, mikor Balassa az ő jobbágyait felprédálta, méneseit gulyájit elhajtotta s a t. De úgy látszik, számkivetésbe sem ment, marháit is visszakapta, mert nem sokára megbékélt Balassával, aki maga is a Szapolyay özvegyéhez és árvájához állott', és így szüksége volt olyan emberre, kinek mind esze, mind pénze, mind mások előtt való tekintete volt.

Tomory András. E volt a vitéz Lossonczy István fegyverhordozója, mikor azt a törökök Temesvárnál, hitetlenül elfogták s megölték 1552. eszt. Tomory, minekutána őt lováról letaszították, elevenen esett a török kezébe. Azt írják felőle, hogy ő török vallásra állott, és a keresztyéneket sokat becstelenítette és szidalmazta. Istvánffy azt mondja, hogy a Pál érsek testvérjének fia lett volna. De úgy látszik, hogy haza szabadult a törököktől, és ő volt az a Tomory András, aki György nevű testvérjével, azoknak a székelyeknek hadnagya volt, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István vajda ellen hadakoztak 1575. esztendőben.

Tonuzoba. Taksony fejedelem idejében jött Bosniából az országba, akitől itt a Tisza mellett szép jószágokat nyert Abád körül. Életben volt ő szent István király idejében is, de soha a keresztyén vallásra nem állott, hanem feleségével együtt holtig pogányságban maradt, akivel Abádon temettetett el. Némelyek úgy tart-

ják, hogy a lossonczi Bánffyak ő tőle származtak volna, s nevezetesen az a Bánffy Dienes, aki harmadik István király idejében derék vitéz s vezér volt.

Tompa György. Glogonczai prépost, azután pécsi püspök 1550. eszt., prépost volt még 1648. esztendőben, mikor őt Oláh Miklós a zágrábi püspökség adminisztrátorává tette, mivel maga Oláh Miklós a rendes püspök, Ferdinánd király mellett való sok dolga miatt oda le nem jöhetett.

Tompa István. Kétség kívül György atyjafia, Zriny Miklós lovasainak zászlótartója volt, mikor azzal együtt Nádasdy Tamás alatt hadakozott a törökök ellen 1556. eszt. Egy volt Tompa István azok közül, akik legelőször léptek fel a korotnai sánezra.

Torday Miklós. Lásd Artándy Tamás.

Torday Zsigmond és Péter. Jóságos urak voltak első Ferdinánd király idejében. Kivált Bihar vármegyében sokat bírtak 1552. eszt. u. m. Tordát egészen. Gáborjánban két portát, Nagy Kágyán ötöt, Bojton egyet s a t.

Tormay Tamás. Liptó. vármegye követe volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Tornallyay János. A mohácsi szerencsétlen had áldozatja lett 1526. eszt.

Tornallyay Jakab. Szapolyay János király kincstartója. Eperjes városa a tűz miatt nagy károkat vallván, megnyerte vala második Lajos királytól, hogy tizenkét esztendeig mindenféle adózástól ment legyen. Minekutána Lajos király Mohácsnál elesett és a királyságot Szapolyay magára ruháztatta, az eperjesi lakosok őt is kérték, hogy őket a mondott tizenkét esztendei szabadságokban erősítse meg. Hajlott Szapolyay az ő kívánságokra, és 1526. eszt. Tamás apostol napján, Esztergomban költ levele által, ennek a Jakabnak, mint maga kincstartójának megparancsolta, hogy az eperjesieket, a tizenkét esztendő lefolytáig, semmi adóért is meg ne szólítsa. Szerencsétlenül hadakozott Jakab 1528. eszt. a Ferdinánd részén lévő Török Bálinttal, aki őt megverte, és amint írják', minden várait elfoglalta: mely ha úgy volt is, úgy látszik, hogy ő azokat visszanyerte, legalább a bizonyos, hogy ő Murány várát azután is bírta, melyben Basó Mátyást tette kapitánynak. Bizonytalan hányadik esztendőben halt meg. A maga csak négy esztendő fiaak tutorává Basó Mátyás kapitányt tette, míg H tizenkét esztendőt az ő fia elérné, ki is a kis árvát Lengyelországba, Tarnóvi János nevű főember udvarába küldötte, olyan szín alatt, hogy ott katonaságot tanuljon. valósággal pedig azért,

hogy annak minden jószágait itthon maga számára elfoglalhassa, mely célját, hogy annál könnyebben elérhetné, azt a hírt hintegette, hogy a kis árva meghalt. Minekutána Basót 1548. eszt. megölték, ez az ifjú Tornallyay Lengyelországból hazajött, és megmaradt jószágait, nevezetesen Murányt, kezéhez vette.

Török József. Török nemzet volt, bizonytalan hányadik esztendőben esett a magyarok fogságába, Zsigmond király idejében. Szüntelen a király udvarában lakott, ott keresztyénné lett. Ugyanakkor, mikor Zsigmond Szerecsen Miklóst, a mesopotamiai fejedelemez küldötte, ezt a Józsefet az a hordai tatárok urához rendelte követségbe, hogy azt a Magyarbirodalmat háborgató törökök ellen ültesse fel. Egészeu a király kívánsága szerént járt el ezen dologban, melylyel, és egyéb szolgálataival Körös és Zágráb vármegyékben sok szép jószágot nyert Zsigmondtól 1428. eszt. Bizonytalan, ha váljon ennek fia volt-e vagy sem Ambrus, aki következik.

Török Ambrus. Soproni főispán és kapitány volt 1464. eszt., amikor Fridrik” császár Mátyás királynak egy levelében azt írta, hogy amely császár embereit ez az Ambrus elfogott, és most is fogva tart, azokat el ne bocsássa, hanem küldje a császárhoz, hogy azokat érdemökhez képest megbüntethesse. Mátyás azt írja vissza, hogy azoknak elfogása, az ő akaratjával nem esett, mindazáltal gondja le9z reá, hogy vaktában el ne bocsáttassanak, minthogy sok kárt tettek, mikor Sopron külső városát felégették. Azután való esztendőben ismét arról tett panaszt Fridrik, Ambrus ellen, hogy amely városokat Fridrik Magyarországon bir, p. o. Kis-Mártont, Köszeget, Forchensteint és egyebet, azokat Ambrus arra kényszeríti, hogy Mátyás királynak, a törökök ellen való hadra bizonyos adót fizessenek, és hogy Ambrus Fridriknek hadat izent. Ezen vádnak első. részére azt felelte Mátyás, hogy Ambrus igen helyesen cselekszi az adó sürgetését, mert azt az egész országnak megegyezéséből cselekszi, és abban azelőtt maga Fridrik is megegyezett volt. A vádnak második részére pedig azt a megjegyzést tette Mátyás, hogy ő a levél párját Ambrustól elkérte, melyet Fridrikhez küldött volt, de ő abban hadizenést nem lát, hanem abban csak azokat a városokat fenyegeti Ambrus, amelyek a tartozott adót meg nem adnák. Utoljára azt is jelentette volt Fridrik, hogy őt némely jobbágyai kérték, hogy engedje meg nekik, hadd pótolják vissza a magyar jobbágyokon az Ambrus erőszakoskodást, és hogy már azokat nehezen is tartóztathatja. Erre azt jegyezté meg Mátyás, hogy Fridrik könnyen meghallgatta jobbágyai kérését, mert azok igen sok méltatlanságot követtek el a magyarokon, azért kéri Fridriket,

hogy jobbágyait a békesség pontjaihoz szorítsa. Semmi haszna nem lett ezen kérésnek, mert azután kevés napokkal a Fridrik emberei Ambrust az úton megtámadták, hét szolgáját elfogták, magát Sopronba bekergették, onnan hit alatt kihítták, de eskü vétők ellen, nyíllal egyik karját általlótték, és a külső várost felperselték. Idővel letette Ambrus a főispánságot, és Somogy vármegyében Sziget várában lakott magánosságban, melyet Mátyás király ajándékozott neki. Mindazáltal Szent-Erzsébeti Györggyel ismét felvállalta a Szörényi bánságot 1479. esztendőben. Fiai András és Imre voltak.

Török István. Bizonytalan micsoda atyafisága volt Ambrussal. Ennek buga volt Török Orsolya, Nádasdy Ferencz felesége, Nádasdy Tamás palatínus édes anyja. Nagy gondja volt ennek az Istvánnak Nádasdy Tamás tanítására.

Török András. Ambrus fia. Két leánya maradt, u. m. Margit, aki Sulyok Gáborhoz, és Ilona, aki osztopáni Perneszy Imréhez ment férjhez.

Török István. Úgy látszik a most említett András fia. Egy leánya Margit, aki a pápai várban született 1540. eszt., Nyáry Lőrincz felesége lett, és Király-Helmeczen halt meg 1570. eszt.

Török Imre. (Enyingi). Ambrus fia. Belgrádi bán volt második Ulászló idejében. Az enyingi vagy eningi vezeték név, Fehér vármegyében fekvő Enying faluról ragadt reá. Jelenvolt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután tíz esztendővel, mikor Szapolyay János Saradnál a törökökkel szerencsétlenül ütközött meg, hitta volt oda Imrét is, de ő változó egészsége miatt el nem mehetett, hanem a keze alatt lévő őrző seregnek egy részét elküldötte az ő segítségére, és egynehány ágyút. Kérte ugyan Szapolyayt, hogy ágyukat ne kívánjon ő tőle, mivel egy törökökhöz olyan közel lévő várat, mint Belgrád, veszedelmes dolog, ágyúk nélkül hagyni, de haszontalan volt az ő kérése; Szapolyay pedig az ágyukat mind oda vesztette, melylyel aztán idővel nem kevéssé siettetett Belgrádnak török kézre kerülése, mivel az elvesztett ágyúk helyett, soha másokat oda nem vittek. Nagy kedvességben volt ő az ifjú Hunyadi János előtt, ki is ő neki Zágráb vármegyében Krupa várát, Bács vármegyében pedig Futak városát adta ajándékba. Épen akkor halt meg 1521. esztendőben, mikor Szulejmán török császár nagy erővel készült Belgrád elfoglalására, melyben úgy látszik, nem boldogulhatott volna, ha Imre élt volna, Pákosy Krisztinától Miklós és Bálint fiai maradtak.

Török Bálint. (Enyingi). A közelebb leírt Imre fia. Atyja hivatalát viselte 1521. eszt. Lásd Báthori András. Minthogy Hederváry Ferenczczel kiváltképen ketten voltak okai Belgrád török kézre lett jutásának, a budai diéta mindkettőjüket számkivetette, és Lajos király a Bálint jószágait Batthyány Ferencznek adta 1522. eszt., amint Istvánffy írja; mely ha úgy volt is, de bizonyos az, hogy már 1525. eszt. Bálint a királynak kegyelmében volt, és minden vád alól felszabadult, noha még akkor Hederváry gráciát nem kapott. Jelen volt ő a mohácsi veszedelemben. Lásd Káskay Gáspár. Mely után midőn Szapolyay János és első Ferdinánd egymással a magyar királyság felett villonganának, ezt a különben nagy embert, a zenebonának szélvésze, hol Ferdinándhoz, hol Szapolyayhoz hajtotta, mindaddig míg utoljára csakugyan a Szapolyay ház áldozatja lett.

Hogy először inkább akarta Ferdinándnak magyar királyságra való magasztalását, azzal mutatta meg, mert ő is ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán annak megválasztásakor; de már Szapolyayt követte 1527. eszt., mikor a híres Iván czárt Szegedhez közel egy Diód, vagy amint mások írják, Hágtornyos nevű faluban megölte. Lásd Fekete János. Azonban még el sem múlt ez az esztendő, mikor Ferdinánd augusztus hónapban Budához közelítvén, onnan Szapolyayt kizaklatta, Bálint pedig azelőtt harmad nappal, Batthyány Ferenczczel és Orbánnal a Ferdinánd táborába ment, és azzal mentette magát, hogy ő eddigis elment volna Ferdinándhoz Ausztriába, de a Szapolyayhoz ragaszkodó tartományokon keresztül, oda a maga katonáit el nem vihette volna, ha pedig egyedül, vagy kevesed magával ment volna oda el, ott kevés hasznot tehetett volna. Most tehát örömmel jött a maga huszáraival a Ferdinánd táborába, és neki a hadakozásokban teendő szolgálatját ígéri. örömmel fogadta őt Ferdinánd is, annyival inkább, mivel az ő mintegy négyszáz főből álló, és mind tánczoló paripákon ülő válogatott magyarjainak tekintetéből és ábrázatjokból, Mars lelke tündöklött ki, az Ursinus Velius kifejezése szerint. Sokat is tett ő ezekkel azután kevés hetekkel, Egerhez közel, a Szapolyay fővezérének Bodó Ferencznek megverésére és elfogására. Pekry Lajossal háromszáz könnyű lovast vezérelt Katzianer János alatt, mikor az Kassához közel, Szina nevű falunál, Szapolyay János seregét megvert; 1528. eszt. Azután Tornallyay Jakab ellen küldötte őt Katzianer János, aki a szinai veszteség után sem akarta Szapolyayt elhagyni. Szerencsés volt Bálint itt is, és Jakab embereit szélyelszórta, s minden várait elfoglalta. Ott volt Katzianer Jánossal Likava és Trencsén megvételeiben is, s kivált Trencsént az ő ta-

nácsára adták fel Baracskey Pát és Kosár Benedek. Nem szolgált így neki a szerencse a Barcaságon Erdélyben 1529. eszt. Lásd Gerendy Miklós.

Ő ótalmozta 1530 eszt. a Somogyban Sziget várát, mikor azt Nádasdy Tamás, Szerecsen János, Kápolnay Ferencz és mások Szapolyay számára el akarnák foglalni. Az ostrom alatt sokszor, még pedig igen kedvező szerencsével ütött ki a vívókra, mind a magyarok, mind az azokat segítő törökök közül sokakat levágott. Elfogta pedig egyszer a többek közt Nagy Imrét, huszonötöd magával, és minekutána azt először igen megmocskolta volna, megölette, és fejét egy rúdon a vár falára felszúratta, és Nádasdynak azt izente, hogy ő ezt azért cselekedte Nagy Imrével, mert azelőtt harmad nappal, Imre, egy töröknek, egy lóért egy keresztyén gyermeket adott cserébe. Lásd Báthori György.

Elment Bálint Ferdinánd királylyal és Bakics Pállal 1532. eszt. a regensburgi német diétára, aholott is a magát kedveltetni tudó Hippolit kardinál, a pápa követe, mind Bálintnak, mind Bakics Pálnak egy-egy zászlót ajándékozott, melyen mindeniken, a megfeszített Krisztus képe, igen szép munkával volt kivarrva: de adott ezenkívül mindeniknek aranyos bársony ruhákat, olasz kardot és arany lánczokat, mely ajándékokat Bálint és Bakics szép paripákkal és magyar görbe kardokkal váltottak fel a kardinálnak.

Azonban naponként közelgetett Magyarországhoz Szulejmán török császár, háromszáz ezer főből álló roppant táborral. Hazajöttek tehát Bálint és Bakics Regensmirgból, és a pápa pénzén fogadott nyolczezer zsoldos magyarnak vezérlését, kezökhöz vették, s azokkal magokat Bécs alatt bonánczolták. Beérkezik egyszer Szulejmán az országba, és Kőszeg ostromlásában egynehány napokat csak híjába tölt. Jurisich Miklós hallatlan vitézsége miatt. Hogy tehát ilyen messze földre való utazása teljességgel híjába ne veszne, Kászon nevű basát elküldi Szulejmán Ausztria prédálására tizenötezer emberrel, ahol már azelőttis próbálta a járást. Valamerre ment Kászon, mindenütt lángban és füstben hagyta a városokat és falukat, azoknak lakosait pedig rabszíjra kötözve hurczolván, Linczhez közel, egészen az Eus vizéig hatott, úgy hogy Ferdinánd Linczben meg nem mert maradni, hanem Straubingába Károly császárhoz ment, a segedelem sürgetésére. Nem ment tovább Kászon, hanem az eddig zsákmányolt nagy prédával, Kőszeg alá Szulejmánhoz visszaindult, de aki már akkor onnan Grécz alá szállott, melyből Kászon semmit sem tudott. Ezen

visszafelé való útjában, egyebek is derekasan megritkították ugyan a Kászon seregét, de utoljára Bálint, Bakics és tallóczi Bánffy Boldizsár kaszabolták azt le Németujhelyhez nem messze, annyira, hogy abból igen kevesen szabadulhattak el.

Az auránai perjelség gubernátorságát magára vállalta Bálint 1535. eszt., amikor egyszersmind azt is megengedte neki Ferdinánd, hogy amely jószágai a perjelségnek zálogban vágnak, nevezetesen azokat, melyeket Zviny János és Miklós tizenháromezer magyar forintban bírnak, kiválthassa, és mindaddig maga kezénél tarthassa, míg vagy maga Ferdinánd, vagy annak maradéki a váltságot neki megfordítandják. Ugyanakkor az ő fiát Jánost, auránai perjellé tette Ferdinánd, oly feltétel alatt, hogy mihelyt nevededik, a jeruzsálemi sz. János szerzetébe álljon.

Istvánffy azt írja, hogy ennek az esztendőnek vége felé ismét megcserélte Bálint a maga urát, és Szapolyayhoz állott, melynek ilyen okát adja: Bakics Pál, a maga születése napjára, t. i. Péter Pál napjára, magához hitta Bálintot vendégségbe Lak várába. Ebéd után, mikor hazafelé való útjában Bálint a maga kocsijába szunyókálna, Dely Pál, a Bakics lovasainak egyik hadnagya, az út mellett lévő bokrokból előlugrik, és egy fejszével nagy erővel Bálinthoz vág, de szerencsére nem találja, hanem a fejsze a kocsi oldalában marad, Dely pedig lóra kap, és az erdőben utat vesz. Bálint azt hitte, hogy ezt Dely, a Bakics izgatásából cselekedte, és épen azért Bakicsot egy szál kardra hitta, melyet Bakics el is fogadott, noha tagadta, hogy Delyt ő lovalta volna. Ferdinánd vetette magát közbe, a bajvívást keményen megtiltotta, és azt parancsolta, hogy az ő bírósága alatt pereljenek. Későllötte Bálint azt várni, ázértis Szigetről, a maga várából Pécsre, onnan Budára ment Szapolyayhoz, és akkor adta neki Szapolyay Debreczent, míg azt tőle tizenhatezer forinton kiválthatná, és Hunyad várát. Ettől fogva mind végig Szapolyaynál maradt. Mikor Szapolyay 1540. eszt. Majláth István és Balassa Imre vajdák ellen ment Budáról Erdélybe, Hunyadnál ezer lovassal és ugyanannyi gyaloggal jött neki Bálint eleibe, amikor őt Szapolyay mindjárt maga hadainak fővezérévé tette. Csakhamar megvették Almás, Léta, Diód várait, melyek után Fogaras vára vívását bízta ő reá és Báthori Andrásra ötezer magyarral Szapolyay, ahova a két vajda miutegy három század magokkal zárkózának, maga pedig Szapolyay Gyula-Fehérvárra ment. Sokszor kívánt volna Majláth szembe lenni Bálinttal, de nem engedte meg Szapolyay. Azután követek által alkudoztak, de nem köthettek. Hogy a vár meg nem vétethetett, egyik oka az volt, mert Bálint

igen terhes nyavalyába esett, és Gyula-Fehérvárra kellett neki magát vitetni.

Azonban kevés napok alatt Szapolyay meghalt, és őt hagyta egyiket a maga fia tutorának, és a hadak főkapitányának. Tntor társai Martinuzzi György püspök, és Petrovich Péter voltak. Ezekkel együtt írta meg Zsigmond lengyel királynak, mint Szapolyay ipjának, annak halálát. Azokkal egyetértvén küldötte Szulejmán török császárhoz Verbóczy Istvánt, általa annak védelmébe ajánlván Ferdinánd ellen a Szapolyay árváját. Azokkal hirdetett volt egy gyűlést Tordára, de amelyből semmi sem lett, mert őket mindnyájukat a holttesttel együtt a Szapolyay özvegye Budára parancsolta. Igen nagy szükség is volt Budán ő rajok. Ugyanis az ő oda érkezésük után, csakhamar egy alkalmas sereget küldött Ferdinánd az országba, Vels vagy Fels fővezér alatt, ki is Visegrádot, Vácot, Pestet elfoglalván, Budát is keményen próbálgatta, de azt Bálint olyan állapotba helyezettte, hogy Vels onnan nem sokára kénytelen volt Esztergomba visszaindulni. Útjában próbát tett Vels Fehérvárral, mely fel is adta neki magát Perényi Péter szavára. Hogy ezt megtudta Bálint, utánament Velsnek egynéhányad magával, és Fehérvárt vissza akarta foglalni, de a városbeliek ő előtte a kapukat bezárták, melyen való boszúságában, a külső várost felprédálta. Segítsége érkezvén a városnak Perényitől, ő azt odahagyta. Még minekelőtte Vels Buda alá szállott volna, követei által Mohammedet a belgrádi, és Usrefet a bosnyákországi basákat, arra kérte vala a Szapolyay özvegye Izabella, hogy neki Ferdinánd ellen jöjjenek segítségére; de azok magok fejtől, Szulejmán császár parancsolatja nélkül, nem bátorokdtek eljöni. Azonközben Verbóczy megérkezik. Konstantinápolyba, és ott Szulejmántól igen jó választ nyer. Ugyanis mindjárt parancsolatot küld, amár említett Mohammed és Usref basákra, hogy fejük vesztése alatt Izabella segítségére- siessenek. Azok mindjárt a Danára gyűjtik a Dráva és Száva vizéről a hajókat, azokat ágyúkkal, eleséggel s a t. megrakják, és a Dunán felindítják 1541. esztendő elején. Mivel pedig igen nagy hidegek jártak, ezen hajók a jég miatt Tolnánál tovább nem jöhettek. De mihelyt a tavaszi szelek a Dunát felolvasztották, úgy hogy az többé nem is- zajlott, megindították a basák a hajókat, és a kezök alatt való népet. Hogy Budához közeli- tettek, elejökbe ment nekik Bálint Budáról, és a maga magyarjait, a török sereggel egyesítette, s azzal együtt Vácot Izabella számára elfoglalta, Pestet is próbálta, de ott meggyőzhetetlen ellentállásra talált.

Azonban Ferdinánd a német rendektől segítséget kapván, azt a Roggendorfort egy alkalmas táborral Buda alá küldi, aki már ezelőtt tíz esztendővel hijába próbálta azt megvenni. Sokszor kicsapott az ostrom alatt Bálint a Roggendorf embereire, és erejéhez képest, azoknak sok nyughatatlanságot okozott. Hogy meghallotta Szulejmán Buda állapotát, ismét két basát küldött annak segítségére, maga pedig egy más táborral Adrinápolyban állapodott meg. A török sereg eleibe két ezer lovassal ment ekkor ki Bálint, és a basákat a dolognak miben léte felől tudósította, kik is a Duna partján vontak sátort, nem messze a Roggendorf táborához, melylyel sok apró csatázást próbáltak a törökök, még pedig többnyire szerencsével. Bálint sokszor kicsapott a városból a magyarokkal, és ő is többnyire nyertes volt. Egykor a többek közt, törököket is vévén maga mellé, Perényi Pétert a sz. Gellért hegyéről leszorította, és akkor a németekben igen sok kárt tett, de még többet tett volna, ha a Pestről, a Dunán általrepdeső golyóbisok, őt nem tartóztatták volna. Trják, hogy egykor győzelemmel térvén vissza Budára, az ablakon kinéző Izabellának, és a maga tutor társainak, a maga véres kardját s karját mutogatván, azt mondotta nekik, hogy ő az efféle fáradságaiért ő tőlök, rövid nap jutalmat és ajándékot fog kívánni, ugyanakkor Varkóczy Tamás által azt izente Perényi Péternek, aki a Roggendorf táborában vitézkedett, „viseljen gondot magáról, és az alatta katonáskodó magyarokról, mert nem sokára el fog jönni ama nagy fene vad Szulejmán, aki őket szájának egy feltátásával el fogja nyelni.” El is jött nem sokára Szulejmán, de már akkor úgy megzilálták a törökök és Bálint a Roggendorf táborát, hogy annak csak kevesed része költözhetett által a Dunán Pestre, és onnan tovább.

Hogy megszállott Szulejmán Ó-Buda mellett, a Szapolyay árváját kívánta ki a maga sátorába, akit oda Bálint is kikísért, a maga tutor társaival s egyebekkel, de nem is jöhetett többé vissza Budára. Ugyanis mihelyt elfoglalhatta Szulejmán Budát, mindjárt szemére lobbantották neki a basák, hogy Perényi Péternek megjelentette a Szulejmán jövetelét, melyet ha nem cselekedett volna, a Roggendorf táborából a magyarok és a német lovasok idejében el nem mehettek volna, és azok közül csak egy is a török fegyvert vagy fogságot el nem kerülhette volna; melyre ő nagy bátran azt felelte, hogy ő kötelességének tartotta a maga nemzetét megkímélni; továbbá, hogy annál könnyebb volt bálni a Roggendorft táborával, minekutána az a magyarok és német lovasok elmenetelével nagyot gyengült. Semmit nem használt az okos felelet, mert noha Szulej-

mán mind a kis árvát, mind annak többi kísérőit visszabocsátotta; de Bálintot magánál örökösen megtartóztatta, ámbár Izabella is sokat munkálódott az ő elbocsáttatásán, a Szulejmán veje Rostán basa által. Nem egyeznek benne meg az írók, mi okon tartóztatta őt le Szulejmán. Némelyek azt mondják, hogy az jutott Szulejmánnak eszébe, amit az előtt kilencz esztendővel Eazon vagy Kászon basa seregén követett el Bálint Németujhelyhez nem messze, melyről oda felébb már emlékezet tétetett. Mások úgy gondolkodnak, hogy ő tőle, mint nagy eszű, bátor és jó vitéztől Szulejmán tartott, és minthogy ő reá a magyarság nagyon hallgatott, attól félt, hogy ha őt itthon hagyná, ő miatta magát az országban jól meg nem fészkelhetné. A bizonyos is, hogy Melius Péter, debreczeni híres pap, aki ő vele egynehány esztendeig élt, azt hagyta ő felőle emlékezetben, hogy mikor őt Buda alatt Szulejmán őrizet alá adta, neki azt mondotta: „Nem tudom jó Bálint te féltél e én tőlem, vagy nem? de az igaz, hogy én még otthon Konstantinápolyban is te veled álmodtam.” Mindezekkel éppen nem ellenkezik az, amit ismét mások gyanítanak, hogy t. i. az ő tutortársa Martinuzzi György vágta volna le a fát ő alatta, és az ingerlette fel Szulejmánt ő ellene. Az a nagy és sok jószág, melylyel Bálint a két hazában bírt, az a nagy tekintet, melyet ő magának az egész nemzet és Izabella előtt szerzett, az a titkolódzást megvető nemes kinyílt szívesség, melylyel ő a maga értelmét, minden tartózkodás nélkül szokta kimondani; az a minden akadályokat meggyőző eszesség és bátorság, melylyel ő a maga feltett céljait végrehajtotta; és egyéb efféle elme és testbéli tökéleteségek; oly hegyes és szenvedhetetlenül szűrő szálkák voltak mindenkör a magánál nem csak felébb valót, de csak magához hasonlót is irigységgel és boszúsággal néző Martinuzzi szemeiben, melyek miatt ő semmi eszközt és utat módot nem láthatott illetlennek és tilalmasnak, amely csak a Bálint megbuktatására és megrontására szolgálhatott. Mind ezekhez kétség kívül hozzá járult az is, hogy Bálint, a Calvin új tudományát, nemcsak maga szította be, hanem annak mások előtt is, igen buzgó pártfogója s előmozdítója volt, és azt minden maga jószágában, u. m. a Balaton mellékén, Somogy és Veszprém vármegyékben, ahol többnyire minden várak s faluk őt uralták, ezenkívül Debreczenben és Erdélyben is Déva és Hunyad körül igen hathatósan terjesztette. Akárhogy, akármint volt pedig a dolog, elég a hozzá, hogy őt őrizet alatt vitte el Szulejmán magával Ó-Buda alól. úgy látszik megérezte veszedelmét még Budán, mert éppen akkor borzogatta őt ki a hideg, mikor már kellett indulni a Szulejmán

sátorához, és amint Istvánffy írja, sokat kérte társait, hogy őt engedjék otthon maradni, de azok reáerősödtek. Mikor Belgrád körüljárnának, Bálint még változóbb egészséggel kezdett lenni. Szulejmánban volt annyi emberség, hogy őt beteges erővel a további utazásra nem erőltette, hanem Belgrádban hagyta, és asztalára minden napra egy aranyat rendelt neki, azzal a parancsolattal, hogy mihelyt megforduland és lábbadozni kezd, haladék nélkül neki utána induljon. El is ment Bálint nem sokára őrizőivel Szulejmán után Konstantinápolyba, ki is ott őt a hét toronyba záratta, aholott neki mind haláláig kellett az unalmak közt senyedni. Mind maga, mind az ő felesége, és két fia, sok ajándékozással próbálták az ő szabadítását, de mind haszontalan. Ezen egy pont alatt ígért neki Szulejmán nem csak szabadulást, hanem basaságot is, ha a török vallásra állana, de ő attól természetlennel irtózkodott. A tömlöcz unalmait a többek közt azzal enyhítette, hogy vasárnaponként, Calvin tudománya szerint kidolgozott magyar prédikációkat hallgatott. Istvánffy őt, Bethlen pedig tiz esztendőre teszi az ő fogságban való szenvedéseinek idejét. De bizonyosabb az, az akkor élt Verancsics Antal leveleiből, hogy 1550. eszt. hozták neki holt híret Konstantinápolyból október előtt, a Martinnzzi onnan haza jött követei, azt állítván, hogy ő a hosszas unalom miatt a basákat megbántotta, és azok őt boszúságokban Ázsiába küldötték el, de minekelőtte a neki kirendelt helyre eljutott volna, az útban meghalt, és így kilencz esztendeig tartottak az ő tömlöczi inségei. Az ő felesége Pemflinger Márk leánya volt. Ez az ipa izelítette meg legelőször ő vele a Calvin tudományát. A többek közt még ma is két helyen van fenn az országban az ő emlékezete, u. m. Budán, a fehérvári kapun, aholottis ezek a betűk vágynak V. T. (azaz Valentinus Török) 1541., ezenkívül Budához közel egy Turbal nevű faluban, melyet ő bírt, és a melynek neve, a Török Bálint névből van összevonva s forrasztva. Fiai János és Ferencz voltak, kik is atyjok jószágain úgy osztottak meg, hogy amely várak s városok Erdélyben, vagy ahoz közelebb estek, azok Jánoséi lettek, amelyek pedig Magyarországon voltak, azok Ferencznek jutottak. Sziget várát önkényt általengedték Ferdinándnak, mivel azt a török ellen magok erejével nem őtalmazhatták.

Török János. A közelebb leírt Bálint fia. Igen jó módot talált benne 1550. eszt., hogy legalább egynehány törökökön boszút álljon édes atya szenvedéseiert. Ugyanis a Szapolyay János özvegye Izabella sürgetéseire, Eászon, a budai török basa, Erdélybe ment egynehány ezere magával, Lippa felé, és Tótváradján szállott meg, oly czállal,

hogy Martinuzzi György püspökön, s Izabellának más rász akaróin boszút álljon. Ámbár mind ez ideig a legnagyobb hűséggel viselte magát Török János Izabellához, mindazáltal a törökök iránt való boszúságból, ekkor oda hagyta Izabella udvarát, és haza Hányad várába ment, hogy ott módot keressen a törökökön való boszúállásra. Azonban meghallja, hogy Kászon, Ferbát nevű agával, kétszáz törököt küldött előre Dévára. Forgách azt írja, hogy ismét ötszáz török jött volna Dévára Kászontól Ferhához. Ezen törökök ellen egy éjjel, csak száz tizenhárom lovassal, és hatvanhét gyaloggal indult János Hunyadról. Hogy hajnal felé Dévához ért, a még álmos törököket minden felől megtámadtatja, és nagyobb részént levágatja. Maga János lovon ülven, a gyalog viaskodó Ferhátra találkozáván, azzal összecsapott, és azt jó ideig tartott vagdalkozás után, ha mind igen nehezen is, elgyalázta s általverte. Annyival örvendetesebb volt ez a győzelem, hogy János csak négy embert vesztett; azonban Eáson is ennek hírére meghallván, Erdélyben nem merészlett megmaradni, hanem minden további szerencse próbálás nélkül Budára visszavándorlott Forgáchnak ezen előadásától, egy keveset különbözik a Tinódié, ki is így írja le a dolgot:

Ifjú vitéz Török János elbúcsúzik,
 Királyné asszonytól, mert ő neki nem tetszék;
 Gondola és szóla: „Kérlek meghallgassad
 „Kegyelmes asszonyom nékem megbocsássad
 „Én búcsúmat veszem, kérlek ezt ne bánjad,
 „A török énnékem nem barátom azt tudjad.
 „Lám Felséged tudja, törökek elveszték,
 „Én vitéz atyámat megrágák, megevék,
 „Jó Török Bálintot hamis hittel veszték,
 „Én szegény fejemet öcsémmel árvává tevék.
 „Én vélek egy hadban nem akarok járnom,
 „Inkább mindenkoron ellenek állanom;
 „És ha lehet tőlem, azon gondolkodom,
 „Atyám haláláért rajtok akarok halnom.
 Királyné asszonytól az úrfi elválék,
 Jó Hunyad várába mikoron érkezek,
 Csak másod nap neki vígan azt beszéllek:
 „Déva városában kétszáz török nyugodnék.
 Vitéz Török János oly nagy örömbe lőn.
 És a nagy Istennek hálaadásba lőn,

Ő jó szolgálival hamar tanácsba lön,
 Csak száz hetvenöt magával készületbe lön.
 Ez úrfi indula, az várost megüté,
 Tisztességgel nagy nyereséget ott nyeré,
 A két száz törökét, mert A ám megveré,
 A fő agájokat ám A ott megöleté.
 Zászlót igen szépet egy törökkel küldé
 Ajándékon Fráter (Martinuzzi) Györgynek hamar küldé,
 Azt jó nevéen vévé, ugyan megköszöne,
 És mind Erdélyország tőle jó nevéen vévé.
 Ezt meghallá Kászon, el kitakarodék. —
 Elindula Kászon basa nagy éhséggel,
 Maroson költözék éjjel sietséggel,
 Lippa felé siet nagy hertelenséggel.
 Akkor Varkucs Tamás vala egy kis érövel,
 Simándnál gyűjtezük; mert nem sokan vala,
 Kászon basa hallá, ottan elindula,
 Varkucs hallá; hamar előle elszála;
 Reá vigyáztván ő, a Körösön általszála.
 Ezt megérté Kászon onnan ő éltére
 Kéncses Buda felé A hamar sieté.

Igen meghomályosította azzal ezen győzelmét, hogy még ugyan-
 ebben az esztendőben, a maga feleségét, Balassa Borbálát, akit paráz-
 nasággal, igazán-e, vagy hamisan vádolt? nem tudhatni, csak maga
 okából, s minden törvénylátás nélkül fővétellel büntette meg.

A következett 1551. eszt. újra hasonló vitézséget mutatott Lippa
 várának s városának Ulaman, Uliman vagy Ulomán török basától való
 visszavételekor, amikor már ő igen hűséges követője tolt első Ferdi-
 nánd királynak, minekutána már Izabella Erdélyből kiment volna. A
 maga magyarjaival, és a vasas németekkel a Maros vize mellett álla-
 podott ő meg Lippánál, közel a Báthori András és Nádasdy Tamás
 huszárjaihoz, a fővezér Casztaldó rendelése szerint. Itt kellett neki a
 parancsolat szerint akkoris állani s vigyázni, mikor a tábornak másik
 része, a városbeli törökökön erőt vett, és a város kőfalain szabadab-
 ban mászkálhattak be a mieink. A városban megrémült törököknek
 egy része a várba vette magát, mintegy hétszáz lovas pedig a Maros
 felől való kapun rohant ki, de azok is a bódulás közben kétfelé.sza-
 kadtak, és közölök mintegy negyedfélszáz a parancsolt helyen álló
 Török Jánosra bökkent, amikor ő is álló helyéből kimozdult magyar-

jaival, és azokat nagyobb részént levagdalta, ami kevesen elszaladhattak közülök, azokat a Báthori lovasai aprították le mind egyig. Ezt bővebben adja elő Tinódi ezen verseiben:

Lajtrakat nagy sokat falhoz támogatnak;
 Sok helyen vitézek kőfalon behágnak,
 Belől törökekkel nagy viadalt tártnak,
 Az álló seregek, mind helyeken állanak.
 Zörög az ég Lippán nagy sivalkodástól,
 Jézust, Állát, nagy felszóval kiáltástól,
 Sok puska hányástól, sok kard csattogatástól,
 Az ég homályosult mind a kétféle portul.
 Az Ulimán látá, népével futamék,
 Jó Lippa várába szertelen béések.
 Népe a kapuig kegyetlen vágatok,
 Árokba a hídról nagy sok török leesék.
 Legottan a török kétfelé szakada,
 Egyik rész a várba el bészalada,
 Másik rész egy kis kapun kiszalada,
 Hétszáz lovag török városból kiszalada.
 Álló sereg ám ott háromféléi vala,
 Az egyik sereggel Török János vala,
 A szerencse akkor lám úgy hozta vala,
 Fele a hétszáznak ő reá talált vala.
 Midőn a törökét, vitéz hogy meglátá,
 Ottan a sereget reája nódítá,
 Szömbe törökökkel ott erősen víva,
 Vitézekkel öszve sok törökét hallata.
 A Maroson törökök általgázlának:
 Báthori Andrással vitézi jutának,
 Vitézek meg vissza törökeket vágák,
 Spaniolok miá a vízbe behatónak.
 Sőt jó Török János ügyében találá
 Az egy fő törökre, kivel szömbe álla,
 Török János lován immár hét seb vala,
 Szömbe a törökkel ott oly igen ví vala,
 A szerencse neki bizony jól szolgálá,
 Törököt lábáról mert ő letaszíta,
 Hegyes törrel földön oly igen jakdosa:
 Török a földről hozzá igen vág vala.

Találá a török úrfinak a lábát,
 Félig ketté vágá az ő kengyel vasát
 És megsebesíté csizmáját kapczáját,
 Végre ott megöle Török János a pogánt.
 Dúlák fel sákmánlák a Lippa városát,
 Minden felől körülvevék ők az várat,
 Kasokat töltenek, rakának tornyokat
 Négy felől szegezének reá szép álgýukat stb.

Hogy még nagyobb jussal bírhatta Debreczen városát, mint eddig bírta, négyezer forintot adott Izabellának, melyben már akkor is volt ezer kétszáz tizenhat porta. Erdélyben Déva és Lippa közt, egy kastélyt kezdettek volt a törökök építeni, hogy abból egész Erdélyt zabolán tarthassák, és már a kastélyba katonákat is szállítottak. Minthogy Hányadot és Dévát ez a János bírta, leginkább őt érdeklették volna azok, ha ott magokat megfészkelhetnék volna; reájok ütött azokra 1555. eszt., és azokat mind levágta, a kastélyt pedig szélyelhányatta. A török császár Debreczenben az ő jószágában 1561. eszt. egy kastélyt akart építtetni, s azt katonákkal megrakni, melynek módon vehette János elejét, nem tudhatni. Halála 1562. eszt. 7. jun. történt, úgy látszik Déván. János és Bálint fiai maradtak.

Török Ferencz. Ez is a nagy Török Bálint fia, és így a közelebb írt János testvéreje. Az osztályban neki jutott jószágok s várak-Pápa stb., nem a Szapolyay ház, hanem első Ferdinánd király birodalmában esvén, mindenkor megtartotta hűségét, mind Ferdinándhoz, mind annak fiához Maximiliánhoz. A győri kapitány Eck gróffal, Magyar Bálinttal, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, együtt fáradozott Hegy esd várának a törököktől való visszavételében 1562. eszt. Ugyan Eck gróffal együtt ment Palota vára alá 1566. eszt., hogy onnan, a Thúry György nyakáról elúzza a budai Oroszlán basát. De mivel már akkor csak a hült helye volt a törököknek Palotánál, arról kezdett tanácskozni a gróf és vele lévő urakkal, mit és hol mozdítson már valamit a törökök ellen. Azelőtt harmad nappal, a maga egyik hadnagyt, Csokonay Demetert, elküldötte vala Ferencz a táborból egy-néhányad magával, hogy kémlelje meg a törökök mozgásait. Épen mikor legjobban állana a beszéd az urak közt, akkor érkezik elő Csokonay egy török fogolylyal, aki azt állította, hogy Veszprémből kétszáz török mostanában kiment, és csak kevesen maradtak otthon. Maga pedig Csokonay azt mondotta, hogy mikor őt a veszprémi törökök meglátták, ő reá sütöttek egy ágyút, és abban a pillanatban a

vár falának egy része, nagy ropogással a mélységre lezuhant, melyből a még fenálló résznek mivoltát is lehet gondolni. Ezt hallván Török Ferencz, Thúry György s a többiek, mindjárt kérték a grófot, hogy ezt a jó alkalmatosságot ragadja üstökön. Hajnal hasadtakor meg is indította a gróf a tábornok Palota alól, és déltájban Veszprém alatt állapodott meg. Hogy meglátták a törökök a keresztyén tábornok, két ágyút lobbantottak arra. Amint elsültek az ágyúk, a vár falának az a része is, az ágyúkkal és pattantyúsokkal együtt, a mélységre omlott. Akkor berohantak a magyar s németek a várba prédálni s öldökölni. Sok török kereste a haláltól való szabadulást a magyar katonák ölében, melyből a lett, hogy a felhevült németek, a törökökkel együtt, a magyarok -közül is sokakat megöltek. Elégett a templom, melyet a sz. István király felesége Gizela építtetett vala, elégett a torony is, a benne lévő harangokkal együtt.

Azután kevés napokkal jelen volt Ferencz Maximilián királylyal a győri táborozásban. Lásd Thúry György. Jelen volt 1567. eszt. a pozsoni diétán, és ott ő rendeltetett ki Pethő Jánossal arra, hogy a túl a dunai egynehány vármegyékben lakó uraknak pereit, holmi jószágok felett igazítsa el, és a törvény ülést, még azon esztendőben Pápán 15. aug. kezdje el. Úgy látszik őt is megkereste volt, a Maximilián király ellen háborúságot gerjeszteni kívánó Bocskay György, de mivel semmi roszban világosan utól nem éretett, neki a király megkegyelmezett a pozsoni diétán 1569. eszt. Ezen diéta után két esztendeig sem élt. Ugyanis az ő halálát, mint újságot 1571. eszt. 15. jan. írta meg Verancsics Antal érsek Bécsből, Maximilián királynak, talán Prágába. Országh Borbálától egy fia István, és három leánya maradt, u. m. Zsuzsanna, Nyáry Pál felesége; Bosina, aki Hommonay Istvánhoz ment férjhez; és Ilona, de akiből mi lett, még eddig nem tudhatni. Az özvegy Országh Borbála, férje halála után, csak hamar gróf Eckhez, a győri kapitányhoz ment feleségül, de azal csak kevés hónapokig, vagy hetekig élhetett, mivel Eck Győrben a most említett 1571. eszt. 14. máj. meghalálozott. Harmadik házasságra Geszty Ferenczcel lépett Borbála.

Török Bálint. János fia, Bálint unokája. Erdélyben lakott. Első felesége Cserepovics Katalin 1572. eszt. halt meg, és Dévához közel egy oláh faluban temettetett el, aholottis az ő koporsó kövére ezen versek metszettek:

Olczaravit moerens hoc Margaretha sepulchrum
Condiderat natae quae Catharina suae.

Ista virum Kató dilexit amore, Deumque:
Hanc genus, hanc pietas, nobilitatque thorus.

Második feleségétől, Orbay Margittól, egy fia János lett, de aki mag nélkül halt el; és Katalin leánya; aki először dengheleghi Mihálylyal, másodsor Vadász Mihálylyal lakadalmazott. Az özvegyiségre maradt Orbay Margit, Apaffy Miklóssal, Küküllő vármegye főispánjával lépett második házasságra, kitől Ferencz és György fiai lettek.

Tora. Lásd Tas.

Tóth László. (Szomszédvári). Zsigmond és Albert királyok idejében, Zágráb vármegyében, az unna vizénél egy Kosztanicza nevű várat bírt, de ő mag nélkül elhalván, azt a várat az Albert özvegye Erzsébet királyné, Cillei Fridrik és Ulrik grófoknak ajándékozta 1440. eszt.

Tóth Mihály. Egynehány esztendeig szegedi főbíró volt első Ferdinánd idejében. Minekutána pedig a törökök Szegedet elfoglalták, és ott Szulejmán török császár téglából egy erős várat építtetett, Mihály a török jármot megunván, Szegedről, ahol őt a lakosok közönségesen szerették, Debreczenbe jött lakni. Halálos ellensége volt a török névnek. Jelenvolt 1551. esztendőben Lippa ostromlásában, és Balassa Menyhérttel ő is elment onnan Ulomán basa után, annak megfosztására.

A következő 1552. esztendőnek elején Erdélybe ment ő Casztaldóhoz, a Ferdinánd fővezérjéhez, és annak azt ígérte, hogyha valami sereget bízna az ő kezére, ő Szegedet könnyű móddal visszavenné a törököktől, mivel az ő ott lévő ismerősei s jó akarói, ő neki a kapukat minden bizonynyal megnyitnák, és ő az ott való hétszáz halászszal is titkos egyetértésben van, akik az ő seregét a Tiszán s Maroson oda szállítanák, ahova ő akarná. Minthogy egy szélesen kiterjedő hasznú nyereség lett volna, ha Szeged kézre kerülhetett volna, nem vélte Casztaldó siketségre az ő beszédét, hanem tavasz felé, egynehány ismeretes vitézeket, mind magyarokat, mind idegen nemzetbelieket, Mihály mellé kirendel. Ilyenek voltak Bakics Péter, Dóczy Miklós, Gersffy István, ezenkívül a lippai kapitány Aldana Bernát és Perez Alfons, mindketten spanyolok s a t. Debreczen környékén ötezer hajdút szedett össze Mihály, kiket ő Nagy Ambrussal vezérelt. Minekutána ő ezeket egyesítette az említett vezérek seregeivel, azok őt a maga hajdúival előre elküldöttek szerencsét próbálni. Járatlan s szokatlan utakon, sásas nádas helyeken vezette ő a hajdúkat, és olyan tekervényesen tette a mozdulásokat, hogy minde-

nek azt gondolták, hogy Becskerekre szándékozik. Azonban egy éjjel Szegednek fordul, a halászokkal a vizén katonáit általszállíttatja, a városnak legnagyobb kapuját megnyitattja, a bátorsággal alvó törököket, nagy ordítások közt szabdaltatja, úgy hogy maga Heder bég is, akire volt a város és vár őrizete bízva, fél mezítelen szaladhatott a városból a várba. Sok török veszett el, mind fegyver által, mind a Tiszába. Ekképen a várost elfoglalván, ötszáz hajdút küldött el, hogy azok a várba is rontsanak be, de Heder bég magát rendbeszedvén, azokat nagynehezen visszatolta. Ezek is tehát visszamentek a város dülására s prédálására. Szörnyű volt a kincs, a pénz, az arany és ezüst edény, ezeken felül a selyem és egyéb ruhák, melyeket a boltokból s másunnan a török és zsidó kereskedőktől, vámosoktól s a t. összeszerzettek s ragadoztak a hajdúk. Azonban elérkeznek a többi vezérek is, Áldana s mások a spanyolokkal, németekkel s magyarokkal. Ezek is mindnyájan szintén olyan édesdeden iszogatták a szerémi, baranyai és somogyi jó féle borokat, melyeket a pinczékben találtak, mint a hajdúk, úgy annyira, hogy a keresztyén táborban nagy zabolátlanság s függetlenség kezdte uralkodni, és a közkatonák a vezérekre s tisztekre igen keveset hajtottak, az őrállóhelyekre ki nem állottak s a t. kivált Horváth Ferencz sokat javasolta, hogy tovább ne szerencséltessek, hanem a nyert nagy prédával álljanak elébb; de őt a hajdúk s egyebek kicsúfolták, és nyúlszívűséggel vádolták.

Ezek alatt Hederbeg, Alit, a budai herélt basát segítség iránt megkeresi. Egy Damián nevű rácz ember által küldötte el hozzá a levelet. Istvánffy azt írja, hogy Damián, egy galambot vitt el magával, és Budán Ali basával, két ugyanazon egy értelmű levelet íratott, melyekben mindenikben ígérte Ali, hogy sietve fog menni Heder bég szabadítására. Egyik levelet vékony fonallal, vagy czérnával a galamb lábára kötötte, másikat magánál tartotta, hogy így vagy egyik, vagy másik levél annál bizonyosabban elérkezzék Szegedre. Amint Budán elbocsátotta Damián a galambot, az a czédulával együtt egyenesen haza repült Heder béghez, maga is pedig Damián egynehány napok múlva utána érkezett annak, és így Heder bég mind a két czédulát vette. Ali sok várból magához vonván az őrző seregeknek nagyobb részét, egy jó erős táborral nyomult éjjel-nappal Szeged felé. Az ő közelgetésének hírére sem józanodtak ki a hajdúk, és sokan mások is; sem pedig a tiszték parancsolatokra is a csapszékeket s pinczéket oda nem hagyták. A lovasok inkább engedtek. Azok Bakics Péter és Áldana szavára lóra ültek, és a városból Ali eleibe kimentek. Épen a kapuban a Bakics lova lerogyott, és arról maga Bakics is a földre leesett, melyből mindnyájan

roszat jövendöltek. Hederbeg a lovasok kimenetelét látván, a városra ágyúztatott, amikor aztán a hajdúk is csapatonként mentek ki onnan, ha mind ténferegve is a lovasok után. Hogy a szegedi mezőre jutott Ali, kétszer csapott össze a mieinkkel, és azokat mindenkor visszatolta. Főként a hajdúkat üldöztette Ali, és akiket megkaphatott, mind levágatta. Tóth Mihály nád kévéken úszott által a Tiszán huszad magával. Ali a győzelem után a városi népen kegyetlenkedett, ötezer orrt, és negyven zászlót küldött Konstantinápolyba. De neki is igen sokba került a győzelem.

Még el nem múlt ez az esztendő, hogy Tóth Mihály ismét egy bizonyosságát mutatta annak, hogy a törökök ellen nem elég a gyűlölség, hanem okos vigyázóság, és jó erő kellene azoknak szarvoknak letérésére. Ugyanis ő volt a fő oka, hogy Lossonczy Istvánnak Temesvárba semmi segítsége sem érkezett, amint felébb Lossonczy István alatt meg lehet látni.

Tóth Sebestyén. Ez is első Ferdinánd király alatt élt. Általánfogva ellenkező indulattal viseltetett a törökökhöz, mint a közelebb írt Mihály. Ugyanis ő önkényt török vallásra állott, és azután amint csak tőle telhetett, nem csak tanácsával, hanem mint különben nem utolsó bátorságú s karú vitéz, a keresztyén magyaroknak fosztogatásával is rontására járt. Ez volt az oka, hogy mikor aztán a szigeti katonák őt horogra kerítették s elfogták, őt a nádor-ispány Nádasdy Tamás, a keresztyén tábor szemei láttára megégettette 1556. eszt.

Toxus. Lásd Taksony.

Trencsényi Máté. Lásd Csáky Máté.

Tuhutum. Lásd Töhötöm.

Tvartkó. Bosnyákországi bán lett 1349. eszt., de Lajos magyar király megegyezésével 1366. eszt., magát királynak koronáztatta, és az időtől fogva királyi titulust viselt. A Tvartkó atyja Ulászló testvőrije volt, a Lajos magyar király felesége Erzsébet atyjának, -István bánnak, és e helyébe lett vala bánna huszonkét esztendőskorában. Míg Lajos élt, mindég- megtartotta Tvartkó a magyar koronához tartozó hűségét és engedelmességét; azután is ígerte ugyan 1385. eszt. Gara Miklóssal kötött szövetségében Erzsébet és Mária királynéknak barátságát, de szava mellett nem soká maradt, sőt már 1388. eszt. mindeneknek szállást adott, valakik csak a Magyarbirodalom békekességének felzavarását munkálták, p. o. Horváth Jánosnak, Paüsaa Jánosnak és ezeknek követőinek. Nem elégedett azzal sem meg, hogy Chulm vármegyét visszavette, melyet Lajos vett vala el ő tőle; hanem Dalmáziában is sokat elfoglalt, mint Spalatró, Tragur (Traw) és Sibenik (Sibenico) városait 1389. eszt. Ugyanazon esztendőben sze-

rencsésen hadakozott Lázárral, a rácok királyával, a törökök ellen, amikor Lázár ugyan elesett, de a győzelem a keresztyénké lett. 1391. eszt. halt meg. Egy maga nevét viselő, házasságon kívül származott fia maradt ennek a Tvardkónak, aki idővel hasonlóképen bosnyákországi király lett. Zsigmond magyar király ellen sokat torzsalkodott ez az ifjú Tvardkó. Nevezetesen pedig 1406. eszt. Nápolyi Lászlóval olyan egyességre lépett, mely szerént a Zsigmond ellenségit és pártosait, nem csak segítette, hanem mikor azokat Dalmáciából kinyomták, azok ő nála szabad menedékhelyet találtak. Ezen az okon 1408. eszt hatvanezerből álló fegyveressel ellene ment neki Zsigmond, őt meggyőzte, Tvardkót száz huszonöt pártossal elfogta, ezeket mind a Bosna vizébe hányatta, Tvardkót pedig fogságra Budára hozta. De nem sokára szabadon bocsátotta őt, mi után a maga hűségére őt feleskette volna. A Tvardkó fogságba esésének és Zsigmond hűségére lett esküvésének az a gyümölcse lett, hogy sok dalmáciai város, u. m. Tragur, Spalató, Sibenik, Aurána és Knin, követeik által magokat Zsigmond kegyelmébe és ótalmába ajánlották.

U.

Ubul Mihály. Negyedik Béla és ötödik István királyok idejében élt. Mikor még ötödik István 1262. eszt. csak erdélyi herceg, és Magyarország egy darab részének ura volna, ennek a Mihálynak ajándékozott a sáros-pataki várban egy félben maradt tornyot, hogy azt építtesse meg és örökösen bírja maga és maradéka. Minekutána pedig István királylyá lett, 1271. eszt. Szabolcs vármegyében két pusztát nyert ő tőle Mihály, melyeknek nevek Nunkupul és Tuth volt Ez a Nankupul és Tuth, talán csak az, ami alább Ubul István alatt, Napkor és Guth. Ezeket a pusztákat ugyan még második Audrás király ajándékozta vala Ubulnak, a Mihály atyjának azért, mert mikor Kálmán herceg az oroszok ellen hadakozott, Egyed, az Ubul testvérje, ő mellette vitézül esett el; de valami módon elidegenedett volt az a jószág az Ubul gyermekeitől, most hát azt István ennek a Mihálynak visszaadta. A többek közt ez az érdeme volt Mihálynak, hogy mikor István mellett hadakozott, jobb kezén és bal lábári nagy sebeket kapott. Ez az Ubul volt a Kállay familiának törzsöke. Két fia volt, u. m. István és Pál. Ezeknek adta Kun László 1290. eszt. egy Karánsebesen költ levele által, a leleszi klastromon való jus pa-

tronátust, melyet a Miczbán Simon fiától vett el, azoknak valami hűségtelenségökért.

Ubul István. (Semjéni). Mihály fia, első Károly király alatt élt. Amadé palatínus némely jószágokat elfoglalt vala erőszakkal, már vagy ő tőle, vagy pedig az atyjától, p. o. Semjént, Szt.-Mihályt, Gúthot és Napkort. A szalacsi gyűlés, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyei uraság és nemesség jelen volt, Rátold Dósa előlülése alatt, ezeket a jószágokat Ubul Istvánnak visszaitélte 1317. eszt. A gyűlés végezését Rátold Dósa elküldette a királyhoz, aki akkor éppen Komárom vára alatt volt, melyet Trencsényi Mátétól akart visszavenni. A király a szalacsi gyűlés szentenciáját, a vele levő érsekekkel, püspökökkel és egyéb főrendekkel közölvén, azt helyesnek találta, és királyi levelével azt meg is erősítette. Belenics Pállal és Benedekkel is volt Ubul Istvánnak valami osztó pere. Lásd Rátold Dósa.

Ubul. (Kállai). Mikor a génuai köztársaság első Lajos királyt a velenczésekre hitta segítségül, és Lajos abbéli bosszúságából, mert a velenczések, azt nem engedték vala meg, hogy a Pádua és Ferrara városbeliek ő tőle vegyenek sőt, tízezer embert küldött 1379. eszt. a velenczésekre, ott volt ebben a seregben ez az Ubul is, és így akikkel itthon valami, pere volt, azt azokkal nem folytathatta. Ezen azokon maga Lajos azt parancsolta Diósgyőrben kelt levelében a palatínusnak, Gara Miklósnak, és az ország bírójának, hogy az ő perének elővételtét halasszák, és hagyják abban az állapotban, melyben akkor volt. Ugyanezt parancsolta Ubul Mihály iránt is, aki itthon volt ugyan, de a hadban lévő Ubul nélkül, dolgát folytatni nem tudta. Talán ez a velenczésekre járt Ubul volt az is, akihez, Lajos halála után, annak özvegye, Erzsébet királyné 1384. eszt. egy levelet küldött Temesvárról, melyben őt eddig való hűségéről megdicséri, és arra inti, hogy ezután is a királyi ház ellenségivel, s különösen Laczk Istvánnal, a volt erdélyi vajdával, ne társalkodjék s ne tartson.

Ugody Ferencz. Székesfehérvári prépost, kit is Mártinuzzi György ajánlására, Ferdinánd király, csanádi püspökké tett 1549. eszt. Két vagy. három esztendő múlva hagyta üresen a püspöki széket, Medgyaszay Ferenoznek.

Ugra. E volt a legelső horvátországi bán, akit tudni lehet. Kálmán király idejében élt. Minekutána Kálmán nem csak egész Horvátországot meghódoltatta; hanem Dalmáciát is nagyobb részént a maga hatalma alá hajtotta; de még Árba nevű sziget és város hátra volt, annak megvétele, ezt az Ugrat, a bánt küldötte el tizenhárom

hajóval Kálmán; de azúttal Ugra Arbát el nem foglalhatta; mert a magyaroknak hajóit a nagy szél elszórta, az arbaiak is bátran viseltek ellenök magokat, és egyet a hajók közül el is fogtak 1102. eszt. Amint nevéből is lehet gyanítani, ez az Ugra magyar volt, és talán ő volt az is, aki felől azt írja Thuróczy, hogy mikor Kálmán sz. László idejében az egri püspökség elől Lengyelországba futott, Ugra nevű volt egyik útitársa.

Ugrin. Harmadik Béla és Imre királyok alatt győri püspök, és mind a két király előtt nagy tekintetű és kedvességű ember volt Mikor veres szakállú Fridrik császár 1189. eszt. a keresztes hadakkal a szent-föld felé, Magyarországon keresztül utazott, Béla nem csak az, hogy őt szívesen fogadta, és egész táborát mindenféle enni-inni valóval dosztig tartotta; hanem egynehány ezer magyarokat is adott mellé, akik vele együtt a szent-földre vándoroljanak. Ezen magyarok vezérévé Ugrin püspököt tette. Sok hasznát vette eleinte Fridrik ennek a magyar segítségnek, mert mindenütt e járt elől a csehekkal, és a magokat előadott sok akadályokat, azokkal együtt elhárította, melyeket a bolgárok és szerbek hánytak volt a Fridrik tábora eleibe. De Nissa (Neisse) városán túl nem, messze mentek Ugrin és a magyarok Fridrikkel; mert Béla követeket küldött utánok, kik által azt kérte Fridriktől, hogy az ő magyarjait mindnyájokat bocsássa vissza; kiknek Fridrik, ha mind ránczos szemöldökkel is, szabadságot adott a visszajöhetésre. Visszajött hát ekkor Ugrin és a magyarság nagyobb része; de csak ugyan maradtak Fridrik mellett még is némely magyarok, akik ő vele útjokat tovább is folytatták. Nevezetesen Filipopolis városa alól magyar főembert küldött Fridrik a görög császárhoz, hogy attól a keresztes hadnak Görögországon szabados általmenetelt kérjen. Hihető azért hitta Béla a magyarokat vissza, mert megtudta, hogy a görög császár és Fridrik közt, nem igen jó egyetértés van, neki pedig a görög császár veje volt, és így annak rontására nem akarta a maga népét bocsátani. Micsoda kedves embere, sőt barátja volt Ugrin Imre királynak, megtetszik azon levélből, melyet ő iránta küldött harmadik Incze (Innocentius) pápa a magyarországi papsághoz. Nagy hűséggel viseltetett Ugrin a kisded harmadik László királyhoz is, Imre halála után, és mikor Lászlót az atyja Bécsbe vitte, úgy látszik Ugrin is elment azzal; mert ott Lászlónak reménytelen halála történvén, holttestét Ugrin hozta vissza, hogy Fehérváron eltemettesék 1205. eszt. Talán maga is azon esztendőben halt el, amikor már esztergomi érseknek volt választva.

Ugrin vagy Hagrin. Második András király kancellárja és a

szent-földre egyik utazótársa, azután pedig kalocsai érsek 1218. esztendőből fogva Berthold helyébe. A nevét sokféleképen írják, p. o. Ugolinus, Hugelinus, Hugnevilus s a t. Mikor András király a sz. földre szándékoznék, költségeinek pótolására a magyar korona némely jószágait elidegenítette; mint p. o. Zádort a velenczéseknek adta bajókért. Ezen dologban 1220. eszt. azt írta harmadik Honorius pápa Ugrin érseknek, hogy az olyan jószágokat, ha szinte András esküvés alatt idegenítette is el, esküvését nem tartozik megtartani; mert mikor őt megkoronázták, akkor arra esküdött meg, hogy az országot és annak jusait a magok egész- voltokban csonkulás nélkül meg fogja tartani. Ugyanakkortájban, ismét a szent földre készült Ugrin, és évégre a pápától kért. tauácsot mikor induljon el. A palatínus, Miklós, és Róbert, a veszprémi püspök lettek volna nevezetesebb társai; de bizonytalan mi okon a szándék idétlent szült. Itthon igyekezett hát Ugrin kipótolni amit a szent földön elmulatott. Ugyanis a király Bosnyákországba küldötte őt, hogy onnan a patarén nevű eretnekeket irtsa ki, azt ígervén neki, hogy amely helyekből azon eretnekséget kitisztítandja, azoknak jövedelmeit neki fogja adni. Nagy hűséggel eljárta Ugrin a reábízott dologban, András is megállott szavának, és a pápa is Ugrinnak azokhoz való jusát levelével megerősítette. Hogy pedig az elnyomott eretnekség magát többé ki ne adhassa, a szerémi püspökséget 1229. eszt. felállította. Bácsón pedig egy olyan ispotályt fundált, melyben sok beteg s nyomorult talált magának enyhelyet s tápláltatást. Negyedik Béla király alatt 1240. eszt., a pápa parancsolatjára Kómában kell vala már húsvét ünnepét tölteni Ugrin érseknek; de mikor épen oda készülne, híre futamodik az országban a tatárok jövetelének, azért mind neki, mind a többi hivatalosoknak itthon kellé maradni. Voltak olyan agyafűrt magyarok, akik azt híresztelték, hogy a tatárok felől való hirt, csak a papok költötték, hogy Rómába ne keljen nekik menni; sőt úgy látszik maga a pápa is kételkedett azon hírek igazsága felől; mert mind az esztergomi érseket, mind magát a királyt nagyon szorgalmaztatta, hogy a hivatalos papokat minél hamarabb küldje. De nem sokára utána érkeztek a hírek a tatárok, és 1241. eszt. márczius hónap közepén, már Pest körül égettek, gyilkoltak, pusztítottak. Béla király Pest kőfalai közé rekeszkedett, s mivel igen kevés katonái gyűltek össze sok iparkodása utánis, onnan ki nem jött, ámbár sokképen igyekeztek a tatárok őt onnan kicsalni. Nem tetszett Ugrinnak a király félénksége, azértis egy csoport magyarsággal rajtok hajt a tatárokon, a király tilalma ellen, és velök csatába akar bocsátkozni; de a tatárok, mintha megfélemlettek volna tőle, megszaladnak előtte,

melyet Ugrin látván, vérszemet kap, és annál inkább neki sarkanyúztatja a lovakat. Egy mocsáros helyre akadnak a tatárok, melyen magok általgázolnak, és csak azt lesik, hogy Ugrin is, társaival együtt azon helyre jöjjön; azonban mihelyt abba Ugrin beleért, visszafordulnak a tatárok, a mocsárt körülveszik, repítik a magyarságra a nyilatkat, és annyira elfogyasztják, hogy Ugrin csak negyed vagy ötöd magával nyargalhatott vissza Pestre, a királyt vádolván, hogy neki segítséget nem küldött. Mindazáltal azután is mindég hevesebb volt Ugrin Bélánál, és nem nyugodott, míg őt seregével együtt Pestről ki nem olvasta. Kiindul hát Béla a tatárok ellen, akik szokott hadi fortélyok szerint, neki meg nem állanak, hanem mindaddig hátrálnak előtte, hogy őt a Sajó vizéhez csalogatják, magok a vizén általmennek, és ott egy szép térségre szállanak. Biztatta és nógatta Béla a népet, hogy magát a tatárok ellen, hazája s házanépe mellett emberül viselje; de mivel már ekkor, úgy látszik önkényt futottak a magyarok a magok veszedelmére, a király beszédét csak nevettek, magok sokaságához bíztak; sőt ami csudálatos, még magok azt kívánták, hogy a király Béla veszítsen. Minden éjszaka ezer katona állott vigyázaton. Mindazáltal egy éjjel, mégis oly titkon lopakodott vissza a tatárság a Sajó vizén, hogy az őrállók csak azon vették észre magokat, hogy a nyilak zápora sűrűn hull rajok. Nagy kiabálással hírt adnak a magyaroknak, akiket nagyobb részént aluva találtak. De résen állottak Kálmán herczeg, a Béla öcscse, Ugrin, az érsek és a templáriusok, vagy amint a magyarok hitták, a veres barátok nagy mestere. Ezek összevervén magokat, a kezök alatt lévő csoportokkal elejökbe mentek a tatároknak, és darabig keményen viselték magokat ellenök, míg a többi magyarok a magok szemeikből törölgették az álmot; de mivel sáska módra reájok feledtek a tatárok, a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek voltak. Visszamenvén a szabadszájú Ugrin a táborba, mind Bélát, mind az országnak nagyjait szunyátalansággal vádolja, és lésákoknak nevezi, hogy hazájokat a veszedelemből kiragadni nem iparkodnak. Némelyek az ő pirongatására felkészültek, és az említett bárom vezérrel újra a tatárokra ütöttek, némelyek pedig úgy neki szélesedtek, hogy az alattok lévő lovat is keresték. Kivált pedig Ugrin oly nagy erővel rontott be a tatárok közé, hogy aki csak őt meglátta, nagy sikoltással takarodott előle. A többek is emberül vitézkedtek, de minthogy igen kevesen voltak, nem soká állhatták a tatárok dühösségét. A veres barátok nagy mestere elesett, Kálmán és Ugrin sebet kaptak. Napfeljötté után két órával, közelebb nyomultak a tatárok a magyar táborhoz, azt körülvették, nyíllal lövöldözték, és olyan félelembé hozták,

hogy az csak a futásról gondolkodott, és hijába biztatta azt hol szép szóval, hol fenyegetéssel a király és Ugrin. Magok nyitottak utat a tatárok a magyaroknak: akik nagy részént Pest felé tartottak, de mindenütt nyomokban voltak azoknak a tatárok, és nagyobb részént előldösték. A többi nagy emberek közt elesett ebben a hadban Ugrin is, és a kevés megmaradtaknál jó emlékezetét hagyta.

Ugrin. Magyar volt ugyan, és a közelebb leírt Ugrinnak közelről való atyjafia; de császári prépost, azután pedig spalatrói érsek lett 1244. eszt., ahová maga negyedik Béla nagy dicsérettel ajánlotta őt Az akkori időhöz képest tanult tudós ember volt; a bátyja, a kalocsai érsek költségén tizenkét esztendeig tanult Parisban. Maga is tudta mind ezeket maga felől, valamint azt is, hogy ő jó familiából való, a király előtt kedves, magas, sugár termetű, kellemes ábrázatú, ékeseszóló. Mindezeket megvallja felőle, Tamás a spalatrói esperest is, akinek boszújára lett érsekké, és aki az ő életét megírta. Kevéssel volt több negyven esztendősnél, mikor 1248. eszt. meghalt. Az ő kedvéért ajándékozta Béla a spalatrói érsekségnek azt a földet, melyen a cettinai ispányság (jupanatus cettinensis) vagy uradalom feküdt.

Ujfalussy Mátyás. A Szalkay László, esztergomi érsek, huszárjainak kapitánya volt, 1526. eszt., mikor őt Póterváradról némely török szökevényekkel, Lajos királyhoz küldötte Tomory Pál, hogy azoktól a török császár szándékáról s készületeiről a király tudakozódhassák. Tizenhat forintot kapott Budán úti költségül.

Újhelyi György. Ugocsa vármegye küldöttje volt, Bekényi Miklóssal a rákospezei diétára 1505. eszt.

Újlaky Ugrin. Egy volt azon pártos főemberek közül, akik 1290. eszt. nyolczadik Bonifacius pápától, harmadik András király ellenére, az egész ország nevével más királyt kértek. A pápa el is küldötte, nekik Bobért Károlyt, a nápolyi királynak Máriától, az ötödik István magyar király leányától való unokáját, aki 1800. eszt. augusztusban Spalatróba érkezett. Onnan mikor kevés idő múlva Zágrábhoz ment Robert Károly, Újlaky neki oda eleibe ment, őt királyi módon fogadta, 6B vele együtt ott mulatott mindaddig, míg harmadik András meghalt 1301. esztendőnek mindjárt az elején. Akkor Amadéval, Csáky Mátéval, és a többi pártosokkal, Fehérvárra kísérte Károlyt a koronázásra; de mivel az ellenkező rész őket oda be nem bocsátottá, Esztergomba mentek, ahol az érsek Katupány Gergely, bizonytalan micsoda. koronával Károlyt megkoronázta, de mind ha-

szontalan, mert alég azután tíz esztendővel nyerhette el a királyságot.

Ujlaky László. Macsói bán volt 1412. eszt. mikor a lengyeleknek zálogba vetett tizenhárom szepességi város contractusának Zágrabban ő is aláírta a maga nevét, több fő magyarokkal együtt. A Hederváry famíliából származott. Atyja Bertalan, nagy atyja pedig az a Hederváry Tót, vagy Kont Miklós volt, aki első Lajos király idejében Nápolyországban magát oly jelesen viselte, azután pedig vajda és palatinus is lett. Az Ujlaky név a Szerémségen lévő Újlak vagy Illók nevű városról ragadt Lászlóra, melyet ő bírt.

Ujlaky Miklós. A közelebb leírt László fia, macsói bán, erdélyi vajda, utoljára bosnyákországi király, és egyszersemind auránai perjel, Albert, Ulászlót ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ifjúságának egy részét a Zsigmond király és császár udvarában volt neki szerencséje tölteni. Mind Zsigmond, mind Albert idejében kezdette nagyra menendő vitézségének jeleit mutatni, a törökök és csehek ellen való hadakban. Némely irók, Fristáki, vagy Fristáczi nevet is adnak neki, mivel Nyitra vármegyében Galgócz várát s városát bírta, melyet a tótok Freystáknak hívnak. Macsói bán volt már 1440. eszt. mikor Erzsébet, az Albert özvegye, és Ulászló egymással a magyar korona felett huzalkodták. Ő eleinte az Erzsébet részére állott, annak kisdédének, Lászlónak koronázásán Fehérváron megjelent, és azt a pólyabeli csecsemőt, annak derekára kardot kötven, katonának beavatta, amint Aeneas Silvius írja. De az említett esztendő még koránt sem tölt el, hogy Erzsébetet odahagyta, és Ulászlóhoz állott; annak udvarlására Budára ment, és talán akkor tette őt Ulászló erdélyi vajdává, Hunyadi János mellé, akinek ő aztán míg az élt, igen sok hadakozásában oly hűséges Achátese volt. Elment az Ulászló koronázására is Fehérvárra, ott másokkal együtt annak hűségére felesküdt, és ott Rozgony Simonnal ő viselte gondját Gara Lászlónak, akit fogva azért bíztak vala ő reájok a magyarok; mert a koronát Erzsébetnek általadta, és most nem lehetett azzal Ulászlót megkoronázni.

Gara kiszabadulván a fogságból, fegyverrel akart magáért bosszútállani; de Ujlaky Miklós és Hunyadi János, őt Bátaszék és Szekszárd körül igen megverték. A következő 1441. eszt. Belgrád körül segített Hunyadinak, Isák török basát megverni; azután való esztendőben, a Vaskapunál nyert győzelem dicsőségének is egy rész ő reá háramlott. Mikor 1443. eszt. Hunyadi, Ulászló királyijal Szerbiába, Rác és Bolgárországba a törökök ellen ment, akkor nem mehetett

el ő velök Ujlaky valami betegsége miatt. De míg oda jártak, meghallotta Hunyadi, hogy már megfordult, és jobbacskán van mindjárt levelet küldött hát ő hozzá, Antal nevű postája által, és addig nyert szerencsés győzelmeit megírja neki; egyszersmind pedig arra kéri, hogy A hozzá minél hamarabb siessen; bár ha mind csak tizenhat lovassal is, mivel az úton semmi veszedelemtől nem tarthat. Element Ujlaky, nem tizenhat, hanem annyi fegyveressel, amennyit összegyűjthetett, és minekutána seregét a Hunyadiéval egyesíthette, azzal együtt, egész Sófia városáig mindent felprédált, és a törököknek sok fészköket felverte. Ulászló szerencsétlen halála után, a magyarok, az Albert és Erzsébet már említett fiát, Kis Lászlót választották királynak, akit Fridrik császár maga tutorsága alatt tartott. Követeik által tehát 1445. eszt. kérték a magyarok Fridriktől a Kis Lászlót, hogy azt ő nekik adja ki; de a követek Fridriken semmit sem vehettek, s tőle a Kis Lászlót ki nem vájhatták. Mind a két fel abban, egyezett meg, hogy Ujlakyt hívják fel Bécsbe. Vissza is jöttek ő érette Gara László és mások; de bizonytalan mi okon, A akkor el nem ment, hanem azt kívánta, hogy Fridrik császár követei hívják meg őt. Maga küldött hát a császár A érette olyan embereket, akik nagyobb részént Magyarországon is ismeretesek voltak; akik őt Sopron mellett egy faluban találták, és a császár nevében meghítták. Element ezeknek szavokra Ujlaky, maga mellé vévén Marczaly Imrét, és sok más nemest, ötszáz könnyű lovast, kétszáz vasast és huszonegy kocsit Mikor már Bécshez közelítene, nemcsak az egész város népe kitódult az A nézésére, amint az említett Aeneas írja, hanem maga Fridrik császár is kijött ő eleibe. Nem tudják mi volt az oka, hogy Fridrik előtt sem szállott le lováról. Minekutána tanácskozáskérfölt a dolog, Ujlaky kívánsága is csak a volt, ami azelőtt a követeké, t. i. hogy Fridrik a Kis Lászlót adja ki, hogy azt a magyarok magok királyának megkoronázhassák. Sok vetélkedés után a császár így adta ki utolsó akaratját, hogy ámbár már a Kis László meg van koronázva; mindazáltal ám koronázzák meg őt újra a magyarok; de fel ne kenjék, azután Pozson várával s városával együtt, adják vissza őt a császárnak, hogy azt tovább is magánál nevelhesse. Erre a magyarok nem állottak, hanem Bécsből hazaindultak. Maga is a császár kikísérte őket a városból. Már ekkor a Kis László király Laxenburgban volt, és némelyek arra kérték Ujlakyt, hogy forduljon el annak látogatására, de ő azt felelte: még nem tudom ki lesz királyom, én azt a gyermeket nem tisztelem, míg királyomnak nem szólíthatom. Mindazáltal sok más magyar el ment Kis Lászlóhoz, s a többek közt

Széchy Dienes az esztergomi érsek, aki mihelyt meglátta a Kis Lászlót, azt megcsókolta, sok arannyal megajándékozta, és neki ezt mondotta: Ah mely sokat futottam fáradtam melletted, mely sok kárt s veszedelmet láttam miattad, de mind azokat elfelejteném, csak téged hazámban királynak láthatnának. Még azután harmad napig mulatott az érsek a császárnál, Ujlaky pedig egyenesen hazajött. Mindazáltal azután sem volt soha Ujlaky idegen a Kis Lászlótól; sőt mihelyt haza érkezett, vajdatársával Hunyadi Jánossal összebeszélte, hogy annak jusát teljes erővel ótalmazzák, és a császárnak is alattomba hirül adták, hogy ők azokat is kényszeríteni fogják a Kis László bevételére, akik eddig idegenkedtek tőle. Azonban mind a két vajda, külön úton elindul a fehérvári diétára, ahol a Bécsbe járt követeknek számot kellett adni róla, micsoda haszonnal jártak. Kevésbé múlt akkor, hogy a két vajda közt fel nem bomlott a barátság, de annak az Ujlaky okossága elejét vette. Lásd Hederváry Lőrincz. Jelenvolt Ujlaky Rakelspurghan (Radkersburg vagy Regede) 1447. eszt. mikor ott a magyarok Fridrik császárral két esztendőre békességet kötöttek. Egynehány rendbeli levelezései voltak 1450. és azt követő esztendőben neki a pápával. Az elsőre az adott alkalmatosságot, hogy a pécsi püspökségben a széki klostromra egynehány törökök ráútvén, azokat a klostrombeliek szerencsésen visszaverték, úgy hogy csak az apátúr, maga kezével négyet ölt meg azok közül. Ennyi ember vérenek kiontásáért, le kellett volna tenni az apátúrnak, a törvény szerént, a maga hivatalát; de az Ujlaky kérésére, őt a pápa abban meghagyta. Második levelében azt engedte meg Ujlakynak a pápa, hogy az újlaki klostromból, a minorita vagy conventualis barátokat kiűzhesse, akik magok botránkoztató életökkel, magokat mindenek előtt gyűlölségesekké tették vala, és azoknak helyökbe observans barátokat szállíthasson. Harmadikban azon átok alól szabadítja fel őt a pápa, mely alá amiatt eshetett volna, hogy amely száz ötven arany forint Újlakon gyült vala alamizsnából, a basileai (bázeli) gyűlés számára, ő azokat oda nem engedte elküldeni, hanem az újlaki nagy templomnak építtetésére fordította. Ezt annyival könnyebben megnyerte, mivel maga tudta a pápa, mely sok költségbe kerül neki a török ellen való hadakozás. Mikor ezek és több olyas levelezések így folynának, Hunyadi Szendrő várába küldötte Ujlakyt, Vitéz János váradi püspökkel s másokkal, hogy ott ő közte és Brankovich György rácz despota közt a békességet állítsák helyre. Elment Újlaky és oly szerencsével járt, hogy a despota unokáját is egyszersmind a Hunyadi fiának, Mátyásnak számára eljegyzette. Odajárt Hunyadival 1452. eszt. Bécsbe

és ott sok több főmagyarokkal együtt, összeszövetkezett Fridrik császár ellen, az aostriai rendekkel; másodszor is el ment oda, minekutána Fridrik a Kis Lászlót elbocsátotta; sőt harmadszor is még ugyanazon esztendőben, amikor együtt ment Hunyadival s másokkal, hogy a császárral némely váraknak s városoknak, és koronának viszszaaváltásáról végezzen. Minekutána a Kis László az országlást magához vette, 1453. eszt. költ levele által, az őt Galgócz és Temetvény várainak birtokában újra megerősítette. Galgóczot még az ő ősenek, Hederváry Miklósnak adta vala első Lajos. Ebben a levélben azt az érdemét is említi László király Ujlakynak, hogy ő a Somogyban és Győr körüli pusztító pártosokat s latrokat maga embereivel széyelosztatta, és a lakosokat azoktól megmentette. A nagy Hunyadi János halála után, bizonytalan mi okon, igen nagy ellensége lett ő a Hunyadi háznak, és egyik ő eszközlőtte az ifjú Hunyadi Lászlónak fogságát s erőszakos halálát, ő volt egyik közbenjáró, László király és a Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet közt, a békesség dolgában, míg a Hunyadi másik fia Mátyás, Bécsben fogságban tartatott, és ő volt arra kirendelve, hogy Bécsből ezt a Mátyást visszahozza; és mindaddig tartsa magánál, míg Szilágyi Erzsébet azon várakat visszaadandja a királynak, melyeket ígért vala, de ebből soha semmi sem lett. Ez az ő Hunyadi ház ellen való vétke volt az oka, hogy László király halála után, mikor a magyarok Pesten királyt akarnának választani, és oda Szilágyi Mihály sok fegyverest vitt, hogy ott az ifjú és fogoly Hunyadi Mátyásnak, királylyá való választását sürgesse, Újlak; nem bátorkodott oda elmenni, hanem Gara Miklóssal, Bánffy Pállal s másokkal Budán tartózkodott. Oda ment nekik utánok Szilágyi Mihály, és esküvéssel fogadta nekik, hogy minden eddig való hibák el fog felejtetni, ha Hunyadi Mátyásra voksolnak. így aztán általmentek Ujlaky s a többiek is Szilágyival Pestre, és ott Mátyást királynak választották, ámbár azon méltóságra Ujlaky magát méltóbbnak ítélte volna.

Minekutána Hunyadi Mátyás haza jött, és az országot kezébe vette, ezt az Újlakyt küldötte egyiket a váczy püspökkel Prágába a cseh király koronázására. Lásd Vincze. Alig töltött Mátyás esztendőt a királyságban, mikor némely főemberek, s a többek közt Ujlaky is, Németujváron összegyűlvén, ő ellene összeesküdtek, és Frídrík császárt hittak meg ő helyébe magyar királynak. Senki erősebben nem fogta a dolgot Mátyás ellen, mint Ujlaky, ha igaz amit Bonfin ír, hogy t. i. ő Fridrik segítségére három ezer lovassal ment, és Szent-Györgyi Zsigmonddal együtt vezérletté a Fridrik táborát a Mátyás fővezérje,

Simon ellen, és azt egyszer meg is verték, de hogy a magyar vért megkímélhessék, a kezök alatt lévő katonaságot a Simon üzéséből visszahítták. Hogy ezt a kedvezést megtudta Fridrik, nem titkolhatta el egészen Ujlakytól és Zsigmondtól neheztelését, azért mindketten annál örömebbek visszaállottak Mátyáshoz, aki önekiek kegyelmét ajánlotta. Ezekután mindenkor megtartotta Ujlaky Mátyáshoz tartozott hűségét. Amint Mátyásnak a leleszi préposthoz küldött leveléből megtetszik. 1461. eszt. Ujlakyt és Kanisay Szaniszlót, magához Hatvanba híltta Mátyás, hogy onnan velök együtt induljon, az országba beütött cseh latrok ellen, akik Kassa és Eperjes körül, magoknak már erősségeket is készültek csinálni; de mit lendített akkor Ujlaky, elment e Hatvanba s a csehekre? nem bizonyos. Ugyanakkortájban egy levelét Írtak az ország rendéi ő mellette Vácztól a cseh királyhoz. T. i. Henrik fia ezelőtt egynehány esztendőkkal eljegyzette vala az Ujlaky leányát Hieronimát. A vőlegényt egy ideig tartotta a szokás szerint Ujlaky a maga udvarában, hogy magyarul megtanuljon, a maga leányát te odaadta a cseh király udvarába, hogy az a cseh nyelvbe kapjon. Ámbár pedig már az összeesküvésnek ideje eljött vala, de azt a cseh 'király halogatta. Eziránt írtak tehát, mint ő reájok is tartozó dolog iránt, a rendek, hogy a király az esketést tovább ne halassza, mivel már mindketten alkalmasak a házasulandók a házasságra. Oda járt Ujlaky 1463. eszt. Fridrik császárhoz, a korona kiváltására, és Péterváradjára. Lásd Vitéz János. Amely rangot Magyarországon el nem érhetett, megadta azt neki Mátyás Bosnyákországban; mikor őt 1470. esztendő tájban odavaló királyija tette, úgy mindazáltal, hogy mindenkor a magyar királytól függjön. Mennyire bízott ő hozzá azután Mátyás, azzal mutatta meg, hogy mikor 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia az országba bejött, hogy attól Mátyást megfossa, Mátyás Ujlakytól kértett tanácsot, mimódon füstölhesse ki Kázmért az országból? Ujlaky azt javasolta, hogy minél több katonát lehet szerezzen össze ugyan, de a lengyelekkel soha meg ne ütközzék, hanem azokat csak fenyegetse, és szüntelen való félelemben tartsa, melylyel azt fogja nyerni, hogy amely magyarok Kázmérhoz pártoltak, azok azt lassanként oda fogják hagyni; a lengyelek pedig eleség dolgában megszökülnek, és azután könnyű lesz velök bánni. Megfogadta Mátyás az ő tanácsát, és mindenek úgy lettek, amint Ujlaky eleve megmondotta. Amely nagy ünnep, vagy jubileum Rómában tartatott 1475. eszt., elment az abból való részvételre Ujlaky is, és ott a maga buzgóságának eleget tett. öregsége ellent nem állván, megjelent Fehérváron is 1476. eszt., mikor oda a Mátyás felesége Beatrix érkezett, és ott igen so-

kat tett Annak megkoronázása pompájának fényesítésére. Igen drágának írják az ő öltözetét, melyben ott megjelent; úgy hogy azt, egyéb drága köveken kívül, ötszáz darab gyémánt ékesítette. Nem sokára meghalt ezen pompa után, és az auránai perjelséget testamentomban Szent-Györgyi Bertalannak hagyta, akit azon hivatalban a király is megerősített 1477. eszt. Meglátogatta őt beteg ágyában Mátyás király, és amint Bonfin írja, maga Mátyás sokszor dicsekedett vele, hegy ő a beteg Ujlaky lába ujjait megvakargatta. Két felesége volt, eiső a Gara házból, második a pozsoni főispánnak, Rozgony Istvánnak leánya Margit. Egyik leánya Rosina, a goriczai utolsó herceghez, Lénárthoz ment férjhez, a másik Orsolya, Perényi Istvánhoz, a Zemplén vármegyei főispányhoz, harmadik Katalin, Maréthy Lajoshoz.

Ujlaky Lőrincz. Szerémségi herceg, a közelebb leirt Miklós fia. Mátyás király udvarában nevelkedett, aki előtt mindenkor igen nagy kedvességben volt, és akit Lőrinci minden hadakozásaiban követett, minekutána fegyverfoghatóvá lett. Ott volt nevezetesen Sziléziában Boroszló alatt, a lengyelekkel való csatázásokban 1474. eszt. és ott egy lovas csoportot vezérlett. Mikor 1479. eszt. Mátyás király, Olmüczben, Ulászlót a cseh királyt megvendégelte, Lőrincznek volt gondja az étkekre s asztal készítésre, mely dologban midőn igen virgonczan forgolódnék, egy lengyel úrnak orrát, a maga viseletével, igen félszurta. Igen cifrán volt ekkor Lőrincz öltözve. Atyjáról maradt öve ragyogott derekán, melyet a rajta csillámló jóféle gyöngyökért s drága kövekért, hatvanezer, aranyra becsültek. Módot talált benne a lengyel úr, hogy őt siető foglalatosságában közben valamivel megháborította, melyen való boszúság, oly hamarkezüvé tette Lőrinczet, hogy maga is alig vette észre, mikor a lengyel urat arculcsapta. Lárma esett ezen dologra az urak közt, de Mátyás és Ulászló jól végére járván, Lőrincz nemcsak büntetés nélkül maradt, hanem dicséretet is kapott. Jelen volt Lőrincz Mátyással az ausztriai hadakban, s nevezetesen Bécs elfoglalásában is 1485. eszt. Mátyás király halála után, mikor a pesti diétán azon versengenének a magyarok, kit válaszszernek királynak, megjelent ott ha mind későn is Lőrincz, Hampó Zsigmonddal, a pécsi püspökkel s másokkal, a maga részéről ezer lovas vezérelvén oda, oly czállal, hogy ott az ifjú Hunyadi Jánost királynak tegye. Seregét a Dunán általszállítván, Pesthez közel vonatott azzal sátorra. Ide jött ő hozzá s társaihoz setét éjjel az ifjú Hunyadi, Várday Péterrel, a kalocsai érsekkel, és őket arra kérte, hogy az ő ügyét mozdítsák elő; azonban általvitte őket a budai várba vacsorára. Azután megjelent Lőrincz Pesten, a b. szűz templomában,

az országgyűlésen, de Hunyaditól ott sem lehetett őt elállítani, sőt harmad nap múlva, visszazállította társaival együtt a Dunán seregét, és Buda városát el akarta foglalni, melyet a rendek Pesten meghallván, sietve visszarepültek Budára, és Báthori Istvánt rendelték ki Hunyadi és pártfogói ellen, hogy azok által a várost elfoglalni ne engedje, sőt a várat is tőtok visszavegye. Mindazáltal ekkor a dolog vérontásra nem került, hanem mind a két rész Budán, a Zsigmond templomában, próbálta az egyezséget. Lásd Hunyadi János. A Sárvizénél esett ütközet után, hazament Lőrincz Újlakra, és az Ulászló koronázása pompájára sem ment el; noha ott maga Hunyadi is megjelent, és a rendek őt is várták oda. Nem is volt ő neki soha Ulászlóhoz azután is igaz hajlandósága, ha szinte kénytelenségből 1491. eszt adott is annak négyszáz katonát Albert ellen; Kinisy Pálnak is egynehányat a törkök ellen. Sok háborúsága volt Lőrincznek a ráczok despotájával, melyeket Várday Péter érsek igyekezett jóra hozni, melyet Lőrincz azzal koszönt meg, hogy az érseknek hét malmát, és ugyanannyi jobbágyát Poruska nevű helyből Futakra erővel elvitte, és őt egyéb károkkal is illette. Futakat sem régen vette vala pedig el torkon verve a pécsi püspöktől. Micsoda indulattal volt pedig Ulászló király iránt, azt igen szembetűnőképep kezdette mutogatni 1493. eszt. a budai diétán, ahol nyilván kisebbítette a királyt, és azt restséggel s tunyasággal vádolta. Azután való esztendőben, mikor Ulászló Lőcsén a maga öcscsével Alberttel, a lengyel királylyal össze akarna jönni, hitta oda a többek közt Lőrinczet is, de ő a hivatalt megutálta s megvetette. Azzal meg nem elégedett, hanem még azon esztendőben a király adószedőit, egy falujában megölette, sőt Mitrovicsnál, a törököket a Száva vizén, önkényt általbocsátotta, akik mindenfelé iszonyú prédálást, rablást csináltak; de a Lőrincz faluinak mindenütt kedveztek, melyeket arról ismertek azok meg, hogy azok tököket és rongyos lepedőket aggattak ki. Az a híre is volt, hogy minden töröktől egy aranyat vett volna fel, akit Illyria pusztítására bebocsátott Ezekhez járult az is, hogy ő Ulászlót rendszerént ökörnek szokta nevezni. Mindezekkel annyira felboszantotta Ulászlót, hogy neki Ulászló mindazt a háromszáz lovast, kiket a törökök ellen adott vala; mindazokat a poharakat s egyéb drágaságokat, melyeket ajándékba ajánlott vala, visszaküldötte; magát pedig Ujlakyt, maga eleibe Bácsra törvénybe idézte. Nem bátorkodott ide eljönni Lőrincz, hanem az édes anyját küldötte oda el, hogy az őt, ha lehet kimentse, maga pedig feleségét s háza népét Németujváriba szállította. Nem igen jó választ hozott neki az anyja a királytól, azért ő is sok gyülevész né-

pet szed maga mellé, az újlaki várat erősíti, amely borokat a király számára szedett vala, azt oda beviszi, és amint lehet, hadhoz készül.

Azonban a király kirendeli ő ellene Drágfy Bertalant, aki két napi ostrom után, Újlak városát megveszi, azután a várat fogja ostrom alá. Lőrincz messziről nézte a maga várának inségét, melytől hogy azt megszabadíthassa, Szapolyay István palatinust kereste meg, de az ő mellette különben fel nem költ, hanem annyit megcselekedett, hogy Bácsra emberét küldötte a királyhoz, aki által azt kérte tőle, hogy mivel még Lőrincz törvényszéken nincsen meggyőzve, a hadat hagyja félbe, és őt idézze diétára. De a király még annál keményebben szorította Újlak várát. Mikor aztán látta, hogy már annak falai eléggé meggyengültek, setét éjjel, mikor a várbeliek ingyen sem gondolták volna, a falakra katonáit felmátszatja, és a várat karácson előtt ötöd nappal elfoglaltatja. Más nap, tizenkét óraker, maga is bement Ulászló a várba, melyhez mikor már közelítene, a Lőrincz anyja gyász ruhában jött neki eleibe, és nagy sírások között arra kérte, hogy elégedjék meg az eddig való büntetéssel, és az ő fijának már engedjen meg. A király azt felelte Bakács Tamás egri püspök által, hogy ha a diéta Lőrinczet ártatlannak ítélandi, ő is Lőrincznek mindenét vissza fogja adni. Azonban azt a nagy matrónát tisztességes kísérellel Budára vitette, minden házi bútorait neki visszaadván. Azután kevés idővel, három várost is adott neki, hogy azokból rangjához képest élhessen. Ulászló a várba bemenvén, nagy nyereséget talált abban, s egyebek közt háromszáz öltöző drága béllésű és prémű ruhát; arany ezüst edényeket; háromezer hordó bort s. a t. Másutt is a Száva vize és Tata körül sok várát vétette el Lőrincztől a király, ezen két hónap alatt. A következett 1495; eszt. elején, ismét Lőrincz ellen indult Ulászló, nevezetesen Somy Józseffel üldözte őt; Drágfyt Kaposvár alá küldötte; maga pedig Ulászló Verőczén Tótországban tartott gyűlési Ide küldött ő hozzá ujonan Szapolyay követeket, kik által ismét azt kérte, hogy a Lőrincz büntetését, s a reá való törvénylátást halassa a jövendő diétára. Maga Lőrincz is küldött ide ő hozzá egy kegyelmet kérő. emberét, aki által Ulászló azt felelte Lőrincznek, hogy annak az ökörnek, melyet Lőrincz csúfol, már egy jó nagy szarva van; sőt egy második szarva is nőtt már ki, mely. naponként derekasan nevedik, és így az ökör reményli, hogy két szarvával rövid időn minden ellenségeit összedöfölkheti. Azonban Lőrincz a maga eddig való magaviselését igazán megbánta, és a királyi kegyelmet szívesen óhajtotta.

Mondják, hogy a törökök jó segítséget ígértek volna neki, csak hogy Myriában valamely várat adjon által nekik, melyből aztán ők szabadon járhatnak ki prédára; de Lőrincz azt felelte, hogy akármilyen keserű állapotot inkább kiáll, mintsem olyan hitetlenséget művelne törvényes királya ellen. Minekutána Kaposvár és Raholcz várai kézrekerültek, Somy József is Németujvaron igen megszorította Lőrinczet; tavasz felé Pécsre utazott Ulászló, és ott kezdette valami hajlandóságát mutatni a Lőrincz iránt való engedelmességre; kivált hogy maga is Lőrincz Németujvárra megszorulván, egynehány napig tartandó fegyvernyugvásért esdeklett. Meghagyta tehát Somy Józsefnek, hogy Lőrinczet kísérje el ő hozzá Pécsre, ha pedig nem akarna jöni, még keményebben lásson az ostromhoz. örömelement Lőrincz, bolondságát megvallotta a király előtt, és azt mondotta, hogy őt minden rosszra mások ingerelték. Külön hitta őt Ulászló, és végére járt tőle, kik voltak az ő lovasai és izgatói?

Még el sem indult a király Pécsről, mikor onnan Budára diétát hirdetett, ahová maga is április elején eljött. Elkezdődvén a diéta, két embert küldött Lőrincz a gyűlésbe, hogy ott a királytól neki kegyelmet kérjen. Maga is megjelent a gyűlésben Lőrincz, és ott lesütött fővel, szomorú ábrázattal és igen alázatos arczával fel és alá járván, sokakat szá. nakozásra indított. Mindazáltal maga a király az említett két követnek semmi bizonyost nem felelt; hanem valami kis biztatást nyújtott aziránt, hogy Lőrincz jószágait vissza fogja nyerni; dolgának tökéletes eligazítása pedig, a következő diétára habosztatik; aminthogy esztendő múlva vissza is adattak neki minden jószágai a diétán, olyan feltétel alatt, hogy ha örökös nélkül talál meghalni, azok a királyra visszamaradjanak. Bakács Tamás püspök írta meg és hirdette ki az egyezés levelet, amikor aztán Ulászló Lőrinczczel kezét fogott és őt asztalához ültette. Ekképen visszanyervén jószágai mellett méltóságát és becsületét is Lőrincz, szelídebben viselte magát Ulászló iránt, és az ország dolgaiba kezdett befolyása lenni. Nevezetesen 1499. eszt ő is aláírta névét Budán a lengyel békességnek. Szapolyay palatínus őt hagyta egyiket a maga gyermekei tutorának. Ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Ulászló halála után a bácsi diéta őt rendelte egyiket az ifjú Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt Még aztán hat esztendeig élt. feleségétől Bakos, vagy amint mások tartják Széchy Magdolnától semmi gyermekei sem maradtak, és így minden birtokai a királyra maradtak. Az ő özvegye Móré Lászlóhoz ment férjhez.

Ujlaky Ferencz. Pozsoni prépost, azután győri, utoljára egri püspök és királyhelytartója. A Szerémségen született, ahonnan minekutána a törökök Belgrádot 1521. eszt. megvették, özvegy édesanyjával

egyftt, Pestre jött lakni; onnan ismét a mohiéi veszedelemkor, Pozsonba költözött, ahol Klára, az ő édes anyja, nem sokára meghalt; kinek emlékezetei Oláh Miklós ezen verseket írta:

Si tibi fert animus sortom, patriamquae viator
 Nosse meam; lecto carmine cuncta scies.
 Sirmia me genuit tellus, gratissima quoudam
 Regia, quae roerat dulcis lache tua.
 Hinc ego dum gnati precibus devincta fuissem
 Emigro et Pesthi commoror ürbe diu.
 Inclytus at postquam cecidit Ludovicus atroci
 Torcarum rabie, cunctaque marte ruunt;
 Huc me longaevam pietas migrare cöegit
 Summa mei nati, et figere in nrbe pedem.
 Ac velut Aeneas grandaevum ex cede parentem;
 Filiushaud aliter me extulit ipse pius.
 Et quamvis magnos fueram perpessa dolores
 Ac crebris fugiens undique pressa malis:
 Attamen omne maiam luctns, pietate perenni
 Solabar gnati qni mihi vita folt
 Id quoque laetitiae roerat pars maxima nostrae
 Quod licrait matrem Praesulis esse Viri.

Prépost és egyszersmind királyi titoknok volt Ferenc már 1531. eszt., mikor ő szemellató tanúja volt Kolóniában (Köln) első Ferdinánd császárrá lett választásának, azután Achenben megkoronáztatásának. Ő írta azon királyi levelet, melylyel Ferdinánd Köszeget Jurisich Miklósnak adta 1537. eszt. Azután két esztendővel lett gyón püspökké; királyi helytartóvá pedig 12. apr. 1550. eszt. Várday Pál helyébe Bécsben tette őt a király, mivel maga az augsburgi német diétára igyekezett ilyen feltétel alatt, hogy az igazságot minden felébb való apellálás nélkül szolgáltathatja ki; hogy a király hírével akármi-kor is tarthat particuláris gyűlést; az ország határain lévő tiszte-
 nek parancsolhat; a király jószágaiból, harminczkét jobbágyig, akinek jónak ítéli, ajándékozhat; a kegyelmet kérő pártosoknak a király nevében meggrácziazhat s a i. A többi helytartónak is ugyanez a hatalmuk szokott volt lenni, mind ő előtte, mind ő utána. A pozsoni prépostságot püspök korában sem tette le, aholottis a prépost épülete mellett, egy kőfallal bekerített udvart akart ő tőle elperelni egy pozsoni lakos. A hosszú per után azt ítélte a pozsoni tanács, hogy az udvar sem egyiket, sem másikat nem illeti a perlekedők közöl. Igen

jól járt Ferencz ezzel s sentenciával, mert Ferdinánd az udvart, mint királyhoz tartozót, neki ajándékozta 1551. eszt. Mint az ország törvényeiben jártas ember, együtt dolgozott ő Mérey Mihályival és másokkal, ez időtájban, a Quadripartitumon. Az említett esztendőben őt is megkérdezte a pápa követe a Martinuzzi György halála módjáról s okáról Sopronban. Maga pedig Ferdinánd 1552. eszt. s. jan. Prágából írta meg neki, mint maga helytartójának, hogy az országgal is közöse azon helyes okokat, melyek Casztaldót a Martinuzzi megöletésére bírták. Egri püspökké 1553. eszt. lett. Hetven esztendőskorában balt meg Pozsonban 1555. eszt. 1. február, és ugyanott az édes anyja mellé a szent Márton templomába temettetett. Az ő veres márvány koporsójára, melyen az ő képe is püspöki ruhában látszott, ezen verseket vágatta Ujlaky Farkas:

Hic posuit cineres Dominus Franciscus ab Újlak
 Effigiem cuius nobile marmor habet
 Stemmatis hic radios almis virtutibus amit,
 Ingenii darus dexteritate sui
 Vir gravis et constans, observantissimus aequi,
 Praeditus et reram cognitione fait
 Magnus erat quondam Ludoviei Regis in aula,
 Maior Ferdinandi tempore Regis erat.
 Namque per Hungariam fu it hic a Rege secundus,
 Taverat atque tuas Agria, Praesul, öves..
 Hic posuit monumenta nepos Volfgangns ab Újlak;
 Ne caderet virtus digna perenne cani.
 Mille et quingentas et quinque sequentia messes
 Lustra abiere decem cum snper astra feror.
 Post actae vitae bis septem lustra quiesco
 Februus exoriens ultima fata tulit.

Ujlaky Sebestyén. Sziget várát együtt ótalmazta Horváth Márkkal, és a várból való kiütéseivel sok kárt okozott a török táborban 1552. eszt

I. Ulászló. Harminczkettedik magyar király 1440. esztendőttől fogva. Annak a Jagellónak, a lengyel királynak fia volt, akihez Hedvig, első vagy nagy Lajos magyar király leánya ment vala férjhez. De ez az Ulászló, nem Hedvigtől, hanem Hedvig halála után, a negyedik feleségétől született Krakóban 1424. eszt. október utolsó napján. Tíz esztendőskor volt Ulászló, mikor atyjáról maradt a lengyelki-

ráltság, tizenhárom esztendő volt, pedig akkor, mikor Borbála, a Zsigmond király és császár özvegye, őt maga férjének akarta választani, és Magyar s Csehországot neki adni 1437. eszt. De akkor abból semmi nem lett, hanem Albert király halála után, magok a magyarok, a budai gyűlésen azt végezték, hogy Ulászlót a magyar koronával kínálják meg, olyan feltétel alatt, hogy Erzsébetet, az Albert özvegyét válassza feleségül. Maga is megegyezett akkor abban Erzsébet; de mihelyt 1440. esztendő febr. 22. napján László fia megszületett, akivel Alberttől maradt vala terhesen, mindjárt más esze jött, Magyarországot a maga most született kisedének szánta, és küldött Krakóba a magyar követek után, hogy már Ulászlót ne hívják; de azok már akkor Ulászlóval alkudoztak. Könnyen lemondott volna ennek a hírnök hallására a Magyar királyságról; mindazáltal a követek sürgetésére, azt mart. s. napján felvállalta, a többek közt ilyen pontok alatt: hogy Magyarországot lengyel segítséggel fogja a török ellen ótalmazni; a szepességi tizenhat várost pedig, melyeket Zsigmond király a lengyeleknek zálogba vetett vala, minden váltság és pénz nélkül vissza fogja adni a koronázás után, de ezt az Ígétét Ulászló nem teljesíthette, sőt a krakói püspöknek vetette azokat zálogba, Magyarország felé való utazásában, Sandecz városában, és míg élt, attól azokat ki sem válthatta. April. 23. napján ért Ulászló Késmárkra, ahol tizenkét nap mulatott, és oda mentek öneki eleibe a magyar főrendek. Onnan Igló, Kiszeben, Eperjes és más városokon által, Egerbe ment, pünköszt ünnepét ott töltötte; míg azalatt Erzsébet a maga pólyabeli fiát, Lászlót, Fehérváron megkoronáztatta. Euel Ulászló semmit nem gondolt, hanem az ünnep harmadik napján Egerből el*indult, és először Kompolton, más nap Hatvanban ebédelt. Minekutána Budára érkezett, mindenfelől oda gyülekeztek ő kossá & U. rqndek, és ae ő megkoronázására jnl. 17. napját rendelték, mely azon napon meg is esett Fehérváron, de mivel Erzsébet as ország törvényes koronáját már akkor eltökítette vala, a sz. István koporsójából hoztak ki egy arany koronát, és. azt tették az ő fejébe. Ezekután Erzsébettel és a törökökkel kellett ő neki küszködni. A szendrői basát Hunyadi János által megverte, aki magát az Erzsébet követői ellen is vitézül forgatta; de m. n. Erzsébet 1442. eszt. meghalt, Ulászló a maga gondját leginkább a törökök ellen fordította. Hogy pedig háta megett ellenség ne maradjon, Fridrik császárral kit esztendeig tartandó fegyvernyugvást kötött. Azután 144e. Eszt. Rácországba vezette táborát, egész Rácországot a törököktől visszafoglalta és nagy győzelemmel tért vissza Budára. Egész Európában elterjedt azon győ-

zelemnek híre, és majd minden királyok s köztársaságok követeik által jelentették neki magok örömét; egyszersmind arra is kérték, hogy a törökök ellen való szerencsés hadakozást félbe ne hagyja, azonban magok is alkalmas segítséget ígértek ő neki. De minekelőtte árokkal Ulászló szorosabban összeszövetkezett volna, Amurát, a török császár, őt békességgel unszolta; melyre ő könnyen reáállott, és Szegeden 1444. esztendő elején a törököknek tíz esztendeig tartandó békességet ígért esküvéssel. Mindenek sajnálták ezt az ő hirtelenkedését, a többek közt a görög császár, Paleolog János, levele által; a római pápa pedig Jártán nevű követe által ösztönözte őt a békesség (felbontására. Annyira is ment Julián, hogy Ulászló, a főrendekkel együtt, Szegeden aug. 4. napján ő neki magát esküvéssel kötelezte a törökök ellen haladék nélkül haddal való menetelre, aminthogy 20. sept. meg is indította Ulászló a maga táborát Szegedről. Orsováról ment által a Dunán. Mikor Nagy-Nikápolynál járna, ott ment az ő udvarlására, Drakula, az oláhországi vajda, aki midőn látná az ő kevés számból álló seregét, arra kérte őt, hogy forduljon vissza, és magát oly kevés néppel ne kockáztassa, mivel a török császár csak vadászni is viszen annyi embert, mint amennyi fegyveresei neki vágyanak; de mivel arra nem vehette őt, maga is négyezer oláht adott netté segítségül, akikkel Ulászló sebes lépésekkel sietett a maga veszedelmének helyére, Várna nevű városkához, a Fekete tenger mellé. Ott átkozott meg 1444. eszt. nov. 10. napján az Amurát seregével, melyet először derekasan meg is tolt Hunyadi János, de mivel Ulászló is részt akart venni a győzelem dicsőségében, ő is igen hevesen csapott be a törökök közé, ahol a jancsárok a lovát csakhamar kiölték ő alóla, magát is a földön nyomták, fejét vették, és azt nagy örömmel Amuráthoz vitték. Az ő halálának kire elterjedvén a magyarok kőit, mindnyájan megfélemlettek, és futásnak eredtek. Húszezer emberből állott az Ulászló tábora, Amurát népe hat annyi volt, mindasütal alig esett el a magyar tábornak ötöd része, a törökök közt padig micsoda vérontás lehetett, onnan lehet megítélni, mert Aurorát azt mondotta, hogy ő csak a maga ellenségének kíván olyan győzelmet, amilyen az övé. Bizonytalan ki írta Ulászló emlékezetére a következő verseket:

Romulidae Cannas ego Varnam clade notavi
 Discite mortales non temerare fidem
 Me nisi Pontifices jussissent rompere foedus
 Non ferret. Soythicum Pannoniae ora jugum.

II. Ulászló. Harmincötödik magyar király, Mátyás király helyébe 1490. esztendőől fogva. Atyja Kasimir vagy Kázmér lengyel király, a közelebb leírt első Ulászló testvére volt; anyja pedig Albert magyar király leánya, Erzsébet, kitől 1456. eset. 1. mart. Született. A csehek 1471. eszt. 21. aug. koronázták őt fel magok királynának, Podjebrád György helyébe, Mátyás királyunk ellenére. És így már közel húsz esztendeig viselte a cseh koronát, mikor őt a magyarok, Mátyás király özvegye, Beatrix izgatásából, és Szapolyay István tanácsából Prágában meghívták, a többek között ilyen feltételek alatt: hogy Morvát, Sziléziát, Lusáciát, Ausztriát, és amely várakat s városokat Mátyás Stiriában, Karinthiában s Karnioliában szerzett vala, a magyar koronától elidegenedni nem fogja engedni; melyre magát Ulászló Farkashidán, Nagy-Szombat és Gatolta közt, kötelezte is, július utolsó napján, a felébb említett 1490. eszt. Budára 9. aug. érkezett. Már azelőtt való nap Pest alá, a Dana partjára szállott volt az ő testvéröcscse, Albert herczeg, nyolcezer lengyellel, hogy a koronát az ő kezéről elüsse, semmit nem hajtván Fodor István püspök szavára akit az útból küldött volt Ulászló Szécsény nevű faluhoz ő eleibe, hogy az őt, ha lehet, Lengyelországba beszélje vissza. Budáról Pruis János püspököt küldötte által Ulászló Alberthez, aki annyira is vitte a dolgot, hogy Albert Pest alól, ötöd napig ott tartott mutatása után visszaindult. Mikor már valami őt olasz mértföldnyire haladt volna, utána izent neki Ulászló, hogy állapotdjék meg, egymaga elment Alberthez, és őt személyesen kérte s intette, hogy minden képzelt jusáról mondjon le; de mivel csak úgy akart engedni, ha neki Ulászló Erdélyországot általadná, minden jó végezés nélkül váltak el egymástól Másnap ismét János püspököt küldötte ő hozzá Ulászló Báthori Istvánnal, akik csináltak is ugyan vele valami békességet, de amelytől Albert csakhamar elállott, Várad és Eger vidékit felprédálta, és Kassát megszállotta. Azalatt Ulászló magát. Fehérváron 21. sept megkoronástatta. Hogy ekkor mindjárt Albert ellen haddal nem mehetett, Maximilián császár okozta, aki nemcsak Bécsset és égése Ausztriát visszafoglalta; hanem a Magyar királyságot is vadászta, mely célját hogy elérhesse, alkalmas sereggel jött be a országba, és itt egyebek közt Fehérvárat 18. nov. megvette; Budát is próbálgatta, de mivel azzal nem boldogulhatott, népét Fehérvárral, Veszprém, Somogy varmegyékbe, és tál a Dráván téli kvártélyra szállította, maga pedig Bécsbe visszament. Ekképen pihenést kapván Ulászló Maximiliántól, az öcscse, Albert ellen Kassa alá indult 1491. eszt. elején. Bevárta ugyan őt Albert, de mikor épen

már mind a két-sereg az ütközetre készen állana, Albert; békességet kárt 20. febr., melyre Ulászló örömet reállott, ilyen feltétel alatt: hogy Albert a Magyar királysághoz való jusáról lemond; Ulászló pedig esztendőnként háromezer aranyat fizet, és Sziléziában némely városokat általad neki. Azután egész erejét Maximilián ellen fordított. Ulászló, akitől mind egyéb helyeket, mind nevezetesen Fehérvárt visszavette 10. aug. Ezzel is békességre lépett 7. nov. Pozsonban, melynek nevezetesebb pontjai ezek voltak: hogyha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, akkor Magyarország Maximiliánra, vagy annak maradékira szálljon; addigis pedig mindketten viseljék a magyar király titulust; továbbá, hogy Ulászló fizessen százezer aranyat Maximiliánnak; ezenkívül amely százezer arannyal Fridrik császár adós maradt vala Mátyás királynak, azokat is Ulászló odaengedi. Nagy zendülést okozott az effélékhez, nem szokott magyarok közt ezen gyalázatos békességnek híre; mikor azt a követek Budára lehozták. Sokan az útfelekre és a templomok ajtaira táblákat szegeztek, melyekre azt írták, hogy ők készebbek ezerszer meghalni, mintsem olyan pontokra állani. Nemis vetetett reá Ulászló többet tizenöt főembernél, akik neveiket azon békességnek aláírták volna. Fehérvár alatt, annak ostromlásakor betegségbe esett vala Ulászló, és onnan magát Palotára vitette, melyet Albert megértvén, újra beütött az országba, ennek örvével, hogy Ulászló ő neki az ígért háromezer aranyat meg nem fizette; de akkor még sokkal nagyobb gyalázzal kellé neki, mint a minap haza pironkodni. Nemis alkalmatlankodott többé, a bátyjának, annyival inkább, hogy 1492. eszt. királyivá lett, ée akkot Ulászló is Lengyelországhoz való minden jusát neki általvállotta, és vele jobbágyaik történhető nyugtalanságai és pártoskodásai ellen özszeszövetkezett. Kétség kívül vette már ekkor észre, hogy a magyarék nem elégésének meg az ő magaviselésével s uralkodása módjával, melyet azok nyilván ki is mutattak, főképen 1498. eszt a budai diétán, ahol kivált Szapolyay István és Ujlaky Lőrincz igen nagyon kikeltek az ő gyávasága és munkátlansága ellen. Hogy ezt a vádat és panaszt fondameatom nélkül valóvá tehesse, 1494. eszt. tavasszal Albertet, a lengyel királyt, és többi testvéreit Löcsére hitta, ott velök a két ország közt fenforgó holmi nehézségeket eligazított, onnan Váradra, azután Erdélybe ment, és ott az egyik vajdáról, Losonczy Lászlóról hivatalát levette, ahelyett a maga udvarának főmesterségét adván neki, mely változással igen sokat használt az erdélyi dolgok folyamatának. Erdélyből Temesvárra, Péterváradra és Bácsra ment. Ide idézte maga eleibe azokat az urakat, akiknek hűségök felől gyanakodott, nevezet-

tesen Ujlaky Lőrincz herceget; de mivel meg nem jelent, Újlak vagy Illók várát s városát tőle elfoglalta. Hasonló keménységgel bánt más nyakas urakkal is. A következő 1495. esztendő elején ismét Illyriába ment, és míg az ő vezérjei Lőrincz herceg várait foglalták; addig maga Verőczen gyűlést tartott, és az ügyes bajos dolgokat, illendő keménységgel, s részre hajlás nélkül igazította. Mikor onnan haza felé utaznék, Lőrincz herceg, Pécsen kereste meg őt, ott neki maga vétkét megvallotta, és magának gráncziát kért. A törökök ellen micsoda szerencsével hadakoztak még eddig az ő vezérjei, onnan tetszik meg, mert azok ő tőle tíz esztendeig tartandó békességet kértek, de ő csak három esztendőt engedett azoknak, még pedig azt is úgy, hogy ezen időnek lefolyta előtt is szabad legyen neki, ha kedve tartandja a fegyvernyugvást felbontani; csak hogy azt három hónappal előre adja hírül. Mivel pedig a törökök ezen békesség után is, ottan-ottan Lengyelországba becsapkodtak, 1496. eszt. Bajazethez követet küldött, aki által egyéb panaszai közt Lengyelország sérelmeit is jelentette, és ha a törökök tovább is bánatának a lengyeleket, őket haddal fenyegette. Mióta Magyarországra bejött, soha azóta nem volt Csehországban Ulászló; melyből az lett, hogy ott a tolvajság és erőszakoskodás igen lábra kapott; elment hát 1497. eszt. Prágába, és mindeneket jó rendbe hozván, még azon esztendőben visszajött, és novemberben Pesten országgyűlést is tartott, de amely minden haszontétel és végzés nélkül oszlott el, a rendek azt neheztelvén, hogy a külföldieknek a hivataloktól való kirekesztéséről szóló törvény illendő tekintetben nem tartatott. új diétát hirdetett tehát Ulászló 1498. eszt. Budára, és az ott hozott törvények által a magyarok szívét megnyerte. Ugyanekkor szövetséget kötött a lengyel királylyal a törökök ellen; Moldvát és Havasföldét pedig újra ótalma alá vette. Amely jubileumot 1500. eszt. a pápa Kómában tartott, az abból való részvételre, a magyarok is sokan elmentek, és utjokban a törököktől sokat szenvedtek. Ugyanazok a velenczéseknek is sok kárt tettek. Ezen okokon könnyen reállott Ulászló a velenczések kérésére, akik esztendőnként százezer arannyal kínálták őt, csak hogy a törökök ellen indítsan hadat. Még el sem múlt ez az esztendő, hogy ezt a szövetséget a törökök megtudván, Ulászlót megelőzték, és Jajczát megszállták, de az ifjú Hunyadi János onnan őket szerencsésen elűzte. Nem mozdított akkor többet Ulászló a törökök ellen; hanem 1501. eszt. valami eretnekek kigyomlálására ment Csehországba. Ugyanakkor Albert halála után sok lengyel maga királyának választotta őt; de mivel többen voksoltak az ő testvér öcscsére, Sándorra, maga is annak

választását helybehagyta, és annak megkoronáztatását siettette. Az özvegy Beatrix alkalmatlankodásaitól megszabadulván Ulászló, nyomosabban kezdett a házasságról gondolkodni, és 1502. eszt. Kandalli Annát feleségül hozatta magának Franciaországból, akinek az oda való királyokkal vér szerént való atyafisága volt. Ezen házasságnak örömét valamint eleinte megkeserítette vala az, hogy a törökök a Száva vizén általjöttek, és nagy prédálást tettek; ugyanazután megédesítette az a győzelem, melyet azokon az ifja Hunyadi János ujonnan nyert; melynek az a haszna lett, hogy 1503. eszt. magok a törökök koldultak bét esztendeig tartandó fegyvernyugvást, melyet meg is nyertek. Nyughatott Ulászló a külső ellenségtől, de itthon nagy panaszt vett magára, mind azzal, hogy a sokszori törvények ellen veszprémi püspökké idegen nemzetből való embert tett; mind azzal, hogy Luzsáciát Zsigmondnak, a maga testvérjének adta 1504. eszt. Ezen annyira felindultak a magyarok, hogy a rákosmezei diétán 1505. eszt. 13. oct. azt végezték, hogy ha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, soha többé idegen nemzetből való királyt magoknak ne válaszszanak. Lásd Perényi Imre. Senki sem szenvedte ezt a végezést nehezebben, mint Maximilián császár, aki jusát tartotta Magyarországhoz, melyet hogy annál inkább megerősíthetne, a maga unokái, és Ulászló már született és születendő gyermekei közt házassági szövetséget kötött; azután pedig fegyveres erővel az országba beütött 1506. eszt., de mind ezekkel a magyarokat előbbeni végezőknek visszavonására reá nem bírhatta, noha abban maga Ulászló is munkálódott. Ezen alkudozások közt nagy bánatba borult ugyan Ulászló, a maga feleségének halála által, mindazáltal nem vette le olyan teljességgel és átaljában minden gondját az ország dolgairól, mint azt közönségesen írják; mely onnan tetszik meg, hogy 1507. eszt. a Rákos mezején diétát tartott; Zsigmond lengyel királylyal nemcsak a törökök ellen szövetkezett össze, hanem olyan alkura is lépett vele, hogy ezután Moldvát a magyar királyok, a lengyeleknek minden ellenmondása és jusoknak kétségbehozása nélkül bírják, és az oda való vajdák mindenkor a magyar királyok hűségére esküdjenek fel. Gyermekei házasságáról sem felejtkezett el, hanem a minapi végezést Budán 12. nov. költ levele által megerősítette. Sokat ingerlette őt Maximilián császár 1508. eszt. a velenczések ellen, hogy azoktól Dalmáciát vegye vissza: de a törökök mozgásai őt abban meggátolták. Annyi gyönyörűséget s hasznot csakugyan hajtott magának, hogy a maga fiát, Lajost, 4. júniusban megkoronáztatta. Mind a Magyarországhban harapódzó döghalál, mind a csehországi lármák, mind a maga fiáról Lajosról való gon-

doskodás, arra határozták Ulászlót 1509. eszt., hogy Prágába menjen, ahol a jó rendet helyrehozván, Lajost 11. mart. Thurzó Szaniszló, olmücsi püspök által cseh királynak koronáztatta. Hazafordult vala ugyan Ulászló lő 10. eszt. Budára, és ott a törököknek újra három esztendeig tartandó fegyvernyugvást engedett; de a pestis miatt ismét kifutott az országból, és gyermekeivel együtt Magyar-Brodán (Ung-risch-Brod) állapotott meg Morvaországban, és a következett esztendőben jött vissza Budára. Igen emlékezetessé lett az ő idejében az 1514. esztendő, melyben a paraszt kuruczok, Székely György vezérjük alatt nagy öldöklést, vittek véghez az országban a nemesek között; mindaddig míg őket Temesvárnál Szapolyay János vajda megverte és elszórta. Lecsillapodván a paraszt háború, október hónapjára diétát hirdetett Ulászló Budára, melyre midőn mindenfelől gyülekezének az urak s nemesek, egykor mikor épen Ulászló isteni tiszteleten volna, két gonosztevő azt gondolván, hogy ő maga szobájában vagyon, két puskával a szoba ablakán két golyóbist lőttek be. Mind a puska szó, mind az ablak összetört üvegei által, nagy összefutás lett a királyi udvarban, de a gonosztevőket nem lehetett kitanulni.

Átallátta ekkor Ulászló, mely nagy szüksége legyen neki s gyermekeinek, egy hatalmas pártfogóra; azértis tanácsosai szavára, arra határozta magát, hogy a maga gyermekei és a Maximilián császár unokái közt kezdett házassági szövetekezést nagyobb tökéletességre vigye. Szerencsére szintén azon való tanakodásai közt érkezett ő hozzá Maximiliántól egy követ; még pedig ugyanazon dologban, melyben akkor az ő feje főtt. Ugyanis a követ a császár nevével azt kérte ő tőle, hogy rendeljenek egy bizonyos helyet, ahol a császár és Ulászló szembejöhessenek, és az említett házasságról egymás közt végezhesse-nek. Azon czélnak elérhetése végett Ulászló, a maga két gyermekével, Annával és Lajossal Budáról Pozsonba ment 1515. eszt. 18. mart. Nem sokára elérkezett oda az ő testvérije, Zsigmond lengyel király is, kinek midőn már Nagy-Szombatnál való járását meghallotta volna, annak eleibe Szakmáry György püspököt küldötte. Hogy Pozsonhoz közelített, maga Ulászló is kiment a városból annak eleibe, de a szerkeréből sem szállhatott ki a köszvény miatt annak fogadására. Mind-azáltal igen szépen ment véghez az ő egymást köszöntésök s megölelé-sök. Sok és terhes foglalatosságai lévén Maximiliánnak a Németbiro-dalomban, tovább várakoztak ő utána Pozsonban a királyok három hónapnál. Mind másokat, mind nevezetesen Székely Miklóst, utána küldötte tehát Tirolba neki Ulászló, hogy hozzon tőle bizonyos hírt, mikorra fog haza érkezni? A válasz a lett, hogy a császár Linczbe,

és onnan Bécsbe siet. Hogy ezt meghallotta Ulászló, mindjárt eleibe indította a császárnak Szakmáry György püspököt és Buzlai Mózsest, 6. jul. annak köszöntésére. Hogy Bécsbe megérkezett a császár 10. jul., más nap mindjárt maga eleibe bocsátotta Szakmáry Györgyöt, aki ő előtte egy csinos és tudós, de kelleténél hosszabbacska beszédet tartott, melyre a császár egy tudós spanyol Mota Péter által felelt. Azután a fejedelmek szembejövetele helyéről és idejéről kezdtek beszélni. Az Ulászló köretei teljességgel nem állottak reá, hogy ez a hely Bécsbe határozassék. Utoljára abban egyeztek meg, hogy az összejövetel helye az a szép sík mező legyen, mely Trautmansdorffhoz közel, a Duna és Lajta vizei közt fekszik. Itt fog a császár egy fát felállítani, és ott Ulászlóval s a többi felséges főekkel szembejöni 16. jul. Azelőtt való nap pedig, a császár Trautmansdorffba, Ulászló gyermekeivel Bruckba, Zsigmond lengyel király Hamburgba (Haimburg) fog szállani. Mindenek épen úgy lettek. Felvirradván a rendelt nap, a császár Trautmansdorffból a felállított fa felé indult, melyhez mikor már csak egy ágyú lövésnyire járna, a királyok is arrafelé mozdultak. Elöl mentek a magyar buszárok, azokután sok főember. Országgh Ferenoz és Imre, Perényi István, Kanisay László, Bánffy János s a t. ezekután a királyok, legutól a pap urak, Bakács Tamás, Keserű Mihály s a t. Előre elküldött Ulászló Szalkay László püspököt, és Sárkány Ambrust, a császár köszöntésére. Minekutána a mondott fához elértek, maga Ulászló is könnyhullatások között köszöntötte a maga szekeréből a császárt. Az üdvözlések után arra kérte a császár, követe által Ulászlót, hogy Bécsbe menjen, a tanácskozás és egyezés végett, melytől noha eleinte idegenkedett, de azután Zsigmond biztatására magát reávette. Bement tehát Ulászló nagy pompával és számtalan nézők közt 18. jul. Bécsbe, és a szent István templomában tartott istenisztelet után, a császári palotába szállott Négy nap alatt tökéletesen végbement a házassági egyezés, mely szerént az ifjú Lajos király elvette Máriát, Maximilián császár unokáját; ennek a Máriának testvér bátyjának Ferdinándnak pedig Anna, Ulászló leánya jegyeztetett el. Ezekután gazdagon megajándékozta a császár a maga királyi vendégeit, és maga Németujhelyre ment. Utánamentek oda neki, július utolsó napján a vendégek, és ott vettek tőle vég búcsút. A császár 3. aug. Linczbe indult, Zsigmond Bécsen, Morván és Szilézián keresztül, Lengyelországba ment; Ulászló pedig még az nap kísérvivel együtt Sopronba jött. Értésére esvén a török császárnak, ily sok keresztyén koronás fejeknek együttléte, könnyen általlátta, hogy azok minden bizonynyal őt is emlegették, azértis követei által vagy állandó békes-

séget, vagy legalább három esztendeig tartandó fegyvernyugvást kért Ulászlótól. Minthogy a pápa levele által a török békességnek ellene mondott, Ulászló a követeket tartóztatta. Ezért a késedelmezését annyira felboszankodtak a törökök, hogy Jajcza várának elfoglalásához kezdenének. Mikor annak védelméről tanácskoznék a rendekkel Ulászló, mind a podagra, mind egyéb nyavalyák oly keményen fogták őt, hogy életének 1516. eszt. 13. mart Budán estéli hét óraker véget vétenek; Ezt hittek volt a magyarok Dobse Lászlónak, amint Pethő Gergely írja, azon az okon, mert akármely fontos dolgot jelentettek őneki, egész hideg vérrel mindenre csak ezt a cseh szót szokta felelni: Dobre! Dobre! Teste Fehérváron temettetett el 10. mart Az ő gyáva uralkodása alatt szembetűnőképen kezdett a Magyarbirodalom alkotmánya ingadozni és rogni. De hiszen hol is találkozott volna oly alkalmazatos kéz, mely annak kötéseit, azon. feszes állapotban meg tudta volna tartani, melybe azokat a halhatatlan Hunyadi Mátyás szerkésztette vala?

Uldin. Karaton után lett a hunok királya, Krisztus születése után 899. esztendő tájban, kiken tíz esztendeig uralkodott. Árpád, a napkeleti császár kedvéért, Gajna nevű góth vezérre fegyvert fogott, azt meggyőzte, megölte, és annak fejét Árpádhoz küldötte Konstantinápolyba.

Upor László. Ezt küldötte volt Mátyás király 1461. eszt. Szapolyay Istvánnal együtt, az ország felső részeiben garázdálkodó s latorkodó csehek ellen, akik ellen ők jó szerencsével is hadakoztak. Saskői kapitány volt ez az Upor 1469. eszt. Az odavaló kapitányoknak már régtől fogva az a szokások volt, hogy valamikor csak módját találhatták, a selmeczbányaiakkal mindenkor igen rosszul bántak. Nem akarta ezt a rossz szokást Upor is elhagyni; hanem a selmeczieket, az ő tulajdon erdeiktől, rétjeiktől és szántóföldjeiktől kezdette eltiltogatni; sőt azoknak az utazást is félelmissé tenni. Épen akkor tettek a selmecziek Mátyás királynak panaszt eziránt, mikor táborával Morvaországba igyekezett; azért maga nekik igazságot nem tehetett; hanem a többi Bányavárosokból válogatott közbírákra bízta, hogy a dolgot vizsgálják meg és igazítsák el. Azok a selmecziek igazságát állallátván, azt a sentenciát hozták, hogy soha többé Upor azokat háborgatni ne merészelje. Az 1471. eszt. Budán tartott diétán költ törvényeknek 29 cikkelyében azt végezték a főrendek, hogy ennek az Upornak, Zemplén vármegyében lévő két várát, Gellyérest és Albarát, le kell rontani és szélyelhányatni. Ott kellett neki járni Mátyással az ausztriai hadakban, ha igaz amit imák, hogy t. i. mikor

Mátyás halála után Szapolyay István Bécset odahagyta, őt hagyta ott négy század magával, a várnak Maximilián császár ellen való ótalmasására 1490. eszt. Mihelyt a bécsiek Szapolyay eltávozását megtudták, egymást mindjárt fellármázták, és Maximiliánért követeket küldöttek, aki már akkor Klosterneuburnnál táborozott. Mindjárt más nap két oldalról lövette a császár a várat, de Upor és a keze alatt lévő magyarok őt hatalmasan visszaverték. Magyarul tudó szökevények által próbálta tehát a császár őket meghódítani, de ők megátalkodtak. Azután ismét nagy erővel megtámadta őket Maximilián, és hogy katonáit neki bátoríthassa, oly közel ment a várhoz, hogy maga is a vállán sebet kapott, mely miatt az ő katonáinak minden ostromhoz való kedvök elesett, és azt félbehagyták. Azonban mivel látta Upor, hogy már a vár falai sok helyen megcsorbultak, Szapolyaytól pedig segítség nem érkezik, magát tovább szerencsételni nem merte, hanem a császárral alkuba ereszkedett, és tized napra a várat feladta, oly feltétel alatt, hogy katonáival együtt arra, és oda mehessen, ahova neki tetszik. Az ő példáját követték a németajhelyi várban lévő magyarok is, mivel már minden eleségből áltáljában kifogytak vala.

Upor. Lásd Upor.

Ürményi. Lásd Ilméri.

Uros. Kálmán király idejében élt. Mikor Kálmán Álmos herceget megvakíttatta, ugyanakkor ennek az Urosnak is szemeit kiszúratva, mivel Álmosnak nagy pártfogója volt

Uros. Második Gejza idejében főispány és jó katona ember volt Mikor 1146. eszt Gejza Ausztriába beütött, abbeli boszúállásból, hogy azelőtt való esztendőben az ausztriai nemesség Borica ingerlésére Magyarországra becsapott vala, Rapolt nevű vezér alatt, és Fozsont el is foglalta, elment akkor Gejzával ez az Uros, és szerencséje lett Rapoltot elfogni.

Urosa. Első András király idejében, derekasan ótalmaszta Pozson várát Henrik császár ellen 1052. eszt.

Urosa János. Kálmán és második István királyok idejében palatínus volt Míg István gyenge volt az ország igazgatására, kétség kívül ezen az Urosán fordult az ország dolga és gondja. Mikor 1116. eszt egy Solt nevű család embernek izgatásából István összecsapott a morva herceggel, Lászlóval, és az első csatában Istvánt László visszanyomta, János a palatínus segítségére érkezvén, és a futó magyarokat is összeszedvén, újra megtámadta a László seregét, annak nagyobb részét levágta, ami megmaradt, visszaüzte. Igen bizonytalan

az, amit némelyek tartanak, hogy, ez az Urosa János lett volna az az Iván, aki magát királyivá választatta, és akinek István fejét vétette. Lásd Bors. Ennek leánya volt Ilona, második Béla király felesége.

Usubu. Lásd Öcsüb.

V.

Vadász Mihály. Mikor Báthori István és Békesy Gáspár egymással az erdélyi vajdaság felett huzalkodnának, mindketten igyekeztek ezt a Vadász Mihályt, mint jó vitézt, magoknak megnyerni. Báthori lett nyertesebb, ki is őt 1573. eszt. Bánffy Györggyel Fogarasra küldötte, hogy ott Békesyt fogják el. Jelenvolt Báthori Istvánnal és Békesy Gáspárral a lengyelországi hadakozásokban, és ugyanott esett el Poloczkó vára ostromlásában 1579. eszt. Felesége az ifjabb Török Bálint leánya, Dengeleghy Mihály özvegye, Török Katalin volt

Vajay István. Nikomediai tituláris püspök, második Ulászló király idejében. Minthogy Hippolit, aki esztergomi érsekből lett vala egri püspökké, egyszersmind ferrari herceg levén, többnyire Olaszországban mulatott, ezt az Istvánt hagyta itthon maga helyett, hogy a püspökség dolgait vigye s igazgassa 1501. esztendőájában, mely dologban ő el is járt, egy okos és tanult emberhez illő vigajozással. Lásd Hippolit.

Vajay László. Talán István testvére, legalább vele egy időben élt, és egri prépost volt.

Vajda János. A Dobó István huszárjainak hadnagya, kivel együtt vitézül ótalmazta Eger várát 1552. eszt. Minekutána elmentek a törökök, egyiket ezt küldötte Dobó Ferdinánd királyhoz a győzelem hírével.

Vajdaffy György. Vigyázó szemes vitéz volt Zsigmond király idejében, ő fogta el Hederváry Istvánt, és még ő rajta kívül harminczegy főnemest, a Száva vize mellett, akiknek aztán Zsigmond mindnyájoknak fejőket szedette Budán 1393. eszt.

Vajdaffy László. Mátyás királynak atyjafia volt. Mikor a mohácsi veszedelem után, a bátai templom szent edényeit s ruháit rendbe szedték, a többek közt volt ott egy fekete bársony, aranynyal igen gazdagon varrott papi ruha, melyet ez a László ajándékozott vala oda.

Valkai Demeter. Harmadik András király idejében élt. ő bírta Erdélyben Magyar-Valkót, más ahoz tartozó jószágokkal egyetemben,

és ugyanonnan vette a Valkai nevet. Ennek fia volt Pál 1345. eszt. Pál fia Miklós 1370. eszt. Miklós fia István 1410. eszt István fia János 1445. eszt. János fia Tamás 1490. eszt. Tamás fia Rafael 1526. eszt. Rafaelnek két fia volt, n. m. János és Miklós. Jánosnak István nevű fia volt. Ami Miklóst illeti, ő róla szól a következő cikkely.

Valkai Miklós. Rafael fia. Micsoda dolga volt ennek Szapolyay János Zsigmonddal. Lásd Forró Miklós. Több gyermeke nem volt egy Zsuzsanna nevű leányánál, kit is Sombory Lászlóhoz adott férjhez. Maga Miklós 1585. eszt. halt meg, amikor Budai János ezen verseket írta az ő emlékezetére:

Nicoleos lugete boni, jacet inclytus Heros,
 Maxima Valkaicae lux, columenqne domus.
 Hic inopum tutela, Senum decus, hic erat almae
 Exemplum fidei; Nobilitatis honor.
 Artibus hic pacis validis et clarus in amis
 Sustinuit Patriae saepe labantis onus.
 Auspicioque Dei pro libertate piorum
 Hostica Threicii contudit arma Ducis.
 Cum Mavortis opus tractans juvenilibus annis
 Invida honoratum fata tulere senem.
 Quam fragile est, heu vita bonum, hoc quam mortis acerbae
 Saeva per incertas vis premit nsque vioes.

Ez a Miklós egyéb sok jószága közt, Bihar vármegyében, Álmosdon három portát bírt.

Valkai Zsuzsanna. Miklós leánya, Sombory László felesége, Krisztina nevű leánya 1584. eszt. halt meg, kinek maga is kevés napok múlva utána ment ugyanazon esztendőben, amint látszik gyermekszülés után. Mindkettőnek koporsó kövére, kassai Dávid Zsigmond írt verseket, Kristináéra ugyan ezeket:

Hic Christina jacet Christo cognominis infans,
 Quae parte Somborio Praeside nata fűit.
 Vix bene vitales vagitibus hauserat auras,
 Christinam Christus cum super astra rapit.
 Hanc Mater lacrimans ad coelos usqne secuta est,
 At Pater in terris haec Monumenta locat.

Zsuzsannáéra pedig a következőket:

Hoc sita Somborii est sub marmore Praesidis uior
 Femina Valkaicae stirps generosa Domus.
 Viva decus generis virtutibus anit, et inter
 Fulsit honaratas conspicienda nurus.
 Nam pietatis amans, observatrixque Mariti .
 Fidaque cen turbae Mater egentis erat.
 Moribus imprimis et mansuetudine clara,
 Gua patet Albani Principis aula, fait.
 Corporis hic cineres angasta coercuit urna
 Spiritus in coelum, venerat unde, redit.

Valter. Először bakon-beeli, azután csanádi kanonok, sz. István király idejében; és első olyan iskolamester vagy professzor Magyarországon, akinek nevét tudni lehet. Minekutána sz. Gellért csanádi püspökké lett, és azontájékon sokakat megtérített, harmincz új keresztyén kereste őt aziránt meg, hogy az ő gyermekeiket fogná fel, és azokat tanítaná. Ezen gyermekeknek ő különös házat rendelt, és őket erre a Valterre bízta, hogy grammatikára és muzsikára tanítsa. Ezeknek előmenetelét látván a többi urak és nemesek, ők is Valter keze alá adták gyermekeiket, kik is oly sokra szaporodtak, hogy már tovább Valter velök nem birt, hanem segítőt kért maga mellé sz. Gellértől, ki is hozatott egy Henrik nevűt Fehérvárról, ahol már akkor meglehetősen iskola volt. Erre a Henrikre bízta azután sz. Gellért az olvasás, Valterre pedig az éneklés tanítását.

Vancsai István. Váczi püspök, esztergomi érsek, azután Olaszországban prenesti püspök, és egyszersmind Magyarországon legelső kardinál, negyedik Béla idejében. Még akkor váczi püspök volt, mikor 1240. eszt. a tatárok az országba beütöttek, és egyikkel ő vele kísértette el Béla maga házanépét, a tatárok elől bátorságosabb helyre, Ausztriába. Ott mulatott ő a királyi famíliával mindaddig, míg Bélát a tatárok a Sajó vizénél megverték, és a magyarokat egészen elgázolták. A veszedelem után házanépe felkeresésére indult Béla Ausztriába 1241. eszt., de ott majd hasonló veszedelmes törbe hágott. Mert minekelőtte feleségét megtalálta volna, Fridrik az odavaló berendezeg, őt minden megmaradt kincsétől megfosztotta. Mihelyt pedig feleségét, és azzal együtt Vancsai püspököt megtalálta, ezt nagy sietéssel a császárhoz és pápához segedelemért követségbe küldötte. Június hónapban ért a püspök a császárhoz, és annak a Béla levelét

általadta, melynek veleje a volt, hogy ha a császár a tatárokat kiűzi Magyarországról, tehát azután mind a király, mind az ország a német császártól függőleg fog lenni. Onnan a pápához ment Yancsai, de sem egyiktől, sem másiktól szánakozó és vigasztaló szónál egyebet nem nyert, annyival inkább, mivel azok egymással épen üstökben voltak, és Fridrik császár akkoris a pápa tartományiban zsákmányolt. Visszajöven Vancsai a követségből, azután is hűséges szenvedő és bujdokló társa volt a királynak és annak házanépének Dalmáciában.

A tatárok kitakarodása után, esztergomi érsekké tette őt Béla 1242. eszt., mely helyet Mátyás hagyott vala üresen, akit a tatárok a Sajónál öltek meg. Tudományának s jámbor életének híre minden felé elterjedvén, a pápa őt Olaszországba parancsolta, ott prenesti püspökké, s egyszersmind kardinállá tette, őt tartják a magyarok közül első kardinálnak, de kétség kívül második volt, ha igaz az, hogy az a János, aki 1169. eszt. római pápának választatott, azelőtt tuskuláni kardinál volt. Lásd János. Annnyiban mindazáltal elsőnek lehet tartani, hogy János nem Magyarországon lakott, mikor kardinálnak tétett. Vancsai Istvánnak az országból való kimenetele után, Benedek, a kalocsai érsek, választatott törvényes úton-módon ő helyébe érseknek, a Béla megegyezésével. Ezen dolog iránt maga a király írt a pápának, hogy Benedeket erősítse meg, de azt akkor a pápa elhalasztotta, kétszeri kérésére is. A halogatásnak pedig oka a volt, mert Vancsai az olaszországi levegő-éghez nehezen szokott, és Esztergomba visszavágyakozott. Kétség kívül nem tudta Béla a pápa mellőzésének okát, azért újra írt a pápának egy magyaros levelet, abban kereken és Istent híván maga mellé bizonyosságul, megírja, hogy sem ő, sem az esztergomi káptalan, sem az ország bárói, Benedeken kívül mást, érseknek nem fognak ösmerni; és ha szinte az angyal sugallaná is ellenkezőt a pápának, de azt ne hidje. A pápa mindazáltal megállott a maga feltétele mellett, és Vancsait 1253. eszt. követségbe küldötte Magyar- és Tótországokba, amikor egyszersmind levelet küldött mind a királynak, mind az esztergomi káptalannak aziránt, hogy ha Yancsai esztergomi érsek szeret maradni, ám legyen; ha pedig visszamegyen a kardinálságra Olaszországba, azzal is szabad. A dolog oda ment ki, hogy Benedek esztergomi érsek maradt, Vancsai pedig a kardinálságot megtartotta, és hazáján kívül halt meg.

Ványi Sándor. (Szendrei). Ötödik István királynak kedves vitéze. Mikor még István az atyjának negyedik Bélának idejében erdélyi berendezeg volt, és az atyjával együtt a cseh király ellen hadakozott, István herceget úgy körülverték volt a csehek, hogy már kevés remény-

ség volt hozzá; de ez a Ványi utat nyitott neki, hogy elfuthasson, maga pedig tovább is gyalog a csata helyén maradt, Olmütz alatt öt nagy sebet kapott. Ugyanazon diplomában, melyből ezek' kiírtak, és amely 1268. eszt. költ, az is benne van, hogy mikor István Svécziába (Svédország) sereget küldött, oda Ványi is elment, a ezek alatt való katonasággal; a svédek táborába nagy bátorsággal bevágott és kívánatos győzelmet nyert. De mikor? s micsoda okon? volt ez a svéd had, annak egy históriai Aedipus kell.

Várallyay Szaniszló. Először fehérvári prépost, azután pécsi püspök, utoljára szepesi prépost, Szapolyay János és Ferdinánd királyok idejében. Sáros vármegyében Kis-Szebenben származott, középszerű, de tisztos szüléktől. Tanulását végezvén, Szapolyay János udvarában keresett szerencsét, ki is őt fehérvári préposttá tette. Ezen jó indulatját kétszeresen szolgálta ő vissza Szapolyaynak, azalatt míg 1530. eszt. Roggendorf, a Ferdinánd vezérje Budát ostromlotta. Először azzal, hogy azon három rendbeli czédulákat, melyekkel Szapolyay Nádasdy Tamást Sziget alól Buda védelmére visszahítta, Szaniszló szolgáltatta kézhez, egy Zermeg János nevű udvari embere által, aki azoknak az időknék históriáját megírta; másodsor azzal, hogy ugyanazon ostrom alatt, a Budán benszorult Szapolyaynak, az említett Zermeg által, egy fáczánokkal, húros és fogoly madarakkal, gesztenyével, száraz halakkal és kenyerekkel jól megterhelt lovat küldött, mely micsoda jól esett Szapolyaynak, abból gondolhatni, hogy a városbeliek már akkor a lóhúst is jó ízűn ették, sok ló pedig a város utczáin fel és alá ténfergett, és az éhség miatt döglött. Zermeget és társát, tíz-tíz arannyal és egy-egy öltöző bársony ruhával ajándékozta meg Szapolyay. A következő 1531. eszt. Baksay Bernáttal őt küldötte volt Szapolyay Visegrádra, hogy ott a Ferdinánd követivel Révay Ferenczczel és varjassi Nagy Imrével (igazítsák el azon ügyesbajos dolgokat, melyek a közelebbi fegyvernyugvás alatt, a két koronás fő jobbágjai közt előadták magokat. Akkor bízott által Szapolyaynak a megbüntetésre Móre László. Ugyanazon esztendőben, egy bizonyosságát mutatta annak, hogy ő Szapolyaynak az igazat meg meri mondani. Ugyanis Nádasdy Tamással és másokkal, teljességgel nem akarta a maga nevét aláírni annak a királyi levélnek, melylyel Szapolyay a híres Gritti Lajost Magyarország gubernátorává tette. Váradon együtt mulatott és vadászott Szapolyayval 1536. eszt., mikor Kun Kocsárd győzelemmel jött oda vissza Szatmárról.

Szapolyay halála után, úgy látszik, mi hamar Ferdinándhoz állott Szaniszló, ki is őt pécsi püspökké tette 1543. eszt. De jól ki

sem nyugtatta magát Pécsen, mert még azon esztendőben, hogy Szulejmán, török császár Siklóst elfoglalta, azt nem merete Számadó” Pécsen bevárni, hanem onnan Veszprémbe költözött, és így Pécs, minden fegyverzördülés nélkül török kézre jutott, melynek képében az akkor időben élt Láng János így kesergett:

Floroimus quondam, quum res invicta maneret
 Pannoniae; sed nunc fana sepulta sumus.
 Vita mit nobis sub saoris libera Christi,
 Imposoit gravius funere Turca jugum.
 At to subsidium miseris qui ferre recusas,
 Nec te fata premant deteriora cave.

Veszprémben mulattéban az a hír ütötte az ő fülét, hogy Nádasdy Tamás, egyedül őt vetette Pécs elvesztése okául; azértis kihirdette, hogy akárki találhatja valahol Szaniszlót, őt bátran kifoszthatja minden vagyonából, sőt a büntetéstől való félelem nélkül meg is ölheti. Még a nevezett esztendőben 28. jul. egy maga mentő levelet írt tehát ő Veszprémből Nádasdyhoz, melyben azt mondja, hogy ő mindedig az ország határait hűségesen őtalmazta, királyát még ereje felett is szolgálta, a végvárak mostani elvesztésének nem ő, hanem azok az okai, akikre azoknak védelme volt bízva; ami Pécsset illeti, ő eleve látván a következő veszedelmet, sokszor megkereste követe által segítségért a királyt és annak tanácsosait, mind Pozsonban, mind Bécsben; de maga Nádasdy jól tudhatja, hogy soha semmi vigasztalást nem kaphatott; azonban mikor látták Pécsen, az ott lévő lovasok, a Szulejmán közeledését, onnan mindjárt elindultak, és ő azokat sem Paksy János, sem Alapy János közbenjárások által meg nem tartóztathatta; egynehány gyalog katonák maradtak ő mellette, de ugyan mit mozdíthatott volna ő azokkal, a rettentő török erő ellen? s a t. így kenyér nélkül maradván Szaniszló, maga kérte és el is nyerte a királytól a szepesi prépostságot, melyet Horváth János hagyott vala üresen 1544. eszt. Azt a Kajata nevű falut, mely felett egy ideig az eperjesiekkel versengett, a szepesi káptalan előtt, örökösen általrallotta az eperjesi bírónak, Szebeni Istvánnak és a többi esküdteknek 1545. eszt., de oly feltétel alatt, hogy Eperjes városa annak minden jövedelmeit, és mindenkor egyedül csak az eperjesi ispótály szükségére, nem pedig máshová fordítsa. Egy zsinatot is tartott ő ebben az esztendőben Szenesen, a sz. Márton templomában, de amelynek végezéséről még eddig semmit nem tudhatni. Halála 1548.

eszt. 21. apr. történt. Az említett templomban temettetett el, aholottis ezen verseket metszették az ő koporsó kövére:

Summa petens virtus humiles levat, atqae saperbos
 Gui se contemnant, deprimitt in vitiis.
 Ecce Stanislaus virtute adscendit honores
 Praesulis, etsi humilis Cibiniensis erat.
 Begibus acceptus; qaoniam jus novit atromqne,
 Discordes gnarus conciliare Viros.
 Quid javat a mundo titnlos habuisse saperbos?
 Hagnas eram, et modo sum pulvis, et ambra, cinis.
 Orta cadunt, si qaae dnrant, veterata senescunt;
 Sola manet virtus; eaetera mortis eront.

Várdai Aladár. Mihály fia. Ez a família Szabolcs vármegyében virágzott, és ott lévő Kis-Várda nevű várostél vette maga nevét, melyet több más jószágai közt bírt. Atyafisága volt a Báthori familiával, ahonnan annak címere is egy farkát szájában tárté kígyó volt. Ami Aladárt nézi, ő ötödik István király alatt élt. Akkor történt az, de bizonytalan melyik esztendőben, hogy az egri káptalannak szabadság leveleit, melyeket negyedik Béla király újtott vala meg, valami Szebeny Sámuel nevű ember megégette. Huszonöt szavahihető¹ férfit kellett hát a káptalannak állítani az egri megyéből, akiknek fris emlékezetében voltak a káptalan jusai és szabadságai, és akik azokról, kezöket a sz. keresztre téve tartoztak esküvéssel bizonytságot tenni. Ezen huszonöt érdemes férfi közöl való volt már Aladár is. Fiai Jakab, Aladár és László. Ezek közöl a két elsőbb azt vállalta magára, 1311. eszt., hogy Kassa városánál mindaddig kezesek lesznek, míg annak lakosaival és Károly királylyal a palatínus Amadé fia megbékélnek. Erről a dologról oda felébb az Amadé czikkely alatt, valamivel bővebb, de csakugyan a czirkálódást nem egészen kielégítő szó vagyon. Aladár harmadik fiának Lászlónak, Jelethei Marton leányától Margittól, János nevű fia maradt.

Tárdal János. László fia. Aladár unokája. Ez újtattta és bővítette meg a kis-várdai várat, mely után meghalt 1357. eszt. Miklós és Domokos nevű fiakat hagyván.

Vártai Domokos. A közelebb említett Jánosnak fia. Sokat perelt 1380. esztendő körül, holmi jószágokon, a Báthori familiával. Négy fiúval nevelte familiáját, u. m. Zsigmonddal, kinek egyetlen egy

leánya Katalin, albisi Zólyomi Tamáshoz ment férjhez. Mihálylyal, Miklóssal, Pelbárttal.

Várdai Mihály. Domokos második gyermeke. Zsigmond királynak Német, Francia és más országokban való utazásaiban hűséges kísérője. László nevű fia után, aki 1471. eszt. halt meg, négy unokája volt, u. m. 1. Hedvig, akit agárdi Töke Péterhez adott férjhez. 2. László. 3. András, aki magtalan halt el. 4. János. Ezek közül Lászlónak két felesége volt. Első albisi Zólyomi Anna, kitől való két fia, László és György, talán a bölcsőből sem költtek ki; de két leánya Judit és Klára házasságot értek; ez ugyan Verebélyi Jánossal, ama pedig Kállay Jánossal élt 1524. eszt. János sem volt szerencsésebb, familiájának férfi ágon való terjesztésében. Ugyanis noha bácsmonostori Tótes László leányától, Orsolyától, akivel Bars, Hont, Fehér, Bodrog és Tolna vármegyékben, igen sok jószágot kapott vala, László nevű fia született, de az hamar elhalt, egyetlen egy leánya Katalin pedig, csábrági Erdődy Bálinthoz ment férjhez.

Várdai Pelbárt. Domokos negyedik gyermeke. Mind a két nem három-három gyermeke volt. Leányok Suskó vagy Zsuzsanna, Pocsaji János felesége; Potencziána, aki Szokolyi Péterhez; és Anna, aki városkeszi Lépes Jánoshoz ment férjhez. Fiuk Mihály, Aladár és István az érsek, kikben az ő ágának vége szakadt.

Várdai Miklós. Domokos harmadik fia, Mihály és Pelbárt testvérjök. Miklós nevű fia maradt, akit ugyanazon rákosmezei diót a tett Szabolcs vármegyei főispánná, amely a nagy Hunyadi Jánost ország gubernátorává választotta 1446. eszt. Ötödik László király kincstartója volt pedig ez az ifjú Miklós 1455. eszt. Ez az ifjú Miklós továbbá Perényi Katalintól négy fiút nemzett s hagyott, 1. Miklóst, akitől mindjárt lesz szó; 2. Simont, kinek egyetlen egy fia Tamás, egri pap ur volt 1545. eszt. 3. Mátyást, aki grádicsonként bosnyai püspök lett, de minekelőtte a pápa jóváhagyását megnyerte volna, meghalt 1489. eszt. 4. Aladárt, kinek egy leánya csebi Pogány Zsigmondhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Miklós fia, Miklós unokája, Domokos unokájának fia. Bizonytalan kicsoda Eufemiától, Anna nevű leányán kívül, akit Drágyf János jegyzett el, hat fiút nemzett, kik közül 1. István, aki terjéni vagy másképen csúzi Markos László leányától, Ilonától született leányát Borbálát, Apaffy Ferenczhez adta férjhez. 2. Ferencz a püspök. 3. János, kinek Baskay Kristinától való leánya Frusina. először Bécsi Istvánhoz, másodsor bekónyi Alaghy Györgyhöz ment férjhez. 4. Mihály, akiről alább lesz szó. 5. Imre, egy nagyra született és menendő ifjú, de akit megemésztett a mohácsi veszedelem

1526. eszt. ő. Ambrus, kinek losonczi Bánffy Petronellától való leánya Klára, Serédy István felesége volt 1544. eszt

Várdai Aladár. Pelbárt fia, főpohárnok és Szabolcs vármegyei főispán volt 1459. eszt., mikor Mátyás király azt észrevehén, hogy Garai László és mások sokan Fridrik császárt akarják magyar királynak tenni, egyebekkel együtt, ezt az Aladárt is újra felégettette a maga hűségére.

Várdai István. Ez is Pelbárt fia, Olaszországban tanulásakor dekretomok doktora, azután egri prépost, utoljára kalocsai és bácsi érsek 1457. esztendőől fogva, melyben őt ötödik László király Franciaországba küldötte Prágából, hogy az odavaló királynak leányát neki feleségül hozza; mely követségben mikor már illendöképen eljárta volna, és a menyasszonnyal hazafelé indulna, László véletlenül meghalt, és így a menyasszonyt oda kellett neki hagyni. Hunyadi Mátyás jutván a királyságra, mindenkor nagy becsületben tartotta István érseket. Egyiket őt küldötte volt Mátyás király 1463. eszt. Németujhelyre Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet csináljon, és attól a koronát visszaváltsa, ahova mikor ő Ujlaky Miklóssal és más társaival és háromezerből álló lovassággal elért volna, a császár nem bátorkodott olyan számos népet a városba bebocsátani; azért csak Vitéz Jánost, a váradi püspököt eresztette oda be, kétszázad magával, az érseknek pedig, többi társaival, Sopronba, kellett visszajönni, és ott mulatni, míg a békekészség a többek közt ezen feltétel alatt megkészsült, hogy ha Mátyás mag nélkül hal meg, a magyar királyság Fridrikre szálljon. Ugyanazon esztendőben ott volt Péterváradján, mikor Mátyás a velenczésekkel olyan szövetséget kötött, hogy míg ő a törökökkel hadakozik, mindaddig negyven jól készült hajóval segítsék őt a velenczések. A következt 1464. eszt., mikor Mátyás Bácsországban Sztrebernük várát ostromlaná, ezt az István érseket, jó sereg lovassággal, a Száva vizénél hagyta, hogy ott az ő útját a törökök el ne vágassák. Sok ízben írt Mátyás, még pedig az István tudta nélkül is, a pápához, hogy őt kardinállá tegye, és leveleiből kitetszik, mely nagyra tartotta őt, nevezetesen, hogy Széchy Dienesnél, az esztergomi érseknél, sokkal többre becsülte. Kardinál volt már 1468. eszt., mikor Pozsonban kezességet vállalt magára Mátyás király mellett, az ország előtt az iránt, hogy amely adót akkor az országra vett, azt több esztendőben nem fogja kívánni. Mindazáltal a sok hadakozás azután is szükségessé tévén az ilyen rendkívül való adót, ugyanazon dologban, azután is két esztendővel, újra kezességet kellett neki Mátyás mellett vállalni több főrendekkel együtt. 1470. eszt. halt meg.

Várdai Péter. Először esztergomi kanonok, földvári apátúr, azután kalocsai érsek 1481. esztendőől fogva. A Kis-Várdáról nevezetett Várdai nagy familiából származott, de bizonytalan kik voltak szülei. Még gyermekkorában árvaságra jutván, a váradi püspök, Vitéz János, őt maga udvarában tartotta és taníttatta, azután bővebb tanulás, látás, hallás kedvéért, Olaszországba Bononiába (Bologna) küldötte maga költségén. Hogy Mátyás király őt, érsek és kancellár korában, tömlöczre tétette, azt senki sem tagadja; de abban nem egyeznek meg, mi okon cselekedte azt ő vele? Bonfin azt írja, hogy az ő fogságának oka, az ő szabad szája lett volna, mivel sokszor dorgálta Mátyást, a rendkívül való adóért, melylyel az országot terhelte, és azért szenvedett volna, mintegy hat esztendei fogságot némely várakban. A bizonyos is, hogy ő indulatos és szót kimondó ember volt, és épen azért hívták őt az akkori magyarok Gyttös vagy Dühös Péternek. Révay Péter pedig így adja elő a dolgot: Mátyás király békeséget kötött vala Bajazet török császárral, és a békesség levelet, mint kancellár, Várdai Péter írta meg, de valamimódon kimaradtak a levélből Oláh és Moldvaországok, hogy azokat sem szabad Bajazetnek bántani; azértis Bajazet, a fekete tengerhez közel, Kilia és Nestorálba nevű várakat Mátyástól a béke után elfoglalt. Még ma is meg van a levél, melyben azt a hitszegést szemére hányta Mátyás Bajazetnek. Ebben a levélben a többek közt azt írja neki Mátyás, hogy ő reményű azt, hogy ezen szövetség megrontása miatt, Bajazet soha sem fogja látni az Isten országát, s ő sem fog többé Bajazet szavának hinni. Bajazet azt írta vissza, hogy ő a Mátyás fenyegetéseit fülei mellett elbocsátja; azonban a békesség levelet visszaküldötte Mátyásnak, hogy abból lássa meg, hogy ő a várakat elfoglalván, a szövetség ellen semmit sem vétett, mivel abba Oláh és Moldvaországok nincsenek befoglalva. Ezt látván Mátyás, Bajazet ellen való mérgét és boszúját Péter érseken töltötte, őt maga kezével megverte, és ilyen szókkal az árvai tömlöczbe küldötte: árva voltál Péter, árva is leszesz, és Árvában fogsz meghalni, úgy tartják, hogy ez 1484. eszt. történt volna. Maga a pápa is írt ő mellé Mátyásnak 1486. eszt. 3. mart., de semmit nem nyert. Mátyás király halálakor a visegrádi várban ült Péter, onnan küldött levelet a Mátyás fiához, aki őt aztán szabadon is bocsátotta 1490. eszt., melyet azzal köszönt meg az érsek, hogy ezt a maga szabadítóját, az ifjú Hunyadi Jánost, mindenképen igyekezett magyar királylyá tenni, és az Ulászló koronázásán meg sem jelent. Mind azáltal mivel az ifjú Hunyadi önkényt lemondott a királysághoz való jusáról, az érsek is Ulászló mellé állott és iránta hűsé-

gét mind végig meg is tartotta. Irigyei vádjára magához idézte őt a pápa 1491. eszt. de úgy látszik ismét feloldozta őt a római átázástól, mivel maga Ulászló írt ő mellette, ugyanakkor adott Kinisy Pál mellé ezer katonát, aki akkor Fehérvár alá igyekezett, az ország alsóbb részeiről. Azután két esztendővel, egy török lovat küldtek a pápának, mely Szendrőről került ő hozzá. Sok méltatlanságról panaszkodik leveleiben, melyeket neki roszakaróitól kellett nyelni. A Duna vizét egészen Bács vára alá vette, ahol szokott volt rendszerént lakni. Még ma is megvagyon sok levele, melyek, ha nem a legjobb deáksággal vágnak is írva, de egy olvasott és jó szívű emberről tesznek bizonyosságot. 1501. eszt. halt meg. ő vele szedette volt vendbe Mátyás király a Janus Pannonius verseit.

Várdai Máté. A közelebb írt Péter érsek testvéröcscse. Mint-hogy a bátyja érsek volt, őt arról Érsek Máténak is hittak. Adorján nevű faluról pedig, mely az osztályban neki jutott, Adorjáni Máténak is nevezték, ő kerítette vala az ifjú Hunyadi János kezére a magyar koronát és az országnak más drágaságait 1490. eszt. Temesi főispán volt 1509. eszt. Pál nevű testvére, földvári apátúr korában halt meg.

Várdai Pál. Veszprémi, egri püspök, azután esztergomi érsek, a Mohácsnál elesett Szalkay László helyébe, utoljára pedig egyszersmind király helytartója. Ennek sem lehet szüléit kitapogatni. Budai prépost és a király jövedelmeinek admnistrátora volt még 1514. eszt. mikor a főrendek egyikre ő reá bízták, a Verböczy tripartituma; meg-rázogatását. Veszprémi püspökkorában 1534. eszt., a pápa egy léva-iét küldött ő hozzá, melyben neki a maga követét ajánlja, s egyszersmind az ország javát is szívére köti. Azután való esztendőben már egri püspök fővel küldötte őt Lajos király május 23. napján Badáról harmad magával a hatvani zenebonáé gyűlésre, azzal az izenettel, hegy már Verböczy István palatínussá lett választatását jóváhagyja, és mindjárt nyomban ország kancaellárjává tették őt a nyughatatlan-kodó urak. Elindult volt ugyan ő is 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra, és a királyt Tornán érte utól, akivel még azon tol Bitéig elment, de Bétáról őt a király, valami dologban Budáról viazsaaküldötte, és így a veszedelmet elkerülte. Lásd Bebek János.

Azokban a homályos időkben, melyekben Szapolyay János és első Ferdinánd tusakodtak egymással a Magyar királyság fedett, valamint sok más akkori nagy ember, agy Várdai is habozott, és hol Szapolyayhoz, hol Ferdinándhoz ragaszkodott, amelyiket t. i. elébb kaphatta, és amelyiknél nagyobb bátorsággal hízelkedhetett magának,

a kétséges körülállások között, Eleinte Szapolyayval tartott, és épen azért tette az öt érsekké 1527. eszt. elején. Azonban el nem múlt ez az esztendő, mikor Ferdinánd az országba bejött, és Esztergomot útjába ejtette. Nem várta be Várdai Ferdinándot, hanem a katonaságnak nagyobb részével ellillantott; de a többi pap urak illendő tisztelettel fogadták Ferdinándot, és őt a sz. Albert templomába vezették. Mindazáltal amely diétát; Budára érkezvén, ugyanoda hirdetett vala Ferdinánd, azon Várdai is megjelent, és ott a Ferdinánd beszédjére ő felelt, mely feleletnek summája a volt, hogy Lajos király szerencsétlen halála után, minden jól gondolkodó magyar Ferdinándot óhajtotta maga királyának, és Szapolyayhoz csak kénytelen kellett lenni állottak némelyek; most hát már örülnek Szapolyay Budáról lett elszaladásának, ellenben a Ferdinánd Pozsonban királylyá lett választását helybehagyják; minél hamarabb lehető koronázását óhajtják; a különben ítélőt, ország háborítónak, haza ellenségének tartják. Elment Várdai maga is a koronázásra kétszáz huszárral, melynek végével, a főkancellárság ő nála meghagyatott, mikor Ferdinánd a tisztségeket osztogatná. Olyan bizodalma lett ő hozzá Ferdinándnak, hogy mikor aztán 1528. eszt. a regensburgi német diétára szándékoznék, óváron költ levele által, őt tette azalatt az ország dolgai kormányzójának. Nem soká felelt meg Várdai ezen bizodalomnak.

Ugyanis, mikor 1529. eszt. Szulejmán török császár, Mohács, Buda, és Esztergom felé, Bécs alá tartana, Geszthy Lászlót annak jókor eleibe küldötte, ée általa magát annak kegyelmébe ajánlotta. Mikor aztán Esztergomhoz közelített Szulejmán, maga is kiment annak eleibe Várdai, és annak kezét megcsókolta, melyen való örömét az egész török tábor, nagy Allah kiáltásokkal bizonyította. Elvitte magával Szulejmán Várdait Bécs alá, és annak vívását ott kellett neki nézni, ahonnan gyalázatosan jöven vissza Szulejmán, magával Budára is lehozta Várdait Szapolyayhoz, és ott vele összegyalulta. Zermeg azt írja, hogy mikor Szapolyay eleibe ment Várdai, zokogva ezt mondotta neki: „Király! megismerem, hogy sokat vétettem ellened, de hidd el, hogy a boldogságos szűz sem siratta keservesebben a maga keresztfán függő fiát, mint én téged számkivetésedben s nyomorúságodban, a melyre azt felelte volna neki Szapolyay: „Megliehet amit mondasz, úgyde a boldogságos szűz, a maga fiát a keresztfáig követte; te pedig csak az akasztóig sem kísértél el engemet; mindazáltal vénségedet tekintvén, neked megengedek, és kegyelmembe veszek.” Lásd Perényi Péter.

Alig tartott esztendeig Várdainak Szapolyayval való barátsága.

ugyanis, mikor Ferdinánd Roggendorf nevű vezérjét 1530. eszt., november elején, Bécsből, tízezerből álló sereggel Buda alá küldötte, annak Várdai Esztergomot minden erőltetés nélkül feladta. Ez időtől fogra, mind halálig megmaradt ő a Ferdinánd hűségében. Hogy Báthori István palatinus meghalt 1535. eszt., annak helyébe nem palatinossá, hanem csak királyi helytartóvá tette Ferdinánd Thurzó Eleket. Ezzel az elsőség felett valami pere támadt Várdainak, melyet a főrendek kérésére maga Ferdinánd igazított el 1536. eszt. Szapolyay halála után megtudván a pápa, hogy Szapolyay árvájának tatárai, a török császárhoz folyamodtak Ferdinánd ellen való segítségért, egy levelet írt Rómából 1540. eszt. 3. október. Várdainak, melyben arra kéri őt, hogy amennyiben rajta áll, ez a törökkel való barátságot akadályoztassa meg, és Ferdinánd csendességét munkálja. Ez a levél, a jezsuiták szerzetének helybehagyatása és megerősítése után, hét nappal kelt. Horváth Bertalan kapitánysága alatt, ötszáz lovast küldött Várdai Pest ostromlására 1542. eszt. Thurzó Elek halála után, őt tette Ferdinánd királyi helytartóvá 1543. eszt.

Még el sem múlt ez az esztendő, hogy Szulejmán, minekutána Valpót, Siklóst, Péceset megvette volna, Esztergomot vette szemügybe. Nem merte ekkor őt, mint a minap Várdai bevárni, ne hogy ő rajta Szulejmán a Szapolyaytól való elpártolásért boszút álljon; hanem időnek javában, talán Nagy-Szombatba ment. Módot talált mégis benne, hogy a várban maradiaknak, Horváth Bertalan által, kétszáz ökröt hajtattott be, noha már Szulejmán annak egyfelől alatta fiit. De haszontalan volt minden igyekezet, mert Esztergom csakugyan nem sokára török kézre került, melyet Láng János így siratott meg:

Acoisis membris, capite a cervice revulso
 Pannoniae; Buda, Turca superbus ait:
 Gorporis Hungarici cor jam mihi porro petendun,
 Ut dives Sceptris pareat ora meis.
 Dixit et Mrogranum vi debellavit iniqua,
 Proh dolor! auriferi summa ruina soli,
 Teutonig Istrogranum sed enim tellusque Polona,
 Si cor habent, armis restituisse volent.
 Id quoque consilium respublica tota sequetur,
 Pellere publicitus publica damna decet.

Hatvanhat esztendő volt Várdai, mikor Pozonban 1549. eszt. 12. októb. meghalt. Ugyanott temettetett is el, nem Nagy-Szombatban, mint

Istvánffy vélte. Ő kezdette Njitra vármegyében Érsekújvárárt építtetni, melyet Oláh Miklós vitt ő utána tökéletességre. Istvánffy azt írja, hogy Ferdinánddal, nemcsak az, hogy sokszor evett egy asztalnál, hanem mikor Ferdinánd látná egykor, hogy az öreg érseket az álom elnyomta az asztalnál, őt a maga szobájában lefektette s kialtatta. Micsoda fenyítékben tartotta ő a maga udvarát, onnan megíthetni, hogy a pajkos és erkölcstelen ifjagról, abban az időben azt szokták példabeszédben mondani: hogy az nem tanult s nevededett a Várdai Pál udvarában.

Várdai Ferencz. Az oda felébb említett Miklósnak, bizonytalan kicsoda Eufemiától való második fia, királyi kincstartó, váczi és erdélyi püspök, második Ulászló és Lajos királyok alatt. Nagy segítségére volt 1514. eszt. Szapolyay Jánosnak, a paraszt had lecsendesítésében, amikor már Erdélyben lakott; amint Taurin István azon hadról írt könyvében, a többek közt ezen szókkal bizonyítja:

Franciscus Várdai praestans cognomine avito
 Praesul, turrigeras Daci qui temperát urbes.
 Fhoeboeis celeber studiis, cuj docta Thalia
 Gomposito dedit ore loqui, quo pectora Kegum
 Mollescunt, bonus, et pius extremam usque ad amussim:
 Huic Regnum, huic Reges, buic Transilvania debet;
 Namque suo innumeros contraxerat aere Quirites,
 Bella manu gessit propria, punctum túlit omne,
 Omniaque emeruit placidae palmaria pacis.

A leleszi káptalan előtt, 1520. eszt. a famíliának minden jószágait, Bácsmonostort, Kis-Várdát s a többeket, Szabolcs, Bodrog és Baranya vármegyékben, által vallotta a maga testvéreinek, Jánosnak, Mihálynak, Imrének és Ambrusnak, egyszersmind azoknak tótorságát is letette, és magánál csak azon öt falut hagyta meg, melyeket Perényi Imrétől maga pénzén vett vala. Ezt az öt falut, 1523. eszt. tett testamentumában, János és Ambrus testvéreinek hagyta, mivel csak ezekhez volt reménysége, hogy örökösöket fognak hagyni; de megcsalatozott, mivel Mihálynak lett leggyümölcsösebb házassága. Ezekután egy vagy két esztendővel meghalt, és a gyulafehérvári templomban temettetett el ilyen felírással:

Quis situs hic? Fecit qui tot donaria templis,
 Franciscus Vardas gloria rara suae.

Gui Latio primos egit feliciter annos,
 Regibus hinc Divis munia grata dedit.
 Libertatis erat vindex, hic rustica bella
 Compressit, cives urbibus adseruit.
 Ornarat prae se claris virtutibus orbem,
 Ut coelum exornet, Spiritus astra adiit.

Várdai Mihály. Ferencz püspök testvérje. Együtt forgott Imrével a testvérjével a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan megszabadult, mikoron az odaveszett Szabadulása után, Tolna vármegyében, a famíliának Málé nevű várába ment, és a famíliának eleiről maradt ott lévő kincset jobbadán maga hasznára fordította, melyért sok ideig tartott perrel vesztegették őt, akiknek az fájt. Élt még 1552. eszt., amikor Martinuzzi György, a váradi püspök, neki Kis-Várdát visszaadta, melyet azelőtt való időkbén, bizonytalan mi okon foglalt vala el. Úgy látszik két felesége volt. Első amely nem egészen világos, Báthori Klára; második, amely bizonyos, Sarmasághy Erzsébet. Ettől maradtak István, Miklós, Ferencz és Mihály nevű fiai. Anna leányát Szokolji Miklós vette el.

Várdai István. A közelebb írt Mihálynak Sarmasághy Erzsébettől való legöregebb fia, Maximilián király alatt élt, kihez testvéreivél együtt, mindenkori hűséggel viselte magát. Mint régi eleiről maradt örökségét, ő bírta egyéb jószágai közt Szabolcs vármegyében Kis-Várdát, melyet Szapolyay János Zsigmond 1564. eszt. ő tőle el akart venni. Igen váratlan szállotta meg őt Szapolyay, mindazáltal bátorsága még el nem csüggedt, hanem a vár kapuit bezáratta, ótalomhoz készült, és a Szapolyay sánczásóit oly találósan ágyúztatta, hogy azok kénytelenítették a munkát éjszakára hagyni. Minthogy Szapolyaynak Kassa és annak vidékének elfoglalása volt a fő célja, itt nem akart sok időt tölteni; azértis somlyói Báthori Istvánra bízta, hogy szép szóval vegye rá Várdait a vár feladására. Hit alatt kijött Várdai a várból, beszélt is Báthorival, de a vár feladásáról hallani sem akart; sőt mikor Báthoritól elvált, és a várba visszaindult, a vár előtt való szigetben, az ott lévő két nagy kazal gabonát maga kezével meggyújtotta, hogy annak az ellenség hasznát ne vehesse. Nagy nyughatatlanságot okozott az előre siető Szapolyaynak ez az ő átalakodása, azértis újra visszaküldötte ő hozzá Báthorit, hogy már akármi feltételek alatt ő vele kössön; kiváltképen azzal nyerte meg Báthori a Várdai szívét, mert azt adta neki elméjére, mely sok károkat fognak az ő jobbágyai az ostrom alatt szenvedni. Azt meggondolván

Várdai, hogy ha hatvan nap alatt a királytól segítsége nem érkezik, akkor a várat fel fogja adni. Ezzel akkor elment Szapolyay Kassa felé, de nem is volt azután ideje Várdait szavára emlékeztetni; és így a vár Várdai birtokában s Maximilián király hűségében megmaradt. Minekutána Szapolyay Erdélybe hazatakarodott hadával, Várdai Bécsbe ment maga mentségére, aholott is a király a Szapolyaynak tett ígéretért először, ugyan keményen megdorgálta őt, azután pedig egynehány hónapi áristom után hazabocsátotta. Bizonytalan mikor halt meg. Semmi örököst nem hagyott.

Várdai Mihály. Ez is Mihály fia. Jelenvolt 1572. eszt. Pozsonban Rudolf koronázásán, és azután az asztal felett, ő tette az öreg s ifjú királynak, és a királyi hercegeknek a főpohárnoki szolgálatot. Azután is jelenvolt minden diétákon, és ott hol az eperjesi nyolczados törvényszékre, hol pedig az ország határainak, itt vagy amott való megtekintésére rendeltetett ki. Utoljára 1582. eszt. vagyon róla emlékezet. Házasságban élt ugyan ruszkai Dobó Kristinával, de tőle semmi örököse nem maradt. Az özvegye Kristina, gersei Pethő Gáspárhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Ez is a felébb írt Mihálynak fia, és így a közelebb említettnek testvérje. Lossonczy Dorottyától négy fiút nemzett vala ugyan, Istvánt, Aladárt, Miklóst és Jánost, de akiket mindnyájokat maga rakott koporsóba. Egyetlen egy leánya Katalin, aki 1580. eszt. 5. máj. született, először Telegdy Pálhoz, attól özvegyen maradván pedig, bedeghi Nyáry Pálhoz, a váradi kapitányhoz, s egyszersmind Bihar, Kraszna, s Közép-Szolnok vármegyék főispánjához ment férjhez, ki is 1630. eszt. vitte a Várdai famíliát végképen sírba.

Varjasy vagy Vargyassy Nagy Imre. Vicepalatinus volt második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. A mohácsi veszedelem után jelen volt Pozsonban, a Ferdinánd királylyá lett választásában 1526. eszt., és épen azért, egyebek közt, őt is maga ótalma alá fogadta Ferdinánd, Bécsben 30. nov. költ levele által, Szapolyay János üldözései ellen. A többiek, akik ezen levélben említettek, ezek: Báthori István palatinus, Szalaházy Tamás, Brodarich István, Batthyány Ferencz, Thurzó Elek, Tahy János, Horváth Gáspár, Görög László, Gerendy Miklós, Nádasdy Tamás, Oláh Miklós, Révay Ferencz. ő volt Ferdinánd részéről 1531. eszt. egyik követ Visegrádra. Lásd Révay Ferencz. Akkor végezték azt ott ezek a követek, hogy a mind Ferdinándhoz, mind Szapolyayhoz hűségtelen Móre Lászlót meg kell zabolázni, aminthogy azt Laszky Hieronim Palota várából ki is zaklatta, és a várat minden kincsével együtt elfoglalta.

Varjú Pál. (Varjúfalvi.) Mátyás király alatt élt. Mikor Szapolyay Imre 1467. eszt. a király táborit odahagyta, aszal együtt elpártolt volt Mátyástól, ez a Varja Pál is; de minekutána kegyelmébe vette Mátyás Szapolyayt, Moldvából Budára való visszautalásakor, ugyanakkor megengedett ennek a Pálnak is. 1468. eszt. Skokastika napján, Szabolcs vármegyében, Nádudvaron kelt levele által, melyben szabadságot ad neki arra, hogy akármikor tetszik, a királyi udvarba bátran mehet, ott mulattat, a királylyal beszélhet, tanácskozhatik, onnan oda mehet ismét, ahova akar. Ezen kívül megtiltja, hogy akárkinek kárt tett Varjú, a maga pártoskodása ideje alatti, akár méltán, akár méltatlan, senki azért őt perbe többé ne fogja. Életben volt még Pál 1476. eszt., mert akkor neki parancsolta azt Mátyás király Budáról a szepesi káptalanhoz írt levelében, hogy Petényi Istvánt, és Kázméri Andrást, a sarai kapitányt intse meg, hogy amely jószágokat Bazlaviczay Györgytől elvettek, azokat haladék nélkül annak adják vissza. Ha pedig ő valami akadály miatt arra nem érkeznek, vagy Úszfalvy Péter, vagy Nomorkay László, vagy rákosi Gattbos Lőrinci, vagy Buzlay László, vagy Nádfűy László cselekedje azt.

Varkucs vagy Varkóczy Kristóf. Sziláziából jött be az országba, a Szapolyay István feleségével, Hedvig heneagasszonynyal ki is őt Késmárk vára kapitányává tétette és Satrasska, Szent-Kereszt s a t. falukkal megajándékozta. Magyar nemességet kapván Kristóf, sok jószágá mellett, három nagy magyar famíliába házasodhatott, és eképen egészen megmagyarosodhatott, és Varkucs vagy Varkocs neve Varkóczyra változott. Első felesége Tárcsay Tamás leánya Katalin, második Bebek Margit, harmadik Homonnay Bori bála volt, kiktől bárom fia, Menyhért, Gáspár, György; két. leányai Margit, Bebek Ferencz felesége, és Borbála maradtak, aki Homonnay Gáborhoz ment férjhez. Maga Kristóf 1520. eszt. 9. febr. halt meg és a késmárki nagy templomban takarítottatott el. Halála előtt esztendővel, Berzeviczy Zsigmondtól és Feroucztól Farkasfalván és Hundadorfon lévő minden birtokaikat elzálogosította, mely ellen azoknak testvérei, az ő halála után protestáltak a szepesi káptalan előtt 1534. esztendőben.

Varkóczy György. Első Ferdinánd király alatt vitézkedett. Hogy 1541. eszt. Mohammed és Usref nevű basák, Izabellának, a Szapolyay János özvegyének segítségére Budához érkeztek, onnan általjöttek ezek a basák a Dunán, és Vácot könnyen megvették; azután Pestet is próbálták, melyaek ótalmazása akkor erre a Györgyre volt bízva. Oly derekasan is ótalmazta ő azt Nyáry Ferenczczel s mások-

kal, hogy onnan nagy veszteséggel kellett a törököknek a Dunán vissza Budára költözni. Azután hogy még ugyanazon esztendőben, Ferdinánd királytól, Roggendorf Vilhelm jött Buda ostromlására, de onnan Vilhelmet, az ellene állhatatlan erővel Izabella ótalmára közelgető Szulejmánnak híre elrezzentette, ez a György sokat segített a király szabidé táborának a Dunán Pestre hajókon való áttaszállításában. Minekutána pedig Szulejmán Budát ravaszsággal elfoglalta, György sem állhatott ellene, hogy Pest is annak kezére ne jusson. A következett 1542. eszt. ő is próbálta Joachim márkói fővezérsége alatt visszavenni Pestet a törököktől, és Perényi Péter ellenére, ő is abban a vélekedésben volt, hogy jobb lesz, ha Joachim nem Budát, hanem Pestet próbálja meg először.

Újra eljött Szulejmán 1543. eszt. Magyarországra, ki is minekutána Valpó, Siklós, Pécs, Esztergom, Tata várait megvette volna, Székesfehérvárt vette sorba. György volt kirendelve annak védelmére. Hogy ő elérkezett Fehérvárra, mind az odavaló bírót Szügyes Tamást, mind az egész tanácsot, mind maga keze alatt lévő hadnagyokat egybegyűjti, és azt a kérdést teszi elejökbe, nem jobb volna e a külső várost felégetni, hogy az a töröknek menedéül s ótalmul ne szolgálhasson, mivel így a belső várost, amely a körülötte lévő tó által elég bátorságos állapotban látszik lenni, kevesebb ember kárral lehetne ótalmazni? Ennek általán fogva ellene mondtak a fehérváriak. Nem akart György azoknak kedvük ellen járni, azértis kimegyen a külső városba, a maga ott megszállott katonáihoz, azokat maga meggyőződése ellen is a győzelemmel biztatja, és hogy magokat sánczolják be, parancsolja, és az erősséget kivált a boldogságos szűz és a sz. Ferencz temploma között készítetteti. Azonban a törökök elérkeznek, és a Buda felé nyíló kapu irányában telepednek meg. Ide vont a tehát György is a maga nagyobb erejét Innen kicsaptak egyszer az ő emberei, és a törökben sok kárt tettek. Hogy maga is elérkezett Szulejmán, az ő törökéi, a mondott templomok közt hányt sáncz ellenében, egy más, annál magasabb erősséget kezdettek felállítani. János Jövedele napján támadták meg először a törökök a György erősségeit. Az ótalmazók közt megjelent egy jó szál magyar asszony is, egy kaszával, és a sánczra mászó törökök közül, kettőnek a fejét ütötte azzal le egy csapással. Mindazáltal elfoglalták a törökök a mondott két templomot, és az ott lévő sánczot. Megmaradt volt ugyan az az erősség, melyet az olaszok csináltak volt, de negyed napra, nyugodott és nagy erővel azt is megtámadták a törökök, s meg is vették; amikor aztán mind Györgynek, mind az ő alatta lévő néme-

teknek, olaszoknak s magyaroknak, a bátorságosabb helyre vezető útról kellett gondoskodni. György sok másokkal együtt, a belső városba akart vonulni, de mivel a sorompók be voltak zárva, a törökök őt a kapuban megölték, fejét és jobb kezét, az ujjában lévő szép arany gyűrűkért elvágták. A bíró Szügyes Tamás, a vár faláról kezdett alkudozni Szulejmánnal, és annak a várost feladta. A városban lévő németeknél láttak akkor a törökök legelőször sárkányos puskákat, melyeket nem kanócsczal kellett elsütni, melyeket ők igen csudáltak s tőlök el is szedték. Szügyes bíró azt a hasznát vette a Varkóczy czérja meggátolásának, hogy őt s a többi gazdagabb lakosokat Szulejmán maga táborába kihívatta, ott megölette, s jószágait a városban őrizeten maradt törökök közt felosztotta. Láng János ilyen versekkel tisztelte meg Varkóczyt

Quod si morte sua Decii servasse feruntur
 Imperium, patrii Scipiadaeque soli
 Non hoc Varkóczy cum laude minóre Georgi
 Trunca jacent sacro membra reposta looo.
 Qui virtute sua Begalem fíretus ad Albam,
 Exigua Turcas distulit unus ope.
 Et sic a nostris vertit cervioibus hostem,
 Grassaniique sue corpore clausit iter.
 O! Contemptorem sublimi pectore lucis!
 O! Patriae Decium Scipiademque suae!

Ugyan Láng János Fehérvár elvesztését így siratta:

Hostis cum Grajam rapuisset barbarus Albam,
 Qua jungunt socias Savus et Ister aquas (Belgrád)
 Cuum dolui easum raptae miserata sororis,
 Tum mens nostra parem coepit habere metum.
 Et spes magna fuit, reparatam Marte potenti
 Sumpturam voto priatina jura súdo.
 Sed dum me frustra solor, solorque sororem!
 En eadem collo vincula capta gero!

Ezeket is Láng írta ugyanakkor:

Pannonius Rex unde suum diadema petebat;
 Quo sacra functue, ossa ferebat humo:

Regia barbariae utrác servio turpiter Alba,
 Quia jsm som potius triste cadaver ego,
 Omnis cum dulci spes libertate salutis,
 Amissa Christi religione jacet.

Varkóczy Tamás. A felébb említett Kristófnak, bizonytalan melyik fiától való unokája. Eger vára kapitánya volt egynehány esztendeig, melyet Perőnyi Péter számára ótalmazott, aki azt az oda való püspöktől torkon verve vette vala el. Istvánffy azt írja: hogy ő ugyan Perényi Péter udvarában nőtt s nevedett, és mikor 1541. eszt. Perényi Roggendorffal együtt ostromlaná Budát, ettől a Tamástól izent Török Bálint Perényinek, hogy magáról s magyarjairól gondot viseljen, mert Szulejmán nem soká Buda alá fog jönni, az ő elayerésökre. Kapitánykorában Egerből kicsapkodván, sok kárt tett ó a törököknek. ő építette meg Eger várának egyik oldalát, melyet aztán ő róla Varkóczy, vagy Varkucs bátyájának s fokának hittak. A Perényi özvegye s fia megegyezésével, általadta Egert Ferdinánd királynak 1549. eszt., mely után váradi kapitánynyá tette őt Martinuzzi György püspök. Onnan ment ő Csanád alá, Cserepovics Miklós megverésére 1550. eszt. Mikor Mohammed beglerbég 1551. eszt. Zádorlak, Horogszeg, Csanád s a t. várait elfoglalta, akkor Tamás Erdőhegy nevű falunál feküdt egynehány szered magával, de semmit nem mozdított a törökök ellen, mivel Marthiuzzi őt attól eltiltotta; hanem azután kevésel, ugyan Martinuzzi parancsolatjából, Erdőhegyről Tótváradjára vezérletté az alatta való sereget, és onnan Martinuzzival s Gasztaldóval együtt ment el Lippa megvételére, ahol egyiket őt rendelte volt ki Casztaldó annak megszemlélésére s határozására, melyik oldalról kelljen a várost s várat megtámadni. Ezekután is húségesnek mutatta Tamás Ferdinándhoz magát; de mihelyt 1556. eszt. Petrovich Péter Izabella számára Erdélyt foglalatni kezdette, Tamás is mindjárt Izabellához állott, és annak számára, Báthori Györgygyei ostromlotta Váradot, melynek azelőtt való időkben ő is vala kapitánya. Ezért a pártosságért, minden fekvő jószágait, melyeket ő Szepes és Bihar vármegyékben felesen bírt, annak a Horváth Márknak ajándékozta Ferdinánd, aki Sziget várát a törökök ellen oly vitézül ótalmazta. De kétség kívül Bihar vármegyei jószágai megmaradtak az ő kezénél azután is, mivel azok Izabella birtokában feküdtek. Bihar vármegyében a többek közt ezeket birta ez a Tamás. Sámsonban három portát, Vámos-Pércsen kettőt, Sárfűn kilenczet, Semjénben tizenegyet, Oltományban tizennégyet, Albison kilenczet, Székelyaidon tizennyol-

czat, Kólyon hármát, Diószegen ötödfélet, Jankán hetedfelet stb. Kapitánynya 1566. eszt. lett ő helyébe Hagymássy Kristóf. Tamás felesége, albisi Zólyomy János leánya, Klára volt, kinek ő már harmadik férje volt, lévén annak már azelőtt két férje, u. m, Makó Miklós és Paksy Ferencz. Tamás, Miklóst és Sárát nemzete Klárától.

Varkóczy Miklós. A közelebb írt Tamásnak Zólyomy Klárától való fia. Keveset tudhatni felőle. Felesége Hagymássy Leustak leánya Katalin volt, de akit igen ifjúkorában özvegyen hagyott 1583. esztendő tájban. Az ő halála után Katalin, Bocskay Istvánhoz ment férjhez, aki idővel erdélyi fejedelem lett. Miklós Szalacson temettetett el ilyen koporsókői felülírással:

Varkoczyo tellus dedit haec Szalacsina Sepulcrum
 Natalem dederat Chrysius ante diem
 Viventem tenuit Siculi modo regia pontis; (Székelyhíd)
 Nunc Varadinensis nobilis aula soli.
 Slesia majorum servat genus; acta Parentis
 Chrysius, et totis, Agria novit, agris.
 Incluta non humili descendit origine Mater
 Edita Principibus Dacia clara tuis.
 Semivae quo ducit laudatus avunculus ortum,
 Qui nunc Telegdyacae possidet arcis opes.
 Sed gens et proavos bona novimus esse Parentum,
 Major erat propriis pectoris ille bonis.
 Pectore nam toto. Christum veneratus, et ore,
 Nil habuit pura religione prius.
 Viva Dei sedes mens, et venerabile templum,
 Et plenum sacro numine pectus erat.
 Sensit in adversis suplex Ecclesia rebus.
 Assiduam magis Principis hujus opem.
 Favet et ingeniis Musarum cultor, et artes
 Propagare sui credidit officii,
 Ipse etiam potuit Ciceronis more disertus
 Promere Romano verba Latina sono.
 Consilio patriam, non fortibus extulit armis;
 Debile nam morbo corpus inerte fuit.
 Denique nil illi, nisi corpus defuit unum,
 Omnia consimilis cetera Patris erat.
 Jam septem autumnis, bisdenos junxerat annos,
 Cum vitam summo reddidit ille Deo,

Quem morteos votis ardentibus usque vocabat,
 Ingeminans fidei praemia certa suae.
 Filiolus Patria casta cum Matre relictus,
 Haeredem patriae Nobilitatis habet.

Valamint ezeket, úgy a következőket is bizonytalan ki írta:

Nicoleos hac Varkóczyus sub mole quiescit,
 Gloria nobilium conspicienda Ducum.
 Slesia cui proavos, natalem Chrysius ortum
 Stemmata donarunt lilia, penna leo.
 Martia laus Patrem, commendat, et inclyta virtus,
 Mater ab antiquis Regibus orta fait.
 Ipsam autem virtus, et regia stirpis origo,
 Et celebrem pietas, ingeniumque facit.
 Guod nisi morborum vis frangeret invida nervos:
 Laude minor nulla Patre futurus erat.
 Nunc cadit infelii, et fanere tollitur, ante
 Quam peragat vitae bis tria lustra suae.
 Spiritus in summo capit immortalia coelo
 Gaudia; nil praeter, tumba, cadaver habét.

Varkóczy György. Bizonytalan melyik ágából volt a Varkóczy familiának, s nem testvér volt-e a közelebb írt Miklóssal. Elég a hozzá, hogy György is a tizenhatodik század vége felé virágzott. Első felesége Hagymássy Margit; második Nyáry, vagy talán Homonnay Borbála volt. Ettől maradt valamelyiktől, hihető az elsőbbitől, Margit nevű leánya, aki Lónyay Zsigmondhoz ment férjhez. Margitnak három leánya lett Lónyaytól, u. m. Zsuzsanna, Anna, Margit. Zsuzsanna, Bocskay István (de nem az erdélyi fejedelem) házas társa lett. Anna első házasságra Vesselényi Istvánnal, másodikra Kemény János erdélyi fejedelemmel lépett. Margit először Telegdy Istvánhoz, azután keresztszegi Csáky Istvánhoz ment férjhez, akit Margit hagyott özvegyen, mert Csáky második felesége, nagymihályi Bánffy Erzsébet volt. Ennél többet mindeddig nem lehet tudni a Varkóczy familiáról.

Varsányi Albert. Thury Györggyel együtt csatázott 1566. eszt. a széhesfehérvári beg, Mohammed ellen, a Bakony mellett, és ugyanott elesett Thury az erdő szélében, az útfélen, egy pusztá templomba temettette őt.

Vass Mihály. A siklósi vár kapitánya volt első Ferdinánd király

idejében, melyet akkor Perényi Péter bírt, Szatmár vármegyéből, Nagy-Károlyból való volt Istvánffy azt ítéli felőle, hogy ő inkább ön mint Vass nevet érdemlett volna. Ugyanis, hogy Szulejmán török császár 1543. esztendőben, Valpó várát megvévén, Siklós felé tartott, annak csak hírére is a városból mindjárt felköltözött Mihály a várba, holott azt, egynehány napig ótalmazni lehetne vala. De a várra sem várt csak egy lövést is; hanem mihelyt meglátta a török tábornok, mindjárt egyet, a nála lévő török rabok közül szabadon bocsátott, és attól a török táborba azt izente, hogy ha ő és társai épségben bocsátatnak el, a várat feladja. Hogy a hír Szulejmán fülébe ment, mindjárt arany és kék betűkkel írt neki menedéklevetet szabad elmehetéséről, sőt örzöket is rendelt melléje. Mindazáltal sokakat megöltek s fosztottak az úton lesben állott törökök az ő katonái közül. Mondják, hogy nagyon örült Szulejmán, hogy Siklóshoz ilyen könnyen juthatott, melynek erővel való megvétele, neki nagy akadályt és késedelmet okozhatott volna, nagyobb czéljainak elérhetésében.

Talán ugyanez volt az a Vass Mihály, aki 1552. eszt. veszprémi kapitány volt, és akitől Veszprém várát Ali, a budai basa megvette, de már ezt nem az ő hibája miatt, hanem az ő semmisem gaz katonáinak nyúltságára miatt. Ugyanis ő egy hétig a várat derekasán ótalmazta, akkor pedig az ő híre s akarata nélkül, katonáinak nagyobb része a vár falain lebocsátkozott, Ali barátságába bizakodván; de aki azokat mind levagdaltatta. Igen kevesed magával maradván Vass Mihály, oly feltétel alatt feladta a várat, hogy megmaradt katonáival szabadon bocsátassák; el is bocsátotta őt Ali, de nem mesziről ismét visszahozatta; soha sem is szabadult ki többé Mihály a török fogságból. Ezeket így írja le Tinódi:

Halljátok már Ali basa bölcsességét,
 Budából hadával gyakran kiütését,
 Veszperim vár alatt lőn hamar megszállása.
 Ez Veszperim vára szép püspökség vala,
 Az Balaton mellett merő köven vala,
 Az jó Paksy János ott főhadnagy vala,
 De a megszálláskor király felé ment vala.
 Ezen Ali basa nagy örömbe vala,
 Álgút igazgata, lőni parancsola,
 Egy hétig a várat erősen rontatá,
 De avval ő neki csak keveset árthata.
 Ott benn a porkoláb jó Vass Mihály vala,
 Ki miatt a basa sok kárt vallott vala,

Éjjel nappal löni basa siet vala,
 Melytől várbeliek igen röttentek vala.
 Tőnek hasonlást a sok gaz népek a várba,
 Támadának porkoláb ellen haragba.
 A fokról zászlókat lehányák buokba,
 Mint zákmánt tevének kéncsbe ott a tárházba.
 A várból gaz népek sokan kiugranak,
 Csak kevesen porkolábbal maradának.
 Erről a törökek hamar hirt hallanak,
 Az árulók vár körül mind levágtának.
 Lőn nagy röttenése szegény Vass Mihálynak,
 Hamar szót kiadá; fogadá basának,
 Békével málhástól ha elbocsátnának:
 Várat ő megadná az hatalmas császárnak.
 Jó Ali basa ezt hogy hallá örüle,
 Neki fogadá, várat kezéhez vévé,
 Békével Vass Mihályt elereszteté.
 Basa hagyásából megfogák, megfoszták,
 Pénzétől, javától őt megtisztíták,
 Őt meg vissza a basának bemutaták,
 Kaworokhoz ment volna őt úgy beárulták,
 Az töröket basa hamar levonata,
 Előtte Mihálynak igen loholtatá:
 Vass Mihályt ez okkal ő megtartóztatá,
 Hogy zpájáságot császártól nyerne adna,
 Sok fohászkodással most is jó Budában
 Vagy Törökországban vagyon nagy fogságban,
 Úgy higyetek török hitbe, szavában,
 Basa onnat szállá nemes Scambriában.

Tass Miklós. Első Károly király idejében, eleinte a király ellenségeivel czimborált, s nevezetesen Csicsó várát Erdélyben nem akarta neki általadni, hanem azt erőszakkal maga kezénél tartóztatta; de azután ő is mást gondolt, a várat Károlynak általengedte; Károly is őt kegyelmébe vette, és hogy régi engedetlenségeiért, és akárki ellen tett hibáiért, senki őt ne háborgassa, arról két ízben adott neki királyi levelet, t. i. 1321. és 1338. eszt.

Vass Deső. Első Lajos király idejében vitézkedett A pártoskodó és engedetlen Lajk vagy László ellen, aki Bazarád Sándor helyébe lett vala oláhországi vajda, ez a Vass Deső is elment volt Miklóssal,

az erdélyi vajdával, és ott ugyan Miklós vajdával, és sok más magyar urakkal elesett 1371. eszt. Kükülvári kapitány volt.

Vass János. (Vasdinyei). Komárom vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Vass János. (Gyalui). Lásd Veseni János.

Vasváry Vitus. Első Károly király káplánja, mind tudományáról, mind erkölceitől s életéről jó hírű nevű papi ember; és épen ez indította XXII. János pápát arra, hogy őt 1332. eszt. milkovi püspöknek nevezze, ha ugyan az a püspökség helyre állhatott volna: De minthogy abból, még akkor, úgy látszik, semmi sem lehetett, Vitus 1335. eszt a nyitrai püspökséget nyerte el. Jelen volt 1342. eszt. az első Lajos koronázásán, a következett esztendőben Erzsébetet, a Lajos édes anyját, elkísérte Nápolyba, az ifjú András zűrzavaros dolgainak lehető igazítására; onnan pedig egyéb főemberekkel együtt Avenióba (Avignon) küldötte őt Erzsébet, a pápához követségbe.

Tata. Egy ördögi mesterségekhez és pogányi babonaságokhoz ragaszkodó magyar előkelő ember, Péter és első András királyok alatt E zendítette egyik fel a keresztyén hittől idegenkedő magyarokat Péter király ellen 1046. eszt. Minden felől összekerítette az úgy nevezett varázslókat, bűvösbájosokat, boszorkányokat, és más féle igen sok tudatlan nagyobb s kisebb rangú embereket. Ezek a hittől szakadtak, azzal a jellel különböztették meg magokat a keresztyénségben megmaradottaktól, hogy fejüket mindnyájan megnyírtak, és azon csak annyi haját hagytak, amennyiből három lefüggő fürtöt köthettek s fonhattak össze. Lóhúst ettek és magokat az ördögöknek ajánlották., Mikor némely főemberek hívására, első András Leventével, az öcscsével Oroszországból haza érkezett Abaujvárhoz 1046. eszt., hogy Pétertől a királyságot elvegye, már akkor ott várta őt Vata töméntelen gyülevezs néppel, és azon dühös népnek nevével, azt kívánta Andrástól, hogy sz. István törvényeit, melyek a keresztyén vallásról szólnak, törölje el; engedje meg a nemzetnek, hogy a pogány rendtartásokra visszaállhasson, a püspököket, barátokat, keresztyén hit hirdetőit, idegei nemzetből valókat megölhesse, a templomokat leronthassa, régi pogány isteneit tisztelhesse. Irtózkodott ugyan ezen ostoba kívánságtól András; de egy részről életét s a koronát féltvén, más részről Leventétől ösztönöztetvén, aki maga is Vata szándékának hathatós előmozdítója vala, legalább ideig, óráig, kénytelenségből reáállott. Alig ment ki az András megegyezésének híre, mindjárt neki estek az összeesküdtek az öldöklésnek, nem csak Pétert üldözték, hanem mind azokat a külső és belső renden lévőket, valakik kesztyének voltak minden

irgalom nélkül gyilkolták, a templomokat égették. Ezen vérengző zenebonában ölték meg sz. Gellértet is sept. 24. napján, midőn Pestre az András udvarlására szándékoznék. Lásd sz. Gellért

Vata János. A közelebb leírt gonosz Vatanak gonosz fia. Ez is munkás eszköz volt az öreg Vata mellett a keresztyének öldöklésében. Mindenfelől összekereste ez a Vata az olyan személyeket, akik azzal álmodoztak, hogy ők ördögi mesterséget tudnak, és azokat a maga udvarában tartotta. Lásd Basdi. Melylyel magának a pogányságra hajlandó tudatlanok előtt nagy tekintetet szerzett, és kétség kívül egy oldalról ő okozta azt a lármát, mely első Béla király alatt, Székesfehérváron támadt 1061. eszt. t. i. Béla az egész országban meghirdette, hogy az országban minden városok és faluk, küldjenek oda egy-egy pár értelmes okos embert, hogy azok a diétának teendő végezését meghallhassák, hírül haza vihessék, és végre hajthassák. De nemcsak a parancsolt öregek, hanem mások is igen sokan elmentek Székesfehérvárra, akik a keresztyén vallástól idegenkedtek, ott előljárókat választottak magoknak, a királyhoz és a diétára egybegyűlt főrendekhez követeket küldöttek, és áltatok azt kívánták, hogy ők a pogányságra visszaállhassanak, a vallástanítóit megölhessék, a templomokat leronthassák, a harangokat összetörhessék. Harmad napot kért Béla a gondolkodásra, azalatt a katonákat kirendelte a lármások ellen, és mikor már azok a választ várják, a katonák rajtok mennek, közülök sokakat levágnak, megkötöznek, és egész csoportjokat szélyelverik. A Vata familia, olyan utálatba ment volt a keresztyén magyarok előtt ettől fogva, hogy az abba való házasodási törvénnyel tiltották meg. Mindazonáltal, mivel 1078. eszt. ezt a Vata Jánost küldötte volt követségbe és kezesül Gejza herczeg Salamon királyhoz, és társul ugyanakkor a váradi püspököt adta mellé, ebből talán lehet úgy gondolkodni, hogy már akkor ő is, legalább álorczás keresztyén lehetett, és az említett törvény alól ez által familiáját felszabadította. Katona úgy gyanakodik, hogy ez a Vata, talán Béla-Bányán, Hont vármegyében lakott; de mivel Gejza küldötte őt kezesnek, úgy látszik, az ő tartományában a Nyírségen lakott, az az vagy Szabolcs, vagy Szatmár, vagy Közép-Szolnok, vagy Bihar vármegyében; és p. o. ha vagy Belényesheti, vagy Bélszerinden, vagy Bélen lakott, ahol most az üveg huta van, közelebb érte a váradi püspököt, mint Hont vármegyéből. Májig is többet tartanak Bél és Belényes tájékán a boszorkányokról, mint Hont vármegyében.

Vazul vagy Basilius. Sz. István királynak vér szerént való atyja fia. Lásd Mihály. Ezt valami tettéért sz. István a nyitrai tömlöczbe

tétette vala. Némelyek agy gondolkodnak, hogy talán egy volt ő azon négy főember közül, akik egykor sz. Istvánt a maga szobájában meg akarták ölni, és azért esett volna fogságba; de az nagyon bizonytalan. Minekutána sz. Istvánnak Imre herczeg fia meghalt, amint Thuróczy és mások írják, arra hajlott sz. István, hogy ezt a Vazult tétesse maga helyébe királynak, és el it küldötte érte Budát, hogy őt a fogságból vegye ki és vigye ő hozzá. De mivel Gizela királyné férje sz. István helyébe, maga fiát Pétert akarta királynak tétetni, ezzel a Budával összebeszélte, hogy útját halogassa. Azalatt Seböst, a Buda fiát előre elküldötte Vazulhoz, és annak szeméit kitolatta, fülei üregét pedig ónnal beöntötte, hogy a királyságra alkalmatlan legyen. Végbevivén Sebös a kegyetlenséget, onnan Csehországba szaladt, nem is jött haza míg Péter királylyá nem lett Elérkezett nagy későre Buda is Nyitrára, és a nyomorult Vazult sz. Istvánhoz elvitte, ki is látván Vazult, őt keservesen megsiratta, de beteges állapotja miatt a gonoszságot meg nem boszulhatta. Féltette a többi atyjafiait is; azért a Vazul testvérjének, Kopasz Lászlónak három fiát, Andrást, Bélát és Leventét, kik közül a két első idővel csakugyan királyságra lépett, magához hívatta, és azt javallotta nekik, hogy az országból menjenek ki, melyet azok meg is fogadtak, és Lengyelországba mentek.

Végh János. Bornemisza Pál erdélyi püspök, Dobó István és Kendi Ferencz vajdák, ezt küldöttek volt követségbe Konstantinápolyba, ahová ő 1554. eszt. 23. jan. érkezett el, azzal az izenettel, hogy Erdély első Ferdinánd királyon kívül, senkit mást nem akar maga urának ismerni. Ugyanakkor a Ferdinánd Konstantinápolyban mulató követeknek, Verancsics Antalnak és Zay Ferencznek is küldöttek a vajdák és a püspök Végh Jánostól egy levelet, melyben azt irták, hogy ok már Erdélyt egészen lecsendesítették, és ott a pártütöket meggyőzték és onnan kiűzték.

Velek. Árpád idejében nagy magyar ember volt, és nagy dolgokban forgott Lásd Usubu. Veleknek Zaráud vármegyét ajándékozta Árpád.

Venczel. Huszonnegyedik magyar király 1301. esztendőől fogva. Minekutána harmadik András királyban az Árpád vére férfiágon kifogyott, némelyek a nápolyi királynénak Máriának, az ötödik István magyar király leányának unokáját, Károlyt választották királynak; némelyek pedig Venczel, a csehek királyát, aki negyedik Béla leányának, Annának unokája vala. Ámbár már Károly az országban bevolt mindazáltal Ilméri János a kalocsai érsek, Osl Henrik és más főemberek elmentek a cseh király hívására; aki jó nevéen vette ugyan a magyarok hivatalát, de a királyságot maga fel nem vállalta; ha-

nem a magyaroknak a maga tizenkét esztendőös egyetlenegy hát Venczelt ajánlotta. Örömmel vették az ifjú Venczelt a magyar követek, fit haza hozták, és Fehérváron megkoronáztak. Minthogy pedig az akkori pápa nyolczadik Bonifacius is Károly részén volt, mihelyt meghalotta a Venczel koronázását, mindjárt írt egy levelet az öreg Venczelhez, melyben arra inti őt, hogy a fiát Magyarországról vigye ki; de minthogy arra nem hajtott, őt 1302. eszt. maga eleibe idézte, hogy ott adjon számot róla, micsoda juson bocsátotta a fiát magyar királyságra. Ezen czítalásra sem sokat ügyelt az öreg Venczel; azértis a pápa a dologban sentenciát hozott, és a magyar királyságot Venczeltől el, Károlynak pedig odaitélte 1303. eszt., sőt az eklésia kebeléből kizárta mind azokat, valakik többé Venczelt királynak neveznék s tartanak, és valakik Károlyt törvényes uroknak és királyoknak nem esmérnék. Ez által sokan elidegenedtek Venczeltől és Károlyhoz hajlottak; annyival inkább, mivel magok látták, hogy Venczel nem csak az, hogy gyermek, hanem királyságra sem termett, és a magyar borba igen beleszeretett. Nem akart hát többé az öreg Venczel viz ellenébe tűzni, hanem fegyveres kézzel a fiáért indult Budára. Útjában egyebütt is ugyan, de kivált Esztergomban sok kárt tett, mivel az oda való érsek, Mihály, az ő fiának ellensége volt. Ott a sz. Adalbert templomának ajtaját betörette, a segrestyében lévő kincset, szent edényeket, ruhákat elvitette, sok nemes levelet és az érsekségnek régi privilegiumit vagy összetépte, vagy magával elvitte. Onnan Pesthez szállott, a fiát Budáról magához általhivatta, de az ország koronáját sem felejtette el, hanem azt is kezéhez vette, és fiával együtt Prágába vitte 1304. eszt. Harmadik András leányát Erzsébetet jegyzett vala el Venczel, de boszúságában annak üres kosarat adott, és a teszeni herczeg leányát vette el. 1305. eszt. meghalt az öreg Venczel. Nem sokára utána ment az ifjú is, mert mikor Lengyelországba igyekezniék magát megkoronáztatni, Olmüczben, Potsein Konrád őt megölte 1306. eszt. A magyarok ezt a Venczelt Lászlónak hittak, és maga is Lászlónak írta magát azon levelekben, melyeket magyar király korában némelyeknek adott.

Venczellin. Egy derék német vitéz, aki hihető akkor jött be Magyarországra, mikor Gizelával, a sz. István feleségével, Baváriánál (Bajorország) más német nagy emberek is ide költöztek. Mikor ss. István Kupa ellen hadakozott 998. eszt., ezt a Venczellint tette a maga seregének fővezérévé. Vitézül is viselte magát Venczellin, mert Kupát maga kezével vágta le, és annak pártos táborát elszélesztette.

Verancsics Antal. Budai és gyulafehérvári kanonok, és prépost,

pornói apátor, pécsi, egri püspök, Heves, Hont, Esztergom és Borsod vármegyei főispán, esztergomi érsek, prímás és királyi helytartó, Szapolyay János, első Ferdiaánd és Maximilian királyok alatt. Dalmátországnak Sibenik (Sebenica) nevű városában 1504. eszt. 29. máj. született. Régi elei Bosnyákországban laktak, kiket vitéségtkért Nagy Lajos magyar király, nemcsak nemességgel ajándékozott meg, melynek czímeréül három arany liliomot adott nekik, hanem mind Bosnyák, mind Magyarországon szép jószágokkal is. A török dühösség miatt kénytelen volt az ő elei közöl, egy Ivanác vagy magyarul János nevű, születte földét elhagyni, és először ugyan Horvátországban, aratás pedig Sibenik városában maginak lakóhelyet keresni. Ennek maradéki közöl származott Ferencz, az Antal édes atyja egy Jó katona ember. Ami közelebről Antalt illeti, ő először Boriszló Péter, azatán Statilius János püspökök udvarában nevededett, akik édes atyjáról és anyjáról, mindketten közélről való atyjafiai voltak ő néki, és akikről mind kettőjőkről oda felébb különös czikkelyek alatt, emlékezet tan téve. Tanulmányait Olaszországban Páduában végezte, ahová az említett Statilius, esztendőnként ötven aranyat küldött neki éléléme és ruházatjára. A mohácsi veszedelem után hazahitta őt onnán Statilius, Szapolyay János udvarába, kivel együtt állotta ki Budán, a Roggendorf ostromát 1580. eszt. Akkortájban tette őt Szapolyai ó-budai préposttá és maga titoknokjává. Az ostrom után Erdélybe küldötte őt Szapolyay, Statilius püspökhöz. Mind Szapolyay, mind Statilius eleinte csak az ország határain belől való helyiségek gyakorlották őt; de azután Zsigmond lengyel királyhoz is elküldötte őt Szapolyay. Háromszor járt Bosnyákországba, Usref és Muhammed oda való basákhoz; kétszer a velencei köztársasághoz; egyszer Rómába Kelemen pápához; újra három ízben Zsigmond lengyel királyhoz; azután harmadik Pál pápához; második Ferencz francia királyhoz; Angliába nyolczadik Henrikhez; onnan hazakerülvén Bécsbe, első Ferdinándhoz.

Valami hibája jött neki világosságra 1540. eszt. elején, miért őt Statilius igen nagyon meggyűlölte és utálta; annyira, hogy kénytelen volt Antal magához Szapolyayhoz is aziránt egy esdeklő levelet írni, hogy azt ő hozzá engesztelje meg. De írt magának Statiliusnak is, bűnét nem tagadván, és annak elhagyását ígervén. Miből állott ez az ő vétke? abból a levélből gyaníthatni, melyet ő 1., mart Borne-missza Gergelyhez küldött. Ebben a levélben. égre-földre kéri ő Bornemiszát, hogy az Orsolya állapotjáról s mint létéről őt tadósízotsa; és azt a Statilius haragjától, és valami közönséges helyen való gya-

lanttól ótalmazza. Egyébaránt ő még ekkor nem volt pópáságra felszentelve, noha már fehérvári és budai prépost volna.

Azonban még ugyanezen esztendőben meghalt Szapolyay, kinek halála után, annak özvegyének Izabellának és tarajának pártfogásán magát levele által kötelezte, és november közepén az erdélyieket arra kérte sok okkal levelében, hogy a Szapolyay özvegyének és árvájának hűségére esküdjenek fel. Már ekkor írta Magyar, és Erdélyországnak az ő idejében történt dolgait, mely munkája, hogy elveszett, igen nagy kár, melyet az ő, akkor időben egyhez máshoz küldözött, és még ma is valamely részben meglevő, alkalmas deáksággal és igen pallérozott ízléssel írt levelei pótolnak valamennyire ki. Hunyadi Mátyás király halálától fogva kezdette lehozni a magyarok históriáját a maga idejéig. Sok ideig megtartotta a Szapolyay házhoz való hűségét, melynek nevében, legalább is harminoa követséget viselt, Szapolyay halála után, hol a fényes kapuhoz, hol a keresztyén uralkodókhoz. Nevezetesen Izabella Lengyelországba küldötte őt az ifjú Zsigmond király koronázására, olyan parancsolattal, hogy onnan menjen Prágába első Ferdinándhoz, és annak ígérje oda Lippát és Temesvárt, csak hogy Ferdinánd is adja vissza neki a Szapolyay ház régi örökségeit. De magaokából is igen sokat utazott, úgy hogy amint maga dicsekszik vele, igen kevés zugolya maradt el Európának, melyet nem látott volna.

Az ő szép talentomai, nevezetesen a dolgokba való éles belátásai, szenvedhetetlené tették őt, a mások felett csak egyedül kilátásani és tündöklenni szerető Martinozzi György püspök előtt, aki a maga sok ajánlása, mézes-mázos szava, reávaló édes mosolygása mellett, melyeket ez a régi ravasz az előtte leggyűlségesebbektől szokott legkevesebbé kímélni és sajnálni, mindaddig kedvetlenítette Antalt, nrig ő a szövevényes bizonytalanságban való léteit elunván, 1549. eszt. mind Izabellától, mind Petrovich Pétertől és György püspöktől vég búcsút vett, és Gyula-Fehérvárról Váradra, onnan padig Lengyelország felé indult őt szolgálva és egy kis gyermek öcscsével, és már 18. oktob. Krakóból írt levelet Mihály nevű öcscsének. Krakóból Vas vármegyébe Sárvarra ígyekezett a nagy Nádasdy Tamáshoz, ahova két hónap előtt el is érkezett, mert már 18. deez. onnan küldött Pesthy Gáspárhoz egy azon örvendező levelet, merj nyugodalmas kikötőhelyre talált sok hányattatása után Nádasdynál.

Ezen útjában igen kevésbe múlt, hogy először ugyan csak pénztől, de azután életétől is meg nem fosztatott, ugyan is amint Krakóban a külső városban szállott meg, egykor a városba bemenvén,

azalatt az ő szolgálai azon tanakodtak, hogy az ő, a szálláson maradt kis öcscsét, a fellajtár késelné meg, a többi gonoszok pedig, a pénzes ládát hasogatnák fel, és a pénzzel s lovakkal, szöknének vissza Magyarországba; de mivel ez egy kis csetepaté nélkül meg nem eshetett volna, arról letettek; hanem azt találták fel, hogy mihelyt Krakóból kiindulván erdőt érnek, abban a kocsis a szekeret önkényt fordítsa fel, és akkor Antalt öljék meg, mindenével pedig osztozzanak és álljanak elébb. Mibályffy János volt legfőbb a gonoszok között. Szerencsére a fellajtár az egész összeesküvést kinyilatkoztatta Antalnak. Ez úgy viselte magát, mintha a dologban semmit nem tudna, és még durvábban kezdett velök bánni, mint azelőtt; azonban mind szemök, mind kezök járását szemmel tartotta. Kevés idő múlva útnak indul Antal, és két nap alatt békével egy Psczina nevű városhoz ér, Lengyelország és Silézia határában. Más nap egy-olyan nagy erdőn kellett utazni, mely a fegyveres és jó kísérekkel levőknek is félelmes szokott lenni. Az indulás előtt való este, a fellajtár ismét megszólította Antalt, hogy magáról gondot viseljen, mert holnap minden bizonynyal el fogják őt az erdőben veszteni, ugyanakkor még émetten feküdt a maga ágyában, mikor egy krakói barátjától levele érkezik, ki is arra kéri őt, hogy akárhol éri utól a levél őt, onnan tovább tapodt se menjen, mert szolgálai eloltják. A kettős intés arra vette Antalt, hogy másnap reggel, csak a leggyengébbet hagyta meg maga mellett a gonosztévők közöl, a hűséges fellajtárral, a többieket pedig kifizetvén, azokat magoknak akasztófát keresni bocsátotta.

Minekutána a már említett Marti nuzzi Györgyöt, Castaldó Alvinczon megölette volna 1551. eszt., a pápa elküldötte Martinengó nevű kardinált, hogy az vizsgálja meg annak erőszakos halálának okát, méltó vagy méltatlan voltát. A kardinál először Gréczben, azután Bécsben nyomozta a dolgot: Gréczbe Oláh Miklós és Bornemisza Pál püspököket idézte a kardinál maga eleibe; Bécsbe Blandrata Györgyöt, az Izabella udvari orvosát; Sopronba pedig gersei Pethő Jánost, aszúi Bornemisza Ferenczet, Nádasdy Tamást, Ujlaky Ferencz püspököt és Verancsics Antalt, ki is már akkor pornói eommentarius volt. Mindenütt nyolczvankét kérdésre kellett esküvés alatt felelni a beidézteknek. Igen panaszkodott Verancsics 1552. eszt. 16. máj. Pornóról Oláh Miklóshoz küldött levelében, a maga odavaló jövedelmének csekélységéről: és azt írja, hogy ha csak a szántás vetéshez s egyéb gazdálkodáshoz, ugyan szorgalmatosan nem lát, asztalát sem tudja rangjához illendőképen tartani. Költsön sem kap pedig

senkitől is pénzt, azonban azt is megkívánják tőle, a közelebbi diéta végzései szerént, hogy Pornót kőfallal kerítse be, és bástyákat is rakasson ezen kívül a lakosok számához képest, a huszárokat is ki kell neki állítani, azokat tartani s ruházni. Pécsi püspökké tette ugyan őt Ferdinánd 1553. eszt., de a pornói prépoetsagot is meghagyta nála mivel Pécsét a török bírta.

Ugyanezen esztendőben, mint már próbált és sok nyelven beszélni tudó férfiút, őt küldötte Ferdinánd Konatmtinápolyba Zay Ferenczeel, a dunai hajós sereg főkapitányával követségbe, a békesség megcsinálására, Komáromból 17. jul. indultak Budára, ahol Tojgon, vagy magyarul Gólja basa elég emberséggel fogadta őket Ó-Budán szállottak meg. Onnan 25. juh indultak el négy hajóval és hat sakkával. Mikor Pest és Buda közt érkezének, mind Budáról, mind Pestről sok ágyú kisütögetésével tisztelték meg őket a törökök. Akkor nap a Csepel szigetébe Ráczevibe mentek. Más nap Tolnára értek. Július utolsó napján Belgrádba szállottak ki. Konstantinápolyba 25. aug. érkeztek, aholottis mindjárt dolgokhoz láttak, és a basákat mind szép szóval mind ajándékkal igyekeztek megnyerni. Beá is mentek csak kevés napok alatt, hogy az ő előttök való követet Malvezzi Jánost, akit Erdélynek Izabellától való elfoglalásakor a hét toronyba, melyet a törökök jedikulának hínak, záratott vala Szulejmán császár, nem csak szabadon eresztették, hanem Bécsbe Ferdinándhoz is elbocsátották, oly feltétel alatt, hogy fél esztendő alatt ismét visszajöjjen a békességes pontokkal, mely idő alatt fegyvernyugvás lesz a két hatalmasság között. Ez előtt mintegy ötven esztendővel találta vala fel Norimbergában (Nürnberg), egy Hele Péter nevű órás mester, a hordozható, vagy zsebbeli órák csinálásának módját, melyeket aztán egy darabig, minthogy eleinte nem kerek formájúak voltak, mint amilyenek ma, hanem hosszúkásak, vagy tojás formák, norimbergai tojásoknak híttak. Az ilyen zsebbeli kis óra, hihető, hogy vagy igen nagy ritkaság, vagy épen még eddig látatlan s hallatlan újság volt Konstantinápolyban. Vagy Verancsicsnál, vagy Zaynál ilyet látott meg egyet Hajdár basa, a nagy-vezír, melyet ő tőlök mindjárt kért jó pénzen. Nem pénzért, hanem ingyen küldöttek ők el a kis órát Hajdanak, egy levéllel együtt 5. szept. melyben őt kérték, hogy azt vegye jó nevéen, azonban azt megjelentették neki abban, hogy Malvezzi János által már írtak Ferdinánd királynak, hogy utánok több ilyen órácskákat is küldjön, melyekkel ők mind Hajdanak, mind a többi basáknak kedveskedhessenek. De minden ajándékaikkal sem mehettek annyira, hogy Erdélynek Ferdinánd ke-

zenél való maradhatását esztendőnként való adó ígérés mallett is, még csak előhozni is megengedték volna nekik, amely lett volna pedig követségöknek egyik fő célja. Annyival inkább nem bátorkodtak tehát említeni céljoknak másik ágát, hogy t. i. Szulejmán Magyarországon adjon vissza Ferdinándnak egynehány várakat. Azért megírták Ferdinándnak, hogy Szulejmánnak egy megváltozhatatlan akaratja az; hogy Erdély Izabellának adassék viasza, de oda tették azt is, hogy Szulejmán Erdélyt, nem annyira Izabellának, mint magának látszik vadászni. Írták azt is, hogy igen rosztat akarnak azok a királynak, akik azt igyekeznek vele elhitetni, hogy most velna legjobb Szulejmánt haddal megtámadni, mivel most Ázsiában is hadakozása lévén, egész birodalmának alkotmánya megrendült, sőt az eldülésre hanyatlott; maga pedig Szulejmán már elsorvadt beteges öreg, akinek a halálról kell gondolkodni. Ugyanis ők látták Szulejmánt, mind ülve, mind sétálva, mind paripázva, de annak nem hogy ereje s vidámsága az időnek szárnyain már elrepült, volna, sőt magát olyan könnyen bírja, mint akármely harmincz esztendős ember; ami pedig ázsiai bajait illeti, azt ő csak egyik ujjával, is elnyomhatja. Ezeket 9. sept. írták, mely után csakhamar elindult Szulejmán az ázsiai lárma csendesítésére, mert már 1. nov. azt írták, hogy Szulejmán Aleppóban vagyon, és hogy már akkor a maga császárságra vágyó fiát Mustafát megölette ezen útjában. A következő 1554. oszt. is sok levelet küldöztek ők mind a királyhoz, mind annak belsőbb tanácsosaihoz, nevezetesen Oláh Miklóshoz, melyeknek csak az a veleje, hogy a basák hallani sem akarnak, Erdélynek Ferdinánd kezében való maradásáról; hogy ők költség nélkül szükölködnek, mind azért, mert minden nap kell nekik, hol törököket, hol keresztyéneket, sokszor pedig mind a két rendbelieket vendégelniök, s egyéb költséget tenniök; mind azért mert Konstantinápolyban az olyan magyar aranyakat, melyek itthon száz negyven pénzben járnak, nem veszik el többbe, hanem csak száz tizenkét pénzben, az az ötven hat asprában vagy krajczárban; hogy a basák igen nehezen szenvedik Malvezzi Jánosnak az adópénzzel való késedelmezését; hogy Szulejmánt a persák megverték; hogy mind-Izabellának, mind Petrovich Péternek, sok rendbeli követei mentek Szulejmán után Aasiába stb.

Ami Malvezzi Jánost illeti, az ő késedelmének oka, az ő betegsége volt, mely őt Komáromban szegezte ágyba, ahonnan Bécsbe viszsament, s ugyanott nem sokára mégis halt. Busbeck Gislant rendelte hát Ferdinánd ő helyébe követnek, ki is még Komáromban életben, de beteg ágyban találta Malvezsit, és tőle a török szokásról, s mi-

képen keljen magát viselni, tudakozódhatott. Ez a Busbeck 1555. eszt. 20. január érkezett Verancsicshoz és Zajhoz Konstantinápolyba. Hogy megtudta Szulejmán az ő elérkezését, mindjárt parancsolt, hogy mind a hárman menjenek ő utána Ázsiába, Amásia vagy Amasán nevű városhoz. Bőjt más havának 9. napján indultak el Konstantinápolyból által Ázsiába, és az nap Skutari városába érkeztek. Onnan más nap szép virágokkal szagoskodó mezőn Karraliba mentek, azután Gebise, vagy amint a régiek híttak Libissa városába értek, mely a Hannibál koporsójáról híres. Elindulások után harminczadik nap, az az 7. apr. jutottak Amasiához, ahol egynehány törökök jöttek eleikbe tisztességg tenni. Minthogy akkor maga Szulejmán ott nem volt, a fő basa Ahmed köszöntésére vezették őket Hazaérkezvén Szulejmán, ahoz is engedelmet nyertek a bemenetelre. Csak valami egy lábnyi magasságú királyi vagy császári székből ült a nagy úr, mely külön-különbféle igen drága és szép munkájú szőnyegekkel volt beterítve. Mellette kézivek és nyilak heverték a földön. Tekintete a egész ábrázatja, inkább mutatott ugyan komorságot, mint vidámságot, de amellet az őt nézőkben egy tiszteletet szerző méltóság s felségesség derült azon ki, mely szerencsés test s ábrázatbeli alkotás, úgy látszik a törököknek, a föld minden más népei felett való tulajdonok. Miolta egy horvát ember Amurát török császárt megölte, azolta soha félbe nem hagyott szokás az, hogy mikor keresztyént bocsátnak be a török császárhoz, annak két felől, két török fogja meg két kezét, hogy a mondott eset ismét elő ne forduljon. Így kezeiket megragadva vezették Veráncstesot s társait is, Szulejmán keze megcsókolására, legalább annak ajakaikkal való megilletésére. Onnan háttal vitték őket vissza, a Szulejmánnal általellenben lévő falhoz, hogy így a visszamenetel közben is, mindég szemközt lehessenek Szulejmánnal. Akkor aztán elmondotta Busbeck Ferdinánd nevében, amit akart. Nem tetszettek Szulejmánnak Ferdinánd kívánságai; azért is a követeket néminemű megvetéssel, ezen szókkal bocsátotta ki színe elől: Jusel, Jusel, az az, jó, jó. Busbeck azt jegyzi meg, a Szulejmán körül forgolódott legőbb törökökről, hogy azokra szüleiokről s eleikről, semmi nemesi rang s méltóság nem maradt, valaminthogy közönségesen a matbesis, a számvetés s muzsikálás mestersége, és egyéb tudomány, nem szokott az emberebe örökségül reájok maradni; hanem ezen fő törökök, méltóságoknak azon polczára, csupán magok virtusaik s érdemök által emelkedtek fel, és többnyire barom pásztoroktól származtak, mely alacsony eredeteket azok nem hogy titkolták, vagy szégyenlették volna, hanem amint illett, azzal tele torokkal dicsekedtek. A persa követ is elér-

kezett május tizedik napján, a békességes pontokkal, és sok drága ajándékokkal, babilóniai sátorokkal, nyergekkel, damaskosi zománccos kardokkal, egy alkoránnal stb. Mindjárt elfogadta Szulejmán a pontokat, és a követtől, a tisztességnek s becsületnek semmi nemét nem vonta meg; azonban Verancsicsnak s társainak nem ígért többet fél esztendei fegyvernyugvásnál. Busbeck olyan szándékkal jött vala, hogy mint rendes követ Szulejmán mellett maradjon; de mivel ami semmi békességet, a fél esztendeig tartandó fegyvernyugváson kívül nem köthetett, magok a basák azt javasolták neki, hogy menjen haza Ferdinándhoz. Búcsút vett hát Szulejmántól, és Veránesicscsal s Zayval együtt visszaindult Konstantinápolyba, ahova 23. jun. érkeztek el. Onnan 3. jul. mozdult ki Busbeck Bécs felé, Verancsics és Zay pedig továbbra is ott maradtak. Amint kijött Busbeck Konstantinápolyból, igen sok szekeret talált szemközbe, melyek mind magyar gyermekekkel s leányokkal voltak megrakva, kiket odavittek eladni. Az ifjakat s öregeket, lánczokkal egymáshoz kötözve, gyalog hajtották. Egynehány hetek mnlva, maga Szulejmán is haza érkezett Konstantinápolyba.

Az ott maradt Verancsics és Zay, mind hízelkedő szók, mind drága ajándékok által igyekeztek magokhoz hajtani a basák szívét. Csak hamar Amasánból való haza jövetelök után, ötszázhatvan aranyba került a Rastán basának s egyebeknek adott ajándék. Főként a francia király vetett gátat az ő előmeneteknek. A basák azt mondták, hogy a békesség dolga akar jobbra, akar balra eldülhet, mihelyt Ferdinánd ezen kérdésre: vissza akarja-e adni Izabellának Erdélyt, vagy sem? Olaszosan csak rövideden ezen két szó közül valamelyikkel felel: O si, o no. Azzal is fenyegették őket, hogy a Malvezzi sorsára fognak jutni. Minden környülállásokból azt lehetett kihozni, hogy Szulejmán nem akar nyugodni, míg Bécsset maga birodalma határába nem ejtheti.

Azonban 1556. eszt. elején visszament Busbeck Konstantinápolyba az Ono válasánál A szokás szerént, először a basáknak jelentették meg Busbeck és társai Ferdinánd maga meghatározását, mely szegént az Izabellával tett cseréhez kívánja magát-továbbra is tartant, ée így Brdély birtokában megmaradni. A basák egy szájjal arra kérték őket, hegy ezt a választ, a mindenütt győzedelmes Szulejmánnak meg se jelentnek, ne hogy őt azzal a boszúállásra mostani nyugodalmakat (elköltsék. Sőt voltak olyanok, akik azt jövendölgették nekiek, hogy Verancsics és Zay ugyan a jedikulába fognak küldetni, Busbeck pedig orra nélkül fog Ferdinándhoz haza bocsáttatni, ha Ferdinánd

kívánságot sürgetendik. Nem bánt ugyan Szulejmán ilyen embertelenül a követekkel, de azonban parancsolt az erdélyieknek, hogy Izabellát vigyék vissza; ezenkívül Ali basát Sziget vára megvételeére küldötte Somogyba; aminthogy Izabella vissza is ment Erdélybe, de Ali tízezer török veszteséggel sompolygott el Sziget alól, Nádasdy Tamás és Horváth Márk vitézségök által. A következő 1557. eszt kívájhatták magokat valahára Veráncsica és Zay a törökök kezei közül, kiket Szulejmán nevében, ilyen válaazzsal bocsátott el Rostás basa Ferdinándhoz, hogy mind Ferdinánd, mind Szulejmán bírják tovább is azt békével, ami most Magyarországból kezök közt vagyon; Ferdinánd Szigetvárát rontassa le; az elmaradt két esztendei adót Konstantinápolyba küldje meg; az ezután esztendőnként fizetendő ajándékról, s a békességnek többi pontjairól pedig ezután kell végezni; és épen azért maradt maga Busbeck a fényes kapunál.

Ugyanezen esztendőben, eгри püspökké tette a király Veráncsicsot, Prágában 28. dec. költ levele által. Bécsből 1558. eszt. 12. sept. küldött levele által kérte ő a pápától, ezen püspökségben való megerősíttetését, de ugyanabban azt is kérte, hogy a pápa ne kívánja meg őtöle az annátát, vagy a maga első esztendei jövedelmének általadását, mind azért, mert a püspökség régi jövedelmeinek, alig maradt meg az ő kezénél ötöd része, mind azért, mert az eгри várat neki kell újíttatni, abban több mint ezer katonát tartani stb. A pápa akkor mindjárt nem csak meg nem erősítette őt, hanem az ő követét is tömlöczbe vettette, melynek a volt az oka, mert az ő követe magát Rómában el találta árulni, hogy ő nem idegen a Luther tudományától. Azonban maga Veráncsics ártatlan lévén, idővel megerősíttetett méltóságában, a követ is elbocsáttatott.

A mondott esztendőnek végén, a király Petim Jánossal Eperjesre küldette őt, hogy Ung, Zemplén, Sáros és Abanj vármegyéket katonák adására serkentse, és a kiállítandó katonákat, a pártosak eüen hadakozó Telekesy Imréhez küldje, mely dologban ő serényen el is járt. Az augsburgi német diétára hitta őt Ferdinánd maga után 1569. eszt., ahova ő 24. jun. el is érkezett. Vagy Rómába, vagy Angliába akarta őt akkor Ferdinánd követségbe küldeni; de Antal nagy öröme, akkor ez a követség elhalasztatott, és ő igen nagy kedvvel jött hasa Egerbe, de szomorúságra, mivel az ő távollétében a budai basa az ő megyéjében rosszul gazdálkodott; azértis meg nem állhatta, hogy ahoz 28. sept. egy feddődző levelet ne küldjön. Őt küldötték a rendek egyiket Pozsonból Bécsbe, Maximiliánnak a koronázásra való meghívására 1563. eszt., és annak megtudására, mikor s melyik nap

szándékozik a császári királyi familia Pozsonba bejöni? Egynehányszor megújított kéréseire, még ugyanazon esztendőben Egervárát kivette Ferdinánd király az ő keze alól, és azt Magochy Gáspárra bízta, Antalnak pedig Érsekújváron matatott lakóhelyet, és jövedelmüé a túróczi prépostságot adta neki.

Amicsoda készen állott Verancsics mindenkor a Ferdinánd parancsolatjára, szintén olyan serény és ellankadhatatlan volt annak halála után, Maximilián király szolgálatjában is. Egynehány katonával ment annak eleibe Óvárig 1566. eszt., mikor az lejött az országba a törökök ellen, és mindég oldala mellett volt, míg az Itt Györnél táborozott. Az ellent nem állván, hogy már hatvan esztendőn felül volt, újra Konstantinápolyja küldötte őt Maximilián 1567. eszt., de már most nem Zay Ferenczczel, minapi kedves társával, hanem Tiefenbach Kristóffal. A kész pénz, az ezüst edények s órák, melyeket úti költségre, s a szükséges helyekre adandó ajándékozásra, Pozsonban 28. jun, kezéhez vett, mind össze kilenczvenhétezer háromszázharminczhárom forintot, ötvenhat krajczárt, és három pénzt tettek s értek. Komáromban várta meg a maga követtársát, ki is mihelyt oda érkezett. azzal együtt Esztergomba jött 9. jul. Az odavaló beg számára két ezüst kupát, vagy kancsót küldött volt a király Verancsicstól; de mivel a bég, valami bádjadosását vetvén okul, őt maga eleibe sem méltóztatta, Verancsics is a kupákat emberültudóbb, s maga alkalmaztatáshoz értőbb személy számára akkor magánál megtartotta: Más nap 10. jul. Budára jött Verancsics a maga társával, aholott is már a basa őket nagy emberséggel a nyájassággal fogadta, a békességhez különös kedvét mutatta, melyet hogy ő is maga részéről annyival inkább eszközölhetne, ő általok a királyt arra kérte, hogy a fényes kapunál vesse közbe magát, az ő további Budán maradhatása iránt, mivel ő úgy értette, hogy őt onnan másává akarják rendelni. De at idő megmutatta, hogy ez a basa, a maga bizerkedési által, csak titkokat akart őtőlök kihalászni, s maga begyébe, szedni. Hogy Budáról 13. jul. elindultak, 1. aug. Bolgárországnak Sófia nevű városába értek, aholottis egészségök változása miatt, egynehány napig mulattak. Aug. 8. napján Tatár-Pasarosicsból írtak levelet a királyhoz, melyben azzal dicsekedtek, hogy őket útjokban, mindaddig mindenütt egész becsülettel s illendő pompával látták a törökök. Konstantinápolyban 22. aug. érkeztek. Hat napi pihenés után, a basákat kérték meg az ajándékokkal. Azután a dívánba, és magához a nagyúrhoz is, aki már ekkor nem Szulejmán, hanem Szelim volt, 21. sept. bebocsáttattak. A mindég háborúság szerző izgága francia követ, valamint más út-

tal, úgy most sem mulatott el semmit, valami csak a két hatalmaság össszeférkezését akadályoztathatta. Úgy bocsátotta vala el ugyan Maximilián Verancsicsot és társát magától, hogy harminczezer aranyat, nem adóban, hanem csak önkényt való ajándékul adjanak a török udvarnak; de mivel ők azt megsajdították, hogy ha ők azt a summát csak ajándékba adnák, úgy a török udvar újra más hasonló summát kívánna adóban a királytól, tehát nem ajándék, hanem adó név alatt fizették azt le. Az is reájok volt bízva, hogy az esztendőnként való harminczezer arany adóból, a következő esztendőkre tízezerét alkudjanak el; próbálták is, de mivel látták, hogy annak sürgetésével urok becsülete s tekintete marczongására adnak alkalmatosságot, azt abba hagyták. A török udvar kívánságai ezek voltak: amely magyar jobbagyok eddig közösek voltak, és mind a török császárnak, mind a magyar királynak adóztak, osztassanak kétfelé, és ki melyik hatalmaság részire esik, azután csak annak fizessen; hogy a török birtokot a Maximilián királyétól ezek a várak válaszsák el: Szolnok, Hatvan, Eger, Fülek, Végles, Léva, Esztergom, Csókakő, és a Somogyban a Rinya vize: továbbá magának kívánta a fényeskapu a kunokat s jászokat is; ezenkívül azt is egész megátalkodottsággal sürgette, hogy Tata és Veszprém várai rontassanak le, melyet sok untatás után meg is ígértek a követek, azzal a hával, hogy a törökök is vonassák szélyel Babócsát és Berzenczét. Találták egyszer a követek egyszóval említeni Sziget és Gyula visszaadását is, de mivel látták, hogy azzal igen az elevenbe vágtak, a rekeszt lecsapták. Azon kívánságokra, hogy Szapolyay János Zsigmond hagyassák ki a kötendő szövetségből, a volt a felelet, hogy Szapolyayt csak úgy kell gondolni és aésni, mint valamely basát, vagy szandzsákot, aki Erdélynek nem tulajdonosa, hanem azt csak a török császár nevében igazgatja, mint annak jótéteményese, október 23. napján Szelim Drinápolyba ment, kinek oda Verancsics utána indult 1568. eszt. 5. jan.

Mikor itt mulatna, a persa követ, mint egy hatszáz lovas kísérelőjével, 16. febr. oda érkezett Szelimhez, ki is minden ott lévő lovasait annak eleibe a városból kiküldötte, és a basáknak keményen megparancsolta, hogy azt a lehető legnagyobb-pompával vigyék be a városba Sok egyéb nép is tódul ki a városból annak nézésére. Kiment a többek közt Verancsics, és neki a basák egy alkalmas helyet matattak ki, ahonnan mindent láthasson. Mikor az irányában lovagolt a persa követ, megmondották neki a basák a helyet, ahol Verancsics állott. Igen gondosan hunyorgó szemekkel vigyázta őt a persa, de minthogy nem vehette jól fel, tehát lova száját ő felé rán-

totta. Akkor Verancsics is a persa felé indult, kivel mihelyt összeérhetett, akkor is a persa köszöntötte őt minden jóknak kívánásával, úgyhogy nagy császárnak képét; örülte ő hozzá való szerencsését, s azt ígérte, hogy ha a basa megengedi, őt szállásán meg fogja látogatni. Hasonló emberséggel a nyájassággal felelt Verancsics a persának; de hogy a látogatásbeli kölcsönös ígéretet, valamelyik rész teljesítette volna, annak semmi nyoma nincsen.

Azután való napokon, egynehányszor hívatta Verancsicsot a nagy-vezír magához, és azt kívánta, hogy a békesség pontjai közé azt is oda tegyék, hogy Maximilián és Szelim, egymás barátinak baráti, s ellenségnek ellenségi lesznek. Sok untatást kellett Verancsicsnak kiállani, míg ezt a feltételt elháríthatta, s Veszprém s Tata lerontásának kívánását feledtségbe hozhatta. A nehézségek eligazításában 9. mart. ért utolsó véget. Nyolcz esztendőre ígért békesség volt az ő faradozásának gyümölcse. Drinápolyban volt ő még 19. mart., amikor egy levelet írt onnan Maximiliánhoz, melyben azt kérte, hogy a mag nélkül elhalt Országh Kristóf jószágai közöl, a király adja neki Csejte, Jókó és Szomolán várait, vagy legalább csak egyiket azok közöl, mivel a táróczi prépostság jövedelméből, csak élleme is szűken telik ki, és a király szolgálatában kölcsön és uzsorás pénzzel kell neki járni.

Azután csakhamar elhagyta Drinápolyt, és 28. apr. Budára érkezett, onnan Komáromon s Pozsonyon keresztül, Bécsbe sietett, aholottis egyebek között a híres Zsámboky János örvendező versekkel fogadta s tisztelte meg őt. 12. máj. Az említett várakat nem nyerte ugyan meg Verancsics a királytól, de azok helyébe, Oláh Miklós halála után, az esztergomi érsekség adatott neki 1569. eszt. a pozsonyi diétán, ilyen feltételek alatt: hogy a királyi kamarának fizessen hat-ezer magyar forintot, ezenkívül Érsekújvárat építtesse, újíttassa meg, és abban szüntelen tartson maga költségén harmadfélszáz lovast s kétszáz gyalogot békesség idején; mikor pedig valami megszállástól lehetne tartani, akkor a király több erőt fog oda küldeni. Azután való esztendőben, az ő és testvérei Péter és Mihály nemességét, a király megújította s erősítette.

Lakóhelyül Érsekújvárat választotta magának, aholott is sokat kellett neki az esztergomi Mohammed bégtől szenvedni, kihez egykor a többek közt, szóról-szóra ezt a panaszló írást intézte magyar nyelven: „Az K. békességnek megtartására való intését, jó nevében és jó kedvvel vöttük. Egyéb gondolataik sincsen mostan, hanem hogy az békesség, ki két felséges császár kötött vagyon, megtartassák. Az ki-

nek bizonyosságára ez vagyon, hogy a hű szolgálaink sok időtől fogva, kik nem voltak, noha elég okonk ti töletek volt mívelni valamit. Mert az ti vitezitek valasztig nyargalnak és rabolnak imitt amott. Miképen tegnap is három farnadi embereinket fogtanak; az előtt egy darabontonkat is szintén közel ide a várhoz. Nem is számláljuk most az Théry (György) veszését, és egynehány személy Győrnél váló fogását, Gedő várnak is elvételét, kiknek nem kellett volna lenni, ha bizonynyal és igazán békességet megtartjátok. Mindazonáltal az mi végeinkben, mindenöt az szolgáló népeink vesztegségben vadnak. Azért K. lássa, ha minket, vagy K. inteni kell az békességnek megtartás-sara. Miért pedig azon békességnek mi szerzői vottonk, bontói nem akarónk lenni. Mely okáért kérjük is K. hogy ne bocsássa ide tova rablóidat, mert az mi araink is igyel nem kezdik azokat szenvedni. Egyébképen, mi K. jó szomszédi akarónk lenni. Hogy pedig az E. intése igaz legyen, küldje meg nekönk az tamadt embereket, és az darabantot, kit vehessünk jó nevéen K. kinek jó egészséget kívánok. Wywárba sz. Jakab havának 9. napján 1571. eszt.” Azelőtt mintegy három hónappal pedig, a Szapolyay János Zsigmond halála után, a budai basa küldött volt Verancsicsnak egy magyar levelet, ezen szókkal: „Mi Mustafa pasa, az hatalmas török császárnak fő helytartója, és gondviselője Magyarországnak, tekéntetes és nagyságos úr, nekönk szerelmes szomszéd barátunk, köszönetönknek, és barátságunknak ajánlásának utána. Hiszük, hogy híretekkel vagyon, az erdéli király halála, ki ez előtt, úgymint 19. vagy 20. nappal holt meg, és minket csoda hírekkkel értetnek, hogy mivel Erdélyhez közel való várbeli kapitányoknak, meghattátok volna, hogy valami indítást tennének Erdélyre. Ennekelőtte hogy Sz. Miklós alá jöttének vala is, sokszor azt irtatok, hogy nem ti akaratotokból mentenek volna; jóllehet ha valami nyereséggel jártának volna, talán ti akaratotokból lett volna az indulat. De az mind múltjék el, el is múlt. Hanem mostan mi azon kérönk, hogy az végbelieknek, főképen Erdélyhez közelvalóknak erősen megparancsoljátok, hogy vesztegségben legyenek; miért hegy Erdély is az mi kegyelmes fejedelmünk jószága, mostan pedig ebből megtetszik, hogy ha híven akarjátok a mi kegyelmes fejedelminkkel a frigyvet megtartani, tehát minden ellenkezőknek indításit leszállítsatok, kit az mi kegyelmes fejedelmönk és mi, jó nevéen vehessünk töletek; ha pedig ugyan az szándékok, hogy valami háborúságot indítsanak, bizonyába semmit benne nem nyernek. Mert hiszük bizonynyal hogy egy hónapot nem ér, Erdély határába ötven, az vagy hatvan ezer tatár beérkezik. Más az, hogy ismég az erdélyiek az mi kegyel-

mes fejedelmünk jó akaratjából önnön magok között az urak közül, választottak fejedelmet közöttök magoknak, kik ő felsegít mindenben híven akarják szolgálni. Azért ha mit indítanak is, magoknak tesznek kárt vele. Isten éltesse nagyságodat. Budán, 6. apr. 1571.”

Ami továbbá Verancsicsot illeti, királyi helytartóvá 1572. eszt. 24. jun. tette őt Maximilián, Bornemisza Pál helyébe. Ugyanazon esztendőben, ő koronázta meg Pozsonban 25. sept. Rudolfot, a Maximilián legöregebb fiát magyar királynak, kinek az előtt Köpcsini ment vala eleibe, és ott egy szép üdvözlő beszéddel fogadta az ország nevében. Sokan munkálódtak, s utoljára meg is nyertél, az ő számára a romai udvarnál, a kardináli veres süveget, de minekelőtte az ő hozzá elérkezett volna, meghalálozott 1573. eszt. 21. jul., vagy amint mások írják 15. jun. Eperjesen, ahová az úgynevezett nyolczados törvényszékre (justicia octavalia) vala kirendelve. Teste Nagyszombatban, a sz. Miklós templomában temettetett el. Ami teste állását illeti, arról az ő testvérjének fia, Verancsics Faustus azt írja: hogy ő magas, de vékony termetű, hossza, de díszes orrú volt, tisztes szakálla köldökét verte, ősz hajszálai füleit félig eltakarták. Olyan állandó egészséggel bírt, hogy halála előtt nem sokkal is, azzal mert dicsekedni, hogy ő vénebbnek látszik, mint amilyennek magát érzi. Az ő bölcsességének csalhatatlan bizonyosságai, annyi fejedelmeknek ő hozzá való bizodalma, s annál fogva oly sok rendben viselt követségei. Ha mások mindenek javasolták is a törökök ellen való hadat, ő azt mindenkor ellenzette. Hogy a minap a velenczések a török hajós sereget meggyőzték vala, sokan üügy ítéltek, hogy most könnyű volna az egész Törökbirodalmat felforgatni; de Verancsics, akinek oly sok esztendő alatt volt módja benne, a török erőt kitanulni s megismerni, állhatatosan nevetségesnek mondotta azoknak vélekedését, s azt állította, hogy ezen a tengeri győzelmen, csak úgy lehet valamit építeni s azt nagy következésűvé tenni, ha a szárazon is valami nagy roppant és próbált vitézekből álló táborral lehetne a fényes-kaput megtámadni, s a hold két szarvát azzal megtömi. A pénznek rendkívül való szeretetével őt senki méltán nem vádolhatja. Harmincezer forintból való adósságot engedett önkényt oda Ferdinándnak. A méltatlan boszúság eltűrésére, maga jusaival, a jó békességért való nem gondolásra, igen reászokott a Statilias, több mint fenyítéke alatt, mely oly húzós és feszes volt, hogy azt Mihály, a Verancsics testvéröcscse, aki annak udvarában egy ideig ő vele együtt lakott, ki nem állhatta, hanem azt oda hagyta; mikor ellenben Antal, azt oly nemes spártai gyomorral emésztgette, hogy maga

Statilius is, az ő békességes túrése által, magát meggyőzöttnek vallotta. Már embernyi emberkorában sem hagyta el Statilius ő hozzá való kedvetlen komorságát, sőt őt titoknok s követkorában is durva és becstelenítő szókkal illette s szólongatta, és mikor már mind mások, mind a király őt püspökségre méltónak ítélnék, nem átalott. Statilius a tanácskozás közben magát úgy kiadni, hogy később püspökségétől maga megválni, mint egy széket ülni ő vele. De mind csak is Verancsicsban az indulat kelevényét nem fakaszthatták meg, a Statilius szemei közé való lövellésre. Egy szóval olyan mértékben bírta Verancsics az erkölcsi tökéletességeket, amilyenben csak üstökös csiUag módjára szoktak azok, az olyan nagy elmék mellett, olykor olykor elvélte váratlanul előtűnni, amilyennel őt, az effélékben különben mostoha és szűkkezű természet gazdagon megáldotta vala.

Veráncz vagy Vrácsics. Lásd Verancsics.

Verbőczy István, ítélőmester, királyitábla előlülője, egy kevés ideig palatinus, kancellár, második Ulászló, Lajos és Szapolyay János királyok alatt. Bod Péter azt írja, hogy Erdélyből, Küküllő vármegyéből származott, és hogy ott egynehány falukat is bírt volna, melyet Szent-Pali Ferencz is ama verseivel bizonyít:

Verbőczy Istvánt is Küküllő vármegye
Szülte Szőkefalva és Adános völgye,
Övé volt Szt-Márton. Borzás, Majos hegye,
Désfalva, Sípolna, Dombó, Pánat, Bénye.

Mások Hont, mások ismét Nógrád vármegyéből származtatják őt, aholott Alsó-Petény nevű faluban, még ma is megvagynak az ő mulató házának némely dűledékei. Ugyanott, hogy Szente nevű faluban, szép jószágokat szerzett Zoby Mihálytól s másoktól 1498. eszt., az is bizonyos, melyeknek bírásában Ulászló is őt megerősítette, sőt maga is megajándékozta őt Dobronyiva várával s városával Zólyom vármegyében. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei diétán, és annak végzését ő olvasta fel. Ő írta a tripartitumot Ulászló parancsolatjából, melyet minekutána tíz arra kiválogatott magyar törvénytudó megvizsgált s rázogatót volna, maga a király is azt helybehagyta 1514. eszt. költ királyi levele által; mindazáltal ez a levél pecsételetlen maradván, az is kétségben maradt, váljon ezt a törvénykönyvet ellene mondhatatlan tekintetűnek kellessék-e tartani?

Ulászló halála után, mindinkább-inkább csipkedvén a Magyarbirodalmat, Lajos király a külső hatalmasságoknál sürgette a segédmei Verbőczyt tizedik Leó pápához küldötte 1521. eszt. Mikor Bő-

mába ért Verbőczy, éppen akkortáiban hallotta vala meg a pápa, Sze-
lim török császár halálát, és éppen akkor ment a maga udvarából me-
zítelen lábakkal a b. szűz templomába könyhullatások közt imádkoz-
ván, hogy az Isten a keresztyén uralkodók közt adjon békességet, és
azokat gerjessze fel a törökök ellen, összevetett vállakkal való hada-
kozásra. Elvégezvén a pápa maga áhíthatoskodását, igen idejében esett
Verbőczynek maga és követsége célja jelentése. A pápa nem sokára
elbocsátotta őt magától, és ígérete szerint, Vius Tamás kardmált,
csak hamar utána indította neki Lajos királyhoz, egy bizonyos summa
pénzzel. Esztendő múlva, úgymint 1822. eszt., a Norimbergában
(Nürnberg) összegyűlt német rendekhez küldötte őt Lajos király se-
gítségért. A rendek 22. dec. költ levelök által (melynek az austriai fő-
herczeg, és a császárnak a Németbirodalomban helytartója Ferdinánd, a
moguncziai (mainczi) kardinál Albert, és a bajor herczeg Lajos, írták
vala alá magok neveit) azt a választ adták, hogy annyi segítséget,
amennyit a minap a vormácziai (vormsi) gyűlésen ígértek vala, a
Németországot fenyegető veszedelmek miatt nem adhatnak; de esak-
nyan fognak négyezer gyalogot küldeni, a horvátországi várak ótal-
mazására, csak hogy azoknak a magyarok illendő áron elegendő éle-
lemre valót szolgáltatassanak; ezenkívül a német vezér mellé adjanak
két olyan előkelő magyart, akik a törökök ellen való hadakozásnak
módjához jól értenek; hat hónap múlva pedig, az egész segítő sereg
hazabocsáttassék.

Még eddig mindenkor dicséretes volt Verbőczynek maga vise-
lete, de a következett időkbén szüntelen hintegette az országban az
egyenetlenkedés és gyűlölködés magvát. A rákosmezei diétán 1525.
eszt. ütötte ki magát először az ő nyughatatlansága. Sokat beszélt ő
itt, mind a király, mind az érsekek, mind a palatínus, mind mások
ellen. Fegyveresen gyűlt vala ezen diétára a nemesség. Csak az első
ülés volt csendes, az is csak azért, mert akkor érkezett vala török
császár Szulejmántól egy követ. A második ülés 10. máj. szerdai na-
pon tartatott Pesten, a szt. Péter templomában. Itt kezdette Ver-
bőczy maga száját megnyitni, szavát felemelni, s mindenek szeméit
magára fordítani. Itt végezték azt az ő indításából, hogy ha a ki-
rály parancsolandja is, hogy a fegyvert letegyék, annak ne engedje-
nek. Itt patvarkodtak mind az új pénz, mind annak veretője Szeren-
csés Imre ellen. A király, püspök Podmaniczky István által, azt kí-
vánta, hogy tegyék le a fegyvert, és azt az ellenség ellen fordítsák,
most pedig fogjanak az ország megmaradását tárgyazó tanácskozás-
hoz. Verbőczy azt felelte, hogy a királynak kívánságait majd pénte-

ken fogják meghallgatni, addigis pedig a kardot magok derekán fogják csörgetni. Más nap csütörtökön a sz. János templomába vezette Verbőczy maga zajgó nemeseit. Itt azt kívánták, hogy a jobbágy parasztoknak szabad legyen azt a földes urat választani, akit akarnak. Akik annak okai voltak, hogy a múlt esztendei végezések meg nem tartattak, azokat halálra kérték ki. Pénteken az érsek Szalkay Lászlót kisebbitették, a királyt pedig, hogy hozzájok menne, kérték. A király nem ment, hanem őket az apostoli követ által, csendességre intette; azután pedig egy püspök és zászlós úr által, a törökök ellen segítséget kért tőlök. A felelet elhalasztatott. Szombaton, az az 13. máj. hatvan követet küldöttek a királyhoz Budára, ilyen kívánságokkal: hogy a németeket udvarából bocsássa el, és azok helyébe magyarokat fogadjon be, mint cselekedett az austriai főherczeg Ferdinánd is, minekutána a király nényjét Annát feleségül vette; a császár és velenczések követeit magától küldje el, mivel amaz szükség nélkül a magyar dolgokba avatkozik, ez pedig inkább spion mint követ; régi tanácsosit bocsássa el, és újakat válasszon; Szerencsés Imrét égettesse meg. A feleletre negyed napot határoztak. Lajos a feleletet önkényt tovább halasztotta volna, azonban egynehány főembereket küldött, akik a lármázókat csillapítsák, de azok ezekre semmit sem hajtottak; sőt Pestre, Budára semmi eleséget bevinni nem engedtek, hogy így oda Lajos katonákat ne szállíthasson, ezenkívül előbbeni kívánságaikkal újra százhusz követet küldöttek Budára, azután 17. máj. ismét más százhuszat, általok arra kérvén Lajost, hogy ő hozzájok menjen el, holmi dolgok eligazítására, melyeket magával akarnak közleni. Elment Lajos, de minden haszon nélkül jött vissza.

Ezzel Verbőczy és az ő lármás társai a Bakos mezejéről felkerekedtek, s Hatvanba mentek, hogy ott új gyűlést tartsanak. Ide is elment a király ő hozzájok, Báthori Istvánval s másokkal, és ott az ő ülésökben megjelent. Akkor felállott Verbőczy, és két egész óráig beszélt magyarul. Az országnak eddig szenvedett nyomorúságain kezdte beszédét. Azoknak okául a király tanácsosit vetette, akiknek csak a magok erszényére volt gondjok; azért kérte a királyt, hogy válasszon másokat s a t. A király más napra halasztott; akkor pedig két követet küldött hozzájok, azzal az izenettel, hogyha Budára vissza megyén, végére íog járnai, a tanácsosok ellen tett vádaknak; de a gyűlés nagyobb része, ezt a halogatást nem szívelte, hanem ott mindjárt helyben, Verbőczyt palatínusnak választotta s tette, Báthori István helyébe, és hogy azt a király is hagyná helybe, kívánta. La-

jos engedett az időnek, és Kanisay Lászlót, Drágfy Jánost két. püspökkel a gyűlésbe küldötte, jelentvén, hogy Verbőczy palatinusságában megegyez.

Május 24. napján, ismét a gyűlésbe ment Lajos, és hogy a tegnapi végezéseket olvassák fel, parancsolta. Maga olvasta el az új palatinus nagy felszóval azokat, melyeknek summája e volt: Lajos válasszon új tanácsosokat, azok mellé rendeljen nyolcz nemest, kiknek hasonló erejű vokok legyen; minden vármegyékben rendeltessék egy katonasághoz értő férfiú, kitol a hadi nép függjön; az arany és ezüst pénzt úgy kell verni, mint Mátyás király idejében; Sárkány Ambrus jószágait Bodó Ferencznek kell adni; Zeng városát vegyék el a Franr gepán famíliától, és ahelyett más, azzal felérő jószágot adjanak annak; a lovasság zsoldja minden hónapra egy aranynyal neveltessék; az Ujlaky Lőrincz herczeg jószágai mind Szapolyay Jánosnak adassanak, akinek azokhoz különben is néminemű jusai vágnak.. Mind ezeknek aláírta Lajos a maga nevét, azonvaló sajnálkozását mindazáltal el nem titkolhatta, hogy a gyűlés magát az ő királyi jusa^ba avatta. Egyéb dolgokat a Lajos tetszésére bízott a gyűlés; de azonban minden háznak adóját egy forinttal nevelté, melynek negyed része a királynénak adassék ajándékba. Miket cselekedett Verbőczy palatinus fővel, azokból egyebet annál nem igen tudhatni, hogy őt 1526. eszt. aprilisben a király, Ráskay Gáspárral a Bányavárosokra küldötte, hogy ott a Luther hatalmazni kezdett tudományát gátolja meg, melyben ő hűségesen el is járt, és sokakat megesketett, hogy arról örökösen lemondanak. Onnan a rákos-mezei diétára ment, mely szent György napján kezdődött. Már ekkorra a hatvani pártosok is nagyobb részént meghunyászkodtak, és minapi cselekedeteiket megbánták. Jókor észrevette Verbőczy, hogy ez a diéta nem az ő kedve szerént fog kiütni; azértis 28. apr. a király és királyné előtt a palatinusságot önkénynt letette; azután egy éjjel Zoby Mihálylyal együtt Pestet odahagyta. A diéta két ízben is idézte őket maga eleibe, és minthogy meg nem jelentek, proscríbálta, számkivetette 4. máj. Báthori Istvánt pedig a palatinusságba visszatette.

Verbőczy Erdélybe Szapolyay Jánoshoz szaladt, és ott lappangott mindaddig, míg a mohácsi veszedelem megesett; akkor pedig Tokajba jött Szapolyay Jánoshoz, és ott annak királylyá lett választásában, minden eszével s ékesen szólásával serényen és foganatosan munkálódott, melyért őt Szapolyay maga főkancellárjává és titoknokjává tette. Mind holtig meg is maradt ő Szapolyayhoz való hűségében, és minden erejét arra fordította, hogy az első Ferdinándhoz haj-

lottakat is, Szapolyayhoz hódítsa; és épen e volt az oka, hogy őt és Szapolyayt Ferdinánd, a maga koronázása után negyed nappal, Fehérváron proscibálta. Együtt étalmazta Bndát Szapolyayval, a Ferdinánd fővezérje Fels ellen 1530. eszt. Azután való esztendőben, az ő izgatásából tette Szapolyay Gritti Lajost magyarországi gubernátorrá, ő volt egyik követ, Szapolyay részéről, Nádasdy Tamással s másokkal 1532. eszt. a Csallóközbe Magyar nevű faluba, ahol a Ferdinánd küldöttjeivel, négy hónapig tartandó fegyvernyugvást kötött. Lásd Román Zsigmond. Amely békességre Szapolyay 1538. eszt. 24. febr. Váradon, a Ferdinánd követeivel lépett, annak egyebek közt Verbóczy is aláírta a maga nevét Ugyanazon esztendőben, a Szapolyay helybehagyásával, a sz. Domonkos Budán lakó szerzeteseinek, Pest vármegyében, egy Csaba nevű falut ajándékozott, oly feltétel alatt, hogy azon szerzetesek, az ő fogadott atyjának, amár felébb is említett Zoby Mihálynak, Hederváry Ferencznek, és az ő maga lelkének javáért, hatenként öt misét szolgáltatassanak. Ó járt egyik Erakóba 1539. eszt. Szapolyaynak feleséget kérni.

Szapolyay halála után, annak árvájának tutorai őt küldöttek Konstantinápolyba, Eszéky János püspökkel, a török császárhoz, hogy az árvának főtutorságát, Szulejmán császár vállalná fel, Szapolyay testamentoma szerint, és annak minden ellenségei ellen lenne pártfogója s óalmazója, mint eddig magának Szapolyaynak vala. Hogy Szulejmán kegyelmét annyival inkább megnyerhetné, nemcsak az ötvenezer aranyból álló adót vitte annak meg, hanem a basák számára is sok arany és ezüst edényt, és aranynyal varrott drága selyem ruhát adtak az ő kezébe a tutorok. Igen szerencsés volt az ő követsége, annyival inkább, mert ő előbb ért Konstantinápolyba, mint Laszky, a Ferdinánd követje. Mind hasznosnak, mind dicsőségesnek tartotta Szulejmán, a kis árva ügyét magára vállalni. Azértis egykor Verbóczyt és társát magához hivatván, három basa jelenlétében azt mondotta, hogy ő a meghalt Szapolyaynak, oly czéllal engedte által Magyarországot, hogy azt annak maradékai is mindaddig bírják, míg azok a fényes kapuhoz háládatosak lesznek; annak okáért maga áll hatatossága bizonyágául, a kis árva mellett fegyvert fog, és azon lesz, hogy a németek, az árva ellen kezdett hadat megkeserüljék. Utoljára a kis Szapolyay számára, egy aranynyal szöttes veres bársony palástot, egy pajzst, egy arany nyelvű vas buzgányt, és egy drága kövekkel kirakott hüvelyű görbe kardot adott Verbóczy kezébe. Azonban Mohammed és Usref basáknak fejük vesztesége alatt parancsolt, hogy minél hamarabb Szapolyay özvegye segítségére siessenek, Ist-

vánffy azt írja, hogy mikor 1541. eszt. haza jöttek Verbóczy is Eszéky a követségből, már akkor a Ferdinánd vezérje Roggendorf Budát megszállotta Izabellára, a Szapolyay özvegyére; azértis oda egyenesen a jó válaszszal nem mehettek be, hanem Pécs felé kerültek; de már akkor az is Ferdinándhoz állott volt; azértis a Dunán bátorságosabb helyre általjöttek; mely ha ngy volt is, de benvolt már Budán Verbóczy, mikor Szulejmán Buda alá érkezett, és egyik ő kísérte ki onnan a Szulejmán sátorába a Szapolyay árváját, mikor azt Szulejmán magához kívánta. Mikor aztán odahagyta Szulejmán Budát, VerWczyt hagyta ott a magyarok közt előfordulandó törvényes dolgoknak eligazítására; melyekben ő nem soká forgolódhatott, mert amint némelyek mondják, méreg által meghalt Budán 1542. eszt., aholottis az ő teste a zsidók temetőjébe takarítottatott Istvánfry azt írja felőle, hogy 4 vallásához ragaszkodó buzgó ember volt, és hogy a szegények számára és a templomok újítására, jó summa pénzt hagyott

Verbóczy Imre. A közelebb írt István fia. Atyja példája által okosodván, sem Izabella, sem a török gallérjához nem kapaszkodott, hanem törvényes urát Ferdinándot tisztelte, ki is őt Tolna vármegyei főispánynya tette. A besztercze-bányai 1542. eszt. tartatott diéta, azon kérte a királyi hogy neki Dobronyiva várát adassa vissza. Amint Istvánffy írja, ugyanazon esztendőben, jelenvolt Imre, Ferényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában. Kétségkívül akarátja nélkül esett az ő neki, hogy az ő katonái 1543. eszt. azokat, akik Pécsről az oda közelgető Szulejmán török császár elől szaladtak, fosztogatták; mert bizonyos, hogy ő Zriny Miklóssal, Báthori Bonaventurával s másokkal, már akkor a haza ótalmazására összeszövetkezett volt a törő* kök ellen.

Verebélyi Mihály. Török fogságba esett első Ferdinánd király alatt Nádasdy Tamás palatínus írt ő iránta, Yeránesics Antalnak Konstantinápolyba, hogy őt váltsa ki 1555. eszt. Verancsics azt felelte, hogy mivel Verebélyi különösen a török császár rabjai közt van, akiket nem szoktak soha sem eladni pénzen, sem pedig akármí váltaágért is szabadon bocsátani, az ő szabadulása nagyon kétséges; mindazáltal igyekezni fog továbbra is rajta, hogy azt kiválthassa. Ki is szabadult Verebélyi idővel, és babocsai kapitány volt 1566. eszt., mikor Alapy Gáspárral a törököket igen elgázolta Siklósnál.

Veres Tamás. Erzsébettel, az első Lajos király édes anyjával, oda járt 1843. eszt. Nápolyba, és másokkal együtt őt is elküldötte onnan a papához Avenióba (Avignon). Talán ennek fia volt az a Veres Péter, aki Laczk Miklóssal, az erdélyi vajdával, Vass Dezsővel és

más nagy emberrel elesett, az oláhországi vajda, Lajk vagy László elleti való szerencsétlen hadban 1371. eszt.

Veres Benedek. (Farnasi). Ettől a Benedektől, és Nagyvölgyesy Lászlótól, a főpohárnoktól cserélt volt Hunyadi János Erdélyben négy falut, Bocsárdot, Unokát, Magyar- és Szász-Filpest; de azokat Szilágyi Mihály 1457. eszt. nekik visszaadta, a Szilágyi Erzsébet és Hunyadi Mátyás megegyezésével. Ez a Hunyadi Mátyás azután kevéssel királyságot érven, a sok hadakozás miatt, valamint Magyarországra, úgy Erdélyre is szokás ellen való adót vetett. Mindezen, mind más okokon, Veres Benedek magának pártos társakat keresett, és majd az egész Erdélyt felzendítvén, az akkori vajdát, Szent-Györgyi Jánost, királynak kiáltatja. Ezen zenebonának eloltására, maga ment el Mátyás király 1467. eszt., kinek elérézését az erdélyiek megtudván, magoknak gráciát kértek, és így a lárma minden vérontás nélkül lecsendesedett. Ami Benedeket illeti, ő Lengyelországba szaladt, János nevű atyjafiával, és ott a királyi udvar előtt magát nem csak ismeretessé, hanem érdemessé is tette, mely onnan tetszik meg, mert mikor Albert, lengyel királyi herceg, a maga bátyjával, Ulászló magyar királylyal 1491. eszt. békességet kötött, abba azt is bele tette Albert, hogyha még Benedeknek s az ő öcscsének Jánosnak, valami jószágok volna, mely másnak nem volna ajándékozva, azt nekik adja vissza, és őket hazájokba békével bocsássa vissza. Ha pedig nem volna, vizsgálta meg újra az ő ügyöket, és ha ártatlanoknak találtatnak minden jószágokba állítsa vissza; ha pedig bűnösök lesznek, nygis rendeljen nekik valamit, amiből holtig tisztességesen élhessenek bazájokban.

Vermes Mátyás és Miklós. Első Lajos király alatt éltek. Miklós a királynak különös bajnokja volt. Azt kérték ők 1356. eszt. Lajostól, hogy amely nemességre az ő eleiket László és András királyok emelték, őket abban újra erősítse meg; melyét annál könnyebben megnyertek, mivel magok is hűségöknek s bátorságoknak nem kevés próbáját mutathatták.

Verner László. Budai bíró volt, mikor Venczel, a cseh király, 1304. eszt. az ifjú Venczelért, a magyar királyért jött, és mivel ez a Verner az ő fiának Venczelnek ellensége volt, az öreg Venczel ő helyébe budai bírónak Petermant tette; őt pedig fogva magával Csehországba vitte. Minekutána mind a két Venczel elhalt, ez a Verner kiszabadult a fogságból 1307. eszt. Budára setét éjjel ment be Csáky Jánossal, régi ellenségeit felkereste, azokat sokképen rongálta, Pétermaga is alig szabadulhatott ki körmei közül. A tizenkét esküdtnek ket-

tejét lófarkon hurczoltatta a város utcájain, és azoknak csontjaikat megégettette, jószágait magának foglalta. Erre a Verner Lászlóra bízta vala Amadé, az akkori palatínus, hogy Csáky Moriczot, az ő vejét, a klastromból vegye ki, s vele a barát ruhát vetkeztesse le. Igyekezett is rajta László, és őt toronyba záratta, de nem boldogulhatott vele, és őt a klastromba vissza kellett bocsátani. Talán atyjafia volt ennek a Lászlónak az a Verner, aki budai barát, és egyszersmind dekreto-mok doktora volt. Ezt a cseh király Venczel 1303. eszt maga helyett küldötte nyolczadik Bonifác pápához. Ugyanis a pápa Venczelt maga eleibe idézte törvénybe, hogy mutassa meg micsoda juson s fundamentumon akarja a maga fiát, az ifjú Venczelt, a magyar királyságban megtartani. Venczel maga nem jelent meg, hanem ezt a Vernert, harmad magával elküldötte, és általa azt izente a pápának, hogy sem ő, sem az ő fia, az ifjú Venczel, a pápát magok bírójának nem ismerik, és így sem idézésére megjelenni, sem magok jusaik előtte felfedezni s óthalmazni nem kötelesek.

Veseni László. Ezt Mátyás király, a maga királyi udvara maresaljának nevezi, abban a levélben, melyet ő tőle 1460. esztendő-tájban a pápához küldött. Amely dolog iránt őt a pápához küldötte, azt ugyan nagy részént csak szóval adta által ennek a Lászlónak; mindazáltal abból a levélből is észre lehet venni, mi volt az ő követségének célja, melyet a pápa Mátyáshoz küldött, t. i. hogy Mátyás király a zágrábi elpusztult püspökséget akarta újra felállítani, melynek jószágait már legalább is tíz hatalmas ember elfoglalta vala; és hogy a váradi püspököt, Vitéz Jánost, nagy nehezen reávette Mátyás, hogy oda püspöknek elmenjen, csak addig, míg a püspökség megzavarodott dolgait helyrehozandja. Két esztendő múlva, mint már jártas embert, újra őt küldötte Mátyás a pápához és a velenczésekhez, hogy azoktól a törökök ellen segítséget kérjen.

Veseni János. Külső-Szolnok vármegye küldöttje volt gyalui Vass Jánossal, és Bánrévy Fülöppel, a rákosmezei diétára 1505. esztendőben.

Wesselényi Farkas. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Balassa Jánossal együtt próbálta 1562. eszt. a törököktől Szécsén várát visszavenni, és ha ott akkor mindenek, legalább sokan viselték volna úgy magokat, mint Farkas viselte, a Balassa szándéka olyan gyalázatos hajétörést nem szenvedett volna. A Bebek György feleségével, Patócsy Zsófiával, együtt szorították volt őt be Szádvárba, Schwendi Lázár és Forgách Simon; és őt küldötte onnan ki Zsófia Schwendihéz, a vár feladása feltételeivel 1567. eszt.

Wesselényi Miklós. (Hadadi). Ítélmester volt Erdélyben, Szapolyay János Zsigmond és Báthori István fejedelmek alatt, az előtt pedig az Öregebb Szapolyay fegyverhordozója, ő olvasta fel a Békesy Gáspár s pártos társai ellen hozott sentenciát könnyhullatások közt Kolozsváron 1575. eszt. A Fejes familia kihalása után, Gyeké nevű falu ő reá szállott Erdélyben. 1584. eszt. halt meg, és a gyekéi kápolnába temettetett, aholottis a következő verseket írta valaki az ő emlékezetére:

Nioclaus patrio Wesselényi hic accubat arvo,
 Octuaginta annos non sine lande senex.
 Arma tulit primi, Janique sigilla secondi
 Regis, at hic annos bis tulit ille decem.

Wesselényi Ferencz. Báthori István lengyel királynak főkamara-rása, kivel az oroszok ellen folytatott hadban mindenütt jelenvolt Ez vette el magának feleségül a híres Békesy Gáspár özvegyét, Sárkány Pál leányai Második felesége a Nyáry familiából való volt.

Vetéssy Albert Veszprémi püspök lett 1459. eszt. Gatalóczy János helyébe. Azután való esztendőben a tárnokmester Rozgony Jár nossal, Olmüczbe járt követségbe. Lásd Rozgony János. Országgh Mihály palatínussal, Báthori Istvánnal, és még egynehány főemberekkel, Nissa (Neisse) városába küldötte őt 1473. eszt. Mátyás király, hogy ott a pápa követe közbenjárására, a lengyelekkel békességet kössenek. Másfél hónapig tartott alkudozás, vagy inkább veszekedés után is, és a pápa követének kérésére és istenkedéseire is, a békesség meg nem készülhetett; azt mindazáltal megnyerte a pápa követe, hogy mind a két résznek követei Opolia (Oppeln) városában újra gyűljenek össze nagy boldog asszony napjára, de már akkor úgy bitszik, nem jelent ott meg Albert. A püspöki széket 1486. eszt. hagyta üresen.

Vetéssy Mihály. Második Lajos király udvarában lakott. Ettől küldött Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Perényi Gáborhoz, ezenkívül Szatmár, Bereg, Kraszna, Közép-Szolnok, Ugocsa és Máramaros vármegyékhez, hogy a katonákat minél hamarabb küldjék a törökök ellen. Uti költségül huszonöt forintot kapott.

Viczay Sándor. Ezt küldötte Perényi Gábor száz lovassal Lossonczy István mellé Temesvárra 1552. eszt.

Viczmándy Tamás. Balassa Menyhérttel és Schwendi Lázárral, együtt fáradozott Tokaj, Szatmár, Erdőd és Kővár megvételeben 1565.

eszt. amikor Schwendinek az ő vitézsége szemébe tűnván, az őt Zólyomy Péterrel kövári kapitánnyá tette. Alig viselhette hivatalát két esztendeig, mikor attól is, életétől is megvált, mely is így történt: A szatmári német kapitány, Mager Rézmán, mind őt, mind Zólyomyt elvitte magával, némely Sz.-Jobb körül zsványkodó erdélyi katonák ellen. Azalatt, míg ők Sz.-Jobbra jártak, Szapolyay János Zsigmond Kövárt megszállotta Bebek Györggyel 1567. eszt. Mindazáltal módot találtak benne Viczmándy és Zólyomy, hogy Kövárba ott maradt katonáikhoz beszöktek. Minekutána a külső várnak déli oldalát Bebek ágyával letörette volna, Sasa Jánosnak parancsol, hogy a keze alatt lévő katonasággal ott rohanjon be. Semmi panasz nem lehetett Sasa magaviseletére, mindazáltal Viczmándy is úgy forgatta magát, hogy annak sebbel kellé magát visszavonnia. Azután maga Szapolyay is próbát tett némely válogatott csoportokkal, de azok is sok hujokkal tértek vissza. Egy ideig tartott nyugvás után, kétféleiről támadtatta meg Bebek a várat. Mindenütt ott forgolódott Viczmándy, ahol legnagyobb szükség volt ő reá. A felmászni akaró ellenséget, vagy puskával, vagy s reáhengerített termés kövekkel hordatta vissza nyakrafőre alá a mélységre, maga katonáinak nevetségére s multságára. Ezenkívül apró hordócskákat puskaporral, gyantával, vad fenyő száraz gyökereivel megtöltött, és azokat meggyújtva gördítette az ellenség közibe. De mikor ebben a sietség miatt vigyázauianul foglalatoskodnék, a puskapor elébb meggyúlt, mint kellett volna, és az ő ábrázatját, sőt egész testét úgy összeégette, hogy őt félholtan vették fel a földről. Az ő esete által a katonák elkedvetlenedvén, az őrállók sem vigyáztak úgy, amint kellett volna, melyből a lett, hogy az ellenség őket meglopta, rajtok erőt vett, Viczmándyval együtt mindnyájokat levágta, az ostrom tizenharmadik napján, és csak az egy Zólyomyt hagyta életben.

Vid vagy Vitus. Szájról szájra, és könyvről könyvre általadott hagyomány, hogy ez a Vid vagy Vitus, sz. István király alatt élt, amikor Szatmár vármegyében, az ecsedi tóból s posványságból, egy sárkány forma állat, vagy nagy kígyó járt ki, és az ott körülbelől lévő lakosokban sok kárt tett. Ezt a veszedelmes állatot, ennek a Vidnek volt szerencséje megölni, melynek híre sz. István király füleibe jutván, ennek a Vidnek s maradékinak nemesi címéül három sárkányfogat adott, melyeket azután farkas fogaknak is neveztek s gondoltak. Ez a Vid volt a Báthori nagy famíliának legelső tudható törzsöke. Kétség kívül az említett kígyó ölésre ezélez hát a Báthori famíliá esimerében, nem csak a három fog, hanem a farkát harapó kígyó is,

Igen hihető, hogy Szabolcs vármegyében, az a Vid nevű pusztá, mely Dorog és Balmaz-Ujváros közt fekszik, ettől a Vidtől vette maga nevét; mivel tudni való, hogy a Báthori família ezen vármegyében is sokat birt. Csupán csak a nevek hasonlatossága okozta tehát azt a hibát, hogy némelyek attól a Guthkeled Vidtől származtatták a Báthori familiát, aki mindjárt következik, és a Báthori familiának más ágait is, úgymint a Butkay, Szokolys a t. familiákat.

Vid. Egy Guthkeled nevű embertől származott, aki Péter király idejében Sváboországból jött hazánkba. Vid már Bács vármegyei főispány volt, mikor 1055. eszt. a tihanyi apátúrság diplomája aláírta a maga nevét. De kivált Salamon királyhoz úgy betudta magát ez az álnokságban fogantatott született és élt ember színleni, hogy az mások szavát semmibe hajtván, egyedül Vid után hallgatott, és épen azzal nyerte azt, hogy őt Vid olyan veszedelem örvényébe vezette, melyből soha ki sem gázolhatott, úgy tartják, hogy ő palatinus is volt, de az nem egészen bizonyos, ámbar könnyű feltenni, hogy Salamon akármely nagy hivatalt könnyen ő reá fűzött. Mikor 1072. eszt Salamon király, Gejza és László hercegekkel Belgrádot megvette, ott volt ez a Vid is, és a bácskasági katonaságot vezérelt. Amely nagy prédát azon hadban nyertek, Vid mesterkedéséből azt a király négyfelé osztatta, egy részt magának vett, másikat, már eleve lehet tudni, hogy Vidnek rendelte, harmadikat Illyésnek, a VM vejének, az utolsót Gejza, László és Lambert hercegeknek adta. Sokkal elevenebben érzette Gejza ezen osztálynak egyenlenségét, mintsem azon való megilletődését eltitkolhatta volna; melylyel azt nyerte, hogy Vid azután még jobban ingerlette a királyt ő ellene, mint azelőtt, és azt verte annak fejébe, hogy addig bátorságban soha nem lehet, míg a három herceg él, azértis azokat valami úton-módon veszesse el; a tartományt pedig, melyet bírnak, ajándékozza neki, és úgy fog állandó lenni a király országlása. Hogy ezen gonosz célját Vid elérhesse, arra veszi Salamont, hogy 1073. eszt a hercegeket hijja ki Nissa (Neisse) vára ellen, mely a lator bosnyákoknak fészke lehetett akkor, és ott találjanak módot az ő eloltásokra. De vigyáztak már ekkor a hercegek magokra, és csak Gejza ment el, László pedig a sereg felével itthon a Nyírségen maradt, és így a Vid gonosz szándéka is dugába dőlt.

Mínthogy naponként inkább-inkább gerjesztette Vid a király gyűlölségének tüzeit, és annak füstje mindennap sűrűbben ment a Gejza orrába, minden esetre elküldötte Lászlót Orosz, Lambertet pedig Lengyelországba segítségért, melylyel újabb okot adott Vidnek

a vádaskodásra, mindazáltal Ernyeeynek s némely egyenes gondolkodású püspököknek munkája által, ha mind ideig óráig is, hamu alá takarták az ellenkező felek a tüzet, Esztergomnál békességet kötván, és egymástól kezeseket váltván. Salamon részéről Vid és Ernyeey voltak kezesek. Vid ismét mindent zavarba hozott, és azt sem várta, hogy a szövetség ideje lefolyjon. Szekszárdon reábeszélte Vid a királyt, hogy üssön Gejzán. Lásd Vilhelm. Meg is verte első ízben Salamon a Gejza táborát, de mikor másodszer támadta meg őt 1074. eszt., először is a sok háborúság kovácsa Vid esett el; a Salamon tábor a futásban kereste minden védelmét; maga Salamon is alig szabadulhatott el, és az országtól örökre elmaradt. Lásd Ernyeey. László herceg reáakadván a holtak közt a Vid testére, megállapodott felette, és azt mondotta: Sajnállok téged Vid, noha ellenségem voltál, bárcsak tovább élhettél volna, hogy eszedre jövéen, köztünk a békességet megerősítetted volna. Azon csodálkozom, hogy vágyhattál hercezségre, holott nem hercegei ágyból való voltál; miért kívántad a koronát, holott nem királyi familiából származtál? íme most a te szíved, mely hercezségre kacsingódzott, által van ütve lándzsával; fejed, melyre koronát vártál, ketté van hasítva.” Azután megparancsolta a katonáknak, hogy őt temessék el, melyet azok meg is cselekedtek ugyan; de megemlékezvén arról, mely sok vérontást okozott a haza és atyafiak közt, először mellébe kést vertek, szeme közé port szórtak, és ezzel búcsúztatták el: Azok a szemeid, melyek életedben kincsesei s becsülettel meg nem elégedhettek, most teljenek meg porral.

Vilhelm. Szekszárdi apátúr volt Salamon király idejében. Mikor 1074. eszt. Salamont arra beszélné Vid, a szekszárdi klostrom templomában, hogy Gejza herceget, aki akkor egy erdőben vadászattal mulatta magát, fogatná el, és szemeit vajatná ki, ezt a beszélgetést jól hallotta Vilhelm, az apátúr, és azt Gejzának titkon mindjárt megizente. A beszélgetés este történt, Salamon reggelre halasztotta, hogy akkor ki fogja mondani szándékai Béggel ugyanazon dologra sarkalta Vid Salamont, aki utoljára meg is egyezett a Gejza megnyomorításában. Ezt is végig hallgatta Vilhelm, és a templomból kimenvén, szerzetes ruháját leveti és világítsiölt magára, kardot köt, lóra ül, sebesen nyargal Gejzához, akit épen aluva talált, őt felkölti, az egész dolgot elbeszéli, és szorgalmaztatja, hogy szaladjon a Salamon katonái elől, kik már kivagynak rendelve. Lásd Bikás.

Vincze. Váczi püspök lett 1455. eszt., őt küldötte el Mátyás király Ágostonnal a győri püspökkel 1458. eszt. Prágába, hogy ott

Podjeb rád Györgyöt cseh királynak koronázzák fel, melyet ők meg is cselekedtek; de mivel Podjeb rád a hussziták tudományára igen hajlandó volt, először esküvését s keze írását vették afelől, hogy a római anyaszentegyház tudományát fogja vallani, és a papához engedelmes fog lenni. A magyarok előtt kiváltképen két dologgal tette magát emlékezetessé, t. i. a verebeknek szertelen üldözésével, és a vácz vásárnak elrontásával; melyet ilyen emlékeztető szókkal tettek ki az akkori magyarok: Veréb vesztő vácz Vincte, vesztette el Vác városának virág-vasárnapi vas vásárát Eleibe ment volt ő is Straznic városáig Mátyás királynak, és ott aláírta a maga nevét annak a levélnek, melylyel magát Mátyás arra kötelezte, hogy Katalint, a Podjeb rád György leányát el fogja venni feleségül.

Vinkur. Dalmáciában belgrádi komendáns volt akkor, mikor 1097. eszt. Buzila, a siciliai gróf Roger leánya, Kálmán király jegyese, Belgrádhöz érkezett, akit is ő illendő pompával fogadott, eleibe ment, annak öt ezer katonával parádérozott, azután Kálmán hoz elkísérte, melyből megtetszik, hogy már ekkor Belgrád, és így Dalmácia is, a magyar koronához tartozott.

Visce v agy Viska. Sz. István, Péter és Aba királyok alatt élt Péternek igen nagy ellensége volt, és Pezli s Toislán nevű főmagyarokkal igyekezett őt a koronától elejteni, és Abát a királyi székbe ültetni. Nagy pártfogójok volt az országon kívül bujdosó András, Béla s Levente magyar hercegeknek; és Aba halála után más magyarokkal együtt, azokat akarta behíni az országba, melyet midőn Péter király, Buda és Devecser sugallásából megtudott volna, őt megölette. Lásd Bue.

Vitéz János. (Zrednai). Zsigmond, Albert, Ulászló királyoknak, és Hunyadi János vajdának s gubernátornak titoknokja, váradi püspök és esztergomi érsek. A várnai veszedelemben a váradi püspök elesvén, mind Hunyadi János, mind a Bihar vármegyei rendek, leveleik által kérték az ő püspökké való létét a római pápától, melyet meg is nyertek attól 1445. eszt. Ez időtől fogva mindenkor nagy dolgokban forgott János az országban. Hunyadi János 1447. eszt. nyolczad magával Bécsbe küldötte őt Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet kössön; de minden fáradsága hiába veszett Mennyire szerette a tudományokat, onnan tetszik meg, mert ámbár az akkori időben élt tudós emberek, úgy emlékeznek ő róla, mint már nagy tudományú emberről, melyet fel is lehet tenni annyi királyok sekretáriásáról; mindazáltal ő 1451. eszt. engedelmet kért s nyert arra a pápától magának, hogy hadd mehessen amerre neki tetszik, tudomá-

nyának öregbítésére. Szándékozott tíz társával a Krisztus koporsójának és más szent helyeknek meglátogatására is, de hogy vagy egyik, vagy másik szándékát véghez vihette volna, annak semmi nyoma nincsen. Ugyanezen esztendőben Brankovich Györgyhöz, a rácok despotájához küldötte őt Hunyadi János követségbe, Szendrőbe, hogy ő közte és a despota közt békességet csináljon. Garai László, Ujlaky Miklós és Palóczy László voltak az ő követ társai, akikkel ő nemcsak békeséget, hanem sógorságot is állított fel Hunyadi és Brankovich között. Ugyanis Erzsébetet, a Brankovich unokáját, Cillei Ulrik gróf leányát, a Hunyadi kisebbik fiának Mátyásnak, feleségül eljegyezte, még pedig olyan feltétel alatt, hogy ha két esztendő múlva a menyasszonyt haza nem akarná Brankovich adni, tehát az ő Magyarországon lévő minden jószágait Hunyadi, maga s fiai számára örökösen foglalja el, p. o. Száva Szent Demetert, Szalánkemént, Zimont, Becsét, Becskereket, Világosvárt, Munkácsot, Németit, Szatmári, Asszonypatakát, Debreczent, Böszörményt stb. Mindazáltal ebből a házasságból semmi nem lehetett, mivel a menyasszony idő nap előtt meghalt.

Háromszor kellett neki 1452. eszt. Bécsbe utazni. Először akkor, mikor az országnak többi főrendével együtt, Fridrik császár ellen szövetekezett a bécsiekkel, aki a kis László királyt nem akarta kibocsátani maga keze alól, másodsor minekutána a bécsiek Lászlót Fridriktől erővel kivették és azt Bécsbe vitték. Elment akkor Vitéz János ujonan az ifjú király udvarlására. Épen akkor érkezett László látogatására a császártól az az Aeneas Silvius is, aki idővel második Pius név alatt római pápa lett. Ezzel a beszéd közben Vitéznek egy kis ártatlan összeszólalkozása történt. Ugyanis mikor Vitéz Aeneasnak azt mondta volna, hogy bár azt javasolná Aeneas Fridriknek, hogy minekutána már egyszer az ifjú László király kimenekedett az ő kezei közül, adja vissza a koronát, és erővel elfoglalt városokat is, és az országot többé ne ingerelje. Erre azt felelte Aeneas, hogy még a császár sok dologban szolgálhat Magyarországnak. Melyre Vitéz: a mi országunk is úgymond oly derék és nemes ország, hogy a maga jóltevőinek jótéteményét vissza tudja szolgálni. Hogy a dolog szóról szóra többre ne menjen, Aeneas engedett, azt mindazáltal szó nélkül nem hagyhatta, hogy Vitéz szavaiból a tetszett ki, mintha valami unalmas fogságnak tartotta volna, Lászlónak a Fridrik udvarában való mulatását, és az onnan való kijövetét, szabadulásnak; azért arról elég hosszasan beszélt, micsoda rangjához s atyafiságához mérsékelt illendőséggel tartatott László az udvarban s a t. Ekkor aztán Vitéz is magát észrevette, és eddig való beszédét azzal hozta helyre,

Hogy ő nem is tartotta azt, mintha László fogoly lett volna a csiszárnál, hanem most annak örül, hogy már ezután mind ő, mind a többi magyarok, könnyebben mehetnek ahoz. Harmadszor Márton napján ment Vitéz Bécsbe Hunyadi Jánossal, a palatinus Garaival, s másokkal, hogy ott közbírókat választván, amely per Fridrik császár és a magyarok közt a korona és némely városok iránt fenforgott, azt eligazítsák, de nem boldogulhattak.

Mikor az ifjú László király 1457. eszt. Hunyadi Lászlót elfogatta, és azt meg is ölette, ugyanakkor a Hunyadi háznak többi jó akarói közt fogságra tétette ezt a Vitézt is, és őt Esztergomba, a Széchy Dienes ének gondviselése alá küldötte; de Budáról Bécs felé való útjában, maga Esztergomba befordult László, és őt szabadon bocsátatta, melyen való örömét a felébb említett Aeneas, mind a királyhoz, mind Vitézhez küldött leveleiben kijelentette.

Azonban László királynak 1458. eszt. Prágában hirtelen halála törtévé, Szilágyi Erzsébet, Vitézt mindjárt küldötte Prágába, hogy a cseh gubernátortól, az ő fiát Hunyadi Mátyást, akármibe kerül, kiszabadítsa, úgy tartják, hogy hatvanezer aranyon váltotta ki Mátyást. Ez a Hunyadi Mátyás királyságot érven, Palóczy Lászlóval Brünne küldötte Vitézt 1459. eszt., hogy ott a Fridrik császár követivel békességet csináljon, a Podjebrád György előlülése alatt, aki már ekkor gubernátorságból királyságra lépett vala Csehországban. Valamint máskor, úgy most sem lehetett boldogulni a Fridrik követivel. Már sok esztendő olta szakadatlanul villongásban volt a zágrábi püspökség, melyből a lett, hogy annak jószágait némelyek, minden igaz ok nélkül elragadozták s foglalták. Ezen püspökségben, a csendességnek visszaállítására, és annak birtokainak visszaszerzésére, senkit alkalmasabbnak nem ítelt Mátyás király Vitéznél; de mikor a király őt arra kérte, hol gyengélkedő egészségével, hol azon dolognak terhes voltával, hol más okokkal mentegette magát. Utoljára csakugyan reávette magát ezen nehéz dologra; azon püspökségnek birtokait visszaszerzette, és azokat abba a jó rendbe helyeztette 1460. eszt., melyben azok az előtt harmincz esztendővel voltak.

Kétszer járt Németujhelyre Fridrik császárhoz, a magyar korona és a békesség dolgában; először ugyan csak egyedül 1462. eszt., másodsor pedig 1463. eszt., Várday István érsekkel, Palóczy Lászlóval és másokkal. Minthogy pedig ezek a magyar követek, háromezer lovassal mentek Németujhely alá, a császár a városba nem bátorzkodott egyebet bebocsátani, hanem csak Vitézt kétszázad magával, a többieknek Sopronba kellett visszalovagolni. Egy hónapig tartott Vi-

téznek a császárral való alkudozása, amikor aztán a többi magyarokat is Sopronból visszahítták, és a város kapujában Fridrik nem elébb, hanem abban a szempillantásban adatta nekik által, a több mint húsz esztendő óta nála lévő koronát, melyben a hatvan vagy hetvenezer aranyat kiszámlálták. A békeség pontjai, melyekre Vitéz a császárral lépett, ezek voltak: A császár Mátyás királyt fia gyanánt, Mátyás pedig a császárt atya gyanánt tartsa; ha Mátyás törvényes gyermek nélkül halna el, a Magyarországot Fridrikre szálljon; egynehány magyar koronához tartozó városok, maradjanak Fridrik kezénél az ő haláláig, akkor pedig negyvenezer aranyon azokat a magyarok kiválthatják s a t. Azalatt, míg Vitéz, társaival együtt, a császárhoz járt, Mátyás király meghallván, hogy Mobammed Bosnyákországot elfoglalta, annak visszavételére indult; azért is a koronát nagy örömmel hozó Vitéz és a többi követek őt Budán nem találhatták, hanem a koronát a budai várban hagyván, Mátyás után indultak a Szerémségre, és Péterváradján ők is aláírtak magok neveiket a velenczésekkel kötött szövetségnek, mely szerént azok negyven hajóból álló tengeri erőt ígértek Mátyásnak, mindaddig míg a török ellen hadakozandik.

Eddig való érdemeiért 1464. eszt. a Bihar vármegyei főispánságot Mátyás ő neki örökösen általadta, a maga koronázásának alkalmatosságával. Azután való esztendőben esztergomi érsekségre emelte őt Mátyás, és az iránt maga írt a pápának, hogy őt abban erősítse meg. Újra megerősítette őt Mátyás 1466. esztendőben azon szabadságában, melyet még püspök korában adott vala neki, hogy t» i. akármely perlekedésben is, ne maga, hanem más esküdjék meg ő helyette.

Midőn eképen halmozná Mátyás Vitézre a maga jótéteményeit, elérte az ő közöttök való egyetértés és barátság, azt a legfelsőbb pontot, melyről aztán naponként alább-alább kezdett szállani, a gyengébb résznek romlására. Ugyanis Mátyás király, a maga hadi költségeinek pótlására, nem csak a világi, hanem a pap uraktól is, rendkívül való adót szokott volt már egynehány esztendőtől fogva venni, annyival inkább, mivel a pápának az országban levő követe, Roborella Lőrincz, neki arra szabadságot adott. Ezen adón felül hétezer aranyat vett fel költsön Mátyás Vitéz érsektől, melyeket ő egy nagy oskolának építtetésére szánt vala, de azokat neki Mátyás nem akarta megfizetni. Mind ezért, mind egyéb cselekedeteiért, bátorkodott Vitéz ottan-ottan Mátyást, talán a rendin túl is, megszólongatni. Gyermekségétől fogva gyengébb gyomra volt Mátyásnak, mintsem az efé-

léket kiállhatta volna, azértis nemcsak szóval nem szokott adós maradni Vitéznek, hanem az ő érseki jószágait s jövedelmeit is kezdte körölnyírogatni. Ezekért való bosszúságában, feltette Vitéz, hogy Mátyást abból a királyi székből kitaszítja, melybe való ültetéséért azelőtt fáradozott; aminthogy 1471. eszt. Perényi Istvánnal s más pártos társaival, az országba be is hitta Kázmért, a lengyel király fiát, aki majd minden ellentállás nélkül Kassa alatt, Szikszón, Egeren, Hatvanon pedig keresztül Nyitrára ment, és oda beszállott. Soha még ilyen veszedelmes Örvényben nem kerengett a Mátyás királysága. Kénytelen volt tehát annál a kéznél keresni abból való kiszabadulását, amely azt odataszította. Azértis egy sereggel Esztergom alá száll. maga a városba bemegyén, Országh Mihályt és Szapolyay Imrét a várba küldi az érsekhez, hogy azt ő hozzá engeszteljék meg, s köszenek vele szövetséget, melyet azok végre is hajtottak, ilyen feltételek alatt: hogy az eddig való bosszúságtételeket mindenik fél elfelejti; Mátyás az érseknek mind a hétezer aranyat, mind egyéb jövedelmeit visszaadja, és atyjafiait nem háborgatja; Vitéz pedig más királyt Mátyáson kívül nem ismer, sőt fegyverét Kázmér ellen fordítja; amely erősségeket Szekszárdon s másutt mostanában építtetett, azokat elhányatja stb. Ezen békesség után a többi pártosok is Vitéz példáját követték; úgy hogy 26. decemberben kénytelen volt Kázmér Nyitráról hazaindulni, és Magyarországon két hónapig tartott mulatása után Lengyelországba visszamenni.

Ezekután úgy tartotta Vitéz, hogy ő már teljes bátorságban lehet, és a maga gondját egészen az ország dolgaira függesztette; nevezetesen, más főrendekkel együtt, a regensburgi német diétára, a török jllen való segítségért, követeket küldött; a Mátyás udvarába Budára bátran járogatott, ahol 1472. eszt. Mátyás őt megfogatta, Visegrádra küldötte, és ott egy ideig tömlöczben tartatta; onnan a főrendek kérésére, nagy nehezen Esztergomba haza bocsátotta; de a többek közt oly feltétel alatt, hogy Flans Jánost, az egri püspököt, mindig udvarában tartsa, hogy az neki minden szavára s mozdulására vigyázzon. Eszerént nem egyéb, hanem csak tisztességes fogság lévén a Vitéz állorczás szabadsága, az abból származott unalmak, egyesülvén az ő öregségével, neki halált szültek a közelebb írt esztendőben aug. 9. napján. Pethő Gergely azt írja ó felőle: hogy ő az „esztergomi várban egy nagy szép palotát csináltatott vala, melyben nagy költséggel a magyarországi királyoknak képeit, drága szép festékekkel kiíratta vala, mind Mátyás királyig. Azután négy képnek való helyt hagyta. Az első helyen irata egy képet, ki a székben ülven ott szunnyadoz vala.”

Ezzel Ulászló királyt jövendölte. Második helyen írta egy képet, ennek lábai előtt tüzet, mely körül embereket sütnék vala. Ezzel Lajos királyt jelentette, hogy az ő idejében tűz emészti meg az országot. A harmadik helyen, két mezítelen embert írta, kik Magyarországért küszködnek vak egymással, ezzel Ferdinánd és János királyt jelentette. A negyedik helyen íratott egy koronás patyolatot. Ezzel nyilván azt jövendölte, hogy a török császár az országot magának foglalja el.

Vitéz János. A közelebb leírt Vitéz János püspöknek s érseknek vér szerént való atyjafia, dekrétumok doktora, szerémi és veszprémi püspök. Ifjúkorában Olaszországban Bononiában (Bologna) tanult, és ott annak a Galeotus Martinának tanítványa s lakótársa volt, aki azután való időkbén Mátyás király udvarában nagy kedvességben lakott; Az ő érsekkel volt atyafisága volt az oka, hogy Mátyás neki még csak emlékezetét sem jó kedvvel hallgatta. Ez a Galeotus szerzetté őt be a királynak nem csak ismeretségébe, hanem szeretetébe is. Ugyanis egykor ez a Galeotus valami eretnokség iránt való gyanúságból, Olaszországban tömlöcbe vettetett, de Sixtus pápa őt abból kivette, és Rómába hívta. Ott is sok ellensége támadt Galeotusnak, mindazáltal a pápa őt ártatlannak találván, régi becsületét s gazdagságát neki visszaadta. Mind fogságában., mind Kómában sokat szolgált Galeotusnak ez a Vitéz János, mind a régi ismeretségért, mind azért, mert tudta, hogy azzal Mátyás király előtt kedves dolgot cselekszik, melyet mikor Galeotus Mátyás királynak előbeszélt volna, mindjárt más indulattal kezdett lenni a király Vitézhez, és mihelyt haza jött Olaszországból, őt a király mindjárt nyájasan fogadta, és megígérte neki, hogy nem fog hűségéről elfelejtkezni. Teljesítette is ígérését, mért nem sok idő múlva Franciaországba küldötte őt követségbe; azután pedig szerémi püspökké tette 1481. eszt. A következő esztendőben, újra meglátogathatta Vitéz Rómát. Ugyanis az egri püspökkel, Rangoni Gáborral, a pápához küldötte őt Mátyás király, hogy a Fridrik császárral való hadnak okát hártsa egészen a Fridrik nyakába, amint voK a dolog valósággal. Mátyás halála után veszprémi püspök lett 1490. eest, amikor ő nem a Mátyás fia János, hanem Ulászló részére állott; és annak királylyá való tételében a pesti diétán másokkal együtt munkálódott. Azonban Maximilián császár is igyekezett Ulászlótól elvenni a magyar koronát; azértis az országba beütvén, itt némely városokat elfoglalt, és némely nagy embereket magához vont. Ezek között volt Vitéz is. Ő megizente Ulászlónak és a rendeknek, hogy őt a császár szép Ígéretekkel sürgeti a hozzá való pártolásra;

más oldalról pedig haddal fenyegeti, ha melléje nem áll; küldjenek tehát neki segítséget, hogy az erőnek ellene állhasson. De mint hogy a sok felé való kapás miatt rajta segíteni nem lehetett, ő is a császár táborába általment, és annak Veszprémet általadta. Hogy ő esi akkor kénytelenségből cselekedte, onnan tetszett meg, mart a pozsoni diétán neki közönséges, megegyezésből grátiat hirdettek a rendek 1491. esztendőben, és ő azutánié mindég hűséges Tolt Ulászlóhoz, őt küldötte Ulászló Czobor Imrével s másokkal Krakóba 1498. eszt., hogy ott a lengyel királylyal békességet kössön. Úgy látszik, hogy azután csak, esztendeig élt.

Vízaknay Miklós. Erdélyi vajda volt 1460. eszt. Erdélyi Istvánnal A segesvári dominikánus barátoknak ez testálja Fehéregyház nevű falujának felét, a Küküllő vize mellett egy malomnak is fele jövedelmét, ét ahoz közel egy kaszáié Pétnek harmadát. Vagy es maga vagy pedig ennek fia lehetett az a Viaaknay Miklós, akiről azt írja Bonfin, hogy egy volt Erdélyben azon pártosok közöl, akik 1467. est Szent-Györgyi János vajdát királynak kiáltották. Lásd Veres Benedek. Mikor aztán bement Mátyás király ezen támadásnak lecsendesítésére, másoknak megkegyelmezett ugyan, de a támadás fejei és okai közöl némelyeket kínos halállal öletett meg. Ezek közöl valók voltak ea a Miklós, Aladár és Székely Mihály, akiket Kolosvár utczáin meghorodztatott, testeiket tüzes vasfogókkal tépette, utoljára fejöket vétette.

Vizi Balás. Ettől küldött második Lajos király 1526. eszt., kevéssel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Somogy vármegyének, és a Buzlay Mozes özvegyének az iránt, hogy sietve küldjék katonáikat a török ellen Tolnára. Útiköltségül tizennégy forintot adtak neki.

Wolfard. Egy német jé vitéz ember, első Lajos magyar király német seregének fővezére. Ez is elment volt Lajossal Nápolyba 1498. eszt az András gyilkosának megboszulásokra. Mikor visszajött Lajos, maga képében ezt a Wolfardot hagyta Nápolyban, Laczk Istvánnal; és ő reájok kettőjökre bízta, mind seregeit, mind pedig az ország gondjait. Nem sokára Lajos, hazajövele után, némely pártos nápolyi lakosok Wolfardot megtámadták, és őt Nápoly városából kiűzték. Azután Laczkot is megpróbálták, de az őket, Nápoly és A véna kézt, egészen elgázolta. Volt ennek a Wolfardnak egy Konrád nevű öcsose is, aki négyezer sisakos németnek kapitánya vala. Mikor visszament Lajos Nápolyba; 1360. eszt. ezeket a Konrád komandója alatt lévő német katonákat is elvitte magával, és velök Bariét városát megtette; azután Bari nevű városnál jól megajándékozta őket, minthogy még

eddig mindég hűségesen csatáztak ő mellette, de most hirtelen más eszök jött, a bőven kiadott hó pénzzel meg nem elégedtek, és ugyanazon Bari nevű városban a királyt és a magyarságot megtámadták, és a várost is fel akarták prédálni. De szerencsére jókor kitanultatott igyekezetök; a város lakosai a magyarokkal együtt fogták a dolgot, közölök sokakat levágtak, másokat megkötöztek, a többieket pedig a városból kikergették; akik aztán a mezőről kértek engedelmet Lajos-tól, aki megengedett ugyan nekik, de úgy hogy az országból kitarodjanak, és a Lajos ellenségivel ott ne czimboráljanak. De voltak olyanok is köztök, akik a támadásban meg nem egyeztek, az ilyeneket Lajos magához visszafogadta. Kivált pedig igen ellenére esett ez a dolog Konrádnak, az ő kapitányoknak, akit is, hogy teljességgel részesnek nem tartott maga Lajos is ebben a bűség felejtésben, megmutatta azzal, hogy őt Hederváry Miklós palatínussal, és tízezer emberrel, azután kevés idővel, Aversa ostromlására küldötte. Széken kívül volt még a Lajos táborában nyolczezer német, akik nem csak nem zenebonáskodtak, hanem véröket s életöket is ő mellette nem kímélték.

Veyta. Egy volt azon hét kun kapitány közöl, akik 889. eszt. Álmossal az országba bejöttek. Ennek a Veytának ajándékozta idővel Árpád Torna vármegye tájékát Mikor Árpád a Csepel szigetéből Glád ellen küldött egy sereget, ez a Voyta volt annak egyik vezérje. (Lásd: Zuárd). Minekutána Gládot minden birtokából kivetkeztették a magyarok, és Orsovánál megnyugodtak, a többi két vezér, Szoárd és Kadocsa, a seregnek harmad restével, és sok kezességbeli zálogul tetszedett gyermekekkel, Voytát Árpádhoz visszaküldöttek, és egyszersmind engedelmet kértek Árpádtól arra, hogy az ott maradt sereggel a Dunán általmehessenek, melyet könnyen meg is nyertek tele. 896. eszt. Százhalom tájékáról, ismét Baranyavár ellen küldötte őt Árpád, Ete nevű társával együtt, melyet környékével együtt meg is vettek. (Lásd Ete).

Wragovich. Bárói família volt Horvátországban, mely 1729. eszt. halt ki. Mikor egykor Kálmán király Dalmácia felé ment a velenczések ellen, a kocsijában lévő lovak az úton igen megszelesedtek és neki bokrosodtak. A király kísérei közt volt egy szerezsen, aki látván, hogy annak élete veszedelemben forog, a kocsihoz ugrik, a kocsist onnan a földre lerántja, a gyeplőt kezébe veszi, a lovakat megtartóztatja, és eképen Kálmán életét megtartja. Hogy maga Kálmán is szükségtelennek és felesleg valónak nem tartotta, sőt inkább nagyra becsülte ezt a szerezsen szolgálatját, onnan tetszik meg,

mert neki Horvátországban szép nemes jószágokat adott Ennek a szerecsennek maradéka volt a báró Wragovich família. Kétség kívül ebből a familiából való volt az a Wagosevich János, akiről felébb Erdődy Simon püspök alatt egy szó nagyon.

Z.

Zaach vagy Zács Felicián. Első Károly magyar király idejében élt. Először Trencsényi Mátéhoz adta volt magát, aki őt palatintuságra is emelte vala, és azzal együtt hadakozott Károly ellen; de azután Mátét odahagyta, és a király hűségére állott, aki előtt olyan kedvességet talált, hogy ahoz neki akarmikor is szabad bemenetele volt Egykor pedig, mikor a király Visegrádon, a maga házában ebédelt, 1330. eszt apr. 16. napján, Fehczsán nagy dühösséggel berohan a király ebédlő szobájába, kardot ránt, először is magához a királyból vág, és annak jobb karján sebet ejt; azután a királynénak esik, annak a jobb kezén négy ujját elcsapja; utoljára a király gyermekeit akarta összevagdálni; de azoknak tanítóik vetették közbe magokat, s míg azokhoz vagdalt, addig a király gyermekei elszaladtak. Nagy lárma esvén, Cselley János egy csákányt kap, és azzal úgy üti nyakszirtet Feliciánt, hogy mindjárt ledobban. Már akkor több segítő is érkezett, kik a földön elnyúlt Feliciánt összevagdalták. Egy fiát és szolgáját elfogták, és lófarkon mindaddig hurcoltatták, míg meghaltak; testüket az utcán hagyták, és ott az ebek ették azokat meg. Magának Feliciánnak fejét Budára, kezeit s lábait pedig más városokra küldözték. Egy Klára nevű igen szép leánya lakott a királyi udvarban, ezt is a bosszúság miatt neki dühösödött magyarok elövettek, orrát, felső alsó ajkát elmetélték, úgy hogy minden fogai kiáltszottak, két kezéről nyolcz ujját elvágták, csak a két hüvelykét hagyták meg; némely városoknak utcáin lóháton meghordozták, és vele ezt kiáltoztatták: így büntettetik a hűségtelen. Az öregebb leánya egy Kopay nevű nemes embernél volt férjnél, ennek a lévai vár előtt vették fejét, a férje pedig tömlöczben halt meg. Igen szívökre vették az ország nagyjai ezt a dolgot, hogy tehát ezt a mocskot az országról lemossák és megmutassák, hogy ettől a gonoszságtól a nemzet ártatlan, csak hamar a szomorú történet után, apr. 22. napján Visegrádon gyűlést tartottak, a palatinus Drugeth János előlülése alatt, melyben azt végezték, hogy Feliciánnak harmad izzig minden atyja-

fiai, az ő néneinek s hágainak is minden gyermekei halállal büntetessenek. Az ő vejeinek atyjokfiai, megmaradhatnak ugyan jószágaiknak birtokában; de soha a királyi udvarba menni ne merészeljenek, akik pedig azok közt a Feliczián bűnében részesek volnának, azok minden jószágok nélkül ellegyenek, és halál legyen fejkön. Akik a harmadik gráduson túl való atyjafiai ő neki, azoknak életök megmarad ugyan; de minden józágaiktól s nemességektől megfosztatnak, és a jobbágy parasztok közé számláltatnak. Hogy Feliczián erre a nagy vakmerőségre vetemedett, annak némelyek azt az okát adják, mert a királynénak egy Kázmér nevű lengyel herczeg atyjafia, az ő leányát, a felébb említett Klárát, erőszakkal megszeplősítette. Mások azt tagadják, de maguk azután még képtelenebb okát mondják, hogy t. i. Feliczián királyságra vágyott volna. A históriai környülállások, és az ő minden ész nélkül való cselekedete, inkább mutatnak egy neki keseredett atyára, mintegy koronára vágyakodó emberre. Írják, hogy némelyek az ő atyjafiai közül Lengyelországban telepedtek meg, Amadé név alatt, és nemesi czímerök egy lábatlan fehér sas volt.

Zacharias. Egy pozsoni zsidó orvos doktor, második Ulászló király idejében. Hogy ő a maga mesterségét jól értette, onnan tetszik meg, mert arról maga a király dicsérte meg őt, abban a levelében, melyben a pozsoni tanácsot arra kéri, hogy Zachariást olyan csuklyának viselésére ne kényszerítsék, amilyet a többi zsidóknak kellett viselni, hogy őket a keresztyénektől meg lehessen különböztetni Ezt a levelet Buzlay Mózes, az akkori országbírája írta a király nevében 1511. eszt

Zache. Erről egyebet nem lehet tudni annál, hogy első András király alatt 1055. eszt. palatinus volt, és azon esztendőben írta a maga nevét azon diploma alá, melyet a király azon apátúrsagnak adott, melyet maga állított fel Tihanyon.

Zagyva. Lásd Zagyvai.

Zagyvai Simon. Salgó vára kapitánya, melyet Derencsényi Farkas bírt 1554. eszt. amikor Zagyvai puhasága által jutott az török kézre. Ugyanis Arszlán, vagy magyarosan mondva Oroszlán, a fehérvári beg, azt el akarván foglalni, látta hogy azon hegyre igen nehéz volna az ostromló ágyukat felvonatni, mely a vár ellenében volt, és amelyről azt lövetni akarta; azértis azt a hadi szabados csalárdságot találta fel, hogy két kerekű talyigákra fa derekakat rakatott, azokba sok ökröt fogatott, és ezeket a tuskókat, mintha nagy és nehéz ágyuk lettek volna, az ökrökre való nagy lármázás közben vonatta fel a hegyre; azonban magyarul tudó törököket küldött előre, akik által azt

izente a várbelieknek, hogy imhol ő viteti a rettentő ágyúkat, de jobb lesz nekik azt meg nem várni, hogy azok megdördüljenek, és a várból békével kimenni; mert azután senkit nem fog a beg közölök életben hagyni. Ezen az együgyű Zagyvai megrémülvén, a várat minden erőszak nélkül feladta, és szabadon bocsátatott.

Zámbó Miklós. Első Lajos király kincstartója volt 1380. eszt. mikor annak édes anyja, Erzsébet királyné, Budán a maga kincsei iránt testamentomot tett, és egyiket ezt a Miklóst nevezi ki a testamentum levélben a maga rendelkezési végrehajtójának. Mint tárnokmester, úgy van aláírva azon levélnek, melyben Mária királyné 1384. eszt. megerősíti a nemességnek azon szabadságait és jusait, melyeket második András és első Lajos adtak volt. Egyszersmind Pozson vármegyei főispányságot is viselt.

Zámbó László. Esztergomi lakos volt 1365. eszt., amikor az odavaló bíróval, Jaksa Miklóssal és más lakosokkal, p. o, Zelizi Egyeddel, Kéry Jánossal és Szekeres Jakabbal, Lajos király őket maga eleibe idézte, hogy adják okát, miért nem akarják ők és a többi lakosok az esztergomi káptalannak esztendőnként megadni azt a vásárbért, melylyel sok régi király parancsolati szerént, annak tartoznának, akiknek leveleiket a káptalan most is előmutatta? a dolog kimenetele a lett, hogy a lakosok a nyakasságért büntetésre méltók lettek volna, mindazáltal a király és a káptalan engedelmes volt hozzájuk, és nem kívánt egyebet tőlök, hanem hogy a százhatvan márkát, melylyel adósak maradtak, még ebben az esztendőben, a király szeme láttára, múlhatatlanul megfizessék a káptalannak.

Zápolya. Lásd Szapolyay.

Zay Ferencz. (Csömöri). Szolnoki, egri, kassai és munkácsi kapitány, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Odajárt 1547. eszt. Németországba a smalkaldi hadra Bakics Péterrel s másokkal. ő volt a szolnoki várnak, a Zagyva vizének a Tiszába való szakadásánál, első kapitánya, melyet 1550. eszt. 16. sept. kezdetek építeni, és oly mohón dolgoztak rajta, hogy az tizenhét nap alatt nagyobbára el is készült. A király hajós seregeinek kapitánya volt ő már 1553. eszt., mikor őt Ferdinánd, Verancsics Antallal Konstantinápolyba küldötte a békeség iránt követségbe. Ott való dolgaik, melyek mindkettőjüket egyiránt illetnek, nagy részént oda alább Verancsics Antal alatt vágnak leírva. Együtt mentek 1555. eszt. Ázsiába, Amasán városához, Szulejmán kívánságára. Minekutána általeveztek Kostantinápolyból Natóliába, vagy Kis-Ázsiába, ezen városokon mentek keresztül, míg Amasánba juthattak: Skutari, Kartali, Gebise, Nikomédia, Ka-

sokli, Niczáa, aholottis abban az épületben szállottak meg, melyben azelőtt mintegy tizenharmadfél száz esztendőre, a híres eklézsiái közönséges gyűlés tartatott; továbbá Jenisár, Akbiuk, Bazargik, Csauzada, Karaly, Mazotó, Mahatli, Zugli, Csiláncsik, Jalancsics, Potugin, Aneira, Baligazár, Zarekukt, Zermekzü, Gukurtó, Koron, Teketiol, Baglison, Amasán. Azalatt míg ők Amasánban mulattak, a Csepel szigetéből, a ráczkevi törököktől érkezett oda két követ, kik is arról panaszkodtak a basák és császár előtt, hogy a felébb való esztendőkben, az egri magyarok nekik sok kárt okoztak, és sokat érő portékáikat s jószágokat elfogdosták, és embereiket is levagdalták, kivált pedig magok kárai okának Zayt vetették, mivel akkor ő volt egyik egri kapitány; azértis tele torokkal azt sürgették, hogy őt ott mindjárt fogják perbe, és mind a kárért, mind a vérontásért vele tétesse-nek eleget. Két nappal azelőtt hogy Verancsics és Zay Amasánból Konstantinápolyba visszaindultak volna, a főbasa két csauzt küldött ő hozzájuk, először ugyan csak azzal a kérdéssel, mit szólnak a dologhoz? azután pedig azzal az intéssel, hogy minthogy a ráczkeviék panasza igaz, Zay azoknak, amivel tartozik, fizesse meg, mért azt a török császár Szulejmán nem tűrheti, hogy valaki az ő jobbágyait háborgassa s fosztogassa. Verancsics és Zay egész megindulással azt felelték, hogy ők csodálkoznak rajta, hogy nekik olyat tud az izenni, akinek okossága igazgatja azt a nagy Törökbirodalmat, holott az a nemzetek törvénye ellen van, őket vetélkedésre szorítani, amelynek most ideje és itt helye nincsen. Egyébiránt emlékezzék reá a basa, hogy Szulejmán koránt sem azért adott nekik menedéklevelet, hogy ő Bála a ráczkeviék ügyesbajos dolgaikról feleljenek, hanem azért, hogy a békességet megújítsák, azért hát ők a bátorsághoz, és a török udvar ígéretéhez továbbra is számot tartanak; ami pedig a ráczkeviéket illeti, azoknak baját ott kell igazítani, ahol az kezdődött, és nem Törökországban; és Ferdinánd minden bizonynyal igazságot fog azoknak tenni. Ezzel vége lett akkor a szóbeli csereberének, de minekutána visszajöttek Konstantinápolyba, ott ismét megújították a ráczkeviék magok panaszait, sőt azokhoz újabb vádak is toldoztak, és Verancsiosot is a dologba belekeverték, azt állítván, hogy ők ugyan, t. i. Veránoaios és Zay, a követség örvével s lárvájával Konstantinápolyban vágynak, de katonáik által a Baranyaságon és Somogyságon pusztítanak, azértis nem csak tömlöczre, hanem a legkegyetlenebb halálra is méhek, A basák a gyökeres feleletekre azt végezték, hogy most nem kell tovább sürgötni a dolgot. A ráczkevei követek ezen meg nem nyugodtak hanem Szulejmán hazajövele után, annak nyújtották

be írásban kívánságokat, ki is a basák tanácsából azt rendelte, hegy Verancsics és Zay írjanak Ferdinándhoz, a ráczkeviék ügye törvényes megvizsgálásáért, s azoknak kárának megfordításáért, melyet ők meg is cselekedtek a felébb írt esztendőben 8. sept. Ugyanazon esztendőben novemberben bebocsáttattak Verancsics és Zay a divánba, ahol-lottis minekutána tudokra adatott volna nekik, hogy mindaddig a két császári udvar közt a békesség vissza nem jöhet, míg Ferdinánd Erdélyt kezei közöl ki nem bocsátja, és már Zay s Verancsics ki akarnának jönni a divánból, Rostán a fővezír Zayhoz fordul, s neki azt mondja: Ti előkelő magyarok ugyan mit csináltok; miért nem jöttök eszetekre? Fogadjátok meg az én tanácsomat, és azoktól a németektől álljatok a mi császárukhoz Én fejemre fogadom nektek, hogy a mi császáruk ti köztetek fel fogja szanzakságokra osztani az egész Magyarországot, hogy azt csendesesen bírhattátok örökké. Melyre Zay azt felelte: Azt mi semmiképen nem növelhetjük, hogy ami urunkat s királyunkat, elhagynánk, aki minket csak nem gyermek-ségüinktől fogva nevelt és még most is táplál s tisztségekre méltóztat. Az ilyen gonoszságtól eltilt minket mind esküvésünk, mind becsületünk szeretete, kegyelmed is boszankodnék, ha olyan szolgálja szöknék el tőle, akit maga kenyerén saván tartott fel. Erre ismét így felelt Kostán: Látjátok-e magyarok, mit cselekszik a ti királyotok? Önkényt mellőzi a békességet, nem akarván Erdélyt visszaadni; azonban ti vesztek, szenvedtek, senki nem gondol veletek, a németek szintén úgy gyűlölnék titeket, mint a törököket, némelyeket csak azért tartanak közöletnek, és azoknak csak azért kedveznek, mert náluk nélkül el nem lehetnek. Zay pedig így felelt: „A mi királyunk a békességet mindenkor tiszta szívvel óhajtottál amint azt mind adó ígérésével, mind pedig követek küldésével eléggé megmutatta. A közelebb múlt esztendőben, nem volt a török császár birodalmában, hanem a persák ellen járt hadakozni; azalattis az ő jobbagyai sok kárt okoztak a mi királyunk jobbagyainak, még is ez a mi királyunk, hogy megbizonyítsa a békességre való hajlandóságát, csak egy fegyverest sem küldött a török császár ellen, basa urak! magatok jól tudjátok, hogy akkor a mi urunk csinálhatott volna valamit, de semmit nem mozdított. Hogy Erdélyország dolgában még eddig nem úgy felelt, a mint azt a török császár ős díván kívánta volna, arról nem szükség nekem hosszasan beszélnem, mert már az én társam Verancsics, amit kellett, elmondotta, t. i. az csak azért esett, mert mindég olyan jó indulatot reménylett a török császártól, mint amilyennel ő ahoz viselte magát. Azt pedig ingyen se hidjék uraságtok, hogy

a németek a magyarokat nem szeretnék; mert azok a jó embereket mi köztünk mindenkor szerettek, a roszaikat pedig mi magunk is gyűlöljük.” Rusztán ismét így szólt: „Jobb volna nektek magyaroknak, ha szómat bevennétek, minekelőtte elvesznétek. Nem látjátok-e miként fogyatnak benneteket a mi császáruk seregei? Jobb volna ha a németeket egy felől ti vágnátok, más felől mi, így hamar véget vethetnénk nekik. Így ti az ő mezeiken aratnátok, és az ő szőlőkben szüretelnétek; magatokévá tehetnétek az ő ezüstjüket, aranyjokat, házaikat, és a mi császáruk árnyékában házatok-népével együtt bátorságban élnétek.” Akkor Zay így okoskodott: Azt cselekedni ellene volna a mi vallásunknak s becsületünknek. Mert noha a németeket, spanyolokat, olaszokat, francziákat, cseheket, lengyeleket, és minket magyarokat, egymástól nyelvünk megkülönböztet, de ugyanazon egy hit minket azokkal egybe köt és egyesít. Nem jó hát nekünk egymást elhagynunk, mert eddigis azért ostorozott bennünket az Isten, hogy egymás vérént ontottuk, de már ezután megszűnünk az ilyen belső háborútól, mert már annyira lekötelezték egymást a magyarok a németekkel, hogy azokat többé nem lehet egymástól elszakasztani.” Utoljára nem szólt Rusztán ennél egyebet: „Úgyde nem kellett volna megölni Martinuzzi Györgyöt, melyre Zay: sőt inkább úgymond bár azelőtt egynehány esztendővel elveszett volna, mert ha ő nem kínálta vetni meg önkényt, és Izabella a mi királyunkat Erdélylyel, most sem a mi urunknak, sem a török császárnak semmi baja sem volna, mi is magyarok boldogok volnánk. Az a gonosz ember, aki mind a mi királyunkat, mind a ti császártokat szóval és hazugsággal tartotta, hogy magának fejedelemséget szerezhessen, maga kereste magának a veszedelmet, s utol is érte őt az Istennek méltó ítélete.” Ezzel kibocsátották őket a dívánból. Minekutána haza jöttek, ismét hasznos tagja lett Zay a hazának, mind eszével, mind kardjával. Lásd Tahy Ferencz. Kassai kapitánynya tette őt a király, Telekesy Imre helyébe, 1560. eszt. Balassa Menyhérttel 4e Báthori Miklóssal együtt ment 1563. eszt. Hadad alá, melyet minekutána megvettek volna, Szatmárra mentek, ahova Ibraim a budai, és Malkocs a temesvári basák, őt beszorították. Mind az eleségnek, mind kivált a puskapornak, nem eokára szűkít kezdték látni; azértis Zay Bcsedre isent Székely Antalhoz, hogy minél hamarabb puskaport küldjön. Kendéit is bizonyos időt ki, melyben a port Németiben fogja keresni. Mikor eljött az idő, nagy csendességgel áttalszállott Zay éjjel a Szamos hídján Németibe, táborának nagyobb részével, hogy a port kezéhez vegye, de semmit ott nem talált. Azonban alig ért Németibe,

mikor a törökök Szatmárra a városba nagy uralkodással betartottak. Szerencsére otthon maradt vala Dobó Domokos, ki is a törökökkel hatalmasan szembe szállott; visszaérkezett Záytól Forgách Simon w, aki legutól ment volt Zay után, így aztán Dobó és Forgách egyesült erővel a törököket a városból kihajtották, és azoknak az erősséget elfoglalni nem engedték. Jól adta a szerencse, hogy a húszezer töröknek is, az élelembéli szükség miatt, a magok sokaságok terhőkre kezdett lenni. Ugyanis csak tizenhat napig tartott ostrom után, még aratás előtt kénytelenek voltak Szatmárt odahagyni, egynehány száz hijokkal honjokba visszavándorolni. Száz lovassal ment Zay Pozsonba a Maximilián koronázására 1563. eszt., és az ország bárói közül ő választotta Pethő Jánossal, kivel Bécsbe menjen, annak megadására, mikor fognak onnan a felségek elindulni. Schwendi Lázárral és Balassa Menyhérttel együtt járt a szatmári hadra 1565. eszt. Istvánffy ugyan már 1567. oszt. a holtak közé számlálja őt, de bizonyosabb, hogy ő még 1569. eszt. is az élők között, és munkácsi kapitány volt, ugyanis akkor 18. október Pozsontól neki és az ő kapitány társának Szent-Benedek Jánosnak, egy tiltó parancsolatot küldött Maximilián király aziránt, hogy a munkácsi ó-hitű papságot semmiféle adóval ne terheljék, s más jogaikban és szabadságaikban meg ne bántás. Első felesége Garai Lőrincz leánya, Borbála, második, Mindszeny Katalin, a Báthori Bonaventura özvegye volt. Az elsőbttől maradtak András és Lőrincz fiai, és egy leánya, kit Csáky Pálhoz adott férjhez. Mindszeny Katalin, másodsor is özvegyen maradván, Bánffy Lászlóhoz ment férjhez.

Zayk. Lásd Zeyk.

Zeleméry Miklós. (Kamarási). Maximilián király alatt vitézkedett. Lásd Zay Ferencz. Ez a família Zelemér nevű falutól vette maga nevét, mely már most pusztá, Debreczen és Böszörmény közt. A kamarási nevet az úgy nevezett Kamarás-Halom tartja fenn Debreczen alatt, Szováát és Szoboszló felől.

Zeleméry László. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Testvérje volt a közelebb említett Miklósnak. Mindketten kamarási Zeleméry János fiai voltak, Dobó Annától, a hires Dobó István testvérjétől. László az eгри várban gondviselő volt 1559. eszt., Verancsics Antal püspökségében. Mint sógorát őt küldötte Dobó 1569 eszt. Bécsbe, hogy ott őt Maximilián király első ministerénél, az összeesküvés gyanóságából tisztítsa ki. A minister jó válaszszaal bocsátotta el őt, és általa Dobónak azt izente, hogy a beállandó diétára Pozsonba bátran menjen el. Azonban Dobót a diéta vétkesnek találta, és fog-

ságra tette, melyből 1572. eszt. kiszabadult ugyan, de olyan betegen, hogy maga személyében a király gráciája meghalálására Bécsbe nem utazhatott, azértis ezt a Lászlót küldötte el maga képében. Mennyire bízott az említett Verancsics püspök a László nyelvekben való jártasságához, s tapasztalt okosságához, onnan tetszik meg; mert hogy ugyanazon esztendőben arról gondolkodott Maximilián, kit küldjön Konstantinápolyba követségbe, Verancsics püspök Pozsonból 5. nov. a királyhoz írt levelében, őt ajánlotta egyiket azon végre a királynak; de akkor ez a követség elmaradt. Bizonytalan mikor halt meg. Nyitra vármegyében a sárfői templomban temettetett el, aholottis ilyen írást függesztettek fel az ő emlékezetére: Hic jacet nobilis Vir, Dominus Ladislaus de Zelemér, Caesaris Maximiliani Provisor in Archiepiscopatu Strigoniensi, cum Domina Scholastica, sua conjuge, filia magnifici Marci Yaxit de Nagylak.

Zerednay Jakab. István fia, jól viselte magát Zsigmond király alatt 1389. eszt. a rebellis ráczok ellen való hadban, és azzal nyert magának s atyjafiainak jus gladiit, melyet ők attól fogva gyakorolhattak Ung vármegyében, Zeredna nevű falujokban.

Zerzovoy. A Zbima fia. Pozsonyi jobbágy volt, de Imre király, akit ő a testvérje András ellen való hadakozásaiban igen különös vitézséggel szolgált, őt 1192. eszt. megnemesítette, és neki Pozsony vármegyében egy falut adott, melynek neve akkor Ilka vagy Jolka volt, ma pedig Jóka. Az ő maradéki 1342. eszt. ezt a falut hat részre felosztották, és annak egy része Istvánnak, az Ugut fiának, és Tamásnak az István fiának jutott. A fentmaradt öt részt ismét háromfelé mérték; az első részt Miklósnak, Márknak, Poos Andrásnak s a t.; a másodikat Betlehem Jánosnak, Balásnak, Györgynek s a t.; a harmadikat Egyed Andrásnak és Benk Jánosnak adták. Amely hatod rész az első osztályban Istvánnak esett, azt még ma is Fő-szegnek hívják a jókai lakosok; a második osztálynak első részét pedig Pangi-Harmadnak; a másodikat Farkas-Harmadnak; a harmadikat Nagy-Harmadnak. Első Lajos idejében 1358. eszt. Nemze Miklós és Sudár Mihály kétségbe hozták volt ugyan a Zerzovoy maradékinak Jokához való jusokat, de azok azt, megmutatván Hederváry Miklós palatínus előlülése alatt, Pozsonyban, annak birtokában meghagyattak, azután ötödik László is megerősítette őket abban.

Zeyk. (Zeykfalvai). Ilyen nevű embernek maradéki egy tiltó parancsolatot nyertek Hunyadi Jánostól 1446. eszt., Illyés napján, hogy az ő erdejekről, Zeykfalva határán belől, senki fát vágni és vinni ne

merészeljen. Ekkor Hunyadi épen Hunyad várában mulatott, ahova a pesti gyűlésről épen akkortáiban jött vala gubernátor fővel.

Zichy György. Együtt óalmazta Gyula várát Kerechény Lászlóval a törökök ellen 1566. eszt., melynek feladása után, mikor setét éjjel Várad felé tébolyogna, Serényi Miklóssal találkozott, aki ugyan Gyuláról futott a hiteszegett törökök elől. Mivel pedig egymást mindketten törököknek vélték, kardra költek, és míg észrevették hibájokat, egymást meg is vérezték; akkor aztán Váradra mentek, s magokat meggyógyíttatták. Zichy Mosón vármegyei allspány lett 1580. esztendőben.

Zichy Margit. György testvérje, Forgách azt írja felőle, hogy ó Trencsén várát hatszázezer forintot vette meg Maximilián királytól 1565. esztendőben, úgy tartják, hogy az ő férje Viczay Mihály lett volna.

Zobi Péter. Lásd Disznós László. Bizonytalan hol és mikor halt meg. A bizonyos, hogy 1470. esztendőben ő nem volt már többé. Hogy pedig valami hadban kellett neki elesni, a következő versek bizonyítják:

Petrus in hoc tumulo Zobius jacet, alter Achilles:
Iste Bohemorum terror; at ille Phrygum.
Mente tamen prior hic: Paridis cadit ille sagitta,
Hunc balista modo falminis acta rapii

Ezeket Czezinge János írta az ő sírhalmára.

Zobi Mihály. Péter fia, János unokája, Bertalan unokájának fia, nagy ember volt Ulászló és Lajos királyok alatt A híres Verböczy Istvánnak, mind egyéb szolgálatiért, mind kivált a törvénykezésekben való segítségéért, minden jószágait általvallotta s adta a sági káptalan előtt 1498 eszt. melyeket Nógrád vármegyében Szenté nevű, és még egy más faluban biri Ezenkívül maga fiává is fogadta őt. Jelenvolt Budán azon szövetség csinálásban, melyet 1500. eszt. Ulászló a tizenkettedik Lajos francia király követeivel a törökök ellen kötött. Jelenvolt azután őt esztendővel a rákosmezei híres diétán is. Hogy nem tökkel ütött embernek kellett neki lenni, onnan tetszik meg, mert 1514. eszt. egyik ő volt kirendelve a Verböczy Tripartituma megrostálására. Ulászló halála után a bácsi diéta, az ifjú Lajos király mellé, egyiket őt adta tanácsosnak s igazgatónak 1518. eszt. A rákosmezején 1525. eszt. tartott zenebonás diétán ő volt a lármás Ver-

böczynek legbuzgóbb pártfogója és segítője, ő költ fel legelőször is, és holmiját összeszedvén, ő indult el legelőször Hatvanba, s mindenneknek azt kiabálta, hogy aki hazáját s becsületét szereti, menjen oda ő utána. A hatvani törvénytelen gyűlésen ő dolgozott azon legtöbbet, hogy Verböczy palatinusnak tétessék, melyért azután való esztendőben, kevéssel a mohácsi veszedelem előtt, számkivetésre büntetett, és ott halt el.

Zobor. Mikor Árpád 893. eszt. három vezér, úgymind Szoárdot, Kadocsát és Hubát, a morva fejedelem Szvatopluk ellen küldötte, ezt a Zobort tette volt Szvatopluk, a nyitrai vár kapitányává. Vitézül is viselte magát Zobor egy ideig a magyarok ellen; három nap csatázott velök, és azalatt őket a Nyitra vizén által nem bocsátotta. Utoljára nem állhatván a magyarok nyilainak záporát, mind Zobor, mind a keze alatt lévő többi tótok futásnak eredtek. A futás közben sokakat megöltek közölök a magyarok; magát is Zobort Kadocsa sebbe ejtette, és el is fogta. Akik a nyitrai várba beszaladhattak, azok is más nap kézre kerültek, mivel a magyarok nem nyugodtak, míg a várat meg nem vették. Zobort pedig egy közel lévő hegynek tetején felakasztották, mely hegyet máig is, ezen dolognak emlékezetére, Zobor hegyének hínak, Nyitrához közel. Ezen a Zobor hegyén épített volt szent István király egy klastromot a benediktinusoknak.

Zobor Gáspár. Jelenvolt 1526. eszt. a pozsonyi diétán, melyen első Ferdinánd magyar királynak választott.

Zoerard Sz. Más neve András, sz. István király idejében élt Magyarországon; szent életéről s csudáiról igen elhíresedett. Lengyelországból származott, a szent Benedek szerzetén volt, és először a Zobor hegyén épült klastromban lakott; azután Trencsénen felül, a Vág vize mellett, egy Szkalka nevű pusztában remetéskedett. 1009. esztendőben halt meg. Teste Nyitrán a sz. Emerán templomába temetett, és ugyanott égett meg a sz. Benedek testével együtt. 1317. esztendő tájban, mikor Trencséni, vagy Csáky Máté a nyitrai várat s templomot felégette. Ez a sz. Benedek neki hajdan kedves tanítványa és követője volt. Életét s cselekedeteit Maurus, a pécsi első püspök írta meg.

Zoltán. Árpád fia, ugyan ő helyébe lett a magyarok fejedelmévé 907. eszt., amikor még csak mintegy tíz vagy tizenkét esztendőös gyermekek volna. Örült ezen Lajos, az akkori németországi király, hogy ilyen gyenge főre szállott a magyarság gondja; mert nem felejtette, hogy Árpád Pannóniát az ő kezéből erőszakkal kitekerte. Azértis még azon esztendőben nagy sereggel indult Zoltán ellen. De nem készü-

letlen várták őt a magyarok, sőt jókor eleibe mentek, a Lajos táborában nagy vérontást tettek, és nem csak a köz, hanem a nagy emberek s püspökök közül is sokakat levágtak. De e még csak kezdete volt azoknak a gonoszoknak, melyeket azután való esztendőkből kellett Németországnak szenvedni a magyaroktól. 908. eszt. Satoniát (Szászország) s Thüringiát feldúlták. Látván Lajos német király, mely veszedelmes szomszédi ő neki a magyarok, ismét nagy hadi készüléteket tett ő ellenök. Észrevették ezt a magyarok, és hogy neki megfelelhesse, ők is igyekeztek magokat jó rendbe szedni. Látták, hogy Zoltán, gyermeki ideje miatt, még mindenre alkalmatlan, azértis egynehány főrendeket választottak ő mellé, akik az igazságot kiszolgáltassák, és a hadakozást folytassák. Ilyenek voltak Lehel, Bulcs és Botond. Ezen rendelés után 910. eszt. beütöttek a magyarok Németországba. Ágosta városánál (Angsburg) Lajossal megütköztek, őt meggyőzték, esztendőnként való adófizetésre kényszerítették, melyen való bánatjában Lajos azután való esztendőben meghalt, és eképen Konrádnak utat nyitott a német királyságra. Mikor ezen győzelemből nagy prédával jönének vissza a magyarok, megtámadták őket a németek, és közülök sokakat levágtak. De azután való esztendőkből sokszorosan visszaadták ék ezen vérontást a németeknek, mert szakadatlanul portyáztak Németországra, azt mindenéből kipusztították, Alsátiát (Elszász), Lotharingiát dúlták, Basilea (Bázel) városát a földig lerontották 918. eszt. Olaszországot is egynehány ízben megnyomorgatták, Pápia városát felégették. Madarász Henrik császár kezdette jól megrángatni a délczeg magyaroknak zabolájokat. Ugyanis midőn 926. esztendőájában Németországon kóborlanának, egyet az ő főembereik közül a nemitek elkaptak, és azt kötözve Henrikhez vitték. Nagy summa pénzzel kínálkoztak a magyarok ezért a fogolyért, de mivelhogy Henriknek nagyobb szüksége volt a békességre, és a magyaroktól való nyughatásra, mint a pénzre, azt ki nem adta, míg a magyarok kilencz esztendeig tartandó békességet nem ígértek. Pray és Katona urak, úgy gyanakodnak, hogy ez a fogoly személy, talán maga Zoltán lett volna, ezen az okon, mivel a magyarok oly nagy nyughatatlansággal munkálódtak annak kiváltásán. De egy az, hogy arra semmi bizonyosságunk nincs, hogy Zoltán akkor Németországon lett volna, sőt úgy látszik, hogy valamint Árpád, úgy ő is többnyire csak vezérei által hadakozott, más az, hogy feltehetjük azt a magyarokról, hogy ők akármely más nagy emberért is, p. o. Lehelért, Bulcsért, s a t. nagy summa pénzt s békességet ígérni készek lettek volna olyan állapotban, s feltehetjük azt is, hogy ha Henrik magát Zoltánt keríthette

volna kézre, ó vele nemcsak kilencz, hanem sokkal több esztendei békességet ígértetett volna. Már akármint volt a dolog, elég a hozzá, hogy a magyarok ígéretüket megállották. Németországnak egynehány esztendeig békét hagytak, és így nyílást engedtek Henriknek arra hogy jó készüléttel várhassa őket, ha valahogy még belé találnának kötni. Aminthogy 904. eszt. először ugyan Konstantinápoly alá ment tek, de minekutána a görög császár őket a békességre reávette Hen rikbe kötöttek, aki nekik adó- pénz és ajándék helyett egy füle farka vágott, rühes ebet küldött, vele százezerből álló sereggel, Merseburg- nál megütköztek. Mintegy haminczhat ezeren elestek. Sokan a vízbe vesztek, sokan pedig fogságra estek a magyarok közül. Még sem ta- nult Zoltán ezen nagy veszteségen, sőt Henrik halála után az ő fia Ottó császár ellen 937. eszt. Botond, Szabolcs és Irkand nevű vezé- reit elküldette. Bzeket visszatolta ugyan egy helyen Ottó, de csak- ugyan nagy pusztítást tettek ők, nem csak Német, hanem Francia és Olaszországokban is. Azután való esztendőkben is megkeresték a magyarok a közelebb említett országokat s a görögöket is néhol drága pénzért osztogatták a békességet; néhonnan pedig véres fővel küldözték őket haza. Negyven esztendei uralkodása után meghalt Zol- tán 947. eszt., minekután a maga tizenhét esztendős fának Tak- sonynak a birodalmát általadta, és annak hűségére a magyarokat fel- eskette volna.

Zoltán, Hegy ezt a közelebb említett Zoltántól megkülönböz- tethessék a magyarok, őt erdélyi Zoltánnak nevezték; mert minek- utána sz. István király, második Gyulát az erdélyi fejedelemségtől megfosztotta, ezt a Zoltánt tette annak helyébe, már nem fejedelem- nek, vagy hercegnek, hanem csak vajdának, hogy még szorosabban függjön azután Erdély Magyarországtól, mint addig függött is. E volt hát az erdélyi első vajda, minekutána a Töhötöm maradékiból való hercegek onnan kifogytak. 1002. eszt.

Zoltán József. Lossonczy Istvánnal együtt ótalmazta. Temesvárt és ott Lossonczyval együtt őt vagy levágták, vagy elfogták a Prajkó kapu előtt a törökök 1552. eszt.

Zolthay vagy Zoltay János. A török császárhoz járt követségbe a békekéség dolgában 1513. eszt., de semmi hasznot nem tehetett. Ta- lán testvérje volt neki az a Zoltay Ferencz, aki genderessy Mihály- lyal Bács vármegye küldöttje veit a rákosmezei diétára 1505. eszt- endőben.

Zoltay Lőrincz. Várdai Pál esztergomi érsek huszárjainak had- nagyja. Jó segítségé volt ő Nyáry Ferencznek az Ipoly vize mellett a

törökök megkérésében 1544. eszt. nevezetesen egy Huszaim nevű török tisztet, akit a törökök odalbasának hittak, ő vert által dárdájával a csata közben, mikor az igen hevesen biztatná a maga törökjeik Hasonló vagy még nagyobb vitézségét mutatta 1551. eszt. a törökök ellen, amikor ő már érsekújvári kapitány volt, mely is így történt, Ali a budai basa sokfelé küldözött az országban basákat és bégeket, a Ferdinánd birtokainak vagy elfoglalására, vagy legalább azoknak pusztítására. Nevezetesen a Mátyus földére Velit, a hatvani béget bocsátotta. Mikor már rabokkal s ragadományyal megrakva jönne vissza Véli a Mátyás földerei a maga négyszáz törökjével, Zoltay, Esztergomhoz valami két mértföldnyire, egy Bárt nevű falunál kilenczvenhárom huszárral eleibe áll, és a négyszáz törököt arra ösztönözi, hogy ha magokat legényeknek s vitézeknek tartják, ő vele ütközzenek meg; mert ő ám az a Zoltay Lőrincz, aki amely törökökre még valaha akadt, azokat soha sem bocsátotta el, hogy azokban a maga kopjáját el ne törte volna, és kardját azoknak vérével meg ne pirosította volna. A, törökök erre a fennyen való beszédre is, legkisebb belső vágyódásokat sem mutatták a csatázásra, hanem csak azt felelték, hogy csak tartsa más időre s alkalmatosságra magát az a jó katona, és most a maga megfáradt szomszédjait ne bizgassa, máskor majd elég módja lesz benne, amire most oly igen éhezik. Hogy annál inkább reávehesse őket Zoltay az összecsapásra, őket szidni, mooskolni kezdi, utoljára puha banyáknak, csapottas ringyóknak nevezi. Már ekkor megszegyenlették magokat a törökök, és hadirendbe kezdték magukat szedni. Mind a két fél megvárta míg a másik tökéletesen felkészült. Zoltay huszonnégy legényt rendelt a zászló ótalmazásáta, és csak hetvenkilenczet vitt viadalnak a négyszáz törökre. Egyszer jelt adnak, összecsapnak, Zoltay hétszer vágja magát keresztül meg keresztül a törökökön, közölök huszonnyolczat megöl, tizenötöt elfog, sokakat megsebesít, két zászlót kap, a törököket megszalasztja, a prédát tőlök visszaveszi, és Bárt faluját is azoknak felperzselésétől s prédálásoktól megmenti. Két iga esett el, öt sebesen szaladt el; míg Esztergomba verekedtek, ötvenhét török dülengezett ki az útfélből sebe miatt Maga Veli bég is fogva esett, csak az volt kár, hogy nem valami próbált, hanem egy fiatal huszárhoz, akinek kezéből kifejtődött. Ne hogy a kétségbe való esés új erőt öntsön a törökökbe, nenu. igen messze üzte őket Zoltay, hanem visszafordult, és a foglyokat, mind megölte, hogy azok neki akadályára ne legyenek, ha talán törökök utána találnának neki iramodni. Nem esett híjába az ő gyanúsága, mert alig ment hatezer lépésnyire, és alig gázolt által egy

tócsán, mikor a magokat megszegyenlett, és bosszúállást kereső törökök, neki egész a tó partjáig nyomultak utána; de ezen általmenni nem bátorzkodtak arnyival inkább mert látták, hogy Zoltay meg nem ijedt, hanem megállapodott és katonáit rendb állította. Egy kevés ideig tehát a tón által barátságosan beszélgettek a törökök a magyarokkal, azután minden szerencse próbálás nélkül váltak el tőlük, amint mind ezeket akkor az akkor időkben élt Vernacsics Antal írja.

Zoltay János. Drégely várában esett el 1502. esztendőben. Lásd Szondy György.

Zoltay István. Egy volt azon előkelőbb vitézek s hadnagyok közül, akik Dobó Istvánnal együtt oltalmazták Egert 1562. eszt. Azután két esztendővel esett Bornemisza Gergellyel a felebb említett hatvani beg Veli fogságába, melyből kiszabadulván, ismét elővette a törökök ellen fegyverét, és azt azok ellen mind holtig vitézül forgatta. Verancsics Antal püspök maga mellé vette őt egri kapitánynak 1558. eszt., ki is mindenkor nagy dicsérettel említi a királyból küldözött leveleiben, az ő jó katonaságát, szemességét, gyorsaságát, maga mérséklését s más virtusait fogságában nagy barátságot vetett volt ő egy törökkel, akinek aztán kapitány korában is sok hasznát vette, mivel az Budáról neki, az oda való basának czélozásait tudtára adta. Mátyás Demeter hadnagy vezérsége alatt, száz huszárt s ugyanannyi gyalogot küldött Egerből Balassa Jánosnak segítségül a szécséni hadra 1562. eszt., ahol azok nagy részént, vagy halva, vagy fogva setek, maga Mátyás is, mikor az Ipoly vizén akarna keresztül úsztatni, de a partra fel nem kaphatna, lovastól együtt abba veszett. Szendrői kapitány volt 1565. eszt., mikor Bécsben 17; sept költ levele által, azt parancsolta neki Maximilián király, hogy Oláh Miklós érseknek rosnjóbányai, püspöki, velkenyei s más jószágait, oltalmazza mind egyebek, mind a többet közt Bebek György erőszakai ellen.

Zólyomi Péter. Lásd Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett Lásd Viczmándy Tamás.

Zólyomi Miklós. Rimaszombathozt közel esett el a török ellen való csatában 1566. eszt., Lásd Forgách Simon

Zólyomi László. Birtokos nemes ember volt Bihar vármegyében, első Ferdinánd idejében, Sámsonban húsz portát, Vámos-Pércsen| négyet, Semjénben nyolczat, Oltományban tizenegyet, Mónus Petriben kettőt, Albison tizenkettőt, Székelyhidán is tizenkettőt, Kólyon pedig egynehányat bírt. Az ő felesége özvegy volt már 1552. eszt. Ugyanakkor élt Zólyomi Mihály is, akinek Diószegen tizenhárom, Jankán pedig öt portája volt.

Zomor János. (Pókateleki). Első-Ferdinánd királynak fiskálisa Amely háromszász teleket Ferdinánd 1552. eszt. a Forgác fámiliátél elvett vala, azok közöl ötvenet ennek a Jánosnak adott volt; de mivel ő idővel mag nélkül halt el, azok ismét visszaszállottak a Forgáchokra. Egy volt ő azon válogatott magyar törvénytudók közül, akik Méray Mihálylyal a Qadripartitumet készítették.

Zonuk vagy Szolnok. Fehér vármegyei főispány, sz. Gellért egyik utitársa Pestre, lásd sz. Gellért. Mikor a többüket szorongatták a pogány magyarok, Zonuk lovával a Dunába ugratott s úszott. Épen akkor menván ott hajón egy Mortmur nevű ember, akik ő kereszteltetett vala meg, őt hajójára felvette, hogy életét megtarthatta, de mivel őt halállal fenyegették, ha Zonukot életben hadja, Mortanur őt megölte 1046. eszt.

Zonuk. Lásd: Bikás.

Zopa Péter. (Berekfalusi). Erzsébet királyné, az Albert özvegye 1442. eszt. 5, april egy levelet küldött Possonból ehez a Zopához, melyben azt írja neki, hogy Tamásy Henriktől, a Vajda fiától hallja, mely hűségesen fáradozik ez a Péter a királyné és annak kis fia László dolgában, és Ulászló ellen való ótalmazásában; továbbá arra inti őt, hogy ezután is másokat az ő hozzá való engedelmességre bírjon és hajtson, melyért idővel leendő megjutalmaztatást ígér neki. A levélre kívül ez volt írva: Nobili Petro Zopa de Berekfalu, fideli nobis sincere dilecto,

Zotmund. Derék vízi bűvár ember első András király idejében. Mikor 1052. eszt. Henrik császár Pozsont nagy erével megszállotta, és keményen szorongatta, ez a Zotmnad éjszakának idején a Dunába ereszkedvén, a víz alatt a Henrik elenséges hajóihoz, úszott, és ázoknak mindnyájoknak fenekét kifúrta, mely fortélynak az a hasznos következése lett a magyarokra, nézve, hogy Henriknek minden ilyen megfúrt hajói a Dunába süllyedvén, az ő tábora nagy éhségre jutott, úgy hogy kénytelen volt Andrásnak örökös békességet, ellenség ellen ótalmat ígérni, Magyarországhoz való azon jusáról melyet Fehérváron 1045. esztendőben Péter király és egynehány magyarok adtak volt ő neki örökösen lemondani; Judit nevű leányát Salamonnak, az András király fiának ajánlani; csak hogy az ő éhel haláshoz közelítő táborának eleséget adjon; melyre András könnyen reállott, és annak számára ötven nagy vizát, kétezer szalonnát, ezer bikát, még több ökröket, s juhokat, kenyeret s bort bőven kiadott. Oly módon kapták mind ezeket a Henrik kiéhezett katonái, hogy sokan közülök a mértékletlenség miatt meghaltak.

Zoványi János. (Tallóczi). Auránai perjel volt 1440. és azután való esztendőekben Sztáray Albert után. Amurát a török császár megértvén azt, Albert király halála után, miképen szakadtak a magyarok két részre, miképen vetélkednek a királyság felett egymással Erzsébet az Albert özvegye, és Ulászló, a zürzavaros vízben akart halászni, és Belgrádot szándékozott megvenni, hogy onnan aztán az egész Magyarbirodalom elfoglalására magának utat verhessen. Ez a Zoványi volt akkor belgrádi kapitány, mikor tehát látta, hogy jó Amurát, eleibe ment annak, és vele megütközött, de csak hamar észrevette, hogy tanácsosabb lesz neki a vár kőfalai közöl lövöldözni a törökökre. Beveszi hát magát a belgrádi várba, és ott magát oly derekasan ótalmazza; hogy jöllehet Amurát a vár kőfalait egynéhány helyen lerontatja, de ő azt éjjel újra felrakatja, és Amurátnak minden igyekezetei eleibe olyan erős gátat vet, hogy annak egy különös hadi fortélyról kellé gondolkodni. A várhoz valami egy magyar mértföldnyire volt egy halom, ennek háta megett kezdett Amurát egy föld alatt való lyukat ásatni, melyet ő úgy akart intézni, hogy az belől Belgrád várában adja fel magát, és azon vigye ő be Belgrádba a maga katonáit. Erről Zoványi és a vele lévő magyarság s egyéb katonaság semmit sem tudhatott, mivel a halom miatt, semmit a várból látni nem lehetett. Azonban, nem tudhatni kicsoda, a várba egy nyilat belő, melyre tekergetett papirosra, az Amurát czélja s foglatatossága le van írva. Ezt Zoványi elolvassván, az Amurát árkának ellenébe, a várból, a föld alatt egy másikat ásat, és azt puskaporral s egyéb könnyen gyuladó matérjával megtölteti, és mikor már észre lehetett azt venni, hogy közel járnak az Amurát katonái az ásással, Zoványi a puskaport meggyújtatja, mely Amurátnak a föld alatt lévő minden katonáit s barmait hirtelen megöli, melyet Amurát látván, tizenhatezer ember híjával táborát Belgrád alól hazavezeti. Ezt a dolgot így beszéli el Thuróczy. De Dlugoss egy lengyel író azt másképen adja elő, t. i. hogy Amurát maga lövöldöztetett be a nyilakon czédulákat, melyekben bolgár nyelven nagy Ígéreteket tett a várbelieknek, ha magokat feladnák j de azok semmire sem hajlottak, sőt azokat a czédulákat s leveleket Ulászlóhoz küldöttek Budára. Amurát tehát annál mérgeesebben ágyuztatja a várat, és a várnak árkaít fákkal tele hordatja, örömet nézte Zoványi, hogy a fákat oda hordják a törökök; ugyanis egy éjjel, azon fák közé sok helyen puskaport rejtett el, más nap pedig mikor a sok török a fákra jött, hogy azokról a vár falaira felmásszanak, Zoványi égő fáklyákat, üszköket és tüzes szeneket szórattott le a falakról, melyektől a fák közt lévő puskapor meggyuladt, és a törökökben

sok kárt tett Már akármin volt a dolog, a bizonyos, hogy Zoványi 1440. eszt. Belgrádot a törökök ellen igen hatalmasan megóalmazta, és sokszori kicsapásai által azokban igen sok kárt tett. Itt olvassuk legelőször, hogy a magyarok a puskaport a hadakozásban elővették, melyet azelőtt épen száz esztendővel találtak vala fel Németországon. Ennek a Zoványinak atyjafia, sőt talán testvéreje volt Tallóczi Matkó, a horvátországi bán. Ennek a Matkónak halála után a Cillei grófok a zágrábi püspökségnek jószágait s várait foglalgatni kezdték, az auránál perjelségtói is sz. György várát és más jószágokat Tótországban elvették. Midőn Pökreez várát óalmazzaá azok ellen Zoványi, ott elesett

Zriny Pál. Azonban a zenebonás időkben, melyekben Horváth János, Pálisna János, és más pártosok nagy zendüléseket csináltak, Tót-, Horvát- és Dalmátországban 1386. és azután való esztendőben, mindenkor megtartotta a maga hűségét a királyi házhoz, mely miatt sok alkalmatlanságot és jószágában való kárt kellett neki a pártosoktól szenvedni. Az ő tetemes kárainak valamennyire lehető viaszapótlásokra, Zádor városában a sz. Stoas utczában adott neki Zsigmond király derék házat 1380. eszt., melyet még első Lajos foglalt vala el egy Czirják Gergely nevű hűségtelenségben talált ember-től. Két fia maradt, Péter és Miklós, kik mindjárt fognak említettetni. Lásd Subich György.

Zriny Péter és Miklós. Mindketten Pál fiai Bizonytalan mi-csoda felség ellen való vétekbe esett volt Péter, melyért minden jó-szága, sőt feje is veszedelemben forgott; mindazáltal a törökök ellen való jeles viselt dolgaiért Zsigmond királytól általános gracziát nyert 1420. eszt. Ami Miklóst illeti, ő 1435. eszt. arról tett panaszt a ki-rály előtt, a dalmát és tótországi bánok, Frangepán János és István énen, hogy azoknak még az atyjok, Miklós bán, az ő atyjától, Zriny Páltól, Szlún várát, erőszakkal visszafoglalta; holott azonban a két-ezer forintot, mélyekért a várat töle Pál zálogban bírta vala, Frange-pán Miklós meg nem fizette. Zsigmond király, aki akkor Pozsonban mulatott, mindjárt írt a Frangepánokra, hogy vagy a várat okvetet-ten adjál vissza Miklósnak, vagy pedig a pénzt minden haladék nél-kül fizessék meg neki. De hogy azok egyiket sem teljesítették, onnan tetszik meg, mert ő ellenök újra panaszkodott ezen dologban a Zriny familia Albert királynál 1438. eszt., és attól újra parancsolatot nyert, de mi haszonnal? bizonytalan. Miklós 1439. eszt. halt meg mag nél-kül; Péter pedig 1452., eszt. hagyta árván Pál, György és Péter nevű fiait.

Zriny Péter. A közelebb írt Péternek legkisebbik fia. Modrusánál esett el, vitézül hadakozván 1493. eszt. Gyermekei: Miklós, Bernát, Margit és Hona.

Zriny Miklós. A Modrusánál vitézül elesett Péternek fia. Híven ótalmazta első Ferdinánd király pártját, Szapolyay János ellen. Az ő felesége Joanna, a cerbavai gróf és horvátországi bán, Kartevicz János testvérje volt, ki után a Karlovich famíliának minden jószágai a Zriny famíliára szállottak. Ettől a Joannától, öt emberkort ért gyermeke maradt, úgymint: 1. Ilona, Tahy Ferenci házastársa. 2. Margit, nagy-kemléki Alapy János felesége. 3. Mihály, aki Mohácsnál esett el 1526. eszt. 4. János. 5. Miklós. A két utolsóról szél a következő czikkely.

Zriny János és Miklós. Első Ferdinánd király alatt éltek, ki is nekik Horvátországban, a mag nélkül elhalt Karlovicz János bán várait s jószágait, mind általadta 1581. eszt. Mivel ők annak testvér nénjének gyermekei voltak. Lásd Bika Imre és Török Bálint. Miklós ölette meg Katzianer Jánost 1588. eszt. Sok viszálykodásuk volt ezeknek a Zrinyeknek Erdődy Simonnal, a zágrábi püspökkel. A bosnyákországi és klisstai basák, Usref és Amurát, megszállották volt Miklóstra Zrin várát 1540. eszt., de nagy veszteséggel kellett onnan nekik elmenni. Azután is sok kárt tettek János és Miklós, a dubiczai és kameagrádi törököknek. Lásd Erdődy Simon. Zriny János halála után, naponként még inkább kérdett nevekedni a Miklós híre neve, törökök ellen való szerencséje, akik ellen Verbőczy Imrével, Báthori Andrásal s másokkal egy különös szövetségre lépett, hogy azoktól a hazának általok elfoglalt részeit, javai s élete kárával is igyekezni fog visszaszerezni. Ott volt ő 1542. eszt. Pest ostromlásában, ahova épen akkor érkezett, mikor Perényi Péter legnagyobb tüzzel viaskodnék, a Vitellivel közre vett törökökkel. Semmi nyugvó időt nem adott ő a maga négyszáz derék lovasának, hanem azon hevenyében, fáradtan és izzadtan vágott a törökök közibe, és Perényivel együtt igen vitézül szabdalta azokat. Ő fogta el 1543. eszt. Csáktotnyán Keglevics Pétert, aki helyébe azelőtt nem sokkal tette vala őt horvátországi bánná Ferdinánd király, minden gondolkodni tudók öröme. Ugyanazon esztendőben a Veszprém vármegyében Somlyó körül prédáló tatárok ellen indult. Útjában maga mellé vette Rattkay Pált a tatai kapitányt. Mikor már nem messze volnának a tatárok, előre köldötte azok ellen Zriny Rattkay Pált, Katics Miklóssal és a két Horváth Bertalannal; maga pedig vigyázva léptetett azoknak nyomokba. Legkisebbet sem vonogatták magokat a a tatárok az ütközettől, hanem Rattkayval s társaival

Tüzesen összecsaptak. Hirtelen ott termett Zriny a Rattkay segítségére és minekutána egyesült erővel a tatárok melleikben sok láncsát eltördeltek volna, azokat futásra kényszerítették, és egy fertős s mocsáros helyhez szorították, ahol azokat kényükre aprították, úgy hogy mindössze is legalább háromezeren veszték el a tatárok, és csak kevesen szabadulhattak meg a fegyver élétől; akik pedig innen elszaladhattak is, azokat is többnyire a parasztok agyon sulykolták, és csak kevesed részök szinedezhetett vissza. Szulejmán császárhoz Székes-Fehérvár alá, ahonnan jöttek vala. Nagyot homályosodott ezen győzelmen az 1544. Eszt. vallott vesztesége által, Ulemán a bosnyákországi, és Málk a hercegovinai basák, minekutána a mondott esztendőben Velika és Monoszló, vagy Monyoro várait, (Mons Claudius) megvették volna, Várasd vármegyében a zágeri vidékét vették mákba adalásra. Ide ment azoknak elejőbbe Zriny, Battkay Pállal és a stíriai s karinthiai katonák fővezérjével Bildenstern Györggyel. A törököknek előljáró csopertjai a Konzka, vagy Semisz vára mellől lévő kis térségen hökkentek elé egy érdőből a Zriny táborára. Ezek gyengébb erővel lévén, mint sem derék ütközetbe bocsátkozhattak volna Zrinyvel, hirtelen feltalálták magokat, én azt kérték Zrinyitől, hogy különben legyen fegyvernyugvás a két sereg közt, hanem mind a kettőből álljanak ki egynehány magukhez bízó legények a magános bajvívásra. Rattkay eléggé mondotta, hogy nem jó lesz ezen kívánságra állani, mert a törökök csak az időt akarják húzni s vonni, míg a nagyobb erejük oda érkezhetnék. Mindazáltal már kétszáz-kopját törtek el egymás mellén a kiállott legények, mikor Ulomán igen váratlan előtűnik az erdőből, és azt kiabálja, hogy a fegyvernyugvának vége. Összecsap tehát Zriny egész bátorsággal Ulománnal, és annak törökjet a gyalogokkal egy berekből ontatja s terítetteti a földre. De nem sokára Malk is elérkezett, amikor aztán a Zriny gyalogjai hátat fordítottak, s a lovatoknak is minden kedvök s bátorságok elesett. Mindnyájokat híjába tartoztatta Zriny és Rattkay. A futó gyalogoknak jó fedezőjük volt a berek és erdő, melyben a lovasok oly bátran mint ők nem mehettek, azok is tehát lovaikról leugráltak, és gyalog ártottak amerre tudtak. Már ekkor szaladni kellett Zrinynek is. Az ő két nagy sebet kapott kedves Markos nevű paripája, Konzka vára hídján rogyott le ő alatta, maga pedig gyalog szaladt be a várba. Utána iparkodott neki Bildenstein, s hogy el ne foghassák a sarkában lévő törökök, a vár árkában lévő vízbe ugrott, melybe oda veszett volna, ha őt Baletics István onnan szakállánál fogva, mert haja nem volt, ki nem ragadta volna. Jobb szerencsével hadakozott 1550. eszt. ugyan Ulomán ellen Nagy-

Kemleczhez közel. Ugyanis akkor azt Székely Lukácsal közre szorította, sok prédát visszavett tőle, és őt szaladásra kényszerítette. Egy fia is elesett itt Ulománnak.

Némely Dráva melléki nemesek, p. o. Haramia Mátyás és mások arról panaszkodtak a királynak 1551. eszt. hogy Zriny a Dráva vizét hajdani s természeti útjából s folyásából ki akarja venni, egy más új árokra s csatornára, melyre ha reámehetett, úgy azon nemeseknek földjeiket a Dráva vize s árja el fogja borítani és haszonvehetetlenekké tenni; megtiltotta tehát őt a király Bécsben 18. jun. holt parancsolatja által, hogy a természetet ne erőszakolja, és mások kárával maga hasznát keresni meg ne próbálja. Abban az időben igen bevett szokások volt az a törököknek, hogy hazugságaik által bizodalmatlanságot, sőt gyűlölséget is gerjessenek a magyar, király és az ország főbb emberei között, és hol a királyijai akarták azt elhíttetni, hogy e vagy ama főember ő hozzá hűségtelen, hol pedig valamelyik nagy úrnak verték azt fejébe, hogy a király neki vesztére igyekszik. Akármelyik hitt könnyen, annak hasznát ék aratták, mert amennyit gyengült a király, vagy valamely főember, az így támadt egyenetlenség által, ők annyit erősödtek. így akarták ék Zrínyi is nem egyszer magok haszna eszközévé tenni, sokszor hirtelték azt felelé, hogy ő a török császárhoz akar Ferdinándtól pártolni ha gzulejmán neki adná Horvátországot, és hogy már az meg is ígertetett volna neki. Veráncsics Antal és Zay Ferencz, Ferdinándnak Konstantinápolyban mulató követei, egynehány ízben írták ezt a hírt a királynak, de mindenkor oda tették, hogy semmi bizonyost magok nem tudnak, és így nem is állíthatnak. Jól adta a szerencse, hogy Ferdinánd könnyen nem hitt, mert különben vagy magát igen szövevényes bajba keverte volna, vagy Zriny méltatlan szenvedett volna. De nem is mocskolta meg magát Zriny legkisebb hűségtelenséggel is, sőt királya iránt való jó indulatjának mind annyiszor tagadhatatlan bizonyosságait s próbáit mutatta, valahányszor csak arra mód adta elő magát Nevezetesen 1556. eszt Nádasdy Tamással igen vitézül hadakozott a Somogyban Ali basa ellen, mind egyebütt mindenütt, mind a Rinya vize mellett. Itt lőték el ő alóla a lovait, és mikor másra akart volna ülni, az ő mentéjét egy taraczk golyóbis lyukasztotta ki Istvánffy azt faja, hogy mikor ebben a csatában látta volna a verőczei bég az ő vitéz forgolódását, nem állhatta meg, hogy meg ne kérje tőle a nevét ő pedig azt felelte, hogy ő Zriny Miklós, és arrá kéri a béget, hogy az ő nevével Ali basát köszöntse. Aszal a bég neki sarkantyúzza lovát s elnyargal, este pedig épen vacsorakor egy levél jött Zrinyhez Alitól, melyben az neki a köszöntéért megköszönte és szolgálatját ígérte. Ámbár pedig legkiseb-

bet sem, tapasztalt Ferdinánd Zrinyhez, Mindazáltal a sokszori balhírek, úgy látszik, hagytak valami kis fullánkot az ő elméjében. És talán e volt az oka, hogy mikor Izabella Husztot ostromoltatná és Zriny önkényt kínálkoznék, hogy ő Husztot az ostrom alól maga költségén felszabadítja, csakhogy aztán ő azt addig bírhatta, míg költsége megforduland belőle, arra Ferdinánd nem állott; melyből a lett, hogy Korián Mihály kénytelen lett azt Izabella számára feladni. Önkényt letette ő 1557. eszt. a bánságot, de ahelyett tárnokmesterré tette őt a király. Ebben az esztendőben, valami foglyok felcserélgetése alkalmosságával, a bosnyákországi basát megtalálta Zriny hamis lelkűzni, melyért őt a basa egy szál kardra, hitta. Örömet elfogadta Zriny az unszolást, és tízezered magával meg is jelent a rendelt helyen, Kapronczához közel, de a basa tanácsosabbnak ítélte, maga részéről otthon maradni. Szigeti kapitányává 1501. eszt., lett Horváth Márk helyében, mely időtől fogva igen kemény és szúrós farkas zabola lett ő ott körülbelül a törökök szájokban, akik sokszoris igyekeztek őt csalárdság által elfogni, de nem boldogulhattak. Hogy az ő kiütéseit, annál inkább meggátolhatná Oroszlán basa, tehát tol a Dráván, Monoszlónál, egy kastélyt kezdett csináltatni, melynek hogy Zriny ellent ne álhasson, a basa egynehány ezerezzel magával a Dráva paraján táborozott 1562. eszt. Zriny ezt megtudván, maga mellé, vette a babócsai kapitányt, Perneszy Farkast, és a maga sógorát, Tahy Ferenczet, s háromezerezzel magával a Dráván általevez, Tahyt bocsátotta előre négyszáz lovassal a többi katonákat pedig két seregre osztotta, egyiket maga mellett tartván, másikat Perneszyre bízván. Mikor már oly közel volna a két tábor egymáshoz, hogy már csak az ütközetet lehetne várni, valami titkos és szokatlan félelem foglalta el a törökök, szívét, mely miatt, még minekelőtte Zriny tüzet adatott, vagy kardot rántatott volna, mindnyájan nyakrafőre való szaladásnak eredtek. Maga Oroszlán basa olyan jó példát adott a futásban, hogy a paripája is ő alóla kidöglött, és egy más közönséges lovon alig állhatott el láb alól. Nem csak az ő igen drága nyereg szerszámát, hanem minden tábori sátorát, sátorát, iszákos ösvéreit vadászó hálóit, agarait, kopóit is s a t. elnyerték a mieink, ebben a multságban s játékban inkább, mint hadban. Legnagyobb nyereségnek tartotta pedig Zriny, a két nagy és négy sugárgyút s puskaport, melyeket Oroszlán az építendő kastélyba szánt vala el. Jelen volt Zriny Pozsonban a Maximilián koronázásán 1563. eszt., kinek is Ferdinánd király halála után szüntelen a törökök ellen való hadakozást javasolta; mivel látta, hogy azok a legszentebbül ígért fegyverszűnés idején is szinte, úgy pusztít-

nak s várakat foglalgatnak, mint hadakozáskor. Elment ő 1566 eszt. febr. a Pozsonban tartatott zsémbes diétára, melynek lármáit azzal csendesítette, hogy az ott összegyülekezett uraknak tudokra adta, hogy ő kémjei által Szulejmán török császárnak Magyarországra tett nagy készületeit kitanulta. így aztán a rendek nyomosabban gondolkoztak a törökök ellen való készületről. úgy látszik, hogy a diétáról a királyhoz ment Zriny, és annak is megjelentette Szulejmán czélozásait. Onnan haza jövéen Szigetre, szent György nap tájban, némely törökök akarták őt ostrom alá fogni, de ő azokat megelőzte, és reájok kiütvén, azokat négy óráig tartott csata után elűzte. Azonban megindul Szulejmán június elején Konstantinápolyból egy roppant táborral, melynek valamely részét Pertaf basa vezérsége alatt Drinápolyból, Kerechény László ellen, Gyulára előre küldi, maga pedig Belgrádhöz száll, meghatározatlan lévén, Sziget vagy Eger ellen folytassa-e további útját. Utoljára abban állapotott meg, hogy Egernek tartson, azértis Péter-Váradnál a Dunán keresztül hidat csináltat, melyen ásiak s görög lovasainak egy részét már által is szállította Bács vármegyébe mikor megtudta, hogy a Zriny hadnagyai, Alapy Gáspár és Kovács Miklós, Mohammed basát, Siklósnál összetörték. Boszúságában tehát megváltoztatja Szulejmán Egerre igyekező szándékát, lovasait visszahíja, a hidat felszedeti, és a pécsi bégnek Hamzának fejére parancsol, hogy Eszéknél, a Dráván minél előbb hidat készítsen, melyen Szulejmán minden táborával általszállhasson, és Szigetre Zrinyre siethessen. Nagy veszedelme volt Hamzának, hogy a Drávának épen akkor nagy áradása volt, mely miatt lassan haladhatott a munkában. Elküldötte volt már hozzá Szulejmán a fekete gyolcsot, mely a nyakszegésnek csálhatatlan előjáró postája szokott lenni. Mindazáltal életben maradhatott Hamza, minekutána Szulejmán maga szemével látta a víz ártását. Hogy a víz apadni kezdett, az egy mértföldnyi hosszúságú, és tizen-négy ölnyi szélességű híd is, melyen huszonötezer ember szüntelen dolgozott, mind össze tizenkét nap alatt elkészült. Nagy Harsánynál szállott volt meg Szulejmán, mikor ő hozzá érkezett Oroszlán a budai basa, aki a múlt napokban hijában próbálta Thury Györgytől elvenni Palotát, de őt Szulejmán maga színe eleibe sem bocsátotta, hanem a sátor előtt minden czeremónia nélkül mindjárt megfojtatta. Istvánft'y azt írja, hogy 1. aug. érkezett Szulejmán Szigethez, mások ellenben azt írják, hogy ő akkor még Mohácsnál volt, és ő. aug. ért oda el maga, noha már azelőtt való nap táborának nagyobb része ott nyugodott.

Az akanczgyák, asapok, jancsárok s több katonák, puskáik kilő-

vésével és olyan ágyúzással fogadták magok urát, melynek dörgése Kanisára és Lindvára is könnyen meghallott. Nagy volt a háromszori Alla kiáltás is, melyre Zriny a várból a Jézus nevét hangoztatta vissza. Legalább is vetik kétszázezer főre a török erőt, mikor ellenben Zriny csak harmadfél ezred magával volt a várban. Mindazáltal nem olvadt el az ő szíve, annak a rettentő sokaságnak látására, sőt maga embereit a vár piaczára gyűjtötte, és azoknak ily formálag beszélt: „Atyámfiai”! már látjuk nyakunkon a maga erejéhez bizakodó ellen-séget, mi pedig Istenbe vessük reménységünket. Ha ő felségét könyör-gésünkkel kérjük, nem fog elhagyni bennünket, mindenek felett szük-séges, hogy egy szívvel s akarattal legyünk. Azértis hittel kössük le magunkat egymásnak, legelőszöris én esküszöm meg, hallgassatok reáin: „Én gróf Zriny Miklós, ígérem először ugyan a nagy Istennek, azután a császári felségnek, a mi urunknak, és ennek a nyomorult tartománynak, s nektek is összegyülekezett vitézeknek, hogy bennete- ket soha el nem hagylak, hanem veletek akarok élni s halni, mind jót s mind gonoszt szenvedni; Isten, szent-háromság, atya, fiú, szent- lélek egy Isten engemet úgy segítjen! Azután a katonákat s lakoso- kat így eskette meg: Mi szigeti lakosok s katonák esküszünk a nagy Istennek, felsőségünknek, tartományunknak, s gróf Zriny Miklósnak, hogy mind holtig ő hozzá engedelmesek leszünk, vele élünk s halunk s a t. Továbbá ilyen parancsolatokat adott ki Zriny, hogyha ő meg találna halni, az ő nénjének fiát, Alapy Gáspárt ismerjék mindenek magok fejének; aki maga tisztje szavát nem fogadja, meghaljon; aki a törökök nyilaikon belövendő czéduláit olvasandja, és azokat mind- járt tisztjének be nem adandja, halál a fején; aki a néki rendelt hely- ről, tisztje híre nélkül eltávozik, menten fojtassék meg; aki másod magával setteg-suttog, azzal együtt felakasztatik; aki csak egy pénz árú tolvajságban éretik, halállal büntettetik s a t. Nagyobb bizony- ságnak okáért, a vár kapujához közel, egy akasztófát állíttatott fel egy katonának pedig fejét elcsapatta, aki tisztjére kardot rántott vala. Más nap az az 7. aug., mely akkor szerda volt, jókor lőni kezdték a törökök az új várost, és a vívás szinte estéig tartott. Csötörtökön s pénteken tovább is keményen folytatta Aliportuk az ostromot, azértis Zriny az új várost meggyújtatta, az ó-város kapuit pedig berakatta s töltötte. Szombaton s azt követő napokon, mind addig ágyúztatta Ali- portuk az ó-várost, míg 19. aug., hétfő nap, nagy vérontás után, a mieink kénytelenek voltak abból magokat a várba vonni, és az ó-várost a törököknek hagyni. Akkor nap háromezer török esett el, mindazáltal annyira örült Szulejmán az ó-város elfoglalásának, hogy Aliportuknak

mindjárt kétszáz aranyat küldött ajándékba, és öt további maga jól forgatásira serkentette. Aliportuk nem annyira az ajándéktól, mint az ura előtt való becsülettől lelkesítettén, még nagyobb tüzzel törette a külső várat két oldalról, de alig tölt két vagy három nap belé, hogy egy ágyú golyóbis, az ő állát, szép hosszú szakállával s gégéjével együtt elsodrotta, s őt egy szempillantás alatt megölte. Sejfedint állította Szulejmán ő helyébe, aki egyébkoris ugyan, de kivált a Szulejmán jeles napján, úgymint 29. aug., melyen ő ez előtt való időben Belgrádot s Budét elfoglalta, és második Lajos királyt Mohácsnál megverte, nagy reménységgel s erővel támadta meg a várat, maga Szulejmán is lóra ült, és úgy elevenítette katonái szívét a bátor ostromlásra. De valamint azelőtt már sokszor, agy most is tört agyarrakkal igazította azokat Zriny vissza, noha azok egészen a kétségbe való esésig viaskodtak. Sok bég hullott el. A többek közt szélyelszaggatta az ágyú golyóbis a memfisi basát, Egyptom igazgatóját. Mikor legvakmerőbben folya a külső várba való berohanásnak próbája, és a vár alá szolgáló lyuknak ásása, Szulejmán, a török császár, aki a mohácsi veszedelem, és így negyven esztendő oltá oly rémitő és gyászos név vala Magyarországnak, 4. sept. Sziget alatt meghal, hetvenhat esztendő korában. De mivel az ő haláláról senki Mohammed nagy-vezíren kívül semmit sem tudott, az ostrom minduntalan hevesen folyt; úgy hogy 5. sept. a külső vár, a sok zabbal, árpával, liszttel, füstölt hússal, halakkal, háromszáz hordó eczettel, ötven hordó borral s egyéb teméntelen enni s innivalóval, az ágyúknak nagyobb részével török kézre jutott. Zrmy pedig maradék kevés száma népével, a belső várba kénytelen volt magát vonni, ahol csak kevés ágyú s élelem volt, annyira, hogy a következő napokon egynehány gyermekek s asszonyok éhen haltak el. Elégett volt már a külső vár, de meggyújtották a törökök 7. sept. a belsőt is, reggeli hat óra tájban, melyet a legmunkásabb igyekezet sem volt képes megoltani többé. Azonban Mombammed nagy-vezír a számtalan törökséggel a várat úgy körülkerítette, hegy a várból egyebet csalmánál, puskánál, s más fegyvernél látni nem lehetett. A belülről fenyegetődző veszély, semmivel sem volt kisebb. Ugyanis a tűz már a puszkaporos épülethez közelített.

Mindezeket Zriny látván, előhozatja legkönnyebb ruháját, dolmánya zsebjébe a vár kulcsait és száz aranyat teszen, annak számára, aki őt elesése után meg fogja fosztani. Továbbá kardjait rendbe próbálgatja, és amelyiket azok közül legalkalmasabbnak s erősebbnek gondolt, kiválasztja. Azután kimegyen a vár piaczára az őt váró katonákhoz, akik már akkor hatszázra olvadtak vala, azokat egy rövid

fontos beszéddel a bátor viaskodásra serkenti, és hogy azok is azt cselekedjék amit ő, arra kéri. Az elesendőknak Istentől jutalmat, az életben maradandóknak az emberektől dicséretet ígér s jövendő. Utoljára a Jézus nevét háromszor segítségül hívja, a vár kapuját kinyitítja, egy vas darabokkal töltött ágyút az ellenságre süttet, mely a közöl mintegy hatszázat a földre terít, az ágyú füstje közt maga Zriny legelől kivont karddal és egy kisdéd pajazzsal a hídon álló tárotokra rohan, kik közt minekelőtte még ékesítendő drága életéért illendőképen boszút állhatott volna, őt a jancsároknak három golyóbisa a földre verte, melyen való örömeiket a törökök egynehány Alla kiáltással jelentették; s Zriny megrémült magyarjai s derék horvátjai pedig a várba visszafutamodtak, kiknek oda a törökök utánok lódtak, őket, magok túrhető kárával ölték, vágták, és csak keveseket hagytak közölök életben, az asszonyokon a gyermekeken kívül, akiket örökös rabságra vittek. Azonban mikor a törökök a várban fel s alá kutatnának, és a prédát egymás keféből torkodnak, a tűz a puskaporos toronyhoz jut, azt fellobbanlja, mélynek a törökök közel mintegy háromezeren lőnek áldozatává. Nagy sírást-rívást okozott ez kívül a török táborban, ki atyját, ki fiát, ki egyéb rokonságát keseregvén. Mindössze mintegy húszezerre teszik a Szigetnél elveszett törökök számát, de azok helyébe legalábbis elvittek ők ugyanannyi számú keresztényen rabot Somogy, Zala és Vas vármegyékből magokkal. Más nap 8. sept, mely akkor vasárnapra esett, a Zriny fiáját a többiekével együtt, a már hátán fekvő Szulejmán táborához egy hajttásnyira áttette karokra s rudakra Mohammed nagy-vezír. Hétfőn pedig különösen a Zrinyét a maga öcscséhez Mustafához, a budai basához küldötte, ki is azt selyembe takargatta, és két paraszt által Györhöz, a Maximilián király táborába vitette, ahonnan azt az ő egyik veje Batthyány Boldizsár Csáktornyára vitte, és ott minden érzékeny szívűeknek s vitézségét becsülni tudóknak siránkozásai között, az ő első felesége Frangepán Katalin, és attól való egy leánya s két fia mellé a szent hegy templomában eltakarította. Negyvennyokz esztendő korában történt vitéz halála. Nem hitelre, hanem nevetségre méltó az a beszéd, hegy ő ölte volna meg Szulejmánt. Mind első, mind második feleségétől Rosenberg Évától, számos gyermekeit látta, kik közül itt csak azokat szükség említeni, akik házasságot s emberkort értek. Csak egy fia volt, t. i. György, aki ő helyébe tárnokmester lett, A többiek mind leányok, úgymint Ilona, először Országh Kristóf, azután Balassa István felesége, Katalin, ki is először Thurzó Ferenczesel, azután Forgách Imrével élt házasságban; Dorottya, a már említett Batthyány

Boldizsár hitvese; Orsolya, alsó-lindvai Bánffy Miklós kedvese; Borbála Thurzó Elek házastársa; Margit, Homonnay Miklós élete párja; és Magdolna, kit Teleky István tartott maga kebelében s ölében.

Zsigmond. Harminczadik magyar király, negyedik Károly császár és cseh király fia, 1368. eszt. febr. 15. napján született, Nagy Lajos királyunknak férfi gyermeke nem lévén, a maga leányát Máriát ennek a Zsigmondnak szánta. 1372. eszt., azután pedig azt neki el is jegyzté 1377. eszt. Hogy pedig Zsigmondot, a magyarokkal annál könnyebben megszerettesse, egyszersmind a jövőbeli igazgatásra alkalamosabbá tettesse, őt még jókor, gyermekkorában, a maga udvarába hozatta, ott nevelte és a magyar nyelvre megtaníttatta. Érezvén Lajos a maga naponként való gyengülését, halála előtt kevéssel, 1382. eszt. a lengyeleknek Zólyomba diétát hirdet, és azokat ide kihíja. A megjelent lengyel rendeknek, a tizennégy esztendő Zsigmondot királyoknak ajánlja, és azokat annak hűségére felesketti, azután Zsigmondot egy magyar sereggel Lengyelországba küldi, hogy ott némely rendtelenségeket hozzon helyre. A gneanai (gnieznói) érsek Bodzanta, a nagy Lengyelország kapitánya Domarat, és más főemberek voltak a Zsigmond kísérei. Jól kezdetek eleinte folyni az ő dolgai, Kozmin várát nem sokára megvette, az engedetlen aenWi herczeget Szemovjtot keményem szorongatta. Azonban Lajos kévést idd: alatt meghal, és a Zsigmond szerencséje hirtelen megváltozik. Ugyanis a lengyelek arra kérték őt egynehány ízben, hogy Domaratot, a félebb említett kapitányt, hivatalából tegye ki, melyre mivel nem hajlett, a lengyelek annyira meggyűlöltek őt, hogy a radomski gyűlésben elvégezték. hogy nem őt, hanem Hedviget, a Lajos második leányát fogják magok királyának tenni, és annak magok fognak egy férjet választani. Sokan voltak akik Szemovitot, a maszovi herczeget szánták férjül Hedvignek. Eleget protestáltak ez ellen a dolog ellen a gyűlésben a Zsigmond jó emberei Bodzanta és Domarat, de mind haszontalan, mert az ott levő lengyel főrendek a végzését megpecsételték és a vjelkaai gyűlésre elküldették, hogy az ott is erősíttessék meg. Ez a gyűlés ugyanazon 1388. eszt. tartatott Visliczán Miklós napján. Megjelent ott Zsigmond is, hogy a krakóiakat és sandemiriakat maga hűségére feleskesse, de abból semmisen lett, mert Erzsébet, a Lajos király özvegye, ezen gyűlésre az egri és csanádi püspököket követségbe küldötte, akik által azt kérte a lengyelektől, hogy sem Zsigmondnak, sem másnak hűségéké fül ne esküdjenek, míg ő a maga két leánya, Mária és Hedvig felől rendeléseket nem te-

szen. Örömezt reállottak erre a Zsigmond ellenségi, és neki Magyarország vissza kellett jönni. Minthogy pedig sokan a lengyelek közül, nem akartak a még neveletlen Hedvig után várakozni, Szemovitot választották magok királyának. Ezt hallván a Lajos özvegye Erzsébet, 1383. eszt. Zsigmondot Szemovit ellen küldi tizenkétezer magyarral, akikkel ő Masoviában igen sok kárt tett Semovitnek és jobbágyainak. Kétség kívül tovább is pusztított volna Zsigmond, de közbevetette magát László, opoliai (opptelni) herceg, aki ez előtt való esztandókben magyar palatinus volt, és Szemovitnek ő tőle fegyvernyagvást nyert. Azonban a lengyeleknek nagyobb része, megszűnés nélkül sürgette Erzsébetet, hogy Hedviget hozzájuk küldje el, hogy azt ők megkoronázhassák; de mivel tovább is szerette volna azt magánál megtartani és nevelni, 1384 eszt. Zsigmondot küldötte el, hogy igazgassa a lengyeleket, míg Hedvig értelmesebb esztendőket érne. Mihelyt meghallották a lengyelek, hogy Zsigmond akar ő hozzájuk menni, mindjárt összszegyültek Sandecs városához, és Zsigmond eleibe, aki már akkor Lahryénál járt, követeket küdöttek, s neki kereken megizenték, hogy ő hozzájuk ne menjen, mert őt se királynak, se igazgatónak nem fogják befogadni; ha pedig csakugyan bemegy országokba, mint ellenséggel úgy fognak vele bánni. Megállapodott Zsigmond ezen izeneten, tovább nem ment Lublyónál, és csak azt kérte ki a lengyeletől, hogy legalább pünköstig még várakozzanak Hedvig után. Azalatt míg ezek így folynak, némely magyar és horvát főrendek mindinkább-inkább elidegenednek az özvegy királynétól Erzsébettől, és Máriától a Zsigmond jegyesétől. Nyilván panaszkodtak az aszaonyi uralkodás ellen, és Nápolyból Kis-Károlyt magyar királynak meghítták. Mikor meghallotta Erzsébet, és az ő neki kedrvezők, hogy Kis Károly már a Magyarbirodalomba beérkezett; hogy neki annál inkább ellenállhassanak, tovább nem halasztották Zsigmondnak Máriával való lakadalmát s összszekelését, hanem őket összszeeskettették 1385. eszt. De nem merte Zsigmond Kis Károlyt Budán bevárni, hanem Csehországba haza szaladt; mely Károlynak értésére esván, annál bátrabban sietett Budára, és magát kevés napok alatt Fehérváron megkoronáztatta. Minekutána ezt a Károlyt Erzsébet megölette, kezdett Zsigmond is valami részt venni az ország igazgatásában, egészen pedig azalatt adatott neki által az ország, és az alatt koronáztatott királynak Fehérváron 1387. eszt. marczius utolsó napján, míg az ő felesége Mária az újvári fogságban volt A velencei követ Barbó Pantaleon sokat munkálódott benne, hogy Zsigmond a magyar koronát elnyerhesse.

Első gondja az volt Zsigmondnak a koronázás után, hogy a maga feleségét Máriát a fogságból kiszabadítsa, melyben a már nyolcz hónap óta szenvedett, annyira is ment a velenczések segítsége, az ifjú Gara Miklós, Maróthy János, Lossonczy István és mások hűsége által, hogy azt onnan két hónap alatt szerencsésen kimentette, innak halálos ellenségeit pedig, Horváth Jánost és egyebeket öldöste, közölök Bosnyákországban sokakat el is fogatott 1388. eszt. De másfelé is kellett neki a maga figyelmetességét függeszteni A rácok ki akarták magokat vonni az ő hatalmit alól, ezek ellen kellett ő neki 1889. eszt. hadakozni, akik ellen agy látszik szerencsés volt, nevezetesen Borics várát, Orsovához nem messze megvette. 1390. eszt. a moldvai oláhok rebellis vajdáját, Istvánt kellett az engedelmességre visszahajtani.

Azalatt míg ennyifelé osztja Zsigmond a maga hadi erejét, Hedvig, a lengyel királyné, Gács és Lodomér országokat ő tőle fegyveres kézzel elfoglalja. Kénytelen volt ezt akkor Zsigmond behányt szemmel elnézni, sokfelé való kapásai lévén. Szükségesebbnek ítélte a Besnyákországban zenebonáskodó pártosokat leültetni. Elment tehát oda; 1392. eszt. és Dobor várát megvette, melynek az a jó következése lett, hogy az oda való király Dabissa, személy szerint ő hozzá ment, és neki örökös engedelmességet ígéri Hasonló szerencsével hadakozott 1395. eszt. Oláhországban a törökök ellen, akiktől Kis-Nikápoly, várát visszavette. míg odajárt, mag nélkül meghalt Mária, az ő felesége, mely értésére esvén a Hedvig férjének, a lengyel királynak, Sft egész Magyarországot el akarta foglalni, de Kanisay János esztergomi érsek őt abban meggátolta.

Azonban Bajazet a török fejedelem mindinkább-inkább terjesztette Európában a maga birodalmát, és Bolgárországban is kezdette magát megfészkelni Zsigmond, követei által megintette őt, hogy Bolt gárorazágnak hagyjon békét, de Bajazet az ő követeit mindaddig) magánál tartotta, míg egész Bolgárországot el nem foglalta, akkor pedig fegyvereit a követeknek megmutogatta, és azt izente tőlök vissza, hogy ő az elfoglalt Sildekhez elegendő jusát tartja. Minthogy a török, hatalom, nem csak a Magyarbirodalmat, hanem az egész keresztyéniséget fenyegette, Zsigmond segítséget kért magának Nemei Olasz-Francia és más országokból, aminthogy sok felől alkalmas segítő, népet is kapott, annyira, hogy mikor roppant hadával megindult Bajazet ellen, azt merete, mondani, hogy ha az ég leszakadna is, azt az, ő tábora, kopjája hegyén meg tudná tartani. Orsova és Vidin várain próbált Zsigmond szerencsét, és azokat a törököktől visszavette. On-

naa Nagy-Nikápoly várához szállott, közel oda, amint az Olt vize a Dunába szakad. Már itt elhagyta őt az eddig kedvező szerencse. A heves francziák nem várták az ő rendeléseit, hanem külön vállalkoztak, és a törökökkel idő előtt összecsaptak. Thuróczy azt írja: hogy lovaikról leszállottak, és gyalog viaskodtak a törökökkel, lovaik pedig a táborba visszaszaladtak, melyeket a magyarok és más nemzetek látván, azt gondolták, hogy a francziák már mind meghaltak, mely képzelődés annyira megrettentette őket, hogy mindnyájan futáshoz készültek. Azonban a francziák derekasan küszködtek ugyan, de a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek lévén, a derék táborhoz visszaszaladtak. Nyomokban voltak mindenütt a győzedelmes és neki bátorodott törökök, és kevés ellentállás után az egész keresztény tábort szélyelverték, és nagy vérontás közt elszélesztették. Bz a veszedelem 1896. eset. sz. Mihály napja tájban esett. Látván Zsigmond népének veszedelmét, Kanisay Miklóst és Gara Jánost Magyarországra visszaküldi, hogy itthon a szerencsétlen történetről tegyenek bárt, és az ő képében az országot igazgassák, maga pedig kevés kísérelővel a Dunán Konstantinápolyba evezett, onnan talán Rhódus szigetébe is elment, és a következett esztendőnek elején nádori hajókon jut vissza Dalmáziába.

Míg odajárt, némely nyughatatlan emberek, p. o. Laczk István és egyebek, a Kis Károly fiát Lászlót Nápolyból királynak meghitták, de annak előtte forogván atyja szomorú példája, még ekkor nem mert eljöni. Mindezért, mind máskori hűségtelenségeiért, Zsigmond Laczk Istvánt a körösudvarhelyi gyűlésen megölette 1398. eszt. De még ezzel nem fogytak el az ő roszakarói, sőt annak megöletéséhez hozzá járulván Mária halála óta az ő fajtalan élete, az ország nagyjainak nagyobb részét magától annyira elidegenítette, hogy azok őt 1899. eszt. Budán elfogták, és a visegrádi várba fogságra vitték. Onnan Gara Miklós ótf kezességen kivette, és hogy a nagyobb veszedelemtől megoltalmazhassa, a maga várába Siklósra vitte. A volt Zsigmondnak szerencséje, hogy a főrendek közt hasonlós támadt, és nem egyezhettek meg benne, kit tegyenek ő helyébe királynak. Némelyek Albert ausztriai herczeghet, mások a lengyel királyhoz, mások ismét Nápolyi Lászlóhoz ragaszkodtak; Gara Miklós pedig egynéhányad magával a Zsigmond visszállítását sürgette, és annyira is boldogult, hogy a rendek megegyezésével, tizennyolcz hétig tartott fogsága után, őt Siklósról szabadon bocsáthatta, m. u. vele azoknak gráciát ígértetett volna, akik az ő fogságát okozták. A hazánkefeeli írók az ő fogságát nem 1899., hanem 1401. esztendőre, április végére teszik,

amely úgy látszik hihetőbb is. Ugyanezen esztendőben október végén adott Pápán költ királyi levelében gráciát mindazoknak, valakik csak ő ellene vétettek.

Ez idő után mindég kegyelmesebben bánt ő az engedetlenekkel és rebellesekkel, mint annakelőtte, melylyel igen sokat nyert. Sokat nyert azzal nevezetesen 1403. eszt., amikor Bebek Imre, Hervoja és mások Nápolyi Lászlót Dalmáciába hitták, és Zádorban királynak koronázták; mert akkor is mind azoknak gráciát hirdetett, valakik Lászlóhoz hajlottak, és ebből az lett, hogy az ő hűségére oly sokan visszaállottak, hogy Lászlónak három hónapi rövid királysága után, Nápolyba haza tellett pironkodni. Sok viszontagságai között, különös hűségét tapasztalta maga iránt Debreczen városa lakosainak, és épen azért erősítette meg azoknak 1405. eszt. régi szabadságaikat, és azokat újakkal is toldotta. Ugyanakkor azt is parancsolta, hogy az a város köfállal kerítették be, de bizonytalan micsoda sikere lett a parancsolatnak. Nem volt többé panasz Zsigmondnak életére sem, m. u. Borbálát, a Cillei gróf leányát 1400. eszt. elvette.

Másképen is igyekezett ő az ország nagyjainak szívöket megnyerni; nevezetesen 1408. eszt. feleségével Borbálával együtt a sárkány rendet felállította, és abba a felsőbb rangú magyarokat bevette, p. o. Garai Miklóst, Tamásy Jánost, Laczk Jakabot, Maróthy Jánost, Széchy Miklóst, Cheh Pétert, Csáky Miklóst, Nádasdy Mihályt és másokat. Akiket ő ezen rendbe bevett, azoknak királyi kegyelmét ígérte, sőt azt is magára vállalta, hogy ha azok meghalnak, az ő árváiknak és özvegyeiknek, agy fogja gondjokat viselni, mint maga. saját gyerr mekeinek és tulajdon feleségének. Ezenkívül azt is fogadta, hogyha ezen rendnek valamelyik tagjára meg talál haragudni, az olyannal, nagy indulattal és fúriával nem fog bánni, hanem annak dolgát a rendek többi tagjai eleibe terjeszti, és amit azok ítélnék, azon meg fog nyugodni. A rendek tagjai pedig a többek közt arra kötelezték magokat, hogy akármely veszély értésökre esik, mely a királyi házat fenyegetné, azt annak bejelentik, s az országot mindenféle ellenségi ellen hűségesen ótalmazzák. Ezenkívül kötelességök volt azoknak, hogyha valaki közölök meghal, annak temetési pompáján mindnyájan megjelenjenek, aki pedig oda el nem mehetne, a megholtért harmincz misét szolgáltatni tartozzék. Csak egy nap tartoztak ugyan a megholtat gyászolni, de a gyász ruhát más nap valami szegénynek kellett ajándékozni s a t. Megváltozván Zsigmondnak maga viselete, megváltozott a mások ő iránta való hajlandósága is, és nem csak a magyarok, hanem más nemzetek is annyira becsülték őt, hogy 1410.

eszt. római császárnk választanak. Azután való esztendőben az angol király, Stokes János nevű követét küldötte ő hozzá, hogy az által barátságát kikérje, és a két hatalmasságnak országai közt kereskedést állítson fel, de micsoda sikere lett ennek a követségnek, bizonytalan. Azonközben nem felejthette Zsigmond Gács és Lodomér országoknak lengyel hatalom alá vató jutását, de sem ideje, sem költsége arra nem lévén, hogy azokat fegyverrel vegye vissza; a lengyel királyt Ulászlót Lublyóba hitta, hogy ott azon országok felől személyesen végezzenek egymással. Egy ideig tartott tanácskozás után, 1412. eszt. mart. 15. napján örökös békességre, és ilyen egyezsége lépett a két király: hogy mind Veres-Oroszország, mind Podolia maradjon a lengyel hatalom alatt mindaddig, míg vagy Zsigmond, vagy Ulászló meghal, sőt azután is öt esztendeig, és azon öt esztendő alatt határozza meg aztán Magyar és Lengyelország, melyikhez tartozzanak as említett tartományok. Hasonlóképen Moldvaországa is lengyel kéz közt maradjon, hanem mikor Zsigmond a törökök ellen hadakozik, akkor tartozik a lengyel király a moldvai vajdát arra kényszeríteni, hogy Zsigmondot egész erejével segítse, ha pedig a vajda nem akarna segítséget adni, akkor Zsigmond és Ulászló, Moldvaországot egymás közt osszák két felé. Megkészlván a békesség, Zsigmond Ulászlót belebb is hitta Lublyóból az országba, hogy itt a nevezetesebb városokat nézze meg. Elfogadta Ulászló a hivatalt, és először Kassára, Tokajba, Debreczenbe, Váradra, Egerbe, onnan Budára utazott, melyhez hasonlító királyi udvart, épületeire, pompájára és fényességére nézve, az akkori írók abban az időben, egész Európában nem tartottak. Ugyanakkor másunnan is sok fejedelmi ember érkezett Budára, úgymint a bosnyákországi király, ausztriai, bajor herczegek, ezenkívül Francia, Olasz, Cseh, Bolgár, Görögországból sok nagyméltóságú személy, akiket Zsigmond bajvívásokkal, a Csepel szigetében való vadászattal, és egyéb efféle multságokkal gyönyörködtetett. Mintegy öt hónapi mulatása után Ulászló haza indult. Visszaadta neki Zsigmond Lengyelország arany koronáját, a királyi pálczát, arany almát, és egyéb drágaságokat, melyeket még Erzsébet, első Lajos király édes anyja hozott vala el Lengyelországból, mikor annak igazgatásából hazajött. Még ugyanezen esztendőben zálogba vetette Zsigmond Ulászlónak a tizenhárom, vagy inkább tizenhat szepességi várost, kilenczvennelcezer hatszáz hatvanhat forintba, de amely summát ennél mások többre, mások kevesebbre tesznek. Ezt a pénzt kiváltképen azért vette fel, hogy a velenczések ellen kezdett hadat annál könnyebben folytathassa, akik őt egész Dalmáciából ki akartak szorítani.

De sok oka volt neki arra, hogy azokkal 1413. eszt békességre, legalább öt esztendeig tartandó fegyverszűnésre lépjen.

Nem utolsó volt azon okok közül az a veszedelmes szakadás az anyaszentegyházban, mely már harminczöt esztendő olta várta az orvosló kezeket; t. i. annyi esztendő olta szüntelen két pápa volt, akik mindketten magokat törvényes pápáknak tartották, és egymást üldözték. A közelebb írt esztendőben pedig, már annyira ment a dolog, hogy nem két, hanem három pápa volt, kik egymással vetélkedtek, u. m. XXIII. János, XII. Gergely és XIII. Benedek. Minden jól gondolkodó óhajtotta ezen hasonlásnak elenyészését. Maga János pápa követői által Zsigmondra bízta, hogy rendeljen időt és helyet a közönséges eklézsiai gyűlésnek, melyen a három pápa közt fenforgó pert az összegyűlendő atyák eligazítsák. Zsigmond az egész keresztyénséghez intézett levelében kihirdette, hogy ő a gyűlés helyéül Eonstanczia (Kostnicz) városát választotta, a gyűlésnek ülései pedig 1414. eszt. nov. 1. napján fognak elkezdődni. Minekelőtte a gyűlés beállott volna, elment Zsigmond János pápához, és ő vele először Placentia, azután Landa városában hosszas beszélgetést tartott. Még az említett esztendőben Achen városában magát ezüst koronával megkoronáztatta, nov. s. napján onnan Konstancziába indult, és oda még karácsonra el is érkezett, ahol ő előre olyan jó rendeléseket tétetett, hogy az amintegy százezer idegen, akik oda gyülekeztek, és azoknak lovaik, semmi szükségét nem láttak. A következett 1415. eszt. a gyűlés fő céljának elérésén munkálódott Zsigmond, és először is János pápát vette sok küszködés után reá, hogy a pápaságról lemondjon. Azután Gergelyt akarta arra venni, de Gergely ezt a gyűlést nem akarta törvényesnek ismerni, azon az okon, mert azt az ő ellensége János pápa hitta vala össze. Hogy tehát az összegyűlt atyák ő vele annál könnyebben bánhassanak, jul. 4. napján, melyen a tizennegyedik ülés tartatott, Zsigmondot tették előlülőnek, amikor aztán Gergely levele által a gyűlést törvényesnek vallotta, és a pápaságot hosszas erőltetés nélkül letette, és azzal Zsigmond is az előlülő helyet ott hagyta, Már csak Benedek volt hátra, akivel le kellett volna tétetni a pápaságot; de ez Spanyolországba vette vala magát, és ámbár hetvennyolcz esztendős öreg volt, még is legerősebben ragaszkodott a pápasághoz. Arra határozta tehát magát Zsigmond, hogy Spanyolországba elmenjen, és ott személy szerént beszélje reá Benedeket a pápaságról való lemondásra. September 18. napján érkezett Zsigmond Perpinián városába, de ott Benedeket sok untatás után se vehette semmire, mindazáltal az a haszna volt ennek az ő útjának, hogy az arragoniai,

castiliai és navarrai királyokat a Benedek iránt való engedelmességtől elvonta, és tőle egészen elidegenítette, akik pedig annak mind ekkoráig nagy pártfogói voltak.

Azalatt míg Zsigmond Spanyolországban járt, a francziák az angolokkal megütköztek. Zsigmond feltette magában, hogy ezen két nemzet közt békességet szerez. Minthogy pedig a francziák vesztekkel vala a hadban, agy gondolkodott, hogy azok könnyebben fognak hajlani a békességre. Először is tehát azokhoz ment, és 1416. eszt. mart. 1. napján Parisba érkezett. Minekutána ott Károly királynak eszét megértette, Angliába indult. Mikor ott. a partra a maga tizennégy-száz kísérő magyarjával kiszállott, készen várta őt a király országának nagyjaival, éa őt igen nagy örömmel fogadta. Május 7. napján vezette be őt a király Londonba, és neki Vestmünsterben, a maga lakóhelyében mutatott. szállást. Már közel végrehajtá Zsigmond a békességet, mikor Parisból izenetet vészen, hogy Károly király neki tett ígéreteitől elállott, és őt a békességnek további eszközlésétől eltiltja. Megboszankodott ezen víveszségen Zsigmond, és az angolokkal a francziák ellen Kantuáriában szövetséget kötött aug. 15. napján.

Ezekután Zsigmond Konstancziába (Kostnietz) visszaindult, és oda 1417. eszt. 27. jan. az atyáknak nagy örvendezéseik közt érkezett meg, onnan való elmenetele után másfél esztendővel. Sok viszátkodás után meglett Márton napján a pápa választás, és épen azért választotta magának az új pápa az V. Márton nevet. Mihelyt megtudta Zsigmond, kire mentek a voksok, mindjárt bement a választóhelyre, és ott az új pápát, annak lábainak megcsókolásával tisztelte meg, és mikor az onnan lóháton kijött, annak lovának zaboláját jobb felől ő fogta, másfelől pedig a brandenburgi választó fejedelem, akinek már azelőtt Zsigmond négyszázezer forinton Brandenburgot eladta, és akinek maradéki közöl való a mai porosz király. Vége lett egyszer ennek a híres gyűlésnek 1418. eszt. április vége felé; de vége lett a velenczésekkel kötött fegyvernyugvás idejének is; és épen ezért Zsigmondnak haza felé kellett indulni Konstancziából. Útjában eleibe mentek neki a velenczések követei Paqsau városában, és bizonyos feltételek alatt kérték őt a békességre, de ő arra akkor nem állott, ámbár hatezer aranyból álló ajándékkal is kínálták. 1419. eszt. február elején ért haza Zsigmond Pozsonba.

Azután való esztendőben, Venczel halála után, cseh királynak koronáztatott Prágában, a Húsz János követőinek ellenökre, akik ellen ő. azután közel haláláig hadakozott, még pedig többnyire mindég szerencsétlenül. Ezek a hussziták Ulászlót, a lengyel királyt hitták vala

meg cseh királynak, de m. u. Zsigmond ő vele 1423. eszt. békességet kötött, többé Csehországnak Zsigmondtól való elfoglalásán nem iparkodott. Ekkor ismét behítta volt őt Zsigmond Késmárkra és Lőcsére.

Ebben az esztendőben ismét más nagy vendégei is érkeztek ő neki, n. m. az austriai, bavariai (bajor) siléziai hercegek, és liánnel a görög császár. Ennek jövetelét meghallván, eleibe ment a főrendekkel, és úgy kísérte be őt Budára. Ennek elmenetele után, Amurát török fejedelem követe érkezett ő hozzá, aki látván az ő udvarának fényességét, annyira elbámult, hogy alig tudta ura kívánságát előadni, ajándékot mindazáltal előmutatta, és két esztendeig tartandó békességet nyert. A következő esztendőben Erik a dán király jött Zsigmond látogatására. Ezzel elment maga is Krakóba, Zsófia lengyel királyné koronázása pompájára. Ott léteben ismét megerősítette Ulászlóval való barátságát, és az ő neki a husziták ellen ötezer embert ígért Erik visszakísérte őt onnan Budára, maga pedig jeruzsálemi útját tovább folytatta. Azután kevéssel a portugál király fia jött az ő udvarába tapasztalás kedvéért. Ez a királyfi, mint Portugáliában hallatlan újságot, úgy adta hírül atyjának, hogy a Duna keresztül fagyott.

Már egynehány esztendőktől fogva, akármerre fordította Zsigmond a maga fegyverét, mindenütt szerencsétlen volt. Szerencsétlen volt nevezetesen 1428. eszt. Rácországban Galambócz váránál, melyet a frigyszegő törököktől akart vala visszavenni. Ezen hadra semmi segítséget nem küldetett neki a lengyel király a moldvai vajdával, melylyel pedig tartozott volna az 1412. esztendei alku szerént, melyről felébb volt emlékezet. Erről a dolgról panaszkodott Zsigmond, mind magánál Ulászlónál, mind a lengyel főrendeknél, mind a litván hercegnél, Vitáid Sándornál, levelei által. Sándor herceg tartván attól, nehogy a levelezésről fegyverkezésre kerüljön a dolog, azon volt, hogy Zsigmond és Ulászló erről a dolgról szemben beszéljenek s végezzenek. Annyira is boldogult, hogy Zsigmond feleségével együtt 1429. eszt. Luczkó városába ment, ét azt kívánta Ulászlótól, hogy a régi egyezés szerént, Moldvaországon osztozzanak meg, de azt Ulászló holmi keresett színek alatt csak mellőzte, melyen Zsigmond megboszankodván, feltette, hogy Sándor herceget, aki maga is megjelent volt Luczkóban, és aki neki kedvezni látszott, Litvániában királylyá teszi s koronáztatja. Mikor 1480. eszt. a norimbergai (nürnbergi) diétán volt Zsigmond, onnan köveit el is indította volt a koronával Litvániába, de a Sándor halála ezt a pert ketté szakasztotta.

Haza fordult volt ugyan Zsigmond 1431. eszt. Budára Norimbergából, de itthon kevés ideig mulatott, hanem Olaszországba indult, hogy ott magát Majlandban, a császári vas koronával megkoronáztassa, mely nov. 25. napján meg is lett, a sz. Ambrus templomban, a majlandi érsek által. Azutánis úgy látszik mindenkor Olaszországban mulatott Zsigmond, ott sok kedvetlenség között töltötte idejét Sena (Siena) és más városokban, mindaddig, míg valami nehezen reámehetett, hogy IV. Eugen pápa ét Rómában, épen pünköst ünnepén, 1433. eszt., az arany koronával megkoronázza. Rómából Basileába (Bázel) sietett az eklézsiai nagy gyűlésre. Még ugyanazon esztendőben megkeresték őt ott az Amurát török császár követei drága ajándékokkal, egy örökös békesség iránt, akiket ő a basileai templomban hallgatott meg, császári ékességeibe felöltözve. Minthogy a gyűlésen minden dolgok deák nyelven folytak, a németországi fejedelmek pedig ahoz teljességgel semmit sem értettek, azt írják, hogy Zsigmond azokat keményen megdorgálta, és arra intette, hogy kövessék a magyarok példáját, akik a magok gyermekeiket alkalmas tanítók kezei alá adják, és a deák nyelvre idején megtanítatják. Basileából 1434. eszt. indult hazafelé Zsigmond. Útjában Regensburgban köszöntötték őt a csehek követei magok királyoknak.

Hazaérkezése után többnyire Pozsonban mulatott, hogy onnan minden országaira ügyelhesen. Mindazáltal nem felejtkezett el régi lakó helyéről Budáról, hanem azt szorgalmasan építtette ezutánis és csinosította. Utoljára 1436. eszt. látta Budát, onnan indult el jun. 10. napján a cseh követekkel Prágába. Ezen útjában Iglón adta arról a cseheknek és morváknak királyi levelét, hogy azok aszerént élhetnek az úrvacsorájával, amint akarnak, akar egy, akar két szín alatt. Prágába aug. 23. napján érkezett el. örömben töltötte volna ő ott a maga napjait, annyival inkább, mert a rebellis Rohacz, aki mindedig magit neki elleneszegezte vala, kézre került 1437. eszt., ezenkívül a győzedelmes magyarok egynehány fogoly törököket küldöttek oda ő hozzá; de felzavarták az ő örömét egy felől az öregségnek unalmi, és a halálnak közeledését jelentgető nyavalyák; más felől az ő feleségének Borbálának, az ifjú lengyel királyijai ideje előtt való házasságbeli szövetkezései, melyek ő neki jókor értésére estek. Mivel pedig voltak már Csehországban olyanok, akik örömet nyújtották a magok kezeit Borbálának, az ő szándéka előmozdítására, és az ő titkos szeretőjét, az ifjú lengyel királyt kívánták inkább magok királyának, mint Albertet, akit Zsigmond szándékozott maga helyébe hagyni, nem bátorzkodott Zsigmond benn Csehországban Borbálát maga határi közé

szorítani, hanem vele együtt, ha mind betegen is, Morvaországba, Znoim (Znaym) városába utazott, és ott őt fogságba tétette. Érezvén testében a nyavalyáknak mindinkább való hatalmazását, halála előtt kevéssel, a nála lévő magyar és cseh főembereket szobájába behívatta, és azoknak királyul a maga vigét Albert ausztriai herceget hathatós szókkal ajánlja. Rendelését megtéve, ugyanott Znaymhan meghalt 1437. eszt., boldogasszony fogantatása napján, életének hetvenedik, magyar királyságának ötvenegyedik esztendejében, Erzsébet leánya maradt Borbálától, aki a most említett Albertnél volt férjnél. Maga hagyása szerint, holtteste Váradra hozatott, és a sz. László lábaihoz temettetett, ahol ő életben nem. egyszer áhítatoskodott Rensner Miklós a következő versekbe foglalta rövideden az ő életét:

Marchio Brenne, tuus fueram: mox Pannoni, ora
 Et regni tenni frena Boeme tuí.
 Sat felix pacis stndiis, sed inutilis armis
 Adversante gero Turcica bella Deo.
 Gura mihi servire Deo, dare praemia Musis,
 Et colere, et doctos semper amare Viros.
 Jura sequi signata; breves eitendere census,
 Et dare quae faciles vix tribuere Dei.
 Concilium Patrum cogo, regnumque Lemannnm
 Gua medio Bhenns dividit amne lacum.
 Pontifices Latio pello tres orbe; peractis
 Bis septem lustris compleo fata senex.

Zuárd. Lásd Szoárd.

Zudar. L. Czudar.

Zuus vagy Szús János. Horvát és dalmátországi bán volt, első Lajos király alatt 1857. eszt. és azután is. Mások Chucz vagy Chus Jánosnak is nevezik őt; és így talán ő, volt az a Chucz János magyar, aki első Lajossal 1850. eszt. odajárt a nápolyi hadban, és akitől azt írja Gravina, hogy minekutána ott a szent severini gróf maga hitét egynehányszor megszegte volna, Lajos az ő birtokára nyomult be, azokat elfoglalta, és azokat Laczk Istvánnak, az erdélyi vajdának, és ennek a Chucz Jánosnak ajándékozta. Az ő bánágában 1357. eszt., minekutána ismét felbomlott a békesség Lajos király és a velenczések közt, kétszázezer főből álló táborral beütött Lajos Dalmáciába; ropant seregének felét Zuus bánnál ott hagyta, másik felével pedig

maga Istria felé a szárazon Olaszországba a velenczések tartományira sietett. Mind a két oldalról nagy szorongatásokat kellett kiállani a velenczéseknek, kik is a békességet, melyet azelőtt kevéssel oly igen olcsón megvehetnek vala, már most agy kívánták megvásárolni Lajostól, hogy Tragur (Trau) és Spalatro városait neki önkényt általígyérték. Megtudták ezt ezen két városnak lakosai, hogy tehát őket a velenczések ilyen áruba ne bocsáthassák, ő velök ne kalmárkodhassanak, és hogy Lajosnak annál inkább kedvét találhassák, a velenczéseket megelőzték, és magokat ennek a Znns bánának önkényt általadták. Mikor Noná városát ostromlaná Zuns, Sibenik (Sibenicó) városa hozzá izent, és a magyar korona alá állott, de Nona mindaddig fejeskedett, míg az éhség őt is engedelmességre hajtotta. Ezt a Zuust rendelte volt ki Lajos 1358. eszt., Széchy Miklóssal azon véres zenebonának megvizsgálására, melyet a múlt esztendő végén egy Jakab nevű esperest támasztott volt Tragur városában. Lásd Széchy Miklós.